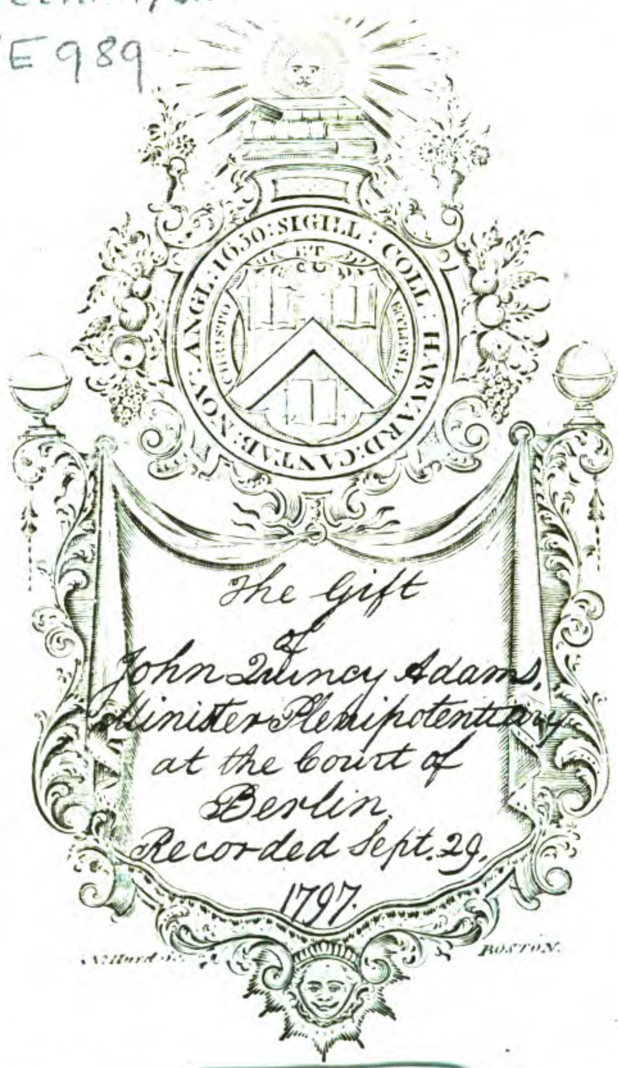

SIGILL : COLL : HARVARD : CANTAB : NOV : ANGL : 1630
CHRISTO ET ECCLESIAE
The Gift
of
John Quincy Adams,
Minister Plenipotentiary
at the Court of
Berlin.
Recorded Sept. 29.
1797.
N. Hurd Sc.
BOSTON.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VEERTIENDE DEEL.

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

INZONDERHEID DIE VAN

HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte Gedenkstukken samengesteld.

Met Konstplaaten opgehelderd.

VEERTIENDE DEEL,

Beginnende met den oorlog des jaars 1672, *en eindigende met de Nieuwmeegsche Vrede, in 't jaar* 1678.

Te AMSTERDAM,
By *ISAAK TIRION.*
Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westfriesland.
MDCCLVI.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

DRIE-ENVYFTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Aanvang des oorlogs. Beweegingen der Franschë troepen. De Groot keert te rug, uit Frankryk.* II. *Oorlogsverklaaringen van Frankryk en Groot-Britanje. Gedrag van Keulen en Munster.* III. *De Smirnasche Vloot aangetast, door de Engelschen, voor 't verklaaren des oorlogs. Toerusting der Staaten.* IV. *Verbond met den Keurvorst van Brandenburg.* V. *Voorzorg in Holland, tot beveiliging der grenzen. Zeegevegt voor Soulsbaai. Van Gend sneuvelt.* VI. *Orsoi, Burik, Wezel, Rynberk, Emmerik, Rees en Deutichem veroverd, door de Franschen. De Keulschen en Munsterschen bemagtigen veele Plaatsen in Gelderland en Overyssel.* VII. *Voorslag van de Witt. Besluit der Staaten van Holland.* VIII. *De Franschen trekken, by het Tolhuis, over den Ryn. De Staatschen wyken naar Utrecht. Arnhem, Schenkenschans, Knodsenburg, Zutfen en Doesburg verlooren. Merkwaardige Brief van d'Estrades.* IX. *Oranje trekt van Utrecht, om Holland te dekken. Rochefort neemt Amersfoort en Naarden in. Utrecht onderwerpt zig aan den Koning van Frankryk.* X. *Gezantschap aan den Koning van Groot-Britanje. 's Prin-*

sen handeling met de Engelschen. XI. *Handeling der Staaten met den Koning van Frankryk. De Groot raadt hen tot verdrag. Raadpleegingen hierover, in de Vergaderinge van Holland. Amsterdam maakt zwaarigheid om te sluiten. Leiden dringt 'er op.* XII. *Zeeland stemt de handeling af. Men besluit 'er toe. Amsterdam bewilligt, onder zekere bepaaling.* XIII. *De Prins van Oranje verzoekt, ook voor zig, in 't byzonder, te mogen handelen.* XIV. *Oorzaaken der oproerigheid, in verscheiden Hollandsche en Zeeuwsche Steden. Vonnis over Montbas en anderen.* XV. *Beschuldigingen der Regenten. Argwaan op de handeling met Frankryk. Leiden en Haarlem vorderen, dat men den Prinse meer gezags geeve.* XVI. *De Raadpensionaris de Witt wordt, by nagt, aangevallen en gewond. Aanslag op 't leeven van den Ruwaard van Putten.* XVII. *'t Gemeen dringt de Wethouders, om den Prins tot Stadhouder te verklaaren: eerst te Veere: toen te Dordrecht.* XVIII. *Opschudding te Rotterdam.* XIX. *Beweeging te Gouda. Te Haarlem. Te Delft. Te Leiden. Te Amsterdam.* XX. *Het eeuwig Edict wordt vernietigd.* WILLEM DE DERDE, *Prins van Oranje, wordt Stadhouder van Holland en Zeeland, en Kapitein-Generaal der Unie.* XXI. *Hy schryft eenen brief, tot verontschuldiging der tegenwoordige Regeeringe.* XXII. *De Franschen bemagtigen Gennep, Ravestein, Graave, Nieuwmegen, Crevecoeur, de Engelenschans en Bommel. Turenne belegert 's Hertogenbosch.* XXIII. *Staat der verdediginge van Holland.* XXIV. *Vervolg der handelinge met Frankryk. Eisch van Lodewyk den XIV. Raadpleegingen op den zelven. Leiden wil sluiten. Amsterdam de handeling afbreeken. De Prins neigt*

hier-

biertoe, insgelyks. XXV. *Eisch van Karel den II. Handeling met de Engelschen.* XXVI. *De Staaten laaten de handeling met Frankryk en Groot-Britanje aan den Prinse.* XXVII. *Last aan de Ruiter, om 't gevegt met de Engelschen te schuwen. Oproer te Rotterdam. Kievit komt weder in deeze Stad. De Groot in lyfsgevaar.* XXVIII. *Handeling tusschen de Franschen en Engelschen. De laatsten komen den Prins van Oranje spreeken.* XXIX. *Overeenkomst tusschen de twee Koningen. Hunne nieuwe voorslagen aan de Staaten. De Groot, in verdenking geraakt by den Prinse, wykt ten Lande uit.* XXX. *Handeling te Brussel.* XXXI. *Landing der Engelsche Vloote, door eene ongewoone ebbe, belet.* XXXII. *Koeverden verlooren. Groningen vergeefs belegerd, door de Munsterschen.* XXXIII. *Verbond met den Keizer. De Franschen verlaaten 's Hertogenbosch.*

1672.

I. Aanleiding tot het verhaal van den oorlog met Frankryk, Groot-Britanje, Keulen en Munster.

U leidt ons de draad der geschiedenisse tot het verhaalen van den felsten en gevaarlykst en oorlog, die den Staat immer getroffen hadt; en die den zelven, in korten tyd, uit eenen tamelyken welstand, op 't punt van zynen ondergang, gebragt heeft. De Vereenigde Gewesten hadden, veele jaaren, konnen oorloogen met Spanje, om dat zy Frankryk en Engeland, te gelyk of beurtswyze, te vriend hadden; en om dat de Duitsche Vorsten, of hunne zyde hielden, of niet in staat waren, om hun eenig nadeel van belang toe te brengen. Maar, in den tegenwoordigen oorlog, zagen zy beide Frankryk en Engeland, de twee magtigste Ryken van Europa ten deezen tyde, de wapenen tegen hen op-

1672. vatten, en hun, te water en te lande, beoorloogen. Zy werden, daarenboven, aangetast, door twee Duitsche Vorsten, zonder dat zy, in 't eerst, éénen Bondgenoot hadden, op wien zy staat maaken konden, hunnen ouden vyand, den Koning van Spanje, alleenlyk uitgenomen: by wien zig, nogtans, eerlang, de Keurvorst van Brandenburg, en wat laater, ook de Keizer voegde. 's Lands Zeemagt, 't is waar, was in redelyken staat gebragt; maar nimmer tegen de vereenigde Vlooten van Frankryk en Groot-Britanje gebruikt geweest: en 't was hagchelyk, of zy nu daartegen bestand zou zyn. Maar 't Leger te lande was zwak: de grenssteden waren slegt voorzien, de vestingwerken kwalyk onderhouden (a), na 't sluiten der Vrede met Spanje: sedert welken tyd, men naauwlyks anders dan ter zee geoorloogd hadt. De tweedragt der Gewesten over de bevordering des Prinsen van Oranje hadt veroorzaakt, dat men elkanderen, over 't versterken der Landmagt, en over 't voorzien der grenzen, niet hadt konnen verstaan naar behooren. Ook ontbrak het den Staat aan ervaaren Krygsbevelhebbers: waarvan eenigen, die zig, voorheen, by de Staaten hadden aangediend, ziende, dat zy, zo lang men dus oneenig bleef, niet werden aangesteld, sedert, dienst in Frankryk genomen hadden (b). Hier kwamen binnenlandsche beroerten by, waarmede Holland in zonderheid, eenen geruimen tyd, gekweld werdt. Al het welke den stand der dingen in zo groot eene verwarring bragt, dat de vyand in 't hert

van

(a) *Uit* Aant. van den Pension. VIVIEN *van* 31 *Maart* 1672. *MS.*
(b) P. A. SAMSON Hist. de Guill. III. *Tom.* II. *p.* 80, 81.

van 't Land gerukt was, en drie geheele Gewesten van 't Bondgenootschap afgescheurd hadt, eer men eenige kans zag, om hem tegen te staan. Wonder, voorwaar! dat zo geweldig een verloop zo spoedig hersteld werdt, door eene vereeniging van oorzaaken, welker uitwerksels elk, die ze met opmerking gadeslaat, billyk ontzetten moeten. Wy bereiden ons dan, om den aanleg, voortgang en uitslag van deezen kryg, omstandiglyk en met de vereischte naauwkeurigheid, te ontvouwen; waartoe ons zonderling te stade zal komen eene groote verzameling van ongedrukte aantekeningen, brieven en stukken, de gewigtigste voorvallen van het merkwaardig jaar 1672 betreffende. 1672.

Met den aanvang des jaars, begonden de Fransche troepen te trekken naar het Keulsche en het Munstersche (c). De Keurvorst van Keulen en de Bisschop van Munster, van ouds, gebeeten op de Staaten, en nu, door Frankryk, bewoogen, om de wapenen tegen hen op te vatten, scheenen geen geheim meer te maaken van hun voorneemen, om zig, door middel der Fransche hulptroepen, te helpen aan regt, welk hun, zeiden ze, in den Haage, geweigerd werdt (d). In Frankryk, hieldt men niet op van werven, tot eene Vloot van zestig schepen, en tot het Leger te lande, welk, zo men voorgaf, op twee honderdduizend man zou gebragt worden (e). In Engeland, rustte men zig ook sterk toe, ter zee. In beide de Ryken, poogde men de gemoeden te ont- Beweegingen der Fransche troepen.

(c) Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 6, 13.
(d) Missive van een Corresp uit Keulen *van* 12 *Jan.* 1672. *MS.*
(e) Missive van den Amb. DE GROOT aan den Raadpens. de WITT *van* 1. *Jan.* 1672. *MS.*

1672. ontsteeken tegen de Vereenigde Staaten. Te Parys, werden penningen gemunt, voerende sommigen eene zon, die de dampen uit de moerassen om hoog trok, met dit byschrift: EVEXI SED DISCUTIAM, dat is, *ik hebze om hoog getrokken; maar ik zalze wederom verstrooijen*: anderen eene maan, schynende in de zee: waarby stondt MIHI SOLI OBTEMPERAT ÆQUOR: dat is, *My alleen is de zee onderdaanig*. Met de eersten, werdt op Frankryk en de Vereenigde Gewesten; met de tweeden, op Groot-Britanje gezinspeeld (*f*). Op het einde van Sprokkelmaand, verwagtte men reeds eene oorlogsverklaaring beide van Frankryk en Engeland (*g*). Doch zy bleef nog eenige weeken agter. De Ambassadeur de Groot ondertusschen, geene kans ziende om iet met vrugt te handelen aan het Hof van Frankryk, keerde in 't laatst van Lentemaand herwaards. De Ambassadeur Boreel bleef zig, nog eenige maanden, onthouden in Engeland; schoon hy 'er niet veel verrigten kon, ten dienste van den Staat. Ook keerde Joan Meerman, die, ten deezen tyde, buitengewoon naar Engeland gezonden was (*h*), na vier weeken, onverrigter zaake, te rug. De Groot deedt, in 't afscheidneemen, de ernstigste betuigingen, „ dat de Staaten, altoos, 's Konings vriendschap, „ op 't hoogst, gewaardeerd hadden, en dat hy „ in 't byzonder 's Hemels zegen bleef afsmeeken over 's Konings oogmerken, zo verze niet „ streeden met de welvaart en 't belang zyns Vaderlands (*i*)." Hy schreef, sedert, dat de Koning

Schampere penningen, in Frankryk gemunt.

De Groot keert uit Frankryk te rug.

(*f*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 643.
(*g*) Missive van den Amb. DE GROOT *van* 26 *Febr.* 1672. *MS.*
(*h*) Secr. Resol. Holl. 18 *Jan.* 3 *Maart* 1672. III. *Deel, bl.* 205, 247.
(*i*) Copie manuscrite *de* l'Harangue *de* Mr. DE GROOT.

ning hem geantwoord hadt „ dat hy van de Staa- 1672.
„ ten, zyne Meesters, niet spreeken wilde; doch
„ voor hem dezelfde agting hadt, als te vooren:
„ 't welk hy, by gelegenheid, zou doen bly-
„ ken (k)."

Weinige dagen na zyn vertrek, op den zevenden van Grasmaand, werdt *Rompf*, Geheimschryver der Ambassade, die toen de zaaken der Staaten, aan 't Hof van Frankryk, waarnam, ontbooden by Pompone, die hem bekend maakte, dat de Koning den Staaten den oorlog aanzeide, om redenen, begreepen in de Oorlogsverklaaring, welke, dien zelfden namiddag, openlyk, afgekondigd werdt. Rompf vraagde, of hy verpligt zou zyn te vertrekken? Doch Pompone antwoordde, daartoe geenen last te hebben; maar dat hy weldoen zou van geene briefwisseling te houden (l). Karel den II, Koning van Groot-Britanje, aan 't Parlement kennis gegeven hebbende van zyn voorneemen om de Staaten te beoorloogen, werdt hun de oorlog verklaard, op den zelfden zevenden van Grasmaand, als zulks, in Frankryk, geschiedde. 't Zal niet ondienstig zyn, dat wy hier den inhoud deezer twee oorlogsverklaaringen, beknoptelyk, te boek stellen.

II. De Koning van Frankryk verklaart den Staaten den oorlog.

De Koning van Groot-Britanje, insgelyks.

De Koning van Frankryk verklaarde „ dat
„ hy, sedert eenigen tyd, misnoegd geweest
„ zynde, over het gedrag, welk de Staaten der
„ Vereenigde Nederlanden, ten zynen opzigte,
„ gehouden hadden; zyn misnoegen, zonder
„ krenkinge van zynen roem, niet langer ont-
„ veinzen kon: waarom hy, besllooten en vast-
„ ge-

Inhoud der Oorlogsverklaaringe van Frankryk.

(k) Missiv. van den Amb. DE GROOT van 25 Maart 1672. MS.
(l) Missiv. van ROMPF van 8 Apr. 1672. MS.

1672. „ gesteld hebbende, hun den oorlog aan te doen, „ aan de Krygsoverſten te water en te lande beval, dit zyn besluit ter uitvoeringe te doen brengen, te gelyk zynen onderdaanen allen handel met de Vereenigde Geweſten verbiedende, en alle vrygeleiden, ſtrydig met deeze verklaaring, intrekkende (m)."

Aanmerkingen op dezelve. Men verwonderde zig, op 't uitkomen deezer oorlogsverklaaringe, dat zy niet aanwees, waarin de Staaten den Koning ongenoegen gegeven hadden. Doch 't was bekend genoeg, dat zulks meeſt was geſchied, door het ſluiten van het drievoudig Verbond, en 't gene 'er op gevolgd was. Maar alzo de Staaten hierin niets hadden gedaan, dan waartoe zy volkomen regt hadden, kon deeze reden niet openlyk gegeven worden. Het ſluiten der Munſterſche Vrede en de twiſt over 't neemen van twee Franſche ſchepen, in den jaare 1657 (n), ſtak den Koning, gewiſſelyk, ook nog in den krop. Doch alzo het misnoegen, hierover opgevat, moeſt geagt worden weggenomen te zyn, door het Verbond van den jaare 1662, kon men 'er, tegenwoordig, niet voegzaam van gewaagen. Het belaſten en verbieden der Franſche Waaren mishaagde den Koning ten hoogſte; doch hy ſchynt 'er, in de Oorlogsverklaaring, niet van te hebben willen ſpreeken, om dat het niet geſchied was, dan na dat Frankryk eerſt de Nederlandſche Scheepvaart en Koophandel bekommerd en bezwaard hadt (o). De Koning vondt, hierom, geraaden, alleenlyk in 't algemeen te zeggen, dat de Staaten hem ſtof tot misnoegen gegeven

ge-

(m) *Zie* Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 29.
(n) *Zie* XII. *Deel*, *bl.* 447.
(o) *Zie* XIII. *Deel*, *bl.* 438.

geven hadden, zonder iet byzonders te willen noemen. Maar alzo hy 'er byvoegde, dat hy, zonder zynen roem te krenken, zyn misnoegen niet langer ontveinzen kon, kreeg hy, sedert, by veelen, den naam; dat hy eenen zwaaren en kostbaaren oorlog, enkel uit roemzugt, hadt aangevangen (*p*): schoon hy, als men zyne Oorlogsverklaaring, onpartydiglyk, inziet, niet zyne roemzugt, maar het misnoegen, welk hem de Staaten gegeven hadden, voor de oorzaak des oorlogs schynt te willen gehouden hebben. De Staaten antwoordden niet op deeze Oorlogsverklaaring; waarin niets byzonders, ten hunnen laste, bygebragt werdt.

Inhoud der Oorlogsverklaaringe van Groot-Britanje.

De Koning van Groot-Britanje gaf breeder opening van de oorzaaken, waarom hy, tegen zyne genegenheid, en gedrongen, zo hy voorgaf, door den uitersten nood, de wapenen hadt opgevat. „ Hy hadt," zeide hy „ terstond na „ zyne herstelling op den troon, zyn best ge- „ daan, om een vast Verbond te sluiten met de „ Staaten, en het, van zynen kant, heiliglyk, „ gehouden. Doch, al van 't jaar 1664 af, hadt „ hem 't Parlement geklaagd, dat zyne onder- „ daanen, in de Indien, voor de verongelykin- „ gen en verdrukkingen der Nederlanderen, „ bloot gesteld waren; waarvan, door minzaa- „ me onderhandeling, geene vergoeding te be- „ komen was. Hierop was de oorlog gevolgd, „ die, met de Bredasche Vrede des jaars 1667, „ geëindigd was. Doch deeze Vrede was maar „ pas gesslooten, of zy werdt geschonden door „ de Staaten, die, in plaats van een behoorlyk

„ Ver-

(*p*) *Zie* TEMPLE *Memor. bl.* 293. *en veele anderen.*

1672. „ Verdrag te maaken op den handel in Oostindie, voortgingen in de gewoonlyke verdrukkingen des Engelschen Koophandels aldaar. „ De Koning hadt hun Suriname te rug gegeven, en zy weigerden den Engelschen, die zig „ aldaar onthielden, verlof, om met hunne goederen de Volkplanting te verlaaten. Na twee „ jaaren handelens, hadt de Engelsche Ambassadeur, eindelyk, dit verlof verkreegen; doch „ men wist het, door een tegenbevel, vrugteloos te maaken, zo dat de Engelschen alleenlyk eenigen van de armste Huisgezinnen uit „ Suriname hadden konnen voeren. 's Konings „ onderdaanen waren niet slegts verongelykt; „ maar men hadt zig niet ontzien, 's Konings „ persoon te beschimpen, door schilderyen, gedenkpenningen en opschriften, waarmede „ schier alle de Steden pronkten. Men hadt, in „ den voorleeden Zomer, het regt der Vlagge, „ een der oudste voorregten van 's Konings „ voorzaaten, openlyk geschonden, en zulk bedryf, daarna, nog verdedigd in den Haage, „ het Koningklyk regt, daarenboven, als ongegrond ten toon stellende, aan vreemde Hoven. In plaats van hem hierop voldoening te „ geeven, hadt men gezogt, den Koning van „ Frankryk tegen hem op te stooken. Eindelyk, „ hadt men 's Konings Ambassadeur een Papier „ willen ter hand stellen, waarin men aanboodt „ voor 's Konings schepen te stryken, mids hy, „ hieruit, geen gevolg trok, ten nadeele van den „ vryen handel, en den Staat tegen Frankryk „ bystondt. De buitengewoone Ambassadeur, „ door hen, sedert, naar Engeland gezonden, „ hadt verklaard, niet meer te konnen uitbieden,

„ voor

1672.

„ voor hy zynen Meesteren nader geschreeven „ zou hebben. De Koning dan, wanhoopende „ aan eenen goeden uitslag van verdere hande- „ linge, hadt zig genoodzaakt gezien, de wape- „ nen op te neemen, en den Staaten den oorlog „ te verklaaren; gelyk hy, by deezen, deedt. Hy „ verboodt, wyders, allen handel met de inge- „ zetenen der Vereenigde Gewesten; aan onder- „ zaaten van den Staat, in zyn Ryk zynde en zig „ wel gedraagende, beloofde hy volkomen' veilig- „ heid voor hunne Persoonen en goederen, welke „ ook genieten zouden zulken, die, zig, om dat „ zy, hier te Lande, verdrukt werden, of uit liefde „ tot de Engelsche Regeeringe, derwaards zou- „ den willen begeeven. Eindelyk, alzo de Ko- „ ning zig verpligt hieldt, om de Akensche Vre- „ de te handhaaven, beloofde hy, den waaren „ inhoud en meening van het Verdrag te zullen „ onderhouden, ten ware hy tot het tegendeel „ mogt getergd worden (q)." Kort na het af-kondigen deezer Oorlogsverklaaringe, werden alle Engelschen, die zig in de Vereenigde Gewesten bevonden, op 't spoedigste, t' huis ontboden, by een openbaar bevel des Konings (r).

Aanmerking op dezelve.

De Oorlogsverklaaring des Konings van Groot-Britanje gaf, zo draze in 't licht kwam, gelegenheid tot verscheiden' aanmerkingen. Doch de gewigtigsten zyn begreepen in het antwoord der Staaten, welk, eerst in 't jaar 1673, uitgegeven werdt. Wy zullen 'er, op dat jaar, den korten inhoud van melden. In 't voorbygaan, merken we slegts, met een enkel woord, aan, dat de Engel-

(q) *Zie* Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 43.
(r) *Zie* Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 45.

1672. gelsche Verklaaring of algemeene beschuldigingen behelsde, welker gegrondheid of ongegrondheid niet dan na een moeilyk en onpartydig onderzoek blyken kon; of zulke byzonderheden, die, van den kant der Staaten, te vooren, dikwils, wederlegd waren. Ondertusschen, is 'er een brief des Konings voor handen, waarin hy nog eene andere reden geeft van het opvatten der wapenen tegen de Staaten, in deeze woorden: „ De verongelykingen, my aangedaan, „ door sommigen, die, sedert eenigen tyd, het „ voornaam bewind over de Regeering der Vereenigde Nederlanden in handen hebben gehad, hebben my genoodzaakt tot het aangaan „ van een Verbond met den Allerchristelyksten „ Koning, die dezelfde redenen van misnoegen „ tegen hen heeft: welk Verbond geen ander „ oogmerk heeft, dan het onderbrengen der onverdraaglyke grootschheid van den Loevesteinschen aanhang, en de beveiliging van ons zelven voor het toekomende, tegen diergelyke „ beledigingen (*s*)."

Byzondere reden van den oorlog tegen de Staaten.

Gedrag van Keulen en Munster.

De Keurvorst van Keulen en de Bisschop van Munster zogten, nog eenigen tyd, den schyn te geeven, dat zy zig onzydig wilden houden. De eerste beval, by openbaar Plakaat, gedagtekend den zestienden van Grasmaand, dat zyn Krygsvolk en de Fransche hulptroepen zelven geene vyandlykheden tegen iemant zouden hebben te pleegen (*t*). De tweede, die in 't voorleeden jaar nog over een naauw Verbond met de Staaten gehandeld hadt (*u*), hieldt zig ook nog eene poos stil. Ka-

(*s*) COSTERUS Hist. Verh. *Bylaag. bl.* 431. Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 117. *See also* LUDLOWS Memoirs *Vol.* III. *p.* 202.
(*t*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 29.
(*u*) Secr. Resol. Holl. 6, 7 *Febr.* 1671. III. *Deel*, *bl.* 112.

Karel de II. was de eerste, die de Vrede openlyk verbrak, veertien dagen voor hy den oorlog verklaard hadt. Robert Holmes, die, naar men 't hier te Lande begreep, ook de eerste gelegenheid tot den voorgaanden oorlog gegeven hadt, kreeg nu wederom bevel, om, met agt Oorlogsschepen en drie Kitsen, te kruissen op de Koopvaardyvloote, die van Smirna en andere Plaatsen in de Middellandsche zee verwagt, en omtrent anderhalf millioen waardig gerekend werdt. Zeilende naar het Eiland Wight, alwaar hy de Smirnsche Vloot dagt te onderscheppen, ontmoette hem de Engelsche Bevelhebber Spragge, met eenige Oorlogsschepen, die, eenen tyd lang, met de Smirnsche Vloote, gezeild hadt, en aan Holmes verhaalde, *dat zy wel haast* zou opdaagen. Doch Holmes, den buit voor zig zelven willende houden, gaf Spragge geene kennis van zynen toeleg, en liet hem voortzeilen. Holmes baatzugt was, sedert, meent men, de behoudenis der Koopvaardyvloote (v). Hy tastte haar aan, op den drie-entwintigsten van Lentemaand; doch zy verweerde zig zo dapperlyk, dat hy, na eenige uuren vegtens, afwyken moest. Maar, den volgenden dag, werdt hy, met vier kloeke Oorlogsschepen en eenig minder vaartuig, versterkt. 't Gevegt werdt toen hervat; doch met gelyken uitslag. Na den middag, viel Holmes ten derde maale aan, omringde toen 't Oorlogsschip van Kapitein *Jan van Nes den Ouden*, welk, nevens vier anderen, tot geleide der Koopvaardyvloote, diende; en beschoot het zo fel, dat het, na 't sneuvelen van den Kapitein, veroverd zynde, te gron-

1672.

III. De Engelschen tasten de Smirnsche Vloot aan, eer nog de oorlog verklaard was.

Zy worden wakkerlyk afgeslaagen.

(v) Burnet Hist. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 307.

1672. gronde ging. Drie of vier Koopvaardyschepen vielen toen den Engelschen in handen. Doch de overigen kwamen behouden in 't Vaderland aan. De Nederlandsche Oorlogs- en Koopvaardyschepen hadden zig ongemeen gekweeten, in dit gevegt. Doch *Adriaan de Haaze*, die 't opperbevel hadt, was gesneuveld (w). Men hieldt deeze vyandlykheid, zonder Oorlogsverklaaring, vierkant te stryden met een punt der Bredasche Vrede, waarby, zo men wil, bedongen was, dat, in geval van Vredebreuke, geene Koopvaardyschepen zouden aangetast worden, dan zes maanden na 't verklaaren van den oorlog (x). Doch ik beken zulk een punt, in het Verdrag van Breda, niet te hebben konnen vinden. Het *twee-endertigste* Lid van dit Verdrag zegt alleenlyk „ dat, „ in geval van openbaaren oorlog, geene sche„ pen of goederen, aan de eene of aan de ande„ re zyde, verbeurd verklaard zullen worden; „ maar dat de wederzydsche onderzaaten zes „ maanden tyd zullen hebben, om, met hunne „ schepen en goederen, uit het gebied der te„ genpartye, te vertrekken (y)." Doch of dit punt, by gevolge, zo veel insluit, als sommigen 'er uit schynen te willen trekken, laat ik bekwaamer' luiden oordeelen. Anderen verhaalen, dat Karel de II. verscheiden Nederlandsche schepen in Engeland aansloeg, 't welk duidelyker streedt, met het gemelde punt der Bredasche Vrede. In Holland, volgde men zyn voorbeeld, de Engelsche Koopvaardyschepen in beslag neemende; doch

De Kommandeur de Haaze sneuvelt.

(w) Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 18. BRANDT de Ruiter, *bl.* 645.
(x) BURNET Hist. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 307.
(y) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 47. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 59.

doch eenige Leden der Regeeringe bragten, eerlang, te wege, dat zy wederom vry gegeven werden: waarop de Koning van Groot-Britanje ook eenige Nederlandsche schepen ontsloeg (z). Wyders, wilde men, in Engeland, het aantasten der Smirnsche Vloote gaarne doen doorgaan voor toevallig, en als ware het veroorzaakt, door eene weigering van stryken, aan onze zyde. Doch sommigen verzekeren, dat 'er zo veele ooggetuigen van het tegendeel waren, dat Holmes deeze onwaarheid niet lang durfde staande houden (a). 1672.

Karel den II. dus de vyandlykheden begonnen hebbende, verzuimden de Staaten niet, vlytig te doen arbeiden aan het uitrusten hunner Vloote. Men sprak ook van 't sterken van Naarden, Briele, Hellevoetsluis en Texel, en van de grenzen der Provincie van Utrecht: doch hiervan kwam weinig. De werving te lande ging ook traaglyk voort, schoon 'er de Raadpensionaris de Witt ernstelyk op aanhieldt (b). Maar 't Verbond met den Keurvorst van Brandenburg, waarover men, sedert eenigen tyd, gehandeld hadt, werdt, eerlang, geslooten, en bragt niet weinig toe, om aan de zaaken der Staaten een beter aanzien te geeven. Toerusting der Staaten.

IV. Handeling met den Keurvorst van Brandenburg.

De bevordering des Prinsen van Oranje tot Kapitein-Generaal baande den weg, tot het sluiten van dit Verbond. De Prins deedt zyn best, om den Keurvorst, zynen Oom, die, tot hiertoe, gescheenen hadt, onzydig te willen blyven, te be-

(z) Rapin *Tom.* IX. *p.* 312. Brandt de Ruiter, *bl.* 645.
(a) Burnet Hist. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 307.
(b) Resol. Holl. 19 *Jan.* 6, 16, 25 *Febr.* 1672. *bl.* 72, 22, 26, 42, 118. Aantek. van den Pension. Vivien 11 *Jan.* 6 *Febr.* 31 *Maart*, 2 *April* 1672. *MS.*

1672. beweegen, om zig openlyk te voegen by de Staaten. Ook vaardigden de Staaten Godard Adriaan van Reede, Heer van Amerongen, in Louwmaand, af naar Berlyn (c), om met den Keurvorst te handelen. Zy hadden, eenigen tyd te vooren, Keulen, met Krygsvolk, in de Stad, ten hunnen koste, geworven (d), bygestaan (e), zo 't heette, tot verdediging der Stad, tegen haaren Aartsbisschop, met wien zy, doorgaans, en ook ten deezen tyde, over hoop lag; doch inderdaad, om den Franschen den doortogt door deeze Stad, over den Ryn, te beletten. Doch by 't Verdrag, sedert, getroffen tusschen den Keurvorst en de Stad, was bedongen, dat de Stad het vreemd Krygsvolk uit haaren dienst moest doen gaan (f). De Kolonel *Jozef Bamphield*, die over de Staatsche bezetting geboodt, hadt de Staaten, sedert, zo geloofd werdt, sterk geraaden, om meer bezetting in Keulen te werpen. Zelfs bragt men, eerlang, een afschrift van eenen brief te voorschyn, waarin hy aan den Raadpensionaris de Witt zou geschreeven hebben „ dat den Staaten „ veel gelegen was aan het bezetten eener Stad, „ waarin veel volks gelegd kon worden; welke, „ aangevallen zynde, tegenstand zou konnen „ bieden, of den vyand, van agteren, aanvallen, „ zo hy voorby trok. Dat hy de poort in zyne „ magt hadt, en kans zag, om eenen grooten „ hoop volks in de Stad te brengen, zonder dat „ 'er zig iemant tegen verzetten zou. Dat zulk „ eene

(c) Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 8.
(d) Resol. Holl. 24 *April* 1671. *bl.* 59.
(e) Notul. Zeel. 1 *May* 29 *July* 19 *Sept.* 24, 28 *Octob.* 1671. *bl.* 116, 159, 171, 210, 220.
(f) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 156.

„ eene onderneeming Frankryks oogmerken zou 1672.
„ dwarsboomen, en ſtrekken tot verſterking van
„ 't gezag der Staaten aan den Rynkant (*g*)." Doch ik vind niet, dat men zynen raad gevolgd heeft. Ook werdt de brief, door de Witt, ter Vergaderinge van Holland, voor verdigt verklaard (*h*). De bezetting, die reeds in Keulen lag, ruimde, ſedert, de Stad (*i*). De Heer van Amerongen hadt laſt om den handel der Staaten, in 't byſtaan der Stad Keulen tegen den Aartsbiſſchop, te verdedigen aan 't Hof van Berlyn, alzo de Keurvorſt van Brandenburg met dien van Keulen in verbond ſtondt. Doch 't voornaamſte van zynen laſt beſtondt, in den Keurvorſt, Fredrik Willem, over te haalen, om zig, ten behoeve der Staaten, en tot beſcherming van zyne eigene Landen, te wapenen, en om, ten dien einde, een nader Verbond met de Staaten te ſluiten. Op den eerſten voorſlag ten deezen einde, antwoordde de Keurvorſt „ dat men, inderdaad, 't gevaar, welk den
„ Staaten dreigde, moeſt zoeken af te weeren,
„ en, of den oorlog, door handeling, voorkomen, of den Staaten, op hunne koſten, byſtaan met de wapenen. Dat hy, tot het eerſte, zyn beſt reeds gedaan hadt, en verder wilde doen; doch dat hy verlangde te weeten, welke voldoening de Staaten den Koning van Frankryk zouden willen geeven; of zy, by voorbeeld, zulken, die den Koning beledigd hadden, wel zouden willen ſtraffen? of zy 't verbod der Franſche Waaren wel zouden willen

(*g*) Miſſive van BAMPHIELD aan den Raadp. DE WITT van 4 *Decemb.* 1671. *MS.*
(*h*) Reſol. Holl. 9 *Jan* 1672. *bl.* 26.
(*i*) Ontroerde Leeuw I. *Deel*, *bl.* 5.

1672. „ len intrekken? of zy wel zouden willen beloo- „ ven, dat zy den Koning niet beletten zouden, „ zig te stellen in 't bezit van 't gene hem waarlyk „ toekwam? en of zy, eindelyk, 's Konings Bond- „ genooten, den Koning van Groot-Britanje „ en den Keurvorst van Keulen, wel zouden wil- „ len te vrede stellen?" By deeze vraagen, voegde de Keurvorst „ dat hy zorg moest draagen, „ dat hy geenen vrugteloozen dienst deedt, wan- „ neer hy zig stak in deezen oorlog: dat het „ Duitsche Ryk, vooral, buiten den kryg ge- „ houden moest worden:" eindelyk, vraagende, „ welke hulpe de Staaten van hem begeerden? „ wat zy hem, daartegen, van hunne zyde, aan- „ booden? en of zy hem wel immer de Steden „ zouden inruimen, welken zy, tot nog toe, be- „ zet hielden." De Heer van Amerongen antwoordde „ dat hy alleen gekomen was, om een „ naauw Verbond van onderlinge bescherming „ te sluiten. Dat de Staaten reeds sterk bezig „ waren met werven, en een aanzienlyk Leger „ in 't veld dagten te brengen: waartoe Holland „ geld verschaffen zou. Dat men zig noodzaa- „ kelyk wapenen moest, om aan de Franschen „ niet te veel vooruit te geeven; doch dat de „ Staaten anders overboodig waren, om de ge- „ schillen, by verdrag, af te doen; waartoe zy „ wenschten, dat de Keurvorst een middel vin- „ den kon. Dat de Staaten niet zouden weige- „ ren te straffen zulken, die overtuigd werden, „ dat zy den Koning van Frankryk gehoond had- „ den. Dat men 't verbod van de Fransche Koop- „ manschappen, insgelyks, intrekken zou. Dat „ 'er geene reden was, om met Groot-Britanje „ vrede te breeken: en hadt de Keurvorst van

„ Keu-

„ Keulen, wegens Rynberk, iet te vorderen van 1672.
„ de Staaten; zy hadden ook eischen ten zynen
„ laste. Midlerwyl, was 't voor den Keurvorst
„ van Brandenburg niet veilig, ongewapend te
„ te blyven, terwyl zyne nabuuren, de Koning
„ van Zweeden, de Keurvorst van Keulen, de
„ Bisschop van Munster en de Hertog van Bruns-
„ wyk zig sterk wapenden. Zo 't Duitsche Ryk
„ in den kryg betrokken werdt; was zulks den
„ Franschen te wyten, die een Verbond met den
„ Keurvorst van Keulen hadden aangegaan."
Eindelyk, verzogt Amerongen, uit den naam der
Staaten „ dat de Keurvorst, boven de troepen,
„ welken hy, volgens voorgaande Verbonden,
„ onderhouden moest, zestienduizend man op
„ de been bragt, die, voor de helft, door de Staa-
„ ten, betaald zouden worden." Men hernam,
hierop „ dat de Keurvorst niet gehouden was,
„ hulptroepen te leveren, zo lang de oorlog niet
„ begonnen was:" voorts klaagende „ dat de
„ Staaten, by het sluiten van het drievoudig Ver-
„ bond, niet met den Keurvorst gehandeld had-
„ den, als zy, met zulk een' ouden en getrou-
„ wen Bondgenoot, hadden behooren te hande-
„ len. Dat zy, in het maaken van dit Verbond,
„ hem niet vroeg genoeg gekend hadden, en te
„ schielyk met Zweeden overeengekomen waren.
„ Dat men hem, naderhand, in dit Verbond hadt
„ willen trekken, zonder hem de geheime pun-
„ ten van het zelve te toonen, en zonder hem
„ een woord te spreeken van onderstandgelden.
„ Dat, zo men hem toen in staat gesteld hadt,
„ om, met het geld van eene andere Mogend-
„ heid, een Leger te onderhouden; men nu hulp-
„ troepen genoeg zou vinden. Dat het, einde-

1672. „ lyk, verdrietig was, de zaaken derwyze te „ hebben zien beleiden, door eenigen, die vreesden, „ dat de magt en het aanzien van den Keurvorst te groot zouden worden:" waarmede de Witt en die 't meest met hem eens waren, niet donkerlyk, betekend werden. Doch Amerongen loste alle deeze bedenkelykheden op, zo goed als hy kon, onder anderen, den Engelschen de wyt geevende van 't gene met Zweeden gehandeld was. De Keurvorst, door zyn eigen belang, genoeg genoopt wordende, om den Staaten by te staan, tradt, eindelyk, heimelyk, in onderhandeling over een nader Verbond, terwyl hy zig, voor den Franschen Gezant, hieldt, als of hy onzydig dagt te blyven. In deeze onderhandeling, vorderde Fredrik Willem, dat hem, na 't sluiten der Vrede, Orsoi en Emmerik zouden ingeruimd worden, benevens den tol te Gennep, dien de Staaten, anders, nog zes jaaren, zouden hebben mogen heffen. Van der Staaten zyde, werdt hem alleenlyk Orsoi aangebooden, mids hy toestondt, dat zy Duisberg en Roeroord versterkten, en inhielden, zo lang als zy de andere Plaatsen in 't Hertogdom van Kleeve zouden inhouden. Voorts, zouden zy hem, na 't sluiten der Vrede, honderdduizend Ryksdaalers doen aantellen(*k*). Doch de Keurvorst hadt geene ooren naar deeze aanbiedingen. Eindelyk, werdt, op den zesden van Bloeimaand, een Verbond geslooten, waarby de Keurvorst beloofde „ zo dra de Staaten, „ binnen de Vereenigde Gewesten of daar„ aan grenzende Landen, vyandlyk aangetast „ werden, te zullen op de been brengen een Leger „ van,

Verbond tusschen de Staaten en den Keurvorst van Brandenburg.

(*k*) PUFEND. de Reb. Gest. Frid. Wilh. *Libr.* XI. §. 47. p. 626, 627.

„ van twintigduizend man, waarvan hy egter 1672.
„ drieduizend knegten en zeshonderd paarden
„ zou mogen gebruiken, tot dekking zyner Westfaalsche Vestingen. Het werfgeld en onderhoud deezer manschap zou, voor de helft, door de Staaten, en voor de wederhelft, door den Keurvorst, betaald worden. Het Leger zou, van nu af, by voorraad, geworven, en vier maanden agtereen onderhouden worden, al ware 't schoon, dat de Staaten, binnen dien tyd, niet vyandlyk werden aangetast. De Keurvorst zou 'er 't opperbevel over hebben; doch de Generaal over het zelve zou zig, by eede, verbinden moeten, om de punten van dit Verdrag naar te komen. De beweegingen des Legers zouden, tusschen den Keurvorst en de Gevolmagtigden der Staaten, by raade van den Prinse van Oranje, als aangesteld tot Kapitein-Generaal voor den aanstaanden veldtogt, geregeld worden. 't Zou den Keurvorst vrystaan, in eene der Kleefsche Steden, met der Staaten Krygsvolk bezet, een magazyn op te regten." Doch van 't herleveren deezer Steden, na 't sluiten der Vrede, werdt, in dit Verdrag, geen gewag gemaakt. „ Eindelyk zou „ men de Hertogen van Brunswyk, of, ten minste, George Willem en Rudolf Augustus, zoeken over te haalen, om zig ook te begeeven in dit Verbond (*l*):" welk eerst op den elfden van Zomermaand door den Keurvorst, en op den eersten van Hooimaand, door de Staaten, bekragtigd werdt (*m*).

Mid-

(*l*) *Zie het in de* Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 9.
(*m*) Pufendorf *Libr.* XI §. 48. *p.* 628.

1672. V. Voorzorg in Holland tot sterking en beveiliging der grenzen.

Midlerwyl, hadden de algemeene Staaten en die van Holland in 't byzonder, naar tyds gelegenheid, gezorgd, voor 't versterken en bezetten der grenzen (*n*). Men maakte verandering, in de bezettingen van Wezel, Rynberk en andere Plaatsen in dien oord, of in 't bewind der zelven. Men besloot de burgery, in verscheiden' Steden, te voorzien van kruid, lood en geweer. De Staaten van Holland maakten hun werk, om de grenzen van hun Gewest sterker te bezetten, en de burgery der binnensteden te doen trekken naar Plaatsen, die meer waren blootgesteld. Men hadt, al voorlang, vernomen, dat de Franschen, over den Yssel, naar Utrecht zouden zoeken te komen; in welk geval, Holland in blykbaar gevaar gebragt zou worden (*o*). Men besloot, hierom, voor Holland in 't byzonder te zorgen. En naardemaal men ook voor eene landing der Engelschen bedugt was, werdt 'er eenig geschut naar Hellevoetsluis gebragt. Nog gaf men bevel, om de tonnen op te neemen, en schuitjes in de plaats te leggen: ook om de kaapen en bakens af te breeken, en een' looze kaap op te regten, om den vyand te misleiden; ten welken einde, ook de toorens en molens, zo veel als doenlyk ware, vermomd en onkenbaar gemaakt moesten worden. Om de aankomende Koopvaarders te waarschuwen, deedt men eenige Galjoots en Lootsschuiten kruissen voor de zeegaten (*p*). Het kleine Leger der Staaten onder Prinse Joan Maurits lag, ten deezen tyde, by Doesburg aan den Yssel (*q*). De algemeene Staaten, den vyand, van dag

(*n*) *Zie* Deductie de Staat. van Utr. *gedr.* 1673. *bl.* 5, 6.
(*o*) *Uit* Aantek. *van den* Pension. VIVIEN *van* 7 *Jan* 1672. *MS.*
(*p*) *Uit* Aantek. *van den* Pension. VIVIEN *van* 12 *April* 1672. *MS.*
(*q*) Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 33, 46.

dag tot dag, te gemoet ziende, schreeven eenen bededag uit, tegen den vierden van Bloeimaand: en in Holland begon men, ten zelfden tyde, des Woensdags, weekelyksche bedestonden te houden, om 's Hemels zegen over de wapenen van den Staat, en tot afwending des oorlogs, ernstelyk, af te smeeken (r). In de andere Gewesten, werdt ook eenige voorzorg gebruikt, naar tyds gelegenheid: met naame in Zeeland. Onder anderen, vind ik, dat men te Veere, al sedert eenigen tyd, ernstelyk, gearbeid hadt aan het sterken der vesten: waartoe niet alleen de Kerkeraad; maar zelfs ieder Regent, om den vierden dag, verpligt werdt, de hand te leenen (s). 1672.

's Lands Vloot, over welke de Ruiter wederom het opperbevel kreeg, raakte, gedeeltelyk, in zee, voor het einde van Grasmaand. De overige schepen volgden, in 't begin van Bloeimaand. De Ruwaard van Putten, Kornelis de Witt, was, nevens eenige anderen, wederom gemagtigd, om den zeetogt by te woonen, en hadt zig begeven aan 't boord van den Luitenant-Admiraal-Generaal de Ruiter. Men hadt hem, eer hy vertrok, toezegging gedaan, dat zyn zoon hem in 't Ruwaardschap opvolgen zou, indien hy, onverhoopt, sneuvelen mogt in 's Lands dienst (t). De Vloot was omtrent zevenenzestig zeilen sterk, onder welken vyfendertig groote schepen waren. Zy werdt, daarna, nog met agt kloeke Zeeuwsche schepen versterkt, en ontving, van tyd tot tyd, meerder versterking; zo dat zy, eindelyk, op eenennegentig schepen en fregatten van

's Lands Vloot loopt in zee.

(r) Holl. *Merc. van* 1672. *bl.* 32, 43, 46.
(s) Extr. *uit de* Notul. van Wette en Raede. 11 *Maart*. 1672. *MS*.
(t) Resol. Holl. 2, 16 *April* 1672. *bl.* 21, 77.

1672. van oorloge, behalve het minder vaartuig, begroot werdt. De Fransche en Engelsche Vlooten, die zig reeds met elkanderen vereenigd hadden, werden honderd en dertig zeilen sterk gerekend. 't Liep aan, tot den zevenden van Zomermaand, eer 's Lands Vloot de vereenigde vyandlyke Vlooten, van naby, onder 't oog kreeg, daar zy, in Soulsbaai, ten anker lagen. Zy stelden zig egter, terstond, in slagorde. 't Gevegt begon, des morgens ten zeven of agt uuren. De Ruiter viel aan op den Hertoge van Jork. De stryd tusschen deezen twee was hevig, en duurde twee uuren, met merkelyk verlies van wederzyde. De Ruwaard van Putten hieldt zig, geduurende 't gevegt, by de bovenhut, daar een kogel, zyn hoofd digt voorby gonzende, drie der twaalf helbaardieren, hem door den Staat toegevoegd, het leeven benam, en twee of drie anderen, doodelyk, kwetste. Twee jonge Heeren en een Regtsgeleerde, van Amsterdam herkomstig, hadden zig, vrywilliglyk, op 's Lands Vloote begeven, en streeden 'er, aan 't hoofd van eenige matroozen, op eigen' beurze aangenomen. Een der twee eersten, *Gerard Hasselaar*, uit het Burgemeesterlyk geslagt der Hasselaaren gesprooten, hadt veertig matroozen onder zig; doch liet, van een' kogel getroffen, het leeven in 's Lands dienst. De andere, *Koenraad van Heemskerk*, Zoon van den Raadsheer Joan van Heemskerk, was, met vyftig matroozen, in de Vloot gekomen, en bragt 'er 't leeven af: gelyk ook deedt de Regtsgeleerde *Joan Bergh*, die agt matroozen by zig hadt. De Luitenant-Admiraal van Nes raakte, insgelyks, in een hevig gevegt met den Vice-Admiraal en Schout by nagt der roode vlagge, en ver-

Haare sterkte en die der Vereenigde Fransche en Engelsche Vlooten.

Gevegt voor Soulsbaai.

over-

WILLEM JOSEPH VAN GEND,
Luitenant Admiraal
van Holland en Weſtfriesland.

A. Schouman del. *J. Houbraken fec.*

Is. Tirion excudit.

overde een Engelsch Oorlogsschip, welk egter, 1672.
daarna, door onagtzaamheid van 't Neêrlandsch
Bootsvolk, wederom verlooren werdt. Kapitein
Jan van Brakel, onder 't smaldeel van Van Nes behoorende, klampte den Admiraal der blaauwe vlagge, Montaigue, Graave van Sandwich, aan boord, en stak, eerlang, den brand in 't vyandlyk schip, by welke gelegenheid, Montaigue, zig in een sloep willende bergen, verdronk. Doch Brakels stoutmoedigheid, die een' gelukkigen uitslag gehad hadt, werdt mispreezen, om dat hy den gegeven last overtreden, en de blaauwe vlag aangetast hadt, daar hy de roode bestreeden moest hebben. De Luitenant-Admiraal van Gend, die zig gewend hadt tegen de blaauwe vlagge, werdt, na een half uur strydens, doorschooten. Tegen de witte vlagge, meest uit Fransche schepen bestaande, streedt de Luitenant-Admiraal Bankert; doch de *Graaf van Estrées* hieldt, eerlang, van hem af; waaruit vermoeden rees, dat de Franschen den stryd schuwden. Na 't omkomen van van Gend, ontzonk zyn Esquader de moed meer of min, waardoor de Ruiter, by 't geweld der roode, ook dat der blaauwe vlagge op den hals kreeg, en in groot gevaar raakte. De Schout by nagt der roode vlagge, *Joan Hermans*, zondt twee branders op hem af, die, door den Kapitein *Filips van Almonde*, zo gelukkiglyk, werden afgekeerd, dat de eene vrugteloos verbrandde, en de andere op de vlugt gejaagd werdt. Van Nes wendde 't, sedert, naar de Ruiter, en hielp hem tegen de schepen der blaauwe vlagge. 't Gevegt, den gantschen dag geduurd hebbende, met twyfelagtigen uitslag, werdt, eindelyk, gescheiden door den nagt, zonder dat men weet, wie eerst

De Luitenant-Admiraal van Gend sneuvelt.

De nagt maakt een einde van 't gevegt.

1672. afhieldt. 't Verlies van volk was groot, aan de eene en aan de andere zyde. Maar de Engelschen hadden, behalve Montaigue, wel agttien Kapiteinen verlooren. Ook waren 'er verscheiden' van hunne schepen verbrand, of in den grond geschooten. Doch ook eenigen van onze zyde. Op den tweeden dag na 't gevegt, toen de vyandlyke Vlooten reeds afgeweeken waren, keerde de Ruiter, met 's Lands Vloote, ook naar de Zeeuwsche kusten, en kwam ten anker in 't gezigt van Walcheren, daar hy eenigen tyd leggen bleef (*u*).

VI. Optogt der Fransche Krygsmagt.

Dus hadt men, van der Staaten zyde, tot hiertoe, niet ongelukkiglyk geoorloogd ter zee. Doch te lande, viel de veldtogt slegter uit. De Koning van Frankryk was, reeds voor 't einde van Grasmaand, te Charleroi gekomen, alwaar zyn Leger verzameld werdt. Van hier, zondt hy den Maarschalk de Turenne, met vyftienduizend man, vooruit naar Luik en Maastricht. Tusschen Aath en Kameryk, bleef *Gassion* leggen, met vyfduizend man, om op de Spaanschen te passen. De Koning volgde Turenne, met het gros des Legers, en vertoonde zig, op den dertienden van Bloeimaand, voor Maastricht, welk de Staaten rykelyk voorzien hadden van volk en voorraad, in verwagting, dat deeze Stad den eersten aanstoot zou te wagten hebben. Doch de Koning, Mazeik hebbende doen inneemen, door den Graave van Chamilli, toog Maastricht voorby, naar Nuis (*v*), en ondernam, op 't einde van Bloeimaand, 't beleg van Orsoi, de eerste plaats in

De Franschen veroveren Orsoi,

(*u*) Resol. Holl 9 *Juny* 1672. *bl.* 105. BRANDT de Ruiter, *bl.* 646-678. RAPIN *Tom.* IX. *p.* 318, 319.

(*v*) Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 49, 59. P. A. SAMSON Hist. de Guill. III. *Tom.* II. *p.* 115.

in deezen oord, die Staatsche bezetting inhadt. 1672.
Zy werdt, in 't eerst, wakkerlyk verdedigd; doch
zig te zwak bevindende, om de Fransche magt
te wederstaan, op den tweeden van Zomermaand,
by verdrag, opgegeven. Ten zelfden tyde, werdt Burik,
Burik, door Turenne, bemagtigd (*w*). De Prins Wezel,
van Condé hadt zig ook nedergeslaagen voor
Wezel, welke Stad, na dat hem de Lipperschans
in handen gevallen was, ook aan hem overging,
op den vierden (*x*). Toen werdt Rynberk op- Rynberk,
geëischt, welk op den zesden werdt ingenomen.
Des anderendaags, gaf Emmerik zig over aan Emmerik
Condé, en Rees aan Turenne. De bezetting van en Rees.
alle de Plaatsen, behalve die van Emmerik, wel-
ke, te vooren, ter Stad uit getrokken was (*y*),
werdt krygsgevangen gemaakt (*z*). 't Bevel over
Wezel werdt opgedraagen aan den Graave d'Es-
trades, weleer Ambassadeur des Konings van
Frankryk by de Staaten (*a*). De Prins van Con- Condé
dé, of eigenlyk de Heer *de Beauvezé*, met zes- neemt
honderd man, door hem afgezonden, hadt zig, Deutf-
midlerwyl, geslaagen voor Deutichem, welk zig, chem in.
den negenden, overgaf, by verdrag, waarin de
bezetting, uit vier vendels bestaande, vryen uit-
togt en de gewoonlyke krygseer bedong (*b*).

't Fransche Leger was zo dra niet in aantogt Keulen
herwaards, of de Keurvorst van Keulen en de en Mun-
Bisschop van Munster verklaarden den Staaten ster ver-
den oorlog, op 't einde van Bloeimaand. De klaaren
eer- den Staa-

(*w*) Resol. Gener. *Lunæ* 5 *Juny* 1672.
(*x*) Memoires de Guiche *p.* 392.
(*y*) Valkenier Verw. Europa, I. *Deel*, *bl.* 430.
(*z*) Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 64. Valkenier I. *Deel*, *bl.* 368-434.
(*a*) Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 59 *enz.*
(*b*) Valkenier I. *Deel*, *bl.* 434. Memoir. *de* Montbas *p.* 34.

1672. eerste klaagde, dat de Staaten hem Rynberk onthielden, en onlangs krygsvolk in zyn Aartsbisdom gezonden hadden. De andere gaf den Staaten na, dat zy gezogt hadden zyne Amptenaars en Krygsoversten om te koopen (*c*). Beide de Vorsten voegden hunne magt byeen in Westfaalen, vielen in Overyssel en in 't Graafschap Zutfen, en bemagtigden, ligtelyk, Enschede, Oldenzeel, Ootmarsum, Almelo, Borkelo en Lochem, Plaatsen allen, die buiten staat waren, om tegenstand te doen. Grol werdt, heviglyk beschooten zynde, by verdrag, overgegeven, op den negenden van Zomermaand (*d*). Breêvoort werdt, op den agttienden, bemagtigd (*e*). Toen eischten de Vorsten Deventer op, voorgeevende, de Stad wederom onder 't Ryk te willen brengen, waaronder zy oudtyds behoord hadt: en moedeloosheid of kwaade trouw van sómmigen bragt te wege, dat zy zig, op den eenentwintigsten, overgaf (*f*). Zwol volgde 't voorbeeld van Deventer. Doch ik lees, in eenen brief van deezen tyd, dat, toen hier de eed gedaan werdt, door de bezetting en burgerye, wel een vyfde deel de vingers niet opstak (*g*). Hierop, verliepen de bezettingen uit de overige Overysselsche Steden en Sterkten, zig voegende by den Kolonel *Altua*, die, met eenig volk, op de Friesche grenzen lag. De Munsterschen maakten zig toen ligtelyk meester van Kampen, Hasselt, Zwartsluis, Blok-

ten den oorlog, en bemagtigen Enschede, Oldenzeel, Ootmarsum, Almelo, Borkelo, Lochem, Grol, Breêvoort, Deventer,

Zwol,

Kampen, Hasselt, Zwart-

(*c*) VALKENIER Verw. Europa, I. *Deel*, *Bylaag*. *N*. 35, 36. *bl*. 87, 92.
(*d*) VALKENIER I. *Deel*, *bl*. 438.
(*e*) VALKENIER I. *Deel*, *bl*. 444.
(*f*) VALKENIER I. *Deel*, *bl*. 509.
(*g*) Missive *van* BAMPHIELD *van* 29 *Juny* 1672. *MS*. VALKENIER I. *Deel*, *bl*. 587.

Blokzyl, Steenwyk en de Kuinder. De Benningwolder- en Langakker-schansen zelven, verlaaten van de Staatsche bezetting, werden, zonder moeite, overmeesterd, door de Munsterschen (*h*). 't Schielyk omslaan der Overysselsche Steden werdt, door de bezetting van eenigen, geweeten aan de Wethouders; en door deezen aan 't Krygsvolk, zonder dat men, in deezen verwarden staat der dingen, schuldigen en onschuldigen wist te onderscheiden, naar behooren. Men wil, dat de meerderheid der Staaten van Overyssel zig, kort hierna, verdroeg met den Bisschop van Munster, hem aanneemende voor Heere, onder beding van vrye oefening van den Hervormden, zo wel als van den Roomschen Godsdienst, en van eenige andere punten (*i*). Doch ik weet niet, of op het stuk, waaruit dit blyken zou, genoegzaame staat te maaken zy.

1672. sluis, Blokzyl, Steenwyk, de Kuinder en verscheiden schansen.

VII. Voorslag van de Witt, ter Vergaderinge van Holland.

De eerste tyding van 't overgaan van Orsoi, Wezel en Rynberk veroorzaakte groote ongerustheid in den Haage. De Gemagtigden te velde hadden, daarbenevens, gemeld, dat men voor Schenkenschans en voor Nieuwmegen bedugt was. De Raadpensionaris de Witt sloeg hierom, ter Vergaderinge van Holland, voor, op den agtsten van Zomermaand „ dat de Franschen, van „ Nieuwmegen meester zynde, ligtelyk, door „ de Betuwe, in Holland, of over den Ryn, by „ Reenen, in 't Stigt, zouden konnen rukken; „ dat Delft, Haage en andere Steden dan aan„ stoot zouden lyden; dat men, hierom, 's Lands „ Krygsgereedschap en Schatkist, by tyds, in „ ver-

(*h*) Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 80-84. VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 592.
(*i*) VALKENIER I. *Deel*, *Bylaag. N.* 44. *bl.* 107. DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 207.

1672. „ verzekerdheid moest zoeken te brengen, best
„ in Amsterdam, dat sterk van gelegenheid was,
„ en de zee voor zig hadt; dat men, daarenbo-
„ ven, het Krygsvolk, welk ter betaalinge van
„ Holland stondt, van den Yssel kant, herwaards
„ moest doen komen, om dit Gewest te dekken;
„ en dat men de Vergadering der algemeene
„ Staaten, niet, gelyk voorgeslaagen was, naar
„ Utrecht, maar ook naar Amsterdam behoor-
„ de te verleggen (*k*)." In gevolge van een besluit der Staaten, op deezen voorslag genomen (*l*), werden 's Lands penningen naar Amsterdam gebragt. Doch onaangezien men naauwlyks kans zag, om den Yssel, met het geringe Leger der Staaten, welk maar twee-entwintigduizend man sterk gerekend werdt, en nu onder den Prinse van Oranje stondt, te beschermen, besloten de Staaten egter deeze post te verdedigen, en niet, dan in den hoogsten nood, af te trekken (*m*) naar Holland: welk Gewest men, door het inlaaten van 't water (*n*), en door het leggen van schansen op de toegangen, daarenboven, ongenaakbaar dagt te maaken, voor den vyand (*o*).

Besluit, hierop genomen.

VIII. De Franschen trekken, by het Tolhuis, over den Ryn.

De Franschen, midlerwyl, na 't inneemen van Emmerik, bedagt, om in 't hert van 't Land te dringen, zogten, hier of daar, over den Ryn te geraaken. De stroom was, door de groote droogte van den Voorzomer, op eenige plaatsen, waadbaar. Doch de Prins van Oranje lag nog,

(*k*) Aantek. van deezen tyd. *MSS.*
(*l*) Secr. Resol. Holl. 14 *Juny* 1672. III. *Deel*, *bl.* 259.
(*m*) Secr. Resol. Holl. 7 *Juny* 1672. III. *Deel*, *bl.* 254.
(*n*) Resol. Holl. 20 *May* 2, 15, 17, 20 *Juny* 1672. *bl.* 40, 41, 74, 137, 146, 158.
(*o*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 451, 452, 453.

nog, by Arnhem, langs den Yssel, en hadt, o- 1672.
ver eene schipbrug, toegang tot de Betuwe, die, daarenboven, beschermd werdt, door eenig voet- en paardevolk, onder *Jan Barton de Montbas*, Kommissaris-Generaal der Ruiterye van den Staat, die de Betuwe, op drie plaatsen, tusschen Heussen en het Tolhuis, bezetten moest (*p*). De Prins van Condé deedt den stroom, tegen over deeze posten, bezigtigen, door *Saint Abre*, die, met het volk van Montbas, schutgevegt hieldt, en daarna te rug keerde, zonder zyn oogmerk bereikt te hebben. Condé besloot toen, van agt persoonen verzeld, zelf de diepte der Riviere te onderzoeken. Doch op den elfden van Zomermaand, gekomen tegen over de eerste post, die door Montbas bezet geweest was, vondt hy dezelve verlaaten, zo wel als de tweede en derde, zonder dat hy 'er de reden van bevroeden kon. Voor 't naast hieldt hy, dat men slegts geweeken was, om, naderhand, met te meer magt, op hem aan te vallen, als hy den overtogt onderneemen zou. Dit geschiedde, den volgenden dag, onder 't geschut van eenen zwaaren tooren, by het Tolhuis. De Graaf van Guiche, wiens aantekeningen wy hier doorgaans volgen, reedt eerst in den stroom, geleid door eenen Roomschgezinden boer, *Jan Pieterszoon* genaamd (*q*), dien, schryft hy, dikwils, de moed ontzonk, zo dat men hem, geduuriglyk, met brandewyn, het hert sterken moest. Naderhand, raakten de Jonkers *Barreveld* en *Bentink van Kemnade*, beschuldigd den vyand den weg over de stroomen te

(*p*) *Voiez* Memoir. *du* Comte *de* MONTBAS *p.* 16.
(*q*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 454.

1672. te hebben aangeweezen, te Maaſtricht, in hegtenis. Doch zy werden, eerlang, onder borgtogt, geſlaakt (*r*), zonder dat my gebleeken is, wat 'er, verder, omtrent hen, voorviel. Guiche bevondt den ſtroom waadbaar, op twee plaatſen; op de eene, voor agt en tien man, en op de andere, voor een gantſch Esquadron naaſt elkanderen. Men was in de noodzaaklykheid gebragt, om de Rivier te doorwaaden; alzo 'er, ten deezen tyde, geene brug, noch gereedſchap om 'er eene toe te ſtellen, in't Franſche Leger was. Omtrent veertig man, meeſt Franſche edelluiden, reeden voor-uit, onder 't ſchieten der onzen uit den genoemden tooren, en raakten de eerſten over. Doch zy werden ontmoet van eenen grooten hoop Staatſche Ruiters, die hen eerſt te rug in 't water dreeven, doch zelven, eerlang, door het grof geſchut der Franſchen, welk van eene batterye aan de overzyde op hen los brandde, op de vlugt gejaagd werden. Ondertuſſchen, waren 'er veele Franſchen, in 't overtrekken, geſneuveld, doordien de paarden, verſchrikt voor 't ſchieten, van 't pad geraakt waren. Guiche kreeg, nogtans, eindelyk, zo veel volks over, dat hy poſt vatte in de Betuwe, hebbende den Ryn ter regter-, het Dorp aan 't Tolhuis ter linkerzyde, en de Betuwe voor zig. Koning Lodewyk zelf toonde zig begeerig, om den ſtroom, te paarde, te doorwaaden; doch hy werdt wederhouden, door Condé, wien de jigt verhinderde te water te gaan: 't welk hy, zo de Koning hem voorgegaan was, nogtans, niet zou hebben durven nalaaten (*s*). De Koning bleef dan aan de linkerzyde der Riviere.

(*r*) Reſol. Holl. 13 *Aug.* 1672. *bl.* 107.
(*s*) DE CHOISY Memoir. *Tom.* I. *p.* 13, 26.

viere. Condé, zig daarna over den stroom hebbende laaten zetten, viel aan op eenen hoop Staatsche Ruiters, onder den Generaal Wirtz (t), en raakte 'er mede in een hevig gevegt, waar in hy gekwetst werdt, en te kort geschooten zou zyn, ware hy niet bygesprongen door Guiche. Wirtz nam toen de wyk. De Fransche Ruitery raakte, eerlang, over den stroom. Ook hadt men, nog voor zeven uuren des avonds, eene brug gereed gekreegen, langs welke, de knegten, insgelyks, aan de overzyde kwamen. Het Fransche Leger trok toen, langs den dyk, naar den kant van Heussen, den weg inslaande naar het Dorp Elden, by welk, twee bruggen lagen, eene houten en eene steenen, over de vaart tusschen Nieuwmegen en *Arnhem*. Doch de voortogt des Legers onder den Prinse van Oranje, die nu nog te Arnhem was, hadt zig meester gemaakt van de steenen brug; en de houten afgebroken. Men was bezig om ook de steenen brug af te breeken, toen men den voortogt des Franschen Legers zag naderen. Het Staatsche voetvolk nam, terstond hierop, de wyk, vlugtende herwaards en derwaards. De Ruitery sloeg den weg op naar Arnhem. Guiche, haar derwaards volgende, langs de overzyde der vaarte, raakte, door misverstand, op den weg, die, langs den Ryn, naar Wageningen leidt. De Prins van Oranje en Wirtz, die deeze ongewoone beweeging uit Arnhem zien konden, meenden, *schryft* Guiche, dat men den Ryn andermaal dagt over te trekken, en voort te rukken, langs de Veluwe, naar 't Stigt en naar Holland. De Prins en de Gemagtigden

1672.

Het Leger der

(t) Memoir. de Montbas p. 38.

1672. Staaten trekt van Arnhem naar Utrecht. te velde, vryheid hebbende van hunne Hoog-Mogendheden, om, naar de opkomende gelegenheid, stand te houden, of af te trekken (u), besloten nog dien zelfden nagt op te breeken met het Leger, van by Arnhem, om Utrecht en Holland, of het laatste Gewest ten minste te dekken. Arnhem verlooren. Turenne eischte, terstond hierna, Arnhem op. De Stad gaf zig over, op den veertienden, by verdrag, volgens welk, de bezetting krygsgevangen bleef (v). Ook Knodsenburg, Schenkenschans en Doesburg. Doch die van de schans Knodsenburg, tegen over Nieuwmegen, welke, op den zestienden, overging, bedong de gewoonlyke krygseer (w). Vanhier, rukte Turenne voor Schenkenschans, welk zig, op den eenentwintigsten, onder gelyk beding, overgaf (x). Ten zelfden dage, ging Doesburg aan den Yssel over. De Koning hadt zig, in persoon, nedergeslaagen voor deeze Stad, op den zestienden. Zy was tamelyk versterkt, en beter dan de meeste Steden in deezen oord voorzien van volk en voorraad. Ook scheen men 'er zig, in 't eerst, te willen verdedigen. Doch de onwil der soldaaten en 't kermen der vrouwen was oorzaak, dat men, al spoedig, tot de overgaave besloot. De bezetting bedong de gewoone krygseer, de Stad behoudenis van Godsdienst en voorregten (y). Zutfen geeft zig ook over. Eer Doesburg nog over was, hadt de Koning Zutfen doen berennen. De Hertog van Orleans deedt, sedert, eenige bomben in de Stad werpen. En zo groot was de schrik onder de weinige Wethouders,

(u) Secr. Resol. Holl. 7 Juny 1672. III. *Deel*, *bl.* 259.
(v) Memoir. de GUICHE *p.* 398-423. VALKENIER I. *Deel*, *Bylaag. bl.* 879-901.
(w) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 471.
(x) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 476.
(y) *Zie* VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 496, 498.

ders, die niet gevlugt waren, en onder de meeste ingezetenen, dat men de Stad overgaf, op den drie-entwintigsten van Zomermaand. De bezetting, die zig, met uitvallen, nog eenigszins te weer gesteld hadt, bleef hier krygsgevangen, wordende in de Kerke opgeslooten, tot dat zy haar losgeld voldaan hadt (z). 1672.

De schansen Voorne en S. Andries gaan over.

Een andere hoop Franschen, onder den *Markgraave van Aspremont*, door de Betuwe, nederwaards trekkende, maakte zig, by verdrag, meester van de schansen Voorne en S. Andries, die slegt voorzien waren. Tiel, Kuilenburg, Buuren, Leerdam, Yssel stein (*a*) en andere Steden hieromtrent, niet te verdedigen zynde, namen * vrye hoede van de Franschen (*b*); die, door den voorspoed hunner wapenen aangemoedigd, sedert eenige dagen, geenen anderen staat gemaakt hadden, dan om, over Utrecht, in Holland te dringen, en dit aanzienlykste der Vereenigde Gewesten, zo wel als de overigen, te overweldigen.

Verscheiden' Steden neemen vrye hoede van de Franschen.

* *Sauvegarde.*

Merkwaardige Brief van den Graave d'Estrades.

Men kan van hunne oogmerken oordeelen, uit eenen Brief van den Graave d'Estrades, den zeventienden van Zomermaand, uit Wezel, aan den Koning van Frankryk geschreeven, waarin hy zig, onder anderen, dus uitlaat: „Zo even „ ontvang ik berigt, dat het gemeen, te Utrecht, „ de wapenen opgevat heeft, tegen zulken, die „ hunne kleederen en huisraad ter Stad uit willen schikken: ja, dat men hun zelfs van hunne goederen beroofd heeft. In deeze Stad, „ zyn meer dan zesduizend Katholyken, wel- „ ker

(*z*) *Zie* VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 508.
(*a*) *Uit* Aantek. *van den* Pension. VIVIEN *van* 22 *Juny* 1672. *MS.*
(*b*) Deduct. der Staaten van Utrecht *gedr.* 1673. *bl.* 15. VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 480-487.

1672. „ ker voornaamsten my bekend zyn; die, zig
„ ziende ondersteund, door het Leger van uwe
„ Majesteit, niet zullen nalaaten, het overige
„ deel des volks te doen omslaan: het zelve
„ doende begrypen, dat 'er, uit Holland, gee-
„ ne hulp te wagten is, zonder dat men zwaa-
„ re lasten op zig neeme, die de Provincie in
„ den grond helpen moeten. Men zal, derhalve,
„ gaarne willen handelen met uwe Majesteit;
„ zo men zyne vryheid en goederen behouden
„ kan. Utrecht overmeesterd zynde, zal uwe
„ Majesteit Holland naar zyne hand konnen
„ zetten, door 't afzenden van eenige troepen,
„ die zig meester moeten maaken van Muiden,
„ waaromtrent de sluizen zyn: waarna men,
„ zonder iet te vreezen te hebben, tot voor de
„ poorten van Amsterdam, komen kan, en dee-
„ ze Stad zelve dwingen tot verdrag. Een an-
„ dere hoop kan Woerden inneemen, en van
„ daar, over Zwammerdam, naar Leiden trek-
„ ken, welke Stad zig liever, by verdrag, zal
„ willen opgeeven, dan het omgelegen land laa-
„ ten verwoesten. - - Utrecht en de andere
„ genoemde Plaatsen bemagtigd zynde, zal uwe
„ Majesteit den Vereenigden Staat konnen ver-
„ nietigen, en, in twee maanden tyds, verrigten,
„ 't gene de magtigste Vorsten der weereld niet
„ hebben konnen doen. - - Het inneemen van
„ Utrecht stelt de Provincien van Gelderland,
„ Utrecht en Overyssel in 's Konings magt. Fries-
„ land en Groningen konnen overmeesterd wor-
„ den, door zyne Bondgenooten - - waarna
„ Holland en Zeeland alleen zullen overschie-
„ ten. Holland kan ligtelyk verdeeld worden,
„ door het belang der Steden zelven. - - Am-
ster-

„ sterdam heeft geschil met Haarlem en Leiden, 1672.
„ over de dykaadjen en wateren. Rotterdam
„ met Dordrecht over den Koophandel en an-
„ dere dingen. - - De Steden zullen zig dan
„ ligtelyk beweegen laaten, tot onderwerpinge
„ aan zyne Majesteit, zo men haar haare Wet-
„ houders, inkomsten, koophandel en voorreg-
„ ten laat behouden; het belagchelyk regt op de
„ zee uitgenomen, welk, door den Koning,
„ naar zyn welgevallen, zal konnen geregeld
„ worden. - - De Noordhollandsche Steden
„ zullen Amsterdam volgen. Zeeland zal, zonder
„ den Franschen en Engelschen koophandel, niet
„ lang bestaan konnen. De andere Steden der
„ Staaten, 's Hertogenbosch, Graave, Breda,
„ Bergen op Zoom, Maastricht, zullen 't niet
„ houden konnen, wanneer de bezettingen niet
„ meer betaald worden, door de groote Hol-
„ landsche Steden. - - Op deeze wyze, zal de
„ Vereenigde Staat en deszelfs Regeering t'ee-
„ nemaal vernietigd zyn (c)." Dus schreef d'Estrades: en 't gevolg heeft getoond, dat de Koning van Frankryk niet vreemd was van diergelyk oogmerk; schoon de uitkomst geheel niet beantwoordde aan zyne verwagting.

IX. Ontstelenis te Utrecht.

D'Estrades hadt egter te regt voorzien, dat Utrecht het niet zou konnen houden. Het bergen van den besten huisraad, naar Holland, en vooral naar Amsterdam, was aldaar begonnen, op de eerste tyding van het overgaan van Orsoi, Wezel en Rynberk, en de plondering, van welke d'Estrades gewaagt, viel voor, op den negenden van Zomermaand. Doch, op de maare van het

(c) D'Estrades *Tom.* I. p. 431.

1672. het doorbreeken des vyands by het Tolhuis, werdt het vlugten algemeen, met bystere ontsteltenis der gemoeden. De Prins van Oranje, opgebroken met het Leger der Staaten van by Arnhem, sloeg zig, den vyftienden, neder onder de Stad, langs den Daalschen dyk en de Vegt, en dus aan de Hollandsche zyde, onaangezien de Staaten gaarne gezien zouden hebben, dat zyne Hoogheid zig boven de Stad nedergeslaagen hadt (*d*). De aankomst van 't Leger deedt, nogtans, de verbaasdheid een weinig bedaaren. Zyne Hoogheid verscheen ook, des anderendaags, in de Vergadering der Staaten van 't Gewest, daar men hem den nood der Stad en der Provincie zo leevendig vertoonde, dat hy en de Gemagtigden te velde aannamen, de Stad tot het uiterste toe te verdedigen. De Prins sloeg ook voor, dat men de bemuurde Waard en de vier voorsteden behoorde af te branden (*e*): waartoe de Afgevaardigden der Staaten van Utrecht verklaarden niet te konnen besluiten, zonder naderen last (*f*).

De Prins verlaat de Stad, om Holland te dekken.

Doch kort hierop, bragten de Afgevaardigden der algemeene Staaten een besluit van den zestienden, te Utrecht, waarby den Prinse van Oranje belast werdt, met het Leger, te trekken naar Holland, zonder eenige Steden, met een gedeelte van het zelve, te bezetten. Die van Utrecht hielden vergeefs aan, om eenige bezetting (*g*). Men verstondt, dat de Stad toch niet te houden zou zyn, en dat 'er meer aan de bewaaring van Holland gelegen ware. Het Leger der Staa-

(*d*) Resol. Utrecht *Mercur.* $\frac{5}{15}$ *Juny* 1672.
(*e*) Deduct. der Staat. van Utrecht *gedr.* 1673. *bl.* 7, 8, 9.
(*f*) Resol. Utrecht. *Jovis* $\frac{6}{16}$ *Juny* 1672.
(*g*) Deductie *als boven*, *bl.* 14.

Staaten brak dan op van Utrecht, op den agttienden (*h*), en floeg zig, ten zelfden dage, op vyf byzondere toegangen naar Holland, neder. De Prins zelf legerde zig aan de Nieuwerbrugge, by Bodegrave, met drie regementen te paarde, en twee te voet. Prins Joan Maurits van Nassau bezette Muiden, met drie regementen ruiters en een regement knegten. De Veldmaarschalk Wirtz floeg zig neder te Gorinchem, met twee regementen paarden, en twee regementen knegten. De Graaf van Hoorne legerde zig aan de Goejanverwellen-sluis, met vier regementen ruitery en een regement knegten, en de Markgraaf van Louvigni, te Schoonhoven, met twee regementen ruitery en een regement knegten (*i*). 1672.

Midlerwyl, was de Markgraaf van Rochefort, met eenige Fransche troepen, den dertienden van Zomermaand, by Ysseloord, over den Ryn getrokken (*k*), met last, om zig van de Veluwe en van 't Stigt meester te maaken. Wageningen, Reenen, Wyk te Duurstede en Amersfoort namen terstond vrye hoede van den Markgraave, die, op den negentienden, in persoon, binnen de laatstgemelde Stad kwam: van waar hy honderdenzestig man afzondt, om Naarden in Holland op te eischen. Der Regeeringe en bezettinge ging hier zulk een schrik aan, dat elk naar een goed heenkomen zogt, en de Franschen, zonder verdrag, ter Stad in gelaaten werden. Eenige Gemagtigden der Stad kwamen, nogtans, op den twintigsten, met Rochefort, te Amersfoort, overeen, dat Naarden zynen Godsdienst, voorregten

De Markgraaf van Rochefort trekt de Veluwe langs, neemt Amersfoort en Naarden in.

(*h*) Valkenier I. *Deel*, *bl.* 620-627.
(*i*) Valkenier I. *Deel*, *bl.* 631.
(*k*) Costerus Hist. Verhaal, *bl.* 163.

1672. ten en goederen behouden zou. Muiden, opgeeischt door vyf Fransche Dragonders, was reeds met Rochefort in onderhandeling getreden, toen Prins Joan Maurits van Nassau aldaar post vattede, en de Franschen, afgezonden om de Stede te bezetten, noodzaakte te rug te keeren (*l*).

De Stad Utrecht onderwerpt zig aan den Koning van Frankryk.

De Staaten en Stad van Utrecht, het Leger van den Staat hebbende zien aftrekken naar Holland, en den vyand, van uur tot uur, te gemoet ziende, waren in de noodzaaklykheid gebragt, om met hem te verdraagen. Van hun besluit hiertoe (*m*) gaven zy den algemeenen Staaten kennis, op den eenentwintigsten van Zomermaand (*n*). Midlerwyl, hadden zy eenen Trompetter afgezonden aan den Koning van Frankryk, die toen in 't Leger voor Doesburg lag, en terstond vrygeleide verleende, voor de Utrechtsche Gemagtigden, welken, zonder uitstel, aan hem werden afgezonden. Terwyl zy uit waren, vertoonde Rochefort zig, met het Leger, voor de Stad. Men tradt, terstond, met hem in onderhandeling, bewoog hem, het Leger buiten om te laaten trekken, en liet hem toen, verzeld van honderd muskettiers, binnen. De sleutels der Stads poorten werden hem, op het Stadhuis, overgeleverd, op den drie-entwintigsten (*o*). Des anderendaags, keerden de Gemagtigden te rug, met berigt, dat de Koning van Frankryk vrye hoede aan 't Gewest geweigerd hadt, en begeerd, dat men zig aan hem onderwierpe. Men moest hun

(*l*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 47[?]-480.
(*m*) Resol. Utrecht *Sabbathi* $\frac{8}{18}$ *Juny* 1672.
(*n*) VALKENIER I. *Deel*, *Bylaag. N.* 45. *bl.* 100. Deductie der Staat. van Utrecht *gedr.* 1673. *bl.* 16, 17, *en Byl. N.* 5. *bl.* 26.
(*o*) Resol. Utrecht *Jovis* $\frac{13}{23}$ *Juny* 1672.

hun dan nieuwen last geeven, om, op deezen voet, met den Koning, te verdraagen, en bedong, op den volgenden dag „ tegen de gevor- 1672.
„ derde onderwerping, behoudenis van Gods-
„ dienst, Regeering en Voorregten, midsga-
„ ders, dat het Gewest niet aan eenen byzon-
„ deren Heere zou geschonken, en begree-
„ pen worden in het Verdrag, welk de Koning
„ met de algemeene Staaten zou mogen slui-
„ ten (p)." 't Stigt raakte dus geheel in de magt van Frankryk, wordende Montfoort ook, op den vyfentwintigsten, bezet met honderd en vyftig musketiers (q).

Woerden en Oudewater neemen vrye hoede.

Het leggen van eenen dam aan de Nieuwerbrugge in den Ryn hadt de Hollandsche Steden Woerden en Oudewater reeds doen besluiten, dat men ongeraaden vondt, haar te beschermen, hoe zeer zy 'er op aangehouden hadden. Zy zagen zig, derhalve, in de noodzaakelykheid gebragt, om ook vrye hoede te verzoeken van den Koning van Frankryk. Rochefort werdt, op den vierentwintigsten, met eenige honderden paarden in Woerden ontvangen (r). Des anderendaags, zondt hy ook eenig Paardevolk in Oudewater. Beide deeze Steden bedongen de gewoonlyke vryheden (s).

X. De Staaten doen eene bezending aan de Koning

De ongelooflyke spoed, met welken de vyand byna drie Gewesten, Gelderland, Utrecht en Overyssel, en drie Steden van Holland, Naarden, Woerden en Oudewater, overweldigd hadt, vervulde Holland in 't byzonder met verslaagen-

heid

(p) Resol. Utrecht *Vener.* 14/24 *Juny* 1672. VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 630.

(q) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 633.

(r) COSTERUS Hist. Verh. *bl.* 165, 177, 178, 185, 189.

(s) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 634 *enz.*

1672. heid en schrik. De Staaten zelven en de Raadpensionaris de Witt waren byna raadeloos. De Prinsesse Weduwe van Oranje deedt, ter Vergaderinge van Holland, verlof verzoeken, om voor haar Huis en goederen in den Haage vrye hoede te mogen neemen van den Koning van Frankryk. Doch 't werdt haar, duidelyk, geweigerd (*t*). Ondertusschen, neigden de Staaten zelven tot handeling. Men hadt, al terstond, en eer 'er zo veele Steden over waren, besslooten eene buitengewoone bezending te doen aan de Koningen van Frankryk en van Groot-Britanje, om te onderzoeken, op welke voorwaarden, men met hen zou konnen overeenkomen (*u*).

Bezendingen van Frankryk en van Groot-Britanje.

Uitslag der bezendinge aan Karel den II.

Naar Groot-Britanje, vertrokken *François Teerestein van Halewyn*, Raad in den Hove van Holland, en *Everard van Weede, Heer van Dykveld*, uit het Lid der * Gekoorenen van Utrecht, die, nevens den Ambassadeur Boreel, terstond in onderhandeling zogten te treeden; doch geen ander antwoord ontvingen, dan dat de Koning, zonder Frankryk, niet met hen handelen kon. Boreel schreef dit, terstond, herwaards over, daarby voegende „ dat men nu het oogmerk „ der twee Koningen, met zekerheid, meende „ ontdekt te hebben, hebbende Frankryk zig „ zelven Holland; Groot-Britanje, Zeeland en „ Hollandsche Zeesteden toegelegd (*v*).” Doch hierop is luttel staats te maaken. De Groot vernam, naderhand, uit de Fransche Staatsdienaars, dat, volgens het Verdrag tusschen Frankryk en Groot-Britanje, waarvan maar zes persoonen in Frank-

* *Geëligeerden.*

(*t*) Resol. Holl. 20 *Juny* 1672. *bl.* 160.
(*u*) Secr. Resol. Holl. 14 *Juny* 1672. III. *Deel*, *bl.* 259.
(*v*) Missiv. *van den* Amb. BOREEL *van* 20, 21 *Juny* 1672. *MS.*

Frankryk kennis hadden, elk bezitten zou, 't gene hy overmeesterde (*w*). Voorts, schreef Boreel ook „ dat Karel de II. den Nederland„ schen Koopluiden hadt doen aanzeggen, dat „ hunne vrienden, uit den Vereenigden Staat, „ in Engeland, willende overkomen, aldaar „ het regt van inboorlingschap en alle andere „ vryheden genieten zouden: ook, dat geheele „ Steden of Gewesten, zig willende begeeven „ onder Groot-Britanje, de voorregten genie„ ten zouden, welken de meest begunstigde Ste„ den en Gewesten in Engeland genooten (*x*)." De Afgevaardigden naar Engeland hadden, zo sommigen melden, heimelyken last mede, om den Koning aan te bieden, dat men den Prins van Oranje Stadhouder maaken zou; waarop Arlington, te vooren, dikwils, gedrongen hadt, by Boreel. Doch deeze aanbieding, zo ze anders geschied zy, want ik vind 'er niets van, in de *Secreete Resolutien* van Holland, vondt nu geenen ingang ten Hove (*y*). Men hieldt de Afgevaardigden der Staaten egter, nog eenigen tyd, in Engeland, om 't volk, welk zeer morde over den oorlog, in den waan te houden, dat men nog zogt te verdraagen (*z*). 1672.

De Prins van Oranje handelde, omtrent deezen tyd, ook, in 't heimelyk, met den Koning, zynen Oom, hem, door Gabriel Silvius en door den Heere van Reede, eenige voorslagen doende, waarop, zyns oordeels, de Vrede met den Staat zou konnen getroffen worden. Sommigen mee- Handeling des Prinsen van Oranje met den Koning van Groot-Britanje.

(*w*) *Uit* Aant. *der* Pensf. VIVIEN *en* HOP *van* 1 *July* 1672. *MSS.*
(*x*) Missive *van den* Amb. BOREEL *van* 21 *Juny* 1672. *MS.*
(*y*) BURNET Hist. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 324.
(*z*) Missive *der* Gedep. in Engel. *van* 30 *Juny* 1672. *MS.*

1672. meenen ontdekt te hebben, dat deeze voorslagen, in de volgende *negen* punten, zouden bestaan hebben: „ 1. Erkentenis van 't regt der Vlagge, alomme. 2. Honderdduizend guldens 's jaars, voor de vrye Visschery. 3. Suriname in eigendom. 4. Vier millioenen guldens, binnen zekere termynen, te betaalen. 5. De Stad Sluis in pandschap. 6. De opperste magt over de zeven Vereenigde Gewesten voor den Prinse van Oranje. 7. Mids de Koning van Groot-Britanje vrede maakte met den Staat; en Frankryk, op geenerhande wyze, meer bystondt. 8. In geval zyne Majesteit deeze voorwaarden aanname, zou men Frankryk onaanneemelyke vredepunten moeten voorslaan, en, zo ze van de hand geweezen werden, verklaaren, dat zyne Majesteit niet langer zou konnen blyven oorloogen. 9. Zo de bovenstaande voorwaarden omhelsd werden, zou de Prins zorg draagen, dat 'er andere Ambassadeurs naar Engeland kwamen, die in 's Prinsen belang waren, en op welken men zig zou konnen verlaaten (*a*)." Men heeft ook een geschrift in 't licht gegeven, op deezen handel slaande, waarin de Prins verzoekt „ te mogen weeten, op welke voorwaarden, de Koning van Groot-Britanje zou begeeren te sluiten met de Staaten, zig te gelyk sterk maakende, om deeze voorwaarden, hier, te doen inwilligen, in spyt van den Raadpensionaris de de Witt en deszelfs aanhang; zo zy niet regelregt streeden met de grondwetten van den Staat (*b*)." Doch ik beken niet te weeten, of 'er

(*a*) COSTERUS Hist. Verhaal, *Bylag. bl.* 434.
(*b*) COSTERUS Hist. Verhaal, *Bylag. bl.* 430.

'er genoegzaame staat te maaken zy op de egtheid deezer stukken. Meer tekens van egtheid heeft een Brief van den Koning aan den Prinse (1), waaruit blykt, dat hy den Heer van Reede gesproken, en uit hem, den slegten staat der zaaken hier te Lande verstaan hadt. Voorts, betuigt hy zyne genegenheid tot den Prinse, wiens belang hy, zelfs in alle zyne handelingen met Frankryk, verklaart, in 't oog gehouden te hebben. Ook bedient hy zig, in deezen brief, van de scherpe uitdrukkingen tegen den zogenaamden Loevesteinschen aanhang, welken wy, by eene andere gelegenheid (c), aangehaald hebben (d). Doch deeze Brief is laater geschreeven. Men wil, dat 'er een andere op gevolgd is, afgezonden, na dat de Prins reeds tot Stadhouder verheeven was, en behelzende „ dat de Koning „ niet twyfelde, of hy zou den Prins, zo deeze „ zynen raad volgde, haast doen stellen in die „ magt, waarnaar zyne voorouders altyd getragt hadden (e)." En 't gevolg zal ons doen zien, dat de Koning, ten dien tyde, zeer wel dus heeft konnen schryven. Ondertusschen, bleek het, allenthalve, dat hy, vooralsnog, ongeneigd was, om zig, zonder Frankryk, te verdraagen met de Staten. Hierom, besloot hy, eerlang, den Hertog van Buckingham en den Graaf 1672.

(c) Hier voor, *bl.* 12.
(d) *Zie* Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 117. COSTERUS Hist. Verh. *Bylag. bl.* 431.
(e) COSTERUS Hist. Verhaal, *Bylag. bl.* 432.

(1) Ik heb een Afdruksel van deezen Brief gezien, welk, op kosten van den Lande, gemaakt was, en waar op het woord *secreet* stondt, ten blyke, dat men den brief, in 't eerst, geheim gehouden wilde hebben. Hy werdt egter, wel haast, weereldkundig.

1672. Graaf van Arlington herwaards te zenden, om te gelyk met de Staaten te handelen, en met den Koning van Frankryk, die zig, nog eenigen tyd, in de Vereenigde Gewesten, bleef onthouden.

XI. Handeling met Frankryk.

De bezending naar den Koning van Frankryk werdt bekleed door Joan van Gend, Willem van Nassau, Heere van Odyk, en Pieter de Groot. De Afgevaardigden trokken door Reenen, welk geheel ontbloot was van ingezetenen, en door het Staatsche Krygsvolk leêg geplonderd; en kwamen, den eenentwintigsten van Zomermaand, op het Huis te Keppel; daar nog eene tafel en spyze, doch geen bedde te bekomen was. Hier kwamen Pompone en de Louvois hun, des anderendaags, uit naame des Konings van Frankryk, afvraagen, *of zy last hadden, om met zyne Majesteit te handelen?* Zy antwoordden „ dat zy „ van den Koning begeerden te hooren, op wat „ voet, hy met de Staaten zou willen overeen„ komen." De Fransche Gemagtigden hernamen „ dat zy volmagt hebben moesten, zo men „ in onderhandeling zou treeden; dat al wat de „ Koning gewonnen hadt het zyne was, en we„ derom zou moeten vrygekogt worden; dat „ men hem, daarenboven, de onkosten van „ den oorlog zou moeten vergoeden, en einde„ lyk zynen Bondgenooten genoegen geeven."

Opening der Franschen.

Ook vraagden zy „ of men, om de Regeering „ te behouden, den Koning niet eenige andere „ Plaatsen, in stede der overwonnen' Gewes„ ten, zou konnen afstaan?" Pompone voegde hierby „ dat men spoedig besluiten moest tot „ handeling, zo men het uiterste bederf ontgaan „ wilde." Hy en de Louvois, toen een' keer naar den Koning gedaan hebbende, bragten geen an-

ander bescheid te rug, dan „ dat de Koning niet 1672.
„ verstondt te handelen, dan met Gevolmagtig-
„ den; en van de Staaten begeerde te hooren,
„ wat zy hem hadden aan te bieden." De Groot
vertrok hierop naar den Haage, om naderen last.
Hy deedt verslag, op den vyfentwintigsten, ter
Vergaderinge van Holland (f), op welker raad-
pleegingen en besluiten, de spil der Regeeringe,
ten deezen tyde, byna geheellyk, draaide; en
gevraagd naar zyn gevoelen, verklaarde hy,
„ dat men een van beide besluiten moest, of
„ den Staat, met de wapenen, te verdedigen,
„ of zig, zo goed als men kon, te verdraagen
„ met Frankryk. Dat de Koning zou konnen
„ bewoogen worden, om de Gewesten veree-
„ nigd te laaten, mids men de overwonnen' Ste-
„ den vrykogt, en hem de Grensvestingen, ge-
„ legen buiten de Vereenigde Landen, in han-
„ den stelde. Dat men meer bedingen zou, naar
„ gelang dat men meer uitboodt, en dat men,
„ de handeling rekkende, 't Land zou zien ver-
„ looren gaan: zynde den staat der dingen, naar
„ 't hem toescheen, geheel wanhoopig, en den
„ Koning, binnen een' dag of twee, te wagten
„ in Utrecht, alwaar men zig van den weg naar
„ Gouda en naar Amsterdam hadt doen onder-
„ regten." Toen de Groot uithadt, begonden
zig de Leden te verklaaren. De Edelen, zynde
de Heeren van Maasdam en van Duivenvoorde,
zeiden „ dat 'er weinig keur ware; doch dat zy,
„ nevens de Groot, zouden neigen tot de han-
„ ling, en, mids men de vereeniging der Ge-
„ westen, den vryen Godsdienst en de behou-
„ de-

De Groot keert naar den Haage, en raadt tot verdrag.

Raadpleegingen hierop, ter Vergaderinge van Holland.

(f) Secr. Resol. Holl. 23 Juny 1672. III. Deel, bl. 262.

1672. „ denis der Regeeringe bedonge, de reſt overſtappen." Dordrecht verklaarde „ ook geene „ andere uitkomſt te zien: doch de vyandlykheden behoorden op te houden, geduurende „ de handelinge. Nogtans, wilde men de andere Leden gaarne hooren, en 't aanzien, zo „ men beſloote, volmagt tot handeling te verleenen." Haarlem „ zag maar twee middelen „ overig, verdediging of verdrag. Tot het eerſte, was geene kans: men moeſt, derhalve, tot „ het tweede komen, en zonder uitſtel laſt geeven om te ſluiten." Delft verklaarde zig, op gelyken zin. Leiden ſtemde ook, met veel drift, tot handeling „ rekenende het beter de vryheid, „ gedeeltelyk, te behouden, dan geheel te verliezen. Ook moeſt men de Gevolmagtigden „ tot de handeling niet binden aan eenige voorwaarden; maar ter Generaliteit bewerken, „ dat hun onbepaalde laſt gegeven werdt." Maar die van Amſterdam zeiden „ dat de Afgevaardigden ter Dagvaart niet bevoegd waren, „ om, in eene zaak van zo veel gewigt, te ſtemmen, zonder byzonderen laſt der Steden; „ dat zy, hierom, eerſt verſlag zouden doen, „ en, ondertuſſchen, de Leden baden, moed te „ willen houden." Gouda zou zig voegen naar de overige Leden. Rotterdam kon niet ſtemmen; doch zou, op 't behaagen der Stad, alles toeſtaan, houdende „ het Land onmogelyk te „ beſchermen, en de toegangen aan de Nieuwerbrugge en by Goejanverwellen-ſluis niet te bewaaren te zyn." Gorinchem voegde zig met de Edelen, verklaarende „ redekavelingen onnut, „ daar de nood zo zeer drong. 't Verlies van „ vryheid, Godsdienſt, goed en bloed was voor

„ gee-

„ geene dapperheid te houden. Men moest 1672.
„ zoeken te bedingen, zo veel men kon, en
„ zonder uitstel sluiten." Schiedam verklaarde, zig te zullen voegen, zo dra de Leden eenpaarig waren. Schoonhoven zou het besluit aanzien, oordeelende „ dat men het Bondgenootschap,
„ de Vryheid en den Godsdienst wel verdedigen moest, zo veel mogelyk ware; doch dat
„ men 'er nu geen volk toe hadt." Briel verklaarde zig onbekwaam om te stemmen; doch zou openlyker spreeken, als de Leden eenpaarig waren. Alkmaar durfde ook niet over zig neemen, op zulk een gewigtig punt, te stemmen; doch vermaande de Leden moed te houden, gelyk Amsterdam gedaan hadt. Hoorn kon ook niet stemmen, zonder naderen last. Enkhuizen zou zig duidelyk verklaaren, als de andere Leden zig zouden verklaard hebben. Edam zeide,
„ dat de posten niet te houden waren; dat Kampen, Deventer en Zwol waren ingenomen;
„ dat de Zuiderzee reeds onveilig werdt, en dat
„ 'er een schip ingekomen was, waarop verscheiden' schooten gedaan waren," stemmende voorts met de Edelen, om zig, zonder uitstel, te verdraagen. Monnikendam zou zig, by eenpaarigheid, op het behaagen der Stad, ook voegen met de Edelen. Medenblik zeide „ dat
„ 'er geen keur was; zynde de zaaken zo verre
„ verloopen, dat zy niet konden gered worden,
„ en geheel wanhoopig zouden zyn, zo de Franschen doorbraken in Holland, waarom men
„ zig ook voegde met de Edelen." Purmerende verklaarde „ dat 'er geen tyd was om ruggespraak te houden; dat, naar 't zeggen van de
„ Groot, het Krygsvolk aan de Nieuwerbrug-

1672. „ ge zo flaauwhertig was, dat het, naar allen „ schyn, de post niet beschermen zou; dat men „ zig, hierom, ook voegde by de Edelen." De Leden zig verklaard hebbende, werdt het stuk in nader beraad gelegd, en toen, door sommigen, aangemerkt „ dat 'er Steden waren, die „ zig niet konden verdedigen, en polders, welken men niet kon onder water zetten." Daarna, zeiden de Edelen „ dat de Leden zig dienden te voegen, of aan den Haage toe te staan, „ om vrye hoede te verzoeken van Frankryk; „ dat men zig zelven, zyne vrouw, kinderen „ en goederen in geen gevaar moest stellen, en „ dat zy niet aanspraakelyk wilden zyn, voor „ het nadeel, welk, door draalen, zou konnen „ veroorzaakt worden." Die van Dordrecht verklaarden „ dat zy de vryheid lief hadden; „ doch geene kans zagen omze te behouden." Zy verzogten „ dat Amsterdam zig wilde voegen, alzo deeze Stad niet zou konnen behouden blyven, zo de andere Steden verlooren gingen. Nu was 'er nog middel, om de „ Regeering en 't Bondgenootschap te behouden; 't welk daarna hoopeloos zyn zou." Haarlem zou zig voegen met de Edelen en anderen, die van verdrag spraken, en voor zig zelven zorgen wilden. Delft zou anders stemmen, zo Amsterdam geheel Holland was, of geheel Holland binnen Amsterdam besslooten. „ Nu „ hadt men den vyand voor de deur. De voor„ naamste Steden waren over. Men hadt, reeds „ voor eenige dagen, geraadpleegd, om vol„ magt tot handelen te geeven. Sedert, was „ het gevaar nog toegenomen. Uit Engeland „ kwam niets goeds. Doch Engeland zou wel

Poogingen der Leden, om Amsterdam te doen bewilligen, in 't verleenen van volmagt om te sluiten.

„ vol-

„ volgen, als men zig met Frankryk verdraa- 1672.
„ gen hadt. Amsterdam behoorde zig, derhal-
„ ve, te voegen." Leiden merkte aan „ dat
„ men, alschoon Amsterdam en eenige andere
„ Leden by hun gevoelen bleeven, evenwel tot
„ een besluit zou moeten komen. Dat men, over
„ 't punt in geschil, elkanderen wel niet mogt
„ overstemmen, als men keur hadt; doch dat
„ nood wet brak. Dat men, weleer, zonder Am-
„ sterdam en Gouda, besloot en hadt, de Graaflyk-
„ heid aan Prinse Willem den I. op te draagen (g).
„ Dat er geen tyd was, om ruggespraak te hou-
„ den, zullende alles onherstelbaar verlooren
„ zyn, zo men langer marde met besluiten. Dat
„ de andere Leden zig zo wel niet verdedigen
„ konden, als Amsterdam, welk rykelyk van volk
„ en krygsbehoeften voorzien was; daar de an-
„ dere Steden geene manschap, kruid noch
„ lood in voorraad hadden. Dat het den Ste-
„ den niet mangelde aan moed; maar dat zy
„ allen niet verlooren wilden gaan, om Amster-
„ dams wille." Amsterdam bleef egter by zyn gevoelen. De Afgevaardigden deezer Stad booden aan „ de andere Leden te willen bystaan,
„ en in persoon de posten te gaan beschermen.
„ Zy vertrouwden, dat de andere Leden hun
„ het ongelyk niet zouden willen aandoen, van
„ zig alleen met den vyand te verdraagen, te
„ minder, om dat de voorwaarden onaanneem-
„ lyk waren; dat 's Lands geldmiddelen niet
„ gedoogden, dat men den Koning en 's Ko-
„ nings Bondgenooten voldoening gave. Dat
„ Engeland nog in oorlog bleef enz." Doch Gou-

Dat deeze Stad niet toe besluiten kan.

(g) Zie VII. Deel, bl. 525.

1672. Gouda begreep, dat men voortgaan moest met handelen. Rotterdam zou zig voegen by de eenpaarigheid; doch kon niet stemmen, zo lang Amsterdam niet stemde: ondertusschen, zou het deeze Stad geen' dag houden, zo de andere Steden verlooren gingen. Gorinchem herzeide „ dat, als de Leden by hun gevoelen „ bleeven, zulken, die eenpaarig waren, zig „ zelven moesten zoeken te behouden." Schiedam hieldt zig by 't gevoelen der Edelen. Briele zeide „ dat de zwakke Steden zig niet be„ schermen konden, als de sterken 't opgaven. „ Dat men, derhalve, tot handeling komen „ moest, en van de vryheid, Godsdienst en „ goederen zo veel bedingen, als men kon." Maar Alkmaar voegde hierop „ dat men den „ Afgevaardigden niet vergen kon, te stem„ men; in eene zaak van zulk eene natuur. Dat „ de voorwaarden onmogelyk waren aan te „ neemen. Dat de Koning van Frankryk ons „ schatten zou, en de schatting invorderen te „ gelyk, en dat zy liever van de vyanden dan „ van de burgers wilden omgebragt worden." Hoorn verklaarde zig ongelast. Enkhuizen zeide, te zullen stemmen, als de Leden oordeelden, dat de zaak, by overstemming, was af te doen: anders zou men wagten, tot dat de andere Leden zig geuit hadden. Edam stemde met Dordrecht. Monnikendam zou zig verklaaren, als de andere Leden zig verklaard hadden. Die van Medenblik zeiden „ dat hunne „ Stad, aan de eene zyde, open lag; dat hunne „ burgery oproerig was, en dat zy kruid, noch „ lood, noch eenig middel van verweering had„ den: waarom zy verzogten, dat Alkmaar zig

„ voe-

„ voegen wilde." Purmerende kon niet stemmen, zo lang de Leden niet eenpaarig waren. Na deeze tweede omvraage, drong Leiden, nog eens, op spoedige handeling. De Groot, wederom gehoord zynde, riedt 'er ook ernstelyk toe. Hy herhaalde nogmaals „ dat men met den „ Koning mildelyk handelen moest, hem Maas- „ tricht en de andere Steden buiten de Veree- „ nigde Gewesten aanbiedende, tegen 't gene „ hy reeds in zyn geweld hadt, en hem te ge- „ moet komende, in de kosten van den oorlog; „ mids *by de goedheid hadt* van de Leden met „ elkanderen vereenigd, en hun hunnen Gods- „ dienst en Regeering vry te laaten." Om Amsterdam van gedagten te doen veranderen, zeide hy „ dat de Koning van zins was, hier, „ den aanstaanden winter, te blyven, en dan „ deeze Stad aan te tasten: en dat hy 'er den ee- „ nen steen niet op den anderen laaten zou, zo „ zy hem ophieldt (*b*)." Doch men kwam, ten deezen tyde, nog tot geen besluit. De Leden, die zwaarigheid gemaakt hadden, om te stemmen, beloofden, des anderendaags, 's avonds, ten agt, of uiterlyk ten negen uuren, wederom in de Vergaderinge te zullen wezen, met naderen last hunner magtigers (*i*).

1672.

Leiden dringt meest op spoedige handeling.

De Groot raadt 'er ook toe.

Men komt nog tot geen besluit.

XII. Zeeland verklaart zig tegen de handeling.

Ondertusschen, hadden de Staaten van Zeeland, verneemende, dat men, in Holland, raadpleegde op handeling met Frankryk en Groot-Britanje, eene bezending naar den Haage gedaan, met uitdrukkelyken last, om zig tegen de handeling te verklaaren, en op moedigen tegen-

(*b*) *Uit* Aantek. *van den* Pension. HOP *van* 25 *Juny* 1672. *MS.*
(*i*) *Uit* Aant. *van den* Pension. VIVIEN *van* 25 *Juny* 1672. *MS.*

1672. genweer te dringen. Zy kwam, den zesentwintigsten, in den Haage, sprak met den Pensionaris van Dordrecht, Nikolaas Vivien, die toen, in de plaats van den Raadpensionaris de Witt, de Vergadering van Holland waarnam, en hun verscheiden' redenen gaf, waar door de meeste Leden tot de handeling waren overgehaald. Doch de Zeeuwen bleeven de handeling afkeuren (*k*). Des avonds, ten negen uuren of laater, tradt men, ter Vergaderinge van Holland, tot het hervatten der raadpleegingen van den voorgaanden dag, en besloot toen, in afwezendheid der Afgevaardigden van Amsterdam, Schiedam, Hoorn, Edam en Purmerende, die nog niet te rug' gekeerd waren, „ om de zaaken ter Generaliteit daar heenen te beleiden, dat den Afgevaardigden aan den Koning van Frankryk volmagt gegeven werdt, om ten beste mogelyk te sluiten, zo maar de Godsdienst, Vryheid en Regeering behouden bleeven." Alkmaar hadt nu ook in dit besluit bewilligd (*l*). Men gaf 'er, terstond, kennis van aan de algemeene Staaten, daar men, over dit gewigtig stuk, reeds eenige dagen, onder den eed van geheimhoudinge, geraadpleegd hadt. Gelderland bewilligde, in 't verleenen van volmagt tot de handeling. Holland drong 'er sterk op. Zeeland verklaarde zig ongelast. Utrecht zeide, hierin, geene stem te hebben. Friesland maakte zwaarigheid. Overyssel en Stad en Lande waren

Men besluit 'er, ter Vergadering van Holland, toe, in afwezendheid van Amsterdam en vier andere Steden.

Ook ter Generaliteit.

(*k*) Secr. Resol. Holl. 26 *Juny* 1672. III. *Deel*, *bl.* 262. Notul. Zeel. 23 *Juny* 13 *July* 1672. *en uit* Aantek. *van den* Pens. VIVIEN *van* 26 *Juny* 1672. *MS. en van den* Pens. BURGERSDYK *van* 29 *Juny* 1672. *MSS.*

(*l*) *Uit* Aant. *van den* Pens. VIVIEN *van* 26 *Juny* 1672. *MS.*

ren afwezig. Toen men tot een besluit zou komen, weigerde Friesland, welk voorzat, het zelve op te maaken. Zo deeden ook Utrecht en Zeeland, die, de twee voorgaande weeken, hadden voorgezeten. Holland besloot, derhalve, by monde van den Heere van Duivenvoorde, tot het verleenen van volmagt (*m*). Doch de Griffier Fagel weigerde dit besluit te tekenen. Nogtans, drongen Pieter Burgersdyk en Jakob van der Togt, Pensionarissen van Leiden en Gouda, den volgenden morgen, zo sterk op het vertrek van de Groot, dat hy, op belofte, dat hem 't besluit der Staaten nagezonden zou worden (*n*), op reis ging. 1672.

Misnoegen van Amsterdam en eenige andere Leden, over 't genomen besluit.

Hy was nog niet of naauwlyks vertrokken uit den Haage, toen de Leden, die den voorgaanden dag afwezig gebleeven waren, ter Vergaderinge van Holland, wederkeerden. Sommigen toonden zig te onvrede, dat men, over zo gewigtig een stuk, in 't afzyn van verscheiden' Leden, en vooral van Amsterdam, een besluit genomen hadt. Doch Schiedam en Edam voegden zig naar 't besluit. Purmerende begeerde, daarentegen, dat de zaak wederom in omvraage gebragt werdt. Amsterdam verklaarde, zig niet te konnen uiten, op eene zaak, die reeds besloten was; doch zou het doen, zo menze op nieuws in omvraage wilde brengen. Hoorn voegde zig by Amsterdam. Monnikendam en Medenblik, schoon by 't besluit tegenwoordig geweest zynde, verklaarden nu, wel gewenscht te hebben, dat het, in 't afzyn der vyf Steden, niet genomen

(*m*) Secr. Resol. Holl. 26 *Juny* 1672. III. *Deel*, *bl.* 262. Resol. Gener. *Domin.* 26 *Juny* 1672. *'s avonds ten tien uuren.*

(*n*) *Uit* Aantek. *van den* Pens. Hop *van* 26 *Juny* 1672. *MS.*

1672. men geweest ware. Doch Leiden beweerde, „ dat men wel besluiten mogt, in 't afzyn ee„ niger Leden, als 'er dag en uur gelegd, en „ gevaar in 't uitstellen was. Ook hadt Vivien, „ niet dan na voorgaande omvraage, willen be„ sluiten." Terwyl men raadpleegde, kwam 'er een brief in de Vergadering, dien morgen, ten zeven uuren, door Burgemeester *Diderik van Leiden van Leeuwen*, uit Leiden geschreeven aan den Pensionaris Burgersdyk, meldende „ dat de „ Koning van Frankryk, des anderendaags, met „ een aanzienlyk Leger, in Utrecht verwagt „ werdt; dat hy 't Aartsbisdom van Utrecht aan „ den Kardinaal van Bouillon opgedraagen hadt; „ dat hy staat maakte, om de post aan de Nieu„ werbrugge aan te tasten, en daarna op Leiden „ en den Haage aan te trekken; dat men, hier„ om, niet uitstellen moest, tot een besluit te „ komen." Op 't leezen van deezen brief, ontstelden de meeste Leden der Vergaderinge. Amsterdam alleen, welk ook nog verst van 't gevaar was, bleef hertig, verklaarende, zig gezind, om 't Land te beschermen; niet, om onuitvoerlyke voorwaarden te omhelzen. De Afgevaardigden deezer Stad deeden 'er egter by, dat zy zig voegen zouden, zo 't om een gedeelte van 't goed te doen ware. Hoorn zeide ook „ dat men alle „ manschap, burgers en boeren, opontbieden „ en de posten alomme sterker bezetten moest." Te noodiger moest dit geoordeeld worden, om dat die van Leiden aanmerkten „ dat de toegan„ gen niet zodanig bezet waren, dat 'er de vyand „ niet zou konnen doorbreeken. Dat het op„ ontbieden der manschap uit beide de Kwar„ tieren, hierom, te meer vereischt werdt. Dat

Gewigtige tyding uit Leiden.

Amsterdam geeft het toe.

Aanmerkingen der andere Leden.

„ men

„ men de beste voorwaarden bedingen zou, als 1672.
„ men op zyne bescherming bedagt was. Doch
„ dat Frankryk, tegenstand vindende, naar geen
„ verdrag zou willen luisteren, en dat zy, zo
„ lang 'er hoop tot een verdrag ware, hunne
„ Stad en burgery niet konden laaten overwel-
„ digen. Dat zy niemant van 't platte land in
„ hunne Stad hadden, en geheel geen' voorraad
„ van kruid en lood. Dat zy op hunne manschap
„ niet gerust waren, en dat 'er geen tyd was tot
„ lootinge. Dat de Huisluiden ook misnoegd
„ waren op de Regeeringe. Dat men, om alles
„ met beter orde te doen, den Kapitein-Gene-
„ raal meer gezags moest geeven." Die van
Delft zeiden „ dat zy, niet uit lafhertigheid;
„ maar om dat de posten niet verdedigd konden
„ worden, besloten hadden tot de volmagt.
„ Dat de Leden, die nu zwaarigheid maakten,
„ aangenomen hadden, op zekeren tyd, behoor-
„ lyk gelast, te rug te keeren." Die van Gouda
verklaarden, te verwagten „ dat zy, alle uuren,
„ van den vyand zouden aangetast worden; dat
„ zy egter, zo men hun volks genoeg gave, in
„ persoon, hunne post zouden beschermen. Dat
„ zy, op een Kanonschoot van den dyk, aan
„ de Stad, drie *traversen* hadden gemaakt, en
„ op de voorste, batteryen, bekwaam om ge-
„ schut op te leggen. Doch dat het, zo men
„ volk gebrek hadt, nog beter was, iet te be-
„ dingen, dan alles te verliezen." De Edelen,
toen 't woord herneemende, verklaarden zig ook
vry van lafhertigheid, voorts zeggende „ dat
„ 'er wel groote schaarsheid van penningen was;
„ doch dat Frankryk zig, veelligt, met eene
„ maatige somme zou vergenoegen, en dat, in

 „ allen

1672. „ allen geval, de oorlog ook veel gelds kosten „ zou." Dordrecht, zig insgelyks van blooheid vry pleitende, en verklaarende, dagelyks, aan 't versterken der Stede, te arbeiden, betuigde, met leedwezen, te zien, dat 'er zo veele hevigheid ontstondt onder de Leden. „ Men moest „ zig in staat van tegenweer stellen, en midler„ wyl handelen. Men moest burgers en boeren „ naar de posten zenden, waartoe elk het zyne „ doen moest; gelyk 'er reeds twee Dordsche „ vendels waren uitgezonden." Haarlem schouwde zig ook zuiver van lafhertigheid, was bereid, zyne burgers uit te zenden, niet dan met de wapenen in de hand te handelen, en, als men de * opperste magt en verdere redelyke voorwaarden niet kon bedingen, zig tot het uiterste te verdedigen. Leiden, toen wederom moed grypende, vraagde, of Amsterdam raad wist, om volk te bekomen? zonder welk, de posten, gewisselyk, niet te houden waren, te gelyk, verklaarende, zig ook te zullen kwyten, zo men voorhadt elkanderen te helpen. Amsterdam hernam, hierop „ dat men zig, met burgers en boeren, „ verdedigen moest, en voorts wagten, tot dat „ 'er meer Krygsvolk geworven zou zyn, waar„ mede men dagelyks vorderde, nogmaals her„ haalende, dat de Stad niet kon stemmen, op „ de verleende onbepaalde volmagt; doch zo „ 't gevaar met eene redelyke somme af te koo„ pen was, zou zy daartoe ligtelyk verstaan kon„ nen." Gouda hernam „ dat 'er, wat de somme „ betrof, geene onbepaalde volmagt verleend „ was; dat men dezelve op tien of twaalf mil„ lioenen begroot hadt, waarin de overwonnen' „ Gewesten, welken men daarmede zou vry„ koo-

* Souverainiteit.

Begrooting der somme, welke men Frankryk

„ koopen, ook zouden moeten draagen." Rotterdam voegde hierby „ dat de Groot gevraagd „ hadt, of hy tot twaalf millioenen zou mogen „ gaan? en dat hem geantwoord was, dat het „ op een tonne gouds of twee niet zou aankomen." Voorts merkte deeze Stad aan „ dat „ Amsterdam aangenomen hadt, den zesentwintigsten, in de Vergaderinge te zyn; dat „ wegblyven voor bewilligen genomen moest „ worden; dat men van den nood eene deugd „ moest maaken, en de handeling voortzetten, „ te meer, om dat 'er van burgers en boeren „ niet te wagten was, en men geen Krygsvolk „ genoeg by der hand hadt." Rotterdam en alle de andere Leden verzogten toen Amsterdam, zig te willen voegen. *Hoorn* zelf, het merg van den last, aan de Groot gegeven, verstaan hebbende, hadt het reeds gedaan. Doch die van Amsterdam betuigden, niet te konnen gaan, buiten 't gene zy voorgesteld hadden: 't welk, ter hunner begeerte (*o*), zeer tegen den zin van Leiden, by het besluit op het verleenen van volmagt tot de handeling, werdt aangetekend (*p*). Leiden deedt, ten deezen tyde, een' voorslag, die geheim gehouden werdt, hierin bestaande, „ of men niet, wanneer zig te veele zwaarigheden in de handeling opdeeden, voor Holland „ alleen, zou konnen handelen, en de Groot „ daartoe last geeven, 't welk, in allen geval „ beter zou zyn, dan dat de Hollandsche Steden genoodzaakt zouden wezen, elk voor zig „ zelve, te sluiten." De Edelen en veele Leden

1672. zou willen toestaan.

Amsterdam doet aantekening tegen de verleening de volmagt.

Leiden slaat voor, om voor Holland alleen te handelen.

(*o*) Secr. Resol. Holl. 26 *Juny* 1672. III. *Deel*, *bl.* 264.
(*p*) *Uit* Aanteek. van de Pens. VIVIEN *en* HOP *van* 27 *Juny* 1672. *MSS.*

1672. den bewilligden hierin. Dordrecht hieldt het nog in bedenking. Delft meende, dat men aan de Groot kennis geeven moest, dat 'er zulk een voorslag gedaan was (q). Doch ik vind niet, dat men, hierop, tot besluit gekomen is.

Wy hebben de raadpleegingen op dit gewigtig stuk, dus omstandiglyk, uit de Aantekeningen van twee of drie Leden der Vergaderinge, willen te boek stellen, ten deele, op dat menze zou konnen vergelyken, met het gene men, desaangaande, by anderen (r), vermeld vindt; maar voornaamlyk, om den Leezer den inwendigen toestand van de Vergadering der Staaten van Holland, ten deezen tyde, van naby, te leeren kennen; welke kennis alleen genoeg is, om elk te doen zien, in welk een' gevaarlyken staat, het gantsche Land thans gebragt was.

XIII. De Prins van Oranje verzoekt, wegens zyne byzondere belangen, ook te mogen handelen met Frankryk.

De Groot, den zeventwintigsten van Zomermaand, vroegtyds, uit den Haage, vertrokken zynde, gaf, in 't doorreizen, den Prinse van Oranje, in 't Leger te Bodegrave, kennis van zynen last. De Prins zondt, nog dien zelfden nademiddag, twee Brieven naar den Haage, aan de algemeene Staaten en aan den Griffier Fagel. By den eersten, schreef hy „ verstaan te hebben, „ dat Graave, welks Heerlykheid hem toekwam, op last der Staaten, van Krygsvolk „ stondt ontledigd te worden; waarom hy begeerde, dat hem toegestaan werdt, * vrye „ hoede te verzoeken van Frankryk: 't welk „ hem te minder behoorde geweigerd te worden, om dat de Groot hem zyne volmagt getoond

* *sauvegarde.*

(q) *Uit* Aantek. *als boven.*
(r) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 642-650.

„ toond hadt, om met Frankryk te sluiten." 1672.
De Staaten van Holland beslooten, dat het verwerven van vrye hoede voor Graave, by oogluikinge, zou worden gedoogd (s). En ik meen, dat men, ook ter Vergaderinge der algemeene Staaten, een diergelyk besluit genomen heeft (t). De tweede brief luidde, van woord tot woord, aldus:

Myn Heer,

Soo aanstondts passeert den Heer de Groot *albier, die my heeft verthoont d'ample authorisatie, die haar* Hoog. Mog. *aan hem, de Heeren* van Gent *en* Odyk *hebben gegeven, om met den Con. van Vrankryk te tracteren, soo als sy, in dese conjuncture van tyden, ten meesten dienste van de Landen, bevinden sullen te behooren: 't welk my niet weynich heeft gesurpreneert. Ick meen, dat het nu mede tydt is, dat ick op myn particuliere interessen begin te denken, daarom versoek ick U. Ed. haar Hoog. Mog., uyt mynen naam, permissie te vragen, om mede ymandt van mynen 't wegen aan den Con. van Vrankryk te schikken, om te tracteren over myne particuliere interessen: waarop ten spoedighste antwoordt verwagtende, blyve*

Myn Heer

UE Dienstwill. Vriendt

G. Prince d'Orange.

Doch

(s) Resol. Holl. 28 *Juny* 1672. *bl.* 206.
(t) *Uit* Aant. der Pens. Vivien *en* Hop *van* 28 *Juny* 1672. *MSS.*

1672. Doch men was, ter Vergaderinge van Holland, niet zeer gereed, om op het verzoek, in deezen brief gemeld, te besluiten. De Gemagtigden tot de Fransche zaaken werden verzogt, der Vergaderinge, daarop, eerst, van hunnen raad te dienen (*u*). Wat 'er verder, by de Staaten van Holland, en ter Generaliteit, over voorviel, is my niet voorgekomen. Alleenlyk vind ik, dat de Edelen en eenige Steden van Holland den Prinse wilden toestaan, wegens zyne domeinen, te handelen. Doch Amsterdam kon, hierin, niet bewilligen (*v*). De Groot vondt zyne Mede-Afgevaardigden te Reenen; daar zy, gezamenlyk, spraken met De Louvois en Pompone. De Groot was, den eersten van Hooimaand, reeds wederom in den Haage. Doch eer wy 't verhaal zyner handelinge vervolgen, vordert de orde der gebeurtenissen, dat wy de merkwaardige verandering in de Regeering, welke de Staat, omtrent deezen tyd, onderging, in haare byzonderste omstandigheden, te boek stellen.

XIV. Oorzaaken der oproerigheid in de Hollandsche en Zeeuwsche Steden.

De eerste gerugten van het overgaan der Steden aan den Ryn hadden niet alleen de hooge Regeering, maar ook het gemeen, in alle Steden van Holland en Zeeland, ontrust. Veelen begonden hunne beste goederen te bergen: 't welk niet slegts te Utrecht; maar ook te Haarlem en elders, geweldiglyk, belet werdt door 't graauw, welk niet gehengen kon, dat de ryken 't Land, in den nood, verlieten, en hun alleen voor den opkomenden last lieten zitten. De al-

(*u*) Resol. Holl. 28 *Juny* 1672. *bl.* 206.
(*v*) *Uit* Aantek. van de Pension. VIVIEN *en* HOP *van* 29 *Juny* 1672. *MSS.*

algemeene vlugt veeler in- en opgezetenen van Gelderland, Overyssel en Utrecht, die, met al wat zy hadden konnen bergen, naar Holland afkwamen, vervulde elk met schrik en ontsteltenis, en was regt in staat, om het gemeen te doen overslaan tot geweldige onderneemingen. Men was, gelyk doorgaans, ingenomen met hooge gedagten van de sterkte der Grensvestingen, en kon zig niet verbeelden, dat zo veele Steden overgegaan waren, zonder verraad. In deeze gedagten, werdt het gemeen gesterkt, doordien eenige Oversten, bevel gehad hebbende in de verlooren' Steden, na 't overgaan derzelven, in hegtenis genomen waren. Ook werden, wat laater, *Daniel*, *Baron van Ossery*, Kolonel van een Regement Paarden binnen Rynberk, en *Alexander d'Hinyossa*, Kapitein binnen Wezel, door den Krygsraad, gevonnist, om onthalsd te worden, wordende den eersten te last gelegd, dat hy eenen Edelman des Bisschops van Straatsburg, Neef zyner Huisvrouwe, en eenen vyandlyken Trompetter, geduurende de belegering van Rynberk, toegang verleend, met den Hertoge van Duras, bevel voerende in 't Fransche Leger, op de brugge voor Rynberk, heimelyk gesproken, en daarna zeer op het overgeeven der Stad gedrongen hadt. De tweede werdt veroordeeld om lafhertigheid, en om 't verlaaten van zyne post, terwyl de vyand voor Wezel lag (w). Montbas zelf, wien de Betuwe aanvertrouwd geweest was, werdt in hegtenis genomen, en eenigen tyd, in 't Leger by Bodegrave, bewaard.

1672.

Vermoeden dat de Steden door verraad, overgegaan waren aan Frankryk.

Vonnis over Ossery, Hinyossa en Montbas.

(w) *Zie* de Sentent. *by* VALKENIER I. *Deel*, *Bylaag*. *N*. 38, 41. *bl*. 94, 100.

1672. waard. Doch hy hadt gelegenheid gevonden, om te ontvlugten naar Utrecht (*x*), en werdt, eerlang, om 't verlaaten van zyne post, om 't verkragten zyner hegtenisse, en om 't overloopen tot den vyand, gelyk zyn wyken naar Utrecht genoemd werdt, gevonnist, om in zyn beeldtenis opgehangen te worden; welke straf hy zelf te wagten hadt, zo men hem, t'eenigen tyde, in handen kreege (*y*). Doch hy hieldt zig buiten 't gevaar; midlerwyl, aanbiedende, te regt te willen staan voor onzydige regters, mids hem veiligheid verzekerd werdt, geduurende de regtspleeging (*z*). Ook verdedigde hy zig, naderhand, schoon zeer tegen den zin van zynen Zwager, de Groot (*a*), in openbaaren druk, over 't verlaaten van de Betuwe, beweerende, dat hy 't niet gedaan hadt dan op uitdrukkelyken last der Afgevaardigden te Velde (*b*), dien hy, ten allen tyde, toonen kon (*c*). Zelfs schreef hy, tot zyne verontschuldiging, aan de Staaten en aan de byzondere Steden van Holland (*d*), zonder dat men goedvondt, hem te antwoorden. Wat laater, daagde hy de Heeren van Zuilenstein en 's Graavenmoer en de Graaven van Styrum en Flodorp, die de hand gehad hadden in zyne te regtstelling, ieder in 't byzonder, uit tot een lyfgevegt (*e*). Doch men liet zyne brie-

Montbas verdedigt zig.

(*x*) Resol. Gener. *Vener.* 29 *July* 1672. VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 459.

(*y*) *Zie* de Sentent. *by* VALKENIER I. *Deel*, *N.* 42. *bl.* 101.

(*z*) Aant. *van een* Regent van Delft 30 *Sept.* 1672. *MS.*

(*a*) Lettre *de* MR. DE GROOT *du* 5e. *Decembre* 1673.

(*b*) *Zie ook* Resol. Gener. *Mercur.* 28 *Juny* 1672.

(*c*) *Uit* Aantek. *van den* Pension. HOP *van* 29 *Juny* 1672. *MS.* *Voiez aussi* Memoir. du Comte *de* MONTBAS *p.* 17, 21, 24, 28.

(*d*) Lettr. *de* MONTBAS *p.* 1, 8.

(*e*) Lettr. *de* MONTBAS *p.* 15, 19, 21, 23.

brieven beantwoorden, door den Scherpregter 1672.
van 't Leger, die 't antwoord, door eenen Trompetter, afzondt aan den Hertoge van Luxemburg (*f*). Montbas bleef nog eenigen tyd in Utrecht. Hy heeft zig, sedert, onthouden in Frankryk, vanwaar hy herkomstig was, schoon hy, hier, met eene eigen' Zuster van den Ambassadeur Pieter de Groot gehuwd, en lang in Staatschen dienst geweest was. Ondertusschen, versterkte het vatten en te regtstellen van verscheiden' Krygsoversten het volk in den waan, dat de Steden, meest allen, door verraad, waren overgegaan.

XV. De tegenwoordige Regeering wordt van agteloosheid en ontrouw beschuldigd.

Doch men vergenoegde zig niet met de Krygsluiden alleen te verdenken van verraad. De tegenwoordige Regeering werdt, genoegzaam openlyk, beschuldigd, dat zy heulde met Frankryk, waaraan zy, zeide men, 't Land verkogt en verraaden hadt. De ongelukken, die den Staat, van alle kanten, troffen, werden geweeten aan de agteloosheid niet alleen, maar aan de kwaade trouwe en baatzugt der Overheid, op welke 't gemeen gewoon is te verhaalen de rampen, die dikwils onvermydelyk zyn. De vrienden van het Huis van Oranje, sedert lang, getragt hebbende, den Prins te doen stellen in 't bewind, welk zyne Voorzaaten hier te Lande gehad hadden, versterkten 't volk in deeze gedagten; waartoe zy gelegenheid hadden, nadat de burgers, in verscheiden' Steden, sterker dan te vooren, hadden begonnen ter wagt te komen, 't zy tot voorkoming van plondering, die, op veele Plaatsen, gedreigd, op eenigen, met der daad,

(*f*) Memoir. *de* MONTBAS *p.* 55.

1672. daad, ondernomen was; 't zy, om de Steden, die meest bloot lagen, te beveiligen tegen eenen gevreesden overval. Ook gaf het byeentrekken der burgeren, om aan der Steden Vestingen te arbeiden, aan verscheiden' oorden, met naame te Dordrecht, te Gouda en te Rotterdam, gelegenheid, om hun, wien 't werken dikwils verdroot, misnoegen in te boezemen tegen de Overheid. Steerk nam dit misnoegen toe, na dat het gemeen de lugt gekreegen hadt van de aangevangen' handeling met Frankryk, die men zeer nadeelig hieldt te zyn voor 't Vaderland. 't Huis van *Jakob Steyn*, Burgemeester van Haarlem, werdt met plondering gedreigd, om dat hy gehouden werdt, den eersten voorslag tot handeling met Frankryk gedaan te hebben, in de Vroedschap (*g*). Te Hoorn, viel 't graauw aan op het huis van Burgemeester *Reinier Langewagen*; doch de plondering werdt 'er, ten deezen tyde, noch belet, door de gewapende burgerye (*h*). Te Amsterdam, werden, op den zesentwintigsten van Zomermaand, de Afgevaardigden van Edam aangetast door 't graauw, naar 't Stadhuis gesleept, en gedwongen om hunnen last te openen; waarby bleek, dat zy in de Volmagt tot handeling bewilligen mogten: 't welk hen in lyfsgevaar bragt (*i*). Eenige Predikanten roeiden hieronder, 't volk styvende in de gedagten, dat veele Leden der Regeeringe den Lande ongetrouw waren, en dat de zaaken zo slegt gingen, om dat

Argwaan over de handeling met Frankryk.

Eenige Predikanten styven 't gemeen.

(*g*) Kort Verhaal van de burgerlyke Oproer. in Haarlem. *MS.*
(*h*) *Uit* Aant. *van den* Pension. HOP *van* 21 *Juny* 1672. *MS.*
(*i*) Aantek. wegens 't gehandelde *in* 1672. *MS.*

dat men den Prinse van Oranje te weinig gezags gaf. Onder de voornaamste yveraars van den predikstoel, telde men de Predikanten Thaddæus de Landman en Simon Simonides in den Haage, *Jakobus Borstius* en *Joannes Ursinus* te Rotterdam (*k*). Ook hadt *Samuel Gruterus*, op den negentienden van Zomermaand, te Haarlem, gepredikt, *dat 'er, onder de Regenten dier Stad, verraad en kwaad bestier schuilde*: welk zeggen hy, daarna, ondervraagd zynde, toepaste op den Ambassadeur de Groot, dien hy *een vuil ei, op Loevestein uitgebroeid*, noemde (*l*). Deargwaan op de Regeering en de begeerte om den Prins van Oranje bevorderd te zien, nam zo sterk toe onder 't volk, dat 'er sommige Leden van Holland ook ernstelyk om begonden te denken. Leiden zeide, op den twintigsten, in de Vergadering der Staaten „ dat de zaaken „ niet wel konden gaan, zo men den Kapitein-„ Generaal geen meer gezags gave, hem ont„ slaande van de verpligting om zig naar 't be„ sluit der Afgevaardigden te Velde te gedraa„ gen; alzo 't Leger, onmogelyk, geregeerd „ kon worden door zo veele hoofden; en, ten „ besluite, verzoekende, dat men hem, slegts „ voor drie of vier maanden, grooter gezag „ wilde opdraagen." Naderhand, sloegen deeze Stad en Haarlem nog eens voor, dat men het geeven der patenten aan den Kapitein-Generaal behoorde te laaten (*m*). Doch daar verliepen eenige dagen, eer hierop iet besllooten werdt.

1672.

Leiden en Haarlem vorderen, dat men den Prinse meer gezags geeve.

'tMor-

(*k*) Verhaal der muiterye te Rotterd. *in* 1672. *MS*.
(*l*) Kort Verhaal van de Oproer. te Haarlem. *MS*.
(*m*) Resol. Holl. 27 *Juny* 1672. *bl.* 187. *Uit* Aant. van de Pens. VIVIEN *en* HOP *van* 20, 24, 27 *Juny* 1672. *MSS*.

1672. 't Morren en schelden op de Regeering hieldt, ondertusschen, aan, onder 't volk. En gelyk de Raadpensionaris de Witt, sedert veele jaaren, 't voornaam bewind der zaaken gehad, en, meer dan anderen, den Prins van Oranje buiten de Regeeringe en hooge Krygsampten gehouden hadt, zo waren hy, zyn Broeder de Ruwaard van Putten, en allen, die van zyne maagschap waren, of zyne zyde meest gehouden hadden, by veelen, in den haat geraakt: 't welk zo hoog liep, dat eenigen ondernamen, den Raadpensionaris en zynen Broeder, den Ruwaard, van 't leeven te berooven. Dit droeg zig toe, in deezer voege. De Raadpensionaris, op den eenentwintigsten van Zomermaand, tot omtrent middernagt, in de Vergadering van Holland geweest zynde, werdt, van zynen knegt, die eene brandende *flambeau* droeg, naar huis geleid; doch op de Plaats, by het zogenaamde *groene zoodje*, aangevallen, door vier Manspersoonen, die, 't licht hebbende uitgedaan, hem eenen houw in den hals gaven, op den grond smeeten, en daarna nog eene wonde tusschen de schouders, en eene andere tusschen de ribben toebragten: ook was hem 't hoofd gekneusd, door den val. De moorders, hem meenende afgemaakt te hebben, stelden 't op een loopen. Men vernam haast, wie zy waren, naamlyk, de twee zoonen van den Raadsheer van der Graaf, *Pieter* en *Jakob*, benevens *Adolf Borrebagh* en *Kornelis de Bruin*. Doch Jakob van der Graaf werdt alleen gevat, en, terstond, voor 't Hof, te regt gesteld. Hy beleedt hier „ dat zy, met hun vie„ ren, ten huize van den Raadsheer, die naar „ Delft vertrokken was, gegeten hebbende, „ uit-

XVI. De Raadpensionaris de Witt wordt, by nagt, aangevallen en gewond.

Bekentenis van een' der handdaadigen.

„ uitgaande, gezien hadden, dat 'er noch licht 1672.
„ was in de Vergadering van Holland; dat zy,
„ hieruit, besloten hadden, dat de Raadpen-
„ sionaris daar nog zyn zou, dien zy uitmaak-
„ ten voor eenen schelm en Landverraader, en
„ besloten van kant te helpen; dat de Bruin
„ hem eerst hadt aangetast, en dat hy, gevan-
„ gen, hem, met een mes, tusschen de schou-
„ ders gesteken hadt, voorts geene reden wee-
„ tende te geeven, waarom hy dit stuk hadt
„ helpen uitvoeren, dan dat hy van God ver-
„ laaten was (*n*)." De jonge Van der Graaf werdt, op 't sterk aanhouden der Staaten van Holland, spoedig, gevonnist door 't Hof, welk hem verklaarde, begaan te hebben misdaad van gekwetste Hoogheid, en veroordeelde, om ont-halsd te worden, met verbeurtenis zyner goederen. Hy ging, den negenentwintigsten, ter dood, wordende zeer beklaagd, door de vrienden van het Huis van Oranje, die hem als een martelaar voor de belangen van dit Huis aanmerkten. Ook werdt de Godvrugtigheid van zynen uitgang, eerlang, in zeker gedrukt schrift, hooglyk, gepreezen. De Staaten van Holland deeden veele moeite, om de andere handdaadigen magtig te worden. Zy schreeven 'er over, aan den Prinse, en aan de Veldmaarschalken; op dat men 'er naar zogte, onder 't Krygsvolk. Ook deeden zy, door 't Hof, vyfduizend guldens belooven aan elk, die eenen der schuldigen aanbragt, mids deeze somme, uit deszelfs goederen, betaald werdt (*o*). Doch zy wisten

die onthalsd wordt.

zig

(*n*) Sentent. *in de* Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 18.
(*o*) Resol. Holl. 22, 23 *Juny* 1672. *bl.* 168.

1672. zig schuil te houden, tot dat het gevaar over was: 't welk, eerlang, gebeurde. Borrebagh, die Postmeester was, bleef in 't bezit van dit ampt (*p*). Wat de Witt betreft, men bevondt, dat zyne wonden niet gevaarlyk waren, en hy genas 'er spoedig van. De Vergadering van Holland werdt, terwyl hy 't huis hieldt, gemeenlyk, door zynen Neeve, Nikolaas Vivien, Pensionaris van Dordrecht, waargenomen.

Aanslag op den Ruwaard van Putten. De Ruwaard van Putten, geduurende den jongsten zeetogt, aan zinkingen, onpasselyk geweest zynde, was, met verlof der Staaten (*q*), uit de Vloote naar Holland gekeerd, en op den vierentwintigsten van Zomermaand te Dordrecht gekomen. Hy hadt deeze Stad, op haar verzoek, drieduizend ponden buskruids, uit de Vloote, ter leen, toegezonden, 't welk hem, daarna, tot misdaad toegerekend werdt (*r*), schoon 't, onder bevelhebbers van belegerde Steden, zeer gebruikelyk, en nu, met overleg van de Ruiter, geschied was; behalve, dat die van Dordrecht overboodig waren, het kruid te betaalen. De Ruwaard vondt, op zyne aankomst, de Stad vol beweeging, en 't gemeen geweldig tegen hem verbitterd. Men hadt, eenige weeken te vooren, zyne beeldtenis, daar 't verbranden der Engelsche schepen te Chattam by vertoond werdt, van 't Stadhuis gehaald, verscheurd, de stukken rondsom de hoofdwagt der burgerye, en 't uitgesneeden hoofd aan de galge gespykerd (*s*). Doch hierby bleef het niet. Kort na

(*p*) P. A. SAMSON Hist. de Guill. III. *Tom.* II. *p.* 361.
(*q*) Resol. Holl. 21 *Juny* 1672. *bl.* 166.
(*r*) Resol. Holl. 23 *Juny* 1672. *bl.* 26.
(*s*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 677.

na zyne t' huiskomst, kwamen 'er, op eenen nagt, ten elf uuren, vier onbekende persoonen aan zyn huis kloppen, begeerende hem te spreeken. Men zeide hun, dat hy onpasselyk, en niet te spreeken was. Doch zy zogten, met geweld, door te dringen, met oogmerk, zo men vaststelde, om hem 't leeven te beneemen. Een der huisgenooten, agteruit geloopen zynde, haalde toen de burgerwagt van 't Stadhuis: waarop de geweldenaars zig weg pakten (t). Doch de Broeders de Witt scheenen de ramp, die hun dreigde, slegts ontkomen te zyn, om, eerlang, in grooter te storten. 1672.

Midlerwyl, spatte de zugt om de Regeering veranderd en den Prins van Oranje verder bevorderd te zien, in veele Steden van Holland en Zeeland, tot hevige daadelykheden uit. 't Volk, samengerot in merkelyken getale, drong de Wethouders, om in deeze bevordering te bewilligen. Veelen, die by de verandering voordeel rekenden, roeiden hier onder, en zogten zig zelven, terwyl zy voorgaven, 't belang van 't Vaderland en van den Prinse te zoeken. Onmogelyk is 't, hier te verrekenen, wat 'er, in alle Steden, voorgevallen zy: ook zou een omstandig verhaal daarvan, ligtelyk, verveelen, alzo 't gebeurde, op verscheiden' Plaatsen, groote overeenkomst hadt met elkanderen. 't Zal dan genoeg zyn, dat wy de voornaamste en minst bekende byzonderheden te boek stellen.

XVII. 't Gemeen dwingt de Wethouders, om den Prins van Oranje tot Stadhouder te verklaaren.

Te Veere in Zeeland, werdt de Prins van Oranje 't eerst tot Stadhouder verklaard, op 't aanstaan der burgerye, tegen het einde van Zomer-

Eerst te Veere, in Zeeland.

(t) Brandt de Ruiter, bl. 682, 683.

1672. mermaand: 't zy dat de burgery hier meer moeds hadt dan elders, om de Wethouders, die door den Prinse gesteld waren, te beweegen om zyne Hoogheid te bevorderen; 't zy dat, gelyk ik, in geschreeven' aantekeningen van deezen tyd, leeze, sommige Wethouders zelven 't gemeen hadden opgewekt, om 's Prinsen verheffing te begeeren. Men smeet, hier, op den eenentwintigsten, in eenen oploop, de glazen uit, aan 't huis van Burgemeester *Thyssen*; hoewel 't tot den dertigsten aanliep, eer men de Oranje-vlag van den tooren waayen liet (*u*).

Daarna, te Dordrecht.

Van Veere, sloeg de beweeging onder 't gemeen over, naar Dordrecht. Eenige burgers, in den waan gebragt, dat het magazyn der Stad slegt verzorgd was, en dat de Wethouders de sleutels versteken hadden, op dat men 't niet merken zou; vorderden de sleutels, op 't Stadhuis, openden en bezogten het magazyn, dat beter voorzien gevonden werdt, dan men verwagt hadt. Dit was egter, niet zonder veel beweeging, toegegaan. Zeker Persoon mengde zig onder den hoop, der burgerye inscherpende, dat men den Wethouderen vergen moest, van 't eeuwig Edict af te gaan, en den Prins van Oranje tot Stadhouder te verklaaren, zo men wilde, dat 's Lands zaaken eenen beteren keer namen (*v*). Dit zeggen vondt gereeden ingang by 't gemeen, welk straks aan 't hollen raakte, onder een algemeen geroep van *Leeve de Prins van Oranje! de duivel haale de Witten!* De burgers, die de wagt op 't Stadhuis hadden, voegden zig by 't graauw,

(*u*) Extr. *uit de* Notul. van Wette en Raede van Vere 21 en 30 *Juny* 1672. *MS.*

(*v*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 678.

graauw. Men haalde de Wethouders uit hunne huizen, noodzaakten hen, Vroedschap te beleggen, en te belooven, dat zy den Prins Stadhouder maaken zouden. De Burgemeester *Joan Hallingk*, van agteren 't Stadhuis willende afgaan, werdt met een' grooten byl gedreigd, zo hy weigerde te voldoen aan de begeerte der burgerye. Hy, en eenige anderen uit de Regeering, Hopluiden en Burgerye werden genoodzaakt naar den Prinse te trekken, en hem naar Dordrecht te geleiden, om kennis van zaaken te neemen. De Prins weigerde, in 't eerst, het Leger te verlaaten; doch besloot 'er, eindelyk, toe, en kwam, op den negenentwintigsten van Zomermaand, binnen Dordrecht; daar hy, door eenige Gemagtigden uit de Regeeringe, ontvangen, en, tusschen de gewapende schutterye door, onder een algemeen gejuich, naar het Stadhuis geleid werdt, terwyl de Oranje-vlag ten tooren uit stak. Men verzogt den Prins, de Stad en Magazynen te willen bezigtigen; gelyk hy deedt: doch men repte geen woord van het Stadhouderschap. Na de maaltyd, deedt men hem uitgeleide. Maar 't volk, wat anders verwagt hebbende, sloeg aan 't morren, dat men den Prins en de burgers misleidde. Straks daarop, vliegen eenige burgers naar 's Prinsen koets, en vraagen hem, *of hy Stadhouder ware?* Hy verklaart, *volkomen te vrede te zyn. Wy niet*, dryft men hem toe, *ten zy wy uwe Hoogheid Stadhouder zien.* In eene aantekening van deezen tyd, lees ik „ dat de Predikant *Henrik Dibbets* zekeren „ Wynkooper, en, door deezen, nog tien of „ elf anderen bewoogen hadt, om, by eede, te „ belooven, dat zy den Prins niet ter Stad uit

1672.

1672. „ zouden laaten gaan, voor zy verzekerd wa-
„ ren, dat hy voldoening ontvangen hadt van
„ de Wethouderschap; en dat het deeze luiden
„ waren, die 's Prinsen koets tegen hielden, en
„ Burgemeester Hallingk, zittende nevens zyne
„ Hoogheid, met den gelaaden snaphaan op de
„ borst, afvraagden, *of men den Prinse voldoe-*
„ *ning gegeven hadt*; dat de Prins hierop zeide,
„ *mannen, het zal wel gaan*; voorts, verzoeken-
„ de, dat men hem, tot aan de herberg de
„ Paauw, daar hy gegeten hadt, wilde laaten
„ voortryden. Dat, den Prins en de Heeren
„ in de Herberg getreden zynde; de voorge-
„ melde luiden, en nog omtrent twintig ande-
„ ren, aangezet door den Predikant Dibbets,
„ eenen nieuwen eed deeden, dat zy niemant
„ der Wethouderen uit de herberg zouden laa-
„ ten komen, zonder hem den hals te breeken,
„ ten ware hy tot 's Prinsen bevordering ge-
„ stemd en getekend hadt." De Wethouders, ontzet door dit dreigen, beslooten, derhalve, het eeuwig Edict te vernietigen, en den Prins tot Stadhouder van Holland te stemmen, by eene Akte van deezen inhoud:

De Wethouders tekenen eene Akte, waarby de Prins Stadhouder verklaard wordt.

Wy ondergeschreeven Vroedschappen, goede mannen van Agte en bedienden van de Stad Dordrecht verklaaren, by deezen, te cederen en renuncieren het eeuwig Edict: verklaarende, wegens haare Stad, Syne Hoogheyt den Prince van Orangien tot Stadhouder, en confereren op hem alsulcke machten, digniteyten en authoriteyt, die syn Voorvaders hoogloffel. memorie hebben gehad en beseten. Eyndelyck ontslaen wy syn Hoogheyt van den eed, die gedaan had van het voorsz. Stadhouderschap niet te zullen aanneemen. Gedaen te Dort, den 29 Juny 1672.

De

De Prins, het dwingen der burgerye ziende, zeide, zig tot de Wethouders keerende, *Myne Heeren, ik beklaag u.* Nogtans, aanvaardde hy het Stadhouderschap, zo ver het hem, door de Stad, kon aangebooden worden, na dat hy, gelyk de Akte meldt, van den eed ten tegendeele gedaan, ontslaagen was. De Vroedschap en Luiden van Agt ondertekenden allen de Akte; ook, maar men zegt, eenige Predikanten (w); hoewel anderen alleenlyk melden, dat 'er twee Predikanten, by het stellen en tekenen der Akte, tegenwoordig waren (x). Doch de Ruwaard van Putten, nog ziekelyk te bedde leggende, weigerde te tekenen. Men hieldt hem voor, dat de gewapende burgery zyn huis omringd hadt, en hem de dood dreigde, zo hy langer aarzelde. Doch hy antwoordde, *dat hem, in den laatsten zeeslag, zo veele kogels over 't hoofd gewaaid waren, dat hy 'er geenen meer vreesde, en liever een' kogel wilde afwagten, dan dat schrift tekenen.* Maar zyne Egtgenoote, haare jongste kinderen by de hand houdende, badt hem, met traanen, dat hy van den nood eene deugd maaken, en zig, zo niet over zig zelven, ten minsten over haar en haare kinderen, erbarmen wilde. Hy liet zig dan overhaalen, en tekende, met byvoeging van twee letters *V. C.* dat is, *Vi Coactus*, of *door geweld gedwongen.* Doch 't volk, van de betekenis deezer twee letteren, door eenen Predikant, onderregt (y), was niet te stillen, voor

1672.

Men dwingt den Ruwaard ook tot het tekenen der Akte.

(w) BRANDT de Ruiter, *bl.* 692.
(x) VALKENIER, I. *Deel*, *bl.* 681.
(y) Aanteek. wegens 't voorgevallene by de verkiez. van Zyne Hoogh. *in 't jaar* 1672. *MS.*

1672. voor hy 'er de pen doorgehaald hadt (z). 't Werk was hiermede afgedaan te Dordrecht, en de Prins, ondertusschen, naar 't Leger by Bodegrave, te rug gekeerd.

XVIII. Opschudding te Rotterdam.

Te Rotterdam, werdt de Regeering, ten zelfden dage, gedwongen, tot het neemen van diergelyk besluit. Ik vind, in sommige aantekeningen van deezen tyd, dat de beweeging hier verwekt werdt, door Joan Kievit, voorheen Burgemeester der Stad; die nog in Engeland was; doch heimelyk verstand hieldt met eenige burgerhopluiden en voornaame burgers, en nu voltooide, 't gene Buat, in den jaare 1666, begonnen hadt. De Oud-Burgemeester *Herman van Zoelen* ook, dien men hieldt verandering in den zin te hebben, vervoegde zig, met Leonard van Naarsen (a), *Willem Bastiaansz*, *Dominikus Roosmaale* en anderen, van 't begin van Zomermaand af, dikwils, op 't Stadhuis, om veelerlei voorslagen te doen, uit den naam der burgerye; dan eens begeerende, dat men de burgers deede werken aan de Vesten; dan wederom klaagende, dat het volk verdriet in 't werk kreeg, en plondering dreigde. Diergelyke bedreiging aan Regenten, die, zo voorgegeven werdt, gezeid hadden, *Liever Fransch dan Prinsch te willen wezen*, was ook, ten aanhooren van den Schepen *Jakob Gaal*, geschied, door *Reinier van der Wolf*, dien Gaal uitdaagde, om zulke Regenten aan te wyzen, alzo hy verklaarde, datze hem onbekend waren. Twee Gekommitteerde Raaden, door

(z) *Uit* Aantek. van den Pension. HOP *van* 29 *Juny* 1672. *MS*, BRANDT de Ruiter, *bl.* 602.

(a) *Zie* XII. *Deel*, *bl.* 281.

door Rotterdam, met eenig geld, naar Gorinchem reizende, werden, door 't graauw, aangetast en opgehouden. Twee van de belhamels werden gevat; doch men moestze haast wederom ontslaan. *Arend Zonnemans*, Vroedschap der Stad, verzogt, op den vierentwintigsten, dat men hem toeliete, zyne Vroedschapsplaats te mogen nederleggen, alzo hy de verkiezing van den Prinse van Oranje tot Stadhouder noodig hieldt tot welzyn van den Lande; doch geen middel zag, omze te bevorderen. Ook verliet hy, sedert, de Stad (*b*). Den volgenden dag, kwam van Naarsen op 't Stadhuis, den Heeren voorhoudende, dat men vrede met Engeland hebben kon, zo men den Prins Stadhouder maakte; alzo de Koning van Engeland alleenlyk oorloogde, om 's Prinsen verheffing te bevorderen. Kort hierna, vergde het volk, in grooten getale voor 't Stadhuis samengevloeid, den Wethouderen eenen eed af, dat zy de Stad niet aan de Franschen overgeeven; maar tot het uiterste verdedigen zouden. Hieruit scheen 't voor 't gemeen, dat men argwaan hadt op de Regenten, met naame op *Joan Pesser*, *Adriaan Vroezen*, *Willem van der Aa*, den Pensionaris de Groot en eenige anderen: sommigen van welken, op straat, aangerand, gescholden en gedreigd werden. De Groot oordeelde toen, dat de oproerigheid te stillen zou zyn, zo men twee of drie belhamels by 't hoofd vatte, en strafte naar verdienste; doch de Regeering hadt geen herts genoeg, om hiertoe te besluiten. Ook waren 'er in de Vroedschap, die zelven haakten naar de ver-

1672.

(*b*) Resol. Holl. 10 *July* 1672. *bl.* 279.

1672. verandering, welke men, uit de oproerigheid, te gemoet zag. Zy duurde dan, tot den agtentwintigsten, wanneer de Burgerhopluiden, Burgemeesters gevergd hebbende de Vroedschap te beleggen, uitdrukkelyk vorderden, dat men Gemagtigden naar den Haage zondt, om, van wege de Stad, den Prins te helpen bevorderen tot Stadhouder van Holland. Doch hierop werdt, dien dag, geen besluit genomen. Maar des anderendaags, als men de Oranje-vlag van den tooren te Schiedam, daar de Vroedschap, Willem Nieuwpoort, ook, in eenen oproer, gevat was (*c*), zag afwaaijen, was 'er geen houden meer aan 't hollend gemeen. De Burgerhopman *Jakob Vosmaar*, de groote markt, met zyn vendel, bezet hebbende, ten tyde van 't uitgaan der Kerke, deedt elk afvraagen, *of hy Staatsch of Prinsgezind ware?* Allen verklaardenze zig voor *Prinsgezind.* Toen trok men, aan hoopen, te samen: daar de Predikant Borstius zig byvoegde, 't volk vraagende, *of zy niet begeerden, dat de Prins Stadhouder gemaakt werdt? of men het eeuwig Edict niet behoorde te vernietigen? of men den Prins niet behoorde te ontslaan van den eed, by 't aanvaarden van 't Kapitein-Generaalschap gedaan?* En toen alle deeze vraagen met een *ja* beantwoord waren, toog men naar 't Stadhuis, paste 't Oranje-Vendel op den tooren te krygen, en noodzaakte de Vroedschap tot het neemen van diergelyk besluit, als men te Dordrecht genomen hadt. Maar Pesser en Vroezen hadden, te vooren, hunne ampten nedergelegd. Pesser was ter Stad uit geweeken; doch werdt, ag-

De burgerhopluiden eischen, dat men den Prins tot Stadhouder helpe bevorderen.

De Predikant Borstius neemt de stemmen van 't volk op.

(*c*) *Uit* Aant. *van den* Pens. Vivien *van* 29 *Juny* 1672. *MS.*

agterhaald zynde, gevangkelyk, te rug gebragt, en eenen geheelen nagt, door de burgers, bewaard op 't Stadhuis (*d*). Dien zelfden nagt, moest de Vroedschap het besluit, om den Prins Stadhouder te doen verklaaren, ondertekenen, en van de puye doen afkondigen, hebbende sommige burgers gezwooren, allen, die niet tekenden, den hals te zullen breeken, en de huizen van zulken, die ter Stad uit weeken, te zullen doen plonderen. Ook waakte de burgery, met vier vendels, de poorten geslooten, en de Ruitery, ontbooden tot voorkominge van oproer, buiten de Stad houdende (*e*). 1672.

XIX. Beweeging te Gouda.

Op den zelfden negenentwintigsten van Zomermaand, was 'er ook eenige opschudding ontstaan te Gouda. De Boeren van 't omgelegen Land, misnoegd over 't inlaaten van 't water, door de groote sluizen, waren, in merkelyken getale, naar de Stad getrokken; doch lieten zig, eerlang, door een bevel van den Prinse, en uit vrees ook voor de gewapende burgerye, beweegen, om te vertrekken (*f*). Daarna, vergaderden eenige wyven en jongens, voor 't Huis van den Burgemeester *Reinier Kant*, begeerende, dat men zulk eene Akte tekenen zou, als in andere Steden getekend was. De Vroedschap, hierop vergaderd zynde, kondigde, eerlang, der Gemeente aan, dat men den Prins, des anderendaags, verwagtte, wanneer men hem allen genoegen geeven zou. 't Volk scheen hiermede te vrede, en vorderde, zelfs na dat de Prins in de Stad gekomen, en in de Herberg het Hart onthaald

(*d*) Verhaal van de muiterye te Rotterd. *in* 1672. *MS.*
(*e*) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 1 *July* 1672. *MS.*
(*f*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 690.

1672. haald was, geene nieuwe verklaaring of tekening van de Wethouderen (*g*).

en te Haarlem. Te Haarlem, was het gemeen, op de tyding, dat andere Steden den Prins Stadhouder verklaard hadden, ook aan 't hollen geslaagen. Eene Kompagnie ruiters, door de Staaten van Holland, derwaards geschikt, om de rust in de Stad te bewaaren, werdt, op het sterk aanhouden der gewapende schutterye, door de Wethouders, wederom gezonden, op den dertigsten van Zomermaand. Terstond daarna, rot de menigte samen, mompelt eerst, en begeert, eindelyk, ronduit, dat men den Prins tot Stadhouder verklaare. Zekere *Pieter Maas* haalt het Oranjevendel uit de nieuwe Doele, dat, door *Jakob Aalbertsz van Beverwyk*, eerst op het Stadhuis-toorentje, en daarna, in de plaats van den windwyzer, op 't kruis van den groote Kerks tooren, gezet werdt. De Vroedschap toen, in alleryl vergaderd zynde, stemde, terstond, tot de verheffing van den Prinse, wien van dit besluit, door vier Gemagtigden, *Mattheus Steyn* en *Willem Fabritius* uit de Vroedschap, en *Balthazar Koymans* en *Abraham Loreyn* uit de Burgerye, kennis gegeven werdt (*h*).

Delft wordt door die van Maasland en Maas- Delft raakte, ten zelfden dage, in roere. De opgezetenen van Maasland en Maaslandssluis, aangezet, of door zekeren Predikant, of, zo anderen willen, door een Lid der Delftsche Vroedschap zelve (*i*), trokken, met den dag, ten getale

(*g*) *Uit* Aantek. *van den* Pension. HOP *van* 1 *July*. 1672. *MS.*
(*h*) Kort Verhaal van de burgerl. Oproer. in Haarl. *MS. Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 1 *July* 1672. *MS. Uit* Aant. *van den* Pens. BURGERSDYK *van* 1 *July* 1672. *MS.*
(*i*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 684.

tale van agthonderd, waaronder wel honderd 1672.
Schiedammers waren, met vliegende vendels Landssluis ingenomen.
en slaande trom, regt aan op Delft, daar zy, met schuitjes, aan en over den wal raakten. De Stad hadt twee vendels burgers uitgezonden, om de post aan Goejanverwellen-sluis te helpen bezetten, en was hierom minder in staat, om deezen woesten hoop te wederstaan. De Ruitery, haar door de Staaten toegeschikt, hadt men ook buiten gehouden, en men durfdeze nu niet inlaaten, uit vreeze voor een bloedbad. De Visschers en Dorpelingen, derhalve, meester van de Stad zynde, bezetteden het Stadhuis, en noodzaakten de Wethouderschap, het eeuwig Edict af te zweeren, en den Prins tot Stadhouder te verklaaren. De Burgemeester *Kornelis Onderwater*, van agteren 't Stadhuis afgegaan zynde, was, terstond, vertrokken naar den Haage, om den Staaten kennis te geeven van 't gene 'er gebeurd was. De Vergadering verstondt „ dat de twee vendels burgers van „ Goejanverwellen-sluis te rug ontbooden moes„ ten worden, zo dra de vier vendels zeesol„ daaten, die men aldaar verwagtte, zouden „ aangekomen zyn; dat de Ruitery behoorde „ op te zitten, en dat men eenigen van de „ schuldigsten by den kop vatten moest (*k*)." Doch ik vind niet, dat dit laatste geschied zy. De Dorpelingen, tyding bekomen hebbende uit den Haage, dat de Prins reeds, staatswyze, tot Stadhouder verklaard was, 't welk egter nog wel twee dagen aanliep, trokken, den vol-

(*k*) *Uit* Aant *van den* Pens. HOP *van* 1 *July* 1672. *MS.*

1672. volgenden dag, vergenoegd, naar huis (*l*).

Beweeging te Leiden, en Het graauw te Leiden was, sedert eenige dagen, ook oproerig geweest, en, by verscheiden' gelegenheden, samengerot; doch het liep aan tot den derden van Hooimaand, eer eenige burgers, met zydgeweer gewapend, ten Stadhuize indrongen, en de Wethouderschap noodzaakten, om het besluit op het afgaan van het eeuwig Edict en op de verkiezing van den Prinse tot Stadhouder den volke voor te lezen (*m*).

te Amsterdam. In Amsterdam, waren eenigen onder 't gemeen wel misnoegd en vol argwaan; doch men bespeurde 'er, vooral in 't eerst, geene merkelyke beweeging tot oproer. Het domme graauw hadt egter 't hoofd vol van de handeling met den Koning van Frankryk, wien sommige Regenten de Stad, zeide men, dagten over te leveren. Prins Joan Maurits van Nassau, op den zevenentwintigsten van Zomermaand, door Amsterdam reizende, werdt aangerand, en voor verraader gescholden. Drie dagen daarna, verklaarde de Vroedschap openlyk, dat zy gezind was, de Stad tot het uiterste te verdedigen, ten dien einde, den uitvoer der graanen, waaraan de vyand groot gebrek hadt, verbiedende; ten ware men borgstellen kon, dat zy niet naar Plaatsen, door den vyand ingenomen, gevoerd zouden worden. Hierdoor werden de morrenden gestild. Ik vind niet, dat eenigen spraken van den Prins tot Stadhouder te verheffen. Zelfs werdt de Oud-Burgemeester *Andries de Graaf*, af-

(*l*) Valkenier I. *Deel*, *bl.* 685.
(*m*) Valkenier I. *Deel*, *bl.* 635.

afgevaardigd naar den Haage, om hierin te bewilligen, op den eersten van Hooimaand, aan den postwagen, opgehouden door 't graauw, welk hem dreigde te doorschieten, om dat hy, zo de roep ging, verreisde, om de Stad aan Frankryk te leveren. Hy werdt, met moeite, geborgen, en daarna, onder een geleide van burgeren, ter Stad uit geholpen. Meer dan één oploop ontstondt 'er, omtrent deezen tyd (*n*), doch ik vind niet, dat zy eenig gevolg van belang gehad hebben. Maar 't zal niet noodig zyn, van stuk tot stuk, te ontvouwen, hoe 't besluit om den Prins tot Stadhouder te verheffen, byna op gelyke wyze, als nu verhaald is, in de meeste stemmende Steden van Holland, doorgedrongen zy. Laat ons, veel liever, zien, hoe men tot deeze gewigtige verandering, ter Staatsvergaderinge van Holland, besloten hebbe. 1672.

XX. Eerste opening ter Vergaderinge van Holland tot vernietiging van 't eeuwig Edict.

By 't beëedigen van 't eeuwig Edict, in den jaare 1667 vastgesteld, hadden de Edelen en Steden van Holland en derzelver Afgevaardigden ter Staatsvergaderinge moeten beloven, nooit eenigen voorslag te zullen doen, eenigszins strydig met dit Edict (*o*). Maar de meeste Steden hadden nu besloten, den Prins tot Stadhouder te verheffen, onaangezien het Stadhouderschap, by het gemelde Edict, voor altoos, vernietigd was, in Holland. Doch alzo, zo ver my bekend is, geene Stad, behalve Rotterdam, beloofd hadt, daartoe voorslag te doen ter Dagvaart, schynen de andere Steden zig

al-

(*n*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 637.
(*o*) *Zie* Resol. van Consid. ten tyde van DE WITT. *bl.* 901.

1672. alleenlyk vergenoegd te hebben, met het doen van een verhaal aan de Staaten van 't gene 'er was voorgevallen, en van 't gene zy, gedwongen, hadden beslooten; zonder nog eenigen voorslag te doen: 't welk zy scheenen aan te zien, als meer regelregt strydig met haaren eed. Maar Rotterdam hadt zig hiertoe verbonden, en verzogt den Pensionaris Burgersdyk van Leiden, die, in afwezendheid van den Raadpensionaris de Witt en van den Pensionaris Vivien, de Vergadering waarnam, daarvan opening te doen aan de tegenwoordige Leden; gelyk hy, op den dertigsten van Zomermaand, des avonds, deedt. Hy vraagde alleenlyk „ of „ men aan eenige Leden geene vryheid behoor- „ de te geeven, om iet voor te slaan, daar zy „ verstonden 's Lands welvaart aan te hangen, „ alware 't schoon, dat het voorslaan daarvan „ streede met eenige *Edictale* wetten, of vast- „ gestelde besluiten?" Niemant was 'er, die niet verstondt, waar deeze vraag, die met *ja* beantwoord werdt, op zage. Des nagts dan, tusschen den tweeden en derden van Hooimaand, begon een der Afgevaardigden van Rotterdam eerst bewimpeld te spreeken van 't stuk, in de volle Vergaderinge, zeggende „ dat „ hy, van wege zyne Stad, iet voor te draa- „ gen hadt, daar 's Lands welvaart aanhing, „ en 't gene nogtans de eer, het geweeten en „ de uitdrukkelyke Staatsbesluiten verbooden „ voor te draagen, ten ware, hiertoe, byzon- „ der verlof gegeven werdt." De Edelen, naamlyk de Heeren van Duivenvoorde, van Asperen en van Maasdam, oordeelden, dat men zig nader verklaaren moest. Dordrecht stem-

ſtemde 't verzoek glad af. Haarlem oordeelde, dat men Rotterdam verlof behoorde te geeven, om het voorſtel te doen. Delft wilde eerſt verſlag doen. Leiden zeide, dat men wel merkte, dat Rotterdam op de vernietiging van 't eeuwig Edict zag. Toen veinsde men niet langer. Na eenig beraad, werdt tot de vernietiging van 't eeuwig Edict, eenpaariglyk, beſlooten (*p*). Men vernietigde zelfs, eerlang, het boek, waarin de naamen ſtonden van hun, die dit Edict bezwooren hadden (*q*): te Amſterdam, werdt het, in de Raad-Kamer, verbrand (*r*). Doch vreemd is, 't gene ik, in geſchreeven' aantekeningen van deezen tyd, gemeld vind „ dat „ Burgemeeſter Gillis Valkenier, 's daags te „ vooren, in de Vroedſchap deezer Stad, nog „ gedreeven hadt, dat men het eeuwig Edict „ in wezen behoorde te laaten, en den Prins „ egter tot Stadhouder aan te ſtellen, of zelfs, „ van ſtads wege, voor te ſlaan, om hem tot „ Graave te verheffen: waartoe de Raaden *Ni-* „ *kolaas Pancras*, *Kornelis Geelvink*, *Jakob Ja-* „ *kobszoon Hinloopen* en *Kornelis Bakker* ook ge- „ zind zouden geſcheenen hebben." Doch *Hans Bontemantel*, Raad en voorzittend Schepen, drong op de vernietiging van 't eeuwig Edict „ welk, zo hy zeide, door den Griffier Fa- „ gel, en iemant uit Amſterdam (hy meende „ Valkenier) uitgevonden, en den Raadpen- „ ſionaris de Witt overdrongen was, ſchoon „ Fa-

1672.

waartoe, eenpaariglyk, beſlooten wordt.

(*p*) Reſol. Holl. 3 *July* 1672. *bl.* 242. *by* VALKENIER I. *Deel*, *Bylaag*. *N.* 51. *bl.* 117. *en uit* Aantek. *van den* Penſion. HOP *van* 1 *July*. 1672. *MS.*
(*q*) Reſol. Holl. 8 *July* 1672. *bl.* 266.
(*r*) *Uit* Aant. van Schepen BONTEMANTEL. *bl.* 496. *MS.*

1672. „ Fagel, nog Pensionaris van Haarlem, het „ in 't jaar 1670, reeds hadt willen doen vernietigen, zo men den Prinse geene beslissende stem in den Raad van Staate wilde toestaan: waarom, vervolgde hy, Valkenier ook „ niet tegen deeze vernietiging behoorde te „ hebben: en te minder, daar de Staaten de Leden, ongetwyfeld, ontheffen zouden van den „ eed." Men besloot, hierop, tot de vernietiging van 't Edict, en om den Prins, met eenpaarigheid der Leden, tot Stadhouder te kiezen. Doch de voorslag, om hem tot Graaf te verheffen, werdt, by de meerderheid, van de hand geweezen (s). Amsterdam sloeg, vervolgens, ter Vergaderinge van Holland, voor, *of men geenen Stadhouder behoorde aan te stellen?* waar op Leiden aanmerkte „ dat men, hierover, de andere Gewesten, met welken men „ eene Akte van Overeenstemming gemaakt „ hadt, eerst behoorde te kennen; dat haasten „ gevaarlyk was; dat men vooral ook de Oktrooijen op het bestellen der Wethouderschap, „ in en na den jaare 1651, aan de Steden verleend, niet krenken moest." Gouda voegde zig by Leiden. Doch Andries de Graaf, Burgemeester van Amsterdam, hervatte „ dat uitstel 't volk verbitteren zou; dat men de zaak „ ook niet ten halve doen moest; maar den „ Prinse van Oranje, den eenigsten, die tot het „ bekleeden der Stadhouderlyke waardigheid „ in aanmerking kwam, alle voorregten toestaan." Rotterdam, Gorinchem en Schoonhoven vielen Amsterdam toe, en de zaak werdt be-

Midsgaders, tot het aanstellen van den Prinse van Oranje tot Stadhouder.

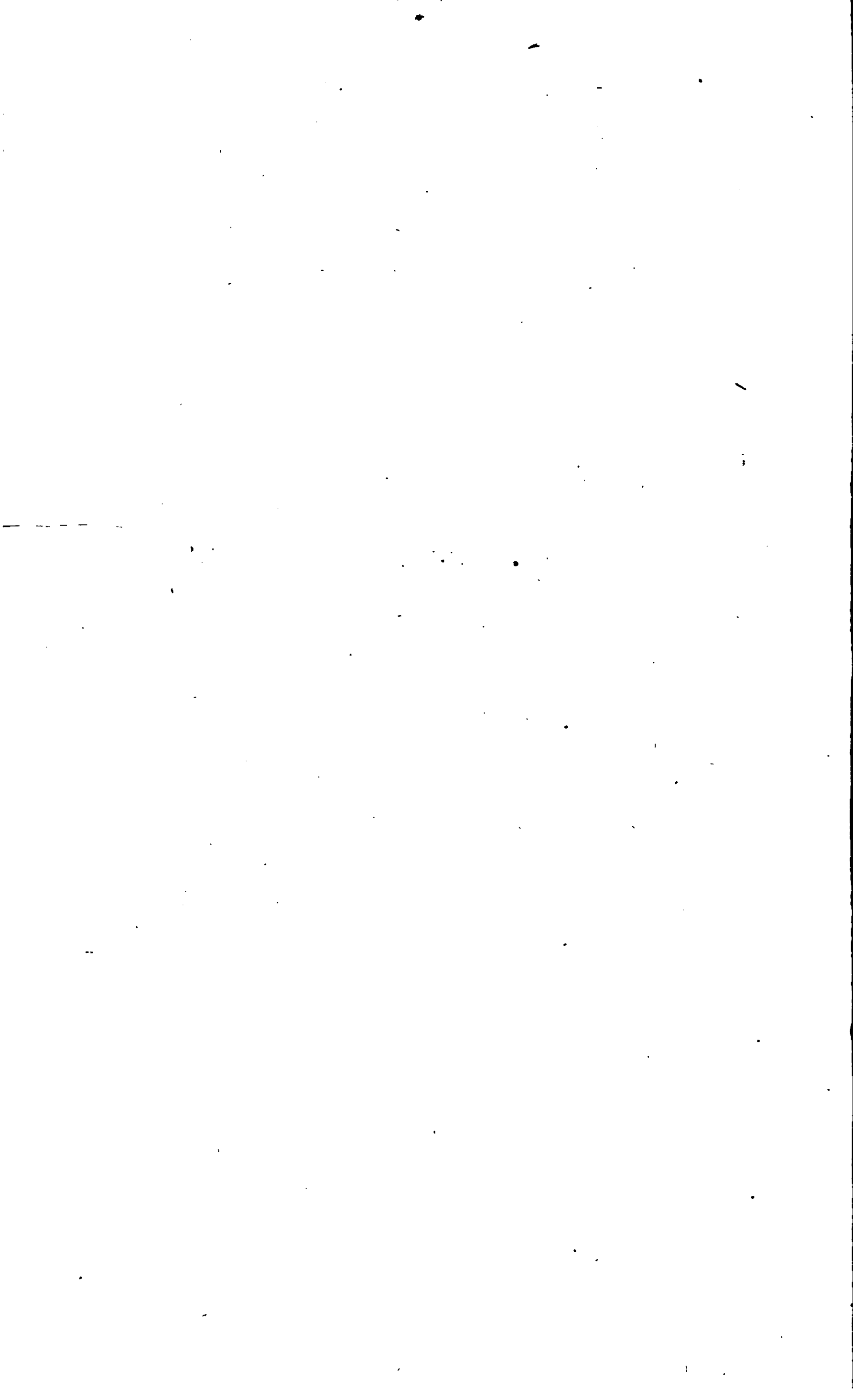
(s) *Uit Aant. van Schepen* BONTEMANTEL. *MS.*

WILLEM DE DERDE
Prins van Oranje,
Stadhouder, Kapitein-
en Admiraal-Generaal enz.

A. Schouman del. naar 't Origineel van de Baan op 't Hof in 's Gravenhage. *J. Houbraken fec.*

Is. Tirion excudit.

besflooten, op 't behaagen der *Principaalen*; om welk te verneemen, eenigen een' keer naar huis deeden. Ondertusschen, hadt men, reeds te vooren, vastgesteld, den Prinse van Oranje, ter Generaliteit, te doen opdraagen het regt over de Patenten, welk zyne voorzaaten gehad hadden (*t*). En op den vierden van Hooimaand, 's morgens ten vier uuren, werdt WILLEM HENRIK, *Prins van Oranje en Nassau*, staatswyze, verklaard, tot Stadhouder, Kapitein- en Admiraal-Generaal van Holland (*u*). De tyding hiervan werdt hem, in 't Leger by Bodegrave, gebragt, door elf Afgevaardigden uit de Vergadering van Holland. Hy vraagde, eer hy 't Stadhouderschap aannam, of men hem ontslaagen hadt van den eed, by 't aanneemen van 't Kapitein-Generaalschap, gedaan? waarop *ja* geantwoord werdt. Toen deedt zyne Hoogheid belofte van 't Land te zullen beschermen, de rust in de Steden te zullen herstellen, en zig, allenthalve, van eed en pligt te zullen kwyten (*v*). De Staaten van Holland bragten, vervolgens, ter Generaliteit, te wege, dat men den Prins tot Kapitein-Generaal van de Unie, over de Legers te velde en 't Krygsvolk in de Generaliteits Landen, aanstelde: doch men gaf hem de magt over de Patenten, welke zyne voorzaaten gehad hadden, alleen tot kennelyk we-

1672.

Hy wordt ook Kapitein-Generaal van de Unie.

(*t*) Resol. Holl. 3 *July* 1672. *bl.* 242.

(*u*) *Uit* Aant. *van den* Pens. VIVIEN *van* 3 *July* 1672. *MS.* Resol. Holl. 3 *July* 1672. *bl.* 242. *by* VALKENIER I. *Deel*, *Byl. N.* 53. *bl.* 118. *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 91.

(*v*) Aantek. wegens 't gebeurde by de aanstell. van den Prinse tot Stadh. *in* 1672 *MS.* Aant. van de Pens. VIVIEN *en* HOP *van* 5 *July* 1672. *MSS.*

1672. wederzeggen toe (*w*). En Friesland, eenen byzonderen Stadhouder hebbende, behieldt, gelyk voorheen, het regt der Patenten aan zig (*x*). Zyne Hoogheid, op den negenden, in den Haage gekomen, werdt, in den ouderdom van omtrent twee-entwintig jaaren, in de genoemde hooge waardigheden bevestigd (*y*), nam, volgens gewoonte, zitting in de Raadkamer en op de rolle van den Hove, en keerde, nog den zelfden dag, wederom naar 't Leger. Men hadt, te vooren reeds, ter Vergaderinge van Holland, besloten, den Prinse alleen eene *Commissie*, geene *Instructie* te geeven (*z*). De Staaten van Zeeland hadden hem, al op den tweeden van Hooimaand, verkooren tot Stadhouder-Kapitein- en Admiraal-Generaal van hun Gewest (*a*). Doch 't liep aan tot den zestienden, eer zy hem, in den Haage, den eed lieten afneemen (*b*). Men gaf, zo dra de Prins aangesteld was, alomme, uitbundige tekenen van vreugde. De Oranje-vendels waaiden van de Kerk- en Stadhuistoorens. Elk was met Oranjelinten opgeschikt. Men schoot en dronk, ter eere van zyne Hoogheid. Zelfs melden sommigen, dat de Raadpensionaris de Witt, die aan zyne wonden het huis hieldt, zig geliet, als of hem

En Stadhouder van Zeeland.

(*w*) Resol. Holl. 3 *July* 1672. *bl.* 242. by VALKENIER I. *Deel*, *Bylaag.* *N.* 52. *bl.* 117. Resol. Gener. *Vener.* 8 *July* 1672. Resol. Holl. 16 *July* 1672. *bl.* 305.

(*x*) Resol. Gener. *Vener.* 8 *Luna* 18 *July* 1672. BRANDT de Ruiter, *bl.* 693.

(*y*) Resol. Holl. 9 *July* 1672. *bl.* 270.

(*z*) Aant. wegens de aanst. van den Prinse, *MS.*

(*a*) *Uit* Aant. van den Pens. HOP *van* 9 *July* 1672. *MS.* VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 696, 697, 700.

(*b*) Notul. Zeel. 1, 2, 9 *July* 1672. Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 92.

hem de tyding van 's Prinsen verheffing verheugde (c). 1672.

Het eerst, welk op den Prinse begeerd werdt, na dat men hem zyne aanstelling bekend gemaakt hadt, was het schryven van eenen rondgaanden brief aan de Steden, tot verdediging der verdagte Regenten, en tot stilling der ongeruste gemeente (d). De Prins schreef zulk een' Brief, op den agtsten van Hooimaand. In den zelven, weet hy 't verlies der Steden, door de wapenen des Konings van Frankryk overweldigd, voor een groot gedeelte, aan de trouwloosheid en lafhertigheid van zulke Bevelhebberen, Oversten en Knegten, welken de voornaamste posten op de grenzen waren aanvertrouwd geweest. „ Hierdoor," voegde hy 'er by „ was ontsteltenis veroorzaakt onder de ingezetenen, en argwaan op de Regenten, als of deezen de gemeene zaaken niet ernstig genoeg gehandhaafd hadden: en uit deezen argwaan waren, in eenige Steden, zorgelyke beroerten ontstaan, niet zonder schending van de agting en gehoorzaamheid, welken onderzaaten aan hunne hooge en wettige Overheden schuldig waren. Weshalve hy, tot bereiking zyner heilzaame oogmerken, verklaaren moest, aan den eenen kant, gezind te zyn, om de trouwloosheid en lafhertigheid der Krygsluiden te straffen naar verdienste, doch ook, aan den anderen, geene kennis ter weereld, en zelfs geen vermoeden te hebben, dat eenige Regenten van „ Hol-

XXI. Hy schryft eenen brief, tot verontschuldiging van de Regenten der Steden en des Lands.

(c) Valkenier I. *Deel*, *bl.* 695.
(d) Resol. Holl. 4 *July* 1672. *bl.* 243.

1672. „ Holland, of van de Steden van Holland zig „ zouden hebben schuldig gemaakt aan ver- „ raad, verstandhouding met den vyand, of „ aan iet anders, welk met den pligt van een' „ eerlyk' en trouw' Regent strydig was: ook „ veroordeelde hy de oproeren, onlangs, in „ verscheiden' Steden, ondernomen: de aan- „ leiders en begunstigers derzelven strafbaar „ houdende in den hoogsten graad, als ver- „ stoorders der gemeene ruste. Eindelyk, meen- „ de hy, dat, tegen diergelyke oproerigheden, „ behoorde gewaakt te worden, door strenge „ Plakaaten, aan de uitvoering van welken, „ hy, met allen ernst, de hand wilde houden „ (e)." Doch dit schryven deedt zo veel nut niet, als men 'er van gehoopt hadt (f). Men verzogt den Prins, eenige dagen laater, om een scherp Plakaat, op zynen naam, tegen de burgerlyke oproeren (g). Doch zyne Hoogheid, meenende, dat de beroerten haaren oorsprong hadden, uit Burgerhopluiden en voornaame burgers, die met geene Plakaaten te dwingen waren, kon hiertoe niet verstaan. Hy sloeg, daarentegen, eene bezending voor, daar de Staaten gaarne in bewilligd zouden hebben, zo zyne Hoogheid zig aan 't hoofd hadt willen stellen. Maar de Prins verklaarde, dat hy, naar de eene Stad gaande, ook naar de anderen zou moeten gaan, en dat hy zo lang niet uit het Leger blyven kon. De bezending bleef dan agter (h). De oproerigheid hieldt, sedert, aan,

Die weinig nut doet.

in

(e) *Zie* VALKENIER I. *Deel*, *Bylaag*. *N*. 54. *bl*. 119.
(f) Aant. van 't voorgevallene *in 't jaar* 1672. *MS*.
(g) Resol. Holl. 8, 11 *July* 1672. *bl*. 263, 273.
(h) Aant. *als boven*. *MS*. *Uit* Aant. *van de* Pens. VIVIEN *en* HOP *van* 15 *July* 1672. *MSS*.

in verscheiden' Steden. Doch eer wy 'er verder verslag van doen, roept ons de orde der gebeurtenisse tot het verhaal van zaaken, die Land in 't algemeen betreffen. 1672.

XXII. 't Huis te Gennep, Ravestein en Graave, ingenomen door de Franschen.

't Huis te Gennep en Ravestein, op bevel der Staaten, ontledigd zynde van bezetting, waren, omtrent het einde van Zomermaand, ingenomen door de Franschen, welken Ravestein deeden slegten, en den Hertoge van Nieuwburg, die 'er regt op meende te hebben, daarna, overgaven. Wat laater, besllooten de algemeene Staaten ook Graave te doen ruimen (*i*), en met de bezetting deezer Stad die van Bommel en 's Hertogenbosch te versterken. De Krygsraad der Stad maakte 'er egter zwaarigheid in, om dat 'er de Prins van Oranje geen' last toe gegeven hadt. Doch, op het herhaald bevel der Staaten, verliet men de Stad, en trok naar 's Hertogenbosch. De algemeene Staaten, midlerwyl, berigt ontvangen hebbende, dat de Graaf van Monterei eenige Spaansche vendels naar 's Hertogenbosch gezonden hadt, bevalen den Bevelhebber van Graave derwaards weder te keeren met zyn volk (*k*). Hy deede het; doch de Franschen, die, midlerwyl, met de Wethouderschap, in onderhandeling getreden waren over het inneemen van Fransche bezetting, floegen de bezetting van Graave onder wege, en maakten verdrag met den Bevelhebber, die reeds, met tagtig Dragonders, in de Stad gekeerd was. By dit Verdrag, welk den vyfden van Hooimaand getekend was, werdt Graa-

(*i*) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 22, 24 *Juny* 1672. *MS.*
(*k*) *Uit* Aant. *van den* Pens. VIVIEN *van* 5. *July* 1672. *MS.*

1672. Graave den Franſchen geleverd: doch de Prins van Oranje, als Heer van Graave en den Lande van Kuik, bedong de behoudenis zyner regten en goederen (*l*).

Turenne bemagtigt Nieuwmegen, Crevecoeur en de Engelen-ſchans.

Midlerwyl, hadt Turenne Nieuwmegen belegerd van de landzyde, de Waal, by het Dorp Gend, langs eene ſchipbrugge, zynde overgetrokken, op den tweeden van Hooimaand. De Stad werdt, in den aanvang van 't beleg, wakkerlyk verdedigd; doch toen de vyand, tot aan en over de hameye, genaderd was, ontzonk der bezettinge de moed. Nieuwmegen werdt, op den negenden, overgegeven. De bezetting bleef krygsgevangen; doch begaf zig, voor een groot gedeelte, in vyandlyken dienſt. Van Nieuwmegen, toog Turenne voor de ſchans Crevecoeur, die, vyf dagen na 't openen der loopgraaven, opgegeven werdt, op den negentienden van Hooimaand. De Engelen-ſchans, nog nader aan 's Hertogenboſch gelegen, te gelyk met Crevecoeur belegerd geweeſt zynde, werdt, na 't overgaan deezer veſtinge, verlaaten van de Staatſche bezetting, en, terſtond daarna, ingenomen door de Franſchen (*m*).

Hy neemt Bommel in.

Bommel, daar, op den vierentwintigſten van Zomermaand, ook, op 't aanhouden van een gedeelte der burgerye, beſlooten was, den Prins van Oranje tot Stadhouder te verkiezen, werdt, door Turenne, den veertienden van Hooimaand, opgeëiſcht, en op 't ontvangen van weigerend antwoord belegerd. De Stad, niet te houden zynde, gaf zig, den eenentwintigſten, over by ver-

(*l*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 509-516.
(*m*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 519-528.

1672.

verdrag, waarin de bezetting de gewoonlyke krygseer bedong (*n*). Het inneemen van Bommel bragt het Leger onder Turenne op de uiterste grenzen van Holland, aan deeze zyde: gelyk het Leger des Konings, te vooren reeds, aan de Noordelykste grenzen van het Zuiderkwartier van dit Gewest, tot in Naarden, was doorgedrongen. Men verwagtte, derhalve, van dag tot dag, eenen aanval op de posten te Gorinchem en te Muiden. Doch Turenne vergenoegde zig, met het Huis te Loevestein, vanwaar de Rotterdamsche burgers, kort te vooren, verloopen waren (*o*), Gorinchem en Woudrichem, alleenlyk, op te eischen; en, op 't bekomen van moedig antwoord van den Veldmaarschalk Wirtz, den Gelderschen bodem te verlaaten, en 't beleg te slaan voor 's Hertogenbosch (*p*). Te Utrecht, werdt ook wel geraadpleegd, om dieper in Holland te trekken; doch de vrees voor 't water, welk, aan veele oorden, op 't laage land stondt, terwyl de hooge wegen of dyken, met schansen, bezet waren, belemmerde, zo men meent, de Franschen in 't uitvoeren van hun voorneemen (*q*): om 't welke te beter te doen verstaan, het niet ondienstig zal zyn, hier, beknoptelyk, te vertoonen, op wat wyze, men thans voor de verdediging van Holland gezorgd hadt.

en trekt voor 's Hertogenbosch.

XXIII. Tegenwoordi-

Elk, die dit Gewest eenigszins kent, weet, dat het, van de Maaze tot aan 't Y of de Zuider-

(*n*) Waaragt. Verh. *gedrukt* 1674. en Auth. Resol. Act. *enz.* *gedr.* 1673. VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 528-539.

(*o*) *Uit* Aant. *van den* Pens. VIVIEN *van* 22 *Juny* 1672. *MS.*

(*p*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 539, 540.

(*q*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 659, 660, 663. COSTERUS Hist. Verhaal, *bl.* 209.

1672. derzee, van verscheiden' waters, stroomen en rivieren doorsneeden wordt, in en langs welken, sluizen leggen, waardoor men 't afkomend- en binnen-water of naar welgevallen loozen kan, of, door het tydig digt houden of openen der sluizen, op 't laage land laaten staan, of loopen; wanneer Holland niet dan langs de dyken en hooge wegen genaakbaar is, van de landzyde. Doch als de rivieren of stroomen te weinig waters inhebben, gelyk, by drooge Zomers, veeltyds, gebeurd, en, tegenwoordig, met der daad, gebeurde, brengt het openen of digthouden der sluizen geen water genoeg over 't land: waarom men genoodzaakt is, of 't zeewater in te laaten, of, zo de gelegenheid hiertoe niet gunstig is, de dyken, hier en daar, door te delven, wil men 't laage land doen ondervloeijen: tot welk laatste middel men egter noode komt, om de schade en kosten, die 'er door veroorzaakt worden, te ontgaan. Ook was men thans op middelen bedagt, om de landen onder water te zetten, zonder dat men tot het doorsteeken van voornaame dykaadjen zou behoeven te besluiten. De grenzen van Holland ter linkerzyde der Maaze werden, door 't openen der sluizen by Heusden, onder water gezet. Het land om Gorinchem liep onder, door 't openen der sluizen by Dalem, door welken het water, voor 't einde van Zomermaand, reeds sterk invloeide (r). By Schoonhoven aan de Lek, lagen ook sluizen, die dienen konden, om de Krimpenerwaard onder water te zetten, waarover,

ge Staat der verdediginge van Holland.

(r) *Uit* Aanteken. *van den* Pensionar. VIVIEN *van* 20 *Juny* 1672. *MS.*

over, reeds in 't begin van Hooimaand, geraadpleegd was (s). Twee sluizen, aan den Yssel, ten einde der groote en kleine Wierikken gelegen, dienden om het laage land tusschen den Ryn en den Yssel te doen ondervloeijen, en zelfs het land benoorden den Ryn; wanneer de sluis te Bodegrave digt gehouden, of de stroom afgedamd werdt; gelyk aan de Nieuwerbrugge geschied was (t). De sluizen in en aan de Vegt dienden om Amstelland en een gedeelte van Gooiland te doen onderloopen. Wy spreeken niet van veele andere voornaame sluizen, die, meer landwaards in gelegen, ook dienen konden, om water op de binnen-landen te brengen of te houden: waartoe, onder anderen, de sluizen in Delfland langs de Maaze, reeds in 't begin van Hooimaand, gebruikt werden. Het Leger der Staaten, welk nu, op vyf byzondere toegangen naar Holland, gelegd was, hadt ook de sluizen, die, digtst aan de grenzen, op deeze toegangen, lagen, bezet. Van 't Hoofdkwartier te Muiden was eenig volk gelegd aan de sluizen in den Hinderdam, en ongetwyfeld ook elders aan de Vegt. Aan den Yssel by de Goejanverwellen-sluis, ten einde de groote Wierikken, was een Hoofdkwartier: ook by de sluis te Bodegrave en aan de Nieuwerbrugge in den Ryn. Schoonhoven en Gorinchem, waarby sluizen aan de Lek en Merwe lagen, waren ook Hoofdkwartieren. Zo lang men nu meester van de sluizen was, kon men zig van dezelven bedienen, om 't binnen-land onder water te zetten of

1672.

(s) *Uit Aant. van den* Pens. Vivien *van* 7 *July* 1672. *MS.*
(t) Costerus Hist. Verhaal, *bl.* 175, 176.

1672. of te houden: om 't welk te hooger te doen bevloeijen, de dyken ook, hier en daar, werden doorgesneeden. Al wat binnen de vyf posten lag werdt gedekt door dezelven, en de vyand, in Holland willende dringen, was genoodzaakt, of 't overstroomde land, daar 't waadbaar zyn mogt, te doorwaaden, of één der posten te overweldigen. Voor 't een en 't ander nu, was reden van vreeze. Het onderwaterzetten van 't laage land gelukte, aan sommige oorden, niet zo spoedig en wel, als men hoopte (*u*). Elders, stelden 'er de huisluiden zig zo heftiglyk tegen, dat men 't staaken moest. Die van de Ketel ondernamen, het inlaaten van 't water, te Delftshaven en te Schiedam, gewapenderhand, te beletten (*v*). Die van Waddingsveen dwongen de Afgevaardigden der Staaten, tot het tekenen eener Verbindtenisse, om 't Land niet onder water te zullen zetten (*w*). Aan den Rynkant, wisten de huisluiden, door middel van kleine gootjes, 't water van 't land in den stroom af te leiden (*x*). De Landmeeter *Dou* berigtte den Staaten van Holland, op den twintigsten van Zomermaand, dat het water aan den Yssel de landen nevens de wegen niet genoeg zou konnen dekken, terwyl Beverningk zig geliet, als of het reeds te hoog stondt: 't welk, in sommige Leden, merkelyke agterdogt veroorzaakte (*y*). Alle deeze zwaarigheden bragten te wege, dat het land niet zo hoog bevloeid was, als 't wel

(*u*) Missive van zyne Hoogh. *van* 19 *Juny* 1672. *MS.*
(*v*) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 6 *July* 1672. *MS.*
(*w*) *Uit* Aant. *van den* Pens. VIVIEN *van* 16 *July* 1672. *MS.*
(*x*) Aantek. van 't voorgevall. *in 't jaar* 1672. *MS.*
(*y*) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 20 *Juny* 1672. *MS.*

wel behoorde, en hier en daar doorwaad kon worden. Doch grooter oorzaak van vreeze gaf, dat de posten zo zwak bezet waren. Op 't einde van Zomermaand, namen die van Gouda reeds in beraad, om zig met den vyand te verdraagen, alzo de Graaf van Hoorne, die aan de Goejanverwellen-sluis geboodt, hun verzekerd hadt, dat hy zyn leeven wilde waagen; doch geen vierde deel van 't volk hadt, welk hy behoefde, om de post te bezetten. De Graaf van Merode ook, die over Spaansche Ruiters bevel hadt, oordeelde, dat de post niet te houden zou zyn, als 'er de vyand op aantrok. Men hieldt zig in den Haage niet veilig: en op den agtentwintigsten, zeiden de Heeren van Duivenvoorde en Maasdam, in de Vergadering van Holland „ dat zy de slegte gesteldheid der pos„ ten aanzagen met bekommering; dat de Ste„ den oproerig waren, en veelligt, elk voor zig „ zelve, verdraagen zouden met den vyand; „ dat zy niet zonder gevaar in den Haage kon„ de blyven; waarom zy verzogten, te mogen „ weeten, werwaards zy zig begeeven, of wat „ zy doen zouden (z)." Doch op deezen voorslag viel geen besluit. Ondertusschen, ziet men, uit dit alles, dat, onaangezien het inlaaten van 't water, en 't bezetten der toegangen, Holland nog groot gevaar liep van overvallen te worden, door den vyand. Hy ondernam egter niet door te breeken: 't zy dat, gelyk sommigen meenen, de aankomst der Engelsche gezanten hem verhinderd hebbe dieper in 't Land in te dringen: 't zy dat hy, 1672.

(z) *Uit* Aant. van den Pens. Hop *van* 27, 28 *Juny* 1672. *MS.*

1672. hy, gelyk anderen willen, niet wel onderregt geweest zy van den staat der posten en der ondergeloopen' landen (a): 't zy, eindelyk, gelyk ons waarschynlykst dunkt, dat de tyding der Duitsche wervingen hem bewoogen hebbe, om zyne meeste magt te schikken naar den Rynkant, in Duitschland. De aangevangen' handeling schynt egter ook iet toegebragt te hebben, om den voortgang der Fransche wapenen te stuiten. De orde des verhaals leidt ons nu, natuurlyk, tot het verslag van 't gene, beide door de Staatschen en Engelschen, ten deezen tyde, met den Koning van Frankryk, gehandeld werdt.

XXIV. Vervolg der handelinge met Frankryk.

De Groot, gelyk wy reeds gemeld hebben, te Reenen te rug gekeerd zynde, hadt, aldaar, de volmagt der Staaten, op den negenentwintigsten van Zomermaand, vertoond aan de Louvois en Pompone, en hierop was men in onderhandeling getreden. De Staatschen verzogten, dat de Koning den Staat vereenigd, en by zyne Regeering laaten wilde. De Franschen vraagden, *wat men hiervoor wilde afstaan? Maastricht, met het gene 'er onder behoort*, was het antwoord. *En wat*, hernamen de Franschen, *begeert gy den Koning toe te leggen, voor de onkosten van den oorlog*? De onzen antwoordden, *dat zyne Majesteit zig behoorde te laaten vergenoegen met den roem, dien hy, door zyne wapenen, behaald hadt*. Daarna, kwamenze egter tot de uitbieding van zes millioenen, en zulke Steden uit de Generaliteits Landen, die den Koning gelegen, en den Staaten niet hinderlyk zouden zyn: waarop Louvois, glimlagchende, zeide „ dat 'er niet „ te

(a) *Voiez* FEUQUIERES Memoir. Hist. & Milit. *Tom.* I. *p.* 275.

„ te doen zou wezen." De Staatschen booden, eindelyk, tien millioenen, nevens alle de Generaliteits Landen: 't welk in aanmerking scheen te komen. Immers, men deedt 'er verslag van aan den Koning, die 'er egter geen genoegen in nam. Men vraagde, *wat zyne Majesteit toch meer begeeren kon*? Waarop Louvois een Papier uithaalde van deezen inhoud: 1672.

„ De Koning van Frankryk begeert, in eigendom 1. al wat de Staat bezit, evenveel op welk eene wyze, buiten de zeven Gewesten. 2. Delfzyl, met twintig van de naaste Kerspelen. 3. Het Graafschap en de Stad van Meurs voor den Keurvorst van Keulen, mids de Prins van Oranje schadeloos gesteld worde, door de Staaten. 4. De opperste mage over de Steden Grol, Breêvoort, Ligtenvoorde en Borkelo. 5. en, eindelyk, alles wat gelegen is tusschen den Ryn en Lek en de Spaansche Nederlanden." Voorts eischt de Koning nog de volgende punten: „ 1. Vryheid van gaan en keeren, zonder onderzogt te worden, of eenige regten te betaalen. 2. Intrekking van de Plakaaten op den Koophandel, en herstelling van den zelven door de Staaten, als in den jaare 1662, zonder dat het wederkeerig behoeve te geschieden, door Frankryk. 3. Ontlasting der Franschen van de vyftig stuivers op 't vat; en dat men ze handele als de meest begunstigde volken. 4. dat men, wegens de belangen der Indische Maatschappye, daarna, in 't minnelyke, overeenkome. 5. Openbaare oefening van den Katholyken Godsdienst, zo dat men den Katholyken, in alle Steden, daar meer dan éé- Elschen des Konings.

1672. „ ne Kerk is, eene Kerk inruime; en vryheid „ geeve, om 'er eene te ſtigten, in Steden en „ Dorpen, daar maar ééne Kerk is; dat de Pries- „ ters uit de Kerkelyke goederen onderhouden „ werden, en dat de Katholyken, ook in de „ Wethouderſchap en openbaare Ampten, wer- „ den toegelaaten. 6. Algemeene vereffening „ der geſchillen, tuſſchen den Koning van Dee- „ nemarke en de Staaten. 7. Agt millioenen „ gouds [uitmaakende vierentwintig millioenen „ Franſche *Livres*] voor de koſten van den oor- „ log, de drie millioenen, die de Koning nog „ te vorderen heeft, daaronder begreepen. 8. „ Een jaarlykſch buitengewoon Gezantſchap „ of openbaar gehoor, om den Koning te be- „ danken, dat hy, voor de tweede reize, het „ Land aan de Staaten wedergegeven heeft, „ onder 't aanbieden van eenen gedenkpen- „ ning, ter waarde van vyf of zes gouden pis- „ toletten, vertoonende de reden deezer dank- „ zegginge (*b*)." In 't handelen over deeze eiſſchen, zeide Louvois „ dat de Koning zig „ nog zou konnen laaten beweegen, om, van „ 't gene hy tuſſchen den Ryn en Lek en de „ Spaanſche Nederlanden gevorderd hadt, de „ Betuwe af te ſtaan aan de Staaten, mids men „ hem, daartegen, liete Bommel, de Bomme- „ lerwaard, de ſchanſen S. Andries en Voorne, „ Crevecoeur, Loeveſtein en Klundert; en dat „ Schenkenſchans en Knodſenburg geſlegt, en „ Nieuwmegen ontmanteld werdt. Ook zou hy „ zig, in plaats van vierentwintig, vergenoegen

„ laa-

(*b*) Copie d'un Papier, ecrit de la main de Mr DE GROOT *MS. Zie ook* Reſol. Gener. *Vener.* 1 *July* 1672. *en* Secr. Reſol. Holl. 1 *July* 1672. III. *Deel*, *bl.* 264.

„ laaten met twintig millioenen Fransch geld, 1672.
„ die omtrent zestien millioenen Hollandsche
„ guldens uitmaakten." Om de rykste Gewesten, en vooral Holland, te ligter, te doen bewilligen in 's Konings geweldigen eisch, merkte Louvois aan „ dat zyne Majesteit handelde,
„ met die Gewesten, welken hem 't gevorderderde geld betaalen zouden, en dat hy aan
„ deezen de overwonnen' Gewesten en de Regeering over dezelven zou overlaaten." De Staatschen, 's Konings eisch verstaan hebbende, besloten, dat de Groot naar Holland, en Odyk naar Zeeland keeren zou, om nieuwen last. De Groot beloofde, binnen vyf dagen, te rug te zullen zyn. Op den eersten van Hooimaand, deedt hy verslag der handelinge, ter Vergaderinge der algemeene Staaten en der Staaten van Holland (*c*). Doch 't liep aan, tot op den vierden, eer men 'er, ter laatstgemelde Vergaderinge, omvraag op deedt. Intusschen, was de Prins van Oranje tot Stadhouder aangesteld, 't welk merkelyken invloed hadt op de raadpleegingen der Staaten. De Edelen verklaarden toen „ dat Frankryk zo veel eischte, dat 'er
„ geen bieden naar was; dat men, egter, op
„ de voorslagen van den zesentwintigsten van
„ Zomermaand, zou konnen voortgaan, of anders de handeling gevoeglyk afbreeken."
Dordrecht verstondt „ dat men niet, dan op
„ den van der Staaten zyde voorgeslaagen voet,
„ kon voortgaan met handelen, zo niet voor
„ alle de Gewesten, ten minste voor Holland
„ al-

Raadpleegingen op dezelven, ter Vergaderinge van Holland.

(*c*) Resol. Gener. *Vener.* 1 *July* 1672. *en uit* Aantek. *van den* Pension. HOP *van* 1 *July* 1672. *MS.*

1672. „ alleen." Haarlem oordeelde 's Konings eisch ook onaanneemlyk; doch begeerde, dat men de handeling aanhieldt, mids de behoudenis der Unie, Regeering en Godsdienst bedingende. Delft meende „ dat men de geëischte punten, „ op de beleefdste wyze, behoorde af te slaan; „ doch de handeling aanhouden, ten minste „ voor Holland alleen: ook moest men zig be- „ roepen op den zwaaren eisch, dien Engeland „ deedt:" waarvan terstond nader. Maar die van Leiden, schoon zy betuigden, zo noode als iemant, tot eenige laagheid te konnen komen, moesten, zeidenze, verklaaren „ dat Frank- „ ryks eisch wel hard; doch, in de tegenwoor- „ dige omstandigheden, eenigszins, te billyken „ was; dat 'er *drie* dingen in aanmerking geno- „ men moesten worden: 1. dat Frankryk reeds „ veel gewonnen hadt, welk men niet weder „ zou konnen herwinnen. 2. dat men niet wist, „ wat 'er nog verder zou overmeesterd worden; „ dat 's Hertogenbosch, Breda en Bergen op „ Zoom groot gevaar liepen, schryvende de „ bevelhebbers, dat die Plaatsen kwalyk voor- „ zien, en niet, of bezwaarlyk te houden wa- „ ren. 3. dat de toegangen naar Holland niet „ wel te beschermen zouden zyn, by gebrek „ van water en van volk, hebbende de burgers „ de posten verlaaten, terwyl de huisluiden „ morden en moedeloos waren. Dat hulp van „ buiten beloofd; maar nog niet gekomen was. „ Dat 'er geen voorraad van geld was, terwyl „ de Soldaaten en Matroozen en duizend an- „ dere dingen te betaalen stonden. Dat de „ Landen onder lagen en geene inkomsten ga- „ ven. Dat 's Lands Komtoiren en de Steden

Leiden dringt op het sluiten met Frankryk.

„ 't

„ 't geloof kwyt waren. Dat het, daarenboven, 1672.
„ aan moed mangelde. Dat de vyand drie Ge-
„ westen weg hadt, en Friesland winnen kon,
„ als hy wilde. Dat men wel wat uitlooven
„ mogt, om de Gewesten wederom te krygen,
„ zynde het raadzaamer een gedeelte van den
„ Staat te beveiligen, dan alles in gevaar te
„ stellen. Dat 'er geene Regeering, Unie noch
„ Godsdienst meer zyn zou, als Frankryk eens
„ meester werdt. Dat zyn eisch groot was;
„ doch dat hy dien, waarschynlyk, maatigen
„ zou, als men voor Holland alleen handelde.
„ 't Slot van alles was, dat zy oordeelden, dat
„ de Groot volmagt behouden moest, om zo
„ veel te bedingen als hy kon, en ten beste mo-
„ gelyk te sluiten: welk hun gevoelen zy be-
„ geerden, dat in ernstige agtinge genomen
„ werdt." Maar gantsch anders verstondt het Amsterdam, wenschende „ dat 'er nooit over handeling met Frankryk geraadpleegd ware.
„ Hieruit was verwarring en moedeloosheid
„ ontstaan. Kans tot redding was 'er nog, als
„ men slegts moed hieldt. Veel te hard was
„ Frankryks eisch. En zo men sloote met Frank-
„ ryk, zou men toch, met Engeland, in oor-
„ log blyven, of niet dan op harde voorwaar-
„ den verdraagen konnen. Zonder voorbeeld
„ was 't, dat men iet ter Generaliteit hadt door-
„ gedreeven, tegen 't gevoelen van alle de an-
„ dere Gewesten: en dat Holland, lafhertig-
„ lyk, alleen zou handelen, streedt met de U-
„ nie. Best was 't dan, de handeling, glimpig-
„ lyk, af te breeken." Van Beuningen zeide,
onder anderen „ dat de zaaken nog te herstel-
„ len waren; dat alle Vorsten van Europa be-

Amsterdam verklaart zig, voor 't afbreeken der handelinge.

1672. „ lang hadden by onze behoudenis; dat men nog „ met Engeland handelen kon, waartoe ons belang ons thans sterker drong; dat Frankryk de „ Steden der Generaliteit vorderde, om daar- „ uit de Spaansche Nederlanden te overmees- „ teren, en ons daarna enz." Gouda verklaarde „ niet te konnen stemmen, voor dat de Le- „ den, die naast aan de toegangen lagen, ge- „ stemd hadden. Doch dat de Prins van Oran- „ je en de Graaf van Hoorne hadden verklaard, „ dat de posten aan de Nieuwerbrugge en aan „ de Goejanverwellen-sluis niet te houden wa- „ ren." Rotterdam „ was zeer bekommerd o- „ ver de slegte gesteldheid der posten, daar 't „ volk moedeloos was, en daar de burgery meer „ kwaad dan goed deedt; doch zou liever met „ den degen in de hand sterven, dan in slaa- „ verny vervallen. Men moest de handeling af- „ breeken; zo de Koning staan bleeve op zynen „ eisch. Beter was 't, zig dood te vegten, dan „ op schandelyke voorwaarden te sluiten." Gorinchem hieldt ook de punten niet aanneemlyk, en verstondt „ dat men zyn best doen moest, „ om de toegangen wel te bezorgen, en om „ geld te verschaffen." Schiedam stemde met Rotterdam; doch meende egter, dat men de handeling moest aanhouden. Schoonhoven merkte aan, dat Louvigni geoordeeld hadt, dat de post aan de Lek wel kon verdedigd worden, stemmende voorts met Schiedam. Briel zeide, „ dat de zaaken niet zo wanhoopig stonden; „ dat men 't oog naar Engeland wenden moest, „ en de handeling met Frankryk, volstrekt, af- „ breeken." Alkmaar verzogt eerst, dat Gouda zig opende, en na dat deeze Stad zig met Lei-

den

den gevoegd hadt, hernamen die van Alkmaar, 1672.
„ dat zy niet staan konden, als Leiden slap was,
„ en Haarlem volgde; doch als zy 't oog sloe-
„ gen op zulke schandelyke voorwaarden, oor-
„ deelden zy, dat men eer het uiterste behoor-
„ de te waagen, dan dezelven aanneemen."
Die van Hoorn wenschten, gelyk Amsterdam,
„ dat men de handeling nimmer begonnen
„ hadt. Men moestze, hierom, spoedig, doch op
„ de gevoeglykste wyze, afbreeken, en 't Land
„ wakkerlyk verdedigen: waartoe zy burgers
„ en boeren en al wat in hun vermogen was
„ aanbooden." Enkhuizen uitte zig, omtrent
op gelyke wyze, verklaarende „ aan de Stads
„ vesten te arbeiden, en daartoe ook de an-
„ dere Steden vermaanende." Edam meende,
„ dat men den Prins van Oranje hooren moest:
„ houdende, wyders, de voorwaarden onaan-
„ neemlyk." Monnikendam wilde de hande-
ling nog aanhouden, en zien, of de voorwaar-
den niet wat konden gemaatigd worden. Me-
denblik stemde met Monnikendam. Purmeren-
de verwierp Frankryks eisch, t'eenemaal, zeg-
gende „ dat het volk de Regenten dood smy-
„ ten zou, zo zy zulke schandelyke voorwaar-
„ den omhelsden," voorts, den vierden man
aanbiedende, om de posten te verdedigen.
De Leden zig allen verklaard hebbende, be-
sloot men 't gevoelen van zyne Hoogheid in te
neemen, en ondertusschen nader te overleg-
gen, of men de handeling zou afbreeken, of
aanhouden, en, zo 't laatste, wat men verder
zou uitbieden (*d*).

De

(*d*) *Uit* Aant. *der* Pens. Vivien *en* Hop *van* 4 *July* 1672. *MSS.*

1672. De Prins verklaarde rondelyk, dat hy de voorwaarden, door Frankryk voorgeslaagen, hieldt voor onaanneemlyk. Ook zeide hy, by deeze gelegenheid „dat de posten aan de Nieuwerbrugge, aan Goejanverwellen-sluis en te „ Schoonhoven, wel te houden waren, zo zy „ maar wat beter voorzien waren van volk (e)." De Staaten van Holland besslooten, derhalve, „ de zaaken ter Generaliteit zulks te beleiden, „ dat de Groot te rug gezonden mogt worden, „ om den Koning van Frankryk te vertoonen, „ dat zyn eisch niet kon aangenomen worden: „ voorts, om verslag te doen, in geval de eisch „ gematigd werdt, en anders de handeling af „ te breeken (f)."

De Prins houdt Frankryks eisch voor onaanneemlyk. Besluit der Staaten.

Hierop werdt, des anderendaags, geraadpleegd met de Groot, die geneigd scheen, om de handeling te agtervolgen. Doch de aanstelling van den Prinse tot Stadhouder en de overkomst der Engelsche Gezanten hadt de zaaken, derwyze, veranderd van gedaante, dat de handeling, op eene gantsch andere wyze, dan zy, door de Groot, aangevangen was, werdt voortgezet. Ook melden sommigen, dat de Groot, omtrent deezen tyd, aan *Pieter Schaap*, Raad der Stad Amsterdam, in den Haage, gezeid zou hebben „ dat hy liever sterven wilde, „ dan zig laaten gebruiken, om op zulk een' „ voet, als Frankryk voorsloeg, vrede te maa„ken (g)." De Franschen zelven hadden, naderhand, berouw, dat zy de aanbieding der Staat-

(e) *Uit* Aant. *der* Pens. VIVIEN *en* HOP *van* 5 *July* 1672. *MSS.*
(f) *Uit* Aant. *als boven van* 6 *July* 1672. *MSS. Zie ook* Secr. Resol. Holl. 8 *July* 1672. III. *Deel*, *bl.* 267.
(g) *Uit* Aant. van Schepen BONTEMANTEL, *bl.* 483. *MS.*

Staatschen van de hand geweezen hadden. Men vindt, dat Pompone geraaden hadt tot het omhelzen derzelven; doch dat Louvois, uit byzondere inzigten, den Koning hadt bewoogen tot het voortzetten des krygs (*b*). 1672.

De Afgevaardigden der Staaten in Engeland, eindelyk, vernomen hebbende, wat de Koning begeerde, zonden zynen eisch herwaards over, die zeer ver ging. Hy vorderde „ 1. erkentenis zyner heerschappye over de zee, en dat „ men, daarom, alomme, streeke. 2. honderd- „ duizend ponden sterlings, voor de vrye Vis- „ schery. 3. vyfhonderdduizend ponden ster- „ lings, tot voldoening der kosten van den oor- „ log. 4. Vlissingen, Briele en Sluis, voor al- „ toos, in pandschap. 5. Opdragt van het Stad- „ houder- en Kapitein-Generaalschap, 't welk „ toen nog niet geschied was, aan den Prinse „ van Oranje en deszelfs mannelyke erven, „ mids, in geval van minderjaarigheid, Groot- „ Britanje en de Staaten de voogden stelden(*i*)." Wy gaan de overige punten voorby, om dat toch, in alles, haast verandering kwam, door de aankomst van Buckingham en Arlington, die, in 't begin van Hooimaand, in den Haage kwamen, en, eerlang, door *Hallifax*, wien egter 't geheim des Konings niet vertrouwd was (*k*), gevolgd werden. De twee eersten, zig eerst hebbende doen onderregten van den staat der afzonderlyke handelinge met Frankryk, die hun zeer tegen de borst was, vertrokken, terstond daarop, naar 't Leger by Bodegrave, om met den

XXV. Eerste eischen des Konings van Groot-Britanje.

(*b*) Feuquieres Memoir. Hist. & Milit. *Tom.* I. *p.* 23, 112, 265.
(*i*) Missiv. *der* Gedep. in Engel. *van* 30 *Juny* 1672. *MS.*
(*k*) Burnet *Vol.* I. *p.* 325.

1672. den Prinse van Oranje te spreeken. Van daar, begaven zy zig naar Zeist, daar de Koning van Frankryk zig thans onthieldt.

Handeling der Staaten met de Engelsche Gezanten, Buckingham en Arlington.

De Staaten hadden, onder den eed van geheimhoudinge, beslooten, den Prins van Oranje te magtigen, om, nevens van Beuningen, Beverningk en *Schato Gokkinga*, met Buckingham en Arlington, in onderhandeling te treeden; alzo de Heer van Dykveld, die uit Engeland te rug gekeerd was, gezeid hadt, dat de zaaken, daar, niet wanhoopig stonden. Men was gezind, een beschadigend en verdedigend Verbond aan te gaan met Groot-Britanje; doch geene Gewesten, Steden of Sterkten over te geeven aan den Koning: ook wilde men geene jaarlyksche erkentenis betaalen, voor 't gebruik der zee, of voor de vrye Visscherye, hoewel men, op dit laatste, de handeling niet wilde afgebroken hebben. Voor de onkosten van den oorlog, begeerde men alleenlyk eene maatige somme toe te staan. Eindelyk, werdt ook vastgesteld, *dat men* (ik volg de eigen' woorden der aantekeningen, onder gemeld) *de Engelsche Heeren wat smeeren* zou, en eenige *Liberaliteit* bewyzen aan zulken, *die goede * officien* zouden *doen by den Prinse* (*l*). Ook tekenen sommigen aan, dat'er, ten deezen tyde, van wege de Staaten, rykelyk geld gespild werdt, onder de Engelsche Staatsdienaars (*m*). In 't gesprek, welk de Prins, eerst alleen, doch, daarna, in 't byzyn van Van Beuningen, Beverningk en Gokkinga, met Buckingham en Arlington hieldt, drongen zy zeer op Steden van ver-

* *diensten.*

(*l*) *Uit* Aant *der* Pens. Vivien *en* Hop *van* 5 *July* 1672. *MSS.*
(*m*) Burnet *Vol.* I. *p.* 325.

verzekerdheid. Men vertoonde hun „ welke on- 1672.
„ gemakken hieraan vast waren: ook, dat 'er
„ geene eigenlyke verzekerdheid in lag; alzo
„ men, altoos, de Engelsche bezetting zou
„ zoeken te loozen; dat de eigenlyke verze-
„ kerdheid voor Engeland van den Prinse van
„ Oranje komen moest, en dat zyne aanstel-
„ ling tot Stadhouder den Engelschen meer
„ waardig was dan twaalf Steden van verze-
„ kerdheid." Waarop zy hernamen „ dat 'er,
„ veelligt, geen oorlog begonnen geweest zou
„ zyn, zo de Prins eerder Stadhouder geweest
„ ware, en dat het gemeen, op hunne aankomst
„ hier te Lande, overal, geroepen hadt *lang*
„ *leeve de Koning van Engeland, en de Prins van*
„ *Oranje!*" Voorts, vraagden zy, *wat men Frank-
ryk hadt aangebooden?* waarop geantwoord werdt,
„ dat het, met die aanbieding, zo wat *taliter*
„ *qualiter* toegegaan was; doch dat men, ein-
„ delyk, Maastricht, de bezetting in de Ste-
„ den op den Ryn en Schenkenschans hadt wil-
„ len overgeeven; en dat Frankryk hierop ee-
„ nen eisch gedaan hadt, die geheel onaanneem-
„ lyk was:" 't welk de Engelschen toestonden.
Eindelyk, verzogt men hun „ by den Koning
„ van Frankryk, te willen uitwerken, dat hy
„ niets bedonge; maar wederom ten Lande uit
„ trokke: alzo hy, anderszins, eerst de Veree-
„ nigde Gewesten en daarna de Spaansche Ne-
„ derlanden overmeesteren zou: 't welk ten
„ hoogste nadeelig zou zyn voor Engeland."
Voorts, begeerde men „ dat de Engelschen vre-
„ de maakten met den Staat, zonder iet mer-
„ kelyks te bedingen, alzo zy geene reden tot
„ oorlog gehad, en niets gewonnen hadden dan

„ sche-

1672. „ schepen, die zy behouden konden." Eindelyk, sloeg men voor „ of Engeland den Staat „ niet zou willen byspringen, als Frankryk wei- „ gerde vrede te maaken, op voorwaarden, die „ Engeland billyk oordeelde." Doch de Engelschen antwoordden, op dit alles, niets stelligs. Alleenlyk, namen zy aan, den Koning van Frankryk den voorslag, dien de Staatschen zeiden hem gedaan te hebben, nog eens te zullen voorhouden (*n*).

XXVI. De Staaten van Holland besluiten, op den voorslag van Amsterdam, de handeling met Frankryk te laaten aan den Prinse en de Engelschen.

Zo dra, ter Vergaderinge van Holland, verslag was gedaan van 't gene met de Engelschen gehandeld was, sprak men van het aanhouden of afbreeken der handelinge met Frankryk. De Edelen, Dordrecht, Delft en Leiden stemden nog, voor 't aanhouden der handelinge door de Groot; by wien men van Beuningen voegen wilde. Maar Amsterdam, voor welke Stad van Beuningen 't woord voerde, deedt alle de Leden veranderen van gedagten. De Burgemeester wees aan, in eene wydluftige aanspraak „ dat „ de aanbieding der Generaliteits-Landen, „ door de Groot, aan Frankryk, gedaan, zeer „ aanstootelyk was voor Spanje; dat men ook „ Breda en Bergen op Zoom niet kon overgee- „ ven, in weêrwil van den Prinse, wien men, „ noodwendig, kennis geeven moest van alles, „ wat 'er gehandeld werdt. Dat men, daarenboven, geld uitgeloofd hadt, buiten bewilliging der andere Gewesten en van Amsterdam. „ Dat men, met één woord, meer uitgebooden „ hadt, dan men magtig was te volbrengen.

„ Dat

(*n*) Secr. Resol. Holl. 7 *July* 1672. III. *Deel*, *bl.* 266. *Uit Aant. der Pens.* VIVIEN *en* HOP *van* 7 *July* 1672. *MSS.*

„ Dat de Groot, die dit uitbod gedaan hadt, 1672.
„ niet wederom naar den Koning van Frankryk
„ keeren; maar dat men zig, op zyne ongereedheid, onpasselykheid of duizend andere verhinderingen, verontschuldigen moest. Dat
„ 'er, geduurende de handeling, twee voornaame Persoonen uit Engeland hier gekomen
„ waren. Dat de Prins van Oranje ook, middlerwyl, tot Stadhouder was aangesteld; die,
„ niet alleen by den Koning; maar ook by de
„ Gemeente van Engeland bemind was, en
„ wien de Engelschen, om zyne verwagting
„ van de Kroon, niet zouden durven bedriegen. Dat zy ook niet moesten veronderfteld worden, te zullen handelen, tegen hun
„ eigen belang. Dat zy geraaden hadden, dat
„ 's Lands Vloot zig van de Engelsche kusten
„ onthielde. Dat zy nog iets gezeid hadden,
„ welk geheim blyven moest. Dat zy, zo hy
„ geloofde, goede oogmerken hadden, en openingen hadden gedaan, die Frankryk zeer
„ kwalyk neemen zou, als hyze wist. Dat de
„ Prins van Oranje reeds gemagtigd was, om
„ met Engeland te handelen, en dat men, door
„ middel van zyne Hoogheid en de Engelschen,
„ ook met Frankryk handelen kon. Dat men
„ de rust in de Gewesten, met naame in Zeeland, niet kon bewaaren, zo men niet door
„ den Prinse handelde. Dat de Groot zeer verdagt was by de Gemeente, en gehandeld hadt,
„ op eenen voet, die van de tegenwoordige
„ handeling verschilde, hebbende de Engelschen aangebooden, te beproeven, of zy met
„ Frankryk sluiten konden, op minder voorwaarden, dan reeds waren voorgeslaagen.

„ Dat

1672. „ Dat de Groot, hierom, niet gevoeglyk zou
„ konnen voortgaan met handelen. Dat de Ge-
„ westen zig ook tegen zyn vertrek naar den
„ Koning van Frankryk hadden verklaard. Dat
„ men den Prins met de handeling behoorde,
„ te laaten beworden, hem bedankende, dat
„ hy de zaaken reeds zo verre gebragt hadt.
„ Dat de Leden, te vooren, uit verbaasdheid
„ en angst, een besluit genomen hadden, welk
„ men, bedaard zynde, behoorde te veran-
„ deren." 't Slot was „ dat, naar 't gevoelen
„ van Amsterdam, van Gend by den Koning
„ van Frankryk blyven moest; dat men de
„ Groot niet moest laaten keeren; dat men met
„ Frankryk niet dan van wege alle de Gewes-
„ ten handelen moest; doch de handeling ge-
„ heellyk laaten aan den Prinse en de Engel-
„ schen."

Wonder was 't, om te zien, hoe spoedig alle de Leden Amsterdam toevielen. Haarlem erkende, rondelyk, te vooren, uit vreeze, in de volmagt tot handeling bewilligd te hebben. Hoorn en Enkhuizen alleen zouden gaarne gezien hebben, dat men de Groot keeren liete, en van Gend t'huis ontboode. Doch 't besluit viel volkomen overeenkomstig met het gevoelen van Amsterdam. Ook zou men aan van Gend schryven, dat 'er verandering in den Staat voorgevallen was (p). Ter Generaliteit, werdt diergelyk besluit genomen. De verandering in den Staat was te gewigtig, om geenen merkelyken invloed te hebben op de raadpleegingen der Leden. Des anderendaags, werdt, ter Vergade-

rin-

(p) *Uit* Aant. *van den* Pens. Hop *van 7 July 1672.* MS.

ringe van Holland, beslooten, dat men, eershalve, de Groot verzoeken zou, wederom naar den Koning van Frankryk te keeren (*p*); doch dat hy zig zou verontschuldigen (*q*): gelyk, sedert, geschiedde (*r*). 1672.

XXVII. De Ruiter krygt last om 't gevegt te myden.

Terwyl de zaaken dus stonden, en men hoop hadt, om, door middel der Engelschen, min schadelyke voorwaarden te bedingen van Frankryk, besloot men ook, op hunne begeerte, bevel te geeven aan de Ruiter, die thans met 's Lands Vloote op Schooneveld lag, om het gevegt met de Engelschen, zo veel doenlyk ware, te vermyden, de Vloot op een' verzekerde post te houden, en alleen, in geval 's vyands Vlooten iet op de Hollandsche kusten onderneemen mogten, tot afbreuk derzelven, soldaat- en zeemanschap te gebruiken. Men hadt, inderdaad, uit Buckingham en Arlington, verstaan, *dat de Hertog van York iet zou onderneemen op 's Lands Vloote, ook op Amsterdam, misschien door Texel* (*s*): en hierop sloeg het laatste gedeelte van 't bevel aan de Ruiter (*t*). 't Werdt hem toegeschikt, door eenige Gemagtigden der Staaten, die, op den agtsten van Hooimaand, met een Jagt, te Rotterdam gekomen, de Stad vol beweeging vonden. De burgers, die, aan de Delftsche poort, de wagt hadden, zagen 't jagt zo dra niet, of riepen, *dat 'er verraaders in waren.*

Oproer te Rotterdam.

Straks

(*p*) Secr. Resol. Holl. 8 *July* 1672. III. *Deel*, *bl.* 267.
(*q*) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 8 *July* 1672. *MS.*
(*r*) *Uit* Aant. *van den* Pens. VIVIEN *van* 11 *July* 1672. *MS.* Resol. Holl. 12 *July* 1672. *bl.* 274.
(*s*) Resol. Holl. 5 *July* 1672. *bl.* 246. *Uit* Aantek. *van de* Pens. VIVIEN *en* HOP *van* 7 *July* 1672. *MSS.*
(*t*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 695.

1672. Straks vielen 'er eenigen in 't vaartuig, vraagende, *waar de Heeren heenen wilde*? 't Antwoord was, *naar de Vloote, om den Generaal de Ruiter eenen brief der Heeren Staaten te brengen*. Doch dien brief wilden de burgers leezen. Of de Heeren hun 't gevaar vertoonden, welk hieruit te wagten was; 't baatte niet. Zy werden gedwongen, eenen uit de burgers, die by eede beloofde, den inhoud geheim te zullen houden, den brief voor te leezen. Doch hy wist den inhoud naauwlyks, of 't volk, welk omtrent de poort was, wist dien ook, en de gantsche Stad, insgelyks. Men was 'er, sedert eenige dagen, vol argwaans geweest, over de handeling met Frankryk en Engeland, van welke men opening begeerde, op 't Stadhuis. Zeker Engelschman, *Reve* genaamd, hadt de burgery ontrust, voorgeevende, met Buckingham en Arlington gegeten, en uit dezelven verstaan te hebben, dat zy volmagt hadden om vrede te sluiten; doch dat de Staaten die niet ernstelyk scheenen te begeeren. De Vroedschap besloot, hierop, den Prins van Oranje te verzoeken, om te Rotterdam te komen: ook gaven zy den Staaten van Holland kennis van den toestand der Stad, daar men, midlerwyl, het Huis van de Vroedschap Arend Zonmans, die ter Stad uit vertrokken was, en dat van de Vroedschap Willem van der Aa gedeeltelyk geplonderd, en verscheiden' punten van de Regeeringe gevorderd hadt, waarin zy gedwongen hadt bewilligd, op 't welbehaagen van zyne Hoogheid. De punten waren „ 1. Andere Afgevaardigden ter Dagvaart in den „ Haage. 2. Inzigt in de handeling met Frank-

„ ryk

„ ryk en Engeland, en spoedige vrede met En- 1672.
„ geland. 3. Nieuwe Vroedschap in Zonnemans
„ plaats, te kiezen door den Prinse, uit een
„ drietal, door de burgers benoemd, naamlyk,
„ Leonard van Naarsen, Willem Bastiaansz en
„ Samuel Beyer, Schepen. 4. Verandering der
„ verdere Wethouderschap, door zyne Hoog-
„ heid. 5. Alle voorregten, die de Stadhouders
„ ooit gehad hadden, aan den Prinse op te draa-
„ gen, zo datze ook op deszelfs nazaaten ver-
„ stierven. 6. Dat de Heeren Pesser, Vroezen,
„ Gaal, de Visschen, van der Aa, Paats, de
„ Groot en Voorburg in hegtenis genomen wer-
„ den: die tegenwoordig waren, terstond, en
„ de afwezigen, zo dra menze bekomen kon,
„ en dat zy, noch derzelver nazaaten, tot in
„ 't vierde Lid, nimmer in de Regeeringe zou-
„ den mogen komen. 7. Dat dit alles onweder-
„ roepelyk en zonder verwyt zou plaats heb-
„ ben." In gevolge van het *zesde* punt, werden Pesser, Vroezen, Gaal en *Gerard Jakobszoon Visch*, op 't Stadhuis, in Schepens-kamer, bewaard, door de Kapiteins *Egidius Groenincx* en *Ysbrand Ysbrandsz* en eenige schutters. Daarna, werdt 'er een brief verspreid, door Kievit, den negenden van Hooimaand, geschreeven, uit het Jagt der Staaten van Zeeland, leggende voor Delftshaven, en by den Boekverkooper *Joannes Borstius*, des Predikants Zoon, gedrukt. De schryver klaagde, in deezen brief, over 't gene hy, voor den Prinse, voor 't Vaderland, en tot bevordering der Vrede geleeden hadt, en beval zig in de gunst der Rotterdamsche Burgerye. De Krygsraad beantwoordde den brief; en Kie-

Kievit komt wederom in die Stad.

1672. vit werdt, eenstond, als in zegepraal, ter Stad in geleid. Te gelyk, werdt door Rotterdam verspreid, dat Kievit verklaard hadt, de Landverraaders te zullen ontdekken, en de Vrede met Engeland in zynen zak te hebben. Doch hierop volgde niets. Zyne Hoogheid zondt, midlerwyl, eenen brief naar Rotterdam, met eenen Trompetter, waarin hy 't vasthouden der Heeren veroordeelde, en 't volk vermaande tot gehoorzaamheid. Doch 't volk morde over den brief; houdende dien voor verdigt door de Regeeringe, die ook, riep men, den Trompetter opgemaakt hadt. Nogtans, werden de Heeren geslaakt. Doch de Groot, die, ten tyde van het afkondigen van 's Prinsen brief, in de Stad gekomen was, werdt, nevens Vroezen van 't Stadhuis gaande, door 't graauw, opgehitst door luiden van meerder aanzien, wederom naar binnen gedreeven. Een uit den hoop, de Groot met een' mes gedreigd hebbende, werdt gegreepen; doch, ter begeerte van 't volk, kort daarna, wederom, geslaakt. De Groot en Vroezen waren, ondertusschen, door eenige gewapende schutters, naar huis geleid (v). De Groot keerde toen naar den Haage, daar hy zig nog eenige dagen ophieldt.

De Groot raakt in lyfsgevaar.

XXVIII. Handeling der Engelsche Gezanten

Midlerwyl, waren Buckingham en Arlington, met den Koning van Frankryk, in onderhandeling geweest. Doch men heeft zulke strydige berigten van deeze onderhandeling, dat men naauwlyks weet, wat 'er van te gelooven zy. Som-

(v) *Uit* Aanteken. *der* Pensionar. VIVIEN *en* HOP *van* 8, 11 *July* 1672. *MSS.* Verh. van de Muiterye binnen Rotterd. *MS.*

Sommigen (*w*) verhaalen „ dat Frankryk en „ Groot-Britanje overeengekomen waren, dat „ Holland niet eerder door Frankryk zou aangetast worden, dan na dat Groot-Britanje in „ 't bezit gesteld was van Zeeland, en dat de „ Engelsche Gezanten nu drongen, op het volbrengen deezer voorwaarden." Zy voegen 'er by „ dat Frankryk zig hierop zou hebben laaten beweegen, om den ontworpen inval in „ Holland te staaken, en Woerden en Oudewater te ruimen, " welk laatste, inderdaad, kort hierna, gebeurde (*x*). Ook was de *Markgraaf de Nancre*, Bevelhebber van Aath, onlangs, op 's Konings last, tot tweemaal toe, voor Aardenburg geweest; doch, door de burgery en kleine bezetting, geholpen door de vrouwen en jongens, zo wakkerlyk afgeslaagen, dat hy met merkelyk verlies, welk van sommigen wel op vyftienhonderd man begroot werdt, wyken moest (*y*). En men meent, dat het bemagtigen van Aardenburg, en dat van Sluis, welk'er op gevolgd zou zyn, geschikt was, om den weg te baanen tot het overmeesteren van Zeeland, ten behoeve van Groot-Britanje: waarop de Engelsche Gezanten nu verder zouden gedrongen hebben. Al het welke, zo 't gronds genoeg hadt, ons de waare reden aan de hand geeven zou, waarom men thans niet dieper in Holland trok en de zwakke posten der Staaten aanviel. Maar an-

1672.

met den Koning van Frankryk.

-de-

(*w*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 661, 662. *Zie ook* TEMPLE Memor. *bl.* 301.

(*x*) COSTERUS Hist. Verhaal, *bl.* 207.

(*y*) A. PEURSSEN Verh. van 't beleg van Aardenb. *MS* Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 93. VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 728-732.

1672. deren spreeken geheel anders van de onderhandeling der Engelschen, ten deezen tyde. Zy verhaalen „ dat Buckingham en Arlington, t'eenemaal gewonnen door Frankryk, geen oogmerk hadden, om Frankryk met de Staaten te bevredigen; maar om den knoop tusschen Frankryk en Groot-Britanje nog vaster te leggen dan te vooren;" 't welk by 't gemeen in Engeland, en by verre de meeste Staatkundigen van deezen tyd, gehouden werdt vierkant te stryden met het belang van Groot-Britanje (z). Doch by dit verschillend oordeel over de handeling der Engelsche Gezanten, zal ik alleenlyk voegen, 't gene my, desaangaande, uit egte stukken en aantekeningen, gebleeken is.

Drie Engelschen komen den Prins van Oranje alleen spreeken.

Op den tienden van Hooimaand, kwamen drie Engelsche Heeren, *Seimour*, *Germain* en Silvius, den Prins van Oranje alleen in 't Leger spreeken, hem eenige voorslagen doende van Verdrag met Frankryk en Engeland beide: waarop zy, ten spoedigste, zyn gevoelen begeerden te weeten. De Prins verzogt de voorwaarden schriftelyk, en gaf, midlerwyl, den Staaten, door van Beuningen, kennis van 't gene hem voorgekomen was. Zo veel was, uit het gene de Engelschen voorsloegen, gebleeken, dat men Briel, Vlissingen en Sluis tot onderpand begeerde. Nog lieten zy zig, onder 't spreeken, verluiden „, dat Engeland gerust was van zyn aandeel te zullen krygen; al ware 't, dat Frankryk den gantschen Staat overmeesterde, zynde de twee Koningen in zulk een goed on-

„ der-

(z) BURNET *Vol.* I. *p.* 327. RAPIN *Tom.* IX. *p.* 321.

1672.

„ derling verstand, dat niemant tweedragt tus„ schen hen zou konnen verwekken. Ook hadt „ Buckingham gezeid, *de Franschen zyn eerlyke* „ *luiden; men moet met hen handelen.*" De Prins schreef, hierop, terstond, aan Buckingham en Arlington, om de voorwaarden. Germain en Silvius namen zynen brief mede, en Seimour vertrok naar Engeland. Midlerwyl, ontschoot het gedrag der Engelschen den Staaten van Holland geweldiglyk. Leiden sprak wederom van, op de spoedigste en beste wyze mogelyk, te sluiten. Doch Amsterdam beweerde, dat alle Regenten, op den eed, verpligt waren, hun Gewest, tot den laatsten man, te verdedigen (*a*).

XXIX. Nieuwe overeenkomst tusschen Frankryk en Groot-Britanje.

Op het schryven van den Prinse aan Buckingham en Arlington, kwam, in eenige dagen, geen bescheid. De Koning van Frankryk was, op den zelfden tienden van Hooimaand, vertrokken van Zeist, en, met het grootste deel van zyn Leger, getoogen naar 's Hertogenbosch, den Hertog van Luxemburg gesteld hebbende tot Gouverneur over Utrecht en over de overmeesterde Plaatsen in Holland (*b*). Buckingham en Arlington waren den Koning gevolgd, en slooten, op den zestienden, in het Leger te Heeswyk, eene overeenkomst met Frankryk, behelzende „, dat zy geene Vrede noch Bestand zou„ den maaken met de Staaten, buiten elkan„ ders bewilliging, noch zig in eenige hande„ ling met dezelven inlaaten, zonder 'er elkan„ de-

(*a*) Uit Aantek. *van de* Pens. VIVIEN *en* HOP *van* 12 *July* 1672. *MSS.*

(*b*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 718.

1672. „ deren kennis van te geeven." Voorts, werdt het Verdrag, den twaalfden van Sprokkelmaand deezes jaars, tusschen de twee Koningen, gesloten, by deeze overeenkomst, bekragtigd. Eindelyk, kwam men ook overeen, wegens de voorwaarden, op welken, beide Frankryk en Groot-Britanje zig zouden willen verdraagen met de Staaten. Frankryk vorderde „ 1. Dat „ de Plakaaten der Staaten, verbiedende of be- „ zwaarende de Fransche Waaren, ingetrok- „ ken werden, en dat men, binnen drie maan- „ den, een Verdrag van Koophandel sloote, on- „ der anderen opzigtelyk op de wederzydsche „ Oost- en Westindische Maatschappyen. 2. O- „ penbaare oefening van den Roomsch-Katho- „ lyken Apostolischen Godsdienst, in de Ver- „ eenigde Gewesten, en onderhoud voor de „ Priesters, uit de Kerkelyke goederen. 3. Stondt „ de Koning toe, dat de zeven Gewesten ver- „ eenigd bleeven, gelyk zy geweest waren, uit- „ gezonderd 't gene volgt. 4. Afstand van al- „ les, wat de Staaten in Brabant en Vlaande- „ ren bezaten, uitgenomen Sluis en Kadzand. „ 5. Afstand van Nieuwmegen, Knodsenburg „ en Schenkenschans, met het gedeelte van Gel- „ derland, welk, ten opzigte van Frankryk, „ aan deeze zyde des Ryns gelegen was, be- „ nevens Bommel en de Bommelerwaard, de „ schansen Voorne en S. Andries, Loevestein „ en Crevecoeur. 6. Afstand van de Stad Graa- „ ve met het gene 'er onder behoorde, en van „ de Stad en het Graafschap van Meurs, mids „ de Staaten den Prins van Oranje schadeloos „ stelden. 7. Afstand aan zyne Majesteit van „ het

Voorwaarden, op welke Frankryk zig met de Staaten verdraagen wil.

1672.

„ het regt op de Steden aan den Ryn, door den
„ Koning overmeesterd, en aan den Vorst van
„ Oostfriesland; van het regt op Embden,
„ Lieroord en de Eiler-schanse, waaruit de Staa-
„ ten hunne bezetting zouden moeten ligten.
„ 8. Dat 's Konings onderdaanen, vryelyk, zou-
„ den mogen gaan naar, en keeren uit de Plaat-
„ sen, aan hem afgestaan, zonder bezogt te
„ worden, en zonder eenige regten te betaa-
„ len. 9. Herstelling der Ridder-orde van Mal-
„ tha, in 't bezit haarer Kommanderyen in de
„ Vereenigde Gewesten. 10. Den Graave van
„ Benthem zouden de kinderen te rug gege-
„ ven worden, die, door de Graavinne, ge-
„ bragt waren onder de bescherming der Staa-
„ ten (2). 11. Twintig millioenen *Livres* voor
„ de onkosten van den oorlog, waaronder be-
„ greepen zouden zyn de drie millioenen, die
„ de Staaten den Koning, reeds in 't jaar 1651,
„ betaald moesten hebben. 12. De jaarlyksche
„ aanbieding, door eenen buitengewoonen
„ Ambassadeur, van eenen Gedenkpenning, ter
„ zwaarte van een mark gouds; in welks op-
„ schrift, erkend werdt, dat de Staaten van 's
„ Konings hand hielden de behoudenis der zelf-
„ de

(2) *Ernst Willem*, Graaf van Benthem, hadt, in 't jaar 1668, den Roomschen Godsdienst aangenomen. Zyne Gemaalin, den Hervormden Godsdienst aankleevende, dien hy ook, eertyds, beleeden hadt, zondt toen zyne en haare kinderen, vyf in getal, herwaards, onder de bescherming der Staaten; die, hoe zeer hy 'er op gedrongen hadt, tot nog toe, niet te rug gegeven waren. *Zie* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 593, 594, 595, 603, 892, 893, 901, 902.

1672. „ de vryheid, tot verkryginge van welke, 's
„ Konings voorzaaten ook het hunne hadden
„ toegebragt. 13. De Koning begeerde, aan de
„ aanbieding der genoemde voorwaarden, niet
„ langer dan tien dagen, gebonden te zyn: ook
„ niet te sluiten, zo men den Koning van Groot-
„ Britanje en den Rykvorsten, met Frankryk
„ verbonden, geene voldoening gave." Ten
besluite, gaf de Koning den Staaten keur „om
„ hem, in plaats van het boven gevorderde,
„ af te staan 't gene hy reeds bemagtigd hadt,
„ en nog zou bemagtigen, voor het aanneemen
„ deezer voorwaarden, benevens Maastricht
„ en Wyk, de Landen van Dalem, Valkenburg
„ en 's Hertogenrade, de Stad en Meyerye van
„ 's Hertogenbosch en de schans Crevecoeur;
„ mids de Koning dan afstonde van zyn regt
„ op de Plaatsen, door hem bemagtigd, op den
„ bodem des Duitschen Ryks, welker Ves-
„ tingwerken hy egter zou mogen doen sleg-
„ ten. Ook zouden de Staaten hun Krygsvolk
„ uit Oostfriesland moeten trekken. Men zou,
„ daarenboven, den vryen doortogt, door Lui-
„ kerland, naar Maastricht, zoeken te bedin-
„ gen, mids betaalende. Eindelyk, zouden, zo
„ deeze laatste voorslag aangenomen werdt, al-
„ le de boven gevorderde punten, zelfs het
„ punt, den afstand van Meurs betreffende;
„ in hun geheel blyven, de punten, den af-
„ stand der andere Plaatsen raakende, alleen-
„ lyk uitgenomen (b)."

De

(b) Condit. sous les quelles le Roy Tres-Chrestien consentiroit a faire la Paix, *op Staaten last gedrukt*, en 1672. Resol. Gener. *Jovis* 21 *July* 1672. Secr. Resol. Holl. 20 *July* 1672. III. *Deel*, *bl.* 271.

De Koning van Groot-Britanje eischte de volgende punten: „ 1. De eer der vlagge, tot zo verre zelfs, dat geheele vlooten streeken voor een enkel Engelsch schip, 's Konings vlagge voerende, in de gantsche Britannische zee, tot op de Hollandsche kust toe. 2. Verlof voor de Engelschen in Suriname, om zig, een rond jaar geduurende, met hunne goederen, van daar te begeeven, werwaards zy wilden. 3. Dat zulke onderzaaten des Konings, die zig aan misdaad van gekwetste Hoogheid, of aan oproerigheid, schuldig gemaakt hadden, voor altoos, zouden gebannen worden uit de Vereenigde Gewesten. 4. Een millioen ponden sterlings, voor de kosten van den oorlog. 5. Tienduizend ponden sterlings 's jaars, voor de Haringvisschery op de kusten van Engeland, Schotland en Ierland. 6. De Prins van Oranje en deszelfs nazaaten zouden * de opperste magt bezitten over de Vereenigde Gewesten, zo ver zy den twee Koningen en derzelver Bondgenooten niet werden toegedeeld: of, ten minste, voor altoos bekleeden de waardigheden van Generaal, Admiraal en Stadhouder, op zulk eene voordeelige wyze, als dezelven, door iemant zyner Voorzaaten, bekleed geweest waren. 7. Men zou, binnen drie maanden, een Verdrag van Koophandel sluiten, opzigtelyk op de Indien, volgens de eisschen, voorheen gedaan, en tot voordeel voor 's Konings onderzaaten, handelende onder 't gebied van den Staat. 8. Tot onderpand voor de onderhouding der genoemde voorwaarden, zouden de Staaten den

1672.

Voorwaarden, waarop de Koning van Groot-Britanje met de Staaten wilde sluiten.

* *La Souverainté.*

„ Ko-

1672. „ Koning afstaan Walcheren, de Stad en 't Kasteel van Sluis, en de Eilanden van Kadzand, Goereede en Voorne. 9. Eindelyk, hieldt zig de Koning, even als die van Frankryk, maar tien dagen, aan deeze voorwaarden. Ook begeerde hy niet te sluiten met de Staaten, dan na dat zyne Bondgenooten voldoening van hun ontvangen zouden hebben (*c*)." Beide deeze ontwerpen, nevens een Afschrift van de overeenkomst tusschen de twee Koningen om niet dan met gemeene bewilliging te sluiten met de Staaten, werden den Prinse van Oranje toegezonden, in eenen brief, uit het Leger te Boxtel, den zeventienden van Hooimaand, door Buckingham en Arlington, getekend, die niet schroomden te schryven „ dat zy deeze overeenkomst gemaakt hadden, na dat zy hadden gezien, wat van der Staaten zyde gedaan ware, om argwaan te verwekken tusschen de twee Koningen, als of elk hunne zyne rekening zogt te vinden, by 't sluiten van een afzonderlyk Verdrag." Zy voegden 'er by, „ dat de Koning van Frankryk, in zo veele dagen, geen antwoord bekomen hebbende op de voorslagen, den Staaten, door de Groot, gedaan, niet dan met veele moeite, tot het doen van nieuwe voorslagen, hadt konnen bewoogen worden (*d*)." De Ridder Silvius bragt den Prinse deezen brief, en zyne Hoogheid deelde de twee ontwerpen den Staaten me-

(*c*) Condit. sous les quelles le Roy de la Grande Bret. consentiroit a faire la Paix, *op Staaten last gedrukt*, *in* 1672.
(*d*) Lettre *de* BUCKINGH. & ARLINGTON *de* 17 *Juillet* 1672.

mede (e): te gelyk, egter, verklaarende „ dat „ 'er niet één punt onder was, welk hy zou „ aanneemen; dat men zig liever aan stukken „ behoorde te laaten houwen, dan zulke voor- „ waarden omhelzen; dat de Engelsche voor- „ waarden niet van den Koning kwamen, maar „ van de Ambassadeurs, en dat het gene zy- „ nen Persoon betrof, vyanden- geen vrienden- „ werk was (f)." 1672.

De ontwerpen in 't byzyn van den Prinse gelezen zynde in de algemeene Staatsvergaderinge; werdt zyne Hoogheid verzogt, eerst zyn gevoelen te willen uiten. De Prins was hiertoe gereed; doch verzogt, dat, vooraf, eenige Persoonen, by hem te noemen, uit de Vergadering mogten gaan. De meeste Gewesten bewilligden hierin. Holland alleen maakte zwarigheid, bedugt, dat 'er nieuwe opschudding onder 't gemeen uit ontstaan mogt. 't Stuk, ter Vergaderinge van dit Gewest, overwoogen zynde, besloot men, den Prins te verzoeken, dat hy zyne meening openen wilde aan de Gemagtigden tot het drievoudig Verbond, of aan zulken, als hy zelf zou gelieven te kiezen (g). Doch des anderendaags, veranderden de Staaten van gedagten, en besłooten, op den voorslag van Haarlem, op den Prins te begeeren, dat hy de verdagte Persoonen wilde noemen (h). De Prins noemde, eindelyk, de Groot (i). Men vraag-

De Prins van Oranje vertoont tekens van argwaan op de Groot.

(e) Resol. Gener. Jovis 21 July 1672.
(f) Uit Aant. van den Pens. Hop van 20 July 1672. MS.
(g) Secr. Resol. Holl. 20 July 1672. III. Deel, bl. 281. Uit Aant. van den Pens. Hop van 20 July 1672. MS.
(h) Uit Aant. der Pens. Vivien en Hop van 21 July 1672. MSS.
(i) Resol. Holl. 23 July 1672. bl. 33.

1672. vraagde hem naar reden. Hy antwoordde, „ dat hy, in deezen tyd, niet raadzaam hieldt, „ dieper in deeze zaak te treeden; doch dat „ hy meende, dat de Groot zulk een' breeden „ last van de algemeene Staaten of van die van „ Holland niet gehad hadt, als zyne uitbiedin-„ gen wel geweest waren (*k*)." Weinige dagen hierna, vraagden die van Haarlem, of men de Groot nog niet eens nader behoorde te onderzoeken, op het gehandelde met Frankryk (*l*); schoon hy reeds verslag van zyne bezending gedaan hadt, en 'er, door de Staaten, voor bedankt geworden was. 't Bleek, derhalve, aan 't een en 't ander, dat de tyden gevaarlyk voor hem begonden te worden (*m*). Ook kreeg hy hiervan zó dra de lugt niet, of hy oordeelde, dat men voorhadt, hem bloot te stellen voor den haat van 't gemeen. Hy week dan, kort hierop, naar Antwerpen, geevende den Staaten van Holland en der Wethouderschap van van Rotterdam kennis en reden van zyn vertrek, in twee brieven, die nog voorhanden zyn (*n*).

De Groot wykt ten lande uit.

XXX. Wat de ontwerpen betreft, de Prins oordeelde, „ dat men Frankryk moest aanzeggen, dat „ zyn eisch onaanneemlyk was, zonder meer; „ en dat men den handel met Engeland moest „ leevendig houden." De Leden van Holland en

Men oordeelt de ontwerpen der twee Ko-

(*k*) *Uit* Aant. *van den* Pens. VIVIEN *van* 23 *July* 1672. *MS.*
(*l*) Resol. Holl. 28 *July* 1672. *bl.* 49.
(*m*) Pleidooi van MR. SIMON VAN MIDDELGEEST voor MR. PIETER DE GROOT *N.* 2. *MS. Uit* Aant. *van den* Pens. VIVIEN *van* 21 *July* 1672. *MS.*
(*n*) Vergad. te Rotterd. *Maand.* 8 *Aug.* 1672. *MS.* VALKENIER I. *Deel*, *Byl. N.* 61. *bl.* 134, 135.

en die der algemeene Staaten voegden zig allen naar 's Prinsen gevoelen (o). Ondertusschen, schreeven Halewyn en Boreel, uit Hamptoncourt „ dat van de handeling met Engeland „ niets te hoopen was; en dat de Koning de „ overwinningen des Konings van Frankryk „ hieldt als zyne eigen', schoon men 't gemeen „ diets maakte, dat Engeland vrede zogt; maar „ dat de Staaten zig afkeerig van dezelve „ toonden (p)." Uit welk schryven, eenigszins, op te maaken is, hoe hagchelyk de handel tegenwoordig stondt.

1672. ningen onaanneemlyk.

Den Koning van Frankryk, midlerwyl, gekeerd zynde naar S. Germain, hadden de Engelsche Gezanten zig begeven naar Brussel, om met den Graave van Monterei te spreeken. De Staaten, bedugt, dat hier iet mogt gehandeld worden, tot haar nadeel, zonden den Heer van Beuningen, in alleryl, derwaards; die wel haast vernam, dat men, schoon ongelast, den Graaf hadt gezogt te beweegen, om zig van de Steden der Generaliteit meester te maaken; doch de Graaf hadt verklaard, den Staaten getrouw te willen blyven. Van Beuningen en *Kornelis van Vrybergen*, gewoonlyke Resident der Staaten, te Brussel, ook in gesprek geraakt zynde met de Engelschen, vertoonden hun de onaanneemlykheid der gevorderde punten: onder anderen zeggende „ dat de geëischte dertig millioenen guldens aan gereed geld mo„ gelyk in 't Land niet te vinden zouden zyn.

Handeling te Brussel.

„ Dat

(o) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 21 *July* 1672. *MS.*

(p) Missive van HALEWYN *en* BOREEL *van* 22 *July* 1672. *by* BRANDT de Ruiter, *bl.* 703.

1672. „ Dat ook het bezetten der Zeeplaatsen door „ de Engelschen den Hollandschen en Zeeuwschen Koophandel t'eenemaal bederven zou, „ vooral, als Frankryk, gelyk men vorderde, meester was van de rivieren." Germain zeide toen „ dat men zig wel met minder zou laaten genoegen; doch niet zonder Frankryk." Maar Arlington dreigde de Staaten met Engelsche troepen, en met eenen inval der Franschen in Holland. Van Beuningen keerde spoedig naar den Haage terug, bevestigende de Leden in de gedagten, dat 'er met handelen niet dan tyd te winnen ware (*q*). Ook hadden de Staaten van Zeeland zig onlangs zo ernstelyk verklaard tegen de ontwerpen, door Frankryk en Groot-Britanje herwaards gezonden; dat die van Holland, sedert de aanstelling van den Prinse, niet zo veel gezags hebbende ter Generaliteit als te vooren, zig ligtelyk lieten dryven, daar zy, door zyne Hoogheid en door de andere Gewesten, gevoerd werden (*r*). De handeling met de twee Koningen werdt, eerlang, zo goed als afgebroken, en men bereidde zig, om, uit al zyn vermogen, den vyand tegenstand te bieden.

XXXI. Voorgenomen' Landing der En- Midlerwyl, werdt Holland, niet alleen van de Landzyde, maar ook van den Zeekant gedreigd. Sedert dat men, uit de Engelsche Gezanten, vernomen hadt, dat de Hertog van Jork

(*q*) *Uit* Aantek. *van den* Pens. HOP *van* 28 *July* 1672. *MS.* Missive van VAN BEUNINGEN *en* VAN VRYBERGEN *by* BRANDT de Ruiter, *bl.* 706.

(*r*) Resol. Holl. 21, 23 *July* 1672. *bl.* 19, 28. Notul. Zeel. 23 *July* 1672.

Jork eenen aanslag op Amsterdam, door Texel, in den zin hadt, was men, in Holland, in geduurige ongerustheid geweest voor eene landing. Tien schepen van oorloge waren, den elfden van Hooimaand, gezien omtrent den mond der Maaze (*s*). Doch de gantsche Engelsche Vloot zeilde, kort hierop, noordwaards aan, naar Texel, alwaar zy, zo vastelyk geloofd werdt, eene landing dagt te doen. Maar ten dage, beraamd, om, met den vloed, in klein vaartuig, naar land te zeilen, bleef de ebbe, tegen gewoonte, wel twaalf uuren duuren; waarop een storm volgde, die den vyand van de kust dreef. De ongewoone lange ebbe werdt, van veelen, gehouden voor een wonderwerk; van de meesten, voor een zonderling gunstbewys der Hemelsche Voorzienigheid (*t*). Wat laater, hadden de Engelschen ook een' aanslag gesmeed op Hellevoetsluis, welk, ten deezen tyde, gantsch onweerbaar was. Doch de Hertog van Buckingham, den *Graave van Ossory* de eer van deezen togt misgunnende, wist dien, zo men wil, den Koning uit het hoofd te praaten. Ondertusschen gaf dit voorneemen, toen men 'er, naderhand, kennis van kreeg, den Staaten gelegenheid, om Hellevoetsluis te versterken (*u*). De Engelsche Vloot, sedert, de landing uit den zin stellende, maakte haar werk van het kruissen op de Oostindische schepen.

1672.

Engelschen door eene ongewoone ebbe belet.

Het Keulsch en Munsterfsch Leger hadt, na

XXXII. Koeverden inge-

(*s*) Resol. Holl. 12 *July* 1672. *bl.* 278. *Uit* Aant. *van de* Pens. Vivien *en* Hop *van* 12 *July* 1672. *MSS.*

(*t*) Brandt de Ruiter, *bl.* 697. Burnet *Vol.* I. *p.* 334.

(*u*) Burnet *Vol.* I. *p.* 334.

1672. 't bemagtigen van verscheiden' schansen en sterkten, in Groningerland en Oostfriesland, en na een' vergeefschen toeleg om de Sterkte op de Bourtange in te neemen door verraad, op den twintigsten van Zomermaand, het beleg geslaagen voor Koeverden, daar de Vestingwerken zeer vervallen waren, en de voorraad van krygsbehoeften gering. Ook ging de Vesting over, by verdrag, op den elfden van Hooimaand. Groningen werdt toen belegerd, op den raad van den Keurvorst van Keulen (*v*). De Stad was vry wel voorzien; doch de bezetting, staande onder 't bevel van *Karel Rabenhaupt*, *Baron van Sucba*, niet boven de twaalfhonderd man sterk. De Burgers en Studenten weerden zig, daarenboven, wakkerlyk. Schuilenburg, die, voorheen, uit Groningen geweeken was (*w*), en zig nu by den Bisschop van Munster onthieldt, schreef aan de Regeering der Stad, om haar tot de overgave te vermaanen. Doch zyn brief werdt, met verontwaardiging, van de hand geweezen (*x*). De vyand vertoonde zig, den negentienden, voor de Stad, die hy, eenige dagen laater, heviglyk, begon te beschieten. Ook wierp hy 'er veele bomben en andere vuurwerken in; doch die van binnen hadden zulke goede orde gesteld op het blusschen van den brand, waartoe zig de Doopsgezinden gebruiken lieten, dat 'er weinig schade van kwam. Ook deeden de belegerden meer dan eenen gelukkigen uitval, ontvangende, nu en

genomen, door de Keulschen en Munsterschen,

die Groningen belegeren;

(*v*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 600-620.
(*w*) XIII. *Deel*, *bl.* 67, 175.
(*x*) Resol. Gener. *Mart.* 19 *July* 1672.

1672.

en dan, versch volk uit Friesland. De vyand hield, middlerwyl, aan, met schieten, met gloeiende kogels en vergiftigde vuurwerken, tot op den zesentwintigsten van Oogstmaand, wanneer hy, geene kans ziende om de Stad te bemagtigen, het beleg opbrak, waarin, meent men, van zynen kant, meer dan vyfenveertig honderd man gesneuveld waren. Ook was zyn Leger merkelyk gedund, door verloop. Men wil egter, dat de nadering der Duitsche en Brandenburgsche troepen hem, voornaamlyk, bewoog, tot het verlaaten van Groningen. De voorspoed der Keulsche en Munstersche wapenen scheen, met dit vrugteloos beleg, de wyk genomen te hebben. De Groningers herwonnen Winschooten, 't Huis te Wedde, de Benningkwolder- en Langakker-schansen en verscheiden' anderen, te vooren bemagtigd door de Bisschoppelyken. Ook maakten de Friezen, met hulp der ingezetenen, opgestaan tegen de Munstersche bezetting, zig meester van Blokzyl: en daarna van de Kuinder en van de schans op 't Heereveen (y).

doch, eerlang, wederom verlaaten.

XXXIII. Verbond tusschen Keizer Leopold en de Staaten.

De Keizer en verscheiden' Duitsche Vorsten hadden, niet zonder reden, argwaan opgevat, over den voortgang der wapenen van den Koning van Frankryk, en van deszelfs Bondgenooten. De Staatsche Afgevaardigden aan het Hof van Weenen en elders voedden deezen argwaan. De Vorsten slooten, eerlang, verscheiden' Verbonden van onderlinge bescherming, die van heilzaame gevolgen waren voor den

(y) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 781-807.

1672. den Staat der Vereenigde Gewesten. Keizer Leopold hadt zig, reeds in Sprokkelmaand, verbonden met den Keurvorst van Trier (z); en in Zomermaand, sloot hy ook een Verbond met den Keurvorst van Brandenburg (a). 't Oogmerk van beide deeze Verbonden was het handhaaven der Westfaalsche Vrede. Doch de Staaten hadden den Keizer, ook, sedert eenen geruimen tyd, aangezogt, om zig met hen te verbinden, tot het handhaaven der Kleefsche Vrede, in den jaare 1666, tusschen hen en den Bisschop van Munster, geslooten. Hy liet zig, eindelyk, overhaalen. 't Verbond werdt, den vyfentwintigsten van Hooimaand, in den Haage, getekend. Zyne Keizerlyke Majesteit beloofde, by het zelve, „ vyfduizend Ruiters en „ zevenduizend knegten te zullen voegen, by „ het Leger, welk toen, onder den Keurvorst „ van Brandenburg, verzameld werdt, en „ zelfs, deeze troepen, met een gelyk getal, „ te zullen vermeerderen. De Staaten zouden, „ tot de kosten, vyfenveertigduizend Ryks„ daalers ter maand betaalen, ingeval 'er vier„ entwintigduizend man werden geworven, „ en indien minder, zo veel minder, naar e„ venredigheid. Ook zouden zy, des verzogt „ zynde, twaalfduizend knegten en agtdui„ zend paarden voegen by het Vereenigde „ Leger (b)." Doch 't liep, door de woeleryen

(z) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 161.
(a) Secr. Resol. Holl. 18 *Novemb.* 1672. III. *Deel*, *bl.* 297. DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 201. VALKENIER I. *Deel*, *Byl.* *N.* 77. *bl.* 166. PUFENDORF de Reb. Gest. Frider. Wilh. *Libr.* XI. §. 51. *p.* 630.
(b) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 208. en VALKENIER I. *Deel*, *Byl.* *N.* 78. *bl.* 169.

ryen der Franschen, aan 't Hof van Weenen, tot laat in 't najaar, aan, eer dit Verbond bekragtigd werdt (c). Beide de Keizer en de Keurvorst van Brandenburg vielen nogtans zo vlytig aan 't werven, dat de laatste, in Oogstmaand, gereed was, om, met zyn Leger, op te breeken. Het Keizerlyk Leger werdt, te Egra in Boheeme, verzameld, en voegde zig, ten getale van vierentwintigduizend man (d), in Herfstmaand, in 't Bisdom Hildesheim, by het Leger van den Keurvorst van Brandenburg (e). Midlerwyl, verloste de tyding alleen van de werving des Keizers en der Duitsche Vorsten, de Vereenigde Gewesten van een groot deel des Franschen Legers, dat, na 't ligten der bezettingen uit Woerden en Oudewater, naar 's Hertogenbosch toog, daar Turenne zig reeds nedergeslaagen hadt. Doch de Stad was in zo goeden staat van tegenweer gesteld, dat zy niet spoedig te winnen was. Ook hadt zy, zo wel als Breda, Bergen op Zoom, Hulst, Sluis en Sas van Gend, eenige Spaansche hulptroepen ingenomen. De Franschen nu gaven voor, dat zy niets wilden onderneemen op Plaatsen, die Spaansche bezetting inhadden. Turenne verliet, derhalve, 's Hertogenbosch eerlang, en toog, met het gantsche Leger, naar Wezel, om de Duitsche Krygsmagt, die haast over den Ryn verwagt werdt, tegen te trekken: waardoor het tooneel des oorlogs geschaapen scheen, uit de Ne-

1672.

Het Fransche Leger trekt van 's Hertogenbosch naar Wezel.

(c) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 17 *Sept.* 1672. *MS.*
(d) *Uit* Aant. *van een'* Regent van Delft *Aug.* 1672. *MS.*
(e) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 256.

1672. Nederlanden, naar Duitschland, verplaatst te zullen worden (*f*). Nogtans, bleef 'er, in 't Stigt en in de andere overheerde Gewesten, nog volks genoeg leggen, om, in den volgenden Winter, eenen gevaarlyken inval te doen in Holland, waarvan wy den uitslag, in 't volgende Boek, staan te verhaalen.

(*f*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 714-772, 856.

V A-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VIERENVYFTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Haat tegen de Broeders de Witt, en tegen den zogenaamden Loevesteinschen aanhang. De Raadpensionaris verdedigt zig. Hy schryft aan zyne Hoogheid. 's Prinsen antwoord.* II. *De Ruwaard van Putten wordt gevat, en van een' aanslag op 't leeven van den Prinse beschuldigd. Dordrecht klaagt over de regtspleeging tegen den Ruwaard. Zyne verdediging.* III. *De Raadpensionaris legt zyn ampt neder.* IV. *De Ruwaard wordt gepynigd. Bekent niets.* V. *Zyn vonnis. Hy en zyn broeder, de Raadpensionaris, worden deerlyk vermoord. Mishandeling der Lyken.* VI. *Zyne Hoogheid ontraadt het vervolgen der handdaadigen. Uiteinde van drie der zelven.* VII. *Afbeelding van den Raadpensionaris de Witt.* VIII. *De Griffier Gaspar Fagel wordt Raadpensionaris. Zyne Hoogheid wordt gemagtigd, om de rust in de Steden te herstellen, zelfs door 't veranderen der Regeeringe.* IX. *Opschudding te Rotterdam, daar de Regeering veranderd wordt.* X. *Beweeging te Delft. Te Leiden. Te Gouda.* XI. *Te Dordrecht.* XII. *Te Haarlem, alwaar byna gee-*

ne verandering gemaakt wordt. XIII. *Tegenwoordige gesteldheid der Stad Amsterdam.* XIV. *Zy handelt, in 't byzonder, met zyne Hoogheid.* XV. *De Prins komt in de Stad. Gemor aldaar over 't bewaaren der Sleutelen. Verzoekschriften, om verandering der Regeeringe te verkrygen. Vergaderingen in de Doele. Twaalf Artikelen. Wederlegd. De Prins verandert de Regeering. 't Lid der Edelen wordt, met drie Heeren, vermeerderd.* XVI. *Beroerten in Zeeland.* XVII. *Algemeene vergiffenis afgekondigd. Beweegingen ter deezer gelegenheid. Hollandsch Venezoen.* XVIII. *De Ruiter beschermt de Oostindische Vloot.* XIX. *Fransche Krygsbedryven, in en om Holland. Aanslagen op Naarden en Woerden gemist. Zuilestein sneuvelt. Aanslag op Zwartsluis.* XX. *'s Prinsen togt naar Charleroi; welk belegerd, doch haast wederom verlaaten wordt.* XXI. *Zorg voor Holland, by beslooten water. Last aan Koningsmark.* XXII. *Togt der Franschen over 't ys. Zwammerdam en Bodegrave verbrand.* XXIII. *Pain & Vin verlaat de post aan de Nieuwerbrugge. Hy wordt onthalsd.* XXIV. *De Franschen trekken te rug. Koeverden herwonnen.* XXV. *Beweegingen der Keizerschen en Brandenburgschen.* XXVI. *Handel met Spanje.* XXVII. *Opening tot eene Vredehandeling. Wapenschorsing afgeweezen door de Staaten.* XXVIII. *De Keurvorst van Brandenburg sluit een Verdrag met den Koning van Frankryk.* XXIX. *Voorslag der Zweedschen. Antwoord der Staaten.* XXX. *Raadpleegingen op de Instructie, voor de Gevolmagtigden tot de Vredehandeling.* XXXI. *Byeenkomst te Keulen. Voorslag der*

Zweed-

Zweedschen, van de hand gewezen. XXXII. *Ontmoetingen van den gewezen Ambassadeur de Groot. De handeling wordt gerekt.*

HEt aanvangen en afbreeken of opschorten der handelinge met Frankryk en Groot-Britanje, het aanstellen van den Prinse van Oranje tot Stadhouder, Kapitein- en Admiraal-Generaal, en verscheiden andere gewigtige zaaken waren, ter Staatsvergadering van Holland, overwoogen en afgedaan, zonder dat 'er de Raadpensionaris de Witt, die gehouden werdt, deeze Vergadering, sedert veele jaaren, genoegzaam alleen bestierd te hebben, de hand in gehad hadt. Zyne wonden noodzaakten hem, het huis te houden, en 't beleid der zaaken te laaten aan de Leden der Vergaderinge, die, door den nood des tyds gedwongen, andere maatregels, dan hy plagt te volgen, genomen hadden. De verheffing van den Prinse van Oranje strekte eigenaartiglyk, om 't gezag, welk de Witt zig hadt weeten te verkrygen, te doen afneemen. Dit was 't minst. Men scheen hem wars te willen maaken van 't bewind, en hem te willen opofferen aan den haat van veelen onder 't gemeen. 't Regende, dagelyks, schimpschriften tegen zyn persoon en beleid. Zyn Broeder, de Ruwaard, deelde in den haat, die den Raadpensionaris trof. De boeren van 't Eiland van Voorne hadden hem, in Hooimaand, wel zes dagen, gezogt, met meening om hem dood te slaan; en eenen Kommis willen vermoorden, om dat hy, weleer, des Ruwaards knegt geweest

1672.

I. Haat van veelen tegen de Broederen de Witt en den zogenaamden *Loevesteinschen aanhang.*

1672. was (*a*). Op andere Regenten, die men, onder den naam van *Loeveſteinſchen aanhang*, begreep, werdt ook, in ſchotſchriften, vinnig uitgevaaren. Hierdoor, werdt de weg gebaand tot de verandering in de regeering der Steden, die ſommigen, ten deezen tyde, zogten, en dienſtig hielden, en die van den val der Broederen de Witt werdt voorgegaan.

De Raadpenſionaris wordt, in zeker Geſchrift, vinnig beſchuldigd. Hy verdedigt zig.

De Raadpenſionaris, gewoon, de ſchimpſchriften, die tegen hem geſtrooid werden, te veragten, werdt egter, terwyl hy het huis nog hieldt, getroffen door zeker *Pasquil*, verſpreid, onder den naam van *Waarſchouwing aan alle edelmoedige en getrouwe Inwooners van Nederland* (*b*), waarin hem te laſt gelegd werdt, dat hy ontrouwelyk gehandeld hadt met zekere penningen, hem, zeide men, jaarlyks, tot geheime dienſten en verſtandhoudingen, toegelegd. Hierover ſchreef hy den Staaten van Holland, aanwyzende „ dat 'er, jaarlyks, op den Staat van „ Oorloge, ten laſte van Holland, uitgetrokken werdt een poſt van vierentwintigduizend guldens, voor de geheime verſtandhouding; doch dat, niet hy in 't byzonder, maar, of de algemeene Staaten, of derzelver Gemagtigden tot de geheime onderhandelingen; ſomtyds ook, doch zelden, de Staaten „ van Holland, en ook, voor een gedeelte, de „ Gekommitteerde Raaden 't beſchik over deeze ſomme gehad hadden; dat, naar zyn beste geheugen, 't gene, met zyne kenniſſe, door „ Gekommitteerde Raaden, van de genoemde

„ pen-

(*a*) Miſſive van den Kol. TORSAY van 19 *July* 1672. *MS.* BRANDT de Ruiter, *bl.* 715.
(*b*) Reſol. Holl. 11 *July* 1672. *bl.* 275.

„ penningen uitgegeven was, geene zesduizend 1672.
„ guldens in 't jaar beloopen hadt; en, einde-
„ lyk, dat daarvan nooit heller noch penning,
„ door zyne handen, gegaan was." De Gekommitteerde Raaden bevestigden het schryven van de Witt, verklaarende „ niet te weeten, dat hy,
„ zo lang zy zitting in het Kollegie gehad hadden,
„ eenige penningen, tot geheime diensten
„ en verstandhouding, hadt ontvangen (c)."
Den Raadpensionaris werdt, daarenboven, nagegeven, dat hy het Leger kwalyk verzorgd hadt. Hierover en over het punt der penningen, tot de geheime diensten geschikt, schreef hy ook aan den Prinse van Oranje, verzoekende, dat zyne Hoogheid hem, desaangaande, geliefde te regtvaardigen. De Prins antwoordde alleenlyk „ dat hy niet twyfelen mogt, of de Witt

Hy schryft aan zyne Hoogheid.

De Prins antwoordt hem.

„ hadt zo veel zorg voor 't Leger gedraagen,
„ als, naar tyds gelegenheid, hadt konnen ge-
„ schieden; doch dat de menigte der dage-
„ lyksche bezigheden hem verhinderd hadt,
„ naauwkeuriglyk naar te gaan, wat aan 't Le-
„ ger zou mogen ontbroken hebben, en aan
„ wien het gehaperd hadt; dat dit gebrek niet
„ naar behooren mogt vervuld geweest zyn.
„ Wegens de penningen, tot de geheime ver-
„ standhouding geschikt, beriep hy zig op de
„ Gekommitteerde Raaden, sluitende, einde-
„ lyk, met eene verklaaring, dat de regtvaar-
„ diging, door de Witt van hem begeerd, be-
„ ter zou konnen gevonden worden, uit de blyken van voorzorge, by hem aangewend (d)."

De

(c) Resol. Holl. 20, 23 *July* 1672. *bl.* 10, 24.
(d) *Zie* Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 112.

1672. De brief van den Prinse werdt, terstond, in 't licht gegeven; doch deedt, om dat hy zo flaauw sprak, de Witt meer kwaad dan goed. Nog iet werdt hem, ten deezen tyde, tot misdaad toegerekend. Hy hadt, sedert eenige jaaren, merkelyke sommen opgenomen tot twee en een half ten honderd, om, zeide men, de penningen te beleggen aan schuldbrieven op 't Land, waarvan hy vier ten honderd trok, de schuldbrieven in pand geevende voor de opgenomen' sommen, om de intrest zo veel minder te konnen bedingen: 't welk voor eene laage baatzugt werdt uitgemaakt. Doch hierop verdedigde hy zig, in eenen brief aan zekeren zynen Neeve, veelligt, den Pensionaris Vivien, in deezer voege: „Hy „hadt, schreef hy, by driederhande gelegen„heid, schuldbrieven op 't Land in pand gege„ven, *eerst*, toen hy, als Stadhouder van de „Leenen, genoodzaakt zynde, eenig Leen„goed te koopen, de Heerlykheden Hekendorp, „Snelrewaarde, Zuid- en Noord-Linschooten „en Ysselveere gekogt hadt; waartoe hy een „deel der kooppenningen hadt opgenomen, „onder verpanding van eenige schuldbrieven; „*ten anderen*, wanneer hem, in den jaare 1668, „aangediend werdt, dat zekere Vrouw van „aanzien aan 't Hof van Brunswyk-Lunenburg, „hier, tweehonderdduizend guldens wilde uit„zetten, tot drie of mogelyk minder dan drie „ten honderd in 't jaar, op onderpand van „schuldbrieven, ten laste van Holland; heb„bende hy, toen, te wege gebragt, dat deeze „somme den Lande, tot twee en een half ten „honderd, aangebooden werdt; doch dezelve „zynde afgeslaagen, om dat men den geme-

Men beschuldigt hem van baatzugt in 't verpanden van schuldbrieven op 't Land.

Zyne verdediging.

„nen

„ nen peil der Intrest niet wilde verminderen, 1672.
„ hadt hy, daarna, een gedeelte der gemelde
„ somme opgenomen, en daarvoor schuldbrie-
„ ven verpand: *en ten derde*, wanneer hy; 't
„ Land geraaden hebbende, liever Lyfrenten
„ te verkoopen dan geld op losrente of intrest
„ op te neemen; om dat het van de lyfrenten
„ eens, zekerlyk, ontlast werdt; zelven om-
„ trent vyfduizend guldens jaarlyks aan lyfren-
„ ten gekogt hadt; waartoe hy, insgelyks, eene
„ somme van zeventigduizend guldens hadt
„ moeten opneemen. Voorts, hadt hy nog wel
„ vyftigduizend guldens aan lyfrenten gekogt,
„ om," schryft hy, „ zyne gantsche welvaart te
„ verbinden aan de welvaart des Vaderlands,
„ en, ten opzigte zyner tydelyke middelen,
„ met Holland, te staan of te vallen, hebbende
„ hy nooit iet bezeten buiten den staat der Ver-
„ eenigde Nederlanden; en, nog in deezen jaa-
„ re, waarin 't Land, by veele anderen, zyn
„ geloof reeds kwyt geraakt was, eene goede
„ somme aan het zelve verstrekt. Alle deeze
„ handeling was, openlyk, en door makelaars,
„ geschied, op gelyke wyze, als zy, door an-
„ deren, dagelyks, gedreeven werdt: waarom
„ hy verstondt, dat menze hem ook niet kwa-
„ lyk behoorde te neemen (*e*)." Doch de ver-
dediging van den Raadpensionaris vondt by
veelen kleinen ingang. Hy bespeurde, dage-
lyks, dat de haat tegen hem en de zynen aan-
wies: waarvan het vatten van zynen Broe-
der, den Ruwaard, hem een nieuw bewys ver-
schafte.

Ge-

(*e*) Missive van den Raadp. de WITT van 20 *July* 1672, *MS.*

1672. Gelegenheid tot dit vatten gaf de beschuldiging van eenen aanslag op 't leeven van den Prinse van Oranje, door *Willem Tichelaar*, Chirurgyn van Piershil, tegen den Ruwaard, ingebragt, by den Hove van Holland; waarop de Advokaat Fiskaal, *Mr. Joan Ruisch*, naar Dordrecht gezonden was, om den Ruwaard te ligten. De Fiskaal, met een Jagt voor de Stad gekomen, vervoegde zig, op Zondag den vierentwintigsten van Hooimaand, aan 't Huis van den Ruwaard, zonder Burgemeesters of iemant der Wethouderen te kennen. Ook waren zy meest in de Kerke, en eer zy byeen konden zyn, of iet besluiten, was de Fiskaal, met den Ruwaard, reeds, in eene koets, naar 't hoofd, en voorts, met het jagt, naar den Haage vertrokken. Men bragt den Ruwaard eerst in de Kasteleiny van den Hove van Holland, daar hy, door Gemagtigden van den zelven Hove, ondervraagd werdt. Tichelaar, die ook in de Kasteleinye kwam; doch vryheid van gaan en keeren hadt; vertrok, daarna, naar huis, zo hy voorgaf, om nader bewys. Op den zesden van Oogstmaand, kwam hy wederom, en toen werdt de Ruwaard, en, op sterk aanhouden der Regeeringe van Dordrecht, ook hy, op de Voorpoorte van den Hove, in naauwe bewaaring gesteld. Midlerwyl, hadt het ligten van den Ruwaard veel gerugts gemaakt. De Wethouderschap van Dordrecht klaagde 'er over, ter Vergaderinge van Holland, op den negenentwintigsten van Hooimaand. „ 't Streedt, zeide zy, „ met de Privilegien der Stad, dat men eenen „ burger van daar haalde, om hem elders te „ regt te stellen. Ook wist zy geene reden,

II. De Ruwaard van Putten, Broeder van den Raadpensionaris, wordt in hegtenis genomen.

Dordrecht klaagt hierover, ter Vergaderinge van Holland.

„ waar-

MR. CORNELIS DE WITT,
Burgermeester van Dordrecht,
Ruwaard van Putten enz.

A. Schouman del. naar 't Origineel, by den H.r Burgem. C. de Wit, te Dordrecht. *J. Houbraken fec.*

Is. Tirion excudit.

,, waarom de Ruwaard dus gehandeld werdt, 1672.
,, ten ware zulks geschied mogt zyn; om hem
,, rekenschap af te vorderen van het buskruid,
,, welk hy haar, op haar verzoek, uit de Vloo-
,, te, toegeschikt hadt. Doch dit geschiedde
,, dikwils, tusschen bevelhebbers van sterke
,, Plaatsen. Ook was 'er de Vloot niet door ver-
,, zwakt, also men de eerschooten nagelaaten
,, hadt. Daarenboven, was men bereid, het bus-
,, kruid te betaalen. 't Geen zekere Tichelaar
,, gezeid werdt, ten laste van den Ruwaard,
,, verklaard te hebben, hadt geenen schyn; en
,, stondt, in allen geval, niet aan 't Hof te be-
,, oordeelen. Ook hadt deeze Tichelaar nog een
,, vonnis ten zynen laste, volgens welk hy, we-
,, gens laster, den Heere en den Schout van
,, Piershil aangewreeven, 't Geregt om vergif-
,, fenis bidden moest. Hy hadt, daarenboven,
,, eene jonge Dogter, by nagt, op 't water, ge-
,, weld aangedaan. Men verzogt, derhalve,
,, dat Tichelaar in hegtenis gezet, en de Ru-
,, waard aan den gewoonlyken Regter te rug
,, gezonden mogt worden (f)." 't Eerste ge-
schiedde, sedert, gelyk wy reeds gemeld hebben;
doch niet het tweede.

Ondertusschen, werdt bekend, wat Tichelaar tegen den Ruwaard hadt ingebragt. Hy hadt, naamlyk, verklaard „ hoe hy, op den zevenden
,, van Hooimaand, gekomen zynde aan 't huis
,, van den Ruwaard, om hem, over zeker ge-
,, ding met den Heere en den Schout van Piers-
,, hil, te spreeken, uitgesteld was, tot den volgen-
,, den

Willem Tichelaar beschuldigt den Ruwaard van eenen aanslag op 't leeven

(f) Resol. Holl. 29 July 1672. bl. 54. Uit Aant. van de Pensi. Vivien en Hop van 27 July 1672. MSS.

1672. Van den Prinse.

„ den dag; dat hy, toen, den Ruwaard, te bedde leggende, gezien en gesproken hadt; dat de Ruwaard beloofd hadt, hem, in het geding, behulpelyk te willen zyn; mids hy zig verbonde, den Ruwaard ook zekeren dienst te doen; dat, Tichelaar zig hiertoe bereid getoond hebbende, de Ruwaard hem, met veel omslags van redenen, zou hebben voorgehouden, dat de Prins nu Stadhouder geworden was, en dat men niet rusten zou, voor men hem *Souverein* gemaakt hadt; dat zulks bederfelyk voor 't Land was, konnende den Prins, ligtelyk, met de Dogter van de eene of de andere Mogendheid, trouwen, en 't Land aan eenen vreemden Heer brengen; dat het, eindelyk, onder of over, buigen of barsten moest, en het in 't Land niet welgaan zou, of de Prins moest van kant. Dat 'er wel dertig voornaame luiden waren, die 't hierop hadden toegelegd; doch dat Tichelaar 't werk moest uitvoeren, door vergif, staal, of schietgeweer. Dat Tichelaar 'er zig ook, by eede, toe verbonden hadt, bewoogen, door eene belofte van dertigduizend guldens en 't Baljuwschap van Beyerland. Dat de Ruwaard hem zes zilveren Dukatons op de hand hadt gegeven. Dat hy, hierop, ten huize uit gegaan, en, na verloop van agt dagen, uit wroeging, zo hy zeide, over de snoodheid van 't stuk, waartoe hy zig hadt verbonden, naar 't Leger by Bodegrave, vertrokken was, en alles aan den Heere van Albrantswaard, Hofmeester van den Prinse, en daarna aan den Heere van Zuilestein ontdekt hadt; dat hy, toen, met den

„ eer-

„ eerſten van deezen twee, naar den Haage 1672.
„ gereisd zynde, de zaak aan den Prinſe hadt
„ geopenbaard, door wien, 'er 't Hof kennis
„ van gekreegen hadt (g)."

Van de zyde des Ruwaards, werdt toege- *Verdediging des Ruwaards.*
ſtaan „ dat Tichelaar, op den agtſten van Hooi-
„ maand, omtrent een vierdedeel uurs, met
„ hem geſproken hadt; doch men beweerde,
„ dat, in dit geſprek, niet de Ruwaard, maar
„ Tichelaar de voorſlagen hadt gedaan, die
„ hierop uitkwamen: Eerſt, hadt hy gewaagd
„ van de zwaarigheden des tegenwoordigen
„ tyds, waarna hy aangebooden hadt, den Ru-
„ waard iet te willen openbaaren, mids 't on-
„ der hem bleeve. De Ruwaard hadt hierop
„ geantwoord, dat hy 't zeggen mogt, zo 't iet
„ goeds ware, in welk geval, hy hem ook wel
„ behulpelyk wilde zyn; doch was 't iet kwaads,
„ dan mogt hy 't wel zwygen, zo hy 't niet o-
„ penbaar gemaakt wilde hebben. Tichelaar,
„ nog eene wyle, op belofte van geheimhou-
„ ding, aangehouden, en gedùurig gelyk ant-
„ woord bekomen hebbende, was, hierop, met
„ deeze of diergelyke woorden, vertrokken,
„ *dewyl 't myn' Heer dan niet gelieft te weeten,*
„ *zo zal ik het zwygen: ik wensch myn' Heer goe-*
„ *den dag.* De Zoon en Knegt van den Ruwaard,
„ aan de geopende deur van de Kamer, naauw-
„ lyks eene roede van 't bedde, ſtaande, had-
„ den 't gantſche geſprek gehoord, en het, ter-
„ ſtond, eer zy den Ruwaard of iemant geſpro-
„ ken hadden, op deeze wyze, over verteld.
„ De

(g) Verhaal van 't gepaſſ. tuſſchen W. TICHELAAR en Mr. CORN. DE WITT *gedr.* 1672.

1672. „ De Ruwaard zelf, bedugt, dat dit gesprek, „ in deezen hagchelyken tyd, ligtelyk, stof „ geeven mogt, om hem te lasteren, hadt het „ terstond verhaald aan den Sekretaris *Arend* „ *Muis van Holy*, met verzoek, dat hy 't wilde „ melden aan den Burgermeester van 't Ge- „ regt, en dat 'er op Tichelaar gelet mogt wor- „ den (*b*)." De Sekretaris Muis verklaarde ook, uit den Ruwaard verstaan te hebben „ dat ze- „ kere vent, by hem gekomen zynde, hem ge- „ zeid hadt, dat zyne Hoogheid mogelyk trou- „ wen zou met de Dogter van zekere Mogend- „ heid, en dat men dit moest zoeken te belet- „ ten: waarop hy hem belast hadt, te zwygen, „ alzo hy daarvan niet meer hooren wilde: „ ook, dat de Ruwaard hem niet kende; maar, „ daarna, van zyne huisgenooten verstaan hadt, „ dat hy de Barbier van Piershil was (*i*)." Uit alle deeze omstandigheden byeengevoegd, meenden de vrienden des Ruwaards, klaarlyk, te konnen opgemaakt worden, dat de beschuldiging geenen schyn altoos hadt van waarheid. „ 't Was, zeidenze, gantsch niet te vermoe- „ den, dat de Ruwaard een stuk van zo veel „ gewigts vertrouwd zou hebben aan eenen on- „ bekenden: ook niet, dat hy, in den tyd van „ een vierdedeels uurs, den boozen toeleg ont- „ dekt, en hem tot den zelven overgehaald zou „ hebben; dat hy daarna onvoorzigtig genoeg „ geweest zou zyn, om van een geheim ge- „ sprek, met iemant, dien hy vooronderstelt „ werdt, tot zynen wil, bewoogen te hebben,

„ ken-

(*b*) Considerat. *en* Vertoog van de Huisvrouwe en Vrunden van CORN. DE WITT *gedr.* 1672.

(*i*) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 29 *July* 1672. *MS.*

„ kennis te geeven aan Burgemeesteren van „ Dordrecht, en zelfs te melden, dat dit ge- „ sprek den Prinse van Oranje betrof: dingen, „ die hem gewisselyk voor de scheenen moes- „ ten springen, zo de aanslag tegen den Prinse „ eens ondernomen geworden was, gelyk men „ onderstellen moest, dat hy verwagtte. By al „ 't welke, nog kwam, dat de beschuldiger ter „ kwaader faame stondt, en dat 'er verschei- „ den' vonnissen, over misdaaden van belang, „ ten zynen laste, geweezen waren, door 't „ Geregt van Piershil, en door de Vierschaar „ van Putten (*k*)." Doch alle deeze redenen scheenen zo veel by 't Hof niet te vermoogen, dat men den Ruwaard ontsloeg uit de hegtenis. Terwyl hy zat, werden 'er nog andere nadeelige gerugten van hem verspreid, als „ dat „ hy, niet om ziekte, maar om dat hy, door „ de Ruiter, in zynen arm, gekwetst was, uit „ de Vloote t'huis was gekomen; dat hy met „ 's Lands vyanden en vooral met de Franschen niet hadt willen stryden, en dat hy, 's „ daags na den slag voor Soulsbaai, het hervatten van den stryd belet hadt." Doch de Ruiter verklaarde, ten verzoeke van den Raadpensionaris (*l*), in eenen brief aan de Staaten van Holland, den vierden van Oogstmaand gedagtekend „ dat alle deeze gerugten verzierd „ waren; dat hy in broederlyke eendragt met „ den Ruwaard geleefd hadt; dat de Ruwaard „ altoos veel yver getoond hadt, om de vyanden te bevegten, en dat het hervatten van „ 't

1672.

Gerugten, wegens zyn gedrag op de Vloote.

De Ruiter verdedigt hem.

(*k*) Considerat. *en* Vertoog *enz.*
(*l*) *Zie* BRANDT de Ruiter, *bl.* 716.

1672. „ 't gevegt voor Soulsbaai, door den wind, be-
„ let geworden was (m)."

III. De Raadpensionaris de Witt legt zyn ampt neder.

De Raadpensionaris de Witt, onderwyl hersteld zynde van zyne wonden, ging, op den eersten van Oogstmaand, den Prins begroeten, en met zyne uitsteekende waardigheden geluk wenschen. De argwaan en haat, die 't gemeen tegen hem opgevat hadt, troffen hem, ondertusschen, zo diep, dat hy besloot, het Ampt, welk hy nu negentien jaaren bekleed hadt, neder te leggen, en, gelyk hem te vooren vergund was, zitting te neemen in den Hoogen Raad. Ten deezen einde, vertoonde hy den Staaten van Holland, op den vierden van Oogstmaand „, met welk een' yver, hy, sedert veele
„ jaaren, de misverstanden, waaruit de tegen-
„ woordige oorlog gereezen was, hadt gezogt
„ weg te neemen; hoe het Gode egter behaagd
„ hadt, de waarschynlykheid van eenen aan-
„ staanden oorlog, van tyd tot tyd, te doen ver-
„ meerderen; hoe hy, den tyd daar zynde, om
„ zig in staat van tegenweer te stellen, gedu-
„ riglyk, ter Vergaderinge van Holland, en
„ ter algemeene Staatsvergaderinge, geraaden
„ hadt, om de grenzen te sterken; hoe, on-
„ aangezien hunne Edele Groot Mogendhe-
„ den zo veele en spoedige voorzorg gebruikt
„ hadden, als, in een lighaam uit zo veele Le-
„ den samengesteld, mogelyk ware, de voor-
„ zienigheid egter beslooten hadt, den Staat te
„ dompelen in de tegenwoordige zwarighe-
„ den, zo schielyk en met zo weinig tegen-
„ stand, dat het de nakomelingschap bezwaar-
„ lyk

(m) Zie BRANDT de Ruiter, bl. 718.

MR. JOAN DE WITT,
Raadpensionaris van Holland enz.

A. Schouman del. naar 't Origineel, by den Hr. Burgem. C. de Witt, te Dordrecht. *J. Houbraken fec.*

Is. Tirion excudit.

„ lyk zou konnen gelooven. En naardemaal, 1672.
„ vervolgde hy, deeze schielyk opgekomen'
„ rampen de Gemeente niet slegts vervuld had-
„ den met schrik en ontsteltenis; maar ook met
„ argwaan op de Regenten, en in 't byzonder
„ op hem, schoon geen Regent maar alleenlyk
„ een dienaar zynde, naar gelang van 't be-
„ leid der zaaken, welk aan zyne bedieninge
„ vast was, of liever, by veelen, door onkun-
„ de, gewaand werdt vast te zyn; zo kon hy,
„ in goeden gemoede, niet anders oordeelen,
„ dan dat het blyven in deeze zyne bedienin-
„ ge der gemeene zaake nadeelig zou zyn, zul-
„ lende de besluiten der Staaten, opgesteld door
„ zyne penne, voortaan, de vereischte aange-
„ naamheid by 't gemeen en spoed in 't uitvoe-
„ ren niet konnen hebben. Hy verzogt, hier-
„ om, eerbiediglyk, dat het den Staaten ge-
„ lieven mogt, hem te ontslaan van zyn ampt,
„ terwyl hy hun, op 't nederigst, dankte voor
„ de gunsten, hem, by verscheiden' gelegenhe-
„ den, beweezen, en vooral ook, om dat zy
„ hem, in de jaaren 1653 en 1658, toege-
„ staan hadden, in geval hy, t' eenigen tyde,
„ zyn Ampt nederleide, zitting te moogen nee-
„ men in den Hoogen Raade. Ten slot, be-
„ geerde hy, dat zyn last om in deezen Raa-
„ de te zitten, van 't jaar 1658, mogt worden
„ opgemaakt, alzo 't hem scheen eenige hardig-
„ heid in te hebben, schoon 't hem, en anderen
„ voor hem gegund was, dat hy, in zulk een'
„ rang, zitten zou, als of hy, in 't jaar 1653,
„ toen hy Raadpensionaris werdt, tot Raads-
„ heer in den Hoogen Raade, aangesteld ge-

 „ weest

1672. „ weest was (n)." Den Raadpensionaris, na 't doen van deezen voorslag, vertrokken zynde, raadpleegde men 'er over, in zyn afzyn. De Edelen, Dordrecht, Delft, Rotterdam en Briele verklaarden, wel gewenscht te hebben, dat de Raadpensionaris, in zynen getrouwen dienst, hadt konnen volharden. De andere Leden drukten zig zo kragtig niet uit. 't Besluit viel, dat men hem, op de eerlykste wyze, ontslaan zou, hem de begeerde zitting in den Hoogen Raade toestaande. Op de wyze van zyn ontslag, werdt eerst met den Prinse gesproken, die twee of drie dagen tyds begeerde, om 'er zig over te bedenken, en daarna merkelyke verandering maakte, in 't ontwerp der Staaten. Men voegde zig geheellyk naar de inzigten des Prinsen (o), stondt den Raadpensionaris zyn verzoek toe, ontsloeg en bedankte hem eenvoudiglyk, en vergunde hem zitting in den Hoogen Raad, in welken hy egter nimmer gezeten heeft. Ook vind ik, dat de Staaten van Zeeland zwaarigheid maakten, om hem hiertoe last te verleenen (p). Sommigen hebben aangetekend, dat de Witt, kort voor dat hy zyn ampt nederleide, van wege den Prinse, zou aangezogt zyn, om zig geheellyk te voegen naar de inzigten van zyne Hoogheid; in welk geval, hy in 't bewind gebleeven zou zyn; doch dat hy zulks van de hand geweezen zou hebben, om dat hy oordeelde, te zeer in den haat van 't volk vervallen te wezen (q). Maar ik heb geene genoeg-

De Staaten bedanken hem, en gunnen hem zitting in den Hoogen Raad.

(n) Resol. Holl. 4 *Aug.* 1672. *bl.* 69.
(o) *Uit* Aant. *der* Pens. VIVIEN *en* HOP *van* 4, 5, 6 *Aug.* 1672. *MSS.*
(p) Notul. Zeel. 19 *Aug.* 1672.
(q) P. A. SAMSON Hist. de Guill. III. *Tom.* II. *p.* 285.

noegzaame zekerheid van de waarheid van dit verhaal. 1672.

IV. Men spreekt van den Ruwaard op de pleye te brengen.

Midlerwyl, was de Ruwaard eens gehoord tegen Tichelaar, die, vergeefs getragt hebbende, te Piershil, een Getuigschrift te bekomen, dat hy zig aldaar eerlyk gedraagen hadt, ligtelyk bevroeden kon, dat zyn bloot getuigenis, in Regte, voor geen genoegzaam bewys, zou konnen doorgaan. Hierom hadt hy, zo geloofd werdt, aangebooden, tegen den Ruwaard, gepynigd te worden (*r*). Doch deeze aanbieding, gelykende naar de aloude wyze van regtspleeginge, door tweegevegten, heet yzer of koud water (*s*), werdt, by 't Hof, van de hand geweezen. Nogtans, werdt in beraad gelegd, of men den Ruwaard niet scherper behoorde te onderzoeken. Men deedt, hiertegen, van zynen kant, een ernstig Vertoog, zeer dringende op de bekende eerloosheid van den beschuldiger, en dat 'er, gelyk naar Regte behoorde, geen blyk was van eenig *Corpus delicti*, dat is, in dit geval, dat men nog geen bewys hadt van eenige samenzweering tegen het leeven van den Prinse, veel min, dat 'er de Ruwaard aan schuldig ware (*t*). Doch 't bleek langs hoe duidelyker, dat het Hof bedekte redenen hadt, of meende te hebben, om streng met den Ruwaard te handelen.

Zyne vrienden doen hiertegen een Vertoog.

Men verspreidt, dat de Ruwaard voorheeft uit

In zekere aantekeningen van deezen tyd, leest men, dat de Ruwaard, nog maar eens tegen Tichelaar gehoord zynde, hem reeds van twee valschheden overtuigd, en sedert, dikwils, te

ver-

(*r*) Vertoog der Huisvr. *en* Vrunden van C. DE WITT. *bl.* 15.
(*s*) *Zie* III. *Deel*, *bl.* 119.
(*t*) Vertoog *en* Ampliat. *bl.* 16, 1.

1672. vergeefs, aangehouden hadt, om wederom tegen hem gehoord te mogen worden (*u*): en uit het zogenaamd *Waaragtig Verhaal*, ter verdediging van Tichelaar, opgesteld, zo men wil (*v*), door den *Conrector Hagius*, blykt niet, dat zy, meer dan eens, in elkanders tegenwoordigheid, ondervraagd zyn (*w*). Nogtans, hieldt men den Ruwaard in hegtenis. 't Schynt zelfs, dat sommigen hem op de Voorpoorte van den Hove niet genoeg verzekerd hielden, en hierom te wege zogten te brengen, dat hy zorgvuldiger bewaard werdt. Immers, des nagts tusschen den zeventienden en agttienden van Oogstmaand, ontstondt 'er een gerugt in den Haage, dat de Ruwaard wilde uitbreeken; en dit gerugt gaf aanleiding, om de Gevangenpoort te bezetten met burgerwagt. Maar 't gerugt zelf was eerst verwekt door den Klapperman, op uitdrukkelyken last van zekeren Heer: indien men anders staat maaken mag, op geschreeven Aantekeningen van deezen tyd, daar 't verhaald wordt, uit den mond van iemant, die 't zeide van den Klapperman zelven te hebben. 't Bezetten nu van de Gevangenpoorte was eene der voornaamste oorzaaken van het ongeluk, welk den Ruwaard en zynen Broeder, kort hierna, overkwam. Tot het pynigen van den Ruwaard, werdt, vervolgens, beslooten: en om dat 'er verschillend van geschreeven en geoordeeld is, zal 't niet ondienstig zyn, uit zekere byzondere aantekeningen, te boek te stellen, hoe 't zig, met deeze pyniging, hebbe toegedraagen.

Margin: te breeken.

Margin: De Gevangenpoort wordt bezet met Burgerwagt.

Op

(*u*) Gedenkw. Stukk. weg. den moord der Witten, *bl.* 47.
(*v*) Gedenkw. Stukk. *bl.* 29.
(*w*) Waaragt. Verh. *bl.* 17, 18.

Op den agttienden van Oogstmaand, des avonds, werdt den Ruwaard aangezeid, dat de Cipier last hadt, hem, dien avond, geen eeten te geeven. Hy vraagde naar reden, die de Cipier, zelf deeze boodschap gebragt hebbende, niet goedvondt te geeven. *Hoe na*, hervatte toen de Ruwaard, *willen zy my morgen pynigen?* Nogtans, gaf hy geen blyk altoos van ontsteltenis (x). Men bragt hem, den volgenden dag, in de pynkamer, daar hy niemant der Raadsluiden vondt. De Scherpregter, *Jan Christiaanszoon*, hem, vooraf, vergiffenis verzogt hebbende, wegens 't gene hy hem aandoen zou, begeerde, dat hy zig, gewilliglyk, in zyne handen stelde, zyn' nagttabbaard, wambuis, hemdrok, broek en kousen uittrekkende, zo dat hy alleenlyk een onderbroekje aanhieldt. Toen, werden hem de scheenschroeven aangedaan: waarop hy zeide, *gy doet my al pyn aan, eer de Heeren hier zyn.* De scherpregter antwoordde, *dat hem dit belast was*. De Ruwaard, op 't sterker aanzetten der scheenschroeven, ongeduldig wordende, riep, *gy schelm! is my dat pyn aandoen, ik zou u wel een klink om de ooren geeven:* waarop de beul hernam, *klaagt gy reeds? 't zal 'er nog wel het op aankomen: ik zou u hierom raaden, maar te bekennen; want gy zult de pyn niet konnen wederstaan.* De Ruwaard zeide, *hoe kan men bekennen, 't gene men niet gedaan heeft?* Toen werdt hem, aan ieder teen, vyftig pond gewigts, met een dun touw vol knoopen, vast gemaakt, en hy, by de armen, agterover, om hoog gehaald, tot dat de katrollen aan elkande-

1672.

De Ruwaard wordt gepynigd.

(x) Aant. uit een Verh. van den Deurw. KERVEL. *MS.*

1672. deren ſtieten: waarna men hem heen en weder ſlingerde. De Raadsluiden, hierop binnen komende, vergden hem belydenis. Doch hy verklaarde zig onſchuldig, zeggende *rekt en ſcheurt my aan ſtukken; gy zult 'er nooit uithaalen, dat 'er niet in is.* Men bleef, nogtans, by aanhoudinge, dringen op bekentenis. Toen ſprak hy hefriger, daagende zyne Regters voor Gods Vierſchaar, en zeggende, *dat zy zelven wel wiſten, dat hy onſchuldig ware.* Hierna, werdt hy, op de pynbank, uitgerekt, zyn lighaam, op drie plaatſen, met dunne touwen vol knoopen, gebonden, en zyn hoofd, tusſchen vier pennen, gelegd zynde. Doch hy bleef, tot het uiterſte toe, zyne onſchuld betuigen (y). Men wil, dat hy, toen of wat eerder, onder 't pynigen, zynen Regteren de bekende verzen van Horatius (1) hebbe voorgehouden. De pyniging duurde, in 't geheel, vierdehalf uur. De ſcherpregter, in 't eerſt gezeid hebbende, dat hy den Ruwaard zwaarlyk gepynigd hadt, verſpreidde, daarna, op laſt van zekeren Heer, dat de pyniging niets te

Hy bekent niets.

(y) Aant. uit den mond van Dr. Johan van Vlakveld *die dit verhaal van den Scherpregter zelven hadt. MS.*

(1) *Carm. Libr.* III. *Od.* 3 *vers* 1.

Juſtum & tenacem propoſiti virum
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus inſtantis Tyranni
Mente quatit ſolidâ.

't welk omtrent hierop uitkomt:

„ Geen dwing'lands wenk, geen muitziek volk,
„ Geen beul, geen foltertuig, noch dolk,
„ Die op de blanke deugd hunn' haat en moordpunt wetten,
„ Zyn magtig, om 't gemoed eens braaven om te zetten.

te beduiden gehad hadt, daarby voegende, dat hy die, om een glas wyns, wel doorstaan wilde. Doch men heeft nog een' brief, door hem, aan de Huisvrouwe van den Ruwaard, weinige maanden laater, op zyn doodbedde, geschreeven, waarin hy haar vergiffenis verzoekt, wegens 't gene hy haaren man hadt aangedaan, te gelyk verklaarende, dat hy geene pyn aan hem gespaard hadt (z). 1672.

V. Hy wordt vervallen verklaard van zyne ampten, en ten Lande uit gebannen.

Het Hof, geene belydenis uit den Ruwaard hebbende konnen trekken, en egter besllooten hebbende, hem te veroordeelen, wist niet, welke misdaad men, in zyne *Sententie*, zou doen stellen. Terwyl men hier over raadpleegde, hieldt de Griffier *Adriaan Pots* den Raaden voor (*a*), dat 'er een voorbeeld was, dat het Hof iemant ter straffe verweezen hadt, zonder belydenis of misdaad uit te drukken in de Sententie (2). Dit voorbeeld besloot men te volgen: en des anderendaags, werdt de Sententie opgemaakt; die, woordelyk, aldus luidde:

'T HOF VAN HOLLANDT, *gesien ende geexamineert hebbende de stucken ende munimenten, by den Procureur-Generaal van den selven Hove, overgegeven, tot laste van* MR. CORNELIS DE WITT, *Oud-Burgemeester der Stadt Dordrecht ende Ruard van den Lande van Putten, jegenwoordigh Gevangen op de Voorpoorte van den selven Hove, midtsga-*

(z) Gedenkw. Stukken, *bl.* 1.
(a) Geschr. Aant. van deezen tyd, *MS.*

(2) In 's Lands Geschiedenissen, zyn my hiervan twee voorbeelden bekend, te weeten de Sententien van Uitenbogaard en Tresel, in 't jaar 1619 geveld: doch deeze Sententien waren niet van 't Hof, maar van *gedelegeerde* Regters geweezen. *Zie* X. Deel, bl. 374.

1672. *gaders syne examinatien ende confrontatien, als mede 't gene van wegen den voorschreven gevangen is overgelevert, ende voorts overwogen hebbende 't gene ter materie dienende is, ende eenighsints heeft mogen moveren; verklaert den selven Gevangen vervallen van alle syne Digniteyten ende Ampten, by hem tot noch toe bedient: Bandt hem voorts uyt den Lande van Hollandt ende West-Vriesland, zonder daer oyt wederom in te komen, op pœne van swaerder straffe, te ruymen deselve Landen met den eersten, ende condemneert hem in de kosten en missen van Justitie tot tauxatie ende moderatie van den voorsz. Hove. Actum by de Heeren* Adriaen Pauw, *Heere van Bennebroeck, Præsident,* Aelbrecht Nierop, Willem Goes, *Heere van Boeckhorstenburgh,* Frederick van Lier, *Heere van Soetermeer,* Cornelis Baen *ende* Mattheus Gool, *Raedsluyden van Hollandt ende West-Vrieslandt, ende gepronuntieert op de Voor-poorte van den selven Hove, op den twintighsten Augusti sestien hondert twee en tseventigh*

In kennisse van my

ADR. POTS.

Aanmerking over zyne Sententie.

Uit deeze Sententie, bleek genoegzaam, dat de Regters den Ruwaard niet schuldig hielden aan de misdaad, met welke hy betigt was, alzo hy anders zwaarer straf verdiend zou hebben. Ook hieldt men 't daarvoor, dat zy, meer om Staatkundige dan om eenige andere redenen, bewoogen geweest waren, om den gevangen' uit zyne ampten te zetten en ten Lande uit te bannen (*b*). Doch 't leedt niet veele

(*b*) BURNET *Vol.* I. *p.* 325.

le uuren, na 't uitspreeken deezer Sententie, of hem trof zwaarer lot, dan hem de Regters hadden opgelegd. Men wist zelfs zynen Broeder Joan in te wikkelen in de ramp, die hem bereid was. En de dag liep niet ten avond, of beide de Broeders verstrekten tot een Schouwspel, waaraan de laate nakomelingschap niet zonder afgryzen gedenken kan, en waarvan wy, hier, de merkwaardigste en minst bekende byzonderheden, uit egte Aantekeningen, zullen verhaalen. 1672.

Op Saturdag, den twintigsten van Oogstmaand, tusschen agt en negen uuren des morgens, begaven zig de Raadsluiden van den Hove naar de Voorpoorte, om den Ruwaard de Sententie voor te leezen. Hy begeerde, dat zulks geschiedde, ter gewoonlyker plaatse, de rolle van het Hof. Doch men gaf hem te verstaan, dat hy, derwaards gebragt wordende, gevaar loopen zou van mishandeld te worden, door 't volk. Hy hernam, dat hy voor 't volk niet vervaard was, andermaal vorderende, dat men hem naar de rolle bragt. Doch men stoorde zig niet aan zyn verzoek, en voer voort met het leezen der Sententie. Midlerwyl, hadt, volgens zeker geschreeven Verhaal, een der Regteren (3) gezonden om Tichelaar; dien hy, in een' hoek van de Kamer, daar 't nogtans beluisterd werdt, door een' der Klerken van den Fiskaal Ruisch, die 't, naderhand, verhaald heeft, voorhieldt „ dat de Ruwaard gebannen „ zou worden; dat hy 't niet verder hadt kon„ nen brengen; doch dat Tichelaar nu naar „ buiten gaan moest, en 't volk ophitsen, om „ zulk

Men leest den Ruwaard de Sententie voor.

Tichelaar wordt aangezet, om 't volk tegen hem op te hitsen.

(3) Mr. *Aelbrecht Nierop.*

1672. „ zulk een' schelm, die den Prins hadt willen „ vermoorden, van kant te helpen." Hierby moest hy voegen „ dat men hem immers niet „ los gelaaten zou hebben, zo hy den Ruwaard „ valschelyk aangeklaagd hadt; doch dat 'er „ meer aan 't schelmstuk vast waren, welken „ men hadt willen verschoonen (c)." En 't zal haast blyken hoe meesterlyk Tichelaar zig naar deezen raad wist te gedraagen.

Briefjes, ten zelfden einde gestrooid.

't Vonnis gelezen en de Raadsluiden vertrokken zynde, verspreidde zig 't gerugt van het zelve, wel haast, door den Haage; daar men, ten zelfden tyde, briefjes gestrooid en aangeplakt hadt, strekkende, om 't volk te lokken naar de Gevangenpoorte, voor welke ik vind, dat, omtrent half tien uuren, niet meer dan twee Burgers met hun geweer en twee Ruiters stonden. De afschriften van twee byzondere briefjes zyn my ter hand gekomen, die ik niet weet, dat ergens gedrukt zyn. Ik voegze hieronder (4), op dat men zou konnen zien, waar

(c) Omstand. Verh. van den moord der Witten. *MS.*

(4) Het eene was een tydschrift, dus luidende:
CorneLIs De wIt, RVaert Van PVtten,
VerraDer Van 't Lant en 's PrInCen VIant.
Gaat naar 't geVangenhVIs, nIet Verre Van 't
Groene sootIe, aLwaer hI baest Loon naer
SIIne werCken sal ontfangen, In 't Iaer,
ALs Ian Barton en PIeter GrotIVs het sIIn ontsnapt.

Het andere stondt, des morgens, aan de Kerkdeur, aangeplakt, en luidde:

Lucifer roept uit de Hel,
Wanneer de Wit daar komen zel.
De Burgers riepen uit den Haag,
Wagt hem t'avond in uw maag.

waar sommigen, al vroeg in den morgen, op uit waren. Ondertusschen, zag men, in deeze briefjes, alleen op den Ruwaard, alzo men den gewezen Raadpensionaris, toen dezelven gestrooid werden, nog niet in 't net hadt. Deez' hadt, maar even, uit zyn' knegt, verstaan, hoe 'er gerugten liepen, dat de Ruwaard gebannen was, of de Dienstmaagd van den Cipier kwam hem boodschappen, dat zyn Broeder vry verklaard was, en hem terstond eens begeerde te spreeken. De Witt bevondt zig, toen, ten huize van zynen Zwager, den Heere van Zwyndrecht, op den Kneuterdyk, en tradt, terstond, ter deure uit, verzeld van zyne twee Klerken, *Wolfert Bacherus* en *Reinier van Ouwenaller*, en van zynen dienaar, *Jan van der Wissel*. Hy hadt, eer hy uitging, belast, dat men hem de koets nazondt, met welke hy zynen Broeder dagt af te haalen. Zyn Vader, de Rekenmeester de Witt, toen, in den tuin, bezig met leezen, en verneemende, dat hy vertrokken was, zonder hem te waarschuwen, nam het hem eenigszins kwalyk, alzo hy verklaarde, dat hy hem gaarne verzeld zou hebben (*d*). De Witt, voor de Gevangenpoorte gekomen, vraagde den twee burgeren, die hy daar nog maar vondt, *of zy niet iets gehoord hadden?* ziende, naar 't schynt, op het vonnis van den Ruwaard: waarop, met een stuursch gelaat, *neen* geantwoord werdt. Men liet hem voorts, ongemoeid, ter Voorpoorte ingaan. De Cipier bragt hem, terstond, by den Ruwaard (*e*), die zig, zo my, uit mondelinge overleveringe, berigt is, verwonderd toonde, dat

1672.

Men lokt den gewezen Raadpensionaris op de Voorpoorte.

(*d*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 67.
(*e*) Gedenkw. Stukk. *bl.* 30, 31.

1672. dat hy hem zag, verklaarende, hem geenszins ontbooden, noch hem iets noodzaakelyks te zeggen te hebben. Ook wil men, dat de Broeders, van toen af, begonden te vermoeden, dat 'er iet kwaads tegen hen gebrouwen werdt.

Tichelaar hitst het volk op, om de Witten van kant te helpen.

Joan de Witt was maar pas op de Poorte gekomen, of Tichelaar tradt naar buiten. In 't gaan over 't buiten- en binnenhof, werdt hy, door sommigen, staande gehouden, by welke gelegenheid, hy verscheiden' vinnige beschuldigingen uitsmeet tegen de Witten. Doch gekomen voor de Kasteleinye, werdt hy ontvangen van zekeren bekenden Ligtmis, Jonker *van der Moezel* in de wandeling genoemd, die hem, voorts, aan 't praaten hielp. Daarna begaf hy zig voor de opgeschooven' raamen der Kasteleinye, met luider stemme, ten aanhooren van eene menigte, die, van tyd tot tyd, aanwies, zeggende „ dat de Ruwaard slegts om „ de leus gepynigd was; dat men hem 't hoofd „ voor de voeten hadt behooren te leggen; „ doch dat men hem alleenlyk van zyne ampten „ beroofd en gebannen hadt, omdat de Reg- „ ters zo wel schuldig waren, als hy." Daarna, 't hoofd ten vensteren uitsteekende, riep hy 't graauw toe „ dat die hond, meenende den Ru- „ waard, haast, met zynen Broeder, afkomen „ zou; doch dat het nu de tyd nog was, om „ het te beletten; dat men zig eerst aan deeze „ twee schelmen wreeken, en daarna de ande- „ ren, meer dan dertig in getal, straffen moest."

'tGraauw streeft naar de Voorpoorte.

't Volk, door deeze en diergelyke redenen, gaande gemaakt zynde, raakte aan 't roepen, de Burgers *wapen! wapen!* 't graauw *moord! moord! verraad! verraad!* streevende, te gelyk,

naar

naar de Gevangenpoorte, en ſtrydende, onderling, wie de eerſte zyn zou, om de Witten het leeven te beneemen (*f*). 1672.

De Staaten van Holland, ten deezen tyde, vergaderd, om eenen nieuwen Raadpenſionaris te kiezen, kreegen, uit de Heeren *Filips Jakob van Boetſelaar*, *Heere van Asperen*, *Adriaan Bogaard* en Gillis Valkenier, zitting hebbende in de Gekommitteerde Raaden, terſtond, kennis van deeze ſamenrotting. Asperen voerde het woord, verhaalende, onder anderen „ dat „ het graauw, zo gezeid werdt, eenigen uitgezonden hadt, om de boeren uit de naaſte „ dorpen naar den Haage te doen komen;" welk gerugt egter, naderhand, valſch bevonden werdt, zonder dat ooit, met zekerheid, gebleeken is, van wien, of met wat oogmerk, het verzierd zy. De Staaten vonden, hierop, eenpaariglyk, geraaden „ de Gekommitteerde „ Raaden te verzoeken en te gelaſten, de drie „ Kompagnien Ruiters," die toen alleen in den Haage lagen, zynde een deel der bezettinge, onlangs, verlegd naar 't Noorderkwartier „ in „ de wapenen te doen komen, om, door middel derzelven, de ſamenrotting te doen ſcheiden, met gemoede, ware 't mogelyk, of anders, met ſchieten op de wederſpannigen." Voorts, zouden de Gekommitteerde Raaden ook bezorgen, dat de Wethouderſchap van den Haage de vertrouwdſte ſchuttery, die hier zes vendels ſterk was „ in de wapenen deedt komen: ook zoudenze, tot ſtuiting der boeren, welken men hieldt in aantogt te zyn, „ de

De Staaten van Holland krygen 'er kennis van, en ſtellen 'er orde op.

(*f*) Gedenkw. Stukk. *bl*, 16, 17.

1672. „ de valbruggen doen ophaalen, en de schuiten doen leggen aan deeze zyde der Graft." Eindelyk, besloot men „ zyne Hoogheid, terstond, kennis te geeven van 't gene 'er omging, hem verzoekende, ten spoedigste, in den Haage te willen komen, te gelyk eenige Kompagnien te paarde en te voet mede„ brengende (g)." Terstond na 't neemen van dit besluit, kreeg de Ritmeester, *Graaf van Tilly*, schriftelyk bevel, uit den naam der Gekommitteerde Raaden, door den Sekretaris, *Simon van Beaumont*, getekend, om zyne en de twee andere Kompagnien Ruiters, ten spoedigste, te doen opzitten; en om de Kompagnie, die thans de wagt hadt, te stellen voor de *Corps de guarde* of Hoofdwagt der Ruiterye, en de twee andere Kompagnien op de Plaats. Voorts, was hem gelast, aldaar, de nadere bevelen der Gekommitteerde Raaden af te wagten (*h*). Ten zelfden tyde, werdt de trom geroerd, om de schuttery in de wapenen te doen komen. De Staaten ook, gereed staande om te scheiden, hadden, op den voorslag van Amsterdam, besloten, allen in den Haage te blyven (*i*).

Een der Klerken van Joan de Witt in gevaar.

Weinige oogenblikken, na dat Joan de Witt op de Voorpoorte gekomen was, zondt hy zyne twee Klerken naar beneden, Bacherus, om een Afschrift van de Sententie te haalen, en Ouwenaller, om te zien, of 'er ook veel volks voor de Poorte stondt. Bacherus, met een ontsteld gelaat en wankelenden gang, ter Poorte uit-

(*g*) Resol. Holl. 20 *Aug.* 1672. *bl.* 137. Aant. *van den* Pens. HOP *van dien zelfden dag. MS.*
(*h*) *Zie* COSTERUS Hist. Verhaal, *Bylag. bl.* 426.
(*i*) Gedenkw. Stukken, *bl.* 18, 45.

uitgetreden, was maar weinige huizen voort geraakt, toen hem 't volk agter na zette. Men hadt hun diets gemaakt, dat een Klerk van den Verraader de Witt, die al deszelfs geheimen wist, uit de gevangenis gekomen was. Verscheiden' wilden den schelm te lyve. Doch Bacherus verhaastte zynen tred niet, waardoor 't graauw hem voorby liep, zonder hem te ontdekken. Maar eer hy met de Sententie te rug kwam, was de menigte voor de Poort reeds zo sterk aangegroeid, dat hy 'er niet doorkon. Of veelligt, heeft de vrees hem het wederkeeren belet. De gewezen Raadpensionaris, omtrent een uur naar hem getoefd hebbende, en verneemende, dat het volk sterk aangroeide voor de Poorte, besloot, ten half elf uuren, zonder zynen broeder, af te gaan. Doch de burgers beletten 't hem. Een onder anderen, *van Os* genaamd, dreef hem toe, *hier mag niemant uit.* Hy vraagde, *waarom niet, mannen? immers weet gy wel, wie ik ben.* Anderen riepen, *wy hebben 'er geen' last toe. Wat last,* hernam hy, *moest gy hebben? Van onzen Officier,* was het antwoord. Hierop, ontstondt een geroep van *schiet! schiet!* De Klerk Ouwenaller trok toen Heer Joan te rug, en de deur werdt wederom toegedaan. De Witt, weder by den Ruwaard gekomen zynde, zeide, een en andermaal, *ik wenschte dat ik hier van daan was. hoe kom ik hier nog van daan?* Kort hierna, kwam *Gerard Ameling*, Boekverkooper op de Zaal van 't Hof, en Vendrig van 't *Orange blanche & bleu vendel*, nevens den genoemden van Os, boven, by de Broeders. De Vendrig nam aan, met zynen Kapitein, te overleggen, hoe men Heer Joan best uit het ge-

1672.

Joan de Witt zoekt alleen van de Poort te gaan.

't Wordt hem belet.

1672. vaar zou konnen verlossen. Doch hy keerde niet te rug, door de schuttery verhinderd zynde. Heer Joan onderzogt ook, of 'er geene gelegenheid was, om ergens agteruit te geraaken. Maar de Cipier verzekerde hem, dat zulks onmogelyk was (*k*).

DeSchuttery komt in 't geweer, en plaatst zig omtrent de Voorpoorte. Bitterheid van sommigen.

Midlerwyl, waren de zes vendels schutters in de wapenen gekomen, deels uit eigen' beweeging, en deels uit last der Burgemeesteren van den Haage. Sommigen, en onder deezen, *Henrik Verhoef*, Zilversmid op de Vogelmarkt, hadden elkanderen sterk opgehitst, om zig te wreeken aan de Witten. Zelfs hadt *Joan van Bankhem*, Schepen, en naderhand Baljuw van 's Graavenhaage, eenige Kapiteins, by eede, doen belooven, om de Witten niet in 't leeven te laaten (*l*). Het Orange, blanche & bleu Vendel, welk, deezen dag, de wagt hadt, plaatste zig regt voor de Gevangenpoorte. Het witte en het Oranje-Vendel voegden zig op de Plaats: het groene en het kolombynen of appelbloeisel-Vendel op den Vyverberg. Het blaauwe, gebooden door Kapitein *Zacharias de Zwart*, die, naderhand, nevens twee andere Burger-Kapiteinen, tot Vroedschap van den Haage, werdt aangesteld, vervatte de vinnigste vyanden der twee Broederen, en onder deezen, den Zilversmid, Verhoef, die, naderhand, verhaald heeft, dat hy zig van een Staaten-roer voorzien hadt, waarop hy twee kogels hadt laaten loopen, en dat hy, des morgens, God hadt gebeden, dat hy, tot het van kant helpen der Broederen, mogt

en byzonderlyk van den Zilversmid Verhoef.

(*k*) Gedenkw. Stukk. *bl.* 19, 32, 33. Omstand. Verh. *MS.*
(*l*) Omstandig Verhaal. *MS.*

mogt medewerken, of zelf omkomen. Dit Vendel trok eerst naar den Singel, wordende ontmoet van eene Kompagnie Ruiters, die, Verhoef toetste, door het roepen van *de Prins boven! de Witten onder! wie anders meent, dien sla de donder:* waarop zy antwoordde, *dat zy 't ook zo meende.* Maar het blaauwe Vendel, klaagende, dat het te bekrompen stondt op den Singel, trok, eerlang, naar het Huis van den Ryngraaf, en dus digter aan de Gevangenpoorte. De drie Kompagnien Ruiters hadden ook post gevat. De Graaf van Tilly stondt, met zyne Kompagnie op de Plaats, buiten de Gevangenpoort, voor de herberg de Zwaan: de andere Kompagnie op den Kneuterdyk, en de derde op het Buitenhof. Doch de Burgers van 't Orange blanche & bleu Vendel, daar zig, eerlang, het blaauwe Vendel onder stak, plaatsten zig zo digt voor en nevens de Kompagnie Ruiters onder Tilly, dat de paarden zig naauwlyks beweegen konden, zonder de burgers uit het gelid te dringen, waardoor, van wederzyde, nu en dan, eenig gemor ontstondt (*m*). Terwyl de burgery hier stal hieldt, werdt Verhoef, eerst door den Burgemeester en Kolonel, *Joan Maäs*, en daarna, door de Wethouderschap van den Haage, op 't Stadhuis, op eene vriendelyke wyze, verzogt van zyn opzet af te staan; doch hy beantwoordde hunne beleefdheid, bruskelyk, en keerde, scheldende, naar de Poorte te rug (*n*).

1672.

De Ruitery vat ook post.

Omtrent den middag, ontstondt 'er een gerugt

Valsch gerugt.

(*m*) Gedenkw Stukk. *bl.* 5, 6, 18, 19, 26, 33, 34, 35.
(*n*) Gedenkw. Stukk. *bl.* 6, 7, 8, 9.

1672. rugt onder de Burgerye, dat de Witten ontsnapt waren. Tien of twaalf Burgers uit het Orange blanche & bleu Vendel kwamen, toen, boven, by de Broeders; doch gingen, terstond, wederom af, om 't graauw te stillen, en het te verzekeren, dat de Heeren nog op de Poort waren. Men moest, daarna, nog twintig of dertig van het slegtste graauw aan de kamer der Broederen laaten komen, op dat zy 'er door hunne eigen oogen van zouden overtuigd worden. Ook waren 'er Burgers, die de naaste huizen doorzogten, om te zien, of 'er ook kans ware, om door dezelven te ontvlugten. Een Metselaar, *Klaptas* genaamd, plaatste zig, met zyn roer, op het dak der Poorte, van zins om los te branden op de Witten, als zy ergens mogten uitkomen (*o*).

dat de Witten ontsnapt waren.

Ten een uure omtrent, zetteden de Broeders zig aan de tafel. Onder de maaltyd, kwam de Dienstmaagd van den Cipier den Ruwaard zeggen, dat de Burgers zeer oploopend werden. *Wat willen zy hebben?* vraagde de Ruwaard. *Zy willen u doodslaan*, hernam de Dienstmaagd. *Is 't om my te doen*, zeide toen de Ruwaard, *laatze komen; hier ben ik.* Ook kwamen, tegen 't einde van de maaltyd, omtrent ten twee uuren, de Fiskaal Ruisch, gevolgd van eenige Officiers der Burgerye en vyf of zes Burgers, in 't vertrek. De Fiskaal, den Klerk Ouwenaller en den Dienaar Jan van der Wissel hebbende doen vertrekken, gaf te kennen, dat de Burgers daar kwamen, tot bewaaring van den Ruwaard. Heer Joan, toen meenende af te gaan, werdt egter ook

Joan de Witt, andermaal, willende afgaan, wordt door de burgers en door den Fiskaal Ruisch, verpligt te blyven.

(*o*) Gedenkw. Stukk. *bl.* 18, 26, 33.

ook opgehouden, door de Burgers, zeggende, *hola, myn Heer, gy moet hier mede blyven.* Ook verzogt de Fiskaal hem, nog wat te willen toeven, om 's volks wille. Hy zag zig dan genoodzaakt te blyven. De Broeders, de Officiers nodigende tot eeten, 't welk eenigen deeden, onderhieldenze, verder, met een minzaam gesprek, in welk zy, zo sommigen schryven (p), genoegzaam overtuigd werden van des Ruwaards onschuld. Na de maaltyd, schikte de Ruwaard zig ter rust op een Ledekantje, en Heer Joan sloeg den Bybel op, en verkwikte zig, met leezen in 't Boek der Regteren. 1672.

Gerugt van den aantogt der boeren naar den Haage.

't Oproer voor de deur vermeerderde, midlerwyl, hand over hand. De Burgers, misnoegd, dat zy, door de Ruitery, in hun oogmerk belet werden, zogtenze te doen aftrekken. Men drong, van tyd tot tyd, in op elkanderen. De Burgers vielen aan 't dreigen, en men stondt nu in vreeze voor een bloedbad, toen 'er schielyk een gerugt ontstondt, dat een hoop boeren in aantogt was naar den Haage (q). Toen begeerden de Burgers, dat de Ruitery aftrokke, om de toegangen te bezetten; doch deeze beriep zig op haaren last, die haar verbondt, hier, tot nader bevel, te toeven.

Twee Gekommitteerde Raaden belasten de Ruitery af te trekken, om

Twee Gekommitteerde Raaden, de Heeren van Asperen en *Adriaan van Boschveld*, hielden, ten deezen tyde, de middag-maaltyd ten huize van den Kommis *de Wilde*, op de Prinsen-graft. Derwaards begaven zig eerst twee Serjanten, *Duurkant* en *van Spanje*, begeerende bevel aan de Ruiterye om

(p) Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 138.
(q) Gedenkw. Stukk. *bl.* 32, 34.

1672. om af te trekken. Doch zy kreegen geen gehoor. Wat laater, deeden twee Kapiteinen, *van Leeuwen* en *van Reenen*, het zelfde verzoek. Men vraagde hun, of zy wilden aanneemen, de Heeren, die op de Poort waren, te beschermen tegen allen overlast. Zy beloofden 't; doch hitsten, te rug gekeerd, hunne vendels nog sterker op. 't Gerugt van de aankomst der boeren vast vermeerderende, hielden zelfs Joan Maas en *Jakob van der Hoeve*, de eerste Burgemeester, de andere Pensionaris van 's Graavenhaage, aan, by Asperen en Boschveld, op het verzenden der Ruiterye naar de toegangen. En hierop kwam mondeling bevel aan Tilly, om den naderenden boeren tegen te trekken. Doch hy weigerde zyne post te verlaaten, ten ware het hem schriftelyk belast werdt (*r*). Wat laater, kreeg hy schriftelyken last, opgesteld, door den Kommis de Wilde, en getekend door de Heeren van Asperen en Boschveld „ om zyne „ Kompagnie en die van den Ritmeester *Steenhuizen*, Heere van Malden, in vier partyen „ te verdeelen, dezelven stellende aan de Wagenbrugge, zynde den ryweg naar Delft; by „ de Westbrugge, strekkende naar Loosduinen; op of omtrent de Scheveningsche brug, „ en omtrent het Tapythuis, strekkende naar „ beide de Boschbruggen." Wyders, moest hy, „ van tyd tot tyd, een' Ruiter of twee op „ kondschap uitzenden, en, eenigen onraad „ verneemende, terstond, kennis geeven aan „ de Hoofdwagt en aan de Burgerye (*s*)." Tilly,

de toegangen te bezetten.

(*r*) Omstandig Verh. *MS. uit den mond van den* Commis DE WILDE.

(*s*) *Zie* COSTERUS Hist. Verh. *Bylaag. bl.* 427.

ly, deezen last ontvangen hebbende, zeide, *ik zal gehoorzaamen; doch nu zyn de Witten doode luiden.* Hy vertrok dan, met twee Kompagnien: de derde bleef staan op het Buiten-Hof, de gewoonlyke wagt houdende. 1672.

De Ruitery vertrokken zynde, kreegen de Burgers meer ruimte. Het blaauwe Vendel, opgehitst door den Schepen van Bankhem, om de Witten van de Poort te haalen, trok, omtrent ten vier uuren, voort, tot onder de Gevangenpoorte, en mengde zig met het Orange blanche & bleu Vendel, welk daar nog post hieldt. Kort hierna werdt 'er geroepen „ dat men de Heeren van de Poort haalen, en op 't Stadhuis „ in beter bewaaringe brengen moest, tot op „ de komst van zyne Hoogheid." 't Schynt, dat men nu van geen doodslaan sprak, om de goedwilligen, te eerder, de hand te doen leenen aan den toeleg, of ten minste te maaken, dat zy dien niet hinderden. Weinig laater, werdt 'er, door den Zilversmid Verhoef, den Wapensnyder *d'Assigny*, den Pokmeester *Adriaan van Vaalen*, den Beeldsnyder *Kaspar de Mars*; den Wynkooper *van Dorsten*, en eenige andere Burgers, geschooten op de deur der Voorpoorte, die haast zo vol gaten werdt, dat zy een rooster geleek. Nogtans, ging zy niet open. Verhoef liep toen, op den raad van zekeren Koetsier, naar 't Voorhout, by 't Leidsche Wagenveer, onthaalende daar den Smid van zyne Hoogheid, zyns ondanks, eenige mokers, hamers en breekyzers. Hierop, werdt de deur, geweldiglyk, gebeukt, onder een ysselyk dreigen, dat men al vermoorden zou, wat men 'er binnen vondt, zo zy niet geopend werdt. De

De Burgers zetten elkanderen aan, om de Witten van de Poort te haalen.

Men schiet en beukt op de Poorte;

1672. Cipier, hierdoor vervaard gemaakt zo 't scheen, opent, eindelyk, de deur. Straks stuiven Verhoef en eenige anderen de trappen op, naar 't vertrek, daar de Broeders hun deerlyk lot waren verwagtende (*t*). De Ruwaard lag nog op 't Ledekant, hebbende een slaapmutsje op 't hoofd, en een lang dasje om den hals. Zyn paruik en hoed hingen aan het hoofdeinde. Heer Joan stondt gekleed, met een' fluweelen mantel om, aan eene tafel, aan de andere zyde van 't vertrek, leezende in den Bybel, en hebbende eenen Deurwaarder of Bode by zig. Zo ras waren de Burgers niet binnen, of Verhoef vliegt naar 't Ledekant, schuift de gordynen, met beide de handen, open, en dryft den Ruwaard toe, *Verraader, gy moet sterven, bid God en bereid u.* Waarop de Ruwaard, zeer ontsteld zynde, zeide, *Vrienden, wat heb ik misdaan?* en Verhoef wederom, *gy zyt een Prinsenmoorder, een verraader, een schelm! haast u.* De Ruwaard, toen opryzende, bleef eene poos zitten, met gevouwen' handen, als iemant die bidt; terwyl één der Burgeren, met de kolf van den snaphaan, naar hem sloeg, zo geweldig, dat de stylen van 't Ledekant tot elkanderen vielen, zonder dat egter de Ruwaard gekwetst werdt. Deez', toen de beenen van 't Ledekant steekende, vondt dat één der opgekomen' Burgeren deszelfs water, in zyne kamermuilen, gemaakt hadt: waarop hy, 't hoofd schuddende, zeide, *ziet, wat hebbenze gedaan.* Maar Verhoef antwoordde, *trek aan maar, 't is voor u slegts om een' korten tyd te doen.* Toen hing hem iemant den

die, eindelyk, geopend wordt. De Ruwaard wordt van 't Ledekant gehaald.

(*t*) Gedenkw. Stukk. *bl.* 7, 10, 18, 19, 20, 35, 36, 37.

De Broeders KORNELIS *en* JOAN DE WITT, *in een Vertrek der gevangen poorte in den Ha*

IS. TIRION

den nagtrok om: doch men gaf hem geenen tyd, om zyne kousen aan te doen. Met ééne onderkous aan 't linker been, werdt hem, tastende naar de zwarte bovenkous, met eene scherpe pen, naar de keel gesteken. De geweezen Raadpensionaris werdt, in 't eerst, niet aangeraakt. Hy vraagde dan, *of men hem ook meende om hals te helpen?* waarop iemant zeide, *ja, schelm, verraader, dief, gy zult den eigen gang van uw' Broeder gaan.* Heer Joan, toen iet tot zyne verdediging willende zeggen, kreeg zulk een' geweldigen slag, met de kolf van een' snaphaan, aan 't hoofd, dat 'er 't bloed uit gudsde: waarop hy, zonder te ontstellen, zyn' hoed en kalotje afligtte, en zyn' neusdoek op de wonde lei, zeggende, voorts, de handen over elkanderen leggende, met een onverbleekt gelaat, *mannen, is 't om myn leeven te doen; schiet my dan terstond maar onder de voet.* Verhoef belette dit egter, dryvende, dat zulke schelmen in 't openbaar sterven moesten. Den Officieren en Burgeren, die de Broeders te vooren bewaakt hadden, en nu iet tot hunne verschooning zeggen wilden, werdt toegegraauwd, *gy zyt schelmen, gy hebt u al mede laaten omkoopen.* 't Leedt niet lang, of men sleurde eerst den Ruwaard, dien eene bedplank naar 't hoofd gesmeeten werdt, onder een woest gejuil en getier, de trappen af. Toen werdt hy by de keel gevat, en gesleept, tot omtrent vier treden buiten de Gevangenpoort, regts af, naar den vyver toe. Midlerwyl, was Joan, die, onder 't dringen, zyn' hoed reeds kwyt geraakt was, zynen Broeder gevolgd, wordende by de hand geleid, door Verhoef, wien hy vraagde, *vroome burger, hoe gaat dit zo?* hem,

1672.

De gewezen Raadpensionaris wordt, met de kolf van een' snaphaan gekwetst.

De Broeders worden naar buiten gesleurd.

1672. hem, ondertusschen, aanziende, met een gelaat, zo vinnig, dat het hem verbaasde. Nogtans ondernam hy, de Witt te betigten van Landverraaderye. Doch terwyl deeze zig, kort en bondiglyk, verdedigde, begonden eenigen te roepen, dat Verhoef zig reeds met den Raadpensionaris verstondt, en deszelfs goudbeurs en uurwerk al weg hadt; waarop Verhoef, toornig wordende, Heer Joan van zig afstiet, met deeze woorden, *neemt den schelm dan, en bruit met hem voor den duivel.*

en deerlyk omgebragt. Adriaan van Vaalen, Verhoef en anderen hadden voor, de Broeders te sleepen naar de gewoonlyke Strafplaats, het groene zoodje, en ze daar te doorschieten: doch hiertoe hadt de woede geen geduld. De Ruwaard, reeds onder de voet geraakt, werdt, meest door het slaan met de kolven der snaphaanen, waartoe de Wynkooper *van Ryp* en zekere Vleeschhouwer *Louw*, en, in de wandeling, *Kapitein van de Hal* genaamd, de hand leenden, ter dood gebragt. Een bootsgezel, van een' luifel gesprongen, gaf hem, met zyn' houwer, een' houw in 't hoofd en een' anderen in de hand. Ook heeft *Kornelis d'Assigny*, Vendrig van 't blaauwe Vendel, hem, met zyn' degen, verscheiden' steeken gegeven. De gewezen Raadpensionaris, maar pas buiten de Voorpoorte gekomen, werdt, door den Notaris *van Soenen*, met de piek in 't aangezigt gekwest. Daarop voortgestooten, tot omtrent half weg tusschen de Poort en 't groene zoodje, schoot hem *Jan van Vaalen*, Broeder van Adriaan en Luitenant te water, met een pistool, in den nek, dat hy op de knieën nederzeeg. Toen, hoofd en handen hemelwaards hef-

fen-

fende, werdt hem toegegraauwd, *gy bidden! gy om God denken! gy gelooft niet, dat 'er een God is, en hebt hem al lang verzaakt, met uwe schelmeryen en verraaderyen* (u). Ten zelfden tyde gaf *Pieter Verhagen*, Waard in den Dolfyn en Schutter onder 't witte Vendel, hem, met de kolf van den snaphaan, zulk een' geweldigen slag op 't hoofd, dat hy ter aarde stortte, wordende, voorts, door den Vleeschhouwer, *Christoffel de Haan*, en verscheiden' anderen, afgemaakt. Het Lyk van den Ruwaard, toen, by dat van zynen Broeder, gesleept zynde, sloegen de burgers eene halve kring om de twee Lyken, en schooten 'er een algemeen *Salvo* op, welk de lighaamen aan flenteren geslaagen zou hebben, zo niet de meeste kogels, door 't nederwaards houden der snaphaanen, uit de loopen gerold waren, eer men vuur geeven kon (v). Voorts, werden de lyken, door 't slegtste graauw en eenige Burgers, gesleept naar 't groene zoodje, daar zy, door een Matroos, by de beenen, aan de wip werden opgehangen, waartoe de Burgers de lonten leenden. Een knegt van de postwagens, met den fluweelen mantel van Heere Joan wegloopende, werdt ontmoet, door den gewezen Luitenant-Admiraal, Kornelis Tromp, dien hy toeriep, *hier heb ik de fulpen lap van den Verraader langen Jan:* waarop Tromp antwoordde, *dat is goed, mannen*, zig voorts stellende regt voor de strafplaats (w). 't Lyk van den Ruwaard hing, eene sport hooger, dan dat van zynen Broeder, welk, merkelyk langer zynde, met

1672.

De Lyken worden by de beenen aan de wip gehangen.

(u) Omstandig Verh. *MS.*
(v) Gedenkw. Stukk. *bl.* 11, 12, 13, 14, 21, 22, 26, 29, 38, 39.
(w) Gedenkw. Stukk. *bl.* 22, 23, 29. Omstandig Verh. *MS.*

1672. met hoofd en schouders, het schavot raakte. De lighaamen waren toen genoegzaam naakt uitgeschud, en reeds, met houwen en snyden, geweldiglyk, mishandeld, waarin, terwyl zy hingen, werdt voortgegaan. Eerst sneedt men Joan de twee voorste vingers van de regterhand, met welke hy, riep men, het eeuwig Edict bezwooren hadt. Men hadt de leden, die de schaamte verborgen houdt, in den Ruwaard, met eene doode kat, hier, by toeval, gevonden, en in Joan, met eene oude lap of stuk van een' rozynkorf, toegedekt; doch deeze deksels werden, wel haast, weg gesmeeten. Een uit den woesten hoop zette de tanden in des Ruwaards manlykheid, poogende dezelve af te byten; doch hy sneedtze, daarna, af. Een ander slokte een oog in, welk hy hem uit het hoofd geboord hadt, luidkeels vraagende, *of hy het wel wederom zou konnen lossen*? een derde sneedt den Ruwaard, omtrent de heupen, een stuk vleesch uit het lighaam, welk hy voorgaf, met zynen vriend Tichelaar, dien avond, gebraaden, te zullen opeeten. Geduurende dit ysselyk schouwspel, vraagde iemant, Tromp ziende onder de toekykers, *wat zegt 'er myn Heer Tromp van*? waarop Tromp, naar 't verhaal van eenigen, antwoordde, *dat moet 'er nu zo mede door*; doch anderen melden, dat hy, den hoed in de oogen trekkende, stil zweeg. Ondertusschen, geesselden sommigen de Lyken, met de handen, onder 't melden der schelmstukken, welken men den Broederen te last gelegd hadt. Een matroos schreeuwde, *dit zyn de schelmen; die geene Vloot tegen Kromwel in zee wilden brengen; maar den ouden Admiraal Tromp zo deerlyk vermoorden lieten*.

van alle ledemaaten beroofd, en schandelyk mishandeld.

Getier van een' matroos.

ten. Die hond, wyzende op het Lyk van Joan, 1672.
meende het den zoon, ons Keesje, ook te klaaren; doch dit miste hem. Evenwel zette hy hem nog af. Maar toen de Broêr van deezen schelm tegen een' wettig' Koning zou vegten, werdt 'er wel voor de Vloot gezorgd. En nog durfde die hond niet tegen de Franschen aan. Te gelyk eenigen der verscheurde klederen over zyn hoofd zwaaijende, riep hy, *Tromp boven! de Witten onder! die 't zo niet wil, dien sla de donder!* De Predikant Simon Simonides, ook onder de aanschouwers staande, werdt, door eenen der beulen toegeroepen, *Domine, hangenze hoog genoeg?* waarop een der omstaanderen zeide, *hangt dien grootsten schelm nog eene sport hooger.* Maar Simonides, het afschuwelyk gezigt niet langer konnende veelen, begaf zig naar de herberg naast de Gevangenpoort: vanwaar de Regeering van den Haage 't stuk ook aanschouwde. Ook stondt 'er, ten zelfden einde, een groot getal van koetsen op den Vyverberg. Simonides deedt, des anderendaags, eene Predikaatsie in de nieuwe Kerke, in welke hy den moord der Broederen *eene wraake Gods* noemde, verzekerende, dat de handdaadigen niet gestraft, maar veeleer beloond zouden worden.

De Predikant Simonides is onder de aanschouwers.

't Mishandelen der Lyken duurde, van vyf uuren tot aan de scheemering, binnen welken tyd, zy van genoegzaam alle de ledemaaten, vingers, teenen, neuzen, ooren en schaamteleden, geknot werden. De ledemaaten werden, zo wel als de lappen en fleteren van 't gewaad, aan de omstanders geveild en verkogt. Een vinger goldt vyftien of twintig, een oor vyfentwintig of dertig, een teen tien stuivers.

De geknotte ledemaaten worden te koop geveild.

Daar-

1672. Daarna, kwamen 'er twee Ruiters om de Lyken te bewaaren: een van welken, terstond, op 't schavot klom, en den Ruwaard den laatsten teen afsneedt, dien aan de omstanders voor dertig stuivers te koop veilende (x). Onder 't ombrengen en mishandelen der Broederen, waren de kinderen van Heere Joan geborgen, in 't Huis van de Doopsgezinde Zusters *Köster*, op de lange graft, in den Wenteltrap, van waar zy, des anderendaags, in stilte, naar Amsterdam gebragt werden.

De Burgervendels trekken af.

Tegen den avond, trokken de Burgervendels, in goede orde, af. Het blaauwe Vendel nam zynen weg langs den Vyverberg, voorby het Heeren-Logement, daar toen de Heeren Tromp en Kievit in de vensters lagen, die egter 't hoofd omkeerden, toen de schutters, in 't voorbytrekken, *Lang leeve de Prins! Lang leeve Tromp!* riepen. Voor 't Huis van den Raadsheer van der Graaf, schreeuwde men Mevrouwe toe, *Wy hebben uws Zoons dood gewrooken. Zy hangen al, die 'er oorzaak van zyn.* Omtrent het Huis van Prinse Maurits, kreegen de schutters Willem van der Aa, Burgemeester van Rotterdam, in 't oog, dien zy, zo Verhoef naderhand verhaald heeft, even als de Witten, zouden gehandeld hebben, was hy niet, schielyk, uit hun gezigt geraakt. Men hadt, te vooren al, gesproken, om 't Huis van den gewezen Raadpensionaris en nog eenigen te plonderen. Doch Verhoef en anderen wederhielden dit. Ook wilden sommigen den Rekenmeester de

Witt

(x) Gedenkw. Stukk. *bl.* 14, 22, 23, 28, 40, 41. Holl. Merc. van 1672. *bl.* 140. Leev. van C. en J. de Witt, *bl.* 419.

Witt te lyve. Doch zy vonden geene onder- 1672.
steuning genoeg, om dit voorneemen uit te voeren (y).

Maar omtrent half tien uuren, begaf Verhoef, voorgeevende, in de zak van Heere Joan, eenen brief aan Beverningk gevonden te hebben, waaruit het verraad klaarlyk bleek, zig wederom naar de Strafplaats, om den vermoorden de herten uit het lyf te haalen, gelyk hy, met veel verwoedheid, deedt. Hy zelf heeft egter, naderhand, verhaald, dat hyze eenen jongen ontweldigd hadt. Vast gaat het, dat hyze, terstond hierna, in de herberg van Beukelaar, aan eenige liefhebbers van zyne Hoogheid vertoonde, welken hy wist te zeggen, dat het grootste dat van den Raadpensionaris was. Hy gaf voor, de herten aan den Prinse of naar Engeland te willen zenden: doch hy heeftze zelf, in Terebinthyn-olie, bewaard, en sedert, dikwils, vertoond (z). Omtrent den brief aan Beverningk, weet men nog, dat Verhoef, voorgeevende, des nagts, by den Prinse, in 't Leger, geweest te zyn, zig, des anderendaags, met zulk een' brief, wervoegd heeft aan 't huis van den Prokureur *Sterreveld* in den Haage, op hem begeerende, dat hy 'er twee Afschriften van maaken zou, die, des avonds, door een Paadje van zyne Hoogheid, zouden afgehaald worden: gelyk geschiedde (a). Omtrent half elf uuren, werden de Lyken, door iemant, by fak-

Verhoef maakt zig meester van de herten der Broederen.

(y) Gedenkw. Stukk. *bl.* 14, 15, 24.

(z) Gedenkw. Stukk. *bl.* 14, 24, 26, 41. VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 768.

(a) Aant. *uit den* mond *van den* Prok. STERREVELD *MS.*

1672. fakkellicht, uitgetekend (*b*). Men vondt toen de borst van den Ruwaard, met een dwarshout, gelyk men de beesten doet, opgespalkt. Doch 't lighaam van Joan was, met geopende borst, blyven hangen. De Staaten van Holland, kennis van 't gebeurde gekreegen hebbende, hadden 'er, terstond, over geschreeven aan den Prinse, het ombrengen der Broederen noemende de *eene zaak, die, voor hun en voor al de weereld,* * *verfoeilyk was*, en zyne Hoogheid verzoekende, om terstond naar den Haage te komen, en de verdere onheilen, door zyne tegenwoordigheid, te stuiten. Ten zelfden tyde, hadden zy belast, dat de mishandelde lyken afgenomen zouden worden (*c*). Ook geschiedde dit, ten twaalf uuren des nagts, door twee dienaars van Heere Joan, twee dienaars van den Heere van Zwyndrecht, en een' dienaar van den Rekenmeester de Witt: waarby zig, uit loutere liefde tot de vermoorde Broeders, voegden de Advokaat *Theophilus Neranus* en zekere Schoenlapper. Men bragt de lyken, onder geleide van eenige Ruiters, naar 't huis van den gewezen Raadpensionaris, in wiens graf, in de nieuwe Kerke, zy, des nagts tusschen den een- en tweeëntwintigsten van Oogstmaand, wederom onder 't geleide van eenige Ruiters, doch zonder dat 'er eenige vrienden by waren, ter aarde besteld werden (*d*). De wapens der Broederen werden, sedert, bedektelyk, in 's Kosters huis gebragt, met meening, omze, ter gelegener tyd, naar 's Lands gebruik, in de Kerke, op te hangen.

* *detestabel.*

De Lyken worden afgenomen en begraaven.

(*b*) Leeven van C. en J. de Witt. *bl.* 423.
(*c*) Resol. Holl. 20 *Aug.* 1672. *bl.* 138, 139.
(*d*) Gedenkw. Stukk. *bl.* 25, 41. Omstandig Verh. *MS.*

gen. Doch 't graauw, hiervan de lugt gekreegen hebbende, viel ter deure in, en maakte zig meester van de wapens, die, terstond, vernield werden (*e*). 1672.

VI. Zyne Hoogheid ontraadt het vervolgen der handdaadigen.

's Daags na het ombrengen van de Witten, was de Prins in den Haage. De Staaten van Holland vaardigden den Heer van Maasdam aan hem af, om uit hem te verneemen, welke middelen men tegen de handdaadigen zou behooren in 't werk te stellen. 't Scheen, dat zy neigden tot strengheid. Doch zyne Hoogheid bragt in bedenking, dat het stuk, door de voornaamste burgers, was uitgevoerd; tegen welken men zig, niet zonder gevaar, van strenge middelen zou konnen bedienen (*f*). Ook heeft men, sedert, geheel geen onderzoek naar de handdaadigen gedaan. Aanmerkelyk is 't egter, dat verscheiden' derzelven een ongelukkig einde gehad hebben. De Schepen Joan van Bankhem, in Herfstmaand, door zyne Hoogheid, bevorderd tot Baljuw van 's Graavenhaage, kweet zig zulks in zyn ampt, dat hy, op last van 't Hof (*g*), in hegtenis gezet en strengelyk gepynigd werdt; waarna hy, in den jaare 1680, *wegens menigvuldige begaane misdryven en vuile handelingen* (*h*), veroordeeld werdt, om onthalsd te worden. Hy beriep zig van deeze Sententie op den Hoogen Raad, en stierf, terwyl zyn geding daar onafgedaan hing, in zyne gevangenis, op de Voor-

Uiteinde van drie derzelven: den Schepen Joan van Bankhem,

(*e*) Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 140. Leeven van C. en J. de Witt. *bl.* 432.

(*f*) *Uit* Aant. *van den* Pens. VIVIEN *van* 22 *Aug.* 1672. *MS.* Gedenkw. Stukk. *bl.* 46.

(*g*) Resol. Holl. 31 *July* 19 *Dec.* 1676. *bl.* 317, 628.

(*h*) *Zie* Art. en Eisch van den Procur. Gener. *tegen* Mr. J. van Bankhem. *gedr.* 1679.

1672. Voorpoorte, na dat hy verscheiden' jaaren gezeten hadt (*i*). De Zilversmid Verhoef was van Woerden geboortig, alwaar zyne Ouders een glas met zynen naam vereerd hadden in de Remonstrantsche Kerke, welk, zo ras men 'er kennis van zyn bedryf gekreegen hadt, veragtelyk, in stukken geslaagen werdt. Daarna verliet hy de Zilversmids Winkel, en werdt Waard te Voorburg, alwaar hy, zig, eerlang, aan verscheiden' Straatschenderyen en andere schelmstukken schuldig gemaakt hebbende, door Baljuw en Mannen van Rynland, tot openbaare geesseling veroordeeld werdt. Dit vonnis werdt, den zevenentwintigsten van Slagtmaand des jaars 1677, te Leiden, aan hem uitgevoerd. De meeste aanschouwers verheugden zig, in zyne schande. Eenige Studenten hadden Vioolspeelers geplaatst, tegen over 't schavot, die zy, terwyl hy gestraft werdt, wakker speelen lieten. Voorts, was hy voor vyftig jaaren in het Tugthuis gebannen (*k*). Ik lees egter, dat hy, na eenigen tyd, geslaakt zynde, met der woon, naar Utrecht vertrokken is (*l*). Doch hoe hy daar of elders aan zyn einde geraakt zy, is niet tot myne kennisse gekomen. Maar van Willem Tichelaar, den beschuldiger des Ruwaards, heb ik verscheiden' merkwaardige byzonderheden aangetekend gevonden. Niet lang na 't ombrengen der Broederen de Witt, kwam hy ten huize van den Heere van Heemstede, toen oudsten Rekenmeester van Holland, begeerende van hem het

den Zilversmid Verhoef, en

den Chirurgyn Willem Tichelaar.

(*i*) Aantek. van deezen tyd. *MS. Zie ook* DE RIEMER *'s Gravenh.* II. *Deel bl.* 53, 54.
(*k*) Verhaal der Justitie aan H. Verhoef, *gedr. te Leyden.* 1677.
(*l*) Leeven van C. en J. de Witt. *bl.* 429, 430.

het Ampt, welk hem toegezeid was, voor den dienst, dien hy aan 't Land gedaan hadt. De Heer van Heemstede vraagde, *wie hem het Ampt toegezeid hadt? De Heer van Zuilenstein*, antwoordde Tichelaar. *Ga dan*, hernam de Heer van Heemstede, *naar den Heer van Zuilenstein, en laat die u het Ampt geeven* (m). Tichelaar kreeg, eerlang, een Ampt. Hy werdt Stedehouder van Heer *Johan François van Schagen*, Heere van Heenvliet, die Ruwaard van Putten geworden was, in de plaats van Kornelis de Witt. Doch *Johan Boreel*, Luitenant-Kolonel, in Staatschen dienst, in den jaare 1681, Ruwaard geworden zynde, gaf den Prinse te verstaan, dat hy met Tichelaar niet te handelen wist, en hem gaarne, met goedvinden van zyne Hoogheid, zou afdanken. Hy vraagde, te gelyk, of zyne Hoogheid zig ook iet aan deezen mensch liet gelegen zyn? De Prins antwoordde, *neen*: daarby voegende, *geef den hondsvod een' voet in 't gat, en laat hem loopen* (n). Hy werdt ook, kort hierna, om zeker misdryf, afgedankt. 't Schynt egter, dat de Prins, ook na dat hy Koning van Groot-Britanje geworden was, Tichelaar nog met een jaargeld ondersteund heeft. Immers, ruim een jaar na 's Konings dood, in den Zomer des jaars 1703, vervoegde hy zig by *Godard Willem van Tuil van Serooskerke, Heere van Welland*, toen, wegens Utrecht voorzittende ter algemeene Staatsvergaderinge, hem zeggende „ dat hy, van wege zyne Koningkly-
„ ke

1672.

(m) Aantek. *uit den mond van* Schepen Bontemantel, *die 't hadt van den* Hr. van Heemstede *zelven. MS.*

(n) Aant. *uit den mond van* Schepen C. Kloek, *die 't hadt van den* Hoofdoffic. Boreel, Broeder van den Ruwaard J. Boreel. *MS.*

1672. „ ke Majesteit, jaarlyks, agthonderd guldens „ ontvangen hadt, in vergelding van den dienst, „ door hem, in 't jaar 1672, aan den Lande gedaan; dat de Akte, welke hy hiervan hadt, „ egter maar sprak van vierhonderd guldens, „ willende zyne Majesteit niet weeten, dat hy „ hem, jaarlyks, zo veel gaf." Voorts, verzoekende „ dat hunne Hoog-Mogendheden, als „ Executeurs van 's Konings Testament, hem, „ die nu oud en behoeftig was, uit 's Konings „ domeinen, de jaarlyksche agthonderd gul„ dens lieten trekken, als te vooren (*o*)." Doch men kan ligtelyk denken, dat zulk een verzoek toen geen' ingang vondt. Tichelaar verviel, daarna, tot de diepste elende. Men heeft hem, in eenen hoogen ouderdom, op krukken, in den Haage, zien bedelen, zonder dat iemant byna, die hem kende, zig zyns erbarmde. Ook sleet hy zyne dagen in geduurige ongerustheid, erkennende, nu en dan, onder vier oogen, dat hy den Ruwaard valschelyk beschuldigd hadt, en oorzaak van den moord der twee Broederen geweest was (*p*). Hy is, volgens sommiger verhaal, in of omtrent het jaar 1714, in den Haage, gestorven (*q*).

VII. Afbeelding van den Raadpensionaris de Witt. Zo veel hield ik dienstig aan te tekenen, over het ombrengen der Broederen de Witt, „ waardoor men," schryft Burnet „ den Prinse „ meende dienst te doen; schoon men hem „ meer nadeels toebragt, dan men ooit magtig „ was te herstellen. Ook sprak, getuigt hy, „ zyne Hoogheid nimmer van den moord, dan „ met

(*o*) Aant. *uit den mond van* den Hr. van Welland *zelven MS.*
(*p*) Aant. *van* Mr. N. N. *Adv. MS.*
(*q*) M. J. Z. C. Grondig berigt van 's Lands Ongeval, *bl.* 82.

„ met de uiterste verfoeying (r)." De dood van den gewezen Raadpensionaris werdt ook beklaagd by veelen, die, met reden, voor voorstanders van het Huis van Oranje, gehouden werden (s). Zyn vlug verstand, vaardig oordeel, inneemende welspreekendheid, ongemeene schranderheid, in 't uitvorschen van geheimen (t), en groote ervaarenis in zaaken van Staat en Regeeringe (u), hadden hem, al lang, doen aanzien, voor het Orakel der hooge Staatsvergaderingen. 't Beleid der gewigtigste onderhandelingen, over uitheemsche en binnenlandsche zaaken, werdt hem, hierom, doorgaans, toevertrouwd. Hy ontwierp de Brieven, Instructien en andere Akten van aanbelang. Hy onderhieldt briefwisseling met de Gezanten van den Staat aan alle Hoven, en handelde, daarenboven, dagelyks, met de uitheemsche Gezanten in den Haage. De staat van 's Lands Geldmiddelen, was, door hem, in zulk eene uitsteekende orde, gebragt, dat de Staaten, na dat hy zyn ampt reeds neder gelegd hadt, nog op hem begeerden, dat hy hun daarvan eene schets zou leveren (v). Hy droeg, gemeenlyk, een zakboekje by zig, voorzien met tafels, waaruit hy aanwees, op wat grond en wyze, men den Staat aan geld helpen kon, in geval van noodzaakelykheid (w). Die geschreeven hebben, dat hy geene kennis hadt van den staat en belangen van vreemde Mogendheden, moeten 1672.

(r) Burnet *Vol.* I. *p.* 326.
(s) Gedenkw. Stukk. *bl.* 47.
(t) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 61, 563. *Tom.* III. *p.* 22, 25, 546.
(u) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 167.
(v) Resol. Holl. 4 *Aug.* 1672. *bl.* 73.
(w) Burnet *Vol.* I. *p.* 220.

1672. ten zyne Brieven niet hebben gelezen. Temple getuigt, nimmer iemant gekend te hebben, die deeze belangen zo wel verſtondt (*x*). Ook is 't hem, door anderen, als een misſlag toegerekend, dat hy te veel uit der Vorſten belangen redekavelde, en te ligt onderſtelde, dat zy, naar hun wezenlyk belang, te werk gingen. In den jongſten oorlog met Groot-Britanje, hadt hy zig zelfs op 's Lands Vloote begeven, dezelve, eens, tot merkelyk voordeel van den Staat, tegen 't gevoelen der Lootsluiden, met eenen ongewoonen wind, in zee brengende. Doch ſommigen oordeelden, dat hem de kryg niet voegde, en dat hy 'er, uit loutere verwaandheid, de hand aan ſloeg: of, veelligt, om zyn wankelend gezag, door eenen gelukkigen zeeſlag onder zyn beleid, te herſtellen (*y*). Schoon hy zig wars toonde van uiterlyke praal, dikwils alleen te voet ging, en maar een' of twee knegts hieldt (*z*), meent men egter, dat hy niet vry was van trotsheid en heerſchzugt: en dat hieruit ontſtondt, dat hy de gewigtigſte zaaken geheim hieldt, en genoegzaam alleen afdeedt (*a*). Ook paſte hy veel invloed te hebben in de Regeeringen der Steden, welken hy, allengskens, wiſt te vervullen, met Luiden, die zyne zyde hielden. Zeer was hy 'er op gezet, om zyne bloedverwanten en vrienden te bevorderen, tot eerlyke en voordeelige ampten, waarover, ſomtyds, misnoegen rees, tuſſchen hem en zulken, die anders hooge agting voor hem

(*x*) TEMPLE Memor. *bl.* 506.
(*y*) Memoir. de GUICHE *p.* 77, 82, 104.
(*z*) *Zie* BRANDT de Ruiter, *bl.* 614.
(*a*) BURNET *Vol.* I. *p.* 319, 329. D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 367.

hem hadden (*b*). Voor 't overige, is hy den Vaderlande altoos getrouw gebleeven, zonder dat men, wat hem ook, by monde en geschrifte, moge nagegeven zyn, ooit ontdekt heeft, dat hy zig, door vreemde Mogendheden, heeft laaten omkoopen, om iet te onderneemen, ten nadeele van den Staat. De Prins van Oranje zelf hieldt hem, schryft Burnet, voor eenen der grootste mannen zyner eeuwe, en geloofde, dat hy den Staat getrouwelyk gediend hadt (*c*). Dezelfde schryver noemt hem een opregt, openhartig man, die geene konststreek oefende, dan die van stilzwygendheid, aan welke hy de weereld zo gewend hadt, dat men naauwlyks wist, of hy, met voordagt, of uit gewoonte zweeg (*d*). Doch 't gene wy, te vooren, van zyne handelingen met den Franschen Ambassadeur, d'Estrades, te boek gesteld hebben, heeft den Leezer konnen leeren, dat hy, ook somtyds, alspreekende, zyne waare meening wist te verbergen. Terstond na zynen dood, werden alle zyne papieren, en zyne byzondere brieven zelven in beslag genomen door de Staaten, en door en door onderzogt (*e*), zonder dat 'er iet in gevonden werdt, welk zyner gedagtenisse oneer aandoen kon. Een der Gemagtigden tot dit onderzoek, gevraagd zynde, wat hy in de Witts papieren gevonden hadt, antwoordde, *wat zouden wy gevonden hebben? niets dan eerlykheid* (*f*). Alleen 1672.

(*b*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 155. Lettre de Mr. de Groot *de* 20[e] *May* 1671.
(*c*) Burnet *Vol.* I. *p.* 321.
(*d*) Burnet *Vol.* I. *p.* 220.
(*e*) Resol. Holl. 23, 25 *Aug.* 27 *Sept.* 20 *Decemb.* 1672. *bl.* 141, 156, 99, 104.
(*f*) Gedenkw. Stukk. *bl.* 50.

1672. leenlyk, kan niet geloochend worden, dat hy, door eene onverzettelykheid, die sommigen grootheid van ziele (*g*), andere styfzinnigheid en wraakluft noemden (*h*), al zyn gezag gebruikt heeft, om den Prins van Oranje, zo veel hem mogelyk ware, buiten bewind te houden, tegen 't gevoelen van alle de Gewesten en van verscheiden' voornaame Leden van Holland zelven, die niet veelen konden, dat iemant, die hun gelyk stondt in rang en geboorte, zig 't voornaam bewind der Regeeringe aanmaatigde (*i*). Ook schynt men, aan deeze onverzettelykheid, een groot deel der rampen van deezen tyd te moeten toeschryven. Zy bragt hem ook in den haat van zulken, die 't belang van den Staat, of hunne eigen' grootheid zogten, door 's Prinsen verheffing (*k*). Zy was oorzaak, dat hy verdagt gemaakt werdt van Landverraaderye en ontrouw, by 't onverstandig gemeen, welk, geene paalen weetende te stellen aan zyne woede, en, door luiden van meerder aanzien, eerder opgehitst zynde dan nedergezet (*l*), hem aan zyn einde hielp, op eene wyze, die sommigen heeft doen twyfelen, of de Hollanders niet wel met reden beschuldigd werden van wreedheid (*m*), en die de meesten, zonder onderscheid, heeft doen oordeelen, dat zyne negentienjaarige diensten een beter lot waardig geweest waren. Zyn Vader, de Rekenmeester de Witt, ontsloeg zig, wat laater, ook van zyn ampt

(*g*) Lettr. de MR. DE GROOT *de* 12e *Sept.* 1673.
(*h*) Memoir. *de* GUICHE *p.* 30, 31.
(*i*) BURNET *Vol.* I. *p.* 221, 320. D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 379.
(*k*) Memoir. *de* GUICHE *p.* 326.
(*l*) BURNET *Vol.* I. *p.* 326.
(*m*) *See* TEMPLE Observ. upon the Netherl. *Ch.* IV.

ampt (n), en overleefde het ongeval, welk zynen Huize overgekomen was, nog geen anderhalf jaar (5). 1672.

Het deerlyk omkomen der Broederen de Witt baande den weg tot verandering in de Regeeringe der Steden, die, kort hierna, voorviel; doch niet zonder merkelyke opschudding toeging. De Heer van Maasdam gaf, op den tweeëntwintigsten van Oogstmaand, ter Vergaderinge van Holland, in bedenking, of sommige Regenten, die by 't gemeen verdagt waren, schoon de Prins hen onschuldig hieldt, zig niet behoorden te ontslaan van de Regeeringe (o). Doch hierop werdt toen nog niets besslooten. Midlerwyl, hadden de Staaten, op aanpryzing van zyne Hoogheid, den Griffier *Gaspar Fagel*, verkooren tot Raadpensionaris, op de Instructie van den jaare 1668, die den Prinse wel geviel, mids men 'er by beval, dat de voornaamste zaaken den Stadhouder moesten bekend gemaakt worden (p). Fagel aanvaardde het gewigtig Ampt, na dat hy verklaard hadt „ dat hy in „ zig niet vondt de hoedanigheden, welken, in „ zynen voorzaat, hadden uitgemunt, en die deezen, schoon hy wel gediend hadt, egter niet „ hadden konnen hoeden voor de rampen, welken hem waren overgekomen; dat het Ampt „ ook veel opspraak onderworpen was, en dik- „ wils,

VIII. De Griffier Gaspar Fagel wordt Raadpensionaris.

(n) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 27 *Sept.* 1672. *MS.*
(o) *Uit* Aant. *van den* Pens. VIVIEN *van* 22 *Aug.* 1672. *MS.* Gedenkw. Stukk. *bl.* 46.
(p) Resol. Holl. 18, 19 *Aug.* 1672. *bl.* 122, 127. Aantek. *van de* Pens. VIVIEN *en* HOP *van* 16, 17, 18, 19, 20 *Aug.* 1672. *MSS.*

(5) Hy stierf, den tienden van Louwmaand des jaars 1674. Zie *Tweejaarige Geschiedenissen*, bl 67.

1672. „ wils, zelfs by Regenten, in 't oog liep; en dat hy „ het aannam, om de Staaten te gehoorzaamen „ (q)." Op den voorslag der Edelen (r), werden hem, in de plaats van zesduizend, gelyk zyn voorzaat genooten hadt, twaalfduizend guldens, in 't jaar, toegelegd (s). De nieuwe Raadpensionaris, schoon hy, voorheen, de zyde van de Witt gehouden, en zeer gearbeid hadt, om Friesland te beweegen, tot het omhelzen der Akte van Overeenstemming (t), was, sedert eenigen tyd, geworden een yverig bevorderaar der belangen van den Prinse, zonder wiens hulp, hy, zegt Temple (u), meende, dat het Land niet kon behouden worden. Ook verliet de Prins zig geheellyk op zynen raad, die, schryft de Groot (v), omtrent deezen tyd, strekte, om zyne Hoogheid te doen begrypen, „ dat deszelfs gezag niet onafhangkelyk genoeg zyn zou, zo lang 'er geene verandering kwame in de Regeeringe der Steden, en zo lang zy, die de maatregels van de Witt gevolgd hadden, zitting behielden in de Staatsvergaderingen." De oproeren in verscheiden' Steden gaven, ten zelfden tyde, den Raadpensionaris aanleiding, om den Staaten, die nu op 't scheiden stonden, af te vraagen „ hoe de Gekommitteerde Raaden zig, in der Staaten afzyn, omtrent deeze oproeren, zouden hebben te gedraagen?" Men verstondt, dat de Gekommitteerde Raaden zelven, desaangaande,

De Gekommitteerde

(q) *Uit* Aant. *van den* Pens. VIVIEN *van* 23 *Aug*. 1672. *MS*.
(r) *Uit* Aantek. van deezen tyd. *MS*.
(s) Resol. Holl. 20 *Aug*. 1672. *bl*. 137.
(t) BURNET. *Vol*. I. *p*. 327.
(u) Memor. *bl*. 299.
(v) Lettre *de* 2,e *May* 1673. *ecrite d'Anvers*.

de, eenigen voorslag zouden doen: die, hierop, in 't breede, verklaarden „ dat zy, ernstelyk „ geraadpleegd hebbende, op eenig middel, „ om de verkeerde indruksels, door de gemeen- „ te, opgevat, tegen de Regenten, weg te nee- „ men, maar twee wegen open zagen; of de „ oproerigen, geregtelyk, aan te tasten, en te „ straffen, of den weg van zagtheid en toegee- „ vendheid met hen in te slaan. Dat de eerste „ weg niet was te houden, zynde de Regters, „ zelfs gesterkt met het weinig Krygsvolk, welk „ in de Steden lag, niet bestand, tegen de ge- „ wapende burgery. Ook hadt men den vyand „ op de grenzen, die zig ligtelyk bedienen zou „ van de gelegenheid, om eenige Steden te ver- „ rassen, als hy zag, dat Regeering en Burge- „ ry onderling overhoop lagen: en als 't volk „ eens magtiger werdt dan de Wethouders, „ zou ook 't gezag der onverdagten en dat des „ Stadhouders zelven eenen onherstelbaaren „ krak gekreegen hebben. Zy oordeelden, hier- „ om, eenpaariglyk, dat men den zagten weg „ behoorde te kiezen, en zyne Hoogheid ver- „ zoeken en magtigen, om alomme onderzoek „ te doen naar de oorzaaken van het mistrou- „ wen op de Wethouders, en de gemeente, „ door redenen, te overtuigen van haar onge- „ lyk; of zelfs, om, zo men anders de rust niet „ herstellen kon, de verdagte Wethouders, op „ de beleefdste wyze, over te haalen, om zig „ te ontslaan van 't bewind, zonder de minste „ krenking der Privilegien, of van den goeden „ naam en faam der Wethouderen; die ook, „ hierom, niet zouden mogen geagt worden, „ zig ergens in vergreepen te hebben. Dat men,

1672.

Raaden oordeelen, dat men den Prins behoort te magtigen om de rust in de Steden, zelfs door 't veranderen der Regeeringe, te herstellen.

1672. „ by Titus Livius (*w*), las, hoe Pakuvius, te „ Capua, daar 't volk, oproerig geworden, den „ Raad dreigde te vermoorden, gezag gekree- „ gen hebbende van den Raad en 't volk, om „ den twist te beslissen, middel gevonden hadt, „ om den Raad in wezen te laaten, en 't volk „ te stillen; en dat zy God bidden zouden, dat „ het hier ook zo gaan mogt." De Staaten, de Gekommitteerde Raaden gehoord hebbende, beslooten, op den voorslag van Haarlem, derzelver gevoelen den Prinse aan te dienen en zynen raad daarop te hooren. Doch zyne Hoogheid vondt niet dienstig, zig te uiten. Alleenlyk verklaarde hy zig gereed, tot het gene de Staaten heilzaam zouden oordeelen, daarby voegende, dat hy van meening was, dat veele Wethouders, ten onregte, verdagt werden gemaakt (*x*). De Edelen, Dordrecht, Haarlem en de meeste andere Steden schikten zig, sedert, naar den voorslag der Gekommitteerde Raaden. Delft en Leiden meenden, dat de verandering der Regeeringe, niet dan op den gewoonlyken tyd, en volgens de Privilegien, behoorde te geschieden. Leiden merkte aan „ dat „ men 't meest gelaaden hadt op zulken, die „ voorheen, tegen de bevordering van den „ Prinse, gestemd hadden." Ook begeerde deeze Stad en Briele, dat zyne Hoogheid zo wel last kreege, om de Gemeente te straffen, wanneer zy bevonden werdt, ten onregte, te klaagen, als om de Wethouders te verlaaten van hunne ampten. Doch de Raadpensionaris Fagel

De meeste Leden vallen hun toe. Bedenkelykheid van sommigen.

opgelost, door den

(*w*) *Libr.* XXIII. *Cap.* 2, 3.
(*x*) Resol. Holl. 26 *Aug.* 1672. *bl.* 162, 164. *Uit* Aant. *der* Pens. VIVIEN *en* HOP *van* 26 *Aug.* 1672. *MSS.*

Fagel merkte aan „ dat de verandering der Regeeringe, buitens tyds, en door den Stadhouder, behoorde te geschieden, om dat het volk anderszins niet te vrede zou zyn, hebbende men, hier, toen het * verfoeilyk stuk aan de Witten uitgevoerd werdt, voorgegeven, dat de Prins te goed was, en dat men daarom 't werk verrigten moest, eer hy in den Haage kwame. Dat de voorgeslaagen' verandering wel aanliep tegen de gewoone orde der Regeeringe, mogende de Vroedschappen zelfs niet verlaaten worden; maar dat het beter ware, dit, voor ééne reize, door de vingeren te zien, dan af te wagten, dat het volk zelf orde stelde. Dat zyne Hoogheid, ongetwyfeld, bescheidelyk handelen, en de Regeering zoo veel in stand houden zou, als mogelyk ware. Dat 'er stof genoeg was, om scherpe Plakaaten te maaken; doch dat de tyden zulks niet gehengden, zullende het volk maar hardnekkig worden, zo men 't, door strenge middelen, dagt te verbaazen."

1672. Raad-pensionaris Fagel.

* *execrabel fait.*

Door deeze redenen, lieten zig de drie Steden overhaalen (y), en de Staaten verzogten en magtigden zyne Hoogheid, by een Besluit van den zevenentwintigsten van Oogstmaand „ om, in zulke Steden, daar reeds agterdogt en gemor ontstaan was, aanstonds, en zonder af te wagten, dat de zaaken aldaar tot verdere oproerigheid voortliepen, op het verzoek van de Burgemeesteren en Regeerderen, of van de Burgeren en Ingezetenen, of anders ook uit „ ei-

Zyne Hoogheid wordt gemagtigd, om, des noods, de Regeering te veranderen.

(y) *Uit* Aantek. *van de* Pens. VIVIEN *en* HOP *van* 27 *Aug.* 1672. *MSS.*

1672. „ eigen' beweeging, onderzoek te doen, op de „ oorzaaken der agterdogt, dezelven, ware 't „ mogelyk, weg te neemen, en de Wethou„ ders en Ingezetenen met elkanderen te her„ eenigen, ook, door aanwyzing van de on„ gegrondheid der agterdogt, en door vermaa„ ning tot schuldige eerbiedenis aan de Wet„ houderschap. Doch zo dit niet mogt willen „ gelukken, werdt de Prins ook verzogt en ge„ magtigd, om de meest verdagte Wethou„ ders, op de bescheidenste en bekwaamste „ wyze, te beweegen, over te haalen, en des „ noods, te * verpligten, om zig van de Re„ geering over Stad en Land te ontslaan: voorts, „ ook, om zulke orde te stellen, als zyne Hoog„ heid, ten meesten dienste van den Lande, „ zou noodig oordeelen: alles slegts voor dee„ ze reize, en zonder in gevolg te konnen ge„ trokken worden; ook zonder benadeelinge „ van de Privilegien, vry- en geregtigheden „ der Steden. Ook zouden de voornoemde „ Wethouders, om dit ontslag, niet mogen ge„ agt worden, zig in den dienst van den Lan„ de kwalyk gekweeten te hebben, of in hun„ nen goeden naam en faam gekrenkt te zyn: „ zelfs zouden zy, nevens hunne Huisgezin„ nen en goederen, genomen worden in de by„ zondere bescherminge van zyne Hoogheid, „ met waarschuwing aan elk, op verbeurte van „ lyf en goed, om hun, in geenerlei opzigt, „ te beledigen. Eindelyk, werdt verklaard, dat „ tot de voornoemde magtiging alleenlyk be„ slooten was, op inschryven, zodanig dat de „ Steden, die goedvinden mogten, zig van de„ zelve te bedienen, zulks terstond zouden mo„ gen

* *obligeren.*

„ gen doen; doch de Steden, die oordeelden, „ dezelve niet noodig te hebben, zouden 'er „ niet mede bezwaard worden, mids zy haare „ bewilliging in dezelve, binnen agt dagen, op„ schreeven (z)." 't Welk, nogtans, door geene der Steden, dan door Enkhuizen, gedaan werdt (*a*). 1672.

IX. Opschudding te Rotterdam, en verandering der Regeeringe aldaar.

Doch eer zyne Hoogheid, op deeze wyze, gemagtigd was, tot herstelling der ruste in de Steden, hadt hy reeds verandering gemaakt in de Regeering van Rotterdam, alwaar de oproerigheid en het wantrouwen, sedert het wyken van de Groot naar Antwerpen, merkelyk waren toegenomen. Eenige Leden der Vroedschap(6), afgevaardigd naar 't Leger by Bodegrave, om zyne Hoogheid te bedanken voor 't schryven van den Brief van den negenden van Hooimaand (*b*), hadden zelfs bespeurd, dat zy den Prinse niet aangenaam waren, alzo hy, hun, te paarde en met gedekten hoofde, gehoor verleend hebbende, zo dra zy uit hadden, voortreedt, hun, op hun verzoek, om de Stad met zyne tegenwoordigheid te vereeren, over schouder, toeroepende, *ik heb u zo dikwils laaten zeggen, dat ik niet komen kon: ik kan niet komen.* Sedert hadt men zyn best gedaan, om 's Prinsen gunst te herwinnen. Men vernam zo dra niet, dat zyne Hoogheid Joan Kievit * uitwisscbing van de Sententie, tegen hem geveld, verleend hadt,

* *Abolitie.*

(z) Resol. Holl. 27 *Aug.* 1672. *bl.* 171. VALKENIER I. *Deel, Bylag. N.* 62. *bl.* 136.
(*a*) Verhaal der muiterye te Rotterdam. *MS.*
(*b*) LIII. *Boek, bl.* 116.

(6) *Adriaan Vroezen*, *Gerard Gaal* en *Gerard Vredenburg.*

1672. hadt, of men boodt aan, 's Prinſen oogmerk, op de beſte wyze, te willen helpen bevorderen (c). Doch 't baatte luttel. Zo haaſt men, in de Stad, tyding gekreegen hadt van het ombrengen der Broederen de Witt, werdt de Schuttery in de wapenen gebragt. Twaalf voornaame Burgers, in eene herberg byeengekomen, beſlooten de Regeering te doen veranderen, en vaardigden eenigen af aan Burgemeeſteren, om te verzoeken, dat de Vroedſchap belegd mogt worden: 't welk geſchied zynde, verzogten zy, ſchriftelyk, dat twaalf Vroedſchappen, die hun, zeidenze, verdagt waren, afſtand deeden van hunne Ampten: onder deezen waren Paats en de Groot uitlandig, en nog drie anderen afwezig. Alle de overigen voldeeden, op ſtaande voet, aan de begeerte der Burgerye, en den volgenden dag, zynde den drie-entwintigſten van Oogſtmaand, werdt 'er, op den voorſlag der Burgeren, een driedubbel getal genoemd, waaruit zyne Hoogheid, op den vyfentwintigſten, de verkiezing deedt: onder de verkoorenen waren Kievit, Willem Baſtiaansz, van Naarſen, Roosmaale en anderen, die deel aan de jongſte beweegingen gehad hadden. De plaatſen der afwezende Vroedſchappen werden, wat laater, ook door zyne Hoogheid, uit diergelyke benoeming, vervuld. Kievit werdt Penſionaris, in de plaats van de Groot. Doch hy bekleedde dit ampt niet lang. De Groot ſchreef, wat laater „ dat, onder de genen, die, ten dee-
„ zen tyde, te Rotterdam, in de Regeeringe
„ kwamen, maar twee Perſoonen waren, die
„ ee-

(c) Vergader. 8 *Aug.* 1672. *MS.*

„ eenig goed hadden; daar de verlaaten' Re- „ genten, te samen, meer dan drie millioenen „ ryk geweest waren (*d*)." De Burgers, die deeze verandering bewerkt hadden, vorderden, daarna, verscheiden' punten van de nieuwe Regeeringe. Doch een groot getal anderen van de voornaamsten der Stad kanteden zig tegen dit verzoek, zeggende, dat zy 'er nooit in bewilligd hadden. Ook hadt het verzoek geen gevolg, en Rotterdam geraakte, allengskens, in rust (*e*). 1672.

X. Beweeging te Delft.

Te Delft, was 't graauw in beweeging geraakt op den negentienden van Oogstmaand, by gelegenheid, dat 'er eenig schietgeweer gebragt was in twee herbergen by de Rotterdamsche Poorte, waarvan 't gemeen de reden niet bevroeden kon. Eene deezer herbergen werdt geplonderd (*f*). 't Morren hieldt, sedert, aan onder de schutters, die, eindelyk, op den dertigsten, een Geschrift ontwierpen, waarby zy, onder anderen, begeerden, dat de Regeering mogt *gezuiverd worden van den Loevensteinschen aanhang*, en niemant dan die den Hervormden Godsdienst beleedt, tot dezelve worden toegelaaten. Met dit Geschrift, trok men, van twee Leden uit de Vroedschap verzeld, naar den Prinse, die 't der Regeeringe van Delft toezondt, door welke het, van punt tot punt, wederlegd werdt. De Vroedschappen zagen zig egter, op het aanhouden van eenige Burger-Officieren, voorgeevende te spreeken uit den naam

(*d*) Lettre de MR. DE GROOT du 30e *Janv.* 1673.
(*e*) Verhaal der muiterye te Rotterdam *MS. Zie ook* VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 751 *enz.*
(*f*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 739.

1672. naam der Burgerye, en door het dreigen der boeren uit de Veenen, genoodzaakt, afſtand te doen van hunne ampten. De Prins ſtelde toen, by eenen brief, nieuwe Vroedſchappen, Burgemeeſters en Schepens, zonder voorgaande benoeming, onder welken 'er verſcheiden' waren, die het eerſte Verzoekſchrift getekend hadden (*g*). De Vroedſchap van Delft ſloeg, omtrent het einde des volgenden jaars, ter Vergaderinge van Holland, voor, of 't ook geraaden zou zyn, eenigen der ontſlaagen' Regenten, van nieuws, te benoemen. Men gaf den Prinſe kennis van deezen voorſlag, die verklaarde, voor als nog, ondienſtig te vinden, dat 'er in bewilligd werdt (*h*): doch toen, in 't jaar 1679, diergelyke voorſlag gedaan werdt, betuigde hy, dat hy 'er gaarne zyne toeſtemming toe gaf (*i*). Ook werden 'er, ſedert, eenige ontſlaagen' Regenten herſteld.

te Leiden, Te Leiden, daar men zig, ſedert eenigen tyd, wakkerlyk in ſtaat van tegenweer gezogt hadt te ſtellen tegen den naderenden vyand (*k*), ontſtondt ook eenige beweeging, op den drie-en-twintigſten van Oogſtmaand, begeerende eenige Burgers, dat de Kapiteins, die Leden van de Vroedſchap waren, hunne Vroedſchapsplaatſen zouden nederleggen. Ook rees 'er twiſt over 't begeeven eener Vendrigs-plaatſe, by welke gelegenheid, iemant in 't been geſchooten werdt. Eindelyk, kwam men ook met een Ver-

(*g*) Aantek. *van een'* Regent van Delft 30, 31 *Aug* 5 *Sept.* 1672. *MS. Zie ook* VALKENIER I. *Deel*, *Byl N.* 66 *bl.* 143-149.
(*h*) Reſol. Holl. 23 *Nov.* 14 *Dec.* 1673. *bl.* 24, 55.
(*i*) Reſol. Holl. 20, 22 *Dec.* 1679. *bl.* 1065, 1070.
(*k*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 705, 706.

Verzoekschrift aan den Prinse voor den dag (*l*), 1672.
waarby begeerd werdt, dat eenigen, die men zeide *Arminiaanen, of van den Loevensteinschen aanhang en liever Fransch dan Prinsch te zyn, ook meest gedrongen te hebben op de handelinge met Frankryk, ja 't Land aan Frankryk te hebben willen overgeeven*, verlaaten werden van hunne ampten. De gantsche Vroedschap nam, hierop, een besluit, om de agting der verdagte Heeren te handhaaven; ten dien einde, den elfden van Herfstmaand, eene bezending doende aan zyne Hoogheid. De ontstelde Burgers begaven zig, ten zelfden tyde, naar de Doele, alwaar een geschrift werdt opgesteld, vorderende, benevens andere punten, dat de gantsche Regeering ontslaagen werdt. Zelfs benoemden zy tagtig Persoonen, uit welken zy begeerden, dat zyne Hoogheid nieuwe Regenten kooze. Onder deezen tagtig, waren vyfentwintig oude Regenten, die de Prins, by voorraad, in dienst hieldt, zendende, daarna, Aelbrecht Nierop, oudsten Raad in den Hove van Holland, en *Joan Wierts*, Raad en Rekenmeester van zyne Hoogheid, naar Leiden; die, onderzoek en verslag gedaan hebbende, verder gemagtigd werden, om de vyfentwintig benoemde Vroedschappen, benevens de overigen, die de Prins daarby stelde, den eed af te neemen. Voorts, maakte zyne Hoogheid ook schikking op de verdere punten, uit den naam der Burgerye gevorderd (*m*).

Te Gouda, werdt een papier gesteken onder de te Gouda,

(*l*) Valkenier I. *Deel*, *bl.* 741 *enz.*
(*m*) Valkenier I. *Deel*, *Bylaag. N.* 67. *bl.* 150.

1672. de deur van eenen der regeerende Burgemeesteren, vervattende de naamen van eenige Regenten, welken men voorgaf verdagt te houden, en door den Prinse wilde doen afzetten. De Vroedschap, Burgemeesters en Schepens besloten, hierop, hunne Ampten te stellen ter beschikkinge van zyne Hoogheid, die, by eenen brief, zes Heeren ontsloeg, zes anderen in derzelver plaats stellende (*n*).

XI. te Dordrecht. Grooter baldaadigheid werdt te Dordrecht gepleegd. De Burgemeester Joan Hallingk, nevens Joan Meerman, Burgemeester van Leiden, en *Kornelis Geelvink*, Heere van Kastrikum, Raad en Oud-Schepen van Amsterdam, gemagtigd geweest zynde, om de Huisluiden in de wapenen te brengen, hadt zig, hierdoor, zo zeer in den haat van 't Landvolk gebragt, dat het ondernomen hadt, zyn Huis te Dordrecht en nog eene wooning in Beyerland te plonderen, waarby hy rekende, ten minste twaalfduizend guldens schade geleeden te hebben (*o*). De Regeering nogtans, de gunst van den Prinse zoekende, sloeg, eenige weeken laater voor „ dat men zyner Hoog„ heid Hellebaardiers behoorde toe te voegen, „ en hem aan te moedigen, om te trouwen; of „ om, zo hy ongetrouwd stierve, orde te stellen „ op zyne nalaatenschap:" welke voorslag overgenomen werdt, door de Leden (*p*). De oproerigheid onder de Gemeente nam egter, sedert, zo zeer toe, dat het vendel Schutters, welk,

(*n*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 751.

(*o*) Resol. Holl. 16, 23 *July* 1672. *bl.* 308, 31. *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 6 *Aug.* 1672. *MS.*

(*p*) Resol. Holl. 13 *Aug.* 1672 *bl.* 108. *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 13 *Aug.* 1672. *MS.*

welk, in 't begin van Herfstmaand, de wagt hadt 1672.
op 't Stadhuis, alle de kussens der Heeren aan stukken sneedt. Ook werden de wapens der Burgemeesteren uit de Kerke genomen. Hierby bleef het niet. Op den vyfden, liep de Schuttery te hoop, verklaarde alle de Heeren ontslaagen van hunne Ampten, om dat zy het eeuwig Edict bezwooren hadden, en bragt eene bezending aan den Prinse te wege, om eene nieuwe aanstelling te verzoeken. Midlerwyl, hadt men, by een aangeplakt briefje, den dood gedreigd aan den Heer *Matthys Pompe*, Baljuw van Zuidholland, indien hy, in plaats van *Adriaan van Blyenburg, Heer van Naaldwyk*, die, door den Prinse, in de Gekommitteerde Raaden geroepen was, tot Burgemeester mogt verkooren worden. Daarna, kwamen de Gemagtigden van zyne Hoogheid, Nierop en Wierts, te Dordrecht: ten overstaan van welken, zeventien Leden van de Vroedschap of Oud-Raad bedankt werden (q).

XII. te Haarlem.

Te Haarlem, was, op den vierden van Hooimaand, geplonderd het Huis van *Askanius van Sypestein*, Baljuw van Brederode en Neeve van den Raadpensionaris de Witt, op een valsch gerugt, dat de Witt zig daar binnen versteken hadt. Veele oude stukken, den Huize van Brederode aangaande, werden hier vernield. Doch de plonderaars, wel drie- of vierhonderd sterk, lieten zig, na verloop van twee uuren, door omtrent twintig gewapende schutters, verjaagen. Vier werden 'er gevat, die, tot op den eenentwintigsten van Oogstmaand, in hegtenis bleeven; doch toen, op 't sterk dringen van twee

(q) Valkenier I. *Deel*, *bl* 735.

1672. twee vendelen Schutters, het bonte en het Oranje vendel, moeſten geſlaakt worden. 't Schelden op de Regeeringe en het dreigen van moord en plondering, hieldt, ſedert aan, tot op den dertigſten, wanneer eenige Burgers, die, gelyk naderhand gebleeken is, agterraad hielden met luiden van meerder aanzien, in zekere herberg, vergaderd zynde, op den voorſlag van den Prokureur *Pieter van Rixtel*, een Verzoekſchrift ontwierpen, waarby eenige punten begeerd werden, welken men hieldt te ſtrekken, tot herſtel van 't verval in 't beſtier van de Stad en van 't Land (r). Zes Perſoonen, die ten deele benoemd waren, ten deele zig zelven opgeworpen hadden, werden gemagtigd, om dit Verzoekſchrift te behandigen aan de Vroedſchap, die gedwongen werdt, af te kondigen, dat zy de Burgery, in derzelver Voorregten, handhaaven zou, en de overige punten verbleef aan den Prinſe. Aan deezen zondt men Gemagtigden uit de Vroedſchap en uit de Burgerye: welke laatſte, door zyne Hoogheid, vermaand werdt tot gehoorzaamheid aan de Regeeringe, terwyl hy haar verzoek in bedenking hieldt. Voorts, werdt zy ook beſtraft, om dat zy, kort te vooren, eenige Ruiters, met 's Prinſen patent, naar de Stad gezonden, geweigerd hadt te ontvangen, onder voorwendſel, dat zy eene Franſche * vrye-hoede waren. 't Morren hieldt, ondertuſſchen, aan, in de Stad. *Jozef Koymans*, wiens broeder, *Balthazar*, naderhand Vroedſchap werdt, zogt den Preſident Burgemeeſter *van Teſſelen* te beduiden, dat de Regenten, tot voor-

* *Sauvegarde.*

(r) VALKENIER I. *Deel*, *Bylaag*. *N.* 63. *bl.* 137.

voorkoming van oproer, zig van hunne ampten 1672.
behoorden te ontslaan. Doch hy vorderde niet.
Tegen den avond van den agtsten van Herfstmaand dan, trok een groote hoop Schutters naar de nieuwe Doele, daar verwardelyk besloten werdt „ 's Prinsen Ruitery, die weder-„ om voor de Stad gekomen was, in te laaten; „ doch te gelyk de gantsche Regeering af te „ zetten, en eene nieuwe benoeming te doen, „ waaruit men de keuze wilde laaten aan zyne „ Hoogheid." De gantsche Krygsraad werdt ook buiten bewind gesteld. Veele Burgers begaven zig, dien zelfden nagt nog, naar de huizen der Vroedschappen, die allen, onder een groot gejuil en gespot, naar 't Stadhuis gebragt, en gedwongen werden, hunne ampten neder te leggen. Den volgenden dag, traden vierentwintig gemagtigde Burgers tot de benoeming van eenen nieuwen Krygsraad, die, op twee Kolonellen na, sedert, bevestigd werdt, door den Prinse. Men benoemde ook een dubbel getal tot Vroedschappen, waaronder de twee-endertig ouden begreepen waren. Agt van de vierentwintig Burgers bragten deeze benoeming aan den Prinse, terwyl de Stad zonder Regeering stondt. Doch de zestien overige Gemagtigden begonden, den elfden, op 't Stadhuis, te vergaderen. Hun bewind duurde egter maar korten tyd. Op den twaalfden, kwamen Nierop en Wierts, van wege den Prinse, in de Stad, om onderzoek te doen. Veelen verklaarden zig toen rondelyk, tegen den handel der vierentwintigen. Wierts, een' keer naar zyne Hoogheid gedaan hebbende, kwam, den vyftienden, wederom in de Stad, en den volgenden dag werden alle de oude Vroedschappen,

alwaar byna geene verandering in de Re-

 pen,

1672. pen, op *Mr. Jan Everswyn* na, in wiens plaats Balthazar Koymans kwam, hersteld in de Regeeringe (*s*). Voorts, werden de meeste punten van het verzoek der Burgeren, openlyk of bedektelyk, afgeslaagen, en eene algemeene vergiffenis van 't bedreevene afgekondigd (*t*). Dus werdt, te Haarlem, tegen veeler verwagting, byna geene verandering gemaakt in de Regeering. Sommigen schryven dit toe aan 't beleid van den Raadpensionaris Fagel, die, voorheen Pensionaris van Haarlem geweest zynde, veel invloed hadt in de Stad, en zyne Hoogheid hadt doen verstaan, dat zy volkomenlyk gezind was te treeden in de maatregels, welken hy voor dienstig hieldt. Eenigen uit de Burgerye bleeven nog al morren; doch alzo zy 't gezag van den Prinse vreesden, raakte alles, eerlang, in rust (*u*).

Geering gemaakt wordt.

Wy agten ondienstig, byzonderlyk te verhaalen, hoe 't, omtrent deezen tyd, ook in de meeste Hollandsche Steden (7), met het veranderen der Regeeringe, toegegaan zy. Uit de bovengemelde staaltjes, is ligtelyk op te maaken, op welk eene wyze, dit werk, eindelyk, zyn beslag kreeg. Alleenlyk, konnen wy niet voorby, kortelyk, te melden, wat, hieromtrent, te Amsterdam, voorgevallen zy.

XIII. Tegenwoordi- De Regeering deezer groote Stad hadt zig zo yverig verklaard, tegen den handel met Frankryk,

(*s*) VALKENIER I. *Deel*, *Bylaag*. *N*. 65. *bl*. 140.
(*t*) VALKENIER I. *Deel*, *Bylaag*. *N*. 64. *bl*. 140.
(*u*) Kort Verhaal der Burgerl. Oproeren te Haarl. *MS. Zie ook* VALKENIER I. *Deel*, *bl*. 735 *enz*.

(7) Te Enkhuizen en te Purmerende, is geene verandering geschied.

ryk, dat zy, in dit opzigt, geheel buiten kwaad vermoeden behoorde gebleeven te zyn, by de Burgerye. Ook hadt men 'er, om 't Land aan gereed geld te helpen, by voorraad, schoon zeer tegen den zin van Dordrecht en van de Westfriesche Steden (*v*), eene Munt opgeregt, waarin veel ongemunt goud en zilver, welk voor de Capitale Leeninge opgebragt was, en niet zonder gevaar naar Dordrecht kon gezonden worden, spoedig tot geld gemunt werdt (*w*). Men hadt, daarbenevens, om de Stad, tegen den naderenden vyand, te verzekeren, de Diemer- en Bylemer-meeren onder water gezet: de Stads sluizen werden met den vloed geopend: de drie voornaame toegangen naar de Stad, van Haarlem, van Amsterveen en van Muiden, waren doorgesneeden, by 't Huis ter Hart, aan den Overtoom, en by Jaap Hannes; en de doorsnydingen verzekerd met schansen. De Amstel was met eenige Uitleggers belegd, en de weg ter wederzyde den Omval ook doorgesneeden en gesterkt. De boomen om de Stad werden afgehakt: 't hout en de zeilen van de Zaagmolens naar binnen gebragt, hebbende de molenaars zig verbonden, de molens in den brand te zullen steeken, zo dra de vyand zig voor de Stad vertoonen zou. Het Y, het Pampus en de Zuiderzee was ook voorzien van Uitleggers; waardoor de Stad, aan den zeekant, gedekt was. Zestienhonderd matroozen, voorzien van geweer, bezetteden de voornaamste posten langs den Waterlandschen dyk. De Stads Wallen,

1672.

ge gesteldheid der Stad Amsterdam.

(*v*) Resol. Holl. 5 *Aug.* 17 *Sept.* 2 *Dec.* 1672. *bl.* 74, 17, 49. Aant. *van den* Pens. HOP *van* 24 *Sept.* 2 *Dec.* 1672. *MS.*

(*w*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 704.

1672. len, waaraan de Doopsgezinden wakkerlyk werkten, werden, alomme, opgemaakt: de Haarlemmer- en Leidſche Poort, met nieuwe werken, van buiten gedekt. Voorraad van krygs- en mondbehoeften was overvloedig in de Stad, zelfs geheele Fluitſchepen met zoet water, om, by nood, bier te konnen brouwen, en tot ander gebruik, alzo de groote droogte de meeste regenbakken ledig liet. In deezen ſtaat, hadt men de Stad gebragt, toen de Prins van Oranje Stadhouder werdt (x): 't welk men aan het beleid en den moed der Heeren *Gerard Haſſelaar*, Hoofdofficier, en (8) *Henrik Hooft* en *Jan van de Poll*, Burgemeeſteren, inzonderheid, te danken hadt (y): waarby ſommigen ook den Burgemeeſter Gillis Valkenier voegen (z). 't Land was toen in grooten nood: en men verwagtte, van uur tot uur, den vyand in 't hert van Holland. De Regeering van Amſterdam deedt, kort daarna, eene bezending aan zyne Hoogheid, die hem, ſchryft Burnet (a), de * opperſte magt over de Stad aanboodt. Doch hy is, desaangaande, niet naar behooren onderregt geweeſt, en de zaak is gewigtig genoeg, om 'er hier eenig omſtandiger verſlag van te doen.

* *ſovereignty.*

XIV. Haare byzondere hande- Burgemeeſteren en Regeerderen van Amſterdam, terſtond na 's Prinſen aanſtelling, uit de Afgevaardigden der Stad in den Haage, verſtaan

(x) Valkenier I. *Deel*, *bl.* 706 *enz.*
(y) Vervolg *op 't* Leeven van de Groot. *bl.* 76.
(z) Valkenier I. *Deel*, *bl.* 647.
(a) *Vol.* I. *p.* 326.

(8) Zie wat Temple van de Burgemeeſters Hooft en Valkenier geſchreeven heeft, in zyne *Memorien*, bl. 585, 587, 636-640.

ſtaan hebbende, dat zyne Hoogheid gezind was, Amſterdam in 't byzonder, met raad en daad, by te ſpringen, en tegen vyandlyke aanvallen te verdedigen, gaven hem, in eenen beleefden brief, den agtſten van Hooimaand gedagtekend, de gelegenheid der Stad, omſtandiglyk, te kennen, onder anderen, zeggende, „ dat hunne Burgery beſtond uit zeſtig vendels, „ uitmaakende tienduizend koppen: hun Krygsvolk, uit twee-entwintighonderd koppen, „ behalve vier Kompagnien paarden, waaronder twee Kompagnien vrywilligen waren van „ de jongkheid der Stad, ſamen uitmaakende „ tweehonderd en zeſtig ruiters, en dus, in alles, „ twaalfduizend vier honderd en zeſtig man." Voorts betuigdenze, een en andermaal „ dat zy „ zig volkomenlyk verlieten op 's Prinſen wys „ beleid en edelmoedigheid, waarvan zy vertrouwden dat hun heil, naaſt God, geheellyk „ af hing." Zy voegden 'er by „ dat zy 's Prinſen „ raad noodig hadden, in veele gewigtige zaaken, waarvoor hun verſtand, by mangel van „ ervaarenis, ſtil ſtondt." Ten beſluite, verzogtenze „ dat de Prins de Stad Amſterdam, met „ zyn bezoek, geliefde te vereeren, onder verzekering, dat hy aldaar vinden zou genegene herten, die hunnen roem ſtelden in onveranderlyk te zyn zyner Hoogheids ootmoedige dienaars (*b*)." Te gelyk met deezen brief, of eenige dagen na 't afvaardigen van den zelven, werdt de Burgemeeſter Henrik Hooft gezonden aan den Prinſe, met laſt, „ om hem, in „ een

1672.

ling met den Prinſe van Oranje.

(*b*) Miſſive van Burgemeeſt. en Regeerd. van Amſt. aan zyne Hoogh. *van* 8 *July* 1672. *MS.*

1672. „ een afzonderlyk gehoor, de waare gefchapenheid van de Stad en van derzelver geldmiddelen open te leggen, en in 't byzonder 's Prinſen raad, goeddunken en oordeel te begeeren over deeze gewigtige vraage, of 'er, na dat men alles, ook goed en bloed, zou opgezet hebben by de gemeene zaak, ook eenig middel zou konnen bedagt worden, waardoor 't gene nog in wezen was zou konnen behouden, en verdere verderfelyke kosten geſpaard worden: 't zy dat zyne Hoogheid zelve zulk een middel wiſt in 't werk te ſtellen, of, door zyn Vorſtelyk aanzien en vermogen, by zyne Koningklyke Majeſteit van Groot-Britanje, of op eenige andere wyze, wiſt uit te werken (c)." De Heer Hooft, met deezen laſt vertrokken zynde, hadt, op den zeventienden, tot tweemaal toe, gehoor by den Prinſe. Hy vertoonde hem, in 't breede „ den ſtaat van de Krygsmagt en Veſtingwerken der Stad, en vooral de ſlegte geſteltenis haarer geldmiddelen, en het volkomen verval

* *Credyt.* „ van haar * geloove." Hy verzogt, wyders, „ dat de Prins zyne gedagten geliefde te laaten gaan, over de wyze, waarop men 't Land beſt zou konnen redden, uit den tegenwoordigen nood, met verzekering, dat Amſterdam lyf en goed veil hadt, zo de Prins oordeelen mogt, dat de Staat, door de wapenen, wederom te herſtellen ware. Doch hieldt zyne Hoogheid de zaaken zo verre verloopen, dat zy, niet dan by verdrag, op aanneemlyke voorwaarden, te redden waren,

„ en

(c) Extr. uit de Reſol. der Vroedſ. van Amſt. *van 16 July* 1672. *MS.*

„ en was het noodig, ten dien einde, *hooger* 1672.
„ * *waardigheden aan zyn' Persoon te doen opdraa-* * *digni-*
„ *gen, en zyn gezag, magt en aanzien te doen* *teiten.*
„ *vermeerderen*; de Stad was genegen, daartoe, Zy biedt
„ het haare, van goeder herte, te helpen aan- de be-
„ wenden." De Prins antwoordde beleefdelyk hulpzaa-
op deezen voorslag, den Heere Hooft verze- me hand,
kerende „ dat hy zig het belang van Amster- om den
„ dam zeer ter herte liet gaan; dat hy een' E- Prinse
„ delman gezonden hadt aan den Koning van meerder
„ Groot-Britanje, van wiens handeling hy gezag te
„ iet goeds beloofde; dat hy den Ingenieur *Du* doen op-
„ *Mont*, met den eersten, naar Amsterdam draagen.
„ schikken zou: ook zyne gedagten laaten gaan
„ over goede Bevelhebbers, en zo 't hem ee-
„ nigszins mogelyk ware, zelf in de Stad ko-
„ men." De Raad of Vroedschap nam genoegen
in 't gene Burgemeester Hooft gehandeld hadt
(*d*): 't welk egter niet blykt bestaan te hebben
in eene aanbieding van de opperste magt over
de Stad, gelyk Burnet schryft; maar in eene
aanbieding van de medewerking der Stad, om
den Prinse meerder gezag over 't Land in 't ge-
meen te doen opdraagen. Dezelfde Schryver
meldt ook, hoe de Prins zelf hem verhaald hadt,
„ dat de Stad Amsterdam hem zulke aanbie-
„ dingen deedt, om dat zy alles voor verloo-
„ ren hieldt, en de schande van haaren onder-
„ gang liever over hem dan over zig zelve wil-
„ de brengen." Hy zou 'er bygevoegd hebben,
„ dat hy zig verzekerd hieldt, dat de Landzaa-
„ ten geenen *Souverain* verdraagen konden, en
„ meer tot den oorlog zouden opbrengen om
„ hun-

(*d*) Extr. *uit de* Resol. der Vroedf. van Amst. *van* 19 *July* 1672. *MS.*

1672. „ hunne eigene vryheid te beſchermen, dan „ voor eenigen Vorſt, wie hy ook ware. 't „ Welk hem bewoogen hadt, om de aanbieding „ van Amſterdam, zonder beraad, af te ſlaan „ (*e*)." Doch van deeze byzonderheden, die egter zeer wel waar konnen zyn, vindt men niets, in de aantekeningen der Amſterdamſche Vroedſchap.

XV. Zyne Hoogheid komt te Amſterdam.

't Liep aan, tot den twaalfden van Oogſtmaand, eer de Prins binnen Amſterdam kwam, daar hy in den vollen Raad ontvangen werdt, en de veſtingwerken en magazynen bezigtigde. De Vroedſchap beſchonk hem met dertigduizend guldens, te korten van 't gene men zynen Heere Vader, in den jaare 1650, verſtrekt hadt (*f*). Voorts, deedt hy, van daar, een' keer naar Muiden, Weesp, 't Huis te Abkoude en den Hinderdam, en vertrok, op den vyftienden, wederom naar 't Leger, beloofd hebbende, in perſoon, in de Stad te zullen komen bevel voeren, indien de vyand zig van Muiden mogt meeſter maaken (*g*). Doch kort na 's Prinſen vertrek, begonden eenigen toe te leggen op verandering in de Regeeringe. Twee dagen na 's Prinſen aanſtelling, op den vyfden van Hooimaand, hadt zekere *Govert Outvorſt*, Koperſlaager en Serjant onder 't vendel van den Kapitein *Jakob de Graaf*, zig vervoegd in Burgemeeſters Kamer, den Heere Hooft, die zig toen alleen aldaar bevondt, met gedekten hoofde, ſtoutelyk, afvraagende, *hoe men 't met de Stad voorhadt*? Daarby voegende, *dat hy, en wel driedui-*

zend

(*e*) BURNET *Vol.* I. *p.* 326.
(*f*) *Uit* Aant. *van* Schepen BONTEMANTEL, *bl.* 570, 571. *MS.*
(*g*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 711, 712.

zend met hem ongerust waren, en gerust gesteld 1672.
wilden worden. Men nam in overleg, om hem, terstond agter af te leiden. Doch eenigen hielden 't tegen, en hy badt Burgemeester Hooft, des anderendaags, om verschooning; zo dat de zaak geen verder gevolg hadt (*b*). Sedert, was 'er gemor ontstaan, over 't bewaaren van de sleutels der Stads poorten, welken men voorgaf niet langer te vertrouwen aan 't huis der Burgemeesteren, alwaar zy plagten bewaard te worden: 't welk zo veel invloed gehad hadt op Burgemeester *Lambert Reinst*, dat hy besloot, by de sleutels, op 't Stadhuis, zyne nagtrust te neemen. Daarna, werdt egter goedgevonden by Burgemeesters, dat de sleutels wederom, gelyk voorheen, door eenen der Burgemeesteren, beurtswyze, bewaard zouden worden, ten zynen huize. Doch de Burgers, hiervan de lugt gekreegen hebbende, trokken, des avonds, in merkelyken getale, naar 't Huis van den Burgemeester Jan van de Poll, die toen de sleutels van de Nieuwe-brugs boom in huis hadt, zynde de sleutels der poorten op 't Stadhuis gebragt. Men viel hier straks aan 't dreigen, zo de sleutels niet geleverd werden, waartoe de Burgemeester, eindelyk, besloot. Zy werden toen ook naar 't Stadhuis gebragt, alwaar, van deezen tyd af, tot heden toe, de sleutels van Poorten en Boomen, in eene yzeren kist, bewaard worden; van welke kist de sleutel is aan 't huis van den President-Burgemeester (*i*). 't Ge-

Gemor in de Stad, over 't bewaaren der sleutelen.

(*b*) *Uit* Aant. *van* Schepen BONTEMANTEL, *bl.* 482. *MS.*
(*i*) *Uit* Aant. *van* Schepen BONTEMANTEL, *bl.* 539, 540. *MS.* VALKENIER I *Deel*, *bl.* 746 *enz.*

1672. Eenigen zoeken verandering in de Regeering. Inhoud van een Verzoekschrift, ten dien einde, aangeplakt.

Gemor, om 't bewaaren der Stads sleutelen ontstaan, veranderde, daarna, in eene beweeging, om hervorming der Regeeringe te wege te brengen. Op den drie- en vierentwintigsten van Oogstmaand, vondt men een Verzoekschrift aangeplakt, op verscheiden' plaatsen der Stad, waarby, uit naam der Burgerye, gevorderdt werdt 1. „ herstelling der oude Privilegien. 2. aanstelling der Kapiteinen en Luitenanten uit de Burgerye, niet uit de Regeeringe. 3. dat geene Regenten Bewindhebbers waren der Oost- en Westindische Maatschappye, *volgens hunnen eed, in de Unie besllooten*. 4. Afstand der Doelen aan de Burgerye. 5. Dat der Stede Vesten niet meer verhuurd werden. en 6. dat de zesendertig Raaden uit Burgers of fatsoenlyke Koopluiden werden gekooren, op dat men verzekerd mogt zyn, dat het geld van de schattingen aan 's Lands *getrouwen Stadhouder*, of daar hy 't beveelen zou, besteld werdt, en *hy Heer* ware *en geen knegt*." By dit verzoek, was eene bedreiging gevoegd „ dat men *op zyn Haags buishouden* zou, „ zo 't van de Heeren niet werdt ingewilligd: „ ook zou men hem, die 't Geschrift afscheurde, ten zynen tyde, *een' kogel vereeren*. " 't Slot van alles was

Oranje moet groot,
De Witten zyn doot,
Tot Borgers glory,
Brant Victory.

Dit 's kort bescheyt, de Borgers houden 't Landt,
De opperdieven behalen oneer en schandt (*k*).

Ten

(*k*) Uit een Afschrift van het Oorspronkelyke, *MS.*

Ten zelfden tyde, staken sommigen den luiden een briefje in de hand, welk ook te Rotterdam, en vermoedelyk in meer andere Steden verspreid werdt, en, woordelyk, dus luidde: 1672.

en van een ander Briefje, welk raadt den Prins tot Graaf van Holland te verkiezen.

Voor de Liefhebbers van 't Vaderlandt en den Heere

PRINCE VAN ORANGIEN.

Alsoo om onser sonden wille, en den haet van eenige quaetwillige Regenten tegen den persoon van syn Hoogheit den Heere Prince van Orangien, het lieve Vaderlandt bynaer in d'uiterste ruine is geraekt; en dat het selve (naer menschelyk oordeel) niet lichtelyk door de wapenen wederom herstelt sal konnen worden; te meer alsoo syne Hoogheit daer toe geen genoeghsaeme maght ofte authoriteyt en heeft als Stadhouder; soo werden alle goede Patriotten versocht (uit Liefde tot het Vaderlandt) syn Hoogheit tot Grave van Hollandt *(door de magistraeten van de Steden, met alle beleeftheid) te doen verklaeren: mits dat de Graeffelyke waerdigheit by successie sal vallen op de wettige lyfserven en nakomelingen van syn Hoogheit, die als Graven (in der tyd) binnen Hollandt sullen gehouden syn te resideren.*

Daer werdt niet getwyffelt (om veele gewichtige redenen), of Godt almaghtig sal ons, door dit middel, in 't korte eene gewenschte Vrede met den Koning van Engelandt geven.

Komt ook in groote consideratie, dat de Heer Keurvorst van Brandenborgh (by 't voorsz. geval)

1672. *als Oom van syn Hoogheit, met des te meerder drift, onse saeken sal behertigen.*

Godt bewaere het lieve Vaderlandt, en syn Hoogheit (*l*).

De Regeering van Amsterdam besluit haare Ampten te stellen ter bescheidenheid van den Prinse.

Den Prinse, kort hierop, door de Staaten, gemagtigd zynde, tot herstelling van de rust in de Steden, raadpleegde men, in de Vroedschap van Amsterdam, of men zig in de Regeeringe handhaaven, of zyne ampten stellen zou ter bescheidenheid van zyne Hoogheid: en op den agtentwintigsten van Oogstmand, ten elf uuren des nagts, werdt tot het laatste besloo-ten. Doch de Akte, hiervan ontworpen, werdt, niet voor den vyfden van Herfstmaand, getekend, en aan den Prinse gezonden, door den Sekretaris *Dirk Schaap* (*m*). Terwyl hy uit was, vergaderde, op den zesden, schielyk, eene geweldige menigte van 't slegtste graauw, omtrent het Huis van den Luitenant-Admiraal de Ruiter, welk met plondering gedreigd werdt. Doch dit ongeluk werdt afgeweerd, door 't beleid van den Burgerhopman *Wessel Smit*, die zyn vendel in de wapenen bragt, en 't graauw deedt verstuiven. Ook schooten andere vendels toe, en zekere uitlegger, daar, by geval, voorby vaarende, haalde 't geschut te boord: 't welk den schrik bragt, onder den woesten hoop. Men meende dat deeze oploop, voorbedagtelyk, verwekt was, door luiden, die, gebeeten op de Ruiter, 't graauw hadden diets gemaakt, dat hy 's Lands Vloot verraaden hadt. Doch

Oproer, omtrent het Huis van den Luitenant-Admiraal de Ruiter.

zy-

(*l*) *Uit een* Afschrift van het Oorspronkelyke. *MS.*
(*m*) *Zie* Lyst der XXXVI. Raad. *voor de* Handv. van Amst. *op 't jaar* 1672.

zyne Hoogheid nam hem, zyn huisgezin en goederen, daarna, in zyne byzondere hoede (*n*). Nogtans liep hy, in Wynmaand in Amsterdam zynde, nog wederom gevaar van 't leeven, wordende, door zekeren onbekenden, met een broodmes gedreigd (*o*). Maar 's daags na den oploop voor zyn huis, kwamen 'er omtrent honderd Burgers, meest Handwerksluiden, byeen in de Kloveniers Doele in de nieuwe Doelestraat, die, elkanderen, met geslooten' deure, aanmoedigden, om, in deezen tyd, op het herkrygen der oude Voorregten, aan te houden. Midlerwyl, werdt 'er, als by toeval, eene menigte afdruksels van een Verzoekschrift gevonden onder een stoelkussen. Terstond klom *Gerrit Klaaszoon Fruit*, Scheepstimmerman, op de tafel, en las het Verzoekschrift, welk aan de Regeering der Stad gerigt was (*p*), en *twaalf* Artikelen behelsde: „ 1. Dat alle verdagte Regenten zig ontsloegen van 't bewind. 2. Dat „ de Burgery hersteld werdt in haare Voorregten. 3. Dat geene Regenten, tot Sekretarissen ingeslooten, Leden zouden zyn van den „ Krygsraad. 4. Dat elk Regement zyn' eigen „ Kolonel hebben mogt, uit dat Regement gekooren. 5. Dat de Kolonellen, en niemant „ anders in den Krygsraad zouden mogen voorzitten, en dat zy den Krygsraad, naar hun „ welgevallen, zouden mogen samenroepen. 6. „ Dat niemant tot Kapitein, Luitenant, Vendrig of Serjant zou mogen verkooren worden, dan die voorheen als Adelborst gewaakt „ hadt.

1672.

Vergadering eeniger Burgeren in de Doele.

Nieuw Verzoekschrift van *twaalf* Artikelen.

(*n*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 740-745.
(*o*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 762.
(*p*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 749, 750.

1672. „ hadt. 7. Dat de Stads Artillerymeesters uit „ den Krygsraad mogten verkooren worden. „ 8. Dat de Stads sleutels altoos op 't Stad- „ huis bewaard werden. 9. Dat de bedieningen, „ tot den Krygsraad behoorende, met naame „ ook de drie Doelen, door de Leden van den „ Krygsraad, zouden begeven worden. 10. „ Dat geene Ampten zouden worden gegeven „ dan aan gebooren' Burgers, of ten minsten „ aan Hollanders, die zes jaaren in de Stad ge- „ woond hadden. 11. Dat de Kollegien van „ Schepenen, Kommissarissen en Sekretarissen „ gezuiverd werden, en geen Burgemeester het „ Schoutsampt meer bekleedde. 12. Dat de „ Gildenkeuren en Voorregten werden gehand- „ haafd (q)." Na 't leezen van dit Verzoek-schrift, vraagde men, *of 't niet wel ingesteld wa-re?* en *of de Burgers niet begeerden gehandhaafd te worden in derzelver Voorregten?* 't welk met *ja* beantwoord zynde, werdt 'er een kort geschrift vertoond, waarby alleenlyk dit laatste verzogt werdt. De meesten tekenden dit. Eenigen, die 't in beraad namen, liepen gevaar van mishan-deld te worden (r). Ten zelfden tyde, werdt 'er een scherp schrift gestrooid, waarin de ver-dagte Regenten, tot zestien in getal, by naa-me, genoemd, en over 't smeeden van 't eeu-wig Edict, over 't verraaden van 't Land aan Frankryk, over 't samenspannen om in de Re-geering te blyven, en over andere dingen, he-viglyk, beschuldigd werden. Daarentegen, kwam 'er een antwoord op het zogenaamd Bur-ger-

Scherp schrift tegen zestien Regenten.

Ander geschrift

(q) *Zie* VALKENIER I. *Deel*, *Bylaag. N.* 63. *bl.* 158.
(r) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 750.

ger-verzoek in 't licht, welk voorgaf te spreeken, uit den naam van *de * redelyke Gemeente*, *bestaende in Lutherschen*, *Catholyken*, *Remonstranten*, *bescheydene Gereformeerden en* de meeste *Doopsgezinden*, *den blaauwburgwalschen steyloor* uitgenomen, samen *uytmaakende zeven agtste der Burgerye*. 't Verklaarde voorts „ dat 'er geene verkiezing der Wethouderen geschieden zou, „ dan op den gewoonlyken tyd, en dat men „ geene andere Regeering zou gehoorzaamen „ dan de tegenwoordige, al werdt zy schoon aan- „ gesteld, door den Stadhouder," dien men zig niet ontzag, eenen *Mas-Anjello* en eedbreeker te noemen (*s*). Doch dit schimpen en schryven, van wederzyde, hielp luttel. Vier Gemagtigden der Vergaderden in de Doele, Doktor *Abraham van Poot*, zyn Broeder *Henrik*, *Elias Nolet* en *Jan Bruinenburg* traden naar 't Stadhuis (*t*); doch lieten zig eerst overhaalen, om het getekend Verzoekschrift te vernietigen, en kreegen toen zulk antwoord van Burgemeesteren, dat zy zig te vrede scheenen te houden. De Regeering hadt nu reeds vastgesteld, haare ampten neder te leggen. Ook zag men haast een' lyst in druk, vervattende de naamen der Heeren, in welker plaats, de Prins, zeide men, anderen verkiezen zou. De Vergaderden op de Doele maakten eene nieuwe benoeming van Vroedschappen. Doch alzo zy, hieronder, eenigen hunner voornaamste hoofden geplaatst hadden, bragten zy zig zelven in de gemeene veragting, en werden, derwyze, bespot, in openbaare schimp-

1672.

tegen de twaalf Artikelen.

* *raisonnable*

(*s*) *Uit een* Afschrift van 't Oorspronkelyke. *MS.*
(*t*) *Uit* Aant. *van* Schepen BONTEMANTEL, *bl.* 630*enz. MS.*

1672. ſchimpſchriften, die men, voor hunne huizen, te koop liet ſchreeuwen, dat zy 't hoofd naauwlyks ter deure uit ſteeken durfden (*u*). Ook hadt zyne Hoogheid, reeds te vooren, twee regeerende Burgemeeſters, Joan van de Poll en Lambert Reinſt, drie regeerende Schepens, tien Raaden en vyf Oud-Schepens, by eenen brief van den tienden van Herfſtmaand, ontſlaagen van hunne waardigheden: welker plaatſen, op verzoek der Regeeringe, by eenen gelyken brief van den vyftienden, door den Prinſe, vervuld werden. Koenraad van Beuningen en *Joannes Hudde* werden, in de plaats van Van de Poll en Reinſt, aangeſteld tot Burgemeeſters. Onder de nieuwe Raaden was 'er maar één, die ook door de Burgers benoemd was (*v*). Eenige dagen na deeze verandering, vondt men, aan den Jan-Roodenpoorts-tooren, een geſchrift aangeplakt, waarin de ontſlaagen' Regenten, driftiglyk, verdedigd werden, en de verandering toegeſchreeven aan den Burgemeeſter Gillis Valkenier, die, zeide men, alleenlyk beoogd hadt, zyne vrienden ter Regeeringe in te dringen (*w*). Doch hierop kwam geen verder gevolg, en Amſterdam geraakte, eerlang, in ruſt.

De Prins verandert de Regeering te Amſterdam.

Vermeerdering van 't getal der beſchreeven' E-

Zyne Hoogheid zou, na 't veranderen der Regeeringe in de Steden, het Lid der Ridderſchap ook gaarne met eenige Heeren geſterkt hebben. Doch 't werdt verſchooven, ter gelegenheid van het afzyn des Heeren van Werken-

(*u*) *Uit* Aant. *van* Schepen BONTEMANTEL. *MS.*
(*v*) *Zie* Lyſt der XXXVI. Raaden *voor de* Handv. van Amſt. *op 't jaar* 1672.
(*w*) *Uit een* Afſchrift van het Oorſprongkelyke. *MS.*

kendam, die in gezantschap vertrokken was naar Deenemarke. Ook hadden de Heeren van Duivenvoorde, van Maasdam, van Heenvliet, van Wassenaar en van Zevender, op den drie-entwintigsten van Louwmaand deezes jaars, een heimelyk Verbondschrift getekend, waarin zy, by een adelyke eere en trouwe, beloofden, niet te zullen toestaan, dat het Lid der Edelen, in den tyd van vier jaaren, met eenige nieuwe Heeren, buiten de Zoonen der agt tegenwoordig beschreevenen, vermeerderd werdt; ten ware zy 't, onderling, eenpaariglyk, anders mogten goedvinden. 't Verbondschrift bleef, toegezegeld, in bewaaringe van Filips de Zoete de Laeke van Villers, Heere van Zevender (x). Doch men hieldt zig niet aan 't eerste lid van 't zelve, en veranderde, zo 't scheen, na dat zyne Hoogheid Stadhouder geworden was, eenpaariglyk, van gedagten. Het afzyn des Heeren van Werkendam stremde ook het vermeerderen van 't getal der Edelen wel voor eenen tyd; maar verhinderde het niet. De Heeren *Wolfert van Brederode, Heer van Brederode, Maurits van Nassau, Heer van de Lek*, en *Fredrik van Reede, Heer van Lier*, werden, op 't begeeren van zyne Hoogheid, in Sprokkelmaand des jaars 1674, in de Orde beschreeven (y).

1672.

delen van Holland.

XVI. Beroerten in Zeeland geeven ook gelegenheid tot

't Bleef niet by de veranderinge der Regeeringe in Holland. In Zeeland veroorzaakte de oproerigheid der Gemeente ook nieuwe Wethouders, in verscheiden' Steden. Huisluiden en Burgers waren, hier, al in Hooimaand, op de been

(x) *Uit een* Afschrift van 't Oorspronkelyke. *MS.*
(y) Resol. Riddersch. 20 *Febr.* 1674. *MS.*

1672. been geweest. Te Zierikzee, hadden de boeren al de glazen van 't Stadhuis ingeslaagen. Daar, te Middelburg en te Vlissingen, waren de Burgers ook, met Verzoekschriften, in de weer geweest (z), die egter, door de Wethouders, niet naar den zin der Burgeren, beantwoord waren (a). Te Vlissingen, beslooten, eindelyk, negen Vroedschappen, zig van de Regeering te ontslaan, in welker plaats, de Prins anderen aanstelde. Te Veere, werdt de Regeering verdagt gemaakt by de Gemeente, door den Raad en Pensionaris *honorair*, *Serooskerke*, als hadt zy zig, in 't raadpleegen op de handeling met Frankryk, schuldig gemaakt aan kwaade trouwe. Doch Serooskerke werdt, hierover, scherpelyk bestraft, door de Staaten, die de Regeering van Veere regtvaardigden (b). Nogtans werdt 'er, in Herfstmaand, ook verandering in de Regeering bewerkt; door eenigen uit de Burgerye, die 't oor van den Prinse wisten te winnen (c). Te Middelburg, raakte het graauw op de been, op een valsch gerugt, dat de Franschen bezig waren met landen. Burgemeester *van den Brande* werdt, van eenen hoop wyven, uit zyn huis gehaald, en deerlyk geslaagen. Kort hierna, rukten de boeren gewapend ter Noordpoorte in, haalden van den Brande van 't Stadhuis, daar hy, door de schutters, geborgen was, en voerden hem en de Burgemeesters *Le Sage*, *Brouwer*, *Vrybergen*, den Pensionaris de Huybert en den Sekretaris *Reigersbergen*, ge-

Verandering der Regeeringe.

(z) VALKENIER I. *Deel*, *Bylaag*. *N*. 55, 56. *bl*. 120, 122.
(a) VALKENIER I. *Deel*, *bl*. 698, 699.
(b) Notul. Zeel. 19 *Aug*. 1672.
(c) Extr. *uit de* Notulen van Wette en Raede te Vere 31 *July* 24 *Sept*. 1672. *MS*.

gevangkelyk, ter Stad uit, dezelven, in hunne bierkroegen, bewaarende. Toen zondenze om Gemagtigden uit de Burgery, die, nevens hen, de *Verraaders*, want beter naam kreegen de Heeren niet, zouden onderzoeken. Dit geschiedde ruwelyk: waarna de Burgers de gevangenen wederom naar de Stad voerden, en, eenlang, onder borgtogt, ontsloegen. Doch de oproerigen lieten zig niet stillen, voor dat de Prins, die, te vergeefs, door de Regeering, verzogt was, in de Stad te komen (*d*), ook hier, eenige verandering in de Regeeringe gemaakt hadt (*e*). Hy kwam, ten deezen einde, in de Lente des volgenden jaars, in persoon, in Zeeland (*f*). 1672.

XVII. Gevolgen der veranderinge in de Regeering.

Ondertusschen, waren, zelfs naar 't oordeel van zyne Hoogheid in laater' tyd, door deeze algemeene verandering in Holland en in Zeeland, veele bekwaame luiden uit het bewind geraakt. Veele driftige en geringe luiden, die zig 's Prinsen vrienden noemden, hadden zig, daarentegen, by deeze gelegenheid, ter Regeeringe weeten in te dringen. Deezen verlooren haast al hunne agting, alzo zy kleine bescheidenheid en geheel geen aanzien hadden. Zy regeerden, zo getuigd wordt, zeer eenzydig, en verdrukten zulken, die de zaaken wat anders inzagen. De Prins bespeurde den misslag, waarin hy vervallen was, eerder, dan hy kans zag, om dien te herstellen. Doch allengkens kwamen zy, die te vooren den kant van de Witt ge-

(*d*) Notul. Zeel. 16 *Aug.* 5 *Sept.* 1672.
(*e*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 755 *enz. Vid.* & J. BERONICII Georgarchontomachia.
(*f*) Notul. Zeel. 14, 18 *April* 1673. *bl.* 87, 91.

1672. gehouden hadden, tot zyne zyde over, volgende zyne maatregels, in het wederstaan der Franschen en in het verdedigen van 't Vaderland (*g*). Ook werden sommigen, die men bevondt, op eene onbehoorlyke wyze, in de Regeeringe gebragt te zyn, daarna gemyd. Te Gorinchem, waren eenige Vroedschappen, door geld, aan hunne ampten geraakt: waarover zy, sedert, door den Fiskaal, in regten betrokken werden (*h*).

Algemeene vergiffenis afgekondigd.

Kort na de verandering der Regeeringe in Holland, besllooten de Staaten van dit Gewest, op 't aanhouden van zyne Hoogheid, eene algemeene vergiffenis van al 't voorleedene te laaten afkondigen, 't welk egter, niet voor den agtsten van Slagtmaand, geschiedde, schoon 't Plakaat, reeds op den zevenentwintigsten van Herfstmaand, getekend was (*i*). By dit Plakaat, werdt de gehoorzaamheid aan de Overheden en de gewillige betaaling der gemeene lasten, op 't ernstigst, aanbevolen (*k*). Doch eer 't nog afgekondigd was, hoewel 't reeds was vastgesteld, viel 'er, in den Briele en te Medenblik, nieuwe beroerte voor. Eenige Leden der Regeeringe leeden geweld, in hunne persoonen en goederen. In den Briele smeet men de glazen in, aan 't huis van den Burgemeester *van der Pot*, zyne Huisvrouw, met slagen, mishandelende. Te Medenblik wilde het volk twee Regeeringspersoonen dwingen, hunne ampten af te leggen

Beweegingen omtrent den tyd van 't afkondigen.

(*g*) BURNET *Vol.* I. *p.* 329.
(*h*) Pleidooi van MR. S. VAN MIDDELGEEST voor MR. P. DE GROOT N. 3. *MS*.
(*i*) Resol. Holl. 27 *Sept.* 1672. *bl.* 55.
(*k*) *Zie* VALKENIER I. *Deel*, *Bylaag* N. 26. *bl.* 164.

1672.

gen (*l*). Men onderzogt, of deeze daadelykheden onder de algemeene vergiffenis begreepen waren; doch 't besluit viel, dat 'er regt over behoorde te geschieden, om dat zyne Hoogheid, in deeze Steden, reeds orde op de Regeering gesteld hadt (*m*). Een weinig anders liep het af, met Theophilus en *Samuel Næranus*, in den Haage, en met den Boekverkooper *Izaak Næranus*, te Rotterdam, die verdagt waren, de hand gehad te hebben, in het samenstellen, of in het verspreiden en verkoopen van zeker scherp Gedigt, genaamd *Hollands Venezoen, in Engeland gebakken, en in Holland geopend, voor de Liefhebbers van 't Vaderland.* De twee eersten werden voor 't Hof gedagvaard. De Boekverkooper werdt, door den Hoofd-officier, buiten kennis van de bank van Schepenen, op den zeventienden van Herfstmaand, in hegtenis genomen, en onder 't Raadhuis naauwkeurig bewaard. De gewezen Ambassadeur de Groot werdt, meen ik, als de maaker van dit Gedigt beschuldigd (*n*). *Joachim Oudaan Franszoon*, Tegelbakker te Rotterdam en vermaard Digter, ook verdagt, dat hy 't vers gemaakt hadt, werdt, ten zelfden tyde, boven ontbooden. Doch hy verscheen niet: en my is niet bekend, dat men hem, sedert, gemoeid heeft. Hy liep, nogtans, ten deezen tyde, zeer in 't oog by 't oproerig gemeen, welk, reeds op 't einde van Zomermaand, verspreid hadt, dat hy van zins was, de Staatsche Ruitery, welke men toen buiten wilde houden, door zeker Waterpoortje,

Drie Næranen in moeilykheid, ter oorzaake van zeker scherp vers.

Joachim Oudaan Franszoon loopt ook in 't oog.

(*l*) Resol. Holl. 18 *Nov.* 1672. *bl.* 24, 27.
(*m*) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 18 *Nov* 1672. *MS.*
(*n*) Artic. *waar op* Mr. P. de Groot 21 *May* 1676. *gehoord is. MS.*

1672. je, aan de Vest nevens de Goudsche poorte, van welk poortje hy een' sleutel hadt, ter Stad in te laaten. De Boekverkooper zat wel drie weeken in hegtenis: doch alzo de Schout geen regt bewys tegen hem hadt, en verscheiden' Schepens hem genegen waren, werdt hy, onder borgtogt, geslaakt (o). De zaak van den Advokaat Theophilus Næranus bleef sleepen, tot in Wintermaand des volgenden jaars. Hy bekende, het vers uitgeschreeven; doch niet gemaakt, of verspreid te hebben: en verzogt, eindelyk, begreepen te worden onder de algemeene vergiffenis: 't welk hem en den drukker *Jan Franken*, te Leiden, *op de goedertieren' voorspraak van zyne Hoogheid*, werdt toegestaan, mids het op de rolle werdt afgekondigd (p). Wat 'er, omtrent Samuel Næranus, verder, gebeurde, vind ik niet aangetekend. Na 't afkondigen der algemeene vergiffenisse, vielen 'er, op verscheiden' Plaatsen, beweegingen voor, daar onderzoek en straf op volgde (q). Doch, somtyds, leeden ook de ontslaagen' Regenten overlast, die niet gestraft werdt. In Slagtmaand van dit, en in Sprokkelmaand van 't volgende jaar, werden de dienstboden en het Huis van de Groot, te Rotterdam, nog aangevallen (r), en meende hy te konnen toonen, wie de plondertekens aan de dolle wyven gegeven, en betaald hadt. Doch niemant werdt, om deezen moedwil, gestraft. Op eenige mishandelingen, ge-

(o) Verhaal der muiterye te Rotterd. *MS.*
(p) Resol. Holl. 22 *Dec.* 1673. *bl.* 89. *Uit* Aant. *van den* Pens. Hop *van* 21 *Maart* 1673. *MS.*
(q) *Zie* Ontroerd. Leeuw. II. *Deel*, *bl.* 23.
(r) Interrog. *voor 't* Geregt *van* Kool. *MS.*

gepleegd aan den gewezen Rotterdamschen Burgemeester van der Aa (s), was wel onderzoek gedaan; doch niets verder gevolgd. Daarentegen, was een der plonderaaren van het Huis van Burgemeester Hallingk, te Dordrecht, met geesseling, gestraft (t). Een Delftsch Burger werdt, om oproerige taale, door het Hof van Holland, veroordeeld, om onthalsd te worden (u). De ongeregeldheden werden door de vingeren gezien, of niet, naar dat zy, die gesteld waren, omze te onderzoeken, zig niet of al gelegen lieten zyn aan de luiden, die 'er by geleeden hadden. 1672.

De binnenlandsche zaaken van Regeeringe hebben ons lang bezig gehouden. 't Wordt tyd dat wy wederkeeren, tot het verhaal der zaaken van oorloge.

XVIII. De Ruiter brengt de Oostindische schepen in behouden haven.

's Lands Vloot onder de Ruiter, in 't begin van Oogstmaand, nog leggende voor Goereede, kreeg last, om op de t'huiskomende Oostindische Vloote te passen: waarop men wist, dat de vyand het oog hadt. Zy was toen, veertien schepen sterk zynde, gekomen omtrent de Eems, werwaards de Ruiter ook zeilde, om haar, ware 't mogelyk, in behouden haven te brengen. De Staaten van Holland waren van meening, dat de Ruiter eerder een' slag met de Engelschen waagen moest, dan gedoogen, dat de Oostindische schepen hun in handen vielen (v): doch zyne Hoogheid oordeelde, dat hy

(s) Attest. *en* Interrog. *MSS.*
(t) Pleidooi van MR. SIMON VAN MIDDELGEEST voor MR. P. DE GROOT N. 2. *MS.*
(u) Sentent. van den Hove *van* 2 *Febr.* 1673. *MS.*
(v) Secr. Resol. Holl. *5, 6, 7,* 11 *Aug.* 1672. III. *Deel, bl.* 283, 285, 286, 287.

1672. hy 't gevegt eerder moest zoeken te ontwyken. De algemeene Staaten belastten hem, hierop, de Oostindische schepen te beveiligen, zonder 's Lands Vloot te zeer te waagen. Midlerwyl, waren de Oostindische schepen, gelukkiglyk, in de Eems geraakt, van waar zy, door de Ruiter, afgehaald en behouden in 't Vlie en in Texel binnen gebragt werden, voor 't einde van Oogstmaand (*w*). 's Lands Vloot ging, daarna, wederom op Schooneveld leggen. Doch ziekte en gebrek van mondbehoeften noodzaakten de Staaten, haar, in Herfstmaand, in 's Lands havens te doen invallen (*x*). Ter zee, viel dus niets meer voor, dit jaar. Alleenlyk hadden de Hollandsche en Zeeuwsche Kaapers den Franschen en Engelschen beide een groot getal van schepen afgenomen (*y*).

XIX. Fransche Krygsbedryven, in en om Holland.

Te lande, werdt ook niet veel verrigt van belang. De Fransche bezetting van Utrecht, het Huis te Kroonenburg by Loenen, welk Staatsche bezetting ophadt, in 't begin van Oogstmaand, hebbende ingenomen, veroverde, terstond daarna, de Huizen te Loenersloot en te Jaarsveld, en plonderde Loenen. Omtrent het einde van Herfstmaand, beroofden de Franschen Lopik, Leksmonde, Kapelle, Benskoop, Loosdrecht, Hilversom en Emmenes. Waverveen en Botshol werden, in 't begin, Abkoude, in 't einde van Slagtmaand, jammerlyk, verbrand. De meesten deezer Dorpen hadden Fransche vrye hoede in. Doch men toonde 'er geene

(*w*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 721-733. VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 810 *enz.*
(*x*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 757.
(*y*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 818.

ne agting voor, van 's vyands zyde: 't welk die van Willis bewoog, hunne vrye hoede, gevangkelyk, aan den Prinſe te zenden, en de toegangen naar het Dorp zo ſmal af te ſteeken, en zo ſterk te bewaaken, dat 'er de Franſchen niet by konden (z). Te vooren, in Wynmaand, hadt de vyand een ſchansje, by 's Graavenland, aangetaſt; doch de Veldmaarſchalk, Prins Joan Maurits, van Muiden derwaards getrokken, dreef hem toen, en nog twee maalen, in Slagtmaand en Wintermaand, te rug (*a*). Op den zesentwintigſten van Slagtmaand, overvielen de Franſchen de ſchans by het Dorp Ameide, die den Kolonel Bamphield toevertrouwd was. Doch de bezetting verliet haare poſt, op de aankomſt van den vyand, die ligtelyk meeſter werdt van de ſchanſe, en het Dorp, daarna, deerlyk plonderde (*b*). De Veldmaarſchalk Wirtz ſchreef, dat de Franſchen, by deeze gelegenheid, wel veertig gevangenen naakt uitgeſchud, en naar Utrecht gebragt hadden, en dat Bamphield, om 't verlaaten van de poſt, van de wyven van Ameide, mishandeld was (*c*). Bamphield werdt, naderhand, in hegtenis genomen, en zat, tot in Wynmaand des volgenden jaars, wanneer hy, koſteloos, ontſlaagen werdt (*d*). Ook hadt hy, reeds te vooren, zyn gedrag, in openbaaren druk, verdedigd (*e*).

1672.

De onderneemingen der Staaten, onder 't be-

Aanſlagen op Naarden.

(z) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 813-823.
(*a*) Miſſiven van Pr. J. MAURITS *van* 28 *Nov.* 23 *Dec.* 1672. *MSS.* VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 825.
(*b*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 820.
(*c*) Miſſive *van den* Veldm. WIRTZ *van* 30 *Nov.* 1672. *MS.*
(*d*) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 177.
(*e*) *Voiez* Refleѐt. & Relat. *du* Colon. BAMPFIELD.

1672. beleid van zyne Hoogheid, slaagden ook, dit najaar, gantsch niet gelukkiglyk. De Prins ondernam, op 't einde van Herfstmaand, Naarden in te neemen, door verrassing, waartoe eenige bezettelingen van Muiden en Weesp, en eenig Krygsvolk, welk, te schepe, van Amsterdam, verwagt werdt, gebruikt stondt te worden. Doch de vaartuigen waren, door stilte, opgehouden. Anderen schryven, dat het bootsvolk onwillig was; en dat men, met veel moeite, niet meer dan twintig man hadt konnen bekomen (*f*). Midlerwyl, was het schoon dag geworden: 't welk den aanslag verydelde (*g*). In Wynmaand, zogt zyne Hoogheid Woerden te verrassen; doch de Stad raakte, vroegtyds, in beweeging, op den elfden, wanneer de aanslag stondt te worden uitgevoerd. Men schoot, om die van Utrecht te waarschuwen, en vuurde zo sterk van den tooren, dat hy in brand raakte, en, eerlang, op de Kerk nederstortte. Een gedeelte der bezettinge van Utrecht onder den Hertog van Luxemburg, waarby Montbas zig bevondt (*h*), trok uit, om Woerden te ontzetten, en viel aan op de post van den Heere van Zuilestein aan de Grevenbrugge, tusschen Utrecht en Woerden, terwyl de bezetting van Woerden een' uitval deedt op de troepen onder den Prinse, die nu voor de Stad gekomen was. Zy werdt, met merkelyk verlies, te rug gedreeven. Doch de post aan de Grevenbrugge werdt, in den tweeden aanval, overweldigd, door de Franschen. Frederik van Nassau, Heer van Zuilestein, natuurlyke

en Woerden.

De Heer van Zui-

(*f*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 763.
(*g*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 824.
(*h*) Memoir: *de* MONTBAS *p.* 57.

lyke Zoon van Prinse Fredrik Henrik, sneuvelde, in deeze gelegenheid. 't Beleg van Woerden werdt, daarna, opgeslaagen, door de Franschen. De Prins keerde, met zyn volk, wederom naar de post omtrent de Nieuwerbrugge, alwaar hem het Lyk van den Heere van Zuilestein, van Woerden, toegezonden werdt (*i*). De Franschen hebben, naderhand, geschreeven, dat zy vyfentwintighonderd, en de onzen vyfduizend man, in deeze ontmoeting, verlooren hadden. Ook meenden zy, dat men, van onzen kant, zekere post te Harmelen, die, door vyftig Franschen, bezet was, en hun den weg naar Woerden opende, verzuimd hadt, te bemagtigen. Voorts, hadt men de brug in 't Dorp Kameryk niet afgebroken, en onbezet gelaaten: 't welk den Hertoge van Luxemburg gelegenheid gegeven hadt, om de onzen, die langs de Kameryker Vaart lagen, van vooren en van ter zyde, te overvallen (*k*). In Herfstmaand en in Slagtmaand, ondernam men Zwartsluis te verrassen: de eerste reize te schepe, uit Amsterdam, de tweede reize, door de Friezen, uit de Kuinder en Blokzyl; doch beide deeze ondernee-mingen mislukten, insgelyks (*l*).

1672. Zuilestein sneuvelt. Aanslag op Zwartsluis.

XX. Togt van zyne Hoogheid naar Charleroi:

De Prins, de Franschen van de Hollandsche grenzen willende trekken, werdt, na 't mislukken van den aanslag op Woerden, te raade, de wapenen te voeren in de Fransche Nederlanden: doch 't geheim van den toeleg bleef bedekt voor de

(*i*) Costerus Hist. Verh. *bl.* 273-286. Valkenier I. *Deel*, *bl.* 826-830.
(*k*) Feuquieres Memoir. Hist. & Milit. *Tom.* II. *p.* 5 & *suiv.*
(*l*) Valkenier I. *Deel*, *bl.* 823.

1672. de Staaten (*n*). De posten in Holland dan, naar vermogen, bezet, en de zyne omtrent Bodegrave den Graave van Koningsmark toevertrouwd hebbende, verzamelt hy een Leger by Roozendaal in de Baronye van Breda, en trekt, met het zelve, in 't begin van Slagtmaand, naar Maastricht, en, van daar, over de Maaze, naar de Roer, vanwaar hy den Graaf van Duras de wyk deedt neemen (*o*). Daarna, Valkenburg hebbende doen veroveren, op den zesden van Wintermaand, toog hy schielyk te rug, en sloeg zig, den zestienden, onverhoeds, neder voor Charleroi, daar weinig volks, en geen bevelhebber binnen was (*p*). De Graaf van Montal, die over de bezetting geboodt, en uitgetoogen was, om Tongeren te beschermen, wist 'er zig egter, door list, binnen te werpen (*q*), en moedigde de zynen sterk aan, door zyne tegenwoordigheid. Men wil, nogtans, dat de Stad het niet zou hebben konnen houden; doch een schielyke en felle vorst verhinderde den Prinse, het beleg voort te zetten. Hy verliet dan de Stad, deedt, in 't aftrekken, Binch inneemen en plonderen, en zondt toen het Leger naar de Winterkwartieren (*r*).

welk belegerd;

doch wederom verlaaten wordt.

Doch dezelfde vorst, die den Prins verhinderde, Charleroi te bemagtigen, en zyn vertrek, met een goed deel van 's Lands Krygsmagt, onder welk byna alle de Ruitery was, gaven den Hertoge van Luxemburg gelegenheid,

(*n*) Resol. Gener. *Mart.* 8 *Nov.* 1672. en *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 15 *Nov.* 1672. *MS.*
(*o*) Missive *van den* Graave van Waldek *van* 28 *Nov.* 1672. *MS.*
(*p*) Missive *van den* Raadp. FAGEL *van* 21 *Dec.* 1672. *MS.*
(*q*) Missive *van* VRYBERGEN *uit* Brussel *van* 21 *Dec.* 1672. *MS.*
(*r*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 831-837.

heid, tot het doen van eenen inval in Holland, die tot den wintertyd was uitgesteld, en gevaarlyke gevolgen gehad zou hebben, zo 't weêr den vyand, by aanhouding, hadt willen dienen. 1672.

XXI. Zorg voor de bescherming van Holland, by beslooten water.

Men was, in Holland, al lang, bekommerd geweest voor deezen inval, en 't Hoogheemraadschap van Rynland hadt, in 't begin van Slagtmaand, eenige middelen voorgeslaagen, tot bescherming van Rynland by beslooten water, bestaande in het open byten van de groote en kleine Wierikken tot aan den Ryn, en van de onder water staande Mye-Polder tot in de Miert of Mydrecht, die ook open zou moeten gehouden worden tot aan het Woerdsche Verlaat; vanwaar het byten voortgaan moest, langs de kromme Mydrecht tot in de Drecht, by den Uithoorn, alwaar Amstelland begint, welk zelf op het yzen en byten orde zou moeten stellen (*s*). Voorts, hadden de Gemagtigden der Staaten van Holland, die voor de vyf posten zorg droegen, en zig te Alfen onthielden, geraadpleegd met Prinse Joan Maurits en den Baron Wirtz, beide Veldmaarschalken van den Staat, en met den Graave van Koningsmark, Luitenant-Generaal van 't Voetvolk, over de wyze, waarop men zig, in zulk eene ongelegenheid, van 't Krygsvolk zou konnen bedienen: waarop, besllooten werdt, de vyf posten te beschermen en elkanderen te hulp te komen, zo een van allen aangetast werdt (*t*). Doch 't ontbrak, op verscheiden' van deeze posten, nog aan volk en aan

(*s*) Advys van Dykgr. en Hoogheemr. van Rynl. *van* 9 *Novemb.* 1672. *MS.*

(*t*) Secr. Resol. Holl. 22 *Nov.* 1672. III. *Deel, bl.* 303. *Uit Aant. van den* Pens. HOP *van den zelfden dag. MS.*

1672. aan verscheiden' noodwendigheden: ook hadt men 'er genoegzaam geene Ruitery, en de post te Bodegrave, op welke de Graaf van Koningsmark geboodt, was wel naar den kant van Woerden; doch niet binnenwaards versterkt, alwaar zy egter zou konnen aangetast worden, wanneer de vyand, over 't ys, in 't Land gekomen zou zyn. Koningsmark, 't gevaar hiervan bezeffende, hadt den Prins, voor den optogt naar boven, gevraagd, hoe hy zig, in zulk een geval, zou moeten gedraagen? waarop zyne Hoogheid, met deeze woorden, geantwoord hadt: *Als men daer wel van verseeckert soude syn, in sulcken gevalle, sich te retireeren binnen Leyden, en de ordre van Vorst Mauritz, ofte den Heer Veldtmarschall Würts aff te wachten* (u). Doch uit nader schryvens van den Prinse, bleek, dat zyn oogmerk was, dat men Bodegrave niet verlaaten zou, dan in den uitersten nood (v): 't welk ook, by een' brief van den Raadpensionaris Fagel, bevestigd werdt (w). De Staaten van Holland vernieuwden, derhalve, hun besluit, om de post by Bodegrave te beschermen, zo lang 't mogelyk ware (x). Voorts, werdt 'er ook orde gesteld op 't yzen en byten, in geval van vorst: waartoe de huisluiden zouden gebruikt worden (y). Doch sommige Ambagten, gelyk dat van Zevenhoven en Noorden, hadden geen volk te missen (z). Zelfs ontbrak het, in Amstelland, aan

Last des Prinsen aan den Graave van Koningsmark.

(u) Extract *uit de* Instr. van zyne Hoogh. *aan den* Graave van Koningsm. *sub dato* 1 *Nov.* 1672. *MS.*

(v) Missive van den Prinse van Oranje *van* 18 *Dec.* 1672. *MS.*

(w) Missive *van den* Raadp. FAGEL *van* 18 *Dec.* 1672. *MS.*

(x) Secr. Resol. Holl. 21 *Decemb.* 1672. III. *Deel*, *bl.* 312. Missive van hunne Ed. Gr. Mog. *van* 23 *Dec.* 1672. *MS.*

(y) Resol. Holl. 15 *Dec.* 1672.

(z) Brief van die van Zevenh. en Noorden *van* 17 *Decemb.* 1672. *MS.*

aan manſchap en gereedſchap, om 't ys te breeken (*a*). Het Krygsvolk op de poſten, met naame, op die van Bodegrave, zogt zig ook, volgens 't berigt van de Gemagtigden der Staaten, *met eene ongelooflyke voorzigtigheid*, te hoeden voor den vyand, ſedert dat Koningsmark zig hadt laaten verluiden, dat hy naar Leiden dagt te wyken (*b*). 1672.

Midlerwyl, was de ſchans aan het Woerdſche Verlaat, op den dertienden van Wintermaand (*c*), verlaaten van de onzen, zonder dat zy den vyand gezien hadden. Doch zy werdt, naderhand, wederom bezet (*d*). Kort hierna, begon het te vriezen, waarop de Hertog van Luxemburg de bezettingen der Gelderſche en Stigtſche Steden byeen trok, om den ontworpen inval te doen. Hy hadt, omtrent deezen tyd, eenen ſtroop laaten doen, tot by het Dorp Kameryk, niet verre van Woerden, voornaamlyk, om nette kennis te krygen van de gelegenheid des Lands in deezen oord, en zig daarvan, by den voorgenomen inval, te bedienen (*e*). Op en na den zeventienden van Wintermaand, vroor het zo fel, dat men, binnen weinige dagen, overal, over het ys kon. De Graaf van Koningsmark gaf toen, in verſcheiden' brieven aan de Gemagtigden der Staaten, te verſtaan, dat men 't, met zulk weder, zonder Ruitery, niet zou konnen houden tegen den vyand, zo deeze, over 't ys, als over een

XXII. De vorſt brengt het Land in groot gevaar.

(*a*) Brief weg. Dykgr. en Heemr. van Amſtell. *van* 19 *Dec.* 1672. *MS.*
(*b*) *Uit* Aant. *van den* Penſ. Hop *van* 23, 25 *Dec.* 1672. *MSS.*
(*c*) Reſol. Holl. 14 *Dec.* 1672. *bl.* 79.
(*d*) Miſſiven *van* J. M. von Froſtler *van* 18 *en* 19 *Dec.* 1672. *MSS.*
(*e*) Costerus Hiſt. Verh. *bl.* 322.

1672. een vlak veld, ten lande introk. De Mye, de groote en kleine Wierikken en de Ryn omtrent Bodegrave lagen, op den twintigsten, reeds zo vast toe, dat men 'er te paarde over kon. De huisluiden kwamen niet op, om te byten, en 't ontbrak, in de schansen hieromtrent, zeer aan mondbehoeften (*f*). Ondertusschen, kreeg men, van alle oorden, tyding van den optogt der Franschen, die allen naar Utrecht trokken. Men vernam, dat zy 't op Leiden en den Haage gemunt hadden (*g*): uit welke laatste Stede, drie of vier Roomschgezinde Burgers, zo gezeid werdt, in Utrecht gekomen waren, aanbiedende den Franschen den weg naar den Haage te willen wyzen, mids men hun de groote Kerk afstondt (*h*): welke tyding zo zwaar woog by de Staaten, dat men besloot op deeze burgers te passen (*i*). Ook heb ik een afschrift gezien van een' brief zonder naam, omtrent eene maand eerder, geschreeven aan den Kolonel *Mozes Pain & Vin*, die te Bodegrave lag, hem berigtende, dat 'er, dagelyks, brieven gedraagen werden, van Utrecht naar Holland, en van Holland naar Utrecht, door luiden, *die 't*, dus spreekt de Schryver, *niet wel met het rechte* * Patria *meenden*, *noch met Willem Willemsen*, *den rechten en echten huysvader*. Tot welk briefdraagen, zig, onder anderen, gebruiken liet zekere Timmerman van Utrecht, *Jan Kees* ge-

Optogt der Franschen.

* *Vaderland.*

(*f*) Missiv. *van den* Gr. van Koningsm. *van* 17, 18, 19, 20 *Dec.* 1672. *MSS.*

(*g*) Missive van Pr. J. MAURITS *van* 23 *Decemb.* 1672. *MS.* Brief van N. N. *uit Utrecht van* 22 *Dec.* 1672. *MS.*

(*h*) Andere Brief *uit Utrecht van* 22 *Dec.* 1672. *MS.*

(*i*) Resol. Holl. 25 *Dec.* 1672. *bl.* 127. *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 25 *Dec.* 1672. *MS.*

genaamd, die als een bedelaar gekleed ging, in een rok, waarvan de lappen, aan elkanderen gespeld zynde, de brieven dekten (*k*). Door zulke briefwisseling, kreeg, meende men, de vyand ook kennis van de gelegenheid van Holland. Men vernam nogtans, te gelyk, dat hy, te Utrecht, genoegzaam geen geschut hadt, zo dat hy genoodzaakt zou zyn, den inval zonder geschut te doen (*l*). De Graaf van Koningsmark, uit de aanhoudende gerugten van den voorgenomen inval, afneemende, dat het zyne post gelden zou, schreef, den twee-entwintigsten, aan de Regeering van Leiden „ dat hy
„ last hadt, om, in geval van nood, te wyken
„ naar haare Stad, waarom hy verzogt, dat
„ men orde stelde, om zyne byhebbende man-
„ schap, sterk omtrent drieduizend knegten
„ en vyftig paarden, te voorzien van huisves-
„ ting en turf (*m*)."

1672.

Zy komen te Woerden.

De Hertog van Luxemburg brak, den zevenentwintigsten van Wintermaand, van Utrecht op, met een' aanzienlyken hoop volks, die ongelyk begroot wordt: doch dien sommigen, met de bezetting van Woerden, die 'er zig, terstond, byvoegde, op negenduizend knegten en tweeduizend paarden berekenen (*n*). Hy trok, dien dag, tusschen Schoonhoven en Oudewater door, naar Woerden. Van hier, zondt hy eerst eenige Ruitery, onder *Milac*, naar de groote Wierikken bezuiden den Ryn, om te bezoeken, of het ys van dit water sterk genoeg wa-

(*k*) Brief van . . . . *Nov.* 1672. *MS.*
(*l*) Raport van een' Spion *van* 24 *Dec.* 1672. *MS.*
(*m*) Missive *van den* Gr. van Koningsm. *van* 22 *Dec.* 1672. *MS.*
(*n*) Costerus Hist. Verh. *bl.* 330.

1672. ware, om 'er, met het Paardevolk, over te konnen. Doch men bevondt het te zwak. Hy zelf was, midlerwyl, langs de Noordzyde van den Ryn, getrokken naar Zegyeld, en voorts naar de Mye-Polder by Bodegrave, laatende de post aan de Nieuwerbrugge een groot half uur gaans ter linkerhand van zig leggen. De Graaf van Koningsmark was op de eerste tyding van de aankomst der Franschen van Bodegrave vertrokken; hebbende hy van de Gemagtigden der Staaten last bekomen, om, in den uitersten nood, niet verder dan tot aan de Goudsche sluis te wyken. Doch honderdenvyftig man uit het Regement van zyne Hoogheid waren naar Leiden getoogen (*o*), zonder in de Stad ontvangen te zyn; waarop zy naar Alfen gekeerd waren. Aan de Goudsche sluis, stondt Koningsmark in slagorde, en men begon 'er zig te verschansen, toen de vyand voor de brugge van Zwammerdam kwam: welke brug, aan den Zuidkant van den Ryn, opgehaald was, en door eenige weinige manschap bewaard werdt. Doch deeze manschap verliep terstond. Eenige Franschen kwamen, zonder moeite, met vaartuigen, over den stroom, die hier open was, lieten daarna de brugge neder, en het gantsche Leger in Zwammerdam (*p*), dat van de meeste opgezetenen verlaaten was, en terstond geheel aan koolen gelegd werdt. 't Huis van den Schout, welk het aanzienlykste van het Dorp was, werdt ook aangesteken: doch de vlam scheen niet te willen vatten. Immers, het huis bleef behouden. Alle

Verbranden Zwammerdam

(*o*) Uit Aantek. *van den* Pens. HOP *van* 28 *Dec.* 1672. *MS.*
(*p*) Resol. Gener. *Jovis* 29 *Decemb.* 1672.

le de schepen met leevensmiddelen, welken 1672.
men hier vondt, werden, insgelyks, verbrand.
Van Zwammerdam, toog de vyand, den hoogen Ryndyk langs, te rug naar de Zuidzyde van Bodegrave, alzo 't ontlaaten van 't weder, zynde den wind van oostelyk in westelyk, de vorst in regen veranderd, hem verhinderde, dieper in Holland te rukken. Bodegrave werdt toen ook, op verscheiden' plaatsen, in den brand gesteken, en, op één huis na, welk te vooren tot eene Roomsche Kerk gebruikt geweest was, en aan de Zuidzyde des Ryns stondt, in de assche gelegd. De buitenplaatsen en poldermolens omtrent deeze Dorpen werden ook allen in brand gesteken en verwoest (q). De Schryvers, die 't vernielen van Zwammerdam en Bodegrave te boek gesteld hebben, uit de eerste verhaalen, welken, ingegeven door schielyken schrik en ontsteltenis, gewoonlyk de dingen vergrooten boven de waarheid, spreeken, omstandiglyk, van een algemeen vrouwenschenden, moorden en verbranden van weerlooze vrouwen, stokoude mannen en onnozele kinderen, en van veele uitgezogte wreedheden, by deeze gelegenheid, gepleegd (r). Doch anderen, die, daarna, by de opgezetenen der twee Dorpen zelven, onderzoek op 't gebeurde hebben gedaan, hebben niet boven de drie voorbeelden van vrouwenschennis konnen ontdekken: en niets vernomen van de onmenschelyke wreedheden, waarmede sommigen de Franschen betigt hebben (s). Ook vind ik, in een' hedendaagsch'

en Bodegrave.

(q) COSTERUS Hist. Verhaal, bl. 330-338.
(r) Avis fidelle p. 47. & suiv. VALKENIER I. Deel, bl. 841. Holl. Merc. van 1672. bl. 219.
(s) COSTERUS Hist. Verhaal, bl. 328.

1672. daagsch' Schryver, uit overlevering van oude lieden, verhaald, dat de grootste wreedheden, by deezen inval, gepleegd, bestaan hebben, in het naakt uitschudden van eenige weinige menschen, die, daarna, landwaards in gejaagd werden; en in het mishandelen van eenen kranken Metselaar van Zwammerdam, en deszelfs onlangs verloste Huisvrouwe, van welken de eerste in 't leeven bleef. Doch de vrouw overleedt, kort hierna, te Gouda (*t*). De gewezen Ambassadeur Pieter de Groot, omtrent deezen tyd, over deezen inval der Franschen schryvende, noemde dien *eenen kleinen stroop in Holland:* ook getuigt hy, dat 'er, in den veldtogt des jaars 1673, in Duitschland, dagelyks, dingen gebeurden, die niet veel verschilden van 't gene, te Zwammerdam en te Bodegrave, gebeurd was (*u*).

XXIII. De Kolonel Pain & Vin verlaat de post aan de Nieuwerbrugge.

Na 't verbranden van Bodegrave, zou de vyand, op zynen hertogt naar Woerden, de post aan de Nieuwerbrugge voor de borst gehad hebben: doch deeze was, kort te vooren, verlaaten door de onzen. De Graaf van Koningsmark hadtze, toen hy naar de Goudsche sluize week, toevertrouwd aan den Kolonel Mozes Pain & Vin, Kwartiermeester-Generaal van de Legers der Staaten, die, zig, door het bemagtigen van Zwammerdam en Bodegrave, ziende afgesneeden van den Graave van Koningsmark, en bezeffende, dat zyn Kwartier naar de zyde van Bodegrave, slegts met eenen *haspel* of *Frieschen Ruiter* gedekt, en derhalve niet

(*t*) Tegenw. Staat der Vereen. Nederl. VI. *Deel*, *bl.* 349.
(*u*) Lettres de MR. DE GROOT *du* 5e *Janv.* & 21e *Octobre* 1673.

1672.

niet te houden was, te raade werdt, op 't voorbeeld van Koningsmark zelven, de Nieuwerbrugge te verlaaten, en de wyk te neemen naar Gouda, daar hy, met open' armen, ontvangen werdt (v). Doch dit wyken, zonder uitdrukkelyken last van Koningsmark geschied zynde, werdt hem zo kwalyk genomen door zyne Hoogheid, die, op den dertigsten van Wintermaand, wederom, in 't Leger te Alfen gekomen was; dat Pain & Vin, terstond, gevat, en voor den Krygsraad te regt gesteld werdt. Hy, werdt, op den tienden van Louwmaand des jaars 1673, ook op 't aanhouden der Staaten van Holland, gevonnist tot verbeurtenis zyner ampten en goederen, en tot eene eeuwige gevangenis (w). Maar zyne Hoogheid verstondt, dat dit vonnis niet overeenkwam met de Krygswetten, die, in zulk een geval, strenger straf vorderden. Wirtz en de andere Leden van den Krygsraad, het vonnis, op 's Prinsen begeerte, herzien hebbende, bevestigden het egter; met deeze verandering, dat men den gevangen voor 't Leger brengen, en met het zwaard over 't hoofd straffen zou. Doch zyne Hoogheid, hiermede nog niet vergenoegd, trok de zaak aan zig zelven, en aan eene Regtbank, uit Raadsluiden van den Hoogen Raade, den Hove en den Raade van Brabant, samengesteld. Voor deeze Regtbank, werdt Pain & Vin, eindelyk, gevonnist, om onthalsd te worden, welk vonnis, op den drie-entwintigsten van Louwmaand, in 't Leger

Hy wordt onthalsd.

(v) COSTERUS Hist. Verh. *bl.* 332-337. Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 218, 221.

(w) *Zie* Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 219.

1672. ger te Alfen, aan hem uitgevoerd werdt (x).

Aanmerkingen over zyn vonnis. Verschillende werdt 'er geoordeeld over dit vonnis. Veelen hielden 't voor ten hoogste redelyk, alzo zy verstonden, dat Pain & Vin zynen last stipter gevolgd, en den vyand, die, mids het ontlaaten van 't weder, nergens doorkon, den weg tot den hertogt niet geopend moest hebben (y). Doch anderen oordeelden, dat de last, aan Koningsmark gegeven, om, in den uitersten nood, naar Leiden te wyken, Pain & Vin, in gelyk geval, ook het wyken veroorloofde, en dat de nood moest geagt worden op 't hoogst gekomen te zyn, doordien hy afgesneeden was van den Graave van Koningsmark, en op eene post lag, die, van den kant van Bodegrave, wordende aangevallen, niet te houden was (z). De Groot, wat laater, schryvende, aan eenen vriend, over de straffe van Pain & Vin, bedient zig van deeze woorden „ Gy gewaagt van de veroordeeling van Pain & Vin. „ Men schryft 'er my ook over van Rotterdam; „ maar men voegt 'er by, dat hy, stervende, „ verklaard hadt, dat hy leedt, om dat hy zynen last hadt gevolgd: en dat Wirtz niet over hem hadt willen zitten, om dat hy geen „ Pilatus zyn wilde, en onnozel bloed vergieten, om 't volk te voldoen. Ik weet niet, „ vervolgt de Groot, wat 'er van zy; maar ik „ ben geen vriend van *gedelegeerde* Regters, „ noch van het herroepen van vonnissen, die „ door

(x) Resol. Holl. 5, 11, 12 *Jan.* 1673. *bl.* 5, 20, 23. Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 220, 221. VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 243. II. *Deel*, *bl.* 172.

(y) BURNET *Vol.* I. *p.* 336.

(z) COSTERUS *bl.* 333 *enz.*

„ door bevoegde Regters geweezen zyn (a)." 1672.

De Franſchen, de werken aan de Nieuwerbrugge geſlegt hebbende, kwamen, des avonds, wederom te Woerden, vanwaar het Leger, terſtond, keerde naar de Steden, daar het in bezetting gelegen hadt (b). De Staaten van Holland beſlooten, kort hierna, den arbeid aan de Goudſche ſluis wakkerlyk voort te zetten (c), een Leger van zes of zevenduizend knegten en tweeduizend Ruiters byeen te trekken, en nog zestienduizend man, burgers en huisluiden, op de been te brengen. Men vondt ook geraaden, het Krygsvolk van den Staat, in dit koude jaargetyde, te voorzien van pyrokken, yslandſche kouſen en ſterke ſchoenen, en de Doopsgezinden, die niet wel konden verpligt worden, om aan krygsbedryven deel te neemen, aan te moedigen, tot het betaalen deezer pyrokken, kouſen en ſchoenen (d): waartoe my gebleeken is, dat zy zig ook, in ſommige Steden, immers te Amſterdam (e), te Rotterdam en in Waterland (f), gereed getoond hebben.

XXIV. De Franſchen trekken af. Voorzorg in Holland.

De vorſt, die 't verlaaten van Charleroi veroorzaakt en tot den inval in Holland gelegenheid gegeven hadt, gaf, aan eenen anderen oord, aanleiding tot het herwinnen van Koeverden. Terwyl de moeraſſen, rondsom deeze Veſting, digt en hard bevrooren lagen, vaardigt Rabenhaupt een deel der bezettinge van Groningen, onder den Luitenant-Kolonel Eibergen, der-

Koeverden gewonnen.

(a) Lettr. de Mr. de Groot *de* 23. *Dec.* 1673.
(b) Costerus *bl.* 339.
(c) Miſſive *van* Gaſp van Kinſchot *van* 11 *Jan.* 1673. *MS.*
(d) Reſol. Holl. 11 *January* 1673.
(e) Valkenier II. *Deel*, *bl.* 135.
(f) Valkenier II. *Deel*, *bl.* 160.

1672. derwaards af, die, op den dertigsten van Wintermaand, voor de Stad kwam, en des nagts, tusschen elf en twaalf uuren, onder eenen dikken mist, aanviel, op den buitensten wal, die, eerlang overweldigd werdt: waarna de bezetting, die op de markt byeen getrokken was, gedwongen werdt, het geweer af te leggen, en de Stad te ruimen. Over deeze verovering van Koeverden, werdt een algemeene dankdag gehouden, in de Vereenigde Gewesten. De Munsterschen verlieten, sedert, verscheiden' posten in deezen oord, die, nogtans, by gebrek van volk, niet konden bezet worden, door de onzen (g).

XXV: Beweegingen der Keizerschen en Brandenburgschen.

De Keizersche troepen onder den *Graave van Montecuculi*, die zig, in Herfstmaand reeds, by Halberstad, met de Brandenburgschen vereenigd hadden (*h*), verrigtten weinig, in dit jaar. Montecuculi bewoog den Keurvorst, om niet regelregt in Westfaale te vallen; 't welk de Munsterschen, terstond, getrokken zou hebben uit de Vereenigde Gewesten; maar veel hooger over den Ryn te trekken, den Franschen den toevoer af te snyden, en zig, daarna, in Luikerland, te vereenigen met het Leger der Staaten, onder den Prinse van Oranje: waarna 't, meende hy, weinig werks inhebben zou, de Franschen den bodem des Ryks, en veelligt ook de Vereenigde Gewesten te doen verlaaten. Doch deeze raad sproot, zo sommigen willen, uit een heimelyk Verdrag, in 't jaar 1671, tusschen den Keizer en den Koning van Frank-

(*g*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 845-852.
(*h*) Missive *van den* Heere van Amerongen *van* 12 *Sept.* 1672. *MS.*

Frankryk, geslooten, waarby de Keizer beloofd hadt, in 't eerste jaar, zig niet te zullen moeijen met den oorlog tusschen Frankryk en de Staaten. In 't overtrekken van den Ryn, vondt men merkelyke zwaarigheden. De Keurvorsten van Trier, Ments en de Palts wilden 't niet gedoogen. Zy gaven voor, dat zy de Franschen reeds op hunnen bodem hadden, en derhalve aan andere troepen geenen doortogt vergunnen konden. De Staaten vonden, ondertusschen, vreemd, dat 'er, van de Duitsche zyde, zo weinig verrigt werdt. De Prins van Oranje zelf toonde 'er zig misnoegd over (*i*). 't Liep aan tot in Wintermaand, eer het vereenigd Leger in het Paltsische over den Ryn trok; doch het keerde, na weinige dagen, te rug, en toog, eindelyk, door Westerwald, naar Westfaale, werwaards Turenne zig ook ylings begaf, met het Fransche Leger. De Brandenburgschen liepen, nog voor 't einde des jaars, verscheiden Plaatsen, in Munsterland, af. De Bisschop deedt, ten zelfden tyde, eenen inval in 't Land van der Mark, alwaar de Keurvorst, eerlang, de Winterkwartieren betrok, terwyl Montecuculi zig in 't Bisdom Paderborn legerde (*k*). 1672.

De Winter werdt, wyders, onder de oorloogende Mogendheden, gesleeten, ten deele met toerustingen tegen het aanstaande jaargetyde, ten deele met handelingen over eene Vrede en over nieuwe Verbonden; waartoe, van de Fransche en Staatsche zyde, geene vlyt gespaard werdt. De Staaten en de Keurvorst van XXVI. Handel met Spanje.

(*i*) PUFENDORF de Reb. Gestis Frid. Wilh. *Libr.* XI. §. 72, 81, 82. *p.* 654, 660.
(*k*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 856-862.

1672. van Brandenburg hadden, reeds in Herfstmaand, den Spaanschen Gezant, Don Emanuel de Lira, zoeken te overtuigen, dat Spanje Frankryk den oorlog behoorde te verklaaren; doch de Lira hadt geoordeeld, dat zulks den Koning, zynen Meester, niet te raaden ware, ten ware men zig verbonde, geene Vrede te zullen maaken met Frankryk, voor dat de zaaken, tusschen dit Ryk en Spanje, gebragt waren op den voet, als by de Pyreneesche Vrede beraamd was (*l*). De Staaten zagen merkelyke zwaarigheid in zulk eene verbindtenis, schoon men zeer wel bezefte, dat zy van geene kragt zou zyn, voor dat Spanje Frankryk, met der daad, den oorlog verklaard hadt. Men zogt Spanje te voldoen met de belofte, dat men, niet dan gezamenlyk, met Frankryk sluiten zou. Doch hiermede was de Lira niet te vrede. Nogtans beloofde hy, dat de Koninginne Regente den invoer van alle Fransche en Engelsche Waaren en den uitvoer van krygsbehoeften verbieden zou, en hieruit zou, hoopte men, van zelve, eene Vredebreuk ontstaan (*m*). Doch eer 't zo ver kwame, verliepen 'er nog eenige maanden.

XXVII. Opening eener Vredehandeling onder bemiddeling van Zweeden.

Midlerwyl, arbeidde de Koning van Frankryk ernstelyk, om den Keizer en den Keurvorst van Brandenburg de wapenen te doen afleggen (*n*). Ook zogt hy de Staaten te doen verflaauwen in de krygstoerustingen, door den voorslag eener Vredehandelinge, die, van wege den Koning van Zweeden, als middelaar, geschiedde,

(*l*) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 17 *Sept.* 1672. *MS.* PUFENDORF *Libr.* XI. §. 65. *p.* 647.
(*m*) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 24 *Nov.* 1672. *MS.*
(*n*) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 23 *Sept.* 1672. *MS.*

de. De Zweedsche Gezanten, *Pieter Sparre* en *Eduard Ehrensteen*, waren reeds in Frankryk en in Engeland geweest, alwaar men hunne bemiddeling aangenomen hadt. De Staaten hadden 't te vooren gedaan. Zy kwamen, derhalve, omtrent den aanvang des jaars 1673, in den Haage, te rug, om nadere voorslagen te doen. Op den zesden van Louwmaand, kreegen zy openbaar gehoor (*o*), en de algemeene Staaten benoemden, terstond, Gemagtigden, om met hen in onderhandeling te treeden. Zy stelden voor „ dat Frankryk en Groot-Britanje geneigd „ waren tot vrede; dat zy Duinkerken tot han- „ delplaats voorsloegen, en dat Groot-Britan- „ je gezind was, terwyl men handelde, eenen „ stilstand van wapenen, voor den tyd van drie „ maanden, te sluiten met de Staaten." Doch de Staaten, zig insgelyks genegen verklaard hebbende, om van vrede te handelen, weezen de handelplaats en den voorgeslaagen stilstand van wapenen af (*p*). Voorts, begeerdenze te weeten, op wat voorwaarden, men in handeling treeden wilde; want naardien de Koning van Frankryk geene reden gegeven hadt, waarom hy hun den oorlog verklaarde, wisten zy niet, op wat voet, hy met hen zou begeeren te verdraagen: 't welk onderstelde, dat de Staaten de eischen des Konings van Frankryk van Hooimaand laatstleeden aanmerkten, als niet gedaan. Eindelyk, stelden ze agt andere Steden tot handelplaatsen voor, uit welken zy de keuze lieten aan de twee Koningen. De Koning van

1672. 1673. Voorslag eener wapenschorsinge. Die de Staaten afslaan.

(*o*) Resol. Gener. *Vener.* 6 *Jan.* 1673.
(*p*) Secr. Resol. Holl. 12 *Jan.* 1673. III. *Deel, bl.* 219.

1673. van Frankryk gaf geene hoop, dat hy eene deezer agt Steden zou goedkeuren; doch hy wees het ook niet volstrektelyk van de hand. Maar de Koning van Groot-Britanje was, ten hoogste, misnoegd, dat men Duinkerken niet aangenomen hadt, en dat de wapenschorsing afgeslaagen was, in den Haage. De Staaten, hiervan, uit de Zweedschen, kennis bekomen hebbende, verklaarden, den eenentwintigsten van Sprokkelmaand „ dat zy, voor een jaar of langer, „ een Bestand te water met zyne Majesteit van „ Groot-Britanje sluiten wilden; doch zulks „ niet voor drie maanden konden doen, zon„ der dezelfde kosten te maaken, die zy zou„ den moeten maaken, al werdt 'er geen stil„ stand van wapenen getroffen." Maar Karel de II. hadt geenen zin, om een lang Bestand te maaken met de Staaten. Ook stondt hy 'er sterk op, dat men te Duinkerken kwame handelen. Doch, eindelyk, liet hy zig, in Lentemaand, beweegen om uit twee van de agt Steden, door de Staaten voorgeslaagen, te weeten Keulen en Aken, de keuze te laaten aan den Koning van Frankryk; die eerlang Keulen verkoos. Ten zelfden tyde, werden de Gevolmagtigden tot de Vredehandelinge benoemd. De Koning van Frankryk benoemde den *Hertog van Chandos* en de Heeren *Courtin* en *Barillon*. Die van Groot-Britanje den *Graaf van Sunderland* en de Heeren *Lionel Jenkins* en *Jozef Williamson* (q). Van wege de algemeene Staaten werden benoemd de Heeren Beverningk en van Renswoude wegens Holland, Odyk, in wiens plaats egter *Joan de*

Doch daarna, op zekere voorwaarden, aanbieden: die niet omhelsd worden.

Keulen wordt tot handelplaats verkooren.

(q) BURNET *Vol.* I. *p.* 354.

1673.

de Mauregnault kwam, wegens Zeeland, *van Haren*, wegens Friesland, en *Joan Ysbrands*, wegens Groningen en de Ommelanden (*r*). Beverningk en Renswoude waren, door zyne Hoogheid, voorgeslaagen. Doch eenige Leden van Holland, met naame Amsterdam, maakten zwaarigheid, om den laatsten goed te keuren, alzo hy uit Utrecht geboortig was, een Gewest, welk thans in de magt was van Frankryk (*s*). De Koning van Frankryk keurde Renswoude, als zynen onderdaan, insgelyks, af: ook sprak hy, wat laater, van te Aken, en niet te Keulen byeen te komen, om dat, in deeze laatste Stad, nog Keizerlyke bezetting lag, welke hy vernam, dat men zelfs voorhadt te versterken. Doch na dat deeze bezetting den eed aan de Stad gedaan hadt, bleef Keulen bestemd tot de plaats van handeling (*t*).

XXVIII. De Keurvorst van Brandenbúrg sluit een Verdrag met den Koning van Frankryk.

Ondertusschen, waren de Staaten in de verwagting; dat de Keizerschen en Brandenburgsche troepen iet van gewigt onderneemen zouden, om der Vredehandelinge klem by te zetten. Vooral, hadden zy vertrouwd, dat de Keurvorst van Brandenburg de Franschen, Keulschen en Munsterschen zou hebben genoodzaakt, om de drie Gewesten van den Vereenigden Staat wederom te ruimen. Doch de Keurvorst begon, omtrent deezen tyd, te dugten, dat men hem zyne eigen' Landen afhandig zou maaken. Ook kreeg hy den beloofden onderstand niet van de Staaten, die de handen geslooten hielden, om dat zy niet zagen, dat de Keur-

(*r*) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 671-678.
(*s*) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 24 *Maart* 1673. *MS.*
(*t*) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 679, 686.

1673. Keurvorst iet uitvoerde van gewigt. Zyne Doorlugtigheid leende zelfs, ten deezen tyde, het oor zo zeer aan de voorslagen van Frankryk, dat hy den Staaten eene wapenschorsing aanriedt. Hy liet hun voorhouden „ dat zyne „ poogingen om hun by te staan hem mislukt „ waren, zynde den vyand verder in zyn Land „ gedrongen, dan hy verwagt hadt, zig byna „ van het geheele Graafschap van der Mark „ meester gemaakt hebbende. Dat de meeste „ poogingen der Staaten ook van kwaaden uit- „ slag waren geweest. Dat men dit, voornaam- „ lyk, toe te schryven hadt, aan de groote o- „ vermagt van Frankryk, in geld, in leevens- „ middelen, in sterke Plaatsen en in rivieren. „ Dat de Duitsche Vorsten Frankryk meer dan „ hem begunstigden. Dat zyn Leger zeer afge- „ mat was van den jongsten togt, en onbe- „ kwaam zyn zou, om thans veel dienst te doen. „ Dat het hem ook mangelde aan geld, om zy- „ ne troepen te betaalen, voornaamlyk, om „ dat de Staaten vier maanden ten agteren wa- „ ren, met het voldoen der beloofde onder- „ standgelden. Dat de Staaten geen Verdrag „ met Deenemarke noch met den Huize van „ Brunswyk - Lunenburg hadden aangegaan, „ geene genoegzaame landmagt op de been ge- „ bragt, en zelfs geen behoorlyk aantal van „ volk in Friesland en in Groningerland ge- „ houden hadden. Dat hy verwagtte, dat zy, „ terstond, vrede maaken zouden, wanneer „ de Franschen dieper doordrongen in Holland; „ dat hy, hierom, noodig hieldt, zelfs ook Vre- „ de, of ten minste Bestand te sluiten met „ Frankryk, en dat hy hun ook aanriedt eene

„ wa-

„ wapenschorsing te treffen (*u*)." Men bespeurde, aan 't geeven van deezen raad, ligtelyk, dat 'er van den Keurvorst niet veel meer te wagten zou zyn. Ook sloot hy, terstond hierna, eenen stilstand van wapenen met Frankryk, tot het einde van Bloeimaand: waarop een Verdrag volgde, den zesden van Zomermaand gedagtekend. De Koning verbondt zig, by het zelve, den Keurvorst te zullen stellen in 't bezit van de Steden Wezel en Rees, zo dra de Vrede, tusschen hem en de Staaten, getekend zou zyn: waartegen de Keurvorst beloofde, 's Konings vyanden, op geenerhande wyze, te zullen bystaan (*v*). 1673.

XXIX. Raadpleegingen in Holland op het aanvaarden of afwyzen eener wapenschorsinge.

Doch lang eer dit Verdrag nog getekend was, en zo dra men, in den Haage, begreepen hadt, dat het den Keurvorst te doen ware, om het herkrygen zyner Steden, raadpleegden de Staaten, ernstelyk, of 't hun nu niet, meer dan te vooren, geraaden ware, eenen stilstand van wapenen te omhelzen. Eenige Leden van Holland neigden hiertoe. Doch zyne Hoogheid, de raadpleegingen bywoonende, deedt hen veranderen van gedagten; schoon hy, in 't eerst, eene wapenschorsing tot den eersten van Zomermaand hadt willen toestaan: waarin hy daarna alleenlyk onder zekere voorwaarden bewilligde (*w*). Hy hieldt hun voor, „ dat Frankryk, geduurende de wapenschorsing, de overwonnen' Plaatsen zou in- houden en versterken, zig op het vermeerderen zyner Krygsmagt toeleggen, en, na 't eindigen der wapenschorsinge, met grooter magt dan te vooren, vallen in de Vereenigde Gewesten.

't Gevoelen van den Prinse.

„ Dat

(*u*) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 29 *Maart* 1673. *MS.* PUFENDORF de Reb. Gestis Frid. Wilh. *Libr.* XI. §. 86, 87. *p.* 667.
(*v*) *Voiez* DU MONT Corps Dipl. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 234.
(*w*) Aantek. *van een'* Regent van Delft 24 *Maart* 1673. *MS.*

1673. „ Dat, midlerwyl, de Duitsche Vorsten zig niet „ zouden durven verklaaren, en dat hier de Ge- „ meente slap zou worden, in het opbrengen der „ gemeene lasten, die, nogtans, zo zwaar zouden „ moeten blyven, als zy geweest waren. Dat hy „ zelfs flaauwmoedigheid bespeurde in zulken, „ wien 't werk van den oorlog, byzonderlyk, „ aanbevolen was; dat hy zulks, om zyn ge- „ weeten te ontlasten, moest voordraagen; dat „ het voor God niet te verantwoorden was, en „ dat het niet goed zyn zou, dat 'er 't volk „ de lugt van kreeg, alzo 't, uit lafhartigheid, „ of uit kwaadaartigheid, ontstondt. Dat hy „ nagt en dag arbeidde; doch 't werk egter, „ niet alleen, en zonder hulp, afdoen kon." 't Slot was „ dat hy geene onbepaalde wapen- „ schorsing zou aanraaden. Doch dat menze, „ voor een' korten tyd, zou konnen aannee- „ men, mids men de gemeene zaak, ondertus- „ schen, naar behooren, ter herte name." Alle de Leden in 's Prinsen voorstel bewilligd hebbende, verzogt men, zyne meening te hooren, over de bepaalingen, onder welken men de wapenschorsing zou mogen aanneemen. De Prins verklaarde toen „ dat zy, tot den eersten van „ Zomermaand, zou moeten duuren, en een „ weinig langer te water, tegen welken tyd, „ men zig zou konnen in staat gesteld hebben, „ en ook zien, hoe de zaaken zig schikten, te „ Keulen. Dat de wapenschorsing eene bloote „ ophouding van vyandlykheden zou moeten „ zyn, zonder toevoer of toegang tot elkan- „ deren. Dat elk, midlerwyl, zyne Plaatsen „ zou mogen versterken; doch dat men, met „ de Vlooten, niet op elkanders kusten zou

„ mo-

„ mogen komen. Dat men de wapenſchorſing 1673.
„ zou moeten aanneemen, als den Staat aan-
„ gebooden door de Zweedſchen, uit den naam
„ van Frankryk en Groot-Britanje, op dat men
„ den middelaaren te meerder genoegen gee-
„ ven mogt; en dat men, eindelyk, al 't ge-
„ handelde, op den eed zou moeten geheim
„ houden." 't Beſluit viel geheel overeenkom- waarin
ſtig met den raad van zyne Hoogheid (x). Doch de Staa-
de middelaars zagen geene kans, om de twee ten be-
Koningen te doen bewilligen in zulk eene wa- willigen.
penſchorſing. Zy ſloegen, in Grasmaand, voor, Voorſlag
„ of de Staaten niet zouden konnen goedvin- der
„ den, de wapenſchorſing te doen duuren den Zweed-
„ tyd van twee maanden, te rekenen van den dag ſchen.
„ der afkondiging, mids zy zig, te water, ſtrek-
„ te tot aan de Kaap S. Vincent of tot de engte
„ van Gibraltar? Of men, *ten anderen*, ook
„ zou konnen verſtaan tot eene verlenging der
„ wapenſchorſinge, ter beſcheidenheid der mid-
„ delaaren, in geval de twee Koningen daar-
„ toe mogten te beweegen zyn? en of de Staa-
„ ten, *ten derden*, terſtond na de afkondiging
„ der wapenſchorſinge, hunne Kaapers zouden
„ willen t'huis houden (y)?" Zy voegden hier-
by „ dat zy bedugt waren, dat Frankryk den
„ Staat eenen onherſtelbaaren ſlag zou toebren-
„ gen; dat de Prins van Condé, met eene aan-
„ zienlyke magt, afkwam, en in 't hert van 't
„ Land zou zoeken te dringen; dat de grenzen
„ van den Staat niet al te wel voorzien waren".
en diergelyke redenen meer, ſtrekkende om de
Staa-

(x) Secr. Reſol. Holl. 29 *Maart* 1673. III. *Deel*, *bl.* 325. *Uit* Aant. *van den* Penſ. HOP *van* 29 *Maart* 1673, *MS.*

(y) *Zie* VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 680.

1673. Staaten in hunnen voorslag te doen bewilligen (z). Men antwoordde hun, op den negentienden van Grasmaand „ dat men te vrede was, „ dat de wapenschorsing inginge van den dag „ der afkondiging, mids deeze, binnen veertien dagen na 't sluiten, geschiedde; dat, in „ dien tusschentyd, geene Persoonen of goederen, zonder vrygeleide, in elkanders gebied „ zouden mogen komen, en dat ook de Bondgenooten der Staaten in de wapenschorsing „ zouden begreepen zyn. Dat men, wyders, „ toestondt, dat de stilstand te water zig uitstrekte tot aan de Kaap S. Vincent of de „ Straat van Gibraltar, begin neemende, in elke Plaats, zo als, by het Verdrag van Breda, „ geraamd was, en niet ophoudende, dan volle twee maanden, na dat zy, op elke Plaats, „ hadt moeten aanvangen. Dat ook, zo dra bekend zou zyn, dat de wapenschorsing by de „ twee Koningen aangenomen ware, al was „ schoon de dag der afkondiging nog niet bepaald, de Staaten hunne Oorlogsschepen en „ Kaapers t'huis zouden houden, mids zulks „ ook van de zyde der twee Koningen geschiedde, en men met geene Oorlogsschepen op „ elkanders kusten kwame. Doch 't verlengen „ der wapenschorsinge, ter bescheidenheid der „ middelaaren, hielden zy voor een punt van zo „ veel gewigts, dat zy, daarover, niet dan met „ nader kennis der byzondere Gewesten en hunner hooge Bondgenooten, besluiten konden; „ waarom zy het duidelyk antwoord hierop „ moesten uitstellen. Zo veel konden zy egter „ ver-

Antwoord der Staaten.

(z) *Uit* Aant. *van den* Pens. Hop *van* 18 *April* 1673. *MS.*

„ verklaaren, dat zy, van hunnen kant, tot be- 1673.
„ vordering eener goede en verzekerde Vrede,
„ alles wilden toebrengen, wat men van eenen
„ vredelievenden Staat zou konnen verwag-
„ ten; dat zy, om dit te toonen, over het laatst-
„ genoemde punt, aan de Gewesten zouden
„ schryven en met de gezanten hunner Bond-
„ genooten spreeken, in zulk vertrouwen, dat
„ zy, verstaande, dat de twee Koningen tot
„ het verlengen der wapenschorsinge neigden;
„ dat hunne Bondgenooten daarin ook bewil-
„ ligden, en dat 'er eenige hoop ware op eenen
„ goeden uitslag van de Vredehandeling, een
„ antwoord aan de Middelaaren geeven zou-
„ den, waarmede dezelven zig, volkomenlyk,
„ zouden te vrede houden (a)."

Men zag, uit dit antwoord, onder anderen, dat de Staaten geen groot vertrouwen hadden op de Zweedschen, die men oordeelde, te zeer in de Fransche belangen te zyn. Ook kwam 'er niets van deeze handeling over eene wapenschorsing. De Koning van Frankryk hadt zig gereed gemaakt, tot den veldtogt, en wilde de kosten, hiertoe vereischt, niet vergeefs, gedaan hebben. Of, veelligt, is hem de voorslag eener wapenschorsinge nimmer regt ernst geweest. In Engeland, hadt men 't Parlement ook bewoogen, om den Koning merkelyk te ondersteunen, tot het voortzetten des oorlogs. De Kanselier, Graaf van Shaftsbury, hadt, by deeze gelegenheid, eene aanspraak gedaan, waarin hy te pas bragt „ hoe 't Parlement, met reden, „ geoordeeld hadt, *quòd delenda esset Carthago*, „ dat

De handeling over eene wapenschorsing blyft steeken.

(a) *Zie* VALKENIER II. *Deel*, *bl*. 611.

1673. „ dat de Vereenigde Staat moest uitgerooid „ worden." Ook zeide hy „ dat de Staaten van „ Holland Engelands eeuwige vyanden waren, „ zo van wege hun belang, als van wege hun- „ ne geneigdheid (*b*)." Woorden, die regelregt strekken moesten, om de Engelschen, tot welkenze gesproken, en de Hollanders, by welkenze haast bekend werden, te verbitteren tegen elkanderen. Ook viel men, terstond hierna, aan 't uitrusten eener magtige Vloote. Doch desonaangezien zondt de Koning zyne Gevolmagtigden tot de Vredehandeling, in Bloeimaand, naar Keulen, alwaar zy, eerst in de volgende maand, aankwamen. De Fransche Gezanten waren 'er, even voor hen, aangekomen. De Spaanschen en Keizerschen volgden hen. De Zweedschen en Staatschen waren 'er de eersten geweest (*c*).

XXX. Raadpleegingen op de Instructie voor de Gemagtigden tot de Vredehandeling.

Doch eenige weeken voor dat de Staatsche Gevolmagtigden vertrokken, hadt men, ter Vergaderinge van Holland, op den voorslag van den Raadpensionaris Fagel, geraadpleegd, over de wyze, op welke de Instructie voor de Gevolmagtigden behoorde opgemaakt te worden, en of men, daartoe, niet eenige Leden der Vergaderinge behoorde te magtigen? De Edelen oordeelden van ja; doch verstonden, te gelyk; „ dat 'er een uit ieder der Leden van het *groo*- „ *te Besoigne* in den Haage behoorde te blyven „ tot agterraad; dat men al 't gehandelde ge- „ heim moest houden, en op de noodzaakely- „ ke punten alleen de Staaten samenroepen. „ Dat men, wyders, op 't gevorderde door En- „ ge-

(*b*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 325. VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 695.
(*c*) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 682, 685, 689, 690.

„ geland, omtrent de Vlagge, de Visschery en 1673.
„ Suriname, in onderhandeling treeden kon;
„ doch dat men moest afwagten, wat de Ko-
„ ning van Frankryk eischte, alzo deeze geene
„ reden gegeven hadt van het beoorloogen der
„ Staaten. Eindelyk, moest men van alles wat
„ 'er gehandeld werdt kennis geeven aan den
„ Prinse van Oranje." Rotterdam verstondt
zelfs „ dat men 't beleid der gantsche handelin-
„ ge behoorde te laaten aan zyne Hoogheid,
„ die alleenlyk drie of vier Persoonen tot zig
„ zou konnen neemen, welken men de stiptste
„ geheimhouding aanbeveelen moest." Gorinchem stemde met Rotterdam, en dat men zo weinige Gemagtigden by den Prinse voegen moest, als mogelyk ware. Briele voegde zig met Rotterdam en Gorinchem; doch *bedong*, dat de Stad, in allen geval, *niet buiten gedykt*, of van den Vereenigden Staat afgesneeden werdt. Hoorn, Enkhuizen, Edam, Medenblik en Purmerende stemden met Rotterdam of de Edelen. Of zig ook eenige andere Leden, op dit stuk, verklaard hebben, vind ik niet aangetekend. Veelligt waren zy niet tegenwoordig, alzo de Vergadering, *op reces*, of om hervat te worden, gescheiden geweest zynde, maar even begonnen was, toen over deeze zaak gehandeld werdt (*d*).

XXXI. Aanvang der Vredehandelinge te Keulen.

De onderhandelingen te Keulen werden, op 't einde van Zomermaand, geopend, met eene deftige aanspraak der Zweedsche Gezanten, strekkende tot aanpryzing van de Vrede (*e*).

De

(*d*) Secr. Resol. Holl. 13 *April* 1673. III. *Deel*, *bl.* 327. *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 12 *April* 1673. *MS.*
(*e*) VALKENIER, II. *Deel*, *bl.* 708.

1673. De Staatschen begeerden, daarna, uit de Franschen, te verstaan, om welke redenen, deezen den Staaten den oorlog hadden aangedaan; doch hierop kwam geen behoorlyk antwoord. 't Liep aan, tot den twaalfden van Hooimaand, eer de Zweedschen den Staatschen, in geschrifte, verklaarden „ dat men met Frankryk zou „ moeten overeenkomen, 1. wegens de vol„ doening, welke de Koning vorderde. 2. we„ gens zekere somme gelds, voor de kosten „ van den oorlog. 3. wegens de vryheid des „ Koophandels, en een Verdrag, desaangaan„ de te maaken. 4. wegens de herlevering der „ goederen van de Ridderorde van Maltha." Hierby scheenen de Franschen ook te zullen dringen op vryheid voor de Roomschgezinden, in den Vereenigden Staat: doch de Zweedschen hadden hiervan niet willen reppen. Tot voldoening van het *eerste* punt, zou Frankryk zig, naar 't oordeel der Zweedschen, met niet minder laaten vergenoegen dan met Maastricht en de Landen van Overmaaze, Graave en het Land van Kuik, Crevecoeur, de Stad en Meierye van 's Hertogenbosch en de Stad en Baronye van Breda, tegen de ontruiming van 't gene de Koning thans inhadt. Het *tweede* punt zou, meenden de Zweedschen, wel konnen ontweeken worden. Omtrent het *derde*, zou men, huns oordeels, den wederzydschen vryen handel konnen bedingen, mids zig voegende naar de wetten, gemaakt, of nog te maaken. Over het *vierde* punt, zou men in der minne konnen handelen. En 't punt van den Godsdienst zou men tragten te ontwyken. Doch Frankryk vorderde, behalve deeze punten, ook voldoening voor den

Voorslagen der Zweedschen.

Ko-

Koning van Deenemarke en den Hertoge van Nieuwburg, en ontruiming der vestingen Embden en Lieroord, zonder egter, hiernaar, het tekenen van een Verdrag te willen ophouden. De Koning van Groot-Britanje zou, volgens de schriftelyke verklaaring der Zweedschen, gesteld zyn „ 1. op 't stuk der Vlagge. 2. op 't „ gene den Prinse van Oranje aanging. 3. op „ de zaak van Suriname. 4. op eene erkente„ nis voor de Haringvisscherye. 5. op 't stuk „ des Koophandels, met naame in Oostindie „ en op de kust van Guinea. 6. op eene ver„ goeding van de kosten des oorlogs in geld, „ en 7. op Plaatsen van verzekerdheid." De Zweedschen hadden den Engelschen hierop reeds verklaard „ dat de Staaten hun, op het „ *eerste* punt, voldoening hadden gegeven; dat, „ omtrent het *tweede*, zyne Hoogheid, de Heer „ Prins van Oranje zig slegts hadt te verklaa„ ren; dat men, wegens het *derde*, alleenlyk „ hadt te onderzoeken, of 'er nog iet ontbra„ ke aan 't volbrengen van 't gene de Staaten, „ wegens Suriname, beloofd hadden; dat men, „ aan het *vierde* en *zesde*, met eene somme gelds, „ voldoen kon, welke zy op drie of vier mil„ lioenen begrootten: te gelyk verklaarende, „ dat zy, zo min als de Staaten, den Koning „ van Groot-Britanje voor Heer van de Zee „ zouden konnen erkennen. Wegens het *vyfde* „ punt, haddenze voorgeslaagen, dat men 't „ Verdrag van Koophandel van den jaare 1667, „ zou konnen vernieuwen, en omtrent den „ handel op Oostindie en op Guinea, door „ Gemagtigden, overeenkomen." Wegens Keulen en Munster, hadden de Zweedschen ge- 1673.

oor-

1673. oordeeld „ dat men den Keurvorst van Keulen „ Rynberk laaten moest, zonder dat de Staaten eenigen eisch behielden op deeze Vesting, en dat men beiden den Vorsten, daarenboven, eene somme gelds toeleide, tegen „ de ontruiming van 't gene zy thans inhadden. Voorts, hadden de Zweedschen nog te verstaan gegeven, dat men de Plaatsen, die Frankryk vorderde, aan Spanje zou konnen afstaan, mids Spanje daarentegen Plaatsen van gelyke waarde, die nader aan de Fransche grenzen lagen, afstonde aan Frankryk. Doch de Staaten, of derzelver Gemagtigden tot het werk der Vredehandelinge vonden, in verscheiden' deezer punten, nog merkelyke zwaarigheid (*f*). Men kwam egter, binnen weinige dagen, tot een besluit op 't gene men den Zweedschen zou antwoorden (*g*). Beverningk en van Haren, met de byzondere Besluiten der vier Gewesten, Holland, Zeeland, Friesland en Stad en Lande, die niet in alles overeenkwamen, gekeerd zynde naar Keulen, sloegen, eerlang, den Zweedschen voor „ dat Frankryk de ingenomen' Plaatsen behoorde te ruimen, en elk te herstellen „ in 't gene hy, voor den oorlog, bezeten hadt: „ in welk geval, de Staaten Orsoi, Wezel, Burik, Rees en Emmerik in handen van den „ Keurvorst van Brandenburg wilden laaten, „ en Maastricht, met het gene 'er onder behoorde, de Landen van Overmaaze, Grol, „ Breêvoort, Lochem, Deutichem, 's Heerenberg en Ligtenvoorde, benevens het gantsche

Antwoord der Staatschen.

(*f*) Secr. Resol. Holl. 19 *July* 1673. III. *Deel*, *bl.* 332.
(*g*) Secr. Resol. Holl. 28 *July* 1673. III. *Deel*, *bl.* 346, 348.

„ sche platte Land des Graafschaps Zutfen, 1673.
„ eene streek van tweeduizend Rynlandsche
„ roeden in de breedte, langs den Yssel, uit-
„ genomen; en eindelyk ook de Stad en het
„ Land van Hulst, met de onderhoorige Sterk-
„ ten, afstaan aan den Koning van Spanje; die,
„ daartegen, den Koning van Frankryk voldoe-
„ ning geeven zou, uit Artois of eenig ander
„ gedeelte zyner Nederlanden. Dat men, wy-
„ ders, wegens den Koophandel en wegens de
„ eischen der Ridderorde van Maltha, in 't
„ minnelyke, wilde overeenkomen." Doch de Heer van Odyk hadt in deezen voorslag niet bewilligd, alzo Zeeland zwaarigheid gemaakt hadt, om Hulst over te geeven. Ten opzigte van Groot-Britanje, boodt men aan „ 't stuk der

Zeeland bewilligt 'er niet in.

„ Vlagge te willen regelen, naar het dertiende
„ Lid der Bredasche Vrede, zo als men 't, te
„ vooren reeds, verklaard hadt. De Staaten en
„ de Prins van Oranje leefden, zeide men, in de
„ volmaaktste eensgezindheid, zo dat 'er, ten
„ opzigte van zyne Hoogheid, niet te handelen
„ viel. De zaak van Suriname was ook reeds
„ geregeld en afgedaan. De Staaten waren, van
„ ouds, in 't bezit der Visscherye geweest, en
„ zouden niet konnen besluiten, om 'er eenige
„ erkentenis voor te betaalen. Ook was 't
„ vreemd, dat men hun, die, driemaal agter-
„ een, onregtvaardiglyk, beoorloogd waren,
„ door de Engelschen, Plaatsen van verzekerd-
„ heid afvorderde: zy hadden veeleer reden,
„ om goede zekerheid te eischen, voor de on-
„ derhouding van 't Verdrag, welk men slui-
„ ten zou; doch over dit laatste, en over een
„ Verdrag van Koophandel, zou men elkande-

1673. „ ren, in redelykheid, konnen verstaan. Van „ vergoeding van kosten wilde men niet hooren, alzo men reeds zulk eene zwaare schade ten onregte geleeden hadt."

Nadere voorslagen der Zweedschen.

De Zweedschen, dit bescheid op hunne voorslagen ontvangen, en met de Franschen en Engelschen gesproken hebbende, gaven te verstaan, „ dat men, ten minste, Maastricht, Graave, „ 's Hertogenbosch, Breda en Crevecoeur afstaan moest, zo men vrede begeerde." Doch Zeeland meende, dat men reeds te veel uitgebooden hadt, en *protesteerde* ernstelyk tegen 't overgeeven van Hulst. Ook hadt Rotterdam, al voorheen, ter Vergaderinge van Holland, voorgesteld, dat men, in de Plaatsen, welken men over gaf, vrye oefening van den Hervormden Godsdienst behoorde te bedingen: waarin de meeste andere Leden bewilligd hadden (*b*). Maar de Franschen lieten zig verluiden, dat zy niet te vrede zouden zyn, ten ware men, boven de vyf Plaatsen, door de Zweedschen genoemd, Nieuwmegen, Bommel, de Bommelerwaard, de schansen Voorne en S. Andries, en de Landstreek tusschen Nieuwmegen en Graave overgaf. De handeling werdt, ondertusschen, gerekt. De Staatschen, de Zweedschen gedrongen hebbende, om het uiterste te mogen weeren, waarmede partyen zig zouden laaten genoegen, ontvingen, eindelyk, tot bescheid, „ dat Frankryk staan bleef op Maastricht, „ Graave, Breda, 's Hertogenbosch, Crevecoeur, met de Landen en Sterkten, die 'er „ van afhingen of toe behoorden, benevens de

„ Ei-

(*b*) Uit Aant. van den Pens. Hop van 19 en 27 *July* 1673. *MS.*

„ Eilanden en ſchanſen van Voorne en S. Andries, en een klein gedeelte van Gelderland. „ Ook eiſchten de Franſchen het Graafſchap „ Meurs voor zeker' Duitſch' Vorſt [te weeten, den Keurvorſt van Brandenburg.] Tot „ vergoeding der koſten van den oorlog, zouden zy zig met twee millioenen Ryksdaalers „ te vrede houden. Wegens den Koophandel, „ wilden zy overeenkomen: doch de goederen „ der Ridderorde van Maltha, of derzelver „ waarde, moeſten te rug gegeven worden. Wegens de oefening van den Roomſchen Godsdienſt in de Vereenigde Geweſten, zou de „ Koning redelyke verzagtingen gedoogen. De „ Koning van Groot-Britanje zou zig, omtrent „ het ſtuk der Vlagge, houden aan de Bredaſche Vrede, mids het punt, welk 'er van ſprak, „ werdt uitgelegd, naar zyn welgevallen. Voorts, „ vorderde hy twaalfduizend jakobuſſen 's jaars „ voor de Viſſchery, en een millioen ponden ſterlings, voor de koſten van den oorlog: nog, den „ volkomen afſtand van Suriname, eene vaſte „ ſchikking op den Koophandel in Ooſtindie en „ in Guinea, en een' * Staat voor den Prinſe van „ Oranje." Wegens Keulen en Munſter, werdt verklaard „ dat zy Zwolle, Salland en Twente, en uit het Land van Vollenhove, Zwartſluis „ en de Kolmſchaate om Deventer, benevens de „ Landſtreek, by Kampen, over den Yſſel, gelegen, begeerden te behouden: ook Lochem, „ Grol, Borkelo, Breêvoort en Ligtenvoorde, „ in 't Graafſchap Zutfen; het Graafſchap Lingen, en tweehonderdduizend Rydsdaalers in „ geld." Zy vorderden, wyders „ vrye oefening van den Roomſchen Godsdienſt, door

1673.

* *Etabliſſement.*

1673. „ alle de Vereenigde Gewesten, het slegten van „ de Bourtange, het ruimen van Embden en „ Lieroord en van andere Duitsche Plaatsen, „ door de Staaten bezet: ook het wedergee- „ ven van de kinderen des Graaven van Bent- „ hem." Doch alle deeze eischen scheenen den onzen zo hard (9), dat menze, na 't inneemen van 't gevoelen van zyne Hoogheid, als onaanneemelyk van de hand wees (*i*). De handeling vorderde, derhalve, traaglyk. De Zweedschen toonden, meer tot Frankryk dan tot de Staaten, genegen te zyn, terwyl deezen zig, door afzonderlyke handeling met Groot-Britanje, en door nieuwe Verbonden, zogten te sterken tegen hunne vyanden.

XXXII. Ontmoetingen van den gewezen Ambassadeur de Groot.

Terwyl de Vredehandeling dus sleepende gehouden werdt, was Pieter de Groot, gewezen Pensionaris van Rotterdam, te Keulen gekomen. Hy was, gelyk wy, in 't voorgaande boek (*k*), gezien hebben, in Hooimaand des jaars 1672, ten Lande uit geweeken naar Antwerpen. Hier was hy niet lang geweest, of men berigtte hem, dat de Graaf van Monterei onderzoek deedt op zyn gedrag. Ook schreef men hem, uit Holland, dat hem daar iets args gebrouwen werdt. Hy begaf zig, derhalve, naar Luik,

(*i*) Secr. Resol. Holl. 18, 22 *Sept.* 1673. III. *Deel*, *bl.* 350 *enz.* 388.
(*k*) *Bladz.* 126.

(9) Wy hebben de byzonderheden der Keulsche Vredehandelinge, hier, uit de egtste en geheimste Berigten, te boek gesteld. Men kan 'er uit afneemen, hoe kwalyk anderen, die van deeze Vredehandeling gewaagd hebben, onderrigt geweest zyn. Zie, in 't byzonder, Valkenier II. Deel, bl 711 enz. *Hollandsche Mercurius* van 1673. bl. 121. en zelfs P. A. Samson *Hist. de Guill.* III. Tom. III. p. 209 & *suiv.*

Luik, alwaar hy zig ophieldt, tot na den moord 1673.
van de Witten. Toen, verneemende, dat Luikerland, door de Staaten, met eenen inval, gedreigd werdt, keerde hy wederom naar Brussel. Hier, verhaalde hem de Graaf van Monterei, hoewel 't, zo sommigen verzekeren, streedt met de waarheid, dat hy, door den Prinse van Oranje, verzogt was hem in hegtenis te willen neemen; doch dat hy zig verzekeren kon van zyne bescherming. Hy zette zig dan, in Herfstmaand, neder te Antwerpen, alwaar hy den Winter, volgens zyn eigen schryven, sleet, met een verkeertje, een pyp tabak en een glas wyns, in 't gezelschap van *La Court*, *van der Voorde*, Langewagen en Pesser, die ook derwaards geweeken waren; zonder zig met eenige zaaken te moeijen. Doch in of omtrent Bloeimaand des jaars 1673, ontving hy eenen brief, met eene onbekende hand geschreeven, meldende, dat men in Holland verspreidde, dat zyn Zwager, Montbas, eenen aanslag op Sas van Gend gesmeed hadt, waarvan vermoed werdt, dat hy kennis hebben zou. Doch hy hieldt dit schryven voor eenen trek zyner vyanden, om hem schrik aan te jaagen, en sloeg 'er geene agt op. De Graaf van Monterei, wat laater, te Antwerpen gekomen zynde, riedt hem egter ook, te vertrekken, voorgeevende, bedugt te zyn, voor last uit Spanje, ten zynen nadeele. Hy verliet, hierop, deeze Stad, den twaalfden van Zomermaand. Te Mechelen gekomen, vernam hy uit van der Togt, Pensionaris van Gouda, dat zyn ongeluk te wyten ware, aan hem, dien hy zelf voor de oorzaak daarvan hieldt. Hy reisde, wyders, in 't gezelschap

1673. der Brandenburgsche en Nieuwburgsche Gezanten, tot aan S. Truyen, en toen, alleen, naar Luik, daar hy berigt ontving, dat Monterei zig verbonden hadt, om hem te doen vertrekken, of te gedoogen, dat men hem ombragte. Van Luik, trok hy naar Aken (*l*), en

Hy komt te Keulen. eerlang naar Keulen, alwaar hy, met de Gevolmagtigden tot de Vredehandeling, vyanden en vrienden, zonder onderscheid, verkeerende, somtyds, zyne gedagten opende, over de voorwaarden, op welken men zig, wederzyds, behoorde te verdraagen; somtyds ook iet vernam uit de Franschen, welk hy den onzen mededeelde: hoewel Beverningk zyne, verkeering schuwde (*m*). Onder anderen, vind ik, dat hy van gedagten was, dat de Staaten Maastricht en nog eenige andere Plaats of Plaatsen aan Frankryk behoorden af te staan, en dat hy dit, nu en dan, in een byzonder gesprek, te kennen gegeven hadt. Ook blykt, van elders, dat hy zig zo vast overtuigd hieldt van de noodzaakelykheid om iet aan Frankryk over te geeven, dat hy, in eenen zyner Brieven, deeze woorden gebruikt: *Si votre P. M. croit que la France fasse presentement la Paix, en quitant tout, sans aucun echange, il est un ignorant: & s'il en abuse le Gouvernement, il est un imposteur.* dat is „ Zo uw eerste Staatsdienaar gelooft, „ dat Frankryk, tegenwoordig vrede maaken„ de, alles zal willen te rug geeven, zonder „ iet in de plaats te ontvangen, is hy een weet„ niet: en zo hy 't, tegen zyn beter weeten, „ den

(*l*) Lettr. de MR. DE GROOT *ecr. d'Aix la Chapelle* 4e *Juill.* 1673.

(*m*) Lettr. de MR. DE GROOT *de* 11e *Sept.* 1673.

„ den Staaten diets maakt, is hy een bedrie- 1673.
„ ger (*n*)." Doch wy hebben reeds gezien, dat de Staaten niet ongeneigd waren, om iet af te ſtaan. Voorts, hadt de Groot, uit den Franſchen Gezant, vernomen, dat Frankryk met Spanje zou willen ſluiten op den voet van het Verdrag van Aken (*o*), en met de Staaten, wanneer men hem Maaſtricht en nog eene andere Plaats, welke egter vrygekogt zou konnen worden, afſtondt; en deeze ontdekking verzuimde hy niet, den Staatſchen Gezanten mede te deelen (*p*). Doch de ſtaat der dingen was, geduurende de Vredehandeling, zo merkelyk veranderd van gedaante, hebbende de Staaten verſcheiden' voordeelige Verdragen weeten te ſluiten met den Keizer, Spanje, Deenemarke en Lotharingen; dat men, eerlang, hoop kreeg, om Frankryk tot redelyker voorſlagen te beweegen. Ook ſtonden de Franſchen, allengskens, een gedeelte af van hunnen eiſch. De Zweedſchen deeden, insgelyks, voorſlagen, die nader bykwamen (*q*): ſpreekende alleenlyk van eenen afſtand van Maaſtricht, Graave, Hulſt, Sas van Gend en de helft van de Meierye van 's Hertogenboſch, en van eene zekere ſomme gelds, of iet anders, tot genoegen van den Koning van Frankryk; en ten behoeve van Groot-Britanje, van den afſtand van Suriname, van zesduizend ponden ſterlings in geld, en van voldoening aan den Prinſe van Oranje, we-

(*n*) Lettr. de MR. DE GROOT *ecr. de Cologne* 30. *Dec.* 1673.
(*o*) Lettr. *du même de* 17^e *Avril* 1674.
(*p*) Pleidooi van MR. SIMON VAN MIDDELGEEST voor MR. P. DE GROOT N. 4 *en* 5. *MS.*
(*q*) Secr. Reſol. Holl. 18 *Sept.* 1673. III. *Deel*, *bl.* 369, 370.

1673. wegens de penningen, die Karel de II. hem schuldig was. Ook sloegen zy, op 't einde van Herfstmaand, wederom eene wapenschorsing voor, waarop Frankryk zeer gezet scheen. Doch hunne voorslagen vonden nog al geenen ingang, by de Staatschen (r). De Vredehandeling werdt gerekt, tot in 't volgende voorjaar, wanneer 'er iet voorviel, welk gelegenheid gaf, dat zy plotselyk afgebroken werdt.

De Vredehandeling wordt gerekt.

(r) Holl. Merc. van 1672. bl. 191, 211. VALKENIER II. Deel, bl. 741.

V A.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VYFENVYFTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Aanslag op Sas van Gend. Maastricht verlooren.* II. *Staat van Holland. De Prins van Oranje verovert Naarden.* III. *Verbonden der Staaten met Deenemarke, Lotharingen, den Keizer en Spanje.* IV. *Krygsbedryven in Duitschland. Bon gewonnen, door den Prinse.* V. *De Franschen verlaaten de meeste ingenomen' Plaatsen in de Vereenigde Gewesten.* VI. *De Munsterschen ruimen verscheiden' Steden in Overyssel.* VII. *Zeeslagen onder de Ruiter tegen de Fransche en Engelsche Vlooten. Schade in de Indien.* VIII. *Vrede tusschen Groot-Britanje en de Staaten. Inhoud van 't Verdrag. De Vredehandeling te Keulen wordt afgebroken. Vrede met Keulen en Munster.* IX. *Verbond met Brunswyk-Lunenburg. Met Brandenburg. Met Deenemarke. De Franschen trekken uit de overige Plaatsen in de Vereenigde Gewesten.* X. *Handeling over de hereeniging der drie overheerde Gewesten.* XI. *'s Prinsen hooge waardigheden worden erfelyk verklaard, in zyne mannelyke nakomelingschap. Men raadt hem tot trouwen. Voordee-*

deelen, hem toegevoegd. XII. *Toeleg om een gedeelte van 't Stigt aan Holland te trekken. De drie overheerde Gewesten worden met de overigen vier hereenigd.* XIII. *Zyne Hoogheid verstelt de Regeering te Utrecht.* XIV. *Veldtogt in Brabant. Slag van Senef. Graave belegerd.* XV. *Krygsbedryven aan den Ryn en in Duitschland. In Katalonie. In Sicilie.* XVI. *Togt van de Ruiter naar de Karibische Eilanden.* XVII. *Verdrag van Zeevaart met Groot-Britanje. Overeenkomst wegens den handel in Oostindie. Handeling met Temple.* XVIII. *De Prins wordt verdagt gehouden in Engeland.* XIX. *Frankryk verlangt naar vrede.* XX. *Het Hertogdom van Gelder en het Graafschap van Zutfen wordt den Prinse aangebooden. Raadpleegingen hierover, in Holland en in Zeeland.* XXI. *De Prins weigert de Hoogheid van Gelder en Zutfen. Hy herstelt de Regeering in Gelderland en in Overyssel. Schryft aan de Staaten van Zeeland. Henrik Kasimir wordt Erfstadhouder van Groningen en Drente.* XXII. *Voorbereidsels tot de Vredehandeling te Nieuwmegen. De Prins krygt de pokjes. Herstelt gelukkiglyk.* XXIII. *De Veldtogt wordt geopend. Limburg verlooren. Binch gewonnen.* XXIV. *Staat des oorlogs in Duitschland.* XXV. *Krygsbedryven in Roussillon en in Sicilie.* XXVI. *De Staaten verklaaren Zweeden den oorlog. Zy voegen eenige schepen by de Deensche Vloote.* XXVII. *Watersnood, in Holland en in Friesland. De Prinses Weduwe van Fredrik Henrik sterft.* XXVIII. *Wicquefort gevangen. Hy wordt gevonnist. Hy ontvlugt.* XXIX. *De Groot wordt in regten beschuldigd. Vrygesproken* XXX.

Ka-

Karel de II. zoekt de Vredehandeling te doen openen. Eenige Gezanten komen te Nieuwmegen.

TErwyl de Vredehandeling te Keulen flaauwelyk voortging, werden de toerustingen ten oorloge, in Frankryk, in Engeland en in de Vereenigde Gewesten, te water en te lande, wakkerlyk, voortgezet. De Koning van Frankryk verscheen eerst in 't veld, aan 't hoofd van een aanzienlyk Leger, met den aanvang van Bloeimaand. 't Leger lag toen omtrent Kortryk. Terwyl het gemonsterd werdt, broeide 'er een aanslag, om Sas van Gend te bemagtigen, door verraad. *Launai*, een Franschman in Staatschen dienst, hieldt heimelyk verstand met *Robert de Cerceau*, Heer van Renchamps; die over de Sterkte S. Antoni geboodt, en dien hy zogt te beweegen, om tot het overleveren van Sas van Gend mede te werken. Doch Cerceau hieldt Launai zo lang op, tot dat de bezetting van Sas van Gend merkelyk versterkt was, door den Veldmaarschalk Wirtz, waarna hy alle onderhandeling met hem afsneedt (*a*). De aanslag op Sas van Gend liep dus te niet. De Koning van Frankryk, eerst een gedeelte van zyn Leger hebbende doen trekken naar Hulst, als hadt hy 't op deeze Stad gemunt gehad, voerde zyne gansche magt, in Zomermaand, op 't onverwagtst, voor Maastricht, welk hy, kort te vooren, door den Graave van Montal, die in Luikerland lag, hadt doen berennen. De talryke bezetting deezer Stad hadt den

1673.

I. De Franschen trekken te velde.

Aanslag op Sas van Gend.

Maastricht belegerd.

(*a*) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 256-264.

1673. den Franschen veel nadeels gedaan; hun, nu en dan, den toevoer affnydende (*b*), waarom de Koning raadzaam vondt, zig van deeze Stad, en daardoor van zyne overwinningen in de Vereenigde Gewesten te verzekeren. De Stad stondt thans onder 't bevel van den Kolonel *Fariaux*, zynde den ouden Ryngraave, in Louwmaand deezes jaars, overleeden. Voor dat zy beslooten was, hadt men 'er nog een Regement Italiaanen, uit Limburg, weeten in te krygen. Doch het was nog geene driehonderd man sterk. Eenige dagen daarna, kwam 'er nog eenige manschap binnen. De belegerden deeden twee uitvallen, in den aanvang van 't beleg, die gelukkiglyk slaagden. Daarna, deedt de Koning, vlytiglyk, arbeiden aan de batteryen, affnydingen en loopgraaven, en begon de Stad, den vyftienden van Zomermaand, te beschieten, waar mede dagelyks aangehouden werdt. Op den negentienden, werdt, voor 't eerst, storm geloopen op een buitenwerk, daar, zo men wil, vyftienhonderd Franschen omkwamen. Dit stormen werdt, daarna, meermaalen, hervat, en, door die van binnen, wakkerlyk afgekeerd. Nogtans, maakte de vyand zig, eerlang, van eenige werken meester. In den wal, werden verscheiden' breuken gemaakt, door 't grof geschut, en aan de Tongersche Poort eene van tien roeden breed. De Stad was ook plat geschooten, en de Geestelykheid, Wethouderschap en Burgery drongen den bevelhebber zo sterk tot de overgaave, dat hy 'er, eindelyk, toe besloot (*c*). 't Ver-

De Stad gaat over.

(*b*) Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 99, 123, 142.
(*c*) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 272-288.

Verdrag werdt getekend, op den eersten van Hooimaand (*d*). De bezetting bedong de gewoonlyke krygseer. Doch de Koning wilde niet toestaan, dat de Geestelyke gebouwen en goederen in de Stad bestierd en bezeten werden, anders, dan door de gezindheid, dieze gestigt of gegeven hadt. Na 't bemagtigen van Maastricht, verdeelde de Koning van Frankryk zyn Leger in drie hoopen, een van welken, onder den Maarschalk des Humieres, op de beweegingen der Spaanschen passen zou: een andere, onder den Markgraave van Rochefort, werdt naar het Triersche gezonden: met den derden, toog de Koning naar Lotharingen, alwaar hy zig nedersloeg. De Prins van Condé zelf, die onlangs in Utrecht gekomen was (*e*), trok met een goed gedeelte der Fransche Krygsmagt, welke in Brabant gelegen hadt, naar Ryssel, om de overwinningen van Frankryk, aan deezen kant, te dekken. 't Jaargetyde verliep, zonder dat de Franschen eenig ander beleg ondernamen, in de Nederlanden (*f*). 1673.

Veelen verwonderden zig over de gemaatigdheid van Frankryk, te meer, om dat de Franschen en Engelschen, te Keulen, breed hadden opgegeven van hun voorneemen, om den kryg sterk door te zetten, en, in de eerste plaats, Breda aan te tasten. Doch de Groot, die, in deezen tyd, te Keulen was, schryft het staaken der verdere onderneemingen in de Nederlanden toe aan een heimelyk gesprek van den Zweedschen Gezant, *Graave van Tott*, met den

Reden waarom de Franschen niets verders ondernemen, in de Nederlanden.

(*d*) *Zie* het *by* VALKENIER II. *Deel*, *Bylaag*. *N*. 16. *bl*. 56.
(*e*) VALKENIER II. *Deel*, *bl*. 238.
(*f*) VALKENIER II. *Deel*, *bl*. 319-322.

1673. den Koning van Frankryk, dien hy voorhieldt, „ dat de Koning, zyn Meester, genoodzaakt „ zou zyn te breeken met Groot-Britanje, zo „ zyne Majesteit van Frankryk geene paalen „ stelde aan zyne overwinningen." Maastricht was toen nog niet over. En de Groot verhaalt, dat Lodewyk de XIV. den Zweedschen Gezant zyn woord gaf, dat hy, na 't veroveren van Maastricht, geen nieuw beleg onderneemen zou. Hy voegt 'er by, dat deeze afspraak, zelfs voor de Engelschen, bedekt bleef (g). Wat hiervan zy, zeker is 't, dat de Koning van Frankryk, kort na 't bemagtigen van Maastricht, aftrok met zyn Leger.

II. Staat van Holland. Het platte Land van Holland, nog onder water staande, verhinderde de Franschen zeer, in hunne aanslagen op dit Gewest. Zy hadden, reeds te vooren, eenig Krygsvolk, onder de Hertogen van Enguien en Luxemburg, van Utrecht, over Hilversom, gezonden naar Muiderberg. Hier haddenze eene hoogte aan den zeekant, tusschen Naarden en Muiden, ingenomen; by dezelve, eene doorsnyding gemaakt in den dyk, en daarin eene sluis gelegd, door welke zy het water, beoosten de Vegt op 't land staande, zogten af te tappen in de Zuiderzee. Doch zy bedagten niet, dat de onzen, door de Uitermeersche sluis, of met het doorsteeken van den Vegtdam, zo veel waters uit de Vegt, ten lande inlaaten konden, als, door de nieuwe sluis, afgetapt werdt. De vyand hadt, daarenboven, de Vegt en andere waters en vaarten omtrent Utrecht gestopt en toegedamd, de sluizen

De Franschen neemen eene hoogte by Muiderberg in.

zen

(g) Lettr. de Mr. de Groot ecr. de Cologne 25e Aoust 1673.

zen ook toehoudende, op dat Holland gebrek aan bovenwater krygen, en 't land dus droog loopen zou. Doch men hadt altoos gelegenheid, om het, door middel van 't zeewater, onder te houden. Ook veroorzaakte het stilstaand opperwater zo groot een stank in en om Utrecht, dat men 't, eerlang, zynen vryen loop wederom geeven moest. In Zomermaand, zogten de Franschen, die te Muiderberg lagen, Muiden te naderen en in te neemen; doch het grof geschut, van Amsterdam derwaards gebragt, en dat der Uitleggeren op de Zuiderzee en in 't Naarder-Meer, vernielde hunne werken, die zy egter, des nagts, wederom herstelden, tot dat zy, eindelyk, door 't aanhoudend hevig schieten, genoodzaakt werden, Muiderberg te verlaaten (*b*). Midlerwyl was, op den voorslag van Amsterdam, de arbeid aan de schansen, die Holland dekken moesten, vlytiglyk, voortgezet. Onder anderen werdt in de plaats van de verlaaten post aan de Nieuwerbrugge, de kleine Wierikken versterkt, met eene aanzienlyke schans van vier bolwerken: ook werdt, agter de groote Wierikken, digt aan de Nieuwerbrugge, een Sterreschans gelegd. De schansen aan de Goudsche sluis en aan het Woerdsche Verlaat werden, insgelyks, in beteren staat gesteld. Alles was genoegzaam gereed, in Oogstmaand. Alleenlyk, bevondt men toen, dat de grond der Sterreschans en der schanse aan de kleine Wierikken wat te laag was: waarom men last gaf, om den zelven op te hoogen (*i*). Op deeze en dierge-

1673.

Verlaatenze wederom.

(*b*) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 248-252.
(*i*) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 15 *July* 8 *Aug.* 1673. MS. COSTERUS *Hist.* Verhaal, *bl.* 366.

1673. gelyke wyze, oordeelde men Holland behoorlyk verzekerd, tegen eenen vyandlyken inval.

De Prins van Oranje belegert Naarden.

De Prins van Condé, ondertusschen, met een deel des Franschen Legers, van Utrecht, vertrokken zynde, gaf den Prinse van Oranje schoone gelegenheid, om Naarden te belegeren. Het Leger der Staaten was, te Raamsdonk, byeengetrokken; doch, op de tyding van eene voorgenomen' landing der Engelschen, gedeeltelyk, naar de kusten gezonden: vanwaar het Krygsvolk, geene Engelschen verneemende, wederom, naar Raamsdonk gekeerd was. Zeven Regementen, ook, ingescheept, om, door Holland, naar Friesland gevoerd te worden, kreegen, onder weg, bevel, om te Amsterdam of te Muiden te blyven leggen. Midlerwyl, hieldt de Prins den vyand onzeker van zyn oogmerk, doende Bommel beschieten, door eenige Uitleggers, die op de Waale voor de Stad lagen, en Graave berennen, door vyftienhonderd Ruiters. Ook meende de Hertog van Luxemburg, dat men 't op ééne deezer Plaatsen gemunt hadt: waarom hy vyf- of zesduizend man afzondt naar Tiel, zo dra hy vernam, dat Oranje van Raamsdonk opgebroken was. Doch zyne Hoogheid was, door Loon op 't Zand, naar Werkendam; voorts, over de bruggen te Hardinksveld en te Schoonhoven, naar Alfen en verder door Ouderkerk getrokken. Hierna werdt het Leger, des nagts na den vyfden van Herfstmaand, in een schrikkelyk onweder, met schuiten, over de Vegt gezet: waarna 't zig in 's Graavenland nedersloeg. Den volgenden dag, werdt Naarden berend, en zo dra 't gros des Legers en de Regementen, te vooren, naar Friesland geschikt, voor de Stad gekomen waren,

1673.

ren, heviglyk, beſchooten. De Contreſcarpe en eene Ravelyn, daarna, aangetaſt en overweldigd zynde, gaf zyne Hoogheid bevel, om eenen algemeenen ſtorm te loopen. Doch de belegerden wagtten dien niet af, maar gaven de Stad op, by verdrag, op den twaalfden van Herfſtmaand (*k*). De Franſche Bevelhebber, *Filips de Procé*, *Heer du Pas*, werdt van zyn krygsampt verlaaten, om dat men oordeelde, dat hy de Stad te ſpoedig overgegeven hadt: doch hy verdedigde, eerlang, zyn gedrag, in openbaaren druk (*l*). Hy kreeg, daarna, verlof, om in Graave te dienen; alwaar hy geſneuveld is (*m*). Geduurende 't beleg van Naarden, voor welke Stad, 's Lands meeſte krygsmagt gebragt was, hielden ſommigen 't Land te zyn in zulk een groot gevaar, als het, in deezen gantſchen oorlog, geweeſt was, indien de vyand, de bezettingen van Gelderland, Overyſſel en 't Stigt byeengetrokken hebbende, 't ontzet hadt ondernomen. Doch de ſchielyke overgaave der Stad deedt dit gevaar verdwynen (*n*).

De Stad geeft zig over.

III. Handeling der Staaten in 't Noorden.

Maar onder 't woelen der wapenen, hadden de Staaten niet verzuimd, zig, door nieuwe verbindteniſſen, te ſterken, tegen de overmagt van Frankryk en Groot-Britanje. Willem van Haren, Grietman van de Bilt, was naar Zweeden gezonden (*o*), terwyl *Simon van Beaumont*, Sekretaris der Staaten van Holland, aan 't Hof van Koppenhagen, handelde. 't Oogmerk was, de

(*k*) Valkenier II. *Deel*, *bl.* 480–405.
(*l*) Memorie of Verhaal *enz. gedr.* 1674.
(*m*) Daniel Journal de Louis XIV. *p.* CX.
(*n*) Costerus *bl.* 376.
(*o*) *Zie* zyne Inſtr. *in de* Secr. Reſol. Holl. 25 *Nov.* 1671. III. *Deel*, *bl.* 176.

1673. de twee Noordsche Kroonen te beweegen tot een Verbond, welk Groot-Britanje, inzonderheid, tot vreedzaame gedagten brengen moest. Doch Zweeden was te diep ingewikkeld met Frankryk, om naar de voorslagen der Staaten te luisteren (p). Alleenlyk, hadt men, den tweeden van Bloeimaand, in den Haage, een Verdrag getroffen met dit Ryk, waarby eenige punten van Koophandel geregeld werden (q). Maar met Deenemarke, slooten de Staaten een Verbond van onderlinge bescherming, welk, op den twintigsten van Bloeimaand, te Koppenhagen, getekend werdt. „ De voorige Verbonden „ werden, by het zelve, bevestigd; doch men „ beloofde elkanderen merkelyk meer onder„ stand. Christiaan de V. verbondt zig, om de „ Staaten, met zesduizend knegten en vierdui„ zend paarden, te ondersteunen, en nog met „ veertig Oorlogsschepen, te vooren beloofd. „ De onderstand te lande zou, des noods, met „ een gelyk getal van knegten en ruiters, ver„ meerderd worden. Doch de Staaten moes„ ten het werfgeld, en een groot deel van het „ onderhoud deezer troepen bekostigen. By „ nader beding, werdt egter verstaan, dat de „ Koning van Deenemarke, tegenwoordig, al„ leenlyk twaalfduizend man en twintig Oor„ logsschepen vaardig houden zou, en dat de „ Staaten, in stede van geld, goede Obligatien „ zouden leveren. Doch zo eenige nabuurige „ Mogendheid [naamlyk, Zweeden] haare wa„ penen voegen mogt by die der vyanden van „ de

Verdrag van Koophandel met Zweeden.

Verbond met Deenemarke.

(p) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 161.
(q) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 222.

1673.

„ de Staaten, en Deenemarke, daardoor, noodzaaken, met der daad, deel te neemen in „ den oorlog, zouden de Staaten de beloofde „ penningen, in baaren gelde, moeten opbrengen (*r*)." Wat laater, verbondt zig de Hertog van Lotharingen, die, door den Koning van Frankryk, in den jaare 1670, van zyn Land beroofd was; „ om den Keizer, den Koning van „ Spanje, en de Staaten, met drieduizend Ruiters by te staan; waartegen deeze Mogendheden beloofden, hem negenduizend Ryksdaalers ter maand te zullen betaalen, de twee „ eersten in geld, en de Staaten in Obligatien „ op Holland en Westfriesland." Men trof dit Verbond, reeds in 't begin van Hooimaand; doch het kreeg zyn beslag niet voor Wynmaand (*s*), wanneer de Staaten ook eene nadere overeenkomst getroffen hadden, met den Keizer en met de Kroon van Spanje.

Verbond met den Hertoge van Lotharingen.

De Zweedschen hadden, om Frankryk te behaagen, sedert eenigen tyd, hun werk gemaakt, om den Keizer af te trekken van de zyde der Staaten (*t*): doch Leopold beloofde, by de overeenkomst, van welke wy spreeken „ de gemeene zaak te zullen blyven voorstaan, on„ aangezien de Keurvorst van Brandenburg een „ byzonder Verdrag met Frankryk gemaakt „ hadt. Hy verbondt zig om een Leger van „ dertigduizend man op de been te zullen hou„ den, tot de kosten van welk Leger, de Staa„ ten vyfenveertigduizend Ryksdaalers ter „ maand

Verbond met den Keizer.

(*r*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 223.
(*s*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 235, 244. Valkenier II. *Deel*, *Bylaag N.* XI. *bl.* 43.
(*t*) Secr. Resol. Gener. 15 *May* 1673. Valkenier II. *Deel*, *bl.* 87, 226.

1673. „ maand zouden draagen, en daarenboven hunne landmagt, tot veertienduizend, of, zo 't mogelyk ware, tot twintigduizend man vermeerderen." Men sloot deeze overeenkomst, op den dertigsten van Oogstmaand, in den Haage (*u*): alwaar, ten zelfden dage een Verbond van meer gewigt getroffen werdt, tusschen den Koning van Spanje en de Staaten.

Verbond met Spanje.

De laatsten hadden, van den aanvang des oorlogs af, Spanje gezogt te beweegen, om zig niet te vrede te houden met het verleenen van onderstand aan de Staaten; maar om den oorlog openlyk te verklaaren aan Frankryk. Sommigen oordeelden zelfs, dat Spanje den oorlog zou hebben konnen voorkomen, zo 't alleenlyk verklaard hadt, de zyde der Staaten te willen houden (*v*). Om het zo ver en verder te brengen, was Adriaan Paats, toen Vroedschap van Rotterdam, in Bloeimaand des voorleeden jaars, gezonden naar 't Hof van Madrid (*w*). Doch Spanje scheen niet te willen breeken met Frankryk, ten ware de Staaten zig verbonden, om geene vrede te maaken, voor dat de zaaken herbragt waren in den staat, waarin zy, by de Pyreneesche Vrede van den jaare 1659, waren gesteld. De voorspoed der Fransche wapenen, de overlast, dien 'er de Spaansche Nederlanden van begonden te lyden, en boven al het bemagtigen van Maastricht deedt het Spaansche Hof nu een weinig veranderen van gedagten, en een Verbond sluiten met de Staaten, voor den tyd

(*u*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 242.
(*v*) Lettr. de MR. DE GROOT *ecr. d'Anvers le* 3ce *Janv.* 1673.
(*w*) Resol. Gener. *Sabb.* 9 *Lunæ* 25 *April* 1672. Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 43.

tyd van vyfentwintig jaaren, waarby Spanje beloofde „ in openbaaren oorlog te zullen treeden met Frankryk. De Staaten verbonden „ zig, daarentegen, geene vrede met Frankryk „ te zullen maaken, voor dat zyne Katholyke „ Majesteit hersteld ware in het bezit der Plaatsen, hem, sedert de Pyreneesche Vrede, benomen door Frankryk, *ten ware men 't, onderling, tot bevordering der Vrede, anders geraaden vinden mogt.*" Voorts, beloofden de Staaten „ Maastricht, met het gene 'er onder „ behoorde, met naame het Graafschap van „ den Vroenhove, te zullen afstaan aan Spanje." By een afzonderlyk punt, verbondt Spanje zig ook „ om in oorlog te treeden met den „ Koning van Groot-Britanje, zo deeze zig, „ door geene zagte middelen, mogt willen laaten beweegen, tot het sluiten eener redelyke vrede (x)." Terstond na het treffen van dit Verbond, maakte de Graaf van Monterei gereedschap, om Frankryk den oorlog aan te doen: die, den zestienden van Wynmaand, openlyk, verklaard werdt (y), ten welken dage, ook de vyandlykheden op de grenzen begonnen werden. De Koning van Frankryk verklaarde, drie dagen laater, den oorlog, insgelyks aan Spanje (z). Paats bleef aan 't Hof van Madrid, tot in 't jaar 1675: wanneer hy, in Herfstmaand, te rug keerende, zig van zyne Vroedschaps plaats te Rotterdam verlaaten vondt. Doch zyne Hoogheid, die 'er hem van

1673.

Spanje en Frankryk verklaaren elkanderen den oorlog.

(x) Secr. Resol. Holl. 18 *Sept.* 1673. III. *Deel*, *bl.* 370 enz. Voiez DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 240.
(y) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 502.
(z) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 245.

1673. van ontzet hadt, herstelde 'er hem wederom in, kort na zyne te rug komst (*a*).

IV. Krygsbedryven in Duitschland. De vrees voor de Fransche overmagt was eene der voornaamste oorzaaken geweest van het sluiten van alle deeze Verbonden. Het Huis van Oostenryk in 't byzonder rekende het van zyn belang, dat Frankryk geen' verderen voet kreege, in de Nederlanden en in 't Duitsche Ryk. De Keizer begon, hierom, in Zomermaand, zyn Leger wederom te verzamelen onder den Graave van Montecuculi; die last hadt, van Egra in Boheeme, te trekken naar den Rynkant. Doch Montecuculi was, niet voor 't einde van Oogstmaand, in staat, om op te breeken met het Leger, welk, in verscheiden' hoopen, trok naar Neurenburg, en, van daar, hereenigd, naar Miltenburg, in 't Bisdom Wurtsburg, digt by welke plaats, Turenne, met de Fransche Krygsmagt, zig hadt nedergeslaagen. Tusschen de twee Legers, vielen verscheiden' schutgevegten voor; doch 't kwam tot geen hoofdtreffen. Turenne brak, eerlang, op, en legerde zig by Mariendal. Montecuculi, 't Stigt Wurtsburg, insgelyks, verlaatende, kwam, in 't midden van Wynmaand, te Frankfort, en voor 't einde der zelfde maand, te Koblents aan. Turenne was, omtrent ten zelfden tyde, tusschen Heidelberg en Manheim, over de Nekker, getrokken in 't Paltsische, alwaar hy zig nedergeslaagen hadt (*b*).

Bon belegerd door de Midlerwyl, hadt de Graaf van Monterei eenig Krygsvolk verzameld. Ook hadt de Prins van

(*a*) Tweejaar Geschied. *bl.* 717.
(*b*) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 451, 525, 536.

van Oranje zig, op 't einde van Herfstmaand, 1673.
begeven naar 't Leger der Staaten, te Roozendaal. De Spaansche troepen vereenigden zig, eerlang, te Heerentals, met de Staatschen. Zyne Hoogheid, wien 't opperbevel over dit vereenigd Leger opgedraagen was, trok, terstond, aan 't hoofd van het zelve, by Venlo, over de Maaze, en voorts, door Gulikkerland, in het Keulsche, zig te Bruel nederslaande. Montecuculi, daarna, den Bisschop van Wurtsburg, die met Frankryk in verdrag stondt, overgehaald hebbende, om hem doortogt te verleenen (c), en vervolgens den Ryn te schepe zynde afgezakt, tot omtrent Keulen, maakte zig meester van Nuis, Andernach en eenige andere Plaatsen. Oranje, Rynbach veroverd hebbende, voegde zyn Leger, met den aanvang van Slagtmaand, by het Keizerlyke: waarna het vereenigd Leger 't beleg sloeg voor Bon. Zyne Hoogheid kwam, den zevenden, in persoon, voor de Stad, en voerde, sedert, het opperbevel over 't beleg. De loopgraaven geopend zynde, naderde men de Plaats spoediglyk. Ook werdt zy vinnig beschooten. Op den elfden, werdt één der buitenwerken veroverd, by welke gelegenheid de Graaf van Koningsmark sneuvelde. Men hadt hem, eenigen tyd te vooren, te Maaslandssluis, kwalyk bejegend, uit haat, naar 't schynt, over 't verlaaten der post by Bodegrave, op 't einde des voorleeden jaars. De Prins hadt 'er zeer op gedrongen, dat men de schuldigen opzogte en strafte (d). Doch wat hier-

Bondgenooten, onder bevel des Prinsen van Oranje.

Koningsmark sneuvelt.

(c) Feuquieres Memoir. Hist. & Milit. *Tom.* I. *p.* 141.
(d) *Resol. Holl.* 9 *Aug.* 1673. *bl.* 67.

1673. hierop volgde, is my niet voorgekomen. 's Daags na 't omkomen van Koningsmark, traden de belegerden in besprek, en gaven de Stad op, by verdrag (e). Hierna betrokken de Legers de Winterkwartieren. De Keizerschen sloegen zig, in en om Bon en in Gulikkerland, neder: de Spaanschen en Staatschen toogen, by Roermonde, over de Maaze, naar de Steden, uit welken zy getrokken waren. Turenne, vergeefs gepoogd hebbende, Bon te ontzetten, maakte zig, daarna, meester van eenige Plaatsen, en betrok toen de Winterlegeringen in het Triersche, in Bourgondie en in Lotharingen (f). In de Spaansche Nederlanden en op de grenzen van Frankryk, vielen, na dat de Koningen van Frankryk en Spanje elkanderen den oorlog verklaard hadden, dit jaar, niet dan eenige schutgevegten en strooperyen voor (g). Men verwagtte de voornaamste gevolgen der nieuwe Vredebreuke, niet voor het volgende jaar.

Bon geeft zig over.

V. De Verbonden der Staaten met den Keizer en met de Kroone van Spanje, en de optogt der Keizerschen en Spaanschen en des Prinsen van Oranje naar den Rynkant noodzaakten den Koning van Frankryk, de meeste Steden, welken hy, in de Vereenigde Gewesten, veroverd hadt, nog voor 't einde des jaars 1673, wederom te ruimen (h). De bezetting van Woerden kreeg allereerst bevel, om deeze Stad te verlaaten, en naar Utrecht te trekken: 't welk egter niet geschiedde, voor dat de Stad de plondering, met

De Franschen verlaaten de meeste overwonnen' Steden, in de Vereenigde Gewesten: als Woerden,

(e) Resol. Gener. *Mercur.* 15 *Nov.* 1673.
(f) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 585-616.
(g) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 617-624.
(h) FEUQUIERES Memoir. Hist. & Milit. *Tom.* I. *p.* 112, 141.

met welke zy toen nog gedreigd werdt, voor vyftien- of zeftienduizend guldens, afgekogt hadt. De Franfchen verlieten Woerden, op den zevenden van Slagtmaand, des morgens; en in den nademiddag, werdt de Stad voorzien van Staatfche bezetting (*i*). 't Huis te Harmelen, ten zelfden tyde, verlaaten zynde van de Franfchen, werdt, insgelyks, ingenomen, door de onzen. *Stoupa*, Bevelhebber van Utrecht, ook laft gekreegen hebbende, om de Stad te verlaaten, vorderde vyf tonnen gouds van de Regeering, zo zy niet begeerde, dat Utrecht verbrand en verdelgd werdt. Men vertoonde hem „ dat „ de Stad, terwyl zy onder de heerfchappy „ der Franfchen geftaan hadt, reeds zeer veel „ hadt moeten opbrengen aan den Koning; dat „ zy thans ook ontbloot was van haare rykfte „ ingezetenen, die met hunne goederen naar „ elders waren gevlugt (*k*), en dat het haar, „ hierom, onmogelyk was, te voldoen aan den „ eifch des Bevelhebbers." Doch deeze Vertoogen hielpen luttel. Men moeft, eindelyk, vierhonderdenvyftigduizend guldens belooven, waarvan honderdduizend Ryksdaalers, in gereeden gelde, moeften opgebragt worden. De Vroedfchap ging, in perfoon, door de Stad, om de Gemeente te vermaanen, tot het voldoen van haar aandeel in deeze fomme, by wege van Leeninge tegen zes ten honderd in 't jaar. Stoupa verzekerde zig van eenigen der voornaamfte Burgeren, tot dat hem de beloofde fomme betaald was. Op den drie-entwintigften van

1673.

Utrecht,

(*i*) Costerus *bl.* 378-383.
(*k*) *Zie* Valkenier II. *Deel*, *bl.* 33, 322, 504.

1673. van Slagtmaand, toog de Fransche bezetting ter Stad uit. Stoupa leverde den Heeren de sleutels der poorten wederom over, eer hy vertrok. Zy werden, terstond na den uittogt der Franschen, gesloten. 't Oranje-vendel waaide, hierop, straks, van den Doms-tooren. Elk verscheen, op straat, met Oranje-linten en strikken, en men zondt, zonder uitstel, eenige Heeren af, om den Prinse van Oranje, het Stadhouderschap van 't Gewest aan te bieden. De Domkerk, die, zo dra de Stad zig overgegeven hadt, door den Kardinaal van Bouillon, den Roomschen Godsdienst toegewyd, en sedert, met beelden en altaaren, versierd geworden was, werdt nu, door 't graauw en de jongens, ontbloot van alle sieraaden, die, nevens eenige schildwagtshuisjes, voor 't Stadhuis, in den brand gesteken werden. Ook werdt, nog deezen zelfden nademiddag, door den Predikant *Gentman*, gepredikt in de Domkerke, daar men, des morgens, de misse hadt zien doen. Tegen den avond, trok de Staatsche bezetting, onder den Graave van Hoorne, ter Stad in, zonder eenigen eed te doen aan de Staaten van 't Gewest (*l*). De Graaf van Hoorne deedt, twee dagen hierna, de Vroedschap vergaderen, welke hy aanzeide, dat hy alle de Leden derzelve, op een schriftelyk verzoek der Burgerye, en om beroerte te voorkomen, schorste in hunnen dienst. Eenigen spraken hiertegen, onder anderen vraagende, *hoe veertig of vyftig persoonen de burgery vertoonen konden?* Doch Hoorne herhaalde zyn zeggen, en

(*l*) Memor. van 't gepass. te Utrecht in den jaare 1673. gedrukt 1679. bl. 43.

1673.

en vertrok: den Leden der Vroedschap, die nog op 't Stadhuis bleeven, daarna doende aanzeggen, *dat hy begeerde, dat zy naar hunne huizen gingen* (m). Ten zelfden dage, kwamen te Utrecht vyf Gemagtigden der algemeene Staaten, te weeten, *Joan Geelvink*, Heer van Kastrikom, de Raadpensionaris Fagel, *Willem van Krommon*, *B. Gemmenich* en *Scato Gokkinga*, die de schorsing, door den Graave van Hoorne gedaan, bevestigden (n), alleenlyk eenige weinige Regenten, by voorraad, herstellende, om zaaken, die geen uitstel lyden konden, waar te neemen: waartoe ook agt Burgerhopluiden werden aangesteld. Sommigen twyfelden, of de algemeene Staaten regt hadden tot zulk eene verandering, alzo zy Utrecht, noch te vooren, met de wapenen verdedigd, noch tegenwoordig, door de wapenen herwonnen hadden (o). Doch men verstondt het anders, in den Haage. De andere Stigtsche Steden, Amersfoort, Wyk te Duurstede, Reenen en Montfoort, werden, ten zelfden tyde, van de Franschen verlaaten. In Holland, ruimden zy, behalve Woerden, Oudewater, Ysselstein, Viane, Heukelom, Asperen en Leerdam; welke Steden vrye hoede ingenomen hadden van Frankryk: doch dit belette niet, dat zy, of sommigen derzelven, nog zwaare brandschatting betaalen moesten, eer zy van den vyand werden verlost: of, anders gedoogen, dat zy geplonderd werden. In Gelderland,

Amersfoort, Wyk te Duurstede, Reenen en Montfoort; Oudewater, Ysselstein, Viane, Heukelom, Asperen en Leerdam.

ver-

(m) Memor. van 't gepass. te Utrecht in den jaare 1673. *gedrukt* 1679. *bl.* 45 Verhaal van de verander. der Regeer. te Utrecht in 1674. *MS.*

(n) Secr. Resol. Gener. *Sabbathi* 18 *Nov.* 1673. Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 111.

(o) Lettr. de MR. DE GROOT *de* 5e *Dec.* 1673.

1673. verlieten de Franſchen Hattum, Elburg, Wageningen, Harderwyk, Bommel en Doesburg. De Sterkte Crevecoeur, en de Engelen- en Ortenſchans by 's Hertogenboſch werden ook verwoeſt en geruimd. In Overyſſel, raakte Kampen, daar egter een aanmerkelyk getal van huizen verwoeſt werdt, vry van Franſche bezetting. Met al dit Krygsvolk, welk op de Mookerheide verzameld werdt, ſloeg de Hertog van Luxemburg, in Wintermaand, naar Frankryk op weg. De Spaanſchen onder den Graave van Monterei, gevoegd met eenige Staatſche manſchap, onder den Graave van Waldek verzameld, zogten hem te onderſcheppen. De Prins van Oranje zelf vervoegde zig, ten deezen einde, na 't veroveren van Bon, naar 't vereenigd Leger. Men trof den Hertog aan, omtrent Maaſtricht; doch hy hieldt zig in zyn voordeel, en verdeelde zyn Leger, eerlang, in de gemelde Stad en in eenige omgelegen' Steden (*p*).

Hattum, Elburg, Wageningen, Harderwyk, Bommel en Doesburg. Ook Kampen.

VI. Munſterſche Krygsbedryven.

't Vertrek der Franſchen uit de meeſte Steden, te vooren, in de Vereenigde Geweſten, veroverd, veroorzaakte zo groot eene bekommering in den Biſſchop van Munſter, dat hy, insgelyks, te raade werdt, eenige Plaatſen te ruimen, eer 't jaar nog ten einde liep. Hy was, na dat de Keurvorſt van Brandenburg zig verdraagen hadt met Frankryk, genoodzaakt geweeſt het Brandenburgſch gebied in Weſtfaale te verlaaten, omtrent het midden van Bloeimaand. *Ransdorf*, die de Munſterſche en Keulſche troepen geboodt, ſloeg toen op weg naar Fries-

(*p*) *Zie* Memor. van 't gepaſſ. te Utrecht in 1673. VALKENIER, II. *Deel*, *bl.* 517, 633-662. BRANDT de Ruiter, *bl.* 879, 880.

Friesland, en bemagtigde, eerlang, het Slot *Gramsbergen*, welk, door eenige bezettelingen van Koeverden, bewaard werdt. Prins Joan Maurits van Nassau, die 't bevel voerde over de Staatsche Krygsmagt in deezen oord, deedt hem, nogtans, kort hierna, naar Ootmarsum, en, eerlang, naar Steenwyk, te rug keeren. Sedert, vielen 'er eenige schutgevegten voor, met wederzydsch nadeel. In Hooimaand, sloeg Rabenhaupt 't beleg voor de nieuwe schans, en veroverdeze, op den agttienden, stormenderhand. Ten zelfden tyde, zogt Prins Joan Maurits Zwartsluis in te neemen door verrassing; doch de vyand was op zyne hoede, waardoor de toeleg verydeld werdt. De Munsterschen hadden ook eenen dam gelegd in de Overysselsche Vegt, waar door Koeverden veel overlast van 't water leedt. In deezen toestand, vernam men, dat de Bisschop in aantogt was naar de Plaatse. Men besloot, hierom, langs verscheiden' wegen, aan te trekken op den dam, en dien, met geweld, door te steeken. Doch eer dit besluit ter uitvoeringe gebragt werdt, ontstondt 'er, op den eersten van Wynmaand, zulk een felle storm uit den oosten, dat de dam doorbrak; waardoor verscheiden' vaartuigen met vyandlyke manschap, tot het beleg van Koeverden derwaards gezonden, naar Zwol te rug gedreeven, of omgeslaagen werden (q) Dit ongeluk benam den Bisschoppelyken den moed, om iet meer te onderneemen. Hier kwam 't vertrek der Franschen by, welk de Munsterschen bewoog, ook Steenwyk, Meppelt en eenige ande-

1673.

't Slot Gramsbergen verlooren.

De nieuwe schans gewonnen.

De Munsterschen ruimen Steenwyk,

(q) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 372-389, 580-585.

1673. dere Plaatsen in Overyssel en Drente te ruimen (r). De belegering en verovering van Bon, welke hierop volgde, deedt den Keurvorst van Keulen en den Bisschop van Munster, eerlang, de ooren leenen naar een Verdrag, waarover, sedert eenigen tyd, gehandeld was (s); doch welk, eerst in de Lente des volgenden jaars, gesloten werdt.

Meppelt en andere Plaatsen.

Zodanig een aanzien hadt de oorlog te lande, op het einde deezes jaars. Nu vordert de orde des verhaals, dat wy, beknoptelyk, ontvouwen, wat 'er, dit jaar, merkwaardigs, ter zee, voorgevallen zy, en welk een' uitslag de poogingen der Staaten, tegen de vereenigde Vlooten van Frankryk en Groot-Britanje, gehad hebben.

VII. Brandstigter te Amsterdam.

Terwyl 's Lands Vloot, vroeg in 't voorjaar, gereed gemaakt werdt, raakte, te Amsterdam, zekere Engelschman, *Joan Fraser* genaamd, in hegtenis; die, buiten pyne, beleedt, door voornaame luiden in Engeland, gehuurd te zyn, om 's Lands schepen, toen nog onttakeld leggende, in den brand te steeken: waarop hy geblakerd en geradbraakt werdt. Een zyner makkeren, *Willem Mader*, eenige jaaren laater, te Rotterdam, in hegtenis geraakt zynde, werdt, insgelyks, met de dood gestraft (t). In 't begin van Bloeimaand, was de Vloot, uit tagtig zeilen bestaande, in staat, om zee te kiezen. Ook liep zy, kort hierna, uit. De Ruiter hadt 'er wederom het opperbevel over: en Tromp, die, door den Prinse hersteld was in de waardigheid van

's Lands Vloot loopt in zee.

(r) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 654.
(s) *Voiez* DU MONT Corps Dipl. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 233.
(t) Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 232.

van Luitenant-Admiraal onder het Kollegie te Amsterdam, was, op uitdrukkelyken last van zyne Hoogheid, met de Ruiter verzoend. Men hadt eenige zinkschepen by de Vloote gevoegd, welken men voorhadt op de Theems in den grond te booren. De Vloot zeilde, terstond, derwaards; doch een zwaare mist hieldt de zinkschepen op; waardoor de toeleg mislukte. Toen keerde de Ruiter, wederom, met de Vloot, naar Schooneveld, daar van Beuningen en Maurregnault, als Gemagtigden van zyne Hoogheid, by hem kwamen. De Vloot werdt, sedert, nog met verscheiden' schepen versterkt, en vondt zig, eindelyk, in staat, om de vyandlyke Vlooten, welken men, op den eersten van Zomermaand, in 't gezigt kreeg, slag te leveren. Doch stilte, van hevigen storm gevolgd, verhinderde 't gevegt eenige dagen. Op den zevenden, raakten de Vlooten eerst aan elkanderen. De vereenigde Vloot der Franschen en Engelschen bestondt uit weinig min dan honderdenvyftig zeilen, onder welken, men tusschen de tagtig en negentig groote schepen van oorloge geteld hadt. De Vloot der Staaten was, daarentegen, niet sterker dan twee-envyftig schepen van oorloge, twaalf fregatten, veertien advysjagten en vyfentwintig branders; in alles, omtrent honderd zeilen. Omtrent ten een uure na den middag, ving de stryd aan, tusschen het witte Esquader onder den Graave d'Estrées en dat van den Luitenant-Admiraal Tromp. Wat laater, raakte de Ruiter en Bankert in een hevig gevegt met Prinse Robert en Spragge.'t Gelukte de Ruiter, een merkelyk getal van vyandlyke schepen af te snyden van het gros der Vloote. Doch hy ver-

1673.

Raakt slaags met de Fransche en Engelsche Vlooten.

1673. vervolgdeze niet, om Tromp by te ſtaan, die zig, ten deezen tyde, in groot gevaar bevondt, en de Ruiter zo dra niet zag aankomen, of hy riep, tegen 't bootsvolk, *mannen, daar is beſtevaêr, die komt ons helpen. Ik zal hem ook niet verlaaten, zo lang als ik adem kan ſcheppen.* Ook hieldt de vyand, kort na de Ruiters aankomſt, af van Tromp. Voorts, werdt 'er, van wederzyde, met ongelyke hevigheid, gevogten, naar dat men den wind mede of tegen hadt. Verſcheiden' Franſche en Engelſche ſchepen, in alles omtrent veertien in getal, werden in den grond geſchooten, of verbrand. De onzen verlooren alleenlyk eenige brandſchepen, die vrugteloos verbrandden: doch geene ſchepen van oorloge. Ook hadden zy weinig dooden: doch onder dezelven, den Vice-Admiraal Schram en den Schout by Nagt Vlug. Onder de Franſchen en Engelſchen, waren, zo veel men weet, geene Vlag-officiers geſneuveld. De nagt hadt het gevegt geſcheiden. Doch 's Lands Vloot lag, des anderendaags, nog buiten de banken, en in dezelfde zee, daar zy gevogten hadt. De Engelſchen roemden nogtans op de overwinning. Doch zy en de Franſchen waren verſteken geworden van hun oogmerk, welk was, zo men wil, eene landing te doen op de Hollandſche kuſten (*u*). 's Daags na den ſlag, ſchreef de Luitenant-Admiraal Tromp eenen brief aan zyne Zuſter, waarvan my een woordelyk Afſchrift ter hand gekomen is. In deezen Brief, ſteekt de aart des zeehelds zo blykbaar door, dat ik vertrouw, den Leezer geenen onaangenaamen dienſt

(*u*) Brandt de Ruiter, *bl.* 768-810.

dienst te zullen doen, met hem hier, letterlyk, in te voegen. Dus luidt hy: 1673.

Bemindde Suster,

Gisteren hebben wy den dans aengegaen, en ben Godt sy gelooft gesondt, en hebben ons hart eens weder opgehaelt als Keuningen. Ik ben op myn vierde Schip, de Comeetstar, en meene van daeg een braven dans te danssen. Wy krygen de Fransen soo aen 't loopen, dat sy de bramseils en alles bysetten, en soo het van daeg soo voortgaet, soo hoop ik dat aller vrienden en ons gebedt verhoort sal zyn, en dat wy van de tyranny verlost zullen worden. Adieu. Couragie. 't Sal waerachtigh wel gaen. 8 Juny 1673.

C. Tromp.

Vyf dagen na 't gevegt, was 's Lands Vloot, die, ondertusschen, met eenige schepen, versterkt geworden was, wederom in staat, om den vyand 't hoofd te bieden. Ook ging zy, terstond hierna, onder zeil, om de vereenigde Fransche en Engelsche Vlooten op te zoeken. Men raakte, andermaal, slaags, op den veertienden van Zomermaand. 't Schip van den Vice-Admiraal Sweerts, vooruit gezeild, verviel in een hevig gevegt met Spragge en den Vice-Admiraal der blaauwe vlagge, werdt zeer reddeloos geschooten, en genoodzaakt af te houden. De Ruiter, daarentegen, met Prinse Robert in gevegt geraakt, deedt de vyanden wyken. Bankert hadt het gemunt op den Graave d'Estrées; doch kon niet regt met hem slaags raaken. 't Gevegt, welk minder hevig geweest was dan het voorgaande, werdt wederom gescheiden door den nagt. Den volgenden dag, Tweede Gevegt.

1673. zag men geenen vyand meer, en vernam, eerlang, dat de vereenigde Vlooten, onder welken veele ontredderde schepen waren, naar de riviere van Londen waren gekeerd. 's Lands Vloot kwam toen wederom ten anker op Schooneveld (v). Tromp beschuldigde Sweerts, daarna, van lafhertigheid, om dat hy, in 't jongste gevegt, geweeken was. Doch daar kwamen zo veele verklaaringen in zyn voordeel, dat zyne Hoogheid de zaak in staate hieldt, en Sweerts, ondertusschen, zyn ampt behouden liet (w).

Met het begin van Hooimaand, ging 's Lands Vloot onder zeil naar de Engelsche kusten, en vertoonde zig voor Harwich, de vyandlyke Vlooten, die midlerwyl de Rivier de Theems hooger op geloopen waren, ten stryde uitdaagende. Doch zy kwamen niet in zee. De Ruiter besloot, hierom, en om dat 'er een zwaare ziekte begon te ontstaan op 's Lands schepen, te rug te keeren naar de Maaze. Voor 't einde van Hooimaand, liepen de vyandlyke Vlooten egter in zee. De Ruiter, hiervan berigt bekomen hebbende, zeildeze te gemoet. Doch zy hielden af, en scheenen 't gevegt te willen ontwyken: 't welk de Ruiter nogtans aanzag voor een' streek, om hem af te trekken van de Zeeuwsche kust. Hy ging, hierom, wederom op Schooneveld leggen. Ook verstondt men, daarna, dat 'er een groot getal Landsoldaaten op de vyandlyke Vlooten gescheept was, met welken men, ongetwyfeld, eene landing zou ondernomen hebben, wanneer men 's Lands Vloot hadt kon-

(v) BRANDT de Ruiter, *bl.* 811-819.
(w) BRANDT de Ruiter, *bl.* 821-827.

konnen aftrekken van onze kusten. De vereenigde Vlooten vertoonden zig, in 't begin van Oogstmaand, op de kusten van Holland, om welken te bezetten en te voorzien, de Gekommitteerde Raaden de noodige zorg gedraagen hadden. De Fransche en Engelsche schepen zeilden tot aan de Helder en Texel, zonder ergens te landen. De Ruiter was hen gevolgd, tot voor Scheveningen, daar de Prins van Oranje aan zyn boord kwam; op wiens raad, besloten werdt, den vyanden slag te leveren. Men was, ten deezen tyde, bedugt, dat de vereenigde Vlooten, die niet te rug kwamen, hooger op zeilen mogten, om de Oostindische schepen te onderscheppen. Ook viel haar een enkel schip, dat van het gros der t'huiskomende Oostindische Vloote afgeraakt was, in handen. De Ruiter, geduurig, zo veel hem wind en weder toeliet, noordwaards aan stevenende, kwam egter, niet voor den twintigsten, in 't gezigt van den vyand, omtrent de Helder en Kykduin. Hier raakten de Vlooten, den volgenden morgen, omtrent half negen uuren, aan elkanderen. De onzen hadden 't voordeel van den wind. Bankert, die den voortogt hadt, viel aan op 't Esquader van den Graave d'Estrées. De Ruiter raakte, met den middeltogt, in een schrikkelyk gevegt tegen Prinse Robert. Tromp, de agterhoede geleidende, streedt tegen de blaauwe vlagge onder Spragge omtrent drie uuren agtereen, zonder eenige gekwetsten te bekomen. De Ruiter zelf en verscheiden' anderen spraken van diergelyk geluk, welk de godvrugtigen toeschreeven aan de kragt der gebeden, die, geduurende 't gevegt, in alle kerken van Holland,

1673.

De vyandlyke Vlooten vertoonen zig voor Texel.

Zeeslag voor Kykduin.

1673. met ongemeene beweegenis der gemoeden, werden uitgestort. D'Estrées en Prins Robert begonden eerst te wyken: waarna de Ruiter Tromp te hulp kwam, tegen 't Esquader van Spragge, die, overgegaan in een' sloep om van schip te veranderen, jammerlyk verdronken was, doordien de sloep in den grond werdt geschooten. Prins Robert toen de Ruiter gevolgd zynde, werdt 'er zo grouwelyk gevogten, dat men weinige voorbeelden van diergelyke zeeslagen gezien hadt. Tegen den avond, zag men twee of drie Engelsche Oorlogsschepen zinken. Van onzen kant, werdt niet één schip gemist. Doch beide de Vlooten waren zwaar beschadigd, en de Engelsche zo zeer, dat zy, met den nagt, die een einde van den stryd maakte, naar haare kust te rug zeilen moest, om zig te herstellen. Behalve Spragge, hadden de Engelschen verscheiden' Kapiteinen verlooren. Van onzen kant, waren de Vice-Admiraalen Jan de Liefde en Izaak Sweerts en ook ettelyke Kapiteinen gesneuveld. De Engelschen schreeven zig, in gedrukte verhaalen, de overwinning toe, waarover, ook hier te Lande, een dankdag gehouden werdt. Wat laater, kreeg men, by gerugte, tyding, dat de Engelschen eenige Oostindische schepen, by het Eiland S. Helena, veroverd hadden (x). De Ruiter ontving, hierop, last, om den vyand, op zyne kusten, op te zoeken; doch de aanhoudende stormwinden verhinderden hem, iet te onderneemen tot afbreuk der Engelschen of Franschen. Men besloot, derhalve, de Vloot te doen scheiden: 't werk, nog

(x) *Zie* Ontr. Leeuw III. *Deel bl.* 25.

nog voor 't einde van Herfstmaand, geschiedde (y). 1673.

In de Indien, hadden de onzen, in 't voorleeden jaar en in dit, eenige schade geleeden, waarvan men onlangs tyding gekreegen hadt. De Sterkten Trinquenemale op Ceilon en S. Thomas op Koromandel waren, in Wynmaand des voorleeden jaars, op de Nederlandsche Oostindische Maatschappye, veroverd, door de Franschen, die, in Lentemaand deezes jaars, ook Curaçao zogten te verrassen; doch onverrigter zaake te rug keeren moesten. Ook was het Eiland Tabago, in Wintermaand des voorleeden jaars, door de Engelschen, veroverd. En maakten zy zig, wat laater, meester van het Eiland S. Helena (z).

Schade in de Indien.

VIII. Aanvang der Vredehandelinge, tusschen Groot-Britanje en de Staaten.

Doch deeze kleine voordeelen konden het nadeel niet opweegen, welk Engeland, ten deezen tyde, leedt by den oorlog met de Staaten; die 't Parlement en 't volk zeer begon tegen te staan (a), en, tot het voortzetten van welken, men noode besluiten kon, eenigen nieuwen last op zig te neemen. Ondertusschen, konden de onderstandgelden, welken Karel de II. van Frankryk ontving, niet toereiken, om de kosten van den oorlog goed te maaken: 't welk hem ook wars maakte van den kryg. Hierby kwam het besluit van Spanje, om Engeland den oorlog aan te doen, welk, schryft Temple, meer dan iets anders, medewerkte, om den Koning te doen haaken naar vrede. De Engelsche Staatsdienaars, die meest tot den oorlog geraaden

(y) Brandt de Ruiter, *bl.* 829-876.
(z) Ontr. Leeuw III. *Deel*, *bl.* 12, 15, 16, 17, 77.
(a) Aant. van een Regent van Delft 22 *April* 1673. *MS.*

1673. den hadden, begonden zig ook huns raads te schaamen, en voor den haat des gemeenen volks te dugten (b). Zy rieden, hierom, den Koning, dat hy Temple wederom naar den Haage zondt, om over eene byzondere Vrede met de Staaten te handelen (c). De Graaf van Arlington vervoegde zig zelfs by den *Markgraave del Fresno*, Spaanschen Gezant te Londen, hem aanzettende, om de Staaten en den Prins van Oranje over te haalen, tot het begeeren van de Vrede, en tot het aanbieden van zekere somme aan den Koning, welke hy wederom aan den Prinse uitkeeren zou, in voldoening van 't gene deeze te vorderen hadt van de Kroone van Groot-Britanje (d).

De Staaten schryven aan den Koning van Groot-Britanje.

De Staaten kreegen spoedig berigt van 's Konings gezindheid tot vrede, en, zig te over bezwaard vindende met den oorlog tegen Frankryk, waren zy gereed, om den eersten openbaaren stap te doen, tot het verkrygen van de Vrede met Groot-Britanje (e). 't Volk in 't gemeen neigde, hier, ook sterk tot Verdrag met de Engelschen. Zelfs vernam men, dat de Klassis van Walcheren heimelyk bezig was, of reeds ondernomen hadt, brieven te schryven aan den Aartsbisschop van Kanterbury en aan den Bisschop van Londen, tot bevordering der vrede: 't welk de Staaten van Zeeland egter aanzagen voor zulk eene groote voorbaarigheid, dat zy 't deeze Klassis en allen anderen Klassen van dit Gewest, uitdrukkelyk, deeden verbieden (f).

Maar

(b) TEMPLE Memor. *bl.* 278.
(c) TEMPLE Memor. *bl.* 280.
(d) BURNET *Vol.* I. *p.* 366.
(e) Secr. Resol. Holl. 22 *Sept.* 1673, III. *Deel*, *bl.* 388.
(f) Notul. Zeel. 8, 14 *Juny* 1673, *bl.* 191, 117.

Maar de algemeene Staaten zonden den Koning van Groot-Britanje eenen wydluftigen brief toe, gedagtekend den vyfentwintigsten Wynmaand, waarin zy, opgehaald hebbende, wat 'er, van hunne zyde, gedaan ware, om het onderling misverstand weg te neemen; zo wel voor als na het uitbersten van den oorlog; en hoe ook de Heer Prins van Oranje alle bedenkelyke wegen ingeslaagen hadt, om hen in de vriendschap zyner Majesteit te herstellen, zig zeer beklaagden „ dat de oorlog bleef duuren, „ ook na dat 's Prinsen belangen en de hunnen „ een en dezelfden geworden waren." In 't byzonder weezen zy aan „ dat zy den stempel „ van den Gedenkpenning, waarover zyne Majesteit zig, in zyne Oorlogsverklaaring, misnoegd getoond hadt, reeds te vooren, hadden doen vernietigen; dat zy den Koning ook, „ wegens Suriname, voldoening hadden aangebooden; dat zy van Beuningen naar Engeland gezonden hadden, om een Verdrag te „ maaken wegens de Indien; dat zy 't punt van „ de vlagge ook, tot genoegen van zyne Majesteit, hadden willen afdoen; dat zy, zelfs na „ 't ontstaan van den oorlog, buitengewoone „ Gezanten hadden afgevaardigd; doch dat „ men deezen, te Hamptoncourt, in verzekering gehouden, en hun gehoor geweigerd hadt. „ Al 't welke en 't aanhouden des oorlogs hen, „ zeidenze, eindelyk, genoodzaakt hadt, verdedigende Verbonden aan te gaan met het „ allerdoorlugtigste Huis van Oostenryk; die, „ gewisselyk, van gevolg zouden zyn, en, uit „ hoofde van welken, Spanje den oorlog reeds „ aan Frankryk verklaard hadt. Eer egter het 1673.

1673. „ kwaad ongeneeslyk werdt, wilden zy zyner „ Majesteit, wel aanbieden alle voldoening, „ welke hy, naar reden, begeeren kon; en alzo „ eene algemeene Vrede, tegenwoordig, zeer „ bezwaarlyk te treffen zou zyn, zouden zy „ zig zeer gelukkig agten, zo zyne Majesteit „ zig kon laaten beweegen, tot het sluiten van „ een byzonder Verdrag, en weder keerde tot „ de gevoelens, waarin zy hem, voorheen, „ met vreugde, gezien hadden: in vast ver„ trouwen, dat de verzoening, eens te wege „ gebragt zynde, duuren zou, voor altoos (*g*)." Men vernam, eerlang, dat deeze Brief den Koning weinig aanstondt. Ook meenden sommigen „ dat hy zo nedrig niet moest ingesteld ge„ weest zyn, indien hy geschreeven was, om 't „ Parlement de onregtvaardigheid des oorlogs „ te doen zien; of zo men 'er den Koning door „ wilde vermurwen, moesten 'er minder ver„ wytingen in zyn geweest (*h*)." Doch hoe de brief ook, in Engeland, opgevat mogt worden; de algemeene geneigdheid tot vrede gedoogde niet, dat men hem onbeantwoord liete.

's Konings Antwoord.

's Konings antwoord was, den zeventienden van Slagtmaand, getekend. Het behelsde eene uitvoerige wederlegging van al wat de Staaten, ter hunner verdediging, hadden aangeroerd. Onder anderen stondt de Koning wel toe „ dat „ hy, na de verheffing des Prinsen, ernstiger „ gedagt hadt op 't herstellen der Vrede; doch „ hy beweerde tevens, dat zyne poogingen, „ in weêrwil van den Prinse, verydeld waren ge-

„ wor-

(*g*) *Zie* den Brief *by* VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 745.
(*h*) Lettre de MR. DE GROOT *du* 24*e de Nov.* 1673.

„ worden, door den Loevesteinschen aanhang; 1673.
„ dat men, te Keulen, niet dan afzonderlyke
„ vrede gezogt hadt; dat de Prins van Oranje
„ hem nimmer eenige voorslagen hadt gedaan,
„ en dat de Staaten zelven nog niet dan alge-
„ meene betuigingen van geneigdheid tot vre-
„ de deeden." Ten besluite, vermaande hy
hen „ tot het opstellen van redelyke en byzon-
„ dere voorwaarden, en hy beloofde elk te doen
„ zien, dat hy de gevoelens van agtinge en
„ vriendschap, welken zyne Voorzaaten den
„ Vereenigden Staat hadden toegedraagen, ge-
„ reedelyk, herneemen kon (*i*)."

De Staaten beantwoordden 's Konings brief, niet voor den negenden van Wintermaand, zig voornaamlyk bezig houdende, om te doen zien, dat de Koning, zonder zyne eer te krenken, een afzonderlyk Verdrag met hen aangaan kon, alzo Frankryk zulks, reeds in Zomermaand des voorleeden jaars, hadt gezogt te doen, en zyne Majesteit geene grooter verpligting aan Frankryk hadt, dan Frankryk aan hem rekende te hebben (*k*). Te gelyk, zonden de Staaten aan den Spaanschen Gezant de voorslagen over, welken zy den Koning van Groot-Britanje wilden doen, om de Vrede te verkrygen, hierop uitkomende „ dat zy hem twee millioe-
„ nen guldens zouden betaalen, en 't punt der
„ Vlagge regelen naar zyn genoegen, mids men
„ elkanderen, over en weder, herstelde in 't
„ bezit der Plaatsen, welken men elkanderen,
„ geduurende den oorlog, buiten Europa, be-
„ no-

Weder-antwoord der Staaten.

Hunne aanbieding.

(*i*) *Zie* den Brief *by* VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 756.
(*k*) *Zie* den Brief *by* VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 761.

1673. „ nomen hadt." Doch de Koning hieldt dit laatste ondoenlyk. Ook vorderde hy, dat men den handel in de Indien regelde; den Engelschen vryheid gave, om uit Suriname te vertrekken; en, niet zonder byzonder verlof, op
1674. de Engelsche kusten, kwame visschen. De Staaten lieten den Koning ook, door den Markgraave del Fresno, voldoening, wegens den handel op de Indien en 't punt van Suriname, aanbieden; doch te gelyk verklaaren, dat zy niet afstaan konden van de vrye Visscherye. Zelfs schreeven zy hem, den vierentwintigsten van Louwmaand des volgenden jaars, eenen beleefden brief, waarin zy aanbooden „ 1. het „ Verdrag van Breda van den jaare 1667, en „ dat van Zeevaart van den jaare 1668 te wil„ len vernieuwen en bekragtigen, en het *negen„ tiende* punt van het eerste zo te willen ver„ klaaren, dat geheele Vlooten, zo wel als en„ kele schepen, voortaan, in de Britannische „ zeeën, ook voor een enkel Konings schip, „ stryken zouden. 2. binnen drie maanden na „ 't sluiten der Vrede, Gemagtigden te benoe„ men, tot het regelen van den handel in de „ Indien. 3. den Engelschen vryheid te geeven, „ om uit Suriname te vertrekken. 4. Nieuw „ Nederland af te staan aan den Koning, zon„ der daarvoor iet, in wisseling, te ontvangen. „ 5. Hem zulk eene aanzienlyke somme te be„ taalen, als de Spaanschen Gezant, uit hun„ nen naam, aangebooden hadt (*l*)."

Door deeze aanbiedingen der Staaten, werdt de

(*l*) *Zie* VALKENIER II. *Deel, Bylaag. N.* XXII. *bl.* 68. Tweejaar. Geschied. *bl.* 32.

de Koning ſterk bewoogen om te ſluiten. Doch hy vondt niet geraaden, hiertoe, der Staaten gezanten naar Londen te laaten komen, gelyk de Staaten, by nader ſchryvens van den zesden van Sprokkelmaand, hadden aangebooden (*m*): alzo men vreesde, dat zy zig van 's volks misnoegen bedienen mogten, om beter voorwaarden te bedingen, dan hy begeerde toe te ſtaan. En deeze bedenking hadt het beſluit om Temple naar Holland te zenden voortgebragt. Doch eer hy vertrok, gaf de Markgraaf del Fresno hem te verſtaan, dat de Vrede, te Londen, zo wel als in den Haage, geſlooten kon worden, hebbende hy, daartoe, volmagt ontvangen van de Staaten. Temple en eenige andere Gemagtigden des Konings traden, hierop, in geſprek met del Fresno: in drie byeenkomſten, werdt alles geregeld (*n*), en de Vrede tuſſchen Groot-Britanje en de Staaten, te Weſtmunſter, getekend, op den negentienden van Sprokkelmaand. Het Verdrag behelsde ſlegts twaalf punten, behalven een geheim punt, waarby men beloofde, elkanders vyanden geenen den minſten onderſtand te zullen verleenen. De byzonderſten waren het *vierde* en *tiende*. By het vierde, verbonden zig de Staaten „ om alle hunne ſchepen en „ vlooten, voor een of meer Konings ſchepen, „ die zyne Majeſteits wimpel voerden, of het „ zeil, *jaç* genoemd, te doen groeten, met het „ ligten van den topwimpel van de groote „ maſt, en het laaten vallen van het topzeil; „ in de zee, die zig uitſtrekt van de Kaap *Fi-*

1674.

De Vrede wordt geſlooten.

Voornaamſte inhoud van het Verdrag.

„ *nis*

(*m*) Tweejaar. Geſchied. *bl.* 54.

(*n*) Temple Memor. *bl.* 283 *enz.*

1674. „ *nis terræ*, tot voor 't midden van 't punt, ge- „ naamd *Staaten Land* in Noorwegen." In het tiende, beloofden de Staaten „ den Koning „ twee millioenen guldens te zullen betaalen: „ een vierde terstond, en de overigen drie vier- „ den binnen drie jaaren, ieder jaar een gelyk „ gedeelte." Naderhand, nam de Prins van Oranje deeze drie vierde deelen, zynde vyftien tonnen schats, over van Koning Karel, en vorderdeze in, van de Staaten: daar zy langzaam voldaan werden (*o*). De Staaten van Holland besloten, eerst in 't jaar 1679, hun aandeel, in deeze schuld, te betaalen: daarvoor overneemende schuldbrieven, ten laste van zyne Hoogheid loopende, welken zy beloofden, binnen drie jaaren, te zullen aflossen (*p*). De andere Gewesten voldeeden hun aandeel, nog laater. Voorts, werdt den Engelschen vryheid vergund, om uit Suriname te vertrekken. Men verbondt zig, elkanderen te zullen herstellen in 't bezit van de Plaatsen, welken men elkanderen, geduurende den oorlog, buiten Europa of elders, ontnomen hadt. Men beloofde, Gemagtigden aan te stellen tot het sluiten van een nieuw Verdrag van Zeevaart, terwyl men dat van den jaare 1668, zo wel als de Bredasche Vrede, in kragt liet (*q*). Het Verdrag werdt, terstond, ter wederzyde, bekragtigd, en de Vrede, daarna, in Engeland en hier, openlyk, afgekondigd (*r*). De Fransche Gezant, *Markgraaf de*

(*o*) Notul. Zeel. 15 *Maart* 1681. *bl.* 25.
(*p*) Resol. Holl. 28 *April* 28, 29 *July* 1679. *bl.* 558, 762, 765.
(*q*) *Voiez* Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* 1. *p.* 606. Tweejaar. Geschied. *bl.* 55.
(*r*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 62, 63.

de Ruvigni, hadt zig veel moeite gegeven, om het sluiten der Vrede te voorkomen (*s*); doch vrugteloos. Men vindt, dat de Koning 'er hem kennis van gaf, zo dra zy getekend was, en dat hy 'er op zeide „ dat 't gene gedaan was niet te „ herdoen ware; doch dat de Koning, zyn mees- „ ter, geene zwaarigheid maaken zou, om hem „ zyne belangen in handen te stellen, indien „ hy besluiten kon de algemeene Vrede te be- „ middelen, na dat hy zyne byzondere Vrede „ gemaakt hadt." Men voegt 'er by, dat de Koning deezen voorslag, met blydschap, omhelsde (*t*). Zeker is 't, ten minste, dat hy zig, kort hierna, als middelaar tusschen de oorloogende Mogendheden, aanboodt (*u*): welke aanbieding, door Frankryk en door de Staaten, gereedelyk, aanvaard werdt (*v*). 1674.

Niet lang na 't sluiten der Vrede tusschen Groot-Britanje en de Staaten, werdt de Vredehandeling te Keulen, plotselyk, afgebroken. Zy was, tot hiertoe, sleepende gehouden, ten deele, doordien de Franschen weigerden, met den Hertoge van Lotharingen, te handelen; en zynen Gezanten Paspoorten te verleenen; ten deele, om dat men 't, allengskens, meer op het sluiten van byzondere Verdragen tusschen de oorloogende Mogendheden, dan op het bevorderen der algemeene Vrede begon toe te leggen. Frankryk wist zelfs de zaaken derwyze te beleiden, dat 'er, in Wintermaand des jaars 1673, een

De Vredehandeling te Keulen wordt afgebroken.

(*s*) Burnet *Vol.* I. *p.* 366. Tweejaar. Geschied. *bl.* 50. Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* I. *p.* 600.
(*t*) Burnet *Vol.* I. *p.* 367.
(*u*) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* I. *p.* 1.
(*v*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 358, 359.

1674. een Verbond van onderlinge Verdediging gesloten werdt, tusschen Karel den XI, Koning van Zweeden, en Fredrik Willem, Keurvorst van Brandenburg (w): waardoor men den aanhang des Keizers dagt te zwakken. Doch dit oogmerk werdt niet bereikt, alzo de Keurvorst, eerlang, wederom andere inzigten kreeg. De Zweedschen drongen, midlerwyl, te Keulen, nog al op eene wapenschorsing. Doch de voorslagen, welken zy verder deeden, waren zo voordeelig voor Frankryk en voor Groot-Britanje, welk toen nog niet met de Staaten bevredigd was, dat men 'er niet in bewilligen kon (x). De Staaten hadden, gelyk wy boven zagen, Frankryk de Stad en 't Land van Hulst en een gedeelte van 't Graafschap Zutfen aangebooden. Doch de Franschen vorderden veel meer. De Zweedschen en eenige anderen meenden, dat zy zig met Maastricht, Breda, en 's Hertogenbosch, of met Nieuwmegen en de Bommelerwaard, zouden hebben laaten genoegen (y). Maar zo veel wilden de Staaten niet afstaan. In Sprokkelmaand deezes jaars, kwam de Zweedsche Gezant Sparre in den Haage, om de Staaten te beweegen tot de Vrede, of ten minste tot eenen stilstand van wapenen. Doch alzo men toen tyding verwagtte van de geslooten' Vrede met Groot-Britanje, vondt zyn voorstel te minder ingang (z). Weinige dagen voor zyne aankomst, was 'er ook, te Keulen, iet voorgevallen, welk gelegenheid gaf tot het afbreeken der handelinge. De

(w) *Voiez* DU MONT Corps Dipl. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 246.
(x) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 736-742.
(y) Lettr. *de* MR DE GROOT *du* 1r. *de Sept.* 1673.
(z) Tweejaar. Geschied. *bl.* 89 *enz.*

De Keizer hadt Prins Willem van Furstemberg, 1674.
die gehouden werdt, voor den voornaamsten aanstooker van den tegenwoordigen oorlog, en zig nu, als Gezant van den Keurvorst van Keulen, op de Vredehandeling bevondt, met geweld, doen vatten, en naar Bon voeren; daar hy naauw bewaard werdt. Veertien dagen laater, hielden de Keizerschen, te Keulen, ook eenige vaten met Fransch geld aan, welk voor Brandewyn aangegeven was. 't Een en 't ander ontstak den Koning van Frankryk zo zeer, dat hy zynen Gezanten bevel gaf, om niet voort te gaan met de Vredehandeling, zo lang Prins Willem van Furstemberg vast gehouden werdt. De Zweedschen zogten den Keizer te beweegen, om Furstemberg te slaaken; doch Leopold hieldt hem schuldig aan misdaad van gekwetste Hoogheid tegen den Keizer en 't Duitsche Ryk, en liet hem, derhalve, in hegtenis. De Fransche Gezanten te Keulen kreegen, hierop, last, gedagtekend den zevenentwintigsten van Lentemaand, om naar huis te keeren, gelyk zy, kort hierna, deeden. Voor hun vertrek, leverdenze den Middelaaren een geschrift over, waarby zy den Keizerschen de schuld gaven van 't afbreeken der Vredehandelinge, als die, door het vatten van Prinse Willem, het regt der volken geschonden hadden. De Staatsche Gevolmagtigden gaven den Zweedschen ook een Geschrift, waarby zy, voor eerst, verklaarden, geen deel te hebben aan 't gene omtrent Prins Willem gebeurd ware; doch ook, ten anderen, beweerden, dat het vatten van deezen Prinse den Franschen geene genoegzaame reden

gaf,

1674. gaf, tot het afbreeken der handelinge (*a*). Doch de Franschen bleeven by hun gevoelen, en de algemeene Vredehandeling te Keulen liep geheellyk te niet.

Vrede tusschen de Staaten en den Bisschop van Munster.

De Staatsche Gevolmagtigden hadden 'er, nogtans, den tyd niet vrugteloos gesleeten. Zy troffen 'er, den twee-entwintigsten van Grasmaand, door bemiddeling der Keizerschen, eene byzondere Vrede met den Bisschop van Munster; die, bespeurende, dat Frankryk de handen langs hoe meer vol werks kreeg, en, door de Keizerschen en Staatschen te gelyk overvallen wordende, den oorlog moede geworden was. Ook hadt de Kolonel Rabenhaupt, onlangs, Nyenhuis overweldigd, welke Plaats egter, wat laater, herwonnen werdt, door de Munsterschen (*b*). Doch de vyandlykheden hielden op, na 't sluiten van de Vrede, die, eerlang, bekragtigd werdt (*c*). De Bisschop verbondt zig, by dezelve „ tot het te rug geeven van alle „ Landen, Heerlykheden en Wooningen, wel- „ ken hy, geduurende den oorlog, veroverd „ hadt." Voorts, werdt het Kleefsche Verdrag van den jaare 1666 bevestigd, en de Graaf van Benthem in de Vrede begreepen (*d*). De Keurvorst van Keulen hadt de Staaten, reeds voor 't einde des jaars 1673, doen aanzoeken tot een byzonder Verdrag. Doch men kon't niet eens worden, over de voorwaarden (*e*). De Keurvorst

(*a*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 89-123. BURNET *Vol.* I. *p.* 354. TEMPLE Memor. *bl.* 291.

(*b*) Tweejaar. Geschied *bl.* 124.

(*c*) Resol. Holl. 4 *May* 1674. *bl.* 16.

(*d*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 259. Tweejaar. Geschied. *bl.* 125.

(*e*) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 739.

vorst wilde niet toestaan, dat de Keizerschen, nevens hem, bezetting hielden in Bon. Ook vorderde hy, dat hem Rynberk en 't Graafschap Meurs overgegeven werden, boven vierhonderdduizend kroonen, tot voldoeninge der kosten van den oorlog. Eindelyk, begeerde hy, dat men den Roomschen vrye Godsdienstoefening gave in Overyssel. Doch de Staatschen sloegen alle deeze punten af, uitgenomen dat van Rynberk, welk men hem wilde afstaan, mids hy daarentegen afstand deedt van alle zyne eisschen op het Graafschap Meurs. De handeling bleef, hierop, eenigen tyd sleepen (*f*), tot dat de Keurvorst, om gelyke redenen als zyn Bondgenoot, de Bisschop van Munster, eindelyk, bewilligde in een Verdrag, welk, op den elfden van Bloeimaand, te Keulen, getekend, en sedert bekragtigd werdt. De Keurvorst beloofde, by het zelve „ alle Plaatsen te zullen te „ rug geeven, welken hem, geduurende den „ oorlog, in handen gevallen waren. De Staa„ ten stonden, daarentegen, af van al het regt, „ welk zy, uit eenigen hoofde, zouden mogen „ hebben op de Stad Rynberk (*g*)."

1674.

Vrede tusschen de Staaten en den Keurvorst van Keulen.

IX. Verbond met de Hertogen van Brunswyk-Lunenburg.

Op deeze wyze, hadden zig de Staaaten, in dit voorjaar, weeten te ontslaan van drie vyanden, Groot-Britanje, Munster en Keulen. Nog lieten zy 't hierby niet, met handelen. Op den twintigsten van Zomermaand, werdt, te Zelle, een Verbond gesllooten tusschen den Keizer, Spanje en de Staaten ter eener, en George Willem en Rudolf Christiaan, Hertogen van Brunswyk-

(*f*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 155.
(*g*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 262. Tweejaar. Geschied. *bl.* 156.

1674. wyk-Lunenburg, ter anderer zyde: waarby de Staatsten zig verbonden, om vierduizend ruiters, agtduizend knegten, en duizend dragonders op de been te zullen brengen; van welken de eersten tweeduizend ruiters en vierduizend knegten onderhouden zouden (*h*). Eenige maanden laater (1), slooten de drie Mogendheden een diergelyk Verbond met den Hertoge *Ernst Augustus*, Bisschop van Osnabrug, die vyftienhonderd paarden, drieduizend knegten en vyfhonderd dragonders beloofde te zullen op de been brengen, welken, op gelyken voet, zouden onderhouden worden (*i*). De Keurvorst van Brandenburg zelf, bedugt, dat Zweeden, welk zig ten oorloge begon toe te rusten, eenen inval in Pomeren mogt doen, keerde wederom tot de maatregels, van welken hy, in 't voorleeden jaar, afgeweeken was, en floot, op den eersten van Hooimaand, te Keulen op de Spree, een Verbond met den Keizer, Spanje en de Staaten, tot bevordering eener goede, vaste en algemeene Vrede. De Keurvorst beloofde, „ vyfduizend ruiters, agtduizend knegten en „ duizend dragonders op de been te zullen „ brengen, en voor de helft te zullen onder„ houden, zullende de wederhelft der kosten „ gedraagen worden, door de drie andere Mo„ gendheden, die zig, daarenboven, verbon„ den, den Keurvorst te hulp te zullen komen, „ zo hy, in eenigen zyner Landen, werdt aan„ ge-

en met den Bisschop van Osnabrug.

Verbond met den Keurvorst van Brandenburg.

(*h*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 263.
(*i*) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 285.

(1) Den zesentwintigsten van Louwmaand des jaars 1675.

„ getast (*k*).” Eindelyk, werdt, op den tienden van Hooimaand, een nader Verbond gesflooten, in den Haage, tusschen den Keizer, Spanje en de Staaten ter eener, en Christiaan den V, Koning van Deenemarke, ter anderer zyde, waarby de laatste beloofde „ vyfduizend „ ruiters, tienduizend knegten, en duizend dra„ gonders te zullen gereed houden; tot het on„ derhoud van welke manschap, veertiendui„ zend Ryksdaalers ter maand betaald zouden „ worden, door Spanje en de Staaten, ieder „ voor de helft. Ook zouden deeze twee Mo„ gendheden, tot het werf- of aanritsgeld dee„ zer troepen, eenhonderd en zeventigduizend „ Ryksdaalers overmaaken (*l*).”

1674.

Nader Verbond met den Koning van Deenemarke.

Alle deeze Verbonden, gesteld tegen die, welken Frankryk, van zyne zyde, geslooten hadt, stonden geschaapen, eenen algemeenen oorlog in Europa te veroorzaaken, ten ware de Mogendheden, ter wederzyde, tot eene spoedige vrede, besluiten mogten, waartoe, nogtans, na 't afbreeken der onderhandelingen te Keulen, weinig hoop scheen. De Koning van Frankryk, geene kans ziende, om de overwonnen' Steden in Gelderland langer in te houden, wanneer de Keizer, Spanje en de Duitsche Vorsten op hem afkomen zouden, hadt, reeds te vooren, bevel gegeven, om alles, wat hy op den Vereenigden Staat veroverd en nog ingehouden hadt, op Maastricht en Graave na, te verlaaten. Ook geschiedde dit, in Gras- en Bloeimaand. De Fransche bezettingen ruimden toen Zut-

De Franschen ruimen Zutfen, Arnhem, Tiel, Nieuwmegen, Kuilenburg en Buuren.

(*k*) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* I. *p.* 695.
(*l*) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* I. *p.* 680.

1674. Zutfen, Arnhem, Tiel, Nieuwmegen, Kuilenburg en Buuren, de meeste van welke Plaatsen, nevens het platte Land, welk 'er onder behoorde, zwaare brandschattingen moesten opbrengen. De schansen Voorne en S. Andries werden ook verlaaten en geslegt. Zelfs Wezel, Rees, Emmerik, Schenkenschans, Rynberk en Nuis werden ontledigd van Fransch Krygsvolk. De Koning bevondt, dat hy zo veele Steden niet inhouden kon, en te gelyk een genoegzaam aantal van manschap in 't veld brengen. De Keulsche bezetting, die in Deventer lag, hadt, eer de Vrede met den Keurvorst geslooten was, twee-enveertigduizend Ryksdaalers aan brandschatting bedongen, en hierop de Stad geruimd. De Munstersche troepen verlieten de Overysselsche en andere Plaatsen, uit hoofde van het Verdrag (*m*). Zulke gevolgen hadden, terstond al, de Verbonden der Staaten met verscheiden' uitheemsche Mogendheden, en de Vrede met den Bisschop van Munster en den Keurvorst van Keulen.

Ook Wezel, Rees, Emmerik, Schenkenschans, Rynberk en Nuis. De Keulschen en Munsterschen verlaaten Overyssel.

X. Handeling over de hereeniging der drie overheerde Gewesten met de vier overigen. De Afge-

Doch de Koning van Frankryk en de twee Duitsche Vorsten hadden nog maar een begin gemaakt van het ruimen der ingenomen' Steden, in Gelderland, Utrecht en Overyssel, toen men, ter Vergaderinge van Holland, raadpleegde, op welk eene wyze, men deeze drie Gewesten, voortaan, hadt aan te merken. Om deeze raadpleegingen te beter te verstaan, moeten wy de zaaken, van wat hooger, ophaalen.

Weinige weeken na dat de drie Gewesten in 's

(*m*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 141. VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 809-815.

's vyands magt vervallen waren, hadt men, ter Vergaderinge van Holland, beslooten „ de zaa- „ ken ter Generaliteit zulks te beleiden, dat de „ Afgevaardigden van Gelderland, Utrecht en „ Overyssel, by voorraad, op de beleefdste en „ bescheidenste wyze, uit de algemeene Staats- „ vergaderinge en uit de andere Generaliteits „ Kollegien, mogten geweerd worden: of wel, „ onder de hand, te wege gebragt, dat deeze „ Afgevaardigden zig, vrywilliglyk, en zonder, „ daartoe, eenig besluit der Staaten af te wag- „ ten, uit de Vergaderingen, hielden (*n*)." Die van Gelderland hadden, toen, verzogt, op dit stuk, met Gemagtigden van Holland, in onderhandeling te mogen komen. Doch Holland weigerde zulks heusschelyk. Ter algemeene Staatsvergaderinge, werdt, wat laater, een besluit genomen, overeenkomstig met den voorslag van Holland (*o*). En sedert onthielden de Afgevaardigden der overheerde Gewesten zig uit de Generaliteits Vergaderingen (*p*). Doch toen deeze Gewesten, op het einde des voorleeden jaars, begonden verlaaten te worden van den vyand, kwam in overweeging, of, en op welk eene wyze, menze, wederom, in 't Verbond van Vereeniging, aanneemen zou. De Staaten van Utrecht hadden, den twee-entwintigsten van Slagtmaand, aan de algemeene Staaten geschreeven „ dat de wapenen van den Staat, „ in zo verre, gezegend geweest waren, dat de „ Franschen de Stad Utrecht verlaaten, en het „ Ge-

1674. vaardigden der overheerde Gewesten waren uit de Generaliteits Kollegien geweerd.

Utrecht verzoekt wederom hersteld te worden in de Unie.

(*n*) Resol. Holl. 4 *Aug.* 1672. *bl.* 73.
(*o*) Resol. Gener. *Jovis* 29 *Sept.* 1672.
(*p*) Tweejaar. Geschied. *bl* 1, 2. VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 821. Holl. Merc. *van* 1672. *bl.* 140.

1674. „ Geweſt in zyne vryheid herſteld hadden; dat „ zy Afgevaardigden aan den Prinſe van Oranje hadden gezonden, om hem het Stadhouderſchap op te draagen, en dat zy, voor hunne Afgevaardigden, wederom zitting en rang „ verzogten in de Generaliteits Vergaderingen." Op 't ontvangen van deezen brief, was, ter Vergaderinge van Holland, op den voorſlag der Edelen, en onder den eed van geheimhoudinge, beſlooten „ 't ſtuk met kenniſſe van zyne Hoogheid ter Generaliteit zulks te beleiden, dat 'er Gemagtigden der algemeene „ Staaten naar Utrecht gezonden werden, om „ alle Regenten, by voorraad, in derzelver bedieningen, te doen ſtilſtaan; om de oproeren te weeren; en om onderzoek te doen op „ den ſtaat der geldmiddelen van 't Geweſt."

Raadpleegingen hierover, ter Vergaderinge van Holland.

Voorts, werdt ook aangemerkt „ dat men, daarna, met Gelderland en Overyſſel, zou moeten ſpreeken, en dat men, ter deezer gelegenheid, in gedagten diende te houden, dat „ Holland tuſſchen Gelderland en Utrecht beſlooten lag; waaromtrent wel eenige nader „ orde vereiſcht werdt." Eindelyk, werdt goedgevonden, den brief van die van Utrecht, vooreerſt, aan een' zyde te leggen (q). Hierop volgde het afvaardigen der Gemagtigden naar Utrecht, en het ſchorſen der Regeeringe aldaar: waarvan wy, hiervoor (r), kortelyk, gewaagd hebben. De Raadpenſionaris deedt van 't verrigtte, omſtandiglyk, verſlag, ter Vergaderinge van Holland, op den dertigſten van Slagtmaand,

(q) Secr. Reſol. Holl. 24 *Nov.* 1673. III. *Deel*, *bl.* 390. *Uit* Aant. *van den* Penſ. HOP *van* 24 *Nov.* 1673. *MS.*

(r) *Bl.* 283.

maand, verhaalende „ hoe de Gemagtigden, 1674.
„ te Utrecht gekomen zynde, Burgemeesters
„ en Vroedschappen der Stad, in der Staaten
„ Kamer, ontbooden, en hun den last der al-
„ gemeene Staaten geopend hadden; waarop
„ zy begeerd hadden, elkanderen te mogen
„ spreeken: 't welk, heuschelyk, geweigerd
„ zynde, hadden zy beloofd, stil te zullen zit-
„ ten. Diergelyke belofte hadden ook de te-
„ genwoordig zynde * Gekoorenen gedaan: * Geëligeerden.
„ de Wethouderschap van Amersfoort, insge-
„ lyks. Voorts, was 'er, door de Gemagtig-
„ den, by voorraad, eenige orde gesteld op de
„ ontvangst der gemeene middelen. Zy had-
„ den het gemeen en de Kerk zeer ingenomen
„ gevonden tegen de Regeeringe, en waren nu
„ bezig, met het onderzoek van den staat der
„ geldmiddelen en van het bestier der Klooster-
„ goederen. Zy hadden het Verdrag gevonden,
„ welk de Stad met den Franschen Intendant
„ Robert gemaakt hadt, volgens welk, zy vier-
„ honderdenvyftigduizend guldens in geld,
„ en tweeduizend malder koorens moest op-
„ brengen; eene algemeene vergiffenis afkon-
„ digen; de huwelyken, voor Priesters geslooten,
„ ten, bestendig verklaaren, en den Room-
„ schen gelyke vryheid gunnen, als dezelven,
„ te Amsterdam, genooten. De Franschen be-
„ loofden, geene schade te zullen doen aan
„ dyken noch sluizen, en zouden twintig Per-
„ soonen tot gyzelaars mogen medeneemen,
„ die, gelyk bleek uit een' brief, welken de Ge-
„ magtigden in handen kreegen, toen reeds van
„ Arnhem naar Rees gevoerd waren. Einde-
„ lyk, besloot de Raadpensionaris, dat men, in

1674. „ de eerste plaats, orde moest stellen, ten minste, by voorraad, op de bestelling van 't straffend Regt in 't Stigt, en ten anderen op de „ Geldligting, tot voldoening der Franschen; „ 't zy by schatting, of op eenige andere wyze (*s*)." Ook werdt, hierop, sedert, zekere voet beraamd (*t*). Wyders, tradt men in beraad, over deeze drie punten. 1. Of men 't Stigt, welk toen alleen geheellyk van Franschen ontledigd was, wederom in 't Verbond van Vereeniging zou aanneemen? 2. Of men ook een gedeelte van 't platte Land van 't Stigt aan Holland trekken zou? 3. Wat rang dit Gewest, onder de andere Vereenigde Gewesten, zou hebben? Doch eer, hierop, een eindelyk besluit kwam, gaf men zyner Hoogheid, den Prinse van Oranje, een nieuw blyk van hoogagtinge, in de opdragt van het Erf-Stadhouderschap en het Erf-Kapitein- en Admiraal-Generaalschap aan zyne mannelyke nakomelingen: waarvan wy, hier, de gelegenheid moeten melden.

XI. Haarlem slaat voor dat men 's Prinsen hooge waardigheden erfelyk behoort te verklaaren in zyne

De Stad Haarlem, bewoogen, zo sommigen aantekenen (*u*), door den Raadpensionaris Fagel, die veel invloed hadt op de Regeering deezer Stad, sloeg, op den drie-entwintigsten van Louwmaand, ter Vergaderinge van Holland, voor „ dat 'er, sedert het jaar 1650, eene groote verwydering ontstaan was, tusschen het „ Huis van Oranje en de Staaten. Dat de Koning van Engeland, te rug geroepen zynde „ in zyn Ryk, zynen Neef den Staaten hadt „ aan-

(*s*) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 30 *Nov.* 1673. *MS.*
(*t*) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 19 *Jan.* 1674. *MS.*
(*u*) Geschr. Aant. van deezen tyd, Lettr. *de* MR. DE GROOT, *du* 25e *de Janv.* 1674.

„ aanbevolen. Dat de Koningklyke Prinses, 1674.
„ op haar vertrek, haaren Zoon den Staaten,
„ insgelyks, aanbeveelende, eene Akte beko- Mannelyke nakomelingen.
„ men hadt, dat de jonge Prins zou aangeno-
„ men worden tot een Kind van Staat, en
„ door de Staaten opgevoed worden. Dat de
„ opvoeding verwaarloosd was, ondanks de
„ poogingen van Engeland, de Prinsesse We-
„ duwe en Brandenburg. Dat men, in 't jaar
„ 1664, in oorlog geraakt was met Engeland,
„ en veel verlooren hadt; 't welk, door den
„ brand van Londen en den togt op Chattam,
„ wederom, eenigszins, hersteld geworden
„ was. Dat Frankryk, daarna, genegenheid
„ getoond hebbende tot den Staat, de zaaken
„ zulks bestierd waren, dat deeze Landen in
„ de gedaante van een volstrekt Gemeenebest
„ werden geregeerd, en men afweeke van de
„ oude Regeeringe, onder de Prinsen van O-
„ ranje. Dat Frankryk den Staat, in den jaa-
„ re 1671, met oorlog gedreigd hebbende,
„ veelen dien oorlog hadden willen voorko-
„ men, of eenen Kapitein-Generaal aanstellen:
„ doch dat de Leden elkanderen niet hadden
„ konnen verstaan, en dat het Land, hierop,
„ in eenen jammerlyken staat vervallen was.
„ Dat men toen eerst gezien hadt, dat deeze
„ Staat, zonder uitsteekend Hoofd, niet kon
„ geregeerd worden. Dat Venetie en Genua
„ hunnen *Doge* of Hertog hadden, en dat En-
„ geland zelf, een Gemeenebest geworden
„ zynde, eenen Protector hadt aangesteld. Dat
„ de Staat, geen uitsteekend Hoofd hebbende,
„ in veele oorlogen met Engeland, Zweeden,
„ Deenemarke en Portugal vervallen was. Dat

1674. „ de Stad Haarlem, dit alles in ernstige aanmerking hebbende genomen, dienstig gevonden hadt, voor te slaan, of 't niet best zou „ zyn, dat men vaststelde, dat, zyne Hoogheid trouwende en mans oir nalaatende, dit „ hem, in het Kapitein-Generaalschap en Stadhouderschap, zou opvolgen." Zo dra was deeze voorslag niet geschied, of de Edelen verklaarden zig gereed, om 'er op te besluiten, als de andere Leden gereed waren. Dordrecht betuigde den voorslag gaarne gehoord te hebben. Delft durfde wel over zig neemen, om 'er in te bewilligen, op de oude grondslagen. Leiden was, insgelyks, genegen tot bewilliging. Amsterdam zou verslag doen. Die van Gouda, insgelyks, schoon de voorslag hun zeer behaagd hadt. Alle de andere Leden verklaarden ook, dat hun de voorslag aangenaam geweest was. Enkhuizen, Monnikendam en Medenblik zeiden, dat men Haarlem bedanken moest (*v*). Op den tweeden van Sprokkelmaand, werdt, by de Edelen en Steden, eenpaariglyk, besloten „ het Stadhouder-Kapitein- en Admiraal-„ Generaalschap over Holland en Westfries-„ land op te draagen aan den Prinse van Oran-„ je en deszelven wettige mannelyke nakome-„ lingen; en de zaaken ter Generaliteit zulks „ te beleiden, dat aldaar diergelyk besluit, ten „ opzigte van het Kapitein- en Admiraalschap-„ Generaal der Vereenigde Nederlanden, ge-„ nomen werdt (*w*)." Eenige Leden hadden, by 't neemen van dit besluit, nog wel eenige be-

Men besluit hiertoe ter Vergadering van Holland.

Bedenkingen

(*v*) *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 23 *Jan.* 1674. *MS.*
(*w*) Resol. Holl. 22 *Jan.* 2, 3 *Febr.* 1674. *bl.* 25, 34, 40. Tweejaar. Geschied. *bl.* 68. Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 129.

bedenkelykheden ingebragt, betreffende den Godsdienst van den opvolger, en hoe 't gaan zou, wanneer hy hooger waardigheid buiten 's Lands bekleedde: meenende sommigen, dat men moest vaststellen, dat hy de hooge Ampten hier te Lande, in persoon, behoorde waar te neemen. Doch deeze bedenkelykheden maakten geene verandering in het genomen besluit. Delft meende ook, dat men, van nu af aan, behoorde te zorgen voor de Voogdy der minderjaarige Prinsen, en vast te stellen dat dezelven tot kinderen van Staat zouden aangenomen worden (x). Doch hierop viel ook geen besluit.

1674. van eenige Leden.

Men gaf den Prinse, terstond, kennis van de opdragt van 't Erfstadhouderschap. Zyne Hoogheid nam 'er genoegen in, en ging 'er ieder der Leden van Holland, in 't byzonder, voor bedanken. Zeeland hadt, ten zelfden dage, een diergelyk besluit als Holland genomen (y). Doch de Afgevaardigden van dit Gewest en die van Friesland stelden, daarna, voor, dat de woorden *mannelyke nakomelingen* eenige duisterheid inhadden, en of op de nakomelingen van den Prinse in 't eerste Lid, of ook op de verdere afstammelingen van het zelve konden gepast worden. Men verklaarde, hierom, sedert „ dat „ men verstondt, het Stadhouder-Kapitein- en „ Admiraal-Generaalschap op te draagen aan „ den Prinse en deszelfs mannelyke Kinderen, „ Kinds-kinderen, *Descendenten* en verdere na„ komelingen (z)." Zelfs zeiden Delft en Rotterdam,

De Prins wordt Erfstadhouder Kapitein- en Admiraal-Generaal.

(x) *Uit* Aant. *van den* Pens. Hop *van* 2 *Febr.* 1674. *MS.*
(y) Tweejaar. Geschied. *bl.* 71. Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 125. *Zie ook* Notul. Zeel. 29 *Jan.* 2, 3 *Febr.* 1674. *bl.* 56, 71.
(z) Tweejaar. Geschied. *bl.* 73.

1674. dam „ dat de meening was, een eeuwig *Edict* te
inclusie. „ maaken van eene altoosduurende * insluiting
„ van het Stadhouderschap (*a*)." Voorts, hadden de Staaten van Zeeland de opdragt van het Erfstadhouderschap ook uitgestrekt over de Stad Briele en het Land van Voorne, welken, in de opdragt van het Erfstadhouderschap van Holland, niet onderscheidelyk genoemd waren, om dat menze daar hieldt tot Holland te behooren (*b*). Doch dit bragt te wege, dat die van Briele en Voorne eene afzonderlyke opdragt van het Erfstadhouderschap deeden: waarin zy verklaarden, van ouds, tot Holland behoord te hebben en nog te behooren (*c*). En hiermede mogt men rekenen, het oud geschil, of deeze Stad en Landstreek op zig zelven bestonden, of een deel van Holland of van Zeeland waren, afgedaan te zyn. Utrecht volgde, eerlang, Holland, in de opdragt van het Erfstadhouderschap, en, wat laater, ook Gelderland en Overyssel. De algemeene Staaten lieten ook niet na, den Prinse het Erf-Kapitein- en Admiraalschap-Generaal der Vereenigde Nederlanden op te draagen (*d*). Wat laater, werdt, op den voorslag der Edelen, ter Vergaderinge van Holland, beslooten, zyne Hoogheid, ernstelyk, tot trouwen te raaden „ alzo men verstondt, dat dit het middel moest zyn, om de „ regte vrugten te trekken van de heilzaame „ besluiten op het Erfstadhouderschap." Ook geschiedde deeze aanraading, sedert, uit den naam

Men raadt zyne Hoogheid tot trouwen.

(*a*) *Uit* Aant. *van den* Pens. Hop *van* 6 *Febr.* 1674. *MS.*
(*b*) Resol. Holl. 15 *Febr.* 1674. *bl.* 87.
(*c*) Groot Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 126.
(*d*) Groot Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 147.

naam en door Gemagtigden der Staaten (*f*). 1674.
En om den Prins te meer tot trouwen aan te moedigen, sloeg Amsterdam voor, dat men zyne Hoogheid behoorde te ontheffen van eene schuld van twee millioenen guldens, welken deeze Stad aan Prinse Willem den II. geleend hadt, dezelve brengende ten laste van Holland. De Edelen bedankten Amsterdam hertelyk voor den voorslag, en voegden 'er zig, in allen deele, naar. Andere Leden bewilligden 'er eenvoudiglyk in: eenigen alleen, wanneer 't met eenpaarigheid geschieden kon. Doch Leiden en Schiedam verstonden, dat de kommerlyke tyden zulk eene mildheid niet gehengden. Evenwel, werdt 'er toe besloten (*g*). De Stad Amsterdam kreeg, door dit besluit, meer verzekerdheid voor haare schuld, dan zy te vooren gehad hadt, alzo zy de Heerlykheden van den Prinse, welken 'er voor verbonden waren, nooit geregtelyk zou hebben konnen aantasten, zonder groot misnoegen te verwekken. Zeeland vereerde zyne Hoogheid, ten deezen zelfden tyde, met driemaalhonderdduizend guldens in rentebrieven, die egter niet voor 't volgende jaar werden opgemaakt (*h*). De Oostindische Maatschappy gaf, wat laater, ook een merkwaardig blyk van agtinge voor zyne Hoogheid, hem en zynen mannelyken erfgenaamen toestaande een drieendertigste van alle haare uitdeelingen (*i*). Alle welke bewyzen van gunst en

Ontheft hem van eene schuld van twee millioenen.

De Oostindische Maatschappy legt hem een drieendertigste der uitdee-

(*f*) Resol. Holl. 10 *Maart* 1674. *bl.* 66.
(*g*) Resol. Holl. 20, 24 *Maart* 1674. *bl.* 92, 136.
(*h*) Notul. Zeel. 13, 23 *April* 1674. *bl* 90, 107. 22 *Jan.* 1675. *bl.* 51.
(*i*) Notul. Zeel. 30 *May* 1674. *bl.* 138 *en uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 10, 20, 24 *Maart* 17 *July* 1674. *MS.* Geschr. Aant. van deezen tyd. Tweejaar. Geschied. *bl.* 129.

1674. en erkentenis het aanzien en gezag van den Prinse hoog deeden ryzen.

lingen toe.

Doch de wyze, waarop de overheerde Gewesten, eerlang, wederom ontvangen werden in 't Verbond van Vereeniging, bevorderde 's Prinsen gezag ook grootelyks. De Staaten van Holland toonden groote genegenheid, om een gedeelte van 't Stigt aan Holland te trekken. Men hadt, terwyl de Franschen hier meester waren, eenige Stigtsche Dorpen onder Holland doen verpagten (*k*). Doch de Afgevaardigden van Zeeland verklaarden rondelyk, dat men niet een' voet Lands van 't Stigt zou hebben af te neemen, of zy wilden vorderen, dat hun Briele en Voorne te rug gegeven werden. Friesland en Stad en Lande begeerden ook, voortaan, rang te hebben, voor de overheerde Gewesten. Doch Zeeland stelde zig hiertegen, insgelyks (*l*). De groote vraag was, of de drie Gewesten, van den vyand verlaaten zynde, moesten geagt worden, van zelve, wederom geraakt te zyn in den staat en rang, waarin zy te vooren geweest waren; of, dat zy de voorige voorregten t'eenemaal verlooren hadden? 't Laatste scheen hard, en kwam gantsch niet overeen met het gemeene Regt der volken, volgens welk, zelfs Steden, van den vyand verlaaten wordende, den zelfden staat en voorregten herneemen, welken zy, te vooren, bezeten hadden. Doch zo men slegts toestondt, dat de drie Gewesten niet alle de voorregten van het Verbond van Vereeniging verlooren hadden, scheen 't, dat men hun ook niet van eenigen ontzetten kon, zyn-

XII. Toeleg, om een gedeelte van 't Stigt aan Holland te trekken. Zeeland stelt 'er zig tegen.

Staat des geschils.

(*k*) Resol. Holl. 28 *July* 1672. *bl.* 51.
(*l*) *Uit* Aant. *van den* Pens. Hop *van* 24 *Maart* 1674. *MS.*

zynde 'er zo weinig reden om hun eenigen, als om hun allen te beneemen. Het eerste, zynde het gevoelen van Zeeland, scheen, derhalve, de reden aan zyne zyde te hebben. Men scheen den Gewesten alle voorregten te moeten laaten behouden, om dat men geen regt hadt, om hen van alle voorregten te ontzetten (*m*). Den Raadpensionaris Fagel en eenige andere Gemagtigden der Vergadering van Holland, wegens de herstelling van Utrecht in 't byzonder, in onderhandeling getreden zynde met zyne Hoogheid; bleek klaar genoeg, dat de Leden, en vooral Haarlem en Amsterdam, gaarne het gedeelte van 't Stigt, welk binnen de Sterkten lag, aan Holland zouden getrokken hebben; zo om de sluikeryen der gemeene middelen van Holland te beter te konnen weeren, als om meester te zyn van 't afkomend water. Doch zyne Hoogheid, zyn gevoelen openende, over de drie punten, die, op de herstelling van Utrecht, in aanmerking kwamen (*n*), verklaarde, in 't breede „ 1. dat men 't Gewest, met geen „ regt of reden, buiten 't Verbond houden kon. „ 't Was den ingezetenen leed, dat de zaaken „ zo verre verloopen waren. De Stad Utrecht „ hadt, toen 't Leger van den Yssel kwam, in „ 't eerst, wel geen volk willen inneemen, en, „ daarna, hiertoe besllooten hebbende, zwaarigheid gemaakt, om de voorsteden te ver„ woesten: doch, op 't vertrek van 't Leger „ naar Holland, egter geklaagd, dat zy ver„ laaten werdt. Zy hadt, daarna, aan den Ko„ ning

1674.

Raadpleeging met zyne Hoogheid.

's Prinsen gevoelen.

(*m*) *Vid.* C. v. Bynkershoek Quæst. Jur. publ. *Libr.* I. *Cap.* XVI. *p.* 118.

(*n*) *Zie hier voor, bl.* 312.

1674. „ ning van Frankryk gezonden, en hem de sleutels der Stad aangebooden; doch hierdoor „ mogelyk alleen veroorzaakt, dat 'er de Franschen wat vroeger binnen getrokken waren, „ dan zy anders gedaan zouden hebben. In „ Holland, waren ook wel Steden, die zig, op „ de aankomst van den vyand, niet ten beste „ verdedigd zouden hebben. Hy besloot, derhalve, dat men Utrecht by 't Verbond van „ Vereeniging laaten moest. 2. Wyders, kon „ men, zyns oordeels, het Stigt, met geen regt, „ eenig Land afneemen. Het belang, welk „ Holland hierby hebben mogt, gaf geen Regt, „ en God zou, wegens zulke onregtvaardigheden, het Land, ligtelyk, straffen. Nogtans, verstondt hy, dat men wel eenig regt „ op de wateren zou konnen bedingen, en de „ Sterkten behouden, schoon men den grond, „ daar zy op stonden, aan 't Stigt liete. 3. Eindelyk, betrof het punt van den rang, welk „ hy voor het tederste hieldt, niet alleen het „ Stigt, maar ook Gelderland en Overyssel, „ en zou hy, daarover, gaarne eerst de aanmerkingen der Leden hooren." De Edelen, den Prinse voor zyn *præadvis* bedankt hebbende, verklaarden zig, op 't *eerste* punt, volkomenlyk, in 't gevoelen van zyne Hoogheid. Zy merkten aan „ dat Utrecht, niet door kwaadwilligheid, maar schielyken schrik, overgegeven was: 't welk anderen Steden ook zou „ hebben konnen gebeuren, zo de vyand haar „ genaderd was. Ook hadt men, in Holland, besflooten, met Frankryk te handelen, en eenige Generaliteits Plaatsen af te staan, om de „ zeven Gewesten wederom vereenigd te kry-

Gevoelen der Edelen.

„ gen." Op het *tweede* punt, stemden zy ook met den Prinse „ mids Holland behielde de Nieu- 1674.
„ wersluis, den Hinderdam en de schansen aan
„ de Wierikken en het Woerdsche Verlaat, met
„ vryen toegang derwaards over den Stigtschen
„ bodem; en daarbenevens 't regt bedonge, om
„ het water te mogen inlaaten, de verschillen,
„ deswege vallende, onderworpen maakende
„ aan den Hove van Holland. Maar van 't Stigt
„ iet te vorderen, om dat het ons wel gelegen
„ komen zou, hielden zy een kwaad voorbeeld
„ te zullen zyn voor Friesland en voor Stad en
„ Lande, die, op gelyken grond, Zwartsluis,
„ de Kuinder en andere Plaatsen van Overys-
„ sel zouden konnen begeeren. Over 't stuk der
„ gemeene middelen, zou men, met Utrecht
„ en de andere overheerde Gewesten, onder de
„ hand, door tusschenkomst van zyne Hoogheid,
„ konnen overeenkomen." Op het *derde* punt, waarover zyne Hoogheid zig niet hadt gelieven te uiten, oordeeldenze „ dat men den overheer-
„ den Gewesten hunnen ouden rang behoorde
„ te laaten behouden." Alle de Steden schikten zig naar 't gevoelen van de Ridderschap: hoewel sommigen byzondere bedenkingen inbragten. Dordrecht gaf in overweeging „ of
„ men Utrecht niet buiten 't Verbond behoor-
„ de te houden, tot dat het in staat zyn zou,
„ om zyn aandeel in de gemeene lasten op te
„ brengen: ook, of men de gemeene midde-
„ len aldaar niet behoorde te verhoogen, om
„ het vertrekken uit Holland naar 't Stigt te
„ voorkomen: en om het aandeel van Utrecht
„ in de gemeene lasten te konnen verzwaaren:
„ alzo dit Gewest, naar gelang daarvan, meer

Bedenkingen van eenige andere Leden.

1674. „ inkomsten hadt dan Holland, konnende men „ daar jaarlyks op negen tonnen schats, of een „ millioen guldens rekenen." Leiden merkte aan „ dat men de grensscheiding van Holland „ en 't Stigt wel een weinig zou konnen verschikken, tot voorkominge van 't sluiken der „ gemeene middelen." Amsterdam, Rotterdam, Alkmaar en Hoorn meenden „ dat men de „ gemeene middelen, volgens de Unie, behoorde te brengen op eenen eenpaarigen „ voet." 't Besluit der Vergaderinge viel „ dat „ men Utrecht, en ook Gelderland en Overyssel wederom in 't Verbond, en op den ouden „ rang ontvangen zou, en dat men aan 't Stigt „ zou laaten volgen de Landen, die 'er, van „ ouds, onder behoord hadden, uitgenomen de „ Sterkten, op Stigtschen bodem leggende, over welken, de opperste magt, zo ten opzigte van de Verpagtinge als van het Regtsgebied, aan Holland zou blyven behooren: ook „ zou men den vryen toegang derwaards over „ den Stigtschen grond bedingen (o)." De zaak, naderhand, door den Raadpensionaris, in de volle Vergadering der algemeene Staaten, gebragt (p), en over dezelve aldaar nader geraadpleegd zynde, namen eerst de Staaten van Holland een naauwkeuriger en nader besluit op dit stuk, op den tweeden van Sprokkelmaand, hierop uitkomende: „ dat Utrecht, en ook Gelderland en Overyssel, zo dra deeze twee Gewesten van den vyand verlaaten zouden zyn,

Besluit.

„ op

(o) Secr. Resol, Hol. 23 *Jan.* 2 *Febr.* 24 *Maart* 1674. III. *Deel*, *bl.* 411, 414, 423. *Uit* Aant. *van den* Pens. HOP *van* 24 *Jan.* 1674. *MS.*

(p) Resol. Gener. *Luna* 29 *Jan.* 1674. Tweejaar. Geschied. *bl.* 2.

„ op hunnen ouden rang, in 't Verbond van 1674.
„ Vereeniging, zouden aangenomen worden;
„ dat aan de gemelde Gewesten ook wederom
„ zouden volgen alle de Landen en Plaatsen,
„ welken, voor deezen, onder dezelven be-
„ hoord hadden, uitgenomen, dat de * opper- * *Souverainiteit.*
„ ste magt, met de gevolgen en aankleeven
„ daarvan, over het Land of de plaatse, op
„ welke, de Provincie van Holland en West-
„ friesland eenige Sterkte of Sterkten gelegd
„ hadt, aan deeze Provincie verblyven zou,
„ met alles, wat binnen de wallen, graften en
„ vestingen van gemelde Sterkten beslooten
„ was, zullende de Provincie van Utrecht niet
„ vermogen, binnen de honderd roeden van
„ het uiterste deezer Sterkten, eenige huizen,
„ gebouwen of plantaadjen aan te leggen, of iet
„ aan 't gene 'er tegenwoordig stondt te her-
„ stellen of te veranderen, al het welke de Pro-
„ vincie van Holland, vryelyk, zou mogen doen
„ slegten. Dat ook de Provincie van Holland
„ vryen heen- en wedergang naar en van de
„ gemelde Sterkten behouden zou over den
„ Stigtschen bodem, en dat zy, tot haare ver-
„ dediging, de Landen, onder Gelderland en
„ Utrecht gelegen, zo wel en zo vry als haare
„ eigen' Landen, zou mogen onder water zet-
„ ten. Dat de geschillen, betreffende de Lan-
„ den en Polders, die met of over Holland
„ uitwaterden, of in gevolg zouden mogen uit-
„ wateren, ter eerster aanleg behoorende tot
„ de regtbank van Dykgraave en Heemraaden,
„ by gebreke of hooger betrek, zouden moe-
„ ten gebragt worden voor den Hove van Hol-
„ land. Dat, wyders, de weggenomen Hinder-

1674. „ dam in de Vegt, in welks plaats, nu de sluis „ te Muiden gelegd was (2), nooit zou mogen „ hermaakt worden, noch, daar dezelve eer- „ tyds gelegen hadt, noch, op eenige andere „ plaats; en dat Holland, hiervan en van al het „ voorgaande behoorlyke Akte bekomen heb- „ bende, de Stigtsche Plaatsen, die thans on- „ der Holland gebragt waren, aan de Provincie „ van Utrecht laaten zou. Al het welke de Af- „ gevaardigden der Staaten van Holland last „ kreegen, ter Generaliteit en daar 't ver- „ der behooren zou, ter uitvoeringe te doen „ brengen (*q*)."

De algemeene Staaten besluiten tot de herstelling der overheerde Gewesten.

Doch eer, hierop, iet verder, ter Generaliteit, besslooten werdt, drong Holland by de andere Gewesten sterk aan, dat zyne Hoogheid gemagtigd mogt worden, om de Regeering in 't Stigt, en daarna ook in Gelderland en Overyssel te veranderen (*r*). 't Volk hadt, in deeze Gewesten, zo wel als in Holland en Zeeland, misnoegen opgevat tegen eenige Regenten, die zig te zeer gehouden hadden aan de maatregels der voorgaande Stadhouderlooze Regeeringe. Men vondt, derhalve, raadzaam, dat ook, in deeze Gewesten,

(*q*) Resol. Holl. 3 *Febr.* 1674. *bl.* 39. Tweejaar. Geschied. *bl.* 4.

(*r*) Resol. Holl. 3 *Febr.* 1674. *bl.* 39. Tweejaar. Geschied. *bl.* 15.

(2) Dit was, in 't voorleeden jaar 1673, geschied, op den voorslag van Amsterdam, en op 't sterk aanraaden des Prinsen van Oranje, die den Staaten vertoond hadt, dat men zig, anders, niet van 't overvloedig Lekwater ontlasten kon. Uit *Aantek. van den Pens.* Hop van 28 Maart 1673. *MS.* Zie ook *Resol. Holl.* 23 Sept. 20, 21 Dec. 1672. bl. 33, 110, 114. 9 Febr. 20 Maart 13 April 1673. bl. 25, 56, 3.

ten, de verandering gemaakt werdt, welke Holland en Zeeland hadden moeten ondergaan. 1674.
Ook dagt men, mogelyk, in Holland, dat de nieuwe Regeering van 't Stigt, ligter dan de geschorste, bewilligen zou in de voorwaarden, op welken, men de Provincie wederom wilde aanneemen in 't Verbond. Wat 'er van zy; de algemeene Staaten namen, hierop, en op den twist, tusschen Friesland en Utrecht, over den rang, en over de herstelling der drie Gewesten in 't Verbond, eerlang een besluit, by welk, 't geschil over den rang verbleeven werdt aan zyne Hoogheid en aan Prinse Henrik Kasimir, Stadhouder van Friesland; die, sedert, overeenkwamen, dat Utrecht den rang voor Friesland behouden zou, gelyk van ouds. Doch eer dit geschil nog beslist ware, hielden de twee Gewesten, beurtswyze, rang, van vier tot vier weeken. Wyders, raamden de algemeene Staaten „ dat de drie „ Gewesten niet wederom in de Unie zouden „ ontvangen worden, voor dat zyze, van „ nieuws, bezwooren hadden, waarna de be„ lastingen, waarmede zy en de vier andere „ Gewesten elkanderen mogten bezwaard heb„ ben, op een' eenpaarigen voet, gebragt zou„ den worden. Ten opzigte van het regt van „ opperste magt over de Sterkten op Stigt„ schen bodem, en van de andere punten, in „ 't besluit van Holland begreepen, gedroegen „ de algemeene Staaten zig, geheellyk, aan dit „ besluit. Ook verklaarden zy, dat Friesland „ en Stad en Lande, op hunne kosten, eene „ schans zouden mogen leggen op Rooveen in „ Overyssel, en over dezelve, als mede over „ de Ommerschans, het regt van opperste magt

 „ en

1674. „ en van vryen af- en toegang behouden. 't
„ Onderhoud van alle deeze Sterkten zou al-
„ leen komen ten laste van de Gewesten, die-
„ ze gestigt hadden. De Landen, op welken
„ in Holland eenige penningen waren geligt,
„ zouden niet onder de beheering der drie Ge-
„ westen komen, voor dat deeze schulden wa-
„ ren afgelost. Gelderland en Overyssel zouden
„ Holland gerust stellen, wegens de bezitting
„ der Visscherye in de Zuiderzee en in het Zwar-
„ te water. Ook zouden de drie Gewesten zig
„ verbinden, om den anderen vier het verdie-
„ pen van den Yssel en Nederryn en het onder
„ water zetten of houden der moeren in Over-
„ yssel, tot afbreuk van den vyand, nimmer
„ te zullen beletten. Binnen 's jaars, na 't ein-
„ digen van den tegenwoordigen oorlog, zou-
„ den de zeven Gewesten elkanderen leveren
„ eenen netten staat hunner inkomsten in goe-
„ de tyden, waarnaar men, onderling, elks
„ aandeel in de gemeene lasten regelen zou:
„ doch zo men elkanderen, deswege, binnen
„ zes maanden, niet mogt konnen verstaan,
„ zou de beslissing van 't geschil gelaaten wor-
„ den aan zyne Hoogheid; die ook een' rede-
„ lyken tyd stellen zou, binnen welken, Gel-
„ derland, Utrecht en Overyssel hunne agter-
„ stallen aan de Kollegien ter Admiraliteit zou-
„ den moeten voldoen. Aan Stad en Lande zou-
„ den, om de getrouwe diensten van dit Ge-
„ west in den tegenwoordigen oorlog, twee
„ plaatsen in den Raad van Staate, in plaatse
„ van ééne, worden toegestaan: waartegen
„ Gelderland maar ééne plaats in dien Raad
Zy mag- „ hebben zou, in plaatse van twee. Eindelyk,

„ mag-

„ magtigden de algemeene Staaten zyne Hoog- 1674.
„ heid, tot het veranderen der Regeeringe in
„ 't Stigt en in de twee andere Gewesten, mids
„ de ontslaagen' Regenten, hierom, niet ge-
„ oordeeld werden, in hunnen goeden naam en
„ faam gekrenkt te zyn, noch ook van de an-
„ dere zyde ontheeven van de verpligting,
„ om in regte te verschynen, zo zy zig, er-
„ gens in, vergreepen mogten hebben: alles
„ egter voor deeze reize alleen, zonder in ge-
„ volg te konnen getrokken worden, en zon-
„ der benadeeling der Privilegien (s)."

tigen zyne Hoogheid tot het veranderen der Regeeringe in dezelven.

XIII. De Prins regelt de Regeering van 't Stigt.

In gevolge van het laatste gedeelte van dit besluit, begaf de Prins zig, in de eerste plaatse, naar Utrecht, daar hy, op den zesentwintigsten van Grasmaand, eene geheele nieuwe Regeering over 't Land en over de Stad aanstelde. De Heer Joan van Reede, Heer van Renswoude, werdt tot President der Staaten en negende Lid der * Gekoorenen, die anders maar agt, in getal plagten te zyn, aangesteld. Ook stelde de Prins eenige Edelen in de Orde der Ridderschap, die, te gelyk, hunne Krygsampten behielden: 't welk niet te wel met de gewoonten der Provincie overeenkwam. Doch hy verklaarde, dat het niet in gevolg zou getrokken worden. Voorts, maakte zyne Hoogheid een geheel nieuw Reglement op de Regeeringe van 't Land en de Steden: welk, terstond (t), Staatswyze, goedgekeurd, vastgesteld en beëedigd werdt. By dit Reglement, werdt aan den Stadhouder in der tyd verbleeven „ 1. de aan-
„ stel-

* *Geëligeerden.*

(s) Resol. Gener. *Vener.* 20 *April* 1674. Tweejaar. Gesch *bl.* 9.
(t) *Zie ook* Memor. van 't gepass. te Utrecht *gedrukt* 1679. *bl.* 55.

1674. „ ftelling zonder benoeming van het eerfte Lid „ der Staaten, zynde dat der Gekoorenen: die, „ om de drie jaaren, afgaan zouden moeten, „ zo zy niet beveftigd werden. 2. het vermo- „ gen, om nieuwe Leden in de orde der Rid- „ derfchap te befchryven, of tot vermeerde- „ ring van 't getal der befchreeven' Edelen, of „ tot vervulling van de plaatfen der afgeftor- „ venen, insgelyks, zonder eenige voorgaande „ benoeming. 3. de aanftelling van Burgemees- „ teren en Schepenen der Steden, uit de be- „ noeming van een dubbel getal. 4. de jaarlyk- „ fche verlaating of beveftiging van de Vroed- „ fchappen der Steden en de vervulling der „ opengevallen' plaatfen, zonder eenige voor- „ gaande benoeming; gelyk zulks, zegt het Re- „ glement, van onbedenkelyke tyden af, tot „ op het jaar 1610, hadt plaats gehad. 5. de ver- „ kiezing van Schouten en Hoofdofficieren in „ de Steden, van de Maarfchalken ten platten „ Lande en van den Sekretaris der Staaten; „ insgelyks, zonder voorgaande benoeming, „ en zonder iemants wederzeggen. 6. het regt, „ om zulken, die, door de Leden der Staaten, „ op hunne beurt, afgevaardigd werden in de „ Generaliteits Kollegien, aangenaam of on- „ aangenaam te verklaaren, zonder gehouden „ te zyn, daarvan eenige reden te geeven. 7. „ de verkiezing van een' Prefident, Advokaat- „ Fiskaal, Prokureur-Generaal of Griffier van „ den Hove van Utrecht, uit de benoeming „ van een driedubbel getal. 8. de begeeving „ van alle Prooftdyen, en van de Kanonifyen, „ die, in de zes zogenaamde Staaten-maan- „ den, openvielen, zullende de andere Deka-

„ nyen

„ nyen en Kanonisfyen, niet zonder des Stad- 1674.
„ houders bewilliging, mogen vervreemd wor-
„ den: ook zou hy het volkomen beschik heb-
„ ben, over de inkomsten der Vikaryen. 9.
„ Eindelyk, het regt van beslissinge der geschil-
„ len, die, onder de Leden van den Staat,
„ mogten ontstaan, en die, op geene andere
„ wyze, waren af te doen (*u*)." De Regeering van Utrecht, op deeze wyze veranderd zynde, werden de Afgevaardigden der Staaten wederom in de Generaliteits-Vergaderingen toegelaaten, na dat zy voldaan hadden aan de voorwaarden, op welken hun dit vergund was. Midlerwyl, hadden de nieuwe Staaten van Utrecht, terstond na hunne aanstelling, zyne Hoogheid verkooren tot Erfstadhouder van hun Gewest, op den voet, vervat in 't Reglement, by hem gemaakt (*v*). Zo dra Gelderland en Overyssel van den vyand verlaaten waren, werdt de Regeering aldaar, alleenlyk by voorraad en door Gemagtigden, veranderd (*w*). Doch, in 't begin des volgenden jaars, toog zyne Hoogheid, in persoon, derwaards, om nadere orde te stellen.

XIV. Algemeene toebereidsels ten oorloge.

Terwyl men dus arbeidde, om de vaneen gescheurde Gewesten te hereenigen, verwagtte men, met het voorjaar, en vooral na het afbreeken der Vredehandelinge te Keulen, de uitwerksels van de verscheiden' Verbonden, door de Staaten, eenigen tyd herwaards, gesloo-

(*u*) Resol. Gener. *Vener.* 20 *April* 1674. Resol. Utrecht *Jovis* 16/26 *April* 1674. Tweejaar. Geschied. *bl.* 17 *enz.*

(*v*) Verhaal van de verand. der Regeeringe van Utrecht *in* 1674. *MS.*

(*w*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 142. VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 120.

1674. flooten. Ook vernam men, aan alle oorden, niet dan toebereidsels ten oorloge; in Duitschland, in Frankryk, in Spanje, in de Nederlanden, in Zweeden, in Deenemarke, en waar niet al. 't Is ons oogmerk niet, den loop van den algemeenen oorlog, die, in dit en in eenige volgende jaaren, in Europa, gevoerd werdt, uitvoeriglyk, te verhaalen, schoon 'er onze Staat of groot belang by hadt of met der daad ingemengd was. 't Zal genoeg zyn, de voornaamste Krygsbedryven te lande, die, naast by huis, en onder 't beleid van zyne Hoogheid, den Prinse van Oranje, voorgevallen zyn, stukswyze, te verrekenen, en den aanleg en uitval des oorlogs, in afgelegener Gewesten, alleenlyk ter loops, aan te roeren.

Veld-togt, in Brabant. De Graaf van Monterei begon, met het voorjaar, een Leger te verzamelen, in Brabant. De Prins van Condé trok, in Bloeimaand, insgelyks, te velde, en floeg zig eerlang neder, omtrent Gemblours. De Maarschalk de Bellefonds, geleidende de troepen, die in de Steden van den Vereenigden Staat gelegen hadden, en omtrent Wezel verzameld geweest waren, floeg ook naar Brabant op weg, zig, in 't voorttrekken, meester maakende van de Stad Erkelens, en van de Sloten Argenteau en Navaigne aan de Maaze. De Prins van Oranje, het Leger der Staaten, ten zelfden tyde, omtrent Bergen op Zoom, hebbende doen byeentrekken, begaf zig, omtrent het midden van Bloeimaand, in persoon, derwaards: en trok, eerlang, naar Duffel by Mechelen, van zins, om zig met de Spaansche Krygsmagt te vereenigen. Eenige Keizerlyke manschap onder den Graave de Souches, te

De Prins van Oranje komt in 't Leger.

Duu-

Duuren byeengebragt, togg, in Zomermaand, 1674.
door Luikerland, daar zy zig van Dinant verzekerde, naar Namen, en vereenigde zig, eerst in Hooimaand, met het Spaansche en Staatsche Leger, die nu, niet verre van Leuven, samengetrokken waren, en, eerlang, onder 't beleid van den Prinse van Oranje, optrokken, om den Prins van Condé, die toen, agter den stroom Pieton, die, by Charleroi, in de Sambre valt, verschanst lag, tot eenen veldslag uit te lokken. Doch hy hieldt zig binnen zyn voordeel (*x*). 't Vereenigd Leger, welk vierenzeventigduizend man sterk gehouden werdt, besloot toen, op te breeken, en zig voor Binch of eenige andere Stad neder te slaan, om den Prins van Condé, die, zo men wil, niet meer dan vyftigduizend man onder zig hadt, te noodzaaken tot het verlaaten zyner verschansingen. Op Slag van
den negenden van Oogstmaand, legerde de Senef.
Prins van Oranje zig by het Dorp Senef; vanwaar hy, den elfden, wederom opbrak, met oogmerk, om hooger op te trekken tot tusschen Mariemont en Binch. Souches hadt den voortogt met de Keizerschen. De Staatschen volgden, onder den Graave van Waldek, by wien Oranje zig bevondt. De Spaanschen hadden de agterhoede, onder den Graave van Monterei. De togt was niet zonder groot gevaar, ter oorzaake der enge wegen, welken men door moest. De Prins van Condé, dit van eene hoogte bespied hebbende, besloot, het vereenigd Leger te volgen, en op de agterhoede der Spaanschen aan te vallen: 't welk hem zo wel ge-

(*x*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 139, 158, 176-230, 250.

1674. gelukte, dat hy dezelve geheellyk in wanorde en aan 't wyken bragt. De Prins van Oranje verzuimde niet, haar drie Battailjons uit de agterhoede van 't Staatsche voetvolk te hulpe toe te zenden; doch deezen werden ook op de vlugt gejaagd, gedood of gevangen. Condé, hierdoor aangemoedigd, besloot, met al zyne magt aan te vallen op de Staatsche troepen, welken hy de slegtsten oordeelden. Het schutgevegt veranderde toen, tegen zyne verwagting, in eenen volkomen veldslag, waarin de Prins van Oranje zig, zelfs naar 't oordeel des Prinsen van Condé, wakkerlyk kweet, doende, met dreigen, belooven en slaan, zyn best, om zyne wykende benden aan 't staan te krygen, en geevende zyne bevelen, midden in 't gevaar, met de hoogste voorzigtigheid en kloekmoedigheid. 't Gevegt was hevig, van wederzyde, en duurde nog twee uuren na zonnenondergang, by 't licht der maane; waarna het, door den nagt, gescheiden werdt. Men meent, dat 'er, wederzydsch, omtrent evenveel volks gesneuveld was, welk, aan den een' en den anderen kant, op zes- of zevenduizend man begroot werdt. Beide de partyen schreeven zig de overwinning toe: de Bondgenooten, om dat zy 't veld gehouden hadden, zynde Condé, des nagts, te rug gekeerd naar zyne voorige Legerplaatse; en de Franschen, om dat zy de meeste standaarden, vendels en gevangenen hadden bekomen. Ook hadden zy, in den aanvang van 't gevegt, gelegenheid gevonden, om de meeste pakkaadje der Bondgenooten te bemagtigen. Beide in Frankryk en in Brabant, werdt *te Deum Laudamus* gezongen, over de uitkomst van den

veld-

veldslag. Doch de onzydigsten oordeelden, dat men 'er, wederzydsch, kleine reden toe hadt (y). Oranje zogt, terstond, gelegenheid, tot eenen nieuwen veldslag. Doch Condé bleef in zyn voordeel, zig vergenoegende met de beweegingen der Bondgenooten gade te slaan; de Steden, door Frankryk, te vooren, in de Spaansche Nederlanden, veroverd, te beschermen, en eenen inval in Frankryk te beletten (z). De Prins van Oranje scheef de onvoordeelige uitkomst van den slag by Senef toe aan de lafhertigheid van Souches, die zig, dagt hy, zo slegt gekweeten hadt, dat hy hem door den kop geschooten zou hebben, was hy niet wederhouden geweest, door de agtinge voor den Keizer (a). 1674.

't Beleg van Oudenaarden, in Herfstmaand ondernomen door de Bondgenooten, lokte Condé, voor eenen korten tyd, uit zyn voordeel. Oranje deedt toen zyn best, om de Bondgenooten over te haalen tot het waagen van eenen tweeden veldslag. De Spaanschen bewilligden. Doch Souches bleef weigerig: waarop zo groot eene oneenigheid ontstondt, onder de Legerhoofden, dat de Keizerschen de Loopgraaven verlieten, en hierdoor te wege bragten, dat het beleg van Oudenaarden moest opgebroken worden (b). De Staaten hadden, in den voorzomer, reeds voorbereidsels doen maaken, om Graave te belegeren, en in Herfstmaand, werdt de Stad berend, door den Generaal Rabenhaupt.

Oudenaarden belegerd, door de Bondgenooten.

Verlaaten.

De Prins van Oranje komt voor Graave.

(y) DANIEL Journal de Louis XIV. p. CXVIJ. FEUQUIERES Memoir. Hist. & Milit. Tom. I. p. 350. Tom. II. p. 10 & suiv.
(z) Tweejaar. Geschied. bl. 252-279, 282, 802. TEMPLE Memor. bl. 322-329.
(a) BURNET Vol I. p. 377.
(b) TEMPLE Memor. bl. 330. Tweejaar. Gesch. bl. 305 enz.

1674. haupt. 't Beleg werdt flaauwelyk voortgezet, tot dat de Prins van Oranje, in Wynmaand, in 't Leger voor de Stad kwam. 't Schieten en stormen was toen, eenige dagen, zo hevig, dat de Stad, daar men ook reeds groot gebrek aan mondbehoeften hadt, zig, den zesentwintigsten, by verdrag, opgaf. De bezetting werdt naar Charleroi geleid. De Prins van Oranje deedt, na 't overgaan van Graave, eenige manschap vereenigen met de Spaanschen; door welken, Huy in Luikerland ingenomen werdt, op den tweeden van Wintermaand (c): waarna het Leger der Staaten de Winterkwartieren betrok. De Prins keerde, in Slagtmaand, naar den Haage. Van den Franschen kant, werdt, hier omtrent, niets meer ondernomen (d). De Stad Amsterdam, bezeffende, in hoe veel gevaars, zyne Hoogheid zig, in den slag by Senef, bevonden hadt, sloeg, kort na den zelven, ter Vergaderinge van Holland, voor, of men den Prins niet behoorde te verzoeken, dat hy zig, voortaan, zo veel mogelyk ware, buiten gevaar hieldt, alzo den Lande veel gelegen was aan de behoudenis van zyn leeven (e). En de Staaten namen een besluit, overeenkomstig met deezen voorslag (f).

De Stad gaat over.

Huy ingenomen.

XV. Aan andere oorden, waren de wapenen der Franschen, dit jaar, gelukkiger geweest dan in de Nederlanden. De Hertog van Navailles, in Lentemaand, in 't FranscheComté gerukt zynde, hadt

De Franschen bemagtigen het

(c) DANIEL Journal de Louis XIV. p. CXVIJ.
(d) Tweejaar. Geschied. bl. 198, 294-301, 329-336, 348. TEMPLE Memor. bl. 332.
(e) Tweejaar. Geschied. bl. 282.
(f) Resol. Holl. 17 Aug. 1674. bl. 236.

hadt zig reeds van eenige Plaatsen meester gemaakt, toen de Koning van Frankryk, hem in Bloeimaand derwaards volgende, aan't hoofd van een aanzienlyk Leger, het gantsche Graafschap bemagtigde; waarna hy naar zyn Ryk keerde(*g*). Turenne, in Lentemaand, Germersheim aan den Ryn veroverd hebbende, raakte, op den zestienden van Zomermaand, by Seintzheim, slaags met het Keizerlyk Leger, onder den *Graave Kaprara*, waarby zig de Hertog van Lotharingen gevoegd hadt; en verhinderde de vereeniging van Kaprara en de Lotharingers, met de troepen onder den *Hertoge van Bournonville*. Ook viel hem Seintzheim in handen. Op den vierden van Wynmaand, sloeg hy de Keizerschen onder de Hertogen van Lotharingen en Bournonville, nog eens, by Hinsheim. Doch zy vereenigden zig, eerlang, met het Leger, welk de Keurvorst van Brandenburg, sedert dat hy zig, van nieuws, met den Keizer en de Staaten, verbonden hadt, op de been hadt gebragt, en leverden Turenne, andermaal, slag by Mulhauzen, op den negenentwintigsten van Wintermaand. De Franschen behaalden hier egter wederom de overwinning, en vervolgden hun voordeel, in Louwmaand des volgenden jaars, wanneer 't hun gelukte, de Keizerschen en Brandenburgschen te verdryven uit de Elsas (*h*).

1674. Franche Comté.

Krysbedryven in Duitschland.

In Roussillon, was de kryg ook begonnen, tusschen de Franschen en Spanjaards. De laatsten be-

In Katalonien.

(*g*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 131-134. 146-153. DANIEL Journal de Louis XIV, *p.* CXIJ.

(*h*) Tweejaar. Gesch. *bl.* 161, 181-194. 223, 311-316, 338, 396, 492. DANIEL Journal de Louis XIV. *p.* CXIIJ-CXV, CXIX. FEUQUIERES Memoir. Hist. & Milit. *Tom.* II. *p.* 16, 20, 24.

1674. bemagtigden het Kasteel van Bellegarde, in Zomermaand. Doch omtrent dien zelfden tyd, werden zy, door de eersten, genoodzaakt, het beleg voor het Kasteel Los Bagnos op te breeken (*i*). Nadeeliger gevolgen hadt de opstand der Stad Messina, tegen de Spaansche Regeering aldaar. De Franschen roeiden hieronder, en voorzagen de oproerigen van Krygsbehoeften, die, met eenige schepen onder den *Markgraave van Valavoir*, derwaards gevoerd werden. De Spanjaards werden genoodzaakt, een groot deel hunner Krygsmagt uit Katalonien te trekken, omze tegen de Messineezen te gebruiken: waardoor de Franschen gelegenheid kreegen, om zig verder uit te breiden in dit Landschap (*k*). De Zweeden, opgehitst, door Frankryk, tegen den Keurvorst van Brandenburg, bragten, tegen 't einde des jaars, ook een Leger op de been. De Keurvorst van Brandenburg en de Deenen hadden zig, al vroeger, tegen Zweeden gewapend (*l*). Doch zy ondernamen niets, voor den aanvang des volgenden jaars.

In Sicilie.

XVI. De Ruiter wordt naar de Fransche Karibische Eilanden gezonden.

Ter zee, viel, dit jaar, weinig voor. De Franschen hielden hunne Vloot t' huis, na dat de Vrede tusschen Groot-Britanje en de Staaten getroffen was. Maar de Ruiter, nu, door zyne Hoogheid, aangesteld tot Luitenant-Admiraal-Generaal (*m*), hadt in bedenking gegeven, of 't niet geraaden ware, iet te onderneemen op de Fransche Karibische Eilanden, Martenique, Guar-

(*i*) Tweejaar. Gesch. *bl.* 177, 343. DANIEL Journal *p.* CXVIIJ.
(*k*) Tweejaar. Gesch. *bl.* 250-294, 321, 342, 370. DANIEL Journal *p.* CXIX.
(*l*) Tweejaar. Gesch. *bl.* 163, 194, 319, 366.
(*m*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 885.

Guardeloupe, de Granades en Nantes, en hiertoe was, sedert, beslooten by de Staaten. Ruim vyftig schepen van oorloge en eenige mindere vaartuigen werden in zee gezonden, onder de Ruiter, die, na verscheiden' tegenspoeden, Martenique in 't gezigt kreeg, op den negentienden van Hooimaand. Doch de Franschen, meer dan eene maand te vooren, wegens het oogmerk deezer uitrustinge, gewaarschuwd, waren op hunne hoede. Men zondt, nogtans, eenige manschap aan land, onder den Kolonel Uitenhove, om de Sterkte de *Culsac* aan te tasten: doch zy werdt, met groot verlies, afgeslaagen. De onderneeming op Martenique mislukt zynde, zag men ook geene kans, om de andere Eilanden, met voordeel, aan te doen, en besloot, derhalve, te rug te keeren naar 't Vaderland, daar de Vloot, op 't einde van Herfstmaand, wederom aankwam (*n*). Tromp hadt, in Zomermaand te vooren, eene Landing gedaan op het Eiland Belle-isle, aan de kust van Bretagne. De Graaf van Hoorne begaf zig, aan 't hoofd van een goed getal van Landsoldaaten, naar de Stad; doch hy vondtze zo wel versterkt en voorzien, dat hy haast wederom aftrok, en naar de Vloote keerde; door welke niets verders, op de Fransche kusten, ondernomen werdt (*o*).

1674.

Hy keert onverrigter zaake te rug.

Landing op Belle-isle.

Een ysselyk onweder van donder, bliksem, wind en regen veroorzaakte, op den eersten van Oogstmaand, eene geweldige schade door gantsch Holland. Doch nergens woedde het zo he-

Zwaare storm.

(*n*) Brandt de Ruiter, bl. 896-906. Tweejaar. Geschied. bl. 323 enz.
(*o*) Tweejaar. Geschied. bl. 236-249, 372.

1674. hevig, als te Utrecht, daar de Domkerk instortte, en verscheiden' toorens en kerken zwaar beschadigd werden. De vreemde uitwerksels van den donder en van de rukwinden, in deezen vervaarlyken storm, zyn, breedvoerig, by anderen, te boek gesteld (*p*).

XVII. Handeling der Staaten in Engeland.

Deeze ramp, komende by de algemeene elenden des oorlogs, deedt de Staaten der Vereenigde Gewesten te sterker haaken naar vrede, waartoe, sedert de Vrede met Groot-Britanje, en sedert dat Frankryk de bemiddeling deezer Kroone aanvaard hadt, de weg gebaand scheen; doch zy hadden, tot hiertoe, den Keizer niet konnen overhaalen, om den Koning van Groot-Britanje voor middelaar te erkennen, zynde hy meer genegen, om deeze eer den Staat van Venetie op te draagen (*q*). Ondertusschen, verzuimden de Staaten niet, een buitengewoon Gezantschap af te zenden naar Engeland, zo dra de Vrede bekragtigd was. Het werdt bekleed, door de Heeren van Reede, van Beuningen en van Haren, die, in 't laatst van Bloeimaand, te Londen, aankwamen. In Hooimaand, begaven zig ook derwaards *Joan Corver* en *Gillis Sautyn*, Oud-Schepens en Raaden van Amsterdam, *Samuel Beyer*, Pensionaris van Rotterdam, *Andries van Vosse*, Pensionaris van Enkhuizen, *Pieter Duivelaar*, Oud-Burgemeester van Middelburg, en *Michiel Michielsen*, Schepen van Vlissingen, die, door de algemeene Staaten, gemagtigd waren, om over een Verdrag van Zeevaart te handelen (*r*): 't welk, nog-

(*p*) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 1046 *enz.* Tweejaar. Geschied. *bl.* 280.
(*q*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 310.
(*r*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 176, 197.

nogtans, niet voor den elfden van Wintermaand, geslooten werdt. By het zelve, werdt, onder anderen, vastgesteld „ dat goederen van „ vrienden, in een vyandelyk schip gelaaden, „ verbeurdverklaaring onderhevig, en vyanden goederen, in een vrienden-schip gelaa„den, daarentegen, vry zouden zyn, mids „ geene *Contrebande* zynde (*s*).” Wegens den handel op Oostindie in 't byzonder, kwam men, in Lentemaand des volgenden jaars, overeen, „ dat eene der twee Maatschappyen, oordee„lende door de andere beledigd te zyn, haare „ toevlugt niet terstond tot de wapenen zou „ mogen neemen; maar eerst regt verzoeken „ by de Mogendheid, onder welke de Maat„schappy stondt, die geoordeeld werdt de ver„ongelyking begaan te hebben; welke, hierop, „ Gemagtigden stellen zou, die 't geschil, bin„nen drie of uiterlyk vier maanden, zouden „ moeten afdoen (*t*).” Doch eer men 't, met deeze handeling, zo verre gebragt hadt, was de Ridder William Temple naar Holland gezonden, om, in gevolge der aanbiedinge des Konings, te arbeiden aan de algemeene Vrede (*u*). Hy kwam, in Hooimaand, in den Haage (*v*), sprak met den Raadpensionaris Fagel, en ontdekte wel haast, dat men, hier, in 't algemeen, geneigd was tot vrede, mids den Bondgenooten, by dezelve, redelyk genoegen gegeven werdt. Daarna begaf hy zig naar 't Leger der Staaten, om

1674.

Verdrag van Zeevaart.

Overeenkomst wegens den handel op Oostindie.

Handeling van Temple in den Haage.

(*s*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 352. DU MONT Corps Dipl. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 282, 319, 325.

(*t*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1675. *bl.* 161. Tweejaar. Geschied. *bl.* 525.

(*u*) BURNET *Vol.* I. *p.* 377.

(*v*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 289, 301.

1674. om den Prins van Oranje te polsen. Doch hy kon deezen niet te zien krygen, voor dat de veldtogt geëindigd ware, waaruit vermoed werdt, dat zyne Hoogheid nog niet zeer neigde tot vrede (*w*). Ook maakten de meeste Bondgenooten staat, op 's Prinsen begeerte, om in den oorlog te volharden, tot dat men eene redelyke vrede bedingen kon. En verscheiden' hunner gezanten verklaarden, schryft Temple „ dat hunne Meesters zig niet in de tegen„ woordige Verbonden begeven zouden heb„ ben, zo zy geen volkomener vertrouwen ge„ steld hadden op de eer en regtvaardigheid „ van den Prinse, dan op het gewoon beleid „ der algemeene Staaten, vooral, in 't gene „ uitheemsche handelingen en Verbonden be„ trof (*x*)." De Zweedschen, die te Keulen als middelaars gehandeld hadden, arbeidden, dit gantsche jaar nog, aan verscheiden' Hoven, en vooral in den Haage, om de oorloogende Mogendheden te beweegen tot de Vrede. Doch de Staaten en derzelver Bondgenooten hielden hen, met reden, verdagt van te naauwe gemeenschap met Frankryk. Hunne werving en wapening versterkte dit vermoeden, en 't leedt niet lang, of hun inval in Pomeren deedt hen de hoedanigheid van middelaaren t' eenemaal verliezen (*y*).

Vertrouwen der Bondgenooten op den Prinse van Oranje.

De Zweedschen maaken zig verdagt.

XVIII. De Prins spreekt met Temple

Zyne Hoogheid, na 't einde van den veldtogt, in den Haage gekomen zynde, tradt, terstond, met Temple in gesprek, over 't werk van de

(*w*) TEMPLE Memor. *bl.* 300-315, 319-322.
(*x*) TEMPLE Memor. *bl.* 336.
(*y*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 200-222, 282, 326, 356-367. 389-393. TEMPLE Memor. *bl.* 341.

de Vrede, welke hy, tot nog toe, hoopeloos stelde, om dat Frankryk niet zou konnen bewoogen worden, om zulke Plaatsen in de Spaansche Nederlanden aan Spanje te rug te geeven, die de Vereenigde Gewesten zo zeer zouden beveiligen, als zy, by de Pyreneesche Vrede, beveiligd geweest waren. Doch hy gaf, daarbenevens, te verstaan, dat het den Koning van Groot-Britanje weinig werks zou behoeven te kosten, om Frankryk hiertoe te noodzaaken, zo hy zig naauwer verbinden wilde met de Staaten. Temple gaf zynen Meester kennis van deeze opening, die, ten Hove van Londen, daar men nog diep ingewikkeld bleef met Frankryk, aangezien werdt als een blyk van 's Prinsen ongezindheid tot de Vrede. Arlington, Ossery en Silvius deeden, kort hierna, een' keer naar Holland, in schyn om hunne vrienden te bezoeken; doch inderdaad, om den Prins van Oranje te beweegen, tot bewilliging in eene vrede, op de voorwaarden, die Frankryk goedvinden zou toe te staan. Arlington sprak, hierover, meermaalen, in 't heimelyk, met zyne Hoogheid. Ook klaagde hy, by deeze gelegenheid, dat men, in den Haage, onlangs, gehoor gegeven hadt aan eenigen, die oproer in Engeland wilden verwekken (z). Een Broeder van den Heere *Howard*, gewoon briefwisseling te houden met *Abraham van Wicquefort*, Resident van den Koning van Poolen en Minister van de Hertogen van Brunswyk-Lunenburg, in den Haage, hadt zig, in 't begin van den oorlog, herwaards begeven, en zynen dienst eerst den Raad-

1674. ple, over 't bevorderen der Vrede.

Arlington komt over, om met den Prins te handelen.

Zyne Hoogheid wordt in Engeland verdagt gehouden als hieldt hy gemeen-

(z) Temple Memor. bl. 343-349.

1674. Raadpensionaris de Witt, en daarna den Prinse van Oranje aangebooden, beloovende, hem niet alleen te zullen voorzien van heimelyke berigten uit Engeland; maar hem ook eenen aanhang in 't Ryk te zullen bezorgen, daar hy, eene Landing onderneemende, om den Koning te noodzaaken, tot het beroepen van een Parlement, zeer veel dienst van zou konnen trekken. By Howard, voegde zig *Pieter du Moulin*, bediende van den Graave van Arlington. En deezen twee voorzagen den Prinse, door Wicquefort, sedert, van het Hof- en Staat-nieuws, welk tot hunne kennis kwam. Doch deeze handel werdt ontdekt, na 't sluiten der Vrede. Williamson, na 't afbreeken der Vredehandelinge te Keulen, door den Haage reizende, bewoog Wicquefort, om hem de brieven van Howard ter hand te stellen; waaruit men eenige zaaken ontdekte, die vry wat argwaan veroorzaakten op den Prinse van Oranje. Howard raakte in hegtenis; ook zekere *Castairs*, die, in 't jaar 1672, van Rotterdam naar Schotland gezeild was, met oogmerk, naar 't scheen, om aldaar eenen opstand te verwekken, en 't gemeen, hiertoe, te voorzien van de noodige Krygsbehoeften. By deezen, vondt men een Geschrift, zo donkerlyk opgesteld, dat 'er de argwaan tegen den Prinse door gevoed werdt, hoewel zyne Hoogheid, hier naar gevraagd zynde, verklaarde, dat dit Geschrift alleenlyk zag, op het werven van eenige Regementen in Schotland, waartoe de Koning verlof gegeven hadt (*a*). Maar du Moulin bleef hier zo zeer in de gunst, dat Holland, eer-

schap met de oproerigen aldaar.

(*a*) BURNET *Vol.* I, *p.* 340, 374, 375.

eerlang, verstondt, dat hem zestienhonderd guldens 's jaars, uit de *Secreete-Correspondentie-penningen*, behoorden te worden toegelegd. Ook werdt hy, in 't jaar 1676, tot Gouverneur van Suriname aangesteld (*b*). Arlington zogt nu zyne Hoogheid te beweegen tot eene belofte, om den Koning van Groot-Britanje by te staan, tegen alle wederspannelingen, binnen en buiten 't Ryk, en hem alle zulken te ontdekken, die deel aan de jongste beweegingen gehad hadden. Doch de Prins weigerde zulks, volstandiglyk. Zelfs wilde hy zig in geene heimelyke Vredehandeling inlaaten, op den voet, dien Frankryk voorgeslaagen hadt. Men wil, dat Arlington hem ook eenige hoop gaf op een Huwelyk met de Prinsesse Maria, oudste Dogter des Hertogs van Jork: doch dat hy, hierop, geantwoord zou hebben, *dat 'er zyne zaaken nog niet naar stonden, om op eene Gemaalin te denken.* Arlington keerde, kort hierna, wederom naar Engeland (*c*).

1674.

XIX. Frankryk verlangt naar vrede.

De Koning van Frankryk, zig en zyn Ryk ook zwaar gedrukt vindende door den last des oorlogs, en bedugt, dat de Koning van Groot-Britanje, die egter, ten deezen tyde, nog een' jaarlykschen onderstand van honderdduizend ponden sterlings van hem trok (*d*), door 't Parlement genoodzaakt mogt worden, om zig tegen hem te verklaaren, begon, tegen 't einde deezes jaars, door bewerking van Colbert, die zig, zo men wil, bediende van 's Konings minnaares, Madame de Montespan, aan wiens Neef zy-

(*b*) Secr. Resol. Holl. 24 *Maart* 1676. III. *Deel*, *bl.* 537.
(*c*) TEMPLE Memor. *bl.* 359.
(*d*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 350.

1674. zyne Dogter getrouwd was (e), sterk tot vrede te neigen: doch meest tot eene byzondere met de Staaten; waartoe eene heimelyke onderhandeling werdt aangelegd, tusschen den Graave d'Estrades en eenen gewezen Pensionaris van Maastricht, die alles, wat hem d'Estrades schreef, vertoonde aan den Raadpensionaris Fagel (f). Ook sloeg de Koning, in Wintermaand, de Stad Breda voor, om van vrede te handelen (g). Midlerwyl, hadt de Prins van Oranje, die alle afzonderlyke Vrede van de hand wees, met Fagel geraadpleegd, over de voorwaarden, op welken, men eene algemeene Vrede zou konnen treffen, en zy waren overeengekomen „ dat de Koning van Spanje behoorde te trouwen met Mademoiselle van Orleans, aan welke de Koning van Frankryk de veroverde Plaatsen in de Spaansche Nederlanden tot eene Bruidschat zou afstaan: en dat de Koning van Groot-Britanje, voor zyne goede diensten, in 't bewerken van de Vrede, op deeze voorwaarden, beweezen, tweehonderdduizend ponden sterlings genieten zou." Zulk eene Vrede zou, meende men, veilig voor Spanje en de Staaten, eerlyk voor Frankryk, en voordeelig voor Groot-Britanje zyn. Ook schreef 'er Temple, terstond, over, aan den Koning, zynen Meester. Doch men hadt, aan 't Hof van Londen, kleinen moed, om den Koning van Frankryk, tot het afstaan van Plaatsen, die hem, by de Akensche Vrede, wa-

's Prinsen begrip van de voorwaarden, waarop menze zou konnen sluiten.

(e) FEUQUIERES Memoir. Hist. & Milit. *Tom.* I. *p.* 27.
(f) TEMPLE Memor. *bl* 362.
(g) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* I. *p.* 2. Tweejaar. Geschied. *bl.* 389.

waren toegeweezen, over te haalen (*h*). 't Jaar verliep, derhalve, zonder dat zig nog eenige gegronde hoop tot vrede opdeedt. 1674.

XX. Poogingen, om den Prinse van Oranje meer gezags te doen opdraagen.

Midlerwyl, arbeidde de Raadpensionaris Fagel om den Prinse meerder gezags te doen opdraagen in eenige Gewesten, met naame in Gelderland. Zyn Broeder, *Nikolaas Fagel*, was, te Nieuwmegen, in de Regeering, te gelyk, met *Willem van Hoekelum*, beider Zwager, die zeer gezien was in de Stad. *Koenraad Klerk*, Schoonzoon van Van Hoekelum, was Sekretaris der Staaten van 't Kwartier, en ging voor een' man van verstand en van eere. Deeze hieldt, op den raad van den Raadpensionaris, die, onlangs, met verlof van de Staaten van Holland (*i*), een' keer naar Gelderland gedaan hadt, de Ridderschap van 't Kwartier voor „ in welk een' „ slegten staat, de geldmiddelen van 't Gewest „ geraakt waren door den oorlog, en hoe veel „ voordeels men zou konnen vinden in de be„ scherming van den Prinse, indien 't hem be„ haagen mogt, de opperste magt over Gel„ derland te aanvaarden." Men wil zelfs, dat hy aan sommigen te verstaan gaf „ hoe men, „ hierop, spoedig diende te besluiten, zo men „ van Holland niet voorkomen wilde worden." In de Stad, spraken van Hoekelum en Nikolaas Fagel dezelfde of diergelyke taal. In de twee andere Kwartieren, werdt de voorslag den Leden ook smaakelyk gemaakt, door eenigen. De Edelen neigden 'er eerst en gereedst toe. Doch om 'er op te besluiten, moest men eene Landschaps

(*h*) Temple Memor. *bl.* 363 *enz.*
(*i*) Resol. Holl. 9 *May* 1674. *bl.* 46.

1674. schaps-Vergadering beschryven, waartoe de tegenwoordige Regenten van Gelderland, die, na 't vertrek der Franschen, slegts by voorraad, waren aangesteld, buiten byzonder verlof van zyne Hoogheid, als door de algemeene Staaten tot het bestellen der Regeeringe in Gelderland gemagtigd zynde, niet bevoegd geoordeeld

1675. werden (*k*). De Stad Nieuwmegen den Prins om zulk verlof verzogt hebbende, magtigde zyne Hoogheid, den tweeden van Louwmaand des jaars 1675 „ de *provisioneele* Regeering deezer Stad, om, over eenige zaaken, die zy zeide, den dienst van Gelderland te betreffen, de Ridderschap en Gemagtigden tot de *provisioneele* Regeering in de andere Steden van 't Kwartier te mogen samenroepen, om, met elkanderen, te besluiten, 't gene zy, ten dienste der Provincie, zouden mogen noodig agten, en om daarover, des noods, ook te mogen raadpleegen met de andere Kwartieren, uit welken, de *provisioneele* Regeering van Zutfen en Arnhem, insgelyks, gemagtigd werden, om de Ridderschap en Steden van elk Kwartier te mogen vergaderen (*l*)." De Kwartieren, terstond hierna, byeengekomen zynde, en op zig zelven en onderling geraadpleegd hebbende, namen, op den negenentwintigsten van Louwmaand, een eenpaarig besluit „ om den Prinse van Oranje, en deszelfs mannelyke nakomelingen, uit erkentenis zyner uitsteekende diensten, de hooge Regeering des Vorstendoms Gelder en des Graafschaps Zutfen

De Prins magtigt de Stad Nieuwwegen om 't Kwartier te beschryven.

De *provisioneele* Regeering van Gelderland draagt den Prinse het Hertogdom Gel-

(*k*) Geschr. Aantek. van deezen tyd.
(*l*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 413.

„ sen aan te bieden, onder den titel van *Her-* 1675.
„ *toge van Gelder* en *Graave van Zutfen*." Voor- *der en het Graafschap Zutfen op.*
af, hadt men, in de byzondere Steden, de Gilden en Gemeenten gepolst op deeze verandering in de Regeeringe, die 'er, eenpaariglyk, zo ik meen, in bewilligd hadden. Te Arnhem, was zulks geschied, op den voorslag van den Hoogschout, *Alexander Bentink* (*m*). Men gaf den Prinse, des anderendaags, kennis van dit besluit te Zuilenstein, werwaards hy vertrokken was, om zig met de jagt te verlustigen. De aanbieding der nieuwe Hoogheid was hem aangenaam; doch hy vondt niet geraaden, dezelve te aanvaarden of af te slaan, voor dat hy de gedagten der andere Gewesten, hierop, zou hebben verstaan. Hy verzogt deezen dan, om hunnen raad (*n*), en hieldt zig, midlerwyl, te Zuilestein, te Amerongen en te Dieren, bezig met jaagen. De Heeren, die hem verzelden, dronken, dikwils, over de maaltyd, de gezondheid van den Hertoge van Gelder; waarop het gantsche gezelschap bescheid deedt. Eene enkele reis, werdt de gezondheid ingesteld van den *Graave van Holland*; doch dit scheen zyne Hoogheid kwalyk te neemen (*o*). De Staaten 's Lands van Utrecht waren 't eerst gereed, met hun besluit, welk, den zevenden van Sprokkelmaand, genomen was, en strekte, om den Prinse 't aanvaarden der hooge Regeeringe van Gelder en Zutfen aan te raaden. Zy gaven 'er zyne Hoogheid, terstond, kennis van, door vier Gemagtigden, *Pieter Rosa*, Zwager van den Raadpensio-

Zyne Hoogheid pleegt raad met de andere Gewesten.

Utrecht raadt hem de Hoogheid van Gelder te aanvaarden.

(*m*) Verbaal en waaragt. Vert. *gedr. Haage* 1703. *Byl.* B b *bl.* 31.
(*n*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 414-420.
(*o*) Gesch. Aantek. van deezen tyd.

1675. sionaris Fagel, uit de * Gekoorenen, *Karel Valkenaar*, *Heer tot Valkenaar-Dukkenburg*, *Joan Nellestein*, Burgemeester van Utrecht, en den Sekretaris der Staaten, *Jonathan van Lugtenborgh* (*p*). In Holland, begon men, niet voor den negenden van Sprokkelmaand, te raadpleegen op 's Prinsen voorslag. De Edelen oordeelden, dat zyne Hoogheid de aanbieding der Staaten van Gelderland aanvaarden moest. Dordrecht stemde met de Edelen. Maar Haarlem verklaarde „ wel gewenscht te hebben, dat „ men, over zulk eene zaak, niet hadt behoeven te raadpleegen. Ook moest men, vooraf, zien, op wat wyze, de eene Provincie „ afhing van de anderen, en of zy de magt wel „ hadt, om haare Souverainiteit af te staan. „ Men kon, dagt deeze Stad, den Prinse niet „ raaden, eene waardigheid te aanvaarden, „ waardoor zyn Staat niet verbeterd werdt. 't „ Was beter, Stadhouder dan * Opperheer „ deezer Landen te zyn. De Prins, den staat „ der geldmiddelen in Gelderland willende herstellen, zou zig den haat van 't volk op den „ hals haalen, en zo hy 't niet deedt, de andere Gewesten doen lyden. Gelderland, zig aan „ Frankryk onderworpen gehad hebbende, was „ ook niet veel te vertrouwen. Haarlem hadt „ altoos veel genegenheid getoond voor zyne „ Hoogheid; doch moest nu verklaaren, zulken voor 's Prinsen beste vrienden te houden, „ die hem rieden, de aanbieding der opperste „ magt over Gelderland van de hand te wyzen."

Delft merkte aan „ dat, Holland, Zeeland en „ U-

*Geëligeerden.

Raadpleeging in Holland: Gevoelen der Edelen en der Steden Dordrecht, Haarlem,

* *Souverain.*

Delft,

(*p*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 421.

„ Utrecht den Prinse aanzienlyke waardighe- 1675.
„ den, goederen en geschenken hebbende aan-
„ gebooden, Gelderland ook wel deedt, dat
„ het zig dankbaar toonde, en, niets anders
„ hebbende, de Opperste magt afstaan wilde;
„ doch dat Haarlem, te regt, tot het afslaan dee-
„ zer aanbiedinge, wilde geraaden hebben. Dat
„ Willem de I. de opperste magt over Holland
„ en Zeeland, op 't ernstig aanhouden van de
„ afgevaardigden der Steden, hadt aangeno-
„ men (q): doch dat 'er, na zynen dood, on-
„ der de drie volgende Stadhouders, niet meer
„ van gerept was. Dat eene der voornaamste
„ Steden (r) zyner Hoogheid in den jaare 1672,
„ kort na dat hy Stadhouder geworden was,
„ de opperste magt over Holland aangebooden
„ hadt; doch dat men 'er Arlington en den Ko-
„ ning van Groot-Britanje over ondertast hadt,
„ die 't aanneemen derzelve hadden ontraaden.
„ Dat, eindelyk, de meeste Vroedschappen
„ van Delft, ook nu, geoordeeld hadden, dat
„ men den Prins raaden moest, de aanbieding
„ van Gelderland af te slaan." Leiden ver- Leiden,
stondt „ dat alle nieuwigheden gevaarlyk wa-
„ ren. De Prinsen van Oranje hadden zig, al-
„ toos, met de waardigheid van Stadhouder,
„ te vrede gehouden, en 't was te hoopen, dat
„ zy 't, ook in gevolg, zouden doen. Zyne
„ Hoogheid zou meer gezag en gunst by 't volk
„ hebben, als Stadhouder, dan als *Souverain*.
„ Het opleggen van belastingen, welk dan zyn
„ werk zyn zou, maakte de Staaten meer of
„ min gehaat by de Gemeente. Men moest,
„ hier-

(q) *Zie* VII. *Deel*, *bl.* 512.
(r) *Zie* hier voor, *bl.* 207.

1675. „ hierom, den Prinse raaden, voor zyne eige- „ ne veiligheid, te zorgen, 's volks gunst en „ agting te bewaaren, en zig niet verder uit te „ breiden." Amsterdam zeide „ dat men zyne „ Hoogheid bedanken moest, dat hy 't gevoe- „ len der Staaten hadt begeerd te weeten, hem „ voorts raadende, af te zien van het opper- „ gebied over Gelderland." Die van Gouda merkten aan „ dat 'er, in de Unie, iet was, „ waarop de Staaten van Utrecht, ook in 't „ jaar 1583, gedrongen hadden (s), en 't welk „ hen deedt twyfelen, of de eene Provincie haa- „ re Souverainiteit wel mogt overgeeven, zon- „ der de anderen te kennen: doch deeze Stad „ zag anders geene reden, om den Prins te „ raaden tot weigering. Daar was groot on- „ derscheid, tusschen de Souverainiteit van „ Gelderland en die van alle de Gewesten. Zy „ voegde zig, hierom, met de Ridderschap." De Stad Rotterdam verklaarde „ dat zy zig „ met de andere Leden voegen zou, zo men „ tot een eenpaarig besluit komen kon: zo niet, „ dan moest zy eerst verslag doen. Anders, „ stemde zy met de Ridderschap." Gorinchem zeide „ dat men 't aanneemen der opper- „ ste magt over Gelderland den Prinse ontraa- „ den moest, en, deedt hy 't egter, dan moest „ men 't gezag eens Hertogs van Gelder on- „ derzoeken." Wat Schiedam stemde, vind ik niet gemeld, in de aantekeningen, welken ik hier volge; doch sommigen verhaalen, dat deeze Stad zig voegde met de Edelen (t). Schoonhoven verklaarde zig, insgelyks, voor de aanraading, ge-

Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Schoonhoven,

(s) *Zie* VII. *Deel, bl.* 514.
(t) Tweejaar. Geschied. *bl.* 431.

gelyk de Ridderschap „ om dat groote Huizen 1675.
„ toch, doorgaans, groote titels begeerden,
„ en de Graaven van Nassau, wel tweehonderd
„ jaaren, over Gelder geregeerd hadden: ook,
„ om dat de geldmiddelen, Regtsoefening en
„ Regeering van Gelderland verbetering vor-
„ derden." Briele voegde zig hierby. Alkmaar Briele,
merkte aan „ dat het volk, liefst, met eenen Alkmaar,
„ schyn van vryheid, gemompt werdt. Nog-
„ tans, zou deeze Stad zig voegen naar de
„ meerderheid, en naar 't welbehaagen van den
„ Prinse." Hoorn stemde voor de aanraading. Hoorn;
Enkhuizen, daarentegen, voor het afraaden, Enkhuizen,
zeggende „ dat Gelderland zyn eigen voordeel
„ zogt, en een' verguldep pil ingaf, waarvan
„ de bitterheid verborgen was. 't Weigeren
„ was, hierom, voorzigtigst, hoewel men zig
„ gaarne aan den Prinse gedraagen wilde." E- Edam,
dam voegde zig by de Ridderschap: Monni- Monnikendam,
kendam, by Haarlem; doch op 't welbehaagen
van den Prinse. Medenblik was 't met de Ede- Medenblik en
len eens, en Purmerende gedroeg zig aan 's Purmerende.
Prinsen genegenheid (*). Aanmerkelyk was,
dat de Steden, die meest voor de verheffing
van den Prinse geyverd hadden, gelyk Haar-
lem, Leiden, Enkhuizen en anderen, nu 't aan-
vaarden der opperste magt ontrieden; en dat
de Edelen, wier luister, meer of min, verdoofd
werdt, onder eene eenhoofdige Regeering, en
zulke Steden, die voorheen sterkst op de be-
houdenis der onafhangkelykheid en hoogheid
der Gewesten hadden gestaan, gelyk Dordrecht,
Rotterdam en Hoorn, nu voor de aanraading
stem-

(*) Geschr. Aantek. van deezen tyd.

1675. stemden (v). Sommigen tekenen aan, dat van Beuningen, toen aan 't Engelsche Hof in gezantschap, kennis gekreegen hebbende van de opdragt der Hoogheid van Gelderland aan den Prinse, gezeid zou hebben „ dat de vryheid „ van den Staat in gevaar was, zo men geen „ haast maakte met het sluiten der Vrede (w)."

De Prins verklaart zig onverschillig.

Terwyl men, ter Vergaderinge van Holland, raadpleegde, hadt men 's Prinsen meening zoeken te ondertasten, door den Raadpensionaris, die voor bescheid bragt, dat de zaak den Prinse onverschillig was, en dat hy, hierom, zyne byzondere genegenheid niet melden kon. Men gaf zyner Hoogheid, toen, by eenen Brief, kennis van 't verschillend gevoelen der Leden, zonder 'er eenig besluit uit op te maaken (x).

Raadpleegingen in Zeeland.

Weinige dagen laater, ontving de Prins eenen diergelyken Brief uit Zeeland, vervattende, insgelyks, de verschillende gevoelens der Steden van dit Gewest, begreepen in de besluiten van den vyftienden en zestienden van Sprokkelmaand. Men hadt hier, in 't raadpleegen over 's Prinsen voorstel, welk, door den Raadpensionaris de Huybert, in 't afzyn van den Heere van Odyk, gedaan was (y), in 't breede overwoogen, welke redenen Gelderland, naar allen schyn, hadden overgehaald, tot het opdraagen der hooge Regeeringe aan den Prinse, die, meende men, zyn konden „ hoop om, door „ het aanzien van den Hertoge, hun aandeel „ in

(v) Secr. Resol. Holl. 9 *Febr.* 1675. III. *Deel bl.* 434.
(w) PUFENDORF de Reb. Gest. Frider. Wilh. *Libr.* XIII. §. 66. *p.* 821.
(x) Geschr. Aant. van deezen tyd.
(y) *Voiez* P. A. SAMSON Hist. de Guillaum. III. *Tom.* III. *p.* 380, 381.

„ in de gemeene lasten te doen verminderen, 1675.
„ en de grenzen des Lands beter te zien ver-
„ dedigen, tegen de Duitsche Vorsten." Maar
hiertegen werdt aangemerkt „ dat Gelderland
„ geene magt hadt, om de hooge Overheid af
„ te staan; dat zulk een werk ook schadelyke
„ gevolgen naar zig sleepen zou, en bewee-
„ ging en onrust veroorzaaken in den Staat,
„ zullende Gelderland, waarschynlyk, altoos
„ woelen, om de andere Gewesten mede on-
„ der eene eenhoofdige Regeering te bren-
„ gen, terwyl deeze Gewesten zig, met alle
„ magt, tegen Gelderland verzetten zouden.
„ Ook kon men Gelderlands aanbieding niet
„ voor goed keuren, zonder gelyke aanbie-
„ ding te doen, en zyne Hoogheid te verkie-
„ zen tot Graave van Zeeland. Men behoor-
„ de, vooral, in agt te neemen, hoe dit werk,
„ by den gemeenen man, zou opgenomen
„ worden; ook, dat, onder eene eenhoofdi-
„ ge Regeering, den Koophandel de rug in-
„ gereeden werdt, de Wisselbanken hun ge-
„ loof verlooren, en de Oost- en Westindi-
„ sche Maatschappyen onveilig stonden. Ein-
„ delyk, waren 'er ook groote zwaarigheden
„ te voorzien, in 't stuk der opvolginge: want,
„ schóon de zaaken, onder 't opperbewind
„ zyner Hoogheid, al wel gaan mogten, hadt
„ men, nogtans, te dugten, dat de nazaaten,
„ van eenen anderen inborst zynde, 't Land
„ zouden konnen storten in merkelyke onge-
„ legenheden." Ondertusschen, waren de Le-
den der Staaten niet eens, wat men den Prin-
se behoorde te antwoorden. De Huybert, die
den eersten Edele vertoonde, hadt uitdrukke-

1675. lyken last van zyne Hoogheid, om zig niet te uiten (z). Middelburg wilde zig niet verklaaren, voor men 't gevoelen van Holland vernomen hadt. Doch Zierikzee en Goes hielden dit niet overeen te komen met 's Prinsen voorstel, waarby 't gevoelen van elk Gewest gevraagd was, en niet vooronderfteld, dat de Gewesten, onderling, zouden raadpleegen. Middelburg stemde toen „ dat men den Prinse de redenen tot aanraadinge en afraadinge, in geschrifte, behoorde over te zenden." Doch de andere Leden begeerden, dat Middelburg zig duidelyker openen zou. Midlerwyl, verklaarden zy zelven zig ronder. Zierikzee stemde tot afraading „ alzo 't zeer te bezien „ zou staan, of de Unie wel gedoogde, dat „ een der Gewesten stondt onder eene byzon„ dere eenhoofdige Regeering, terwyl de an„ deren, Staatswyze, geregeerd werden. Ook „ was de naam van eenen Oppervorst, sedert „ de afzweering des Konings van Spanje, haa„ telyk geworden by de Gemeente, daar de „ Prins, als Stadhouder, hooglyk geagt en „ bemind was, en zelfs, in deeze hoedanig„ heid, de voornaamste deelen der opperste „ magt oefende, schoon zy den Staaten der „ byzondere Gewesten, in eigendom, bleef „ toebehooren: waarom men zulken voor 's „ Prinsen beste vrienden hieldt, die hem rie„ den de aanbieding van Gelderland af te slaan, „ en daarentegen de oude en loffelyke Re„ geering deezer Landen te handhaaven."

Middelburg verklaart zig niet duidelyk.

Gevoelen van Zierikzee,

Goes

(z) Lettre du Prince d'Orange *dans* SAMSON Hist. de Guill. III. *Tom.* III. *p.* 381.

Goes was volkomenlyk in 't gevoelen van Zierikzee, en herhaalde dezelfde redenen, daarbyvoegende „ dat de bloote titel van *Hertog* „ of *Graaf* den Prinse geen meer gezags geeven kon, dan hy reeds hadt; dat de ingezetenen, onder den zoeten naam van *Vryheid*, „ ook veel meer tot de gemeene lasten zouden willen opbrengen, dan zy, onder eenen Oppervorst, zouden willen doen; gelyk de voorige tyden geleerd hadden; dat „ Gelderland, voorgaande, de andere Gewesten zou schynen te trekken, om zig, insgelyks, te begeeven onder eene eenhoofdige „ Regeering; doch dat dit niet zou konnen „ geschieden, zonder veel onrust te veroorzaaken: dat het ook eene ondankbaarheid „ jegens God zyn zou, zulk eene Regeering „ te veranderen, die nu, door de oudheid en „ door 's Hemels zegen, zo zeer bekragtigd „ was." Thoolen, daarentegen, prees Gelderland „ over 't aanbieden der hooge Regeeringe aan den Prinse, als een blyk van erkentenis zyner uitsteekende verdiensten, en „ van zorg voor de veiligheid van 't Gewest, „ in het toekomende. Ook raakte deeze opdragt de Unie niet, alzo Gelderland moest „ aangemerkt worden, als een overwonnen „ Gewest. De andere Gewesten hadden, derhalve, geene reden, om zig te stooten, aan „ 't gene Gelderland gedaan hadt, en Thoolen zou den Prins wel konnen raaden, tot „ het aanvaarden der opgedraagen Hoogheid." Doch op dit *avis* van Thoolen werdt, door sommigen, aangemerkt, dat Gelderland niet kon gehouden worden voor een overwonnen

1675. Goes, Thoolen,

1675. nen Geweſt, ten ware men den algemeenen Staaten het regt van opperſte magt over het zelve toeſtondt, en, gevolgelyk, de opdragt van dezelve, door die van Gelderland gedaan, voor ongerymd hieldt (*a*). Vliſſingen verklaarde „ deeze raadpleeging zo gewigtig niet aan „ te zien, als ſommige andere Leden gedaan „ hadden. 't Was loutere beleefdheid, dat de „ Prins Zeelands gevoelen gevraagd hadt, o„ ver eene zaak, die hem en Gelderland al„ leen raakte. Dat dit Geweſt, immers, ook „ blyken van erkentenis geeven moeſt, gelyk „ Holland en Zeeland gedaan hadden, in de „ opdragt van het Stadhouder- en Erfſtadhou„ derſchap, zonder dat zy, daarover, van ie„ mant gemoeid waren. Dat uit de opdragt „ der hooge Overheid in Gelderland geens„ zins volgde, dat de andere Geweſten, in „ gelegenheid zeer veel verſchillende van Gel„ derland, zig ook onder eene eenhoofdige „ Regeering zouden behoeven te begeeven. „ Dat een Hertog Gelderland zou konnen „ houden tot eenen voormuur voor den Staat, „ en verpligten, tot het beter voldoen van „ deszelfs aandeel in de gemeene laſten. Om „ alle welke redenen, men den Prins behoorde „ te bidden, dat hy de opgedraagen' Hoog„ heid geliefde te aanvaarden." Middelburg en Veere verklaarden zig, eerſt den volgenden dag. Middelburg verſtondt „ dat men den „ Prinſe, na de vereiſchte dankzegging voor „ het gegeven' berigt, behoorde te kennen te „ geeven, dat men, in de zaak zelve, mer„ ke-

Vliſſingen,

Middelburg

(*a*) Geſchr. Aantek. van deezen tyd.

„ kelyke zwaarigheden zag, zo met opzigt op 1675.
„ de Unie, als op den persoon van zyne Hoog-
„ heid, aan wiens hooge wysheid men, der-
„ halve, wel wilde overlaaten, om hierop te
„ besluiten, 't gene hy, ten gemeenen beste
„ van het Vaderland, zou bevinden te behoo-
„ ren." Maar die van Veere, verklaard heb- en Veere.
bende, voor den Prinse, zo veele genegenheid
als iemant, en hun leeven zelf ten beste te
hebben, rieden egter 't aanvaarden der hooge
Regeeringe van Gelderland af, „ *eerst*, om
„ dat Gelderland kwalyk gedaan hadt aan het
„ afstaan der opperste magt zonder kennisse
„ der andere Gewesten: waarby kwam, dat
„ de Regenten, niet zynde, maar alleenlyk
„ verbeeldende, de *Souverainen* van den Lan-
„ de, gehouden waren, der nakomelingschap
„ de Regeering over te leveren, in dien staat,
„ als zy ze van hunne voorzaaten ontvangen
„ hadden. *Ten tweeden*, om dat de liefde der
„ ingezetenen, onder de tegenwoordige Re-
„ geeringe, den Prinse meerder waardig was,
„ dan een bloote titel: en, *eindelyk*, om dat
„ de rust en welvaart des Vaderlands afhin-
„ gen van den tegenwoordigen Regeerings-
„ vorm. Het voorbeeld van Gideon, den
„ Regter van Izraël, moest derhalve, meen-
„ denze, gevolgd worden door zyne Hoog-
„ heid." Men zondt deeze verschillende mee-
ningen, of liever een afschrift van de Staats-
besluiten, waarin dezelven vervat waren, den
Prinse toe, by eenen beleefden Brief, den zes-
tienden van Sprokkelmaand gedagtekend,
waarin, onder anderen, te verstaan gegeven
werdt „ dat de genegenheid en trouw tot den

1675. „ Prinse, op de vaste en gezegende gron-
„ den der tegenwoordige wyze van Regeerin-
„ ge, nooit ophouden, maar eeuwig duuren
„ zouden." Wyders, riedt men hem „ de
„ aanbieding der hooge Regeeringe van Gel-
„ derland af te slaan, naar het loffelyk voor-
„ beeld van Gideon, wien Izraël, door hem,
„ uit de slaaverny der Midianiten, verlost,
„ diergelyk eene aanbieding gedaan hadt (*b*)."

XXI. De Prins wyst de hooge Overheid van Gelderland van de hand.

Midlerwyl, was zyne Hoogheid, ziende de voornaamste Steden van Holland neigen, om hem het aanvaarden der opperste magt van Gelderland te ontraaden, en bespeurende, dat men argwaan hadt begonnen op te vatten, tegen zynen persoon en inzigten, op den vyftienden van Sprokkelmaand, reeds vertrokken naar Arnhem, met oogmerk om de aangebooden' waardigheid van de hand te wyzen, en de Regeering van 't Gewest te herstellen. De Raadpensionaris Fagel verzelde hem. De Ridderschap en Steden van 't Gewest, hier, tegen den twintigsten, byeengekomen zynde, bedankte de Prins hun hertelyk, voor het blyk van agting en vertrouwen, welk zy hem getoond hadden, in de aanbieding van het Hertogdom en Graafschap: waarna hy dezelve, heuschelyk, afwees. Doch 't Erfstadhouder-Kapitein- en Admiraal-Generaalschap, welk hem, den volgenden dag, opgedraagen werdt, aanvaardde hy, dankelyk.

Hy herstelt de Regeering van

Hy herstelde, hierop, het Geregtshof van Gelder, nam zitting op de Rolle, en bragt, daarna, de Regeering der Provincie

(*b*) Notul. Zeel. 12, 14, 15, 16 *Febr.* 1675. *bl.* 80, 81, 82, 87, 91. Tweejaar. Geschied. *bl.* 423-431.

cie en der byzondere Steden in eene nieuwe en geregelde orde. „ De Raaden, Burgemeesters en Schepens zouden, voortaan, aangesteld worden door den Erfstadhouder, in de meeste Steden, gelyk Nieuwmegen, Bommel, Zutfen, Doesburg, Deutichem, Lochem, Grol, Arnhem, Harderwyk, Wageningen, Hattum en Elburg, voor den tyd van drie jaaren; in Tiel alleen, voor den tyd van een jaar. De Gemeentsluiden, te Nieuwmegen, Bommel, Zutfen, Doesburg, Arnhem en Harderwyk, zouden voor hun leeven dienen: doch de openvallende plaatsen ook vervuld worden, door den Erfstadhouder. Alle deeze aanstellingén zouden geschieden, zonder voorgaande benoeming. De andere Ampten, als het Burggraafschap des Ryks van Nieuwmegen, de Landdrostschappen van Zutfen en de Veluwe, de Amptmanschappen, Rigter- en Scholtampten en diergelyken, die, te vooren, niet door de Stadhouders alleen, begeven waren, zouden, voortaan, alleen en zonder voorafgaande benoeming, door den Erfstadhouder, begeven worden. Ook zou hy de Sekretarissen der Kwartieren en der Steden aanstellen. De begeeving der buitenlandsche Kommissien in de Generaliteits-Kollegien en in de Oost- en Westindische Maatschappyen zou, insgelyks, aan den Erfstadhouder staan: die ook de volstrekte bestelling over de Krygsmagt der Provincie, en de beslissing der geschillen tusschen de Leden en Kwartieren hebben zou." In gevolge van dit Reglement, werdt de Regeering

1675.
dit Gewest.

1675. van Gelderland gesteld door zyne Hoogheid, die, kort hierop, ten zelfden einde, naar Overyssel vertrok. Hier, werdt, na 't stellen der Wethouderen in de Steden, den tweeden van Lentemaand, insgelyks, een Reglement op de Regeering vastgesteld, volgens welk „ de Wethouderschap in de Steden Deventer, Kampen, Zwol, Hasselt en Steenwyk, jaarlyks, „ verkooren zou worden door de Gemeentsluiden, in elke Stad; welke Gemeentsluiden, voor de verkiezing der Wethouderen, „ hun eigen getal zouden moeten vol maaken. „ Doch de Erfstadhouder in der tyd zou het „ regt hebben om de keuze, zo van Gemeentsluiden als van Wethouders, goed te „ keuren of te verwerpen; en, in 't laatste geval, zelf anderen mogen aanstellen. In de „ andere Stedekens der Provincie, zou de „ Wethouderschap gekooren worden, op den „ ouden voet. De Drostampten, Landrentmeesterschappen, Ontvangerschappen, „ Schoutschappen en diergelyken zouden, „ door den Erfstadhouder, alleen en zonder „ eenige benoeming, begeven worden: doch „ de buitenlandsche Kommissien en het Grifsierschap der Staaten zou hy begeeven uit „ eene benoeming van een viertal. Eindelyk, „ zou de bestelling over 't Krygsvolk en de „ beslissing der geschillen tusschen de Leden, „ hier, ook staan aan den Erfstadhouder (c)."

en in Overyssel.

De Prins bedankt de Staaten van

Op deeze wyze raakten de drie overheerde Gewesten, eindelyk, veel meer onderworpen aan het Stadhouderlyk gezag, dan zy, ooit te voo-

(c) Zie Tweejaar. Geschied. bl. 459-470.

vooren, geweest waren: waaruit bleek, dat zy, eenigszins, als herwonnen, aangemerkt en behandeld werden. De Prins hadt, op den zelfden dag, dat hy de aanbieding van de hooge Regeering van Gelderland van de hand wees, hiervan kennis gegeven aan de Staaten van Utrecht, welken hy, tevens, bedankte, voor de blyken van agting, die zy hem, in 't geeven van hunnen raad, betoond hadden, hebbende hy, zo hy verklaarde „ met groot genoegen, „ gezien, dat zyn voorslag onder hen geen' „ argwaan verwekt hadt, gelyk in andere Gewesten, daar men hadt voorgegeven, dat „ hy, door den tegenwoordigen oorlog, niet „ dan zyne eigen' grootheid gezogt hadt (*d*)." 1675. Utrecht voor hunnen raad.

Maar den Staaten van Zeeland schreef hy, den agttienden van Lentemaand, op eenen geheel anderen zin. De Staaten eerst, voor hunne genomen' moeite, bedankt hebbende, verklaarde zyne Hoogheid „ dat, onaangezien zyne „ poogingen altoos gestrekt hadden, om den „ Staat te redden uit de rampen, waarin de„ zelve, sedert vierentwintig jaaren, verval„ len was, en by deszelfs vryheid en voor„ regten te bewaaren, hy, zelfs uit de *avisen* „ van eenige Leden van Zeeland, met groote „ smerte, hadt vernomen, dat men andere ge„ dagten van hem hadt: waardoor, ook in de „ Gemeente, een argwaan verwekt was, als „ of hy 't op het verkrygen van de * opperste „ magt over de Landen toegelegd hadt; en „ daardoor, op het wegneemen der vryheid, „ het verbannen van den Koophandel, het „ sloo- Zyn ernstige brief aan die van Zeeland.

* *Souverainiteit.*

(*d*) Zie Tweejaar. Geschied. *bl.* 4 2.

1675. „ sloopen der Indische Maatschappyen, het
„ verzwakken van 't geloove der Wisselban-
„ ken, en het vernietigen der Schuldbrieven,
„ loopende ten laste van de Landen. Tot wel-
„ ke *haatelyke* en *boosaartige* vermoedens, hy,
„ zyns weetens, nimmer eenige reden gege-
„ ven hadt. Zy, die, voorheen, 't bewind der
„ Regeeringe in handen gehad hadden, had-
„ den hem willen uitsluiten van de waardig-
„ heden, door zyne voorouders, zeer ten
„ dienste van de Landen, bekleed; en 't gene
„ zy hem daarvan nog als eene gunst laaten
„ wilden, derwyze, bepaald, dat hy buiten
„ staat gesteld was, om 's Lands oorber te be-
„ tragten naar behooren. Men hadt hem de
„ Voorregten, die altoos aan zyne byzonde-
„ re goederen gehegt geweest waren, gezogt
„ te beneemen. Al wat tot zyne kleinigheid
„ en verdrukking ter hand genomen werdt,
„ doopte men, vast, met den naam van *voor-
„ staan der Vryheden en Voorregten van de Lan-
„ den*: terwyl de zogenaamde Voorstanders
„ der Voorregten en Vryheden slegts Voor-
„ standers van hunne eigen' grootschheid en
„ aanzien waren, zig verheften boven hunne
„ medeburgers, en zig, op allerlei wyzen,
„ drongen in 't bewind; de Regeering der Ste-
„ den schikkende naar hunnen zin, zonder
„ veel agt te geeven op Privilegien. Hy hadt
„ zig, daarentegen, tot het begin van den te-
„ genwoordigen oorlog toe, alleenlyk tot ly-
„ den en verdraagen moeten schikken; maar
„ daarna getoond, dat hy zyn goed, eer en
„ leeven niet te waardig hieldt, om 't Land by
„ zyne vryheid, voorregten, koophandel, zee-

„ vaart

„ vaart en middelen te bewaaren. Wien kon 1675.
„ vergeten zyn, hoe zeer veele Regenten,
„ toen 't, in den jaare 1672, aankwam, op
„ voorstaan van de Vryheid en den Gods-
„ dienst met goed en bloed; besslooten en ge-
„ tragt hadden, op zeer schandelyke voor-
„ waarden, te verdraagen met den vyand, en
„ en hoe zy, die meest gesnoefd hadden van
„ 't voorstaan der Vryheid, de voorbaarig-
„ sten waren geweest, om een Verdrag te slui-
„ ten, waardoor Godsdienst, Vryheid, Voor-
„ regten en alles, op eens, verlooren geweest
„ zou zyn? Wien was onbekend, hoe hy, zig
„ verlaatende op de gunst des Almagtigen,
„ deeze schandelyke onderhandeling, zo veel
„ in hem ware, hadt tegengesproken en belet,
„ schoon hy, door 't aanhouden van den oor-
„ log, in zyne eigen' goederen, voor zo ver
„ dezelven in andere Landen gelegen waren,
„ meer leedt, dan iemant van 's Lands inge-
„ zetenen. Elk wist, dat, toen de vyand,
„ daarna, onder de voorwaarden der Vrede,
„ wilde doen stellen, dat hem de opperste magt
„ der Landen zou afgestaan worden, hy zig
„ even sterk gekant hadt, tegen zulk eene vre-
„ de. 't Was, daarenboven, openbaar, hoe
„ hy, in den jaare 1672, toen de burgery,
„ misnoegd op haare Regenten, dezelve allen
„ veranderd wilde hebben, zyn best gedaan
„ hadt, om de gereezen' onlusten te stillen,
„ zonder zig te willen bedienen van deeze ge-
„ legenheid, om meerder gezag te verkrygen,
„ 't welk hem, anders, zeer ligt te doen ge-
„ weest zou zyn. Zou hy de Souverainiteit
„ dan nu zoeken; daar hyze afgeslaagen hadt,

„ toen-

1675. „ toenze hem aangebooden werdt, en geen
„ meerder gezag begeerd, toen hy 't, ligte-
„ lyk, verkrygen kon? Zo hy, door het aan-
„ neemen der Souverainiteit van Gelderland,
„ de andere Gewesten hadt willen opwekken,
„ om hem diergelyke opdragt te doen; kon hy-
„ ze, immers, aanvaard hebben, zonder de
„ Staaten, deswege, vooraf, te raadpleegen.
„ Hy wenschte, hierom, wel te weeten, wel-
„ ke daad hy, onweetende, begaan mogt heb-
„ ben, waardoor hy zulk een' argwaan ver-
„ wekt hadt. De Leden hadden hem dienst
„ gedaan, met hem te raaden naar hunne
„ waare meening, en hunnen raad met rede-
„ nen te bekleeden; maar hy beklaagde zig
„ alleen, dat men hem, by 's Lands goede
„ ingezetenen, bezwaard hadt, met haately-
„ ke vermoedens. Immers, hadt hy de aan-
„ bieding der Gelderschen, zonder aarzelen,
„ en eer hy den brief der Staaten van Zee-
„ land ontvangen hadt, van de hand gewee-
„ zen, onaangezien hy, tot het tegendeel, ge-
„ raaden was, door zeer veele Leden der an-
„ dere Gewesten. Ook hadt hy nooit genegen-
„ heid tot zulke waardigheden gehad: en hy
„ kon den Staaten verzekeren, dat zyn afkeer
„ daarvan nimmer veranderen zou. Voorts,
„ twyfelde hy, of 't voorbeeld van Gideon
„ wel genoeg op hem paste. 't Ware, zeker,
„ te wenschen, dat al het volk zig zo gedroe-
„ ge, dat het den naam van *Gods Volk*, met
„ regt, draagen mogt. Maar men hadt,
„ voorheen, doen zien, dat men op die *er-*
„ *fenis des Heeren* zo veel staats niet maakte,
„ toen men kon goedvinden, de drie Gewes-

„ ten,

,, ten, die nu zo gelukkiglyk tot het Verbond 1675.
,, herbragt waren, over te geeven aan eenen
,, vyand, die een' Godsdienst beleedt, strydig
,, met den waaren Hervormden: minder zwaa-
,, righeid maakende in zulk een' afstand, dan
,, men nu argwaan hadt opgevat tegen hem,
,, om dat Gelderland hem de waardigheid van
,, Hertog en Graave wilde opdraagen, on-
,, der beding, dat hy dit Gewest by de Unie
,, bewaaren zou. Uit zulk een gedrag, mogt
,, men veeleer dugten, dat eens zou konnen
,, bewaarheid worden, 't gene Gods Woord
,, van 't Huis Gideons getuigde, *dat*, naam-
,, lyk, *de kinderen Izraels niet dagten aan den*
,, *Heere hunnen God, dieze gered hadt van de*
,, *hand aller hunner vyanden van rondsomme, en*
,, *dat zy geene weldaadigheid deeden by den Hui-*
,, *ze Jerubaals, dat is Gideons, naar al het goed,*
,, *dat hy by Izrael gedaan hadt*: te meer, om
,, dat hy, hiervan, ten aanzien van de dien-
,, sten zyner voorouderen, ook in Zeeland,
,, zulke leevende blyken ondervonden hadt.
,, Doch hy hoopte, liever, dat God zyne goe-
,, de inzigten verder zegenen zou; en dat de
,, kwalykgezinden, door den tyd, genezen
,, zouden worden van de verkeerde indruk-
,, sels, welken zy opgevat hadden: terwyl de
,, genegenheid, die verscheiden' goede Re-
,, genten en veele goede ingezetenen hem toe-
,, droegen, hem nooit zou doen verslappen,
,, in den yver, om den Staat wel te doen.
,, Op alles hadt hy zig wat breeder moeten
,, uitlaaten, om dat hy bevonden hadt, dat
,, beide de brief en het besluit der Staaten van
,, Zeeland, met de verschillende gevoelens der

,, Le-

1675. „ Leden, door den druk, gemeen gemaakt „ waren, en aan kwalykgezinden gelegenheid „ gaven, om 't volk in te boezemen, dat zelfs „ eenige Regenten argwaan tegen hem hadden „ opgenomen (*e*)."

De Staaten van Holland verbieden te zeggen of te schryven, dat de Prins naar de Souverainiteit stondt.

's Prinsen brief werdt ook gedrukt, en openlyk verkogt. Doch sommigen werden, door den zelven, geheel tegen 't oogmerk van zyne Hoogheid, versterkt in de gedagten, dat hy naar de opperste magt gestaan hadt (*f*): 't welk zo ver ging, dat men 't der Gemeente, by monde en geschrifte, meer en meer, indrukte; waarom, by de Staaten van Holland, eerlang, ernstelyk en op straffe des doods, verboden werdt, te zeggen of te schryven, dat zyne Hoogheid stondt naar de Souverainiteit: alzo zy zulke gerugten hielden te strekken tot oproer, en om de Gemeente onlustig te maaken in het draagen der lasten, welken zy genoodzaakt waren haar op te leggen (*g*): welk verbod den luiden den mond snoerde.

Aanmerkingen van Temple, over de opdragt der opperste magt van Gelderland aan den Prinse.

De Ridder Temple, die zig, ten deezen tyde, in den Haage, ophieldt, verhaalt „ dat „ sommigen, uit het werk van Gelderland, in „ der daad opmaakten, dat de Prins Staatzug„ tig was, en op de oppermagt der andere Ge„ westen toelei; dat anderen oordeelden, dat „ zyne jonge Raadsluiden hem diergelyke ge„ dagten in 't hoofd gebragt hadden, en dat „ 'er, eindelyk, ook waren, die meenden, dat „ de

(*e*) *Zie* Tweejaar. Geschied. *bl.* 473-478.
(*f*) Geschr. Aant. van deezen tyd. P. A. SAMSON Hist. de Guill. III. *Tom.* III. *p.* 371, 414, 416.
(*g*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 524. Tweejaar. Geschied. *bl.* 716.

„ de Prins de Staaten slegts hadt willen pol- 1675.
„ sen, en zelfs de eer behouden van hunne
„ aanbiedingen afgeslaagen te hebben." Hy
voegt 'er by „ dat het eerste vierkant streedt,
„ met het openbaar gedrag en de geduurige
„ betuigingen van den Prinse, die de Souve-
„ rainiteit, hem door Frankryk aangebooden,
„ afgeslaagen hadt, en altoos verklaarde, dat
„ een souverain Vorst 's Lands Koophandel
„ en te gelyk de grootheid en 't vermogen van
„ den Staat bederven zou. Dat het ook gee-
„ ne jonge Raadsluiden alleen waren, die den
„ Prins hadden geraaden, de opperste magt
„ over Gelderland te aanvaarden: dat nie-
„ mant twyfelde, of de Raadpensionaris Fa-
„ gel hadt 'er in bewilligd: en dat Beverningk
„ zelf hem gezeid hadt, dat hy den Prinse
„ hadt geraaden het Hertogdom van Gelder
„ te aanvaarden. Zyns oordeels, moest dit
„ werk, voornaamlyk, toegeschreeven wor-
„ den aan de Geldersche Edelen; die, op dee-
„ ze wyze, hun Hof zogten te maaken by
„ den Prinse, om tot krygs- en andere bedie-
„ ningen bevorderd te worden. *Doch*, besluit
„ hy, *of de Prins dit met oogluikinge aanzag*,
„ *of zelf*, *of*, *door zyne vrienden*, *de zaak be-*
„ *vorderde*, *en met hoedanige* instructien *of oog-*
„ *merk*, *kan ik niet zeggen* (*b*)." Naderhand,
heeft men, noch in Gelderland noch in eenig
ander Gewest, gesproken van opdragt der
hoogste magt aan den Prinse van Oranje.

In Sprokkelmaand deezes jaars, was de jon- Prins
ge Prins, Henrik Kasimir, aangesteld, tot Erf- Henrik
stad- Kasimir
wordt

(*b*) TEMPLE *Memor.* *bl.* 366-369.

1675. ſtadhouder van Groningen en de Ommelanden en van het Landſchap Drente, door de Staaten van beide deeze Geweſten (*i*).

Erfſtadhouder van Groningen en Drente.

XXII. Voorbereidſels tot de algemeene Vredehandeling.

Na 't eindigen van den jongſten veldtogt, begon men, gelyk wy, te vooren, zagen, ernſtiger dan voorheen, te ſpreeken van vrede. Frankryk zelf werdt den oorlog moede, bedugt, zo men meende, voor eenen opſtand onder 't gemeen, wanneer de Bondgenooten, gelyk 't voorneemen was, een' inval in 't Ryk zouden doen (*k*). En deeze kommer was niet ongegrond. Frankryk ſtak, thans, vol misnoegden, over de zwaare laſten, die de oorlog veroorzaakte. In Gras- en Hooimaand des voorleeden jaars, hadden die van Guienne, Languedoc, Dauphiné en Provence, zig onderling verbonden hebbende tot handhaaving hunner oude Privilegien; met welken, zy 't opleggen van veele nieuwe laſten hielden te ſtryden; een Verbond geſlooten, met de Staaten en met de Kroone van Spanje; waarby hun beſcherming en onderſtand beloofd werdt (*l*). En in deezen jaare, ontſtonden 'er verſcheiden' gevaarlyke opſchuddingen, te Bourdeaux, te Nantes, te Rennes, en op verſcheiden' andere Plaatſen van Frankryk: waarover de Koning, eerlang, eene zwaare ſtraf oefende (*m*). 't Was dan geen wonder, dat hy vrede zogt. Midlerwyl, hadden de Staaten Breda tot handelplaats afgeweezen; doch daarna Hamburg, en

(*i*) Tweejaar. Geſchied. *bl.* 478.
(*k*) TEMPLE Memor. *bl.* 361.
(*l*) Secr. Reſol. Holl. 20 *July* 1675. III. *Deel*, *bl.* 463. DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 277.
(*m*) Tweejaar. Geſchied. *bl.* 575-583, 709, 777.

en wat laater, Meurs, welk onzydig verklaard was, voorgeslaagen. Maar Lodewyk de XIV. hieldt deeze Plaats onveilig, als gelegen in het Duitsche Ryk, en den Prinse van Oranje toebehoorende. Van de zyde van Groot-Britanje, werdt toen Nieuwmegen voorgesteld: waarin beide Frankryk en de Staaten, en eerlang ook de overige Bondgenooten genoegen namen (*n*). Men tradt, terstond, tot het benoemen van Gevolmagtigden, om over de Vrede te handelen. Frankryk schikte, tot dit werk, den Hertog van Vitry, in wiens plaats, nogtans, daarna, de Maarschalk d'Estrades kwam, benevens de Heeren Colbert en *Joan Antoni de Mêmes, Graave d'Auaux*. Der Staaten Gevolmagtigden waren dezelfden, die tot de Keulsche handeling benoemd waren geweest, te weeten, van Beverningk, Odyk, van Haren en Ysbrands. De Koning van Groot-Britanje, als bemiddelaar der Vrede, magtigde *John Berkeley*, den Ridder Temple en Lionel Jenkins. Doch daar verliep nog een geruime tyd, eer men in onderhandeling tradt. Frankryk wilde zyne Gevolmagtigden niet afzenden, voor men Prins Willem van Furstemberg in vryheid gesteld, en 't geld, te Keulen aangehouden, te rug gegeven hadt. Ook stonden Koning Lodewyk en de Zweeden sterk, op het sluiten eener wapenschorsinge. Doch geenen van deeze voorafgaande punten konden, door de Bondgenooten, ingewilligd worden (*o*).

Ter-

1675.

Nieuwmegen wordt tot handelplaats vastgesteld.

(*n*) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* I. *p.* 10, 15.

(*o*) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* I. *p.* 22, 36. Tweejaar. Geschied. *bl.* 390, 391, 407-412, 545. TEMPLE Memor. *bl.* 378-381.

1675. Terwyl de hoop tot vrede nog flaauw was, bereidde men zig, wederzydsch, tot den veldtogt. Doch alle zaaken van gewigt bleeven, met den aanvang van Grasmaand, zo goed als stilstaan, ter gelegenheid van de onpasselykheid des Prinsen van Oranje, die, ten deezen tyde, de Kinderpokjes kreeg, welken zynen Vader, omtrent in gelyken ouderdom, doodelyk geweest waren. Doch de Zoon herstelde zo spoedig en gelukkig, dat hy, den negentienden, reeds wederom in 't openbaar verscheen. Tot lof van den Heere *Willem Bentink*, Drossaard van Lingen en Kamerheer van zyne Hoogheid, wordt aangemerkt, dat hy, nagt en dag, by 't bedde van den zieken, was, hem alles, wat hy begeerde, met eigen' hand, aanreikende, tot zo verre, dat zyne Hoogheid, naderhand, verklaarde „ niet te weeten, of Bentink geslaa-
„ pen hadt of niet; maar wel, dat hy, in zes-
„ tien etmaalen, niet hadt geroepen, zonder,
„ door deezen trouwen dienaar, vaardiglyk,
„ beantwoord te worden." Doch de Prins was naauwlyks hersteld, of Bentink stortte in de zelfde ziekte, en genas, met veel grooter gevaar, schoon spoedig genoeg, om zyne Hoogheid nog wederom te verzellen in 't Leger (*p*). De Prins kreeg, hierom, en uit andere oorzaaken, zo groot eene agting voor deezen Heere, dat hy hem, schoon buiten Holland gebooren, in 't volgende jaar, zelfs voor den *Heere van Voorschooten*, dien men gaarne den voorrang gegeven hadt, in de Orde der Ridderschap beschryven deedt (*q*).

De Prins van Oranje krygt de Kinderpokjes. Doch herstelt 'er, gelukkiglyk, van.

De

(*p*) TEMPLE Memor. *bl.* 373 *enz.* Tweejaar. Gesch. *bl.* 554.
(*q*) *Uit* Versch. Resolut. *en* Stukk. *de* Ridderschap betreffende.

De Koning van Vrankryk begaf zig, in Bloeimaand, naar 't Leger, over welk hy den Prinse van Condé het opperbevel, hadt opgedraagen. Twee andere vliegende Fransche Legers stonden onder Crequi en des Humieres. In Lentemaand te vooren, hadt de Graaf d'Estrades, die, kort hierna, tot Maarschalk van Vrankryk, verheeven werdt, zig meester gemaakt van het Kasteel van Luik. Crequi bemagtigde Dinant, op het einde van Bloeimaand. Hui ging, weinige dagen laater, over aan den Markgraave van Rochefort. Een ander gedeelte van Condés Leger was, midlerwyl, gezonden om Limburg aan te tasten. De Prins van Oranje maakte, terstond, zyn werk, om deeze Stad te ontzetten. 't Leger der Staaten, te Roosendaal verzameld zynde, was, van daar, opgebroken en getoogen naar Duffel. Het Spaansche Leger, hieromtrent, byeengebragt, door *Karel de Gurrea d'Arragon en de Borgia, Hertoge van Villa Hermosa*, die den Graave van Monterei, onlangs, opgevolgd was, in de Landvoogdye der Spaansche Nederlanden (r), was, midlerwyl, ook in beweeging geraakt. De Prins van Oranje, voorttrekkende tot ontzet van Limburg, was reeds by Mulheim over de Roer gekomen, toen hy vernam, dat de Stad zig, zes dagen na het openen den Loopgraaven, op den eenentwintigsten van Zomermaand, overgegeven hadt aan den Hertoge van Enguien, die zig, daarna, wederom voegde by den Prinse van Condé, en met hem Braband introk. Oranje volgde het Fransche Leger,

1675.
XXIII. Opening van den veldtogt.

De Franschen bemagtigen Limburg.

(r) Tweejaar. Geschied. *bl.* 511 en 512.

1675. ger, trekkende, by Roermonde, over de Maaze, en voorts naar den kant van Dieft. De Legers naderden elkanderen, tot op twee mylen, en 't fcheen tot eenen flag te zullen komen: doch Condé fchuwde dien: en 't jaargetyde verliep, zonder dat 'er iet van belang meer voorviel. De Legers vergenoegden zig, met agt geeven op elkanders beweegingen, en elkanderen het aantaften en veroveren van Steden te beletten. Nogtans, gelukte het den Prinfe van Oranje, Binch in te neemen, op den eenendertigften van Oogftmaand. De Stad werdt, terftond, geflegt; doch, door de Franfchen, wat laater, wederom bezet en verfterkt. De Franfchen deeden, dit jaar, twee invallen in 't Land van Waas, daar zy rykelyken buit maakten. De onzen wierpen, in Herfftmaand, bezetting in de Stad Haffelt, in Luikerland, waarna de wederzydfche Legers de Winterkwartieren betrokken (s).

Oranje neemt Binch in.

XXIV. Staat des oorlogs in Duitfchland.

't Geweld des algemeenen oorlogs hadt zig, dit jaar, meeft aan andere oorden vertoond. Het Keizerlyk Leger onder den Graave van Montecuculi, Filipsburg dreigende te belegeren, werdt over den Ryn tegengetrokken, door den Markgraave de Turenne, die, eenige Plaatfen hebbende ingenomen, zig op den oever dier Riviere nederfloeg. De twee Legers deeden hier elkanderen veel fchade, door 't hinderen van den toevoer. Turenne, eerft voortgetrokken tot by Saltsbach, werdt, van eene hoogte, op welke de Keizerfchen gelegerd

Turenne fneuvelt.

(s) Tweejaar. Gefchied. *bl.* 556, 567, 570, 617, 630, 719-726, 774. TEMPLE Memor. *bl.* 382, 392.

gerd waren; door eenen Kanonkogel, die, iemant den arm weggenomen hebbende, hem tegen de borst stuitte, zo fel getroffen, dat hy 't, terstond, bestierf (*t*). De Koning van Frankryk verloor aan hem eenen zyner bekwaamste Legerhoofden. Ook verwekte zyn dood, die op den zevenentwintigsten van Hooimaand voorviel, zo veele ontsteltenis in 't Fransche Leger, dat het, terstond daarna, over den Ryn te rug toog. Montecuculi volgde den vyand op de hielen, viel hem in de agterhoede, en sloeg hem een goed deel volks af. Sedert, vielen 'er verscheiden' schutgevegten voor, tusschen de Keizerschen en Franschen, met wederzydsch nadeel. De Hertog van Lotharingen en George Willem, Hertog van Brunswyk-Lunenburg, in 't begin van Oogstmaand, te Straatsburg, over den Ryn, getrokken zynde, sloegen 't beleg voor Trier. Crequi, gekomen om de Stad te ontzetten, werdt geheellyk geslaagen. Trier stondt het beleg, eene geheele maand, door, en ging, niet voor den zesden van Herfstmaand, over, by verdrag. Condé, 't gebied over 't Leger van Turenne op zig genomen hebbende, hadt Montecuculi, kort te vooren, genoodzaakt, 't beleg van Hagenau op te breeken: ook werdt de Markgraaf van Baden-Durlach, wat laater, gedwongen, de Stad Sabern, die hy belegerd hadt, te verlaaten (*u*). 1675.

De

(*t*) TEMPLE Memor. *bl.* 390.

(*u*) FEUQUIERES Memoir. Hist. & Milit. *Tom.* II. *p.* 12. DANIEL Journal de Louis XIV. *p.* CXXI. Tweejaar. Geschied. *bl.* 558, 561, 563, 632-641, 660, 667-703, 729, 731. TEMPLE Memor. *bl.* 393-396.

1675. De Graaf van Schomberg, die 't Fransche

XXV. Krygsbedryven in Roussillon en in Sicilie. Leger in Roussillon geboodt, overmeesterde aldaar verscheiden' Plaatsen, en onder anderen Bellegarde, welk hem, den dertigsten van Hooimaand, in handen viel (v).

Ook liep het Krygsgeluk den Franschen, in Sicilie, mede. De Spaanschen hadden 't beleg geslaagen voor Messina, en de Stad, door honger en elende, tot op 't uiterste gebragt, toen 'er ontzet van Frankryk kwam, onder den Hertoge van Vivonne, die, eerlang, den eed van getrouwheid, in den naam van den Koning, zynen Meester, van de ingezetenen ontving. De Stad Augusta in Sicilie werdt, in Herfstmaand, ook veroverd door de Franschen. De Prins van Monte Sarchio, wat laater, afgevaaren van Napels naar Messina, geraakte in gevegt met de Franschen, welk gescheiden werdt, door eenen hevigen storm, waarby de laatsten verscheiden' schepen verlooren (w).

XXVI. De Zweeden vallen in de Brandenburgsche Landen. De Zweedsche gezanten waren, te Weenen en in den Haage, nog bezig om tot vrede te raaden, toen het Koningklyk Leger, welk, sedert eenigen tyd, onder den Generaal, Karel Gustaaf Wrangel, verzameld was, den derden van Louwmaand, optrok, in Marks Land viel, en zig van verscheiden' Brandenburgsche Plaatsen, zelfs tot digt aan Berlyn toe, meester maakte. Daarna, trok Wrangel in Agter-Pomeren, alwaar de meeste Plaatsen zig aan hem onderwierpen. Karel de XI. sloot, ten zelfden tyde, een Verbond met den Hertoge

van

(v) Tweejaar. Geschied. *bl.* 652, 712.

(w) Tweejaar. Geschied. *bl.* 518, 583, 653, 712, 743, 745, 746.

van Holstein, met den Hertoge van Brunswyk-Lunenburg te Hanover, en met den Keurvorst van Beieren. De Keurvorst van Brandenburg, daarentegen, in Lentemaand, te Kleeve, een mondgesprek gehouden hebbende met den Prinse van Oranje, begaf zig, in Bloeimaand, in persoon naar den Haage, en bewoog de Staaten, ligtelyk, om Zweeden den oorlog te verklaaren, 't welk, op den vyftienden van Zomermaand, geschiedde (x). Hierop volgde eene Oorlogsverklaaring van Zweeden aan de Staaten, gedagtekend den zesden van Hooimaand. De goederen der ingezetenen van den Staat werden in beslag genomen, in Zweeden. Waartegen te Amsterdam een bevel uitkwam, om de Zweedsche goederen, aldaar, ook op te geeven ter Sekretarye (y). Midlerwyl, was de Keurvorst van Brandenburg, met een aanzienlyk Leger, opgetrokken tegen Wrangel, en 't was hem gelukt, drie Zweedsche posten op de Havel te veroveren. Ook bemagtigde hy de Stad Ratenauw, tastte, daarna, het Zweedsche Leger, welk hieromtrent lag, aan, op den agtentwintigsten van Zomermaand, en behaalde 'er eene volkomen overwinning op. De Staaten hielden eenen plegtigen dankdag, over deeze zeege. De Keurvorst, zyne overwinning vervolgende, rukte voort in Mekelenburg, en regt op Wismar aan, omtrent welke Stad, hy zig nedersloeg. De Koning van Deenemarke, insgelyks in de wapenen geraakt zynde, hadt den Hertog van Holstein gedwongen,

1675.

De Staaten verklaaren den oorlog aan Zweeden.

De Brandenburgschen behaalen merkelyke voordeelen op de Zweeden.

De Staaten voegen eenige schepen

(x) Zie Tweejaar. Geschied. bl. 607.
(y) Zie Tweejaar. Geschied. bl. 703, 704.

1675.

by de Deenschen. Deenemarke verklaart den oorlog aan Zweeden. Verscheiden' Verbonden.

gen, het Verbond, met Zweeden gemaakt, aftegaan. Ook bragt hy eenige schepen in zee, waarby de Staaten eenige anderen voegden, onder den Kommandeur Binkes. Deenemarke verklaarde Zweeden den oorlog, op den tweeden van Herfstmaand. Rostok werdt, eerlang, bezet by de Deenen. De Brandenburgschen veroverden Wallin, stormenderhand; doch werden, wat laater, genoodzaakt, 't beleg voor Karelstad op te breeken. De Bisschop van Munster, ook, voor eenigen tyd, met den Keizer (z), en sedert met Spanje en met de Staaten (a), in Verbond getreden zynde, hadt een Leger verzameld, welk, met eenige Brandenburgsche troepen vereenigd, in Breemen viel, en verscheiden' Plaatsen bemagtigde. Joan Fredrik, Hertog van Brunswyk-Lunenburg te Hanover, verliet, omtrent deezen tyd, het Verbond met Zweeden, en trof een Verdrag met Deenemarke, Brandenburg en Munster, waarby hy beloofde, in den tegenwoordigen oorlog tegen Zweeden, onzydig te zullen blyven (b). Doch hy sloot, daarna, een byzonder verdedigend Verbond met den Bisschop van Munster (c): in gevolg van welk, hy, eerlang, ook deel nam in den oorlog tegen Zweeden. De staat der zaaken tusschen Zweeden en Brandenburg veranderde zeer ten voordeele van den laatsten, tegen 't einde van den veldtogt (d).

De

(z) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 258.
(a) Tweejaar. Gesch. *bl.* 717. DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 308.
(b) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 305, 306.
(c) DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 312.
(d) Tweejaar. Gesch. *bl.* 482, 495-510, 529, 544, 606, 641-650, 660, 703-709, 733-748.

De Keurvorst veroverde Wolgast. De Deenen bemagtigden Wismar en Ribnits: en Karelstad werdt, in 't begin des volgenden jaars, veroverd door de Bondgenooten, die egter, kort te vooren, 't beleg van Stade hadden moeten opbreeken (e). 1675.

Holland en Friesland, die zo veel te draagen hadden in de lasten des oorlogs, werden, in Slagtmaand, bezogt, met eenen gevaarlyken Watersnood, veroorzaakt door eenen noordwestelyken storm, die, des nagts tusschen den vierden en vyfden, opstak. 't Water, ingevallen by de Helder, rukte een stuk van Huisduinen af, al 't Land tusschen Wieringen en de Zype overstroomende. By Hoorn, ging de zeedyk door, waardoor verscheiden dorpen onderliepen. Ook braken 'er gaten in den dyk tusschen Muiden en Naarden, die, toen de Franschen hier nog lagen, zeer omgewroet was. Te Amsterdam, stondt het water tot aan de waage op den dam, en spoelde over den nieuwen dyk. De Ydyk, tusschen Haarlem en deeze Stad, bezweek, omtrent het Huis ter Hart. Het doorgaan van den S. Aagtendyk zette een groot deel van Waterland onder. In Friesland en in Overyssel, werdt ook veel schade geleeden, door het doorbreeken der dyken (f).

XXVII. Watersnood, in Holland en Friesland.

Op den agtsten van Sprokkelmaand, was te Leiden, het eerste eeuwfeest der opregtinge van 's Lands Hooge Schoole, aldaar, plegtiglyk, gevierd, in de tegenwoordigheid des Prin-

Eeuwfeest der Hooge Schoole te Leiden.

(e) Tweejaar. Gesch. bl. 765-774. Memoires de Brandeb. p. 142-151.

(f) Tweejaar. Geschied. bl. 780.

1675. Prinsen van Oranje, die zig, met een jagt, van Zuilestein, derwaards hadt doen brengen (g).

Dood der Prinsesse Weduwe van Oranje.

De Prinses Weduwe van Fredrik Henrik overleedt, in den Haage, op den agtsten van Oogstmaand, in den ouderdom van drie-en-zeventig jaaren (h). *Zy was*, schryft Temple, *eene Vrouw van zulk een groot verstand, als ik 'er immer eene gekend heb.* Ook roemt hy haar, over haare spaarzaame en deftige hofhouding (i). Doch alle haare tydgenooten hebben zo gunstig niet van haar geoordeeld. Iemant, die, naar zyn eigen getuigenis, bekend was voor een' vriend en dienaar van het huis van Oranje (k), heeft zelfs durven schryven „ dat de „ Prinses Weduwe van zulk eenen werkzaa- „ men aart was, dat zy liever kwaad gedaan „ zou hebben dan ledig geweest zyn, en dat, „ als zy maar meesteres blyven kon, het haar „ om 't even was, wie 'er door verongelykt „ wierdt (l)."

De Hertog van Lotharingen sterft.

De Hertog van Lotharingen, die twee jaaren ouder was, overleefde haar omtrent zes weeken, stervende, midden in 't gewoel der wapenen, op den agttienden van Herfstmaand. Hy liet het regt op zyne verlooren' goederen zynen Zoon, Prinse *Karel*, na: die zig hieldt aan de Verdragen, welken, onlangs, met den ouden Hertog, gemaakt waren (m). Men wil, dat hy, kort voor zynen dood, tot zulk eenen laa-

(g) Tweejaar. Geschied. *bl.* 420.
(h) Tweejaar. Geschied. *bl.* 714.
(i) TEMPLE Memor. *bl.* 398.
(k) *Voiez* Memoir. de GUICHE *Livr.* II. *p.* 205.
(l) Memoir. de GUICHE *Livr.* II. *p.* 206.
(m) Tweejaar. Geschied. *bl.* 728.

laagen staat vervallen was, dat zyn gantsche Hofstoet, in een' Edelman van de Stal, een' Kamerling en een' jongen bestondt (*n*). 1675.

Abraham van Wicquefort, van wien wy, hiervoor (*o*), gewaagd hebben, werdt, op den vyfentwintigsten van Lentemaand, in den Haage, in hegtenis genomen, en, terstond, op de Voorpoorte van den Hove gelegd. Sommigen hebben aangetekend, dat hy gevat werdt, om dat hy de oorspronglelyke brieven, door Howard, uit Londen, herwaards geschreeven, niet toonen kon; hebbende hy dezelven, gelyk wy te vooren gemeld hebben, ter hand gesteld aan den Engelschen Sekretaris Williamson, en daardoor gelegenheid gegeven, tot eenig misnoegen, tusschen den Koning van Groot-Britanje en den Prinse van Oranje, zynen Neeve (*p*). Zeker is 't, ten minste, dat zyne Hoogheid oorzaak was, dat Wicquefort gevat werdt: hebbende den Prinse den Staaten van Holland aangediend ,, dat hy eenige schadelyke streeken en geheime briefwisseling in ,, syfer, beide binnens en buitens Lands, van ,, Wicquefort ontdekt hadt; die ook met Engeland verstand hadt gehouden, tot nadeel ,, van den Staat, en elders dingen geopenbaard, die tot eene gantsche omkeering van ,, 't Land dienen konden." De Prins hadt, hierom, geoordeeld, dat het Hof, naar gemoede, over den gevangen vonnissen moest. Ondertusschen, maakte dit vatten veel gerugts onder de uitheemsche Staatsdienaars (*q*); wel-

XXVIII. Wicquefort wordt gevangen.

Oorzaaken zyner hegtenis.

(*n*) TEMPLE Memor. *bl.* 397.
(*o*) *Bl* 341.
(*p*) BURNET *Vol.* I. *p.* 374, 375.
(*q*) Resol. Holl. 28 *Maart* 1675. *bl.* 47.

1675. welker sommigen oordeelden, dat men hierin het regt der volken geschonden hadt, alzo de gevangen, in den Haage, gehouden werdt voor een' Resident van den Koning van Poolen, en voor een' *Minister* der Hertogen van Brunswyk-Lunenburg. Maar de Staaten van Holland en de algemeene Staaten verstonden, dat hy, zynde een gebooren Hollander, in den jaare 1665, niet in Poolschen dienst getreden was, dan met uitdrukkelyk voorbeding, dat hy aan het gewoonlyk Regtsgebied der Staaten zou onderworpen blyven. Hy was, daarenboven, van 't jaar 1666 af, in byzonderen eed der algemeene Staaten geweest, van welken hy, als vertaaler van geheime papieren, eene jaarlyksche wedde getrokken hadt. De Staaten van Holland hadden hem ook tot Historieschryver van Holland aangesteld: uit al het welke men besloot, dat hy, met reden, voor 't Hof te regt gesteld was (r). Doch zyne kinderen en vrienden leverden, eerlang, twee Vertoogen in, waarby zy beweerden, „ dat hy, schoon een gebooren onderzaat der „ Staaten van Holland, zig het Regtsgebied „ dier Staaten hadt mogen onttrekken, en o- „ vergaan in dienst van uitheemsche Mogend- „ heden; dat de Staaten hun Regtsgebied wel „ voorbehouden hadden, toen hy zig als Re- „ sident van Poolen aangaf; doch niet, toen „ hy, als Minister van de Hertogen van „ Brunswyk-Lunenburg, erkend werdt: waar- „ uit zy besllooten, dat hy, ten minste in dee- „ ze

Zyne vrienden beweeren, dat Holland geen Regtsgebied over hem heeft.

(r) *Uit* Aant. *van den* Pens. Hop *van* . . *Maart* 1675. *MS.* Tweejaar. Geschied. *bl.* 530 *env.*

„ ze laatste hoedanigheid, vry was van der 1675.
„ Staaten Regtsgebied; dat men hem, wy-
„ ders, ontslaagen hadt van den eed, aan de
„ Staaten gedaan; toen hy, in 't jaar 1665,
„ Resident van Poolen werdt, en schoon hy,
„ sedert, ook den Staaten gediend hadt, en
„ van hun beloond was, kon hy, hierom, niet
„ geagt worden, aan hun onderworpen te zyn;
„ maar alleen aan zyne uitheemsche Meesters;
„ dat hy, eindelyk, niet beschuldigd werdt,
„ dan met dingen, die tot zynen pligt, als
„ uitheemsche Staatsdienaar, behoorden, of
„ die hem, ten minste, niet strafbaar maak-
„ ten voor den Regter (s)." Wicquefort zat, tot den zesden van Slagtmaand, eer hy zyn vonnis ontving. Toen werdt hy, door den Drost van 't Hof, van de Poorte gehaald, en tusschen twee Staaten-Boden naar de rolle geleid, daar hy tot eene eeuwige gevangenis verweezen werdt. De misdaad, hem te last gelegd, bestondt, voornaamlyk, in het houden van briefwisseling buitens Lands, ook, door omwegen, met vyanden van den Staat; en in het uitvorschen en overbrieven van de geheimen der Regeeringe, op veelerlei wyze (t).

Hy wordt tot eene eeuwige gevangenis veroordeeld.

Hy werdt, na 't hooren van zyn vonnis, wederom naar de Voorpoorte gebragt; daar hy zat, tot op den elfden van Sprokkelmaand des jaars 1679; wanneer hy, met behulp van de dienstmaagd des Cipiers, ontsnapte; met een wagen op Leiden, voorts naar Utrecht, en over Arnhem en Nieuwmegen, naar 't Hof van Bruns-

Hy ontkomt van de Voorpoorte.

(s) *Zie* Tweejaar. Geschied *bl.* 533 *enz.*
(t) Secr. Resol. Holl. 22 *Nov.* 1675. III. *Deel*, *bl.* 468. *Zie* Tweejaar. Geschied. *bl.* 782 *enz.*

1675. Brunswyk-Lunenburg, te Zelle, vertrok, daar hy tot Raad der Hertogen werdt aangesteld (u). Van hem heeft men eene *Historie der Vereenigde Nederlanden* van eenige jaaren, in de Fransche taale opgesteld, en gedeeltelyk nog ongedrukt. Doch zyn werk, de *Ambassadeur*, heeft hem nog meer vermaard gemaakt, onder de Staatkundigen. Kort na zyne ontkoming, verzogten hy, en de Hertog van Brunswyk-Lunenburg, zyn Meester, voor hem, om wederlevering zyner papieren. Doch men besloot, hier, geene verandering te maaken in 't vonnis, over hem geveld (v). Hy overleedt in 't jaar 1682, na dat hy, 's jaars te vooren, met verlof der Staaten, voor een' korten tyd, in Holland geweest was (w). In 't jaar 1689, werdt zyn Zoon, die den zelfden naam voerde als hy, in de hoedanigheid van *Secreet en Commissaris des Hertogs van Brunswyk-Lunenburg*, door de algemeene Staaten, erkend (x).

XXIX. De Groot wordt, door den Fiskaal, in regten betrokken, over onbehoorlyk schryven en spreeken.

Het vatten van Wicquefort bragt ook den gewezen Ambassadeur Pieter de Groot in eenige moeite. Hy was, na 't bedaaren van de hevigheid der tyden, door tusschenspraak van den Heere van Odyk, by den Prinse, die verklaarde, niets tegen hem te hebben (y), wederom in Holland gekomen, en woonde nu in den Haage. Doch terwyl hy buitens Lands zworf, hadt hy veele Brieven geschreeven aan Wicquefort, waarin hy zyne gedagten, over ver-

(u) Holl. Merc. *van 't jaar* 1679. *bl.* 115.
(v) Resol. Holl. 26 *April* 1679. *bl.* 519.
(w) *Voiez* l'Avertiss. *sur la* 2 *Edition de son* Ambassadeur.
(x) Resol. Holl. 26 *April* 1689. *bl.* 233.
(y) Lettr. *de* Mr. de Groot *du* 3e. *Nov.* 1e. *Dec.* 1673.

MR. PIETER DE GROOT,
Pensionaris der Stad Rotterdam,
Ambassadeur in Frankryk.

A. Schouman del. naar 't Origineel by den H.r M.r Adriaan Prins, Raad van Rotterdam enz. *J. Houbraken fecit.*

Is. Tirion excudit.

verscheiden' zaaken, den Staat en Regeering deezer Landen betreffende, vrymoediglyk, opende. Verscheiden' van deeze brieven werden, kort na dat Wicquefort zyn vonnis gekreegen hadt, den Staaten van Holland vertoond, door den Raadpensionaris Fagel. Men vondt geraaden, omze den Fiskaal, Mr. Joan Ruisch, in handen te stellen, met last, om het Regt der hooge Overheid tegen de Groot waar te neemen, zo als, in goede *Justitie*, zou bevonden worden te behooren (z). De Groot werdt, eerlang, gedagvaard voor 't Hof, en, verscheenen zynde, beschuldigd over onbehoorlyk schryven aan Wicquefort, en over onbehoorlyke onderhandelingen te Keulen, wegens 't werk der Vrede, met vreemde en zelfs met vyandlyke Ambassadeurs: om welke bedryven, de Fiskaal vorderde, dat hy verklaard werdt, misdaad van gekwetste Hoogheid begaan, en lyf en goed verbeurd te hebben. Doch de Groots Advokaaten (want zyne zaak werdt, in een gewoonlyk geding, bepleit) weezen, uitvoeriglyk, aan, dat hy niets geschreeven of gehandeld hadt, welk den naam van misdaad verdiende (a): waarop hy, door zyne Hoogheid en het Hof, den zevenden van Wintermaand des jaars 1676, vrygesproken werdt van de beschuldiging (b). Hy overleedt, omtrent anderhalf jaar hierna, op zyne Hofstede, buiten Haarlem, den tweeden van Zomermaand des jaars 1678 (c). Onder Wicque-

1675.

't Hof spreekt hem vry.

Hy sterft.

(z) Secr. Resol. Holl. 22 *Nov.* 1675. III. *Deel*, *bl.* 526.
(a) Pleydooy van MR. PIETER DE GROOT *MS.* en veele andere papieren.
(b) Holl. Merc. *van* 1676. *bl.* 217.
(c) Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 290. *Voiez* son eloge *dans* l'Ambassadeur *de* WICQUEFORT *Tom.* II. *p.* 454.

1675. queforts papieren, was ook gevonden eene Akte, waarby *Marinus van Crommon*, wegens Zeeland zitting hebbende ter algemeene Staatsvergaderinge, bekende, aan hem schuldig te zyn veertienhonderd zevenenzeventig guldens en negentien stuivers, voor eene zilveren vergulde *Toilette*, door Wicquefort, aan Crommons Huisvrouwe vereerd, uit aanmerking van eenige diensten, welken Crommon den Vorsten van Brunswyk en Lunenburg gedaan hadt: doch welke vereering Crommon verklaarde, niet te willen aanneemen, noch ook zyne Huisvrouw verpligten, om dezelve af te staan: weshalve hy, by handtekening, beloofde, dat hy 't beloop daarvan, ten allen tyde, aan Wicquefort voldoen zou. Doch men hieldt dit werk verdagt, ter Vergaderinge van Holland, en zogt, by Zeeland, te wege te brengen, dat Crommon uit de Vergadering der algemeene Staaten geweerd werdt (*d*), zonder dat my klaarlyk gebleeken is, hoe deeze zaak afliep.

XXX. De Koning van Groot-Britanje arbeidt, tot het openen der onderhandelingen over de Vrede.

Tegen 't einde van den veldtogt deezes jaars 1675, waar het verhaal van alle deeze byzonderheden ons een weinig afgebragt heeft, wendde de Koning van Groot-Britanje nieuwe poogingen aan, om de oorloogende Mogendheden tot vreedzaame gedagten, en tot het openen der onderhandelingen te Nieuwmegen te beweegen. Hy schreef, ten dien einde, aan de Koningen van Zweeden en Deenemarke. Ook zogt hy den Keizer over te haalen, tot het slaaken van Prinse Willem van Furstemberg, waarnaar Frankryk het openen der Vredehandelin-

gen

(*d*) Secr. Resol. Holl. 22 *Nov*. 1675. III. *Deel*, *bl*. 527.

ge verschooven hadt. Doch de Keizer hadt hier geene ooren naar. Eindelyk, haalde hy den Bisschop van Straatsburg, Broeder van Prinse Willem, over, om op den Koning van Frankryk te begeeren, dat hy den aanvang der Vredehandelinge, niet langer, geliefde te verschuiven, ter oorzaake van zyns Broeders gevangenis (*e*). 't Verzoek van den Bisschop, en vooral het aanhouden van den Koning van Groot-Britanje bragt Koning Lodewyk tot het besluit, om zyne Gevolmagtigden naar Nieuwmegen te zenden (*f*); doch daar verliepen nog eenige maanden, eer dit besluit ter uitvoeringe gebragt werdt. De Vrede tusschen Frankryk en de Staaten was niet moeilyk te treffen, sedert dat Lodewyk de XIV. genoodzaakt geworden was, genoegzaam alles, wat hy op de Staaten veroverd hadt, wederom te verlaaten: en sedert dat beide de Mogendheden overeen gekomen waren, om aan de wederzydsche onderzaaten de vrye Visschery toe te staan (*g*): 't welk byna als een begin van het ophouden der vyandlykheden kon worden aangemerkt. Doch tusschen Frankryk en Spanje was grooter verschil. De Spaanschen wilden alles gebragt hebben in den staat, waarin het by de Pyreneesche Vrede gesteld geweest was. Zy oordeelden, dat Groot-Britanje en de Staaten zo veel belang hadden, als zy, om de Vrede, op deeze voorwaarden, te doen sluiten, alzo de Spaansche Nederlanden niet genoeg beveiligd

1675.

Verschillende inzigten, over de voorwaarden der Vrede.

(*e*) Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* I, *p.* 42.
(*f*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 718, 757-765. TEMPLE Memoir. *bl.* 409.
(*g*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 651, 721.

1675. ligd waren, by de Akensche Vrede. De Franschen stonden, daarentegen, op de punten der Akensche Vrede, en op de behoudenis van het Franche Comté, ten ware men, in deszelfs plaatse, eenige Steden in de Spaansche Nederlanden of elders wilde afstaan. De Koning van Groot-Britanje was 't, na genoeg, eens, met den Koning van Frankryk. Hy verstondt, dat men zig aan de Akensche Vrede hadt te houden, mids Frankryk Aath, Charleroi en Oudenaarden afstondt tegen Aire en S. Omer, en het Franche Comté niet te rug gave, dan in verwisseling. Hy wilde zig, in zulk een geval, verbinden, tot het handhaaven der Vrede, en een vast Verbond sluiten met de Staaten, tot beveiliging der Spaansche Nederlanden. Ook zou hy zorg draagen, dat de Prins van Oranje in 't bezit bleeve van zyne goederen in het Franche Comté, onaangezien dit Graafschap aan Frankryk werdt afgestaan. Doch de Prins, hierover met Temple in gesprek geraakt, verklaarde „ dat hy het Franche Comté, met het „ gene hy daar bezat, wel aan Frankryk laaten „ wilde, zo men, daartegen, Doornik, Ryssel, „ Douai en Kortryk aan Spanje te rug wilde „ geeven." Temple hieldt hem voor, dat men 't Huis van Oostenryk ook niet te magtig maaken moest. Doch zyne Hoogheid hernam „ dat „ hiervoor geene vrees was, ten ware men buiten de Pyreneesche Vrede ginge, in welk „ geval, doch niet eer, hy zo goed Fransch „ zou zyn, als hy nu Spaansch was (*b*)."

Jenkins en de — Zo stondt het met het werk der Vrede, op het ein-

(*b*) TEMPLE *Memor. bl.* 401 *enz.*

einde deezes jaars, wanneer de Koning van Groot-Britanje, de handeling, als middelaar, willende voortzetten, den Ridder Jenkins afzondt naar Holland, met last, om zig, zonder uitstel, te begeeven naar Nieuwmegen, werwaards Temple hem spoedig volgen moest. Jenkins kwam, in 't begin van Louwmaand des jaars 1676, in den Haage, en nam, op den agtsten, de reis aan naar Nieuwmegen. De Staatsche Gevolmagtigden, Beverningk en van Haren, volgden hem, den twintigsten (*i*), en waren de eersten van de gezanten der oorloogende Mogendheden, die op de handelplaats aankwamen. Temple bleef nog eene wyle in den Haage, om de Paspoorten voor de Gevolmagtigden af te wagten, die allen, aan hem gezonden, en, door hem, goedgekeurd zynde, aan de byzondere Gevolmagtigden, uitgeleverd moesten worden. Doch hy vondt, in de Paspoorten, door Frankryk herwaards geschikt, twee voornaame gebreken, die het openen der onderhandelingen te Nieuwmegen, eenen geruimen tyd, vertraagden. Zy gaven den Gevolmagtigden geene vryheid, om, op eigen Paspoort, * renboden af te zenden aan hunne byzondere Hoven: 't welk men, tot het beter voortzetten der Vredehandelinge, volstrekt noodzaakelyk hieldt. Ook werdt den Hertog van Lotharingen zyn gewoonlyke titel niet gegeven, ter oorzaake dat Frankryk voorgaf een regt te hebben op dit Hertogdom, waarvan men, nimmer te vooren, hadt hooren gewaagen. De Koning hadt den overleeden Vorst altoos Hertog ge-

1675.

Staatsche Gevolmagtigden Beverningk en van Haren komen te Nieuwmegen.

1676.

Verschil over de Paspoorten.

* *Couriers.*

(*i*) Holl. Merc. *van* 1676. *bl.* 2.

1676. genoemd, en met den naam van *Broeder* vereerd. Doch hy noemde den tegenwoordigen Hertog slegts *Prins Karel* en *Neef*. Alle de Bondgenooten, de Keizer, Spanje en de Staaten, waren 'er zeer op gesteld, dat de Hertog zynen gewoonlyken titel kreeg. De Oostenrykschen verklaarden, dat, zo zulks niet geschiedde, de Vredehandeling geenen voortgang hebben zou. De Koning van Groot-Britanje zogt dien van Frankryk te beweegen tot toegeeflykheid. Doch het Fransche Hof bleef onverzettelyk. Men merkte de Vredehandeling, derhalve, aan, als byna afgebroken, eer zy begonnen was. Ruvigni, Fransche Gezant te Londen, sloeg, eindelyk, een' middelweg voor, welken hy vertrouwde, dat den Bondgenooten genoegen geeven zou; hierin bestaande, dat de Koning van Groot-Britanje, als middelaar, alle de Paspoorten geeven zou, en de titels stellen, naar zyn welgevallen (*k*). Van Beuningen zelf oordeelde, dat de Staaten, zyne Meesters, hiermede te vrede zouden zyn. Ook verklaarden zy, naderhand, dat zy 'er, van hunne zyde, in zouden konnen bewilligen; doch dat 'er hunne Bondgenooten niet van hooren wilden. De Vredehandeling bleef dus, ter oorzaake van dit geschil over de Paspoorten, drie geheele maanden, opgeschort (*l*): terwyl beide de partyen zig gereed maakten, tot het openen van den veldtogt.

De Vredehandeling blyft opgeschort.

(*k*) Act. de la Paix de Nimeg. *Tom*. I. *p*. 88, 94, 97, 99, 101, 106.
(*l*) TEMPLE Memor. *bl*. 412-419.

VA-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZESENVYFTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Togt van de Ruiter naar Sicilie. Zeeslagen. De Ruiter sneuvelt. Nederlaag by Palermo.* II. *De Franschen veroveren Condé en Bouchain. Oranje belegert Maastricht. Verlaat de Stad wederom.* III. *Staat des oorlogs in Duitschland. Krygsbedryven in 't Noorden. Kajana gewonnen, en wederom verlooren.* IV. *Aanvang der Vredehandelinge te Nieuwmegen. Inzigten en belangen van Frankryk, het Huis van Oostenryk, Zweeden, Deenemarke, Brandenburg en de Staaten.* V. *De Franschen zoeken de Staatschen te beweegen tot afzonderlyke handeling. Hun gesprek met Temple.* VI. *De uitgestrektheid van den onzydigen grond buiten Nieuwmegen geregeld. Orde tot behoudenis der ruste in de Stad. Verschil over den titel en rang der Keurvorsten.* VII. *Frankryk handelt met Munster en Hanover. Temples voorslag afgeweezen. Opening van Beverningk. De Prins wordt, in blaauwboekjes, beschimpt.* VIII. *Argwaan der Franschen. Gesprek tusschen den Prinse en Temple.* IX. *Overlevering en onderzoek der Volmag-*

 ten,

ten, te Nieuwmegen. X. *Verdere onderhandeling tusschen den Prinse en Temple. Gesprek tusschen Temple en den Raadpensionaris Fagel. De Prins verklaart zig tegen eene afzonderlyke vrede. Ontwerp van Koning Karel den II.* XI. *Staat der handelinge, te Nieuwmegen. Wederzydsche eischen.* XII. *Valenchyn en Kameryk veroverd, door de Franschen. S. Omer belegerd. Slag by Mont-Kassel. S. Omer verlooren. Ook S. Guilain. Charleroi vergeefs belegerd, door den Prinse.* XIII. *Krygsbedryven in Duitschland. In Katalonie. In 't Noorden.* XIV. *Tabago verlooren. Schade in Groenland. Verdrag met Algiers.* XV. *Kerkelyke onlusten, in Zeeland en in Holland.* XVI. *Twist tusschen Groningen en de Ommelanden.* XVII. *Moeite te Deventer. Beweeging in Friesland.* XVIII. *Oostfriesche onlusten.* XIX. *'t Parlement in Engeland dringt op oorlog met Frankryk. De Franschen slaan een lang Bestand voor. Zy handelen afzonderlyk, met de Staatschen.* XX. *Huwelyk van den Prinse van Oranje met de Prinsesse Maria, Dogter des Hertogs van York. Argwaan hierover opgevat, by sommigen.* XXI. *Verbonden met Groot-Britanje. Bevorderen de Vrede niet. Verbond met den Keurvorst van Brandenburg.* XXII. *Gend, Yperen en Leuven veroverd door de Franschen. Oproer aan den Zaankant.* XXIII. *Voorslag des Konings van Frankryk, tot vrede. Handeling der Staaten in Engeland.* XXIV. *Wapenschorsing voor zes weeken.* XXV. *Voorval, welk de Vrede byna hoopeloos maakt. Nieuw Verbond met Groot-Britanje. De Prins trekt naar 't Leger.* XXVI. *De hoop op vrede*

her-

herleeft. Loos beleid der Franschen. XXVII. *De Vrede tusschen Frankryk en de Staaten wordt getekend. Inhoud der Verdragen van Vrede en Koophandel.* XXVIII. *Veldslag by S. Denys. Aanmerkingen over den zelven.* XXIX. *De Vrede tusschen de andere oorloogende Mogendheden wordt, insgelyks, gesllooten.* XXX. *Aanmerkingen over den uitslag der Vredehandelinge, ten opzigte van Frankryk, de Bondgenooten en de Staaten.*

SPanje, de handen te vol werks hebbende aan het dempen van den opstand in Sicilie, hadt de Staaten, reeds voor eenen geruimen tyd, aangezogt, om eenige schepen te hulpe. De Staaten hadden, hierop, in den Zomer des voorleeden jaars, besllooten, de Ruiter, met agttien Oorlogsschepen en eenige mindere vaartuigen, te zenden naar de Middellandsche zee. Hy was, in Oogstmaand, uitgeloopen; doch niet voor 't einde van Herfstmaand, gekomen voor Kadix, daar hy brieven vondt van de Koninginne-Regente, hem vergende, te zeilen naar Ivika, en Don Jan van Oostenryk, die, sedert eenigen tyd, ten Hove in ongunst geweest was, van daar af te haalen, en naar Sicilie te voeren. Doch eer hy dit verrigten kon, hadt Koning Karel, die, nu volle veertien jaaren bereikt hebbende, de Regeering, in persoon, aanvaard hadt (*a*), Don Jan wederom ten Hove ontbooden. De Ruiter kreeg, derhalve, nieuwen last van 't

1676.

Togt van de Ruiter naar Sicilie.

(*a*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 744.

1676. 't Hof, om op Don Jan te wagten. Doch deeze schreef, eerlang, dat zyne reis moest opgeschort blyven, om ziekte. De Ruiter verzeilde toen naar Sardinie, en kwam, eerst tegen 't einde van Wintermaand, te Melasso in Sicilie aan. Van hier vertrok hy, sedert, naar de zuidzyde des Eilands, van meening om daar te passen op de Fransche Vloote, die, van Toulon, in zee gestoken zynde, op den agtsten van Louwmaand deezes jaars, tusschen de Eilanden Stromboli en Salino, slaags raakte met de Ruiter. De stryd duurde tot aan zonnen ondergang, wanneer men een groot Fransch Oorlogsschip zag zinken. Te vooren, waren 'er verscheiden' Fransche branders in den grond geschooten. Voorts, hadt men elkanderen merkelyke schade gedaan aan scheepen en scheepswant. Montesarchio, daarna, met negen Spaansche schepen, by 's Lands Vloote gekomen zynde, besloot men, het gevegt met de Franschen, wier Vloot veel sterker was dan de vereenigde Spaansche en Staatsche, te ontwyken, zo 't mogelyk ware, en naar Palermo te zeilen; doch alzo de wind dit niet toeliet, keerde de Ruiter, eerlang, wederom naar Melasso. Midlerwyl, was de Fransche Vloot, het gantsche Eiland Sicilie omgezeild hebbende, gekomen voor Messina. De Ruiter, toen geene kans ziende, om hier meer dienst te doen met 's Lands schepen, die ook, alleen voor den tyd van zes maanden, beloofd waren aan Spanje, besloot, naar 't Vaderland te keeren. Doch de *Markgraaf van Villa Franca*, Onderkoning van Sicilie, zogt hem van dit besluit af te trekken. De Ruiter

Slag tusschen Stromboli en Salino.

liet

1676.

liet zig, eindelyk, beweegen, om ten minste vooraf eens te Napels aan te zeilen: en ontving, onder weg, schryvens van den Prinse van Oranje, waarby hem belast werdt, nog niet te rug te keeren. Hy zeilde hierop voort naar Napels, daar hy den Onderkoning bewoog, eenige Hongarische Predikanten, die op de galeien zaten, in vryheid te stellen (*b*). Van Napels, keerde hy naar Palermo, en, eerlang, met de Spaansche Vloote vereenigd, naar Melasso. Toen werdt beslooten, naar Messina te zeilen, en iet op deeze Stad of op Augusta te onderneemen. Doch hiervan kwam niets, alzo de Franschen te zeer op hunne hoede waren. Maar op den twee-entwintigsten van Grasmaand, raakten de vereenigde Vlooten, in 't gezigt van den berg Etna, slaags met de Fransche, onder den *Heere du Quesne*. 't Gevegt begon, ten vier uuren na den middag: en werdt terstond zeer scherp, tusschen de wederzydsche voortogten. Doch de Spaanschen hielden zig zeer agterlyk. De stryd hadt naauwlyks een half uur geduurd, toen de Ruiter, staande op 't Zonnedek, geraakt werdt van een' kogel, die hem het voorste gedeelte van den linker' voet wegnam, en de twee pypen van 't linker been, pas boven de enkel, aan stukken sloeg. Hy stortte, hierop, van 't Zonnedek, zeven voeten benedenwaards, zonder zig egter merkelyk te bezeeren door den val. 't Gevegt ging, ondertusschen, zynen gang. De Spaanschen mengden 'er zig, eerlang, in, en

Tweede slag in 't gezigt van den berg Etna.

De Ruiter wordt gekwetst.

(*b*) Brandt de Ruiter, *bl.* 911-964. *Voiez aussi* Memoir. du Comte de Forbin *Tom.* I. *p.* 12.

1676. en 't gelukte den vereenigden Vlooten, de Fransche te doen afhouden en de wyk neemen. Men vervolgdeze, tot agt uuren des avonds: waarna 's Lands Vloot, in de baai van Siragossa, oudtyds Siracusa, ten anker kwam. De Koning van Spanje hadt de Ruiter, kort te vooren, vereerd met den titel van *Hertog*, en met een jaargeld van tweeduizend dukaaten. Doch hy kreeg, meent men, nimmer kennis van deeze gunst. Zyne wonden stonden, in 't eerst, redelyk; doch op den vierden of vyfden dag na den slag, werdt hy, door eene koortse, overvallen, die hem dermaate verzwakte, dat hy, den negenentwintigsten van Grasmaand, des avonds tusschen negen en tien uuren, binnens boords, in de baai van Siragossa, overleedt. De Spaansche en Staatsche Vlooten, sedert naar Palermo gezeild, raakten, den eersten van Zomermaand, in een nieuw gevegt met de Franschen, en leeden merkelyk verlies aan schepen en bevelhebbers (*c*). Onder anderen, werdt, even voor 't eindigen van den slag, de Vice-Admiraal de Haan doorschooten. Hierna, werden 's Lands schepen, te Palermo, agter de moelje gelegd. In Oogstmaand, vertrokkenze naar Napels, vanwaar zy, eerst naar Kadix, en, eindelyk, in Slagtmaand, naar 't Vaderland keerden: alwaar zy, door ysgang genoodzaakt geweest zynde in Engeland in te loopen, niet voor 't einde van Louwmaand des jaars 1677, aankwamen. Het Lyk van den Admiraal de Ruiter werdt naar Amsterdam gevoerd, en, op 's Lands kosten,

De Fransche Vloot wykt.

De Ruiter sterft.

Nederlaag der vereenigde Vlooten by Palermo.

(*c*) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 10.

MICHIEL DE RUITER,
Hertog, Ridder enz,
Luitenant-Admiraal-Generaal
van Holland en West-friesland.

J. M. Quinkhard pinxit, naar 't Origineel by Mevrouw de Wilhem, Kleindogter van den Admiraal. *J. Houbraken fec.*

Is. Tirion excudit.

ten, ter aarde besteld, in 't Koor der Nieuwe Kerke, daar hem, eerlang, een treffelyk Gedenkteken van marmer opgeregt werdt, in welks opschriften, zyne kundigheid in 't stuk van zeeoorlogen, zyne dapperheid, trouwe en geluk, hooglyk, geroemd worden (*d*). Ook hebben vreemden hem genoemd den grootsten Zeeoverste zyner eeuwe, en den trouwsten dienaar, dien eenige Staat immer hebben kon (*e*). 1676.

De Veldmaarschalk Wirtz, in den Zomer des jaars 1674, zyn ampt nedergelegd hebbende, en, met der woon, vertrokken zynde naar Hamburg (*f*), overleedt aldaar, in 't begin van Grasmaand deezes jaars 1676 (*g*). Wirtz sterft.

Te lande, werdt de veldtogt des jaars 1676, van de Fransche zyde, geopend met het beleg der Stad Condé in Henegouwen, welk, in Grasmaand, ondernomen werdt. De Koning van Frankryk kwam, in persoon, voor de Stad, die, binnen zes dagen, overging, op den zevenentwintigsten. Toen sloeg de Hertog van Orleans, die Crequi onder zig hadt, het beleg voor Bouchain. De Prins van Oranje, het Leger der Staaten gevoegd hebbende by dat der Spaanschen, onder den Hertoge van Villa Hermosa, legerde zig, eerlang, in 't gezigt des vyands. Men verwagtte toen eenen beslissenden veldslag. Ook schryven sommigen, dat de Franschen dien zogten; doch dat hy, door den

II. De Koning van Frankryk verovert Condé en Bouchain.

(*d*) Brandt de Ruiter, *bl.* 965-1014. Holl. Merc. *van* 1676. *bl.* 30, 51, 95, 151.
(*e*) Temple Memor. *bl.* 420.
(*f*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 174.
(*g*) Holl. Merc. *van* 1676. *bl.* 69.

1676. den Prinse van Oranje, ontweeken werdt (*h*). Anderen meenen, dat de Prins gereed genoeg was om te slaan, doch wederhouden werdt, door de Spaanschen; of dat, mogelyk, de Franschen en de Bondgenooten beide den slag schuwden (*i*). Wat 'er van zy, de Bondgenooten, die 't voornaamlyk gemunt hadden op het ontzetten van Bouchain, bereikten hun oogmerk niet. De Stad gaf zig over, op den twaalfden van Bloeimaand: waarna de Koning wederom naar Frankryk keerde, 't bevel over zyn Leger laatende aan den Maarschalk van Schomberg (*k*).

De Prins van Oranje belegert Maastricht.

Het vereenigd Leger trok, sedert, in 't Land van Aalst; daar 't eene poos leggen bleef. Midlerwyl, viel 'er, nu en dan, een schutgevegt voor, tusschen de twee partyen. Doch, in 't begin van Hooimaand, brak de Prins op, trekkende, over Halle, naar Nivelle, en voorts naar Maastricht, welke Stad hy voorhadt den vyand te ontweldigen. Hy sloeg 'er zig voor neder, op den zesden. Doch daar verliepen eenige dagen, eer hy de Stad sterk genoeg aantasten kon, by mangel van geschut, welk langzaam aankwam. Toen men 't eindelyk bekomen hadt, werdt Maastricht hevig beschooten en bestormd. De Prins van Oranje en de jonge Ryngraaf, wien 't bevel over de Plaats, welk zyn Vader eertyds gehad hadt, was toegezeid, waren de eersten in 't aanvallen. Doch de belegerden weerden zig, met geene mindere dapperheid, onder *de Calvo*, die de bezetting

(*h*) DANIEL Journal *p.* CXXIV.
(*i*) TEMPLE Memor. *bl.* 465, 466.
(*k*) Holl. Merc. *van* 1676. *bl.* 61-64, 79-82.

1676.

ting geboodt, in plaatſe van den Maarſchalk d'Eſtrades. De belegeraars vermeeſterden, niet zonder zwaar verlies, verſcheiden' buitenwerken; doch die van binnen verzuimden niet, van tyd tot tyd, nieuwe afſnydingen te maaken, en hierdoor den Prinſe van Oranje nieuw werk te verſchaffen (*l*). In eenen der aanvallen, werdt zyne Hoogheid, ligtelyk, gekwetſt in den arm (*m*). Wat laater, ontving de Ryngraaf een gevaarlyker wonde, omtrent het regter ſchouderblad, waaraan hy, kort daarna, overleedt. Hierop ontſtondt eene zwaare ziekte in 't Leger, die, zo ſommigen ſchryven, meer volks wegnam, dan de geduurige aanvallen. De Prins van Oranje hieldt het egter uit voor de Stad, tot op het einde van Oogſtmaand; doch toen, verneemende, dat de Maarſchalk van Schomberg, die, midlerwyl, Aire hadt doen inneemen door des Humieres (*n*), in aantogt was, om Maaſtricht te ontzetten, beſloot hy tot het opbreeken van 't beleg. De veldtogt in de Nederlanden eindigde hiermede, van wederzyde (*o*). De Prins ſchreef het verlaaten van Maaſtricht voornaamelyk toe aan gebrek van volk, zynde de Duitſche hulpbenden niet opgekomen, gelyk men verwagt hadt. Ook begon hy, ſchryft Temple, van toen af, te wanhoopen aan eenen gelukkigen uitſlag van den oorlog, ter oorzaake van de onzekere en traage beſluiten der

De jonge Ryngraaf ſneuvelt.

Aire verlooren.

't Beleg van Maaſtricht wordt opgebroken.

(*l*) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 146, 162.
(*m*) Reſol. Holl 27 *July* 1676. *bl.* 278.
(*n*) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 131.
(*o*) Holl. Merc. *van* 1676. *bl.* 61, 79, 102, 131, 134, 155. 162. DANIEL Journal *p.* CXXV.

1676. der Duitſche, en van de zwakheid der Spaanſche Bondgenooten (*o*). De Franſchen waren zeer bekommerd geweeſt voor 't verlies van Maaſtricht. De Ambaſſadeurs des Konings op de Vredehandeling te Nieuwmegen ſchreeven, den eenentwintigſten van Oogſtmaand, aan Pompone: „ Zo de Staaten Maaſtricht in„ neemen, zullenze onhandelbaar worden, „ en zig niet meer bekreunen met de Vrede„ handeling, ten ware, om de Spaanſchen te „ doen herkrygen, 't gene zy, in den oorlog, „ verlooren hebben(*p*)." En den agtentwintigſten: „ Indien myn Heer de Prins van Oran„ je hier het hoofd ſtoot, zal zyn gezag af„ neemen in den Vereenigden Staat, en hy zal „ zig niet zo ſterk kanten konnen tegen het „ voortzetten der Vredehandelinge, als hy, „ tot hiertoe, gedaan heeft (*q*)." Men kan, derhalve, ligtelyk, bezeffen, dat de tyding van het opbreeken van 't beleg hen zeer verheugd heeft (*r*). Het vereenigd Leger hieldt het veld nog eenigen tyd, zig eerſt te Waveren, en daarna tuſſchen Tienen en Leuven nederſlaande: doch het werdt, in 't midden van Wynmaand, naar de Winterkwartieren gezonden (*s*).

Terwyl Maaſtricht nog belegerd was, deedt een Franſchman van herkomſt, die in 't Land van Voorne woonde, den Franſchen Gezanten te Nieuwmegen eenen voorſlag, om den Brie-

(*o*) TEMPLE Memor. *bl.* 466-468.
(*p*) D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 164.
(*q*) D'ESTRADES *Tom* VII. *p.* 179.
(*r*) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 184, 187.
(*s*) Holl. Merc. *van* 1676. *bl.* 176, 192.

Briele, Willemſtad en Geertruidenberg te bemagtigen. Men ſchreef 'er over aan den Koning; doch hy kon geen gebruik maaken van deeze opening, alzo hy geene ſchepen hadt, omtrent de kuſt van Holland (*t*). 1676.

In Duitſchland, was de kryg, dit jaar, zo ſterk niet voortgezet, als het voorgaande. Het Keizerlyk Leger ſtondt nu onder het bevel van den Hertoge van Lotharingen, het Franſche onder dat van den Hertoge van Luxemburg, zynde den Prinſe van Condé, onder voorwendſel van onpaſſelykheid, gekeerd naar Frankryk. De Hertog van Lotharingen, zyne troepen, in Bloeimaand, by Lauterberg, hebbende ſamengetrokken, ſloeg, in Zomermaand, het beleg voor de ſterke Veſting Filipsburg, welk, tot over 't midden van Herfſtmaand, duurde, wanneer de Plaats zig, by verdrag, opgaf (*u*). Hierby bepaalden zig genoegzaam de krygsbedryven van eenig gewigt in Duitſchland; die, over 't geheel, zo weinig ten voordeele van de Keizerſchen waren uitgevallen, dat zy zig wederom genoodzaakt zagen, de winterlegeringen te betrekken, aan de regter zyde des Rynſtrooms (*v*).

III. Staat des oorlogs, in Duitſchland.

Maar de Bondgenooten ſlaagden, beide ter zee en te lande, gelukkiger, in hunne onderneemingen tegen de Zweeden. In 't voorjaar, hadden de Brandenburgſchen de Zweedſchen geſlaagen in 't Eiland Wollin, welk zy gezogt hadden te herwinnen. Daarna bemagtigde de Keur-

Krygsbedryven in 't Noorden.

(*t*) D'Estrades *Tom.* VII. *p.* 144, 171.
(*u*) D'Estrades *Tom.* VII. *p.* 203. Holl. Merc. *van* 1676. *bl.* 22, 55, 67, 81, 107-111, 139, 163, 180, 202.
(*v*) Temple Memor. *bl.* 469.

1676. Keurvorst Anklam, en blokkeerde Stettyn, tegen 't einde des jaars. De Deensche en Staatsche Vlooten deeden den Zweeden ook merkelyke afbreuk. De Staatsche schepen stonden onder 't bevel van den Luitenant-Admiraal Tromp. De Deenschen onder den Admiraal *Niels Juhl.* Zy veroverden verscheiden' Zweedsche Oorlogsschepen: zy bemagtigden het Eiland Gotland, en raakten, in Zomermaand, tweemaalen in gevegt met de Zweedsche Vloote, onder den Ryksraad *Krues*: de eerste reize, met kleine schade van wederzyde; doch de tweede reize, met merkelyk nadeel aan de zyde der Zweeden. Krues vloog in de lugt met zyn schip: waarna de Zweedsche Vloot op de vlugt gejaagd, en, tot onder 't Liedt van Stokholm, vervolgd werdt. Verscheiden' vyandlyke schepen raakten toen op strand. De overwinning viel voor, op den elfden van Hooimaand. Tromp, die, in 't voorleeden jaar, door den Koning van Groot-Britanje, *Baron* gemaakt was (*w*), werdt, na deezen voorspoedigen zeeslag, door den Koning van Deenemarke, tot den Graaven-stand verheeven, en met de Ridder-orde van den Olifant vereerd. Op 't einde des jaars, viel 'er, by Malmoe, nog een scherp gevegt te lande voor, tusschen de Zweeden en Deenen, waarvan de uitslag onzekerder was. Immers, beide de partyen schreeven zig de overwinning toe (*x*). De Bondgenooten oorloogden ook gelukkiglyk, in 't Stigt Breemen, welk zy den

(*w*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 515.
(*x*) Holl. Merc. *van* 1676. *bl.* 77, 90, 114, 117, 143, 165, 184, 195, 208, 222.

den Zweeden geheellyk ontweldigden (y). 1676.

De Kommandeur Jakob Binkes, die zig, met eenige Staatsche schepen, omtrent de Fransche Volkplantingen in Westindie, ontrhieldt, bemagtigde, in 't begin van Bloeimaand, het Eiland Kajana, en behaalde, daarna, in deezen oord, nog eenige andere voordeelen op de Franschen (z). De Graaf d'Estrées hernam egter Kajana, op den eenentwintigsten van Wintermaand (a). Ten einde des jaars, mogt men mogelyk rekenen, dat de voordeelen en nadeelen, behaald en geleeden door de twee groote Verbonden, het Fransche en het Duitsche, aan verscheiden' oorden, elkanderen omtrent evenaarden. Frankryk hadt drie Steden gewonnen in de Spaansche Nederlanden, en Maastricht zien verlaaten. Doch Zweeden hadt, daarentegen, wederom veel verlooren, te water en te lande.

Kajana gewonnen en wederom verlooren.

De wisselvalligheid der wapenen, geduurende den tegenwoordigen veldtogt, hadt merkelyken invloed op de Vredehandeling te Nieuwmegen, die eindelyk begonnen was. In 't midden van Bloeimaand, terwyl het Fransche Leger in optogt was, en de Prins van Oranje ook gereed, om te velde te trekken, ontving Temple, op 't onverwagtst, de begeerde Paspoorten voor de Gevolmagtigden des Hertogs van Lotharingen, uit Frankryk, waarin de gevorderde benoemingen van *Hertog* en *Broeder* gebruikt waren (b). Alle de Paspoorten wer-

IV. Aanvang der Vredehandelinge te Nieuwmegen.

(y) D'Estrades *Tom.* VII. *p.* 148.
(z) Holl. Merc. *van* 1676. *bl.* 128, 151, 190.
(a) Daniel Journal *p.* CXXVIJ. Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 76.
(b) *Voiez* Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* I. *p.* 110, 112, 113.

1676. werden, hierop, voor het einde der maand, uitgewisseld. Doch eenige Gezanten der Bondgenooten bewoogen de Staaten, om nieuwe Paspoorten te begeeren voor den Hertoge van Nieuwburg en andere Vorsten, die zig nog in het Duitsche Verbond zouden mogen begeeven. Maar Temple wees aan, dat zulk een onbepaald verzoek niet redelyk ware, hebbende den Koning, zynen Meester, zig alleenlyk verbonden, om Paspoorten te leveren voor de verschillende partyen, te vooren genoemd; niet onbepaaldelyk voor allen, die naderhand zouden mogen genoemd worden. De Staaten veranderden, hierop, van gedagten, verzoekende alleenlyk Paspoorten voor den Hertoge van Nieuwburg, die Temple beloofde, te zullen bezorgen. 't Stiet, ondertusschen, den Bondgenooten zeer, dat de Staaten niet styver gestaan hadden, op Paspoorten zonder bepaaling. Sommigen hunner Gezanten in den Haage drongen 'er zo sterk op, dat één der Leden van den Staat hun afvraagde, *of zy 't dan toegelegd hadden om hen, door 't graauw te doen verscheuren?* uit welk zeggen alleen, klaar genoeg te bespeuren was, hoe zeer men hier verlangde naar vrede (*c*).

De Paspoorten worden uitgewisseld.

Na 't uitwisselen der Paspoorten, begaven de Gevolmagtigden van Frankryk, die, reeds eenen geruimen tyd, te Charleville, getoefd hadden (*d*), zig naar Nieuwmegen, daar zy allen drie aankwamen, voor 't einde van Zomermaand (*e*). Temple vertrok, den agtsten van Hooi-

De Fransche Ambassadeurs komen te Nieuwmegen.

(*c*) TEMPLE Memor. *bl.* 421-424.
(*d*) TEMPLE Memor. *bl.* 411.
(*e*) D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 1. Holl. Merc. van 1676. *bl.* 127.

Hooimaand, ook, uit den Haage, naar de handelplaats; doch de Keizersche, Spaansche en andere Gevolmagtigden bleeven nog eenige maanden agter. 't Liet zig aanzien, dat de Vredehandeling, die, genoegzaam eeniglyk, afhing van den uitslag des oorlogs aan veele oorden, van langen duur zyn zou. De belangen en inzigten der handelende Mogendheden verschilden te zeer, om eene spoedige vrede te konnen verwagten. Frankryk toonde zig zeer genegen om te sluiten, en hadt, voor 't aanvangen van den veldtogt, den Hertoge van Lotharingen de Paspoorten toegestaan, die zo lang geweigerd geweest waren. De Fransche Gezanten waren, na de Staatschen, de eersten te Nieuwmegen. Doch men wist aan 't Fransche Hof wel, dat de Keizer en Spanje niet zouden willen sluiten, dan op voorwaarden, die zy zelven niet verwagten konden, dat de Koning van Frankryk zou willen toestaan, zo hy 'er niet, door eenigen merkelyken tegenspoed zyner wapenen, toe gedrongen werdt. De geneigdheid tot vrede, welke de Franschen vertoonden, strekte, derhalve, voornaamlyk, om den een' of den anderen der Bondgenooten, en byzonderlyk de Staaten, te beweegen tot afzonderlyke handeling. Met zulk een inzigt, begavenze zig naar Nieuwmegen, toen 'er, behalve de Engelschen, nog geenen dan Staatsche Gevolmagtigden waren, hoopende deezen, ligter dan eenige anderen, te zullen beweegen tot een byzonder verdrag, en, daardoor, het vertrouwen onder de Bondgenooten, en de kragt van 't Bondgenootschap te zullen verbreeken. Het Huis van Oostenryk,

1676.

Inzigten der oorloogende Mogendheden op de Vredehandeling: en wel van Frankryk,

het Huis

1676. daarentegen, tot hiertoe, verlooren hebbende by den oorlog, hoopte op eenen beteren uitslag van den tegenwoordigen veldtogt, en toonde zig, hierom, gantsch ongeneigd tot het voortzetten der Vredehandelinge. Beide de Keizer en Spanje deeden hun best, om alle afzonderlyke handeling te stremmen. De Spaanschen vleiden zig, dat het belang, welk Groot-Britanje hadt, by de behoudenis der Spaansche Nederlanden, het Parlement, en, eindelyk, den Koning zelven beweegen zou, om den voortgang der Fransche wapenen te stuiten, en met de Staaten samen te spannen, tot het verkrygen van eenen voormuur voor de Vereenigde Gewesten, waarin de veiligheid van den Staat, en gevolgelyk ook van Groot-Britanje, geoordeeld werdt, gelegen te zyn.

van Oostenryk,

Zweeden,

De Zweeden, schoon zy ook veel by den oorlog geleeden hadden, verlangden egter, ernstelyk, naar vrede. Frankryk was te afgelegen, en niet magtig genoeg ter zee, om hun merkelyk te ondersteunen: waarom zy hoopten, hunne rekening beter te zullen vinden by een verdrag, dan by 't voortzetten des oorlogs. In 't handelen over eene algemeene vrede, zouden, dagtenze, de voordeelen en nadeelen der twee partyen, tegen elkanderen, in de weegschaal, gelegd worden, en in zulk eene gelegenheid, kon Frankryk hun merkelyken dienst doen, door iet af te staan, om hen iet te doen te rug krygen. Doch de Koning van Deenemarke en de Keurvorst van Brandenburg, wien 't geluk der wapenen, merkelyk, medegeloopen was, neigden sterk tot het voortzetten des oorlogs. Zy merkten de

Deenemarke, Brandenburg, en

Zwee-

Zweeden aan, als zwak en inwendig verdeeld, 1676.
en vleiden zig, dat zy hen, in den tegenwoordigen veldtogt, zouden konnen verdryven uit Duitschland. De Staaten, eindelyk, zogten de Vrede ernstelyk. De oorlog stremde den koophandel, daar 's Lands welvaart aan hing, en hadt, sedert eenige jaaren, 's Lands geldmiddelen zo geweldig gedrukt, dat men naauwlyks wist, hoe menze langer in orde houden zou. 't Invoeren van nieuwe, of 't verhoogen der oude belastingen kon bezwaarlyk geschieden, zonder vrees voor oproer, waarvan men, zelfs in Wynmaand deezes jaars, bevinding hadt, ter gelegenheid van 't verhoogen der wynpagt, en 't vergen van eenen eed om niet te sluiken, van wynkoopers en tappers (*f*). Men hadt dan, hier te Lande, gewigtige redenen, om naar vrede te haaken; doch men durfde zyne Bondgenooten zo ligt niet verlaaten, en te minder, om dat men noch Frankryk, noch zelfs Groot-Britanje zo zeer durfde vertrouwen, dat men van een van beide zou hebben willen afhangen, na 't sluiten der Vrede. Alle deeze verschillende inzigten en belangen moesten de Vredehandeling moeilyk maaken. Hier kwam nog by, dat de Koning van Groot-Britanje, die, door eenigen, verzogt was, de uitspraak der hangende geschillen op zig tè willen neemen, uitdrukkelyk verklaard hadt, niet dan als middelaar te willen handelen, zynen Gezanten beveelende, niet te gedoogen, dat de uitspraak over eenig geschil aan hem verbleeven werdt. De onderhan-

de Staaten.

(*f*) Holl. Merc. van 1676. bl. 190.

1676. handelingen te Nieuwmegen scheenen dus, alleen welstaanshalve, te zullen gehouden worden, terwyl het groote werk der Vrede, of voortgezet, of vertraagd stondt te worden, door den uitslag der wapenen, in de volgende veldtogten (*g*).

V. De Franschen zoeken de Staatschen te beweegen, tot afzonderlyke handeling.

Colbert en d'Avaux, die, eenige dagen voor d'Estrades, te Nieuwmegen geweest waren, hadden, in het eerste bezoek, den Staatschen Gevolmagtigde Beverningk reeds te verstaan gegeven „ hoe gemakkelyk de Staaten, zyne „ Meesters, de oude genegenheid des Konings „ van Frankryk zouden konnen herwinnen, „ en verbindtenissen met hem aangaan, die „ op de wederzydsche belangen gegrond wa„ ren." Zy hadden 'er bygevoegd „ dat 's Ko„ nings genegenheid alleenlyk veranderd was, „ ter oorzaake van het slegt beleid der ge„ nen, aan welken de Staaten, voorheen, 's „ Lands Regeering en 't bewind der zaaken „ hadden toevertrouwd (*h*)." De Koning gaf hun herhaalden last, om op denzelfden voet voort te gaan. Zy schroomden zelfs niet te zeggen „ dat de Koning gaarne gezien hadt, „ dat de Staaten den Prins van Oranje, schoon „ ter gelegenheid van eenen oorlog tegen zy„ ne Majesteit, hadden hersteld in de hooge „ waardigheden, waarvan de aanhang zyner „ vyanden hem gezogt hadt te versteeken; „ dat hy, opregtelyk, wenschte, dat deeze „ waardigheden altoos in zyn Huis blyven „ mogten, en dat hy gaarne medewerken wil„ de,

(*g*) TEMPLE *Memor.* *bl.* 432-435.
(*h*) D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 6.

„ de, om 's Prinsen bestendige grootheid te 1676.
„ bevorderen (*i*)." Kortom, zy spaarden geene beleefde woorden, om de Staaten en den Prins van Oranje te vleijen (*k*), en hierdoor den weg te baanen, tot de afzonderlyke Vrede, welke zy zogten.

Hun gesprek met den Engelschen Ambassadeur Temple.

Klaarlyk bleek dit ook, uit het gesprek, welk d'Estrades en d'Avaux hielden met Temple, zo dra deeze te Nieuwmegen aangekomen was. Na dat de Franschen eerst breed hadden opgegeven van de hooge agting, waarin Temple stondt by den Koning, hunnen Meester, hielden zy hem voor „ dat hy staat maaken mogt,
„ op 's Konings gereedheid om vrede te sluiten; doch dat men, met geene reden, verwagten kon, dat hy alles te rug zou geeven,
„ wat hy gewonnen hadt: dat zy ook zeer wel
„ wisten, hoe sterk de Staaten naar vrede verlangden; doch dat de styfzinnigheid en de
„ buitenspoorige eischen hunner Bondgenooten hen, veelligt, noodzaaken zouden, in
„ den oorlog te volharden, zo 't groot gezag
„ van den Prinse van Oranje, hierin, geene
„ verandering maakte. Dit woog zo zwaar by
„ alle de Bondgenooten, dat dezelven, gereedelyk, bewilligen zouden in de voorwaarden, welken de Prins geliefde voor te
„ slaan. En was 'er geen beter middel, om
„ een goed einde van alles te zien, dan dat
„ zyne Hoogheid, heimelyk, met Frankryk overeenkwame, wegens de voorwaarden eener algemeene vrede; naar welke heimely-
„ ko

(*i*) D'Estrades *Tom.* VII. *p.* 52.
(*k*) D'Estrades *Tom.* VII. *p* 86, 200.

1676. „ ke overeenkomst, men, daarna, de zaaken, „ in den loop der handelinge, zou zoeken te „ schikken, konnende den Prinse gebruik maa- „ ken van de bekende geneigdheid der Staa- „ ten tot vrede, om spoedig een einde van „ zaaken te krygen, of ten minsten, om eene „ afzonderlyke vrede te treffen, wanneer de „ redelooze eischen der Bondgenooten het „ treffen eener algemeene vrede verwylen, of „ onmogelyk maaken mogten. De Keurvorst „ van Beieren hadt, eertyds, ook zulke hei- „ melyke maatregels genomen met Frankryk, „ naar welken, alle de handelingen, te Mun- „ ster, geschikt werden, terwyl de Keurvorst „ voortging, openlyk, te handelen met de „ Bondgenooten. Aan deezen handel, was hy „ de grootheid van zyn Huis en de onder- „ stand, welken het, sedert, van de Fransche „ Kroon ontvangen hadt, verschuldigd ge- „ weest. En zo de Prins van Oranje dit voor- „ beeld, te Nieuwmegen, volgen wilde, zou „ hy zig zelven en zynen Huize diergelyke „ voordeelen bezorgen konnen. Men wilde „ hem zelfs, ten opzigte van zyn byzonder „ belang, open' kaart geeven, en zulke voor- „ waarden laaten stellen, als hy goedvondt. „ En schoon zy gelegenheid hadden, om den „ Prinse deeze voorslagen, door anderen, te „ laaten doen; wilden zy zig, hiertoe, liever „ bedienen van Temple, dien zy wisten dat 's „ Prinsen vertrouwen hadt, en die, zo hy dee- „ ze zaak ter hand neemen wilde, zo groot „ eene rekening, als hy goedvondt, maaken „ kon op de edelmoedigheid van den Koning, „ hunnen Meester."

Tem-

Temple antwoordde „ dat hy den Koning 1676.
„ van Frankryk en hun verpligt was, voor de Temples
„ goede gedagten, welken men van hem op- antwoord.
„ gevat hadt, en voor 't vertrouwen, dat men
„ in hem ſtelde. Doch de Koning, zyn Mees-
„ ter, hadt zynen Gezanten belaſt, eene alge-
„ meene, geene byzondere vrede te bevor-
„ deren; waarnaar egter zulk eene heimelyke
„ overeenkomſt met den Prinſe van Oranje
„ gelyken zou. In 't bewerken van zulk eene
„ overeenkomſt, zou hy, derhalve, zonder
„ 's Konings uitdrukkelyk bevel, niet konnen
„ treeden. Ook wilde hy hun wel rondelyk
„ belyden, dat zyne poogingen hiertoe vrug-
„ teloos zouden uitvallen. De Prins was zo
„ zeer geneigd tot vrede, als de Staaten. De
„ zwakheid van Spanje, de verdeeldheid des
„ Duitſchen Ryks en andere redenen, te be-
„ kend, om opgehaald te worden, drongen
„ 'er hem, kragtiglyk, toe. Ook wiſt zyne
„ Hoogheid wel, dat de Vrede tuſſchen Frank-
„ ryk en de Staaten niet moeilyk te treffen
„ zou zyn. Doch de zwaarigheden lagen by
„ Bondgenooten, die de wapenen hadden op-
„ genomen, om de Staaten te beſchermen,
„ en aan welken zy beloofd hadden, geene
„ afzonderlyke vrede te zullen maaken. Ook
„ hing 's Prinſen eer aan de onderhouding dier
„ Verbonden, en ſteunden de Bondgenooten
„ meer op zyne Hoogheid, dan op eenige o-
„ penbaare Staatsbeſluiten. De Prins kon,
„ derhalve, tot geene afzonderlyke handeling
„ verſtaan. Doch wiſt men eenig middel te
„ vinden, om, zonder krenking van 's Prin-
„ ſen eer en met genoegen der Bondgenoo-

1676. „ ten, een einde te maaken van deezen oorlog, hy hieldt zig verzekerd, dat zyne „ Hoogheid, hiertoe, gereedelyk ſtemmen „ zou: terwyl hy even vaſt geloofde, dat de „ Prins nooit, dan door de uiterſte rampen „ des oorlogs, of door geweldige inlandſche „ beroerten, zou konnen bewoogen worden, „ om de Bondgenooten te verlaaten, en een „ afzonderlyk verdrag aan te gaan. Ook zou „ men, met aanbiedingen van byzondere „ voordeelen, door wien zulks ook geſchieden mogt, luttel by den Prinſe te wege konnen brengen, zullende hy liever zien, dat „ men twee of drie Steden in de Spaanſche „ Nederlanden meer te rug gave aan den Koning van Spanje, dan dat men hem alles „ toeſtondt, wat hy, voor zig zelven, in 't „ Prinsdom Oranje en in 't Franche Comté, „ zou konnen begeeren." Hy beſloot, met te zeggen „ dat hy den Prinſe egter gaarne „ verſlag doen wilde van hun voorſtel; doch „ dat zyne Hoogheid zig niet verder aan hem „ of aan iemant gedraagen zou, dan hunne „ redenen hem overtuigden, hebbende hy „ oordeels genoeg, om zig zelven te raaden, „ en zynde hy ook gewoon, zig daarop te verlaaten, ſchoon hy den raad van anderen „ niet ongaarne hoorde (l)." De Franſchen beſpeurden ligtelyk, uit Temples antwoord, dat hy de man niet was, om hen te helpen aan eene afzonderlyke vrede met de Staaten. D'Eſtrades bediende zig, daarna, van zekeren

(l) Temple Memor. bl. 440-447. vergel. D'Estrades Tom. VII. p. 40, 46 & ſuiv.

ren Maaſtrichtenaar, die met den Raadpenſionaris Fagel briefwiſſeling hieldt, om den Prins, door de aanbieding van byzondere voordeelen, over te haalen tot het bewilligen in een afzonderlyk verdrag (*m*). Doch zyne Hoogheid toonde zig, zo als hem Temple beſchreeven hadt. 1676.

VI. Verſchil over de uitgeſtrektheid van den onzydigen grond buiten Nieuwmegen:

Na dat de eerſte en plegtige bezoeken tusſchen de aangekomen' Gezanten waren afgelegd, tradt men tot het regelen van eenige dingen, die de onderhandelingen over de Vrede moeſten voorgaan. 't Eerſt, dat in aanmerking kwam, was de uitgeſtrektheid van den onzydigen grond, buiten Nieuwmegen. De Stad zelve was voor onzydig erkend, zo dra zy tot handelplaats verkooren geweeſt was. Doch men verſtondt, dat de Gezanten zig niet altoos binnen de Stad konden opgeſlooten houden; maar zig, ſomtyds, met wandelen of ryden, buiten dezelve, behoorden te konnen verluſtigen: waaruit volgde, dat men den onzydigen grond, tot een ſtuk wegs buiten de Stad, moeſt uitſtrekken. De Engelſchen hadden, al voor eenigen tyd, voorgeſlaagen, dat deeze onzydige grond zig zo ver behoorde uit te ſtrekken, dat 'er het Graafſchap Meurs in begreepen was. De Staaten hadden hierin bewilligd (*n*). Doch de Franſchen begeerden, niet meer dan twee uuren gaans rondsom de Stad onzydig te verklaaren, en nog wel onder dit beding, dat zy aldaar brandſchattingen zouden mogen heffen

(*m*) TEMPLE Memor. *bl.* 447.
(*n*) Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* I. *p.* 477, 478.

1676. fen (o). De Staaten wilden wel toestaan, dat de onzydige grond niet wyder uitgestrekt werdt, dan Frankryk geraaden vondt (p); maar vorderden dan ook, dat deeze grond tusschen de Waale en Maaze bepaald bleeve, en dat 'er de brandschattingen ophielden: of zo dit niet geschieden kon, wilden zy de onzydigheid bepaald hebben binnen de wallen van Nieuwmegen (q). De Franschen zagen dit laatste, en zelfs het bepaalen der onzydigheid tusschen de twee stroomen ongaarne, voornaamelyk, zo men wil, om dat hun, hierdoor, de bedekte verstandhouding met de Hollandsche Steden moeilyker gemaakt werdt: welke verstandhouding zy egter noodig hielden, om de ingezetenen, door middel derzelve, meer en meer, te doen neigen tot eene byzondere vrede. Maar om deeze zelfde reden, zogten de Staaten den onzydigen grond te bepaalen (r). Van de brandschattingen wilden de Franschen ook niet afstaan. 't Stuk bleef, derhalve, eenige maanden, onafgedaan. In Louwmaand des volgenden jaars, kwam men eerst overeen, dat de onzydigheid zig flegts tot op een half uur buiten de Stad uitstrekken zou, en dat, in dezelve, begreepen zouden zyn de Dorpen Weurd, Beuningen, Hees, Nederbosch en Hatert, het Landgoed van Meerwyk, en de Dorpen Upbergen, Beek, Ooy, Persingen en Erlikom. Deeze grond werdt met paalen afgetekend, op welken geschreeven

die, eindelyk, bepaald wordt.

(o) D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 6.
(p) Resol. Holl. 8 *July* 1676. *bl.* 207.
(q) D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 77, 81.
(r) TEMPLE Memor. *bl.* 424.

ven ſtondt, in 't Franſch, *Neutralité*, en, in 't zogenaamd Neêrduitſch, *Neutraliteit*, of *Onzydigheid* (s). 1676.

Doch terwyl 't geſchil over den onzydigen grond nog onafgedaan hing, ontwierpen de Engelſchen eene orde, ſtrekkende om de ruſt en het genoegen te bewaaren, onder zo groot een gezelſchap van verſchillenden Landaart, als, eerlang, binnen Nieuwmegen, ſtondt byeen te komen, en waaronder, in de enge en ongelyke ſtraaten van eene Stad, die niet boven de tweeduizend huizen bevat, en by andere gelegenheid, ligtelyk, merkelyke moeilykheden zouden konnen voorvallen. 't Ontwerp der Engelſchen ſtrekte, derhalve, om den ſtoet der Ambaſſadeuren te bepaalen, om orde op 't myden en wyken der rytuigen te ſtellen, en om, in geval van geſchil tuſſchen de bedienden van twee byzondere Ambaſſadeuren, de wyze van regtspleegen te regelen (t). Alle de Ambaſſadeurs bewilligden, eerlang, in dit Reglement. De Franſchen alleen maakten 'er eenige zwaarigheden over; en hielden 'er zig niet in allen deele aan, ſchoon zy den naam niet hebben wilden, dat zy 't van de hand geweezen hadden (u).

Orde tot behoudenis der openbaare ruſte, te Nieuwmegen.

Voorts, kwam in overweeging, of men den Keurvorſten het regt laaten zou, om Gevolmagtigden naar Nieuwmegen te zenden met den titel van *Ambaſſadeur*. Zulks was hun, op

Verſchil over den titel en rang der Gevolmagtig-

de

(s) Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* I. *p.* 481, 483, 484. D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 326. TEMPLE Memor. *bl.* 456.

(t) Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* I. *p.* 487, 488, 503.

(u) TEMPLE Memor. *bl.* 448-456. D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 62, 63, 90.

1676. de Munsterfche Vredehandeling, toegeftaan: behalve, wanneer zy meer dan eenen Gevolmagtigde afzonden, in welk geval, het hoofd der bezendinge alleen den eernaam van *Ambassadeur* voeren zou, en met den titel van *Excellentie* of *Doorlugtigheid* bejegend worden. De Engelschen besllooten deezen voet te houden te Nieuwmegen. De Keurvorst van Brandenburg zondt hier, eerlang, twee Ambassadeurs; doch de eerste derzelven werdt alleenlyk, in deezen rang, erkend, door de Engelschen. De Franschen volgden hun voorbeeld. Ook eenige anderen. Doch sommigen gaven den beiden Gezanten gelyke eer. De Hertogen van Lotharingen, Nieuwburg en Brunswyk-Lunenburg beweerden, daarna, dat zy hunnen Gezanten ook den titel van Ambassadeur mogten geeven. Men sleet veel tyds, met het onderzoeken van dit geschil: dat egter onbeslist bleef. De Gezanten der Hertogen kwamen, eindelyk, te Nieuwmegen, zonder in den rang der Ambassadeuren erkend te worden, dat is, zonder den titel van *Excellentie*, het eerste bezoek van de andere Ambassadeuren, en de hooger hand aan 't huis van dezelven te ontvangen. Daarna, ontstonden 'er nog eenige geschillen over den rang, tusschen de Keizerschen, de Franschen, de Spaanschen, de Zweedschen en Deenschen (v), met het verhaal van welken, wy ons niet zullen ophouden.

den van Keurvorsten en Hertogen.

Mid-

(v) TEMPLE Memor. *bl.* 458, 482, 484, 485, 531, 532. D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 9, 16, 451. Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* I. *p.* 311 & *suiv.* 364 & *suiv.*

Midlerwyl, viel 'er, te Nieuwmegen, niets voor van gewigt, welk tot de algemeene Vrede betrekking hadt. De Gezanten der Bondgenooten bleeven agter, zo lang de veldtogt duurde: waardoor de onderhandelingen gestremd werden: konnende de Staatschen zig nog niet laaten beweegen tot afzonderlyken handel, waarop de Franschen sterk gezet waren. Nogtans, sleeten 'er de Franschen den tyd niet in ledigheid. De Koning, hun Meester, bediende zig van hun, om eenen heimelyken handel voort te zetten met den Bisschop van Munster, dien hy wederom zogt af te trekken van 't Verbond, of ten minste te beweegen tot onzydigheid. Doch deeze toeleg gelukte niet. De Bisschop vondt zyne rekening beter, by den oorlog met Zweeden. Hy hieldt de Franschen, het gantsche jaar, op met handelen, en zogt, meende men, te gelyk van Frankryk en van de Staaten, onderstand te trekken in geld (*w*). Doch de Franschen ontdekten, eindelyk, zyn oogmerk, en braken de handeling af. Met den Hertog van Hanover, handelde Frankryk, insgelyks, over een Verdrag van onzydigheid (*x*): doch dit werdt ook niet voltrokken.

1676.

VII. Frankryk handelt heimelyk met den Bisschop van Munster en met den Hertoge van Hanover.

Midlerwyl, verkeerden de Franschen, Engelschen en Staatschen, waarby, in Oogstmaand, de Zweedschen kwamen, gemeenzaamlyk, met elkanderen te Nieuwmegen. Temple nam, t'eenigen tyde, de gelegenheid waar, om den Franschen het ontwerp van Vrede voor te houden, welk de Prins van Oranje, voor eenigen

Temple slaat den Franschen Oranjes ontwerp van Vrede voor.

(*w*) D'Estrades *Tom.* VII. *p.* 30, 32, 82, 91, 99, 104, 106, 107, 113, 115, 148, 156, 169, 205, 216, 217, 235.
(*x*) D'Estrades *Tom.* VII. *p.* 105, 133, 229.

1676. nigen tyd (y), gemaakt hadt, en volgens welk, de Dogter des Hertogs van Orleans, met de overwonnen' Plaatsen in de Nederlanden tot eene Bruidschat, aan den Koning van Spanje, ten Huwelyk gegeven moest worden. Doch de Franschen hadden geene ooren naar deezen voorslag. „ *Mademoiselle* was, zeidenze, zonder zulk „ eene aanzienlyke Bruidschat, eenen Koning „ waardig; en Spanje, de Akensche Vrede geschonden hebbende, moest de nadeelen draagen, die 't zig op den hals gehaald hadt (z)."

't welk zy van de hand wyzen.

Beverningks opening, over eene afzonderlyke vrede.

Beverningk, daarna, met een' hunner in gesprek geraakt, en, zo zy dagten, wat beschonken en daardoor wat los van tong geworden zynde, liet zig in deezer voege uit: „ Men „ moest vrede maaken. Zyne Meesters en hy „ verlangden 'er driftiglyk naar. Zy hadden „ niets meer te vereffenen met Frankryk, en „ konden, een afzonderlyk Verdrag gemaakt „ hebbende, het Ampt van middelaars bekleeden. De Koning van Frankryk behoorde overtuigd te zyn, dat alle redelyke luiden in de Vereenigde Gewesten, liever met „ hem dan met het Huis van Oostenryk, verbonden zouden willen zyn. De Prins van Oranje was van't zelfde gevoelen. Hy wist zelfs, „ dat, toen de uiterste nood, waarin de Fransche wapenen de Vereenigde Gewesten gebragt hadden, de Staaten hadt gedrongen, „ om hem meer gezags op te draagen dan zyne Voorzaaten immer hadden gehad, de „ Spaanschen zulks, met smerte, hadden „ aangezien. Hy wist, dat zyn welstand en die

„ der

(y) LV. *Boek*, *bl.* 344.
(z) D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 118.

„ der Staaten afhing van eene volkomen' eens- 1676.
„ gezindheid met Frankryk. Ook zou 't, na 't
„ sluiten der Vrede, niet moeilyk zyn, den band
„ veel enger te maaken, dan hy immer te voo-
„ ren geweest was. Maar om hiertoe te ge-
„ raaken, hing 'er hunne eer beide en hun be-
„ lang aan, dat zy hunnen Bondgenooten,
„ die hen behouden hadden, redelyke voor-
„ waarden bezorgden."

De Fransche Gezant antwoordde hierop, „ dat deeze Bondgenooten de wapenen alleenlyk hadden opgevat, op hoop van, ten kosten der Staaten, eenige merkelyke voordeelen te behaalen op Frankryk, schoon de uitkomst, in geenen deele, beantwoord hadt aan hunne verwagting. Dat de Staaten zig van de goede gelegenheid, die hun voorkwam, bedienen moesten; de vriendschap van Frankryk herwinnen, en zig niet zo veel laaten gelegen zyn aan 't bevorderen der belangen van zulken, die geene zwaarigheid maaken zouden, om de Staaten te verlaaten, zo zy 'er hunne rekening by vonden." Beverningk, toen den Franschen Gezant omhelzende, betuigde te wenschen „ dat zy spoedig goede vrienden mogten zyn: daarby voegende, dat zulks het belang was beide van Frankryk en van de Staaten (a)." Hy sprak dus, toen men, met reden, verwagtte, dat het beleg van Maastricht haast stondt opgebroken te worden, en toen men, langs hoe klaarer, begon te zien, dat 'er met den oorlog niets te winnen was voor den Staat. Ook

Antwoord van eenen der Fransche Gezanten.

(a) D'Estrades Tom. VII. p. 141, 168, 174.

1676. Ook, was hy, onlangs, in den Haage geweest (*b*), en waarschynlyk wel onderregt van de gezindheid der Staaten. Omtrent veertien dagen na dit gesprek, welk, veelligt, van Beverningks kant, konstiger belegd was dan de Franschen merkten, werdt het beleg van Maastricht opgebroken, en dit voorval hadt merkelyken invloed op de Vredehandeling. Men vernam, terstond hierna, dat één der Spaansche Gevolmagtigden, eerstdaags, te Nieuwmegen, verwagt werdt (*c*). Temple beloofde ook, nader met den Prinse van Oranje te zullen spreeken, over 't bevorderen der Vrede (*d*). Maar de Franschen gaven te verstaan, dat de Koning, hun Meester, ziende hoe traag men ware om de handeling voort te zetten, ligtelyk, zou konnen besluiten, om hen te rug te roepen. Temple gaf hiervan kennis aan de Staatschen, die 't hunnen Meesteren overschreeven (*e*). De Staaten, lang gedrongen door de Franschen, om hunne Bondgenooten aan te maanen tot het afzenden van Gevolmagtigden naar Nieuwmegen (*f*), namen toen, ook op aanschryvens van wege den Koning van Groot-Britanje, den agtentwintigsten van Herfstmaand, een besluit, om de onderhandelingen aan te vangen, met den eersten van Slagtmaand, 't zy de Gevolmagtigden hunner Bondgenooten, op dien tyd, te Nieuwmegen waren, of niet (*g*): van welk besluit de Franschen,

Invloed van 't verheffen van Maastricht op de Vredehandeling.

De Staaten besluiten de onderhandelingen voort te zetten.

(*b*) D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 83.
(*c*) D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 187, 196, 199.
(*d*) D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 236, 237.
(*e*) TEMPLE Memor. *bl.* 474. *vergel.* D'ESTRADES *Tom.* VIII. *p.* 86.
(*f*) TEMPLE Memor. *bl.* 462.
(*g*) Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* I. *p.* 532.

schen, door Temple, kennis kreegen (b). De 1676.
Prins van Oranje, bedugt, zo men meende, dat het verlaaten van Maastricht de Staaten, en vooral die van Holland, welken, tegen den twee-entwintigsten van Herfstmaand, stonden te vergaderen, te sterk mogt doen neigen tot een byzonder Verdrag met Frankryk, hadt zig, in alleryl, naar den Haage begeven (i), en te wege gebragt, dat men alleenlyk besloote tot het beginnen der handelinge, met den eersten van Slagtmaand. De slegte uitslag van 's Prinsen onderneeming op Maastricht hadt, ondertusschen, sommigen aanleiding gegeven, om zyne Hoogheid schamperlyk door te stryken in blaauwboekjes en schotschriften, waarmede 't gemeen in Holland, welk driftiglyk haakte naar vrede (k), en in den waan gebragt was, dat zy, door den Prinse, tegengehouden werdt, zig gaarne aazen liet (l). Voor opsteller van verscheiden' deezer Geschriften werdt gehouden zekere *Joannes Rothé*, man van kranke herssenen; doch die, by vlaagen, blyken van goed verstand gaf. Somtyds, hadt hy zelfs brieven geschreeven aan de Staaten, dezelven vermaanende, op hunne hoede te zyn, tegen den Prinse. Hy raakte, omtrent het einde deezes jaars, te Amsterdam, in hegtenis. Zyne Huisvrouw en Vrienden, luiden van vermogen, gelyk hy zelf ook was, bragten toen te wege, dat hy, by 't Geregt, als krankzinnig aangemerkt, en hun in handen gesteld werdt, om,

De Prins wordt, in blaauwboekjes, beschimpt.

(b) D'Estrades Tom. VII. p. 238, 305.
(i) D'Estrades Tom. VII. p. 204, 205.
(k) D'Estrades Tom. VII. p. 3.
(l) D'Estrades Tom. VII. p. 239.

1676. om, voortaan, opgeflooten en bewaard te worden: gelyk, federt, gefchiedde (*m*). Hy zat tot in 't jaar 1691, wanneer hy, op zyn verzoek, geflaakt werdt, onder voorwaarde, dat hy zig, voortaan, van fchryven onthouden, en zig niet buiten de Stad zyner wooninge begeeven zou, dan met kenniffe der Wethouderfchap (*n*). Zyn fchryven tegen den Prinfe hadt, ondertuffchen, eenigen indruk gemaakt op de onkundige menigte, en 's Prinfen vrienden, met naame de Raadpenfionaris Fagel, deelden in den haat, dien fommigen tegen zyne Hoogheid durfden doen blyken (*o*). Al 't welk van zo veel gevolg was, dat de Prins *Joan Pefters*, zynen Sekretaris, naar Nieuwmegen zondt, om d' Eftrades in 't byzonder te kennen te geeven, dat hy ten hoogfte verlangde naar een fpoedig einde van de Vredehandeling, en wenfchte te verftaan, op wat voet, zyne Majefteit van Frankryk zou begeeren te fluiten. Doch d'Eftrades antwoordde „ dat hy niets hadt voor te flaan; maar gaarne hooren zou, welke opening de Prins van „ Oranje zou willen doen." Sedert, werdt de handeling, tuffchen den Prinfe en de Franfchen, agtervolgd, door middel van Pefters en van den Heer van Odyk. Sommigen meenden, dat de Prins, ten deezen tyde, te vrede geweeft zou zyn, om met Frankryk te fluiten, zo men Maaftricht, al ware 't zelfs na 't flegten

Hy zendt iemant naar Nieuwmegen.

(*m*) Refol. Holl. 6 *Febr.* 24 *Maart* 17 *July* 19 *Sept.* 1 *Dec.* 1674. *bl.* 42, 150, 91, 23, 541. Tweejaar. Gefchied. *bl.* 535, 658. Holl. Merc. *van* 1676. *bl.* 217 *van* 1677. *bl.* 93 enz.

(*n*) Refol. Holl. 4 *Aug.* 1691. *bl.* 583.

(*o*) D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 261.

ten der Vestingwerken, aan de Staaten hadt willen te rug geeven (*p*). Doch hiervan is my niets klaarlyk gebleeken. 1676.

Maar terwyl de Franschen, te Nieuwmegen, arbeidden, om de Staaten te beweegen tot byzondere handeling, waartoe het opbreeken van 't beleg van Maastricht nu nieuwe hoop gaf, kreegen zy sterk vermoeden, dat de Staaten in byzondere handeling getreden waren met Zweeden. De Zweedsche Ambassadeur *Joan Paulyn Olivenkrants* hadt zig, eer hy te Nieuwmegen kwam, lang opgehouden in den Haage, en men hadt d'Estrades, van daar, gemeld, dat hy met de Staaten handelde. *Benedictus Oxenstiern*, de andere Zweedsche Gezant, toefde ook, eene geruime poos, te Utrecht. Temple verzekerde egter de Franschen, dat 'er niets byzonders met Zweeden gehandeld werdt (*q*). Vast gaat het, ten minste, dat 'er niets werdt geslooten. Ook verdween de argwaan op de Zweedsche gezanten, terstond na dat zy te Nieuwmegen waren aangekomen.

VIII. De Franschen vermoeden, dat de Staaten, afzonderlyk, met Zweeden, zoeken te handelen.

Na 't eindigen van den veldtogt, hadt Temple, te Zoestdyk, een mondgesprek met den Prinse van Oranje (*r*), die zig zeer beklaagde, dat hy 't beleg van Maastricht hadt moeten opbreeken: 't welk, dagt hy, niet geschied zou zyn, zo de Keizerschen, met bepaalder oogmerken, aan den Rynkant, geoorloogd hadden; zo de Vorsten van Brunswyk-Lunenburg hem het beloofde aantal van troepen hadden geleverd, en zo de Spaanschen beter orde

Gesprek van Temple met den Prinse van Oranje, te Zoestdyk.

(*p*) D'Estrades *Tom.* VII. *p.* 286, 298, 307, 322.
(*q*) D'Estrades *Tom.* VII. *p.* 95, 101, 122, 127, 160.
(*r*) D'Estrades *Tom.* VII. 2(1, 272.

1676. de op het betaalen van hun Leger gesteld hadden. Temple hadt hem ook niet veel goeds te zeggen van den voortgang der Vredehandelinge te Nieuwmegen „ daar, zeide hy, de „ voornaamste partyen, Frankryk en Spanje, „ nog, zo ver als ooit, verschilden van elkanderen, willende Frankryk alle de gewonnen' Plaatsen behouden, en Spanje al „ het verloorene te rug hebben; waarom hy „ van meening was, dat de oorlog alléén de „ vrede zou moeten maaken; wanneer de eene of de andere party, of boven maate verzwakt, of, om eenige andere reden, den „ oorlog moede geworden zou zyn." De Prins scheen niet vreemd van deeze gedagten. Hy verklaarde „ niet te gelooven, dat de Staaten „ zouden konnen bewoogen worden, om langer in den oorlog te volharden, zo de aanstaande veldtogt wederom kwalyk slaagde. „ Ondertusschen, kon hy niet loochenen, dat „ de goede uitslag van denzelven, voornaamlyk, zou afhangen van het beleid der Hoven van Weenen en Madrid:" waarop hy, nogtans, weinig scheen te vertrouwen. Temple bediende zig van de gesteldheid, in welke hy den Prins vondt, om hem de heimelyke overeenkomst, met Frankryk, van welke wy boven (s) gewaagd hebben, voor te slaan, niet verzuimende te spreeken van de voordeelen, welken zyne Hoogheid zig, daaruit, naar 't voorgeeven der Franschen, zou mogen belooven: waarop de Prins hernam „ dat d'Estrades eenen weg uitgevonden hadt, om „ hem, hierover, te doen spreeken, door den

„ Raad-

(s) Bladz. 407.

„ Raadpensionaris Fagel; doch dat hy 'er reeds „ genoeg van gehoord hadt; dat zy hem weinig kenden, die hem zulke voorslagen deeden, en dat men slegts een middel uitvinden moest, om zyne eer te bewaaren, door 't voldoen van Spanje; waarna zyn byzonder belang het sluiten der Vrede geen uur zou doen uitstellen (*t*)." 1676.

IX. Aankomst van verscheiden Gezanten te Nieuwmegen.

Temple, te Nieuwmegen te rug gekeerd, verhaalde de Franschen van dit gesprek zo veel als hy raadzaam vondt, en zweeg, of bewimpelde het overige (*u*). Ondertusschen, kwamen 'er, van tyd tot tyd, eenige nieuwe Gevolmagtigden der Bondgenooten, te Nieuwmegen, aan. In Slagtmaand, verscheenen 'er de Deensche Gezant *Justus Hoëg*, en de Brandenburgschen *Christoffel van Somnitz* en *Werner Wilhelm Blaspeil*: in Wintermaand, een der Spaansche Gezanten, *Don Pedro de Ronquillo*, en, in Louwmaand des volgenden jaars, *François Udalrik*, *Graaf van Kinsky*, een der Keizerschen (*v*). Doch de hoofden deezer twee laatste Gezantschappen bleeven nog, eenen geruimen tyd, agter. De Staatschen, ondertusschen, ongeduldig wordende, over 't verwylen der Vredehandelinge, lieten zig, beide in den Haage en te Nieuwmegen, verluiden, dat de Bondgenooten geene onderstandgelden te verwagten hadden tegen den aanstaanden veldtogt, zo zy eenen oorlog, aangevangen om de Staaten te helpen, tot voldoeninge van hunne byzondere heerschzugt of be-

(*t*) TEMPLE Memor. *bl.* 470-472.
(*u*) D'ESTRADES *Tom.* VII. *p.* 257, 263, 314.
(*v*) Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* I. *p.* 241, 244, 246.

1676. belang, verder voortzetten wilden, en zo zy het ernstig aanvangen der Vredehandelinge langer verwylden. Men kwam dan, eindelyk, op 't laatst van Slagtmaand, tot het overleveren der Volmagten, die de Engelschen, als middelaars, ontvingen, en daarna aan de verschillende partyen ter hand stelden, om onderzogt en goedgekeurd te worden. Doch dit onderzoek gaf nieuwe stof tot geschil. De Franschen hadden maar eene aanmerking op de Volmagt der Staatschen, die, in dezelve, last kreegen, om te handelen van Vrede, *op de voordeeligste voorwaarden voor den Staat*: 't welk, dagtenze, 't geslootene op schroeven stelde, als de Staaten, daarna, oordeelen mogten, dat het voordeel van den Staat niet genoeg in agt genomen was (*w*). Doch de Staatschen hadden veel meer te zeggen op de Volmagten der Franschen en Zweedschen, in welken, het aanneemen der wapenen door deeze twee Mogendheden, breedvoeriglyk, verdedigd werdt. Ook stondt hun tegen, dat, in de Fransche volmagten, gewaagd werdt van 's Pausen bemiddeling, welke zy nimmer hadden aangenomen, noch konden aanneemen (*x*). Verscheiden' andere dingen werden 'er in berispt (*y*), met welken wy ons niet ophouden. Beverningk, dien Temple den bekwaamsten Ambassadeur noemt, welke hem immer ontmoet was, hadt, op het uitvinden van deeze tegenwerpingen, zyn verstand gespitst, voornaamlyk, zo men dagt, om de handeling te

Overlevering en onderzoek der wederzydsche Volmagten.

(*w*) D'Estrades *Tom.* VII. *p.* 372.
(*x*) Secr. Resol. Holl. 28 *Nov.* 1676. III. *Deel*, *bl.* 568.
(*y*) *Voiez* Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* I. *p.* 233.

te rekken, tot dat 'er meer Gezanten zouden aangekomen zyn. Ook gelukte dit. Men twistte lang over de Volmagten, zonder elkanderen te konnen verstaan: eindelyk, werdt men 't eens, dat de Engelschen, als middelaars, eene algemeene Volmagt ontwerpen zouden, waarin alle de partyen genoegen zouden moeten neemen. Dit geschiedde, sedert. Doch de Engelschen droegen byzondere zorg, dat, in deeze Volmagt, niet van 's Pausen bemiddeling gerept werdt (z). 't Jaar 1676 liep, met deeze kibbelingen, ten einde. 1676.

X. Verdere onderhandeling, in den Haage, tusschen den Prinse van Oranje en Temple.

De Prins van Oranje, geene kans ziende, om, op eene eerlyke wyze, uit den oorlog te geraaken, zo de Koning van Groot-Britanje zig niet, naauwer dan tot nog toe geschied was, verbondt met de Staaten; besloot zyne uiterste poogingen aan te wenden, om hem hiertoe te beweegen. Hy ontboodt dan Temple wederom by zig, in den Haage, tegen den aanvang des volgenden jaars, hem vraagende *of hy iet naders wist van de gedagten van den Koning, zynen Meester, over 't werk der Vrede?* Temple antwoordde „ dat zyne Majesteit, „ vermoedende, dat zyne Hoogheid nog niet „ regt vredesgezind was, en niet hebbende „ konnen verneemen, op wat voet, Frankryk zou willen verdraagen, beslooten hadt, „ de handeling aan te zien, en zig te houden „ binnen de paalen, die hem, door zyne hoedanigheid van middelaar, voorgeschreeven „ werden." De Prins hernam „ dat zulks „ zeer koel scheen, daar 't in 's Konings magt „ stondt, 1677.

(z) Temple Memor. *bl.* 476-480.

1677. „ ſtondt, vrede te maaken, als hy 't begeer-
„ de. Wat hem aanging, hy verlangde 'er ook
„ naar, zo om dat de Koning haar dienſtig
„ hieldt voor hun beider belang, als om dat de
„ Staaten de Vrede niet ſlegts voor voordee-
„ lig, maar voor volſtrekt noodzaakelyk aan-
„ zagen. Dit zou hy aan niemant dan aan den
„ Koning en aan Temple zeggen willen; want
„ zo de Franſchen het wiſten, zouden zy moei-
„ lyker voorwaarden vorderen. De Keizer en
„ Spanje neigden nu minder tot vrede, dan
„ op 't einde van den jongſten veldtogt, ter
„ oorzaake van de verandering der Staats-
„ dienaaren, aan deeze twee Hoven. De Staa-
„ ten alleen verlangden naar vrede, en hy zou
„ 't altyd eens zyn met de Staaten; doch hoe
„ men aan vrede geraaken zou, voor den aan-
„ ſtaanden veldtogt, wiſt hy niet; ten ware
„ de Koning, zyn Oom, luſt hadt, om die
„ te doen ſluiten; in welk geval, hy verlang-
„ de te weeten, op welke voorwaarden zyne
„ Majeſteit geloofde of begeerde, dat dezel-
„ ve zou konnen geſlooten worden: en hy be-
„ loofde, zyn beſt te zullen doen, om 's Ko-
„ nings oogmerken te bevorderen, zo ver het,
„ eenigszins, met behoudenis van zyne eere
„ en van het belang zyns Vaderlands, ge-
„ ſchieden kon, al 't welk hy verzogt, dat
„ Temple den Koning, zynen Meeſter, wil-
„ de overſchryven," gelyk deeze aannam (*a*).

De Raadpenſionaris Fagel ſpreekt

Twee dagen laater, met den Raadpenſionaris Fagel in geſprek geraakt zynde, gaf Temple te verſtaan, dat men den traagen voortgang der Vredehandelinge, gedeeltelyk, toe-

ſchry-

(*a*) Temple Memor. *bl.* 486-488.

schryven moest aan het kibbelen der Staat- 1677. schen, over de Volmagten. Doch Fagel, een ernstig en treurig gelaat aanneemende, zeide, „ dat hy, noch de Staaten, noch den toestand „ hunner zaaken kende, zo hy waande, dat „ zy de Vrede niet ernstelyk begeerden. Zy „ haddenze zelfs volstrekt noodig, en zou- „ den, terstond, in onderhandeling getreden „ zyn, zo de Franschen maar eenigszins aan- „ neemelyke Volmagten hadden overgeleverd. „ Zelfs wildenze niet staan op 't gene hunne „ Bondgenooten vorderen zouden: ja hy kon „ niet verzekeren, dat zy geene afzonderly- „ ke vrede zouden sluiten." *Dit laatste*, hervatte Temple, *was een stuk van zo veel gewigts, dat men 'er zig nog wel een jaar op bedenken zou.* Doch Fagel antwoordde „ dat men 'er reeds „ genoeg op gedagt, en eindelyk bevonden „ hadt, dat 'er geen andere raad overschoot. „ De Staaten waren veel aan Spanje verpligt. „ Die Kroon hadt zig in den oorlog geste- „ ken, om hen, en te gelyk de Spaansche Ne- „ derlanden te behouden. Doch zy hadden „ Spanje ook geenen kleinen dienst gedaan; „ drie jaaren, om Spanjes wille, volhardende „ in den oorlog, zonder dat 'er iet van ge- „ wigt, tusschen Frankryk en hen, te vereffe- „ nen bleef. Zy hadden zig verpligt, om, in „ den aanstaanden veldtogt, zo veel volks by- „ een te brengen, als zy, in den laatsten, by- „ een gehad zouden hebben, zo de Bondge- „ nooten hun woord gehouden hadden. Doch „ de Spaanschen droegen geene zorg, dan om „ hun te doen zien, dat zy besslooten hadden, „ te vergaan. De Vloot was, zonder betaa- „ ling,

met Temple, over de noodzaakelykheid der Vrede voor de Staaten.

1677. „ ling, uit Sicilie te rug gezonden. De Staa-
„ ten kreegen geen geld, voor de mondbe-
„ hoeften, die zy, den voorleeden Zomer,
„ naar de Spaansche Nederlanden gezonden
„ hadden. Men hadt voorgegeven, Magazy-
„ nen van deeze mondbehoeften te zullen op-
„ regten, tegen den volgenden veldtogt; doch
„ hy was verzekerd, dat men geen één Ma-
„ gazyn vinden zou, welk van de Spaanschen
„ verzorgd was. De Staaten hadden hun voor-
„ geslaagen, dat zy zo veel volks in dienst
„ moesten houden, als zy betaalen konden,
„ en genoeg was, om de Steden te bewaaren;
„ en dat de Prins, met het Leger der Staaten,
„ alleen te velde trekken, en alle belegerin-
„ gen van belang beletten zou: doch hierop
„ was geen antwoord gekomen. Zy hadden
„ den Keizer verklaard, dat de Spaansche Ne-
„ derlanden maar een, of ten langsten twee
„ jaaren zouden konnen bewaard worden, zo
„ hy zyn Leger niet naar Frankryk zondt, of
„ ten minste de Franschen noodzaakte tot
„ eenen veldslag, en daarna de Winterkwar-
„ tieren betrok, aan de linkerzyde des Ryns.
„ Maar men scheen, te Weenen, de Spaan-
„ sche Nederlanden zo weinig te agten, als
„ men hier Hongarye deedt, en de vette
„ streeken, ter regter zyde des Ryns, stonden
„ den Duitschen troepen beter aan, dan de
„ verwoestten in de Elzas. In den aanstaanden
„ veldtogt, zouden twee of drie sterke Grens-
„ plaatsen in de Spaansche Nederlanden, by
„ gebrek van Magazynen, moeten verlooren
„ gaan, zonder dat de Prins het zou konnen
„ beletten, zynde de Legers der Staaten en

„ Spaan-

„ Spaanschen veel te zwak, om den Fran- 1677.
„ schen slag te leveren, of eene Stad te ont-
„ zetten. En als Kameryk, Valenchyn en
„ Bergen in Henegouwen over waren, zou-
„ den de andere Steden wel volgen moeten.
„ Ook konden 's Prinsen vrienden niet lyden,
„ dat hy alleenlyk te velde trok, om Steden
„ te zien verliezen, en misschien wel alle de
„ Spaansche Nederlanden, door de misslagen
„ der Spaanschen zelven; die evenwel, zo
„ weinig als 's Prinsen vyanden buiten, en 's
„ Prinsen benyders binnens Lands, nalaaten
„ zouden, zyne Hoogheid te beschuldigen.
„ Ondertusschen, konden de Staaten van
„ Frankryk alles krygen, wat zy begeerden,
„ byzonderlyk, Maastricht te rug, een goed
„ verdrag van Koophandel, en zo veele voor-
„ deelen voor het Huis van Oranje, als zyne
„ Hoogheid zou konnen verlangen. D'Estra-
„ des schreef, hierover, van week tot week,
„ dringende op een afzonderlyk verdrag: daar
„ hy, Raadpensionaris, wel noode toe komen
„ zou; doch men was 'er, meende hy, genoeg-
„ zaam, toe gedwongen. Ook kende hy nie-
„ mant in Holland, die niet van dezelfde ge-
„ dagten was. Hy hadt, met Temple, ge-
„ sproken, als met een' goed' vriend, niet als
„ met een' Ambassadeur, en hem de sterkte en
„ zwakheid van den Staat, onbewimpeld, ver-
„ toond. Gaarne zou hy nu weeten, wat Tem-
„ ple dagt, dat de Staaten doen moesten, om
„ zig te redden uit de zwaarigheden, waarin
„ zy, door den oorlog, gedompeld waren (b)."

'tIs

(b) Temple Memor. bl. 488-494.

1677. 'T Is niet moeilyk te merken, dat dit gesprek, waarin de zaaken der Staaten, op 't nadeeligst, vertoond werden, konstiglyk, aangelegd was, om Temple uittelokken, tot het voorslaan van eenige hulp, van de zyde van Groot-Britanje. Doch de schrandere Ambassadeur antwoordde, voorzigtiglyk „ dat hy zig onbekwaam „ hieldt, om raad te geeven aan iemant, die „ 't belang der Staaten zo wel begreep:" voorts, vraagende „ *wat 'er van de Spaansche* „ *Nederlanden worden zou, zo de Staaten zig af-* „ *zonderlyk verdroegen met Frankryk*? Waarop Fagel hernam „ dat deezen toch, in een' veld- „ togt of twee, verlooren zouden zyn. Ka- „ meryk, Valenchyn, Namen en Bergen zou- „ den, geloofde hy, in den aanstaanden Zo- „ mer, veroverd worden: waarna de groote „ binnenlandsche Steden zig niet eens zouden „ zoeken te verweeren, Antwerpen en Oost- „ ende uitgenomen: omtrent welke Steden, „ men, veelligt, diergelyke maatregels zou „ konnen neemen, als de Franschen, in den „ jaare 1667, aan zynen voorzaat, den Raad- „ pensionaris de Witt, hadden voorgeslaagen." *Maar*, hervraagde Temple, *hoe, denkt gy, zullen de Staaten met Frankryk moeten leeven, na dat de Spaansche Nederlanden verlooren zullen zyn? Zullen zy niet gebeellyk van Frankryks genade moeten afhangen? Nooit*, antwoordde Fagel toen, *zouden wy om eene afzonderlyke vrede denken, zo wy kans zagen, om de Spaansche Nederlanden te behouden door de wapenen.* „ Doch zo deezen „ toch moesten verlooren gaan, best was 't, „ dagt hy, dat dit geschiedde door de vrede, „ die 't Land niet uitputten noch den Prinse „ schan-

Oogmerk van dit gesprek.

Temples voorzigtig bescheid.

Wederantwoord van Fagel.

Verder gesprek tusschen beide.

„ schande aandoen zou. Na 't verlies der „ Spaansche Nederlanden, zou men de Franschen doen begrypen, dat het hun belang „ meer was, den Vereenigden Staat te behouden dan dien te vernietigen. Hagchelyk was „ dit wel; doch men hadt geene keur meer, „ en lang genoeg, vergeefs, gehoopt, dat de „ Spaanschen betere orde op hunne zaaken „ stellen, en dat de Keizerschen iet van belang uitvoeren zouden aan den Rynkant. „ Ook was hy, voor zig zelven, altoos, van „ gedagten geweest, dat Groot-Britanje, op „ den eenen of den anderen stap van Frankryk, *hou stil* zou geroepen hebben; en, zo „ de Engelschen de helft der Spaansche Nederlanden konden laaten verlooren gaan; „ dat zy egter, met geene goede oogen, zouden hebben konnen aanzien, dat Frankryk „ alles overheerde, en zig ook, tot groot agterdeel des Engelschen Koophandels in de „ Middellandsche zee, meester maakte van „ geheel Sicilie. Twee jaaren, hadt de Koning „ van Groot-Britanje de Vrede reeds in zyne „ hand gehad. Frankryk was in geen' staat, „ om hem de voorwaarden, welken hy redelyk oordeelde, af te slaan, of om in oorlog „ te blyven, als Groot-Britanje zig wilde voegen by de Bondgenooten. Dit maar eenigszins te kennen te geeven, mids het in Frankryk geloofd wierdt, was genoeg om de Vrede te wege te brengen. Van Beuningen hadt, „ al voor lang, op gelyken trant, gesproken „ aan het Engelsche Hof, en aangebooden, „ dat men den Koning van Groot-Britanje, „ voor * scheidsman over de voorwaarden „ der

1677.

Fagels oogmerk, in het zelve, ontdekt zig nader.

* Arbiter.

1677. „ der Vrede, wilde aanneemen: doch alles was „ zo koel aangehoord, dat men zig, eindelyk, wel genoodzaakt zag, om tot byzondere handeling te komen. De wonde was „ ongeneeslyk geworden. Wel wist hy, wat „ Temple meende, met de vraage, *hoe men 't met Frankryk maaken zou, na dat de Spaansche Nederlanden verlooren zouden zyn?* Doch „ Frankryk zou dan 't oog, veelligt, naar Italie, of naar Duitschland, of wel naar Engeland wenden, eerder dan naar den Vereenigden Staat. 't Was Frankryks belang „ niet, den Staat te overheerschen; wel, dien „ van zig afhangkelyk te houden, en Godsdienst en Regeering, in den zelven, vry te „ laaten. In zulk een' toestand alleen, kon „ Frankryk dienst trekken van de scheepsmagt deezer Landen, die 'er niet meer zyn „ zou, als de grootste Steden, overheerd geworden zynde, in geringe Visschers Plaatsen veranderd zouden zyn. De Koning van „ Frankryk hadt hun Land gezien, en kende „ het, en zeide, sedert, by alle gelegenheden, „ *dat hy hen liever tot Vrienden begeerde*, *dan tot Onderdaanen.* Maar genomen, dat het „ verlies van den Vereenigden Staat verknogt „ was aan dat der Spaansche Nederlanden, „ zo was 't nog best hun verderf zo ver te „ verschuiven, als mogelyk ware, en liever „ des nagts te vergaan, dan des middags te „ vooren (*c*)."

Temple geeft den Prinse

De Raadpensionaris Fagel sprak deeze laatste redenen, met meer drift, dan de zwakke staat

(*c*) Temple Memor. *bl.* 494-498.

ſtaat zyner gezondheid, toen, ſcheen te gedoogen. Weshalve Temple 't geſprek afbrak, zeggende „ dat deeze zaaken niet tuſſchen hen „ beide konden afgehandeld worden." Hy gaf 'er, ſedert, den Prinſe kennis van, die verklaarde, het ſluiten eener afzonderlyke vrede te zullen verhinderen, zo lang als hem mogelyk ware. Doch hy hadt byna zo ſlegte verwagting als Fagel van den aanſtaanden veldtogt, en herhaalde, nogmaals, dat de Koning van Groot-Britanje de Vrede maaken kon, voor 't aanvangen van den ſtryd. Temple ſchreef alles over aan den Koning, en voegde 'er by, „ dat de Prins van Oranje de Staaten niet „ zou konnen wederhouden van het ſluiten „ eener afzonderlyke vrede, zo de Koning zig „ niet dieper in dit werk ſtak, dan hy, tot „ nu toe, gedaan hadt." De Koning antwoordde „ dat de Gezanten der Bondgenooten de „ Leden van het Parlement zo ſterk ophitſten „ tegen de Vrede (*d*), dat hy 'er niet meer „ toe kon arbeiden, zonder 'er, vooraf, door „ de Staaten, openlyk, toe genoopt te wor„ den." De Prins en Fagel waren 't eens, dat van Beuningen, ten deezen einde, den Koning een ſchriftelyk Vertoog doen zou: gelyk, ſedert, geſchiedde (*e*). Doch de Prins vraagde Temple, ten zelfden tyde, wederom, *of hy niet wiſt, welke voorwaarden van vrede de Koning, zyn Meeſter, by zig zelven, beraamd hadt?* Temple verklaarde van *neen*; doch meende, dat zyne Hoogheid, om tyd te winnen, zig, deswe-

1677.

Temple geeft kennis van zyn gesprek met Fagel.

(*d*) *Voiez* Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 289-314.
(*e*) *Voiez* Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 316.

1677. wege, wel eerst, zou konnen openen. De Prins, zig een weinig bedagt hebbende, hernam toen „ dat, zo de Koning eene spoedige „ Vrede begeerde te maaken, zulks, op den „ voet van die van Aken, behoorde te ge„ schieden. Dat men geene andere verwisse„ ling behoefde voor te slaan, dan die van „ Aath en Charleroi, voor Aire en S. Omer. „ Dat, hiermede, alles, wat tusschen Frank„ ryk en Spanje openstondt, zou afgedaan „ zyn. Dat de Keizer Filipsburg slegten en te „ rug geeven zou; dat de Franschen Maas„ tricht, insgelyks na 't slegten der Vesting„ werken, den Staaten zouden inruimen, en „ dat de oorlog, hiermede, voorbygedreeven „ zou zyn, gelyk eene vlaag, die zwaaren „ storm gedreigd, doch kleine verandering „ op het aardryk te wege gebragt hadt." Temple merkte hierop aan „ dat zyne Hoogheid „ niet verklaard hadt, hoe 't met Lotharingen „ en het Franche Comté gaan zou." Doch de Prins hernam „ dat zulks, by de Akensche „ Vrede, beslist was. Frankryk hadt nooit „ regt voorgewend op Lotharingen, dan voor „ zo ver het gestaan hadt onder den overlee„ den Hertoge, van wien de Koning meende „ verongelykt geweest te zyn. 't Franche Com„ té moest, volgens de Akensche Vrede, aan „ Spanje blyven. Op deezen voet kon men „ vrede hebben, zo 't zyne Majesteit van „ Groot-Britanje begeerde; zo niet, dan moest „ de oorlog voortgaan, en de voorzienigheid „ de zaaken beslegten." De Prins besloot, „ dat, wat Fagel of anderen Temple ook „ voorhouden mogten van eene afzonderly-

's Prinsen ontwerp van de voorwaarden eener algemeene Vrede.

Hy verklaart zig, ernstelyk,

„ ke

„ ke vrede, dezelve niet zou gesloten worden, zo lang hy leefde, en in staat was, om het te beletten. Hy wist ondertusschen wel, dat het, terstond na zynen dood, geschieden zou, ten ware anderen daartegen gelieſden te voorzien: waartoe, mogelyk, niemant meer reden hadt, dan de Koning van Groot-Britanje." Temple verhaalde, daarna, aan den Raadpensionaris, hoe sterk de Prins zig tegen de afzonderlyke Vrede verklaard hadt: waarop Fagel zeide „ dat hy 'er zo noode toe komen zou als zyne Hoogheid; doch dat de Prins zelf 'er toe gedwongen zou konnen worden, door het slegt beleid der Bondgenooten, door den kwaaden uitslag van den aanstaanden veldtogt, en vooral, door binnenlandsche beroerten, waartoe men, te Amsterdam, reeds neiging bespeurd hadt, om dat de Vredehandeling zo traaglyk voortging." Hy voegde 'er by, „ dat zyne Hoogheid de Landzaaten te wel kende, om zig sterk te kanten, tegen derzelver genegenheid (*f*)." Wy hebben deeze gesprekken, dus uitvoeriglyk, willen te boek stellen, om dat 'er de eigenlyke grond der handelinge uit blyken kan, en om dat zy eene schets behelzen van de voornaamste voorwaarden, op welken, daarna, de Vrede geslooten werdt. Na verloop van eenige weeken, kwam 'er nader bescheid uit Engeland. De Koning schreef aan Temple „ dat hy kans zag, „ om Frankryk te brengen tot eenen afstand „ van

1677.

tegen eene afzonderlyke vrede.

Ontwerp des Konings van Groot-Britanje.

(*f*) Temple Memor. *bl.* 498-507. *Voiez aussi* D'Estrades *Tom.* VIII. *p.* 62.

1677. „ van Aath, Charleroi, Oudenaarden, Condé en Bouchain, tegen Kameryk, Aire en „ S. Omer." Temple gaf hiervan kennis aan den Prinse; doch zyne Hoogheid verbleekte, toen hy Kameryk hoorde noemen, verklaarende, wyders, *dat men alles waagen moest, en de Spaansche Nederlanden liever door de wapenen zien verlooren gaan, dan door zulk een Verdrag.* Temple keerde, eerlang, wederom naar Nieuwmegen (*g*).

XI. Staat der Vredehandelinge, te Nieuwmegen.

Hier was, midlerwyl, uit verscheiden' gesprekken tusschen Berkelei en d'Avaux, gebleeken, dat de Engelschen zeer bevreesd waren, voor een afzonderlyk verdrag, tusschen Frankryk en de Staaten (*h*): waarvan zy vermoeden gekreegen hadden, uit de heimelyke onderhandelingen, welken de Franschen, van tyd tot tyd, hielden met Beverningk (*i*), dien zy, zo wel als van Haren, hielden geneigd te zyn, tot een afzonderlyk verdrag (*k*). Van den anderen kant, hadt Temples lang verblyf in den Haage, en zyne geduurige gesprekken met den Prinse en met den Raadpensionaris ook agterdogt verwekt in de Franschen, die sterk verlangden, naar zyne wederkomst te Nieuwmegen (*l*). De handeling was niets gevorderd, in zyn afzyn. De meeste tyd was gesleeten, met ontvangen der aankomende Gezanten; met plegtige bezoeken, en met kibbelen over kleinigheden. Onder anderen, was men lang on-

(*g*) Temple Memor. *bl.* 511-515, 528-531.
(*h*) D'Estrades *Tom.* VIII. *p.* 13, 45, 105.
(*i*) Temple Memor. *bl.* 507, 516.
(*k*) D'Estrades *Tom.* VII. *p.* 367.
(*l*) D'Estrades *Tom.* VIII. *p.* 28.

oneenig geweest, over de plaats der handelinge, waartoe, eindelyk, eenige vertrekken op 't Stadhuis geschikt werden (m). De Franschen meenden, dat Temple zeer in zynen schik was, met alles, wat de Vredehandeling stremde, en dat hy, om het Parlement te behaagen, den voortgang van den oorlog wenschte (n). De heimelyke onderhandelingen, tusschen d'Avaux en Beverningk, van wege de Staaten, en tusschen d'Estrades en Pesters, van wege den Prinse van Oranje, werden, ondertusschen, voortgezet (o), en men begon reeds te gelooven, dat deeze onderhandelingen, op eene afzonderlyke vrede tusschen Frankryk en de Staaten, zouden uitkomen. 1677.

Eisschen der wederzydsche Mogendheden, ten laste van elkanderen.

De openbaare handelingen werden ook vervolgd. Omtrent het midden van Sprokkelmaand, begonden de byzondere Ambassadeurs de eisschen hunner Meesteren, ten laste van elkanderen, over te leveren aan de middelaars. De Franschen vorderden van den Keizer en van den Keurvorst van Brandenburg alleenlyk, dat de Westfaalsche Vrede hersteld en naargekomen werdt: van Spanje, welk eerst de Vrede gebroken hadt, begeerden zy alles te behouden, wat zy, in den tegenwoordigen oorlog, op dit Ryk veroverd hadden: van de Staaten eischten zy niets; maar booden hun, in tegendeel, hunne vriendschap en de vernieuwing van een verdrag van Koophandel aan (p). Van den anderen kant, vorderde de Keizer, dat

(m) Temple Memor. bl. 516-525.
(n) D'Estrades Tom. VIII. p. 108.
(o) D'Estrades Tom. VIII. p. 115, 141, 164, 229.
(p) Actes de la Paix de Nimeg. Tom. II. p. 35, 41, 45, 51, 56.

1677. dat Frankryk hem, het Ryk en zynen Bondgenooten alles te rug gave, wat in deezen oorlog veroverd was, en daarenboven vergoeding deedt van de geleeden' schade. De Spaanschen eischten ook alle de verlooren' Steden te rug, benevens vergoeding der schade, hun, door Frankryk, sedert den jaare 1665, aangedaan (*q*). De Staaten vorderden van Frankryk Maastricht wederom, en voldoening aan zyne Hoogheid, voornaamlyk, wegens het Prinsdom Oranje, welk, na 't ontstaan van den oorlog, verbeurd verklaard was, door den Koning van Frankryk; die deszelfs inkomsten geschonken hadt aan den Graave d'Auvergne, wiens Markgraafschap van Bergen op Zoom de Staaten, insgelyks, verbeurd hadden verklaard (*r*). Voorts, begeerden zy een goed verdrag van Koophandel te sluiten, met afstand van alle de eischen, welken de een tegen den ander' nog mogt open hebben. De groote schade, welke zy geleeden hadden, wilden zy opofferen aan de Vrede, mids men hunnen Bondgenooten voldoening gave (*s*). De eischen, welken Zweeden en Deenemarke en derzelver Bondgenooten tegen elkanderen inbragten, kwamen, kortelyk, hierop uit, dat de eersten, boven vergoeding van geleeden' schade, alles te rug begeerden, wat zy, in deezen oorlog, verlooren hadden, en de laatsten, al wat zy gewonnen hadden behouden wilden, zonder van vergoeding van schade te willen hooren (*t*).

De

(*q*) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 1, 5, 9.
(*r*) *Voiez* DANIEL Journal *p.* CXI.
(*s*) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom* II. *p.* 24, 26.
(*t*) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 11, 14, 19, 32, 37, 42, 46, 52, 57.

De Hertog van Lotharingen hadt zyne eischen op Frankryk ook aan de middelaars overgeleverd (u); doch men lietze, eenigen tyd, verzegeld, om dat de Franschen verklaarden, nog geene eischen van den Koning, hunnen Meester, tegen den Hertog ontvangen te hebben. Ondertusschen, was, aan het groot verschil tusschen de meeste handelende Mogendheden, ligtelyk, te bespeuren, hoe verre de algemeene Vrede nog te zoeken ware (v). 1677.

Terwyl men, te Nieuwmegen, met het overleveren en onderzoeken deezer eischen, bezig was, hadt Frankryk den veldtogt, vroegtyds, geopend, en Kameryk en Valenchyn doen berennen, in 't begin van Lentemaand. De loopgraaven voor Valenchyn werden begonnen, tusschen den negenden en tienden, en de Stad werdt genoodzaakt, zig over te geeven, by verdrag, welk, op den zeventienden, getekend was (w). De Koning, die 't beleg van Valenchyn, in persoon, bygewoond hadt, begaf zig, na 't overgaan der Stad, naar 't Leger voor Kameryk, welk zig, insgelyks, opgaf, na een beleg van negen dagen, op den vyfden van Grasmaand. De bezetting was geweeken naar 't Kasteel, welk zig egter, twaalf dagen laater, insgelyks overgeeven moest. Midlerwyl, hadt de Hertog van Orleans 't beleg geslaagen voor S. Omer. De Prins van Oranje, die, op de eerste tyding van de beweegin-

XII. De Franschen veroveren Valenchyn, en Kameryk.

Zy belegeren S. Omer. Oranje

(u) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 65, 66, 67, 68, 69, 71.

(v) TEMPLE Memor. *bl.* 525-527. Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 16-20, 22 *enz.*

(w) D'ESTRADES *Tom.* VIII. *p.* 183, 224.

1677. gingen der Franſchen, het Leger der Staaten, te Bergen op Zoom, byeengetrokken hadt, was te laat gereed, om Valenchyn of Kameryk te ontzetten; doch beſloot, regt op S. Omer aan te trekken, en eenen veldſlag te waagen, tot ontzet deezer Stad. De Hertog van Orleans, eenig volk gelaaten hebbende in de Loopgraaven voor S. Omer, trok, met het overige deel zyns Legers, op, om den Prins van Oranje te ontmoeten. De Hertog van Luxemburg voegde zig, onder weg, by hem, met een goed getal troepen uit 's Konings Leger. Te Mont-Kaſſel, raakten de Legers ſlaags, en werdt 'er, eenen tyd lang, dapperlyk geſtreeden, van de eene en de andere zyde. Doch, daarna, geraakte een gedeelte van der Staaten voetvolk in wanorde, en aan 't wyken. Oranje herſtelde egter de wanorde ſpoediglyk, en meer dan eens. Doch de vyand werdt hem, eindelyk, te magtig. De Prins deedt, te vergeefs, zyn beſt, om de wykende regementen te doen ſtalhouden. Hy werdt, eindelyk, genoodzaakt, den ſtroom te volgen, en den vyand het ſlagveld te laaten. Doch gekomen, aan de agterhoede des Legers, die nog ſtand gehouden hadt, deedt hy, met dezelve, eenen aftogt, waardoor hy veel roems behaalde, by de krygskundigen. 't Gevegt by Mont-Kaſſel was voorgevallen, op den elfden van Grasmaand. De Franſchen ſchryven, dat zy 'er tweeduizend man in verlooren, en dat 'er, van de Staatſche zyde, drieduizend omkwamen (*x*). S. Omer hieldt het, na

Trekt te velde.

Slag by Mont-Kaſſel.

S. Omer

(*x*) Feuquieres Memoir. Hiſt. & Milit. *Tom.* II. *p.* 51. Daniel Journal *p.* CXXIX.

na deezen ongelukkigen ſlag, niet langer uit, dan tot den twintigſten van Grasmaand, wanneer de Stad, by verdrag, opgegeven werdt (y). De Koning keerde toen naar Frankryk, en het Franſche Leger werdt in de ververſchingskwartieren gelegd. Van deeze gelegenheid bediende zig zyne Hoogheid, breekende, tegen 't einde van Hooimaand, op, met het Leger der Staaten, en, eerlang, het beleg ſlaande voor Charleroi. Doch de Hertog van Luxemburg was hem, met het Franſche Leger, op de hielen, gevolgd, en noodzaakte hem, Charleroi, voor de tweede reize, te verlaaten, op den veertienden van Oogſtmaand (z). Hierna, viel 'er niets van gewigt meer voor, in de Spaanſche Nederlanden. Alleenlyk, maakte des Humieres, in Wintermaand, zig meeſter van S. Guilain (a). De veldtogt deezes jaars was zeer gelukkig geëindigd voor Frankryk. 't Bemagtigen van Valenchyn, Kameryk en S. Omer hadt de Spaanſche Nederlanden beroofd van alle hunne Grensveſtingen aan de landzyde, op Namen en Bergen in Henegouwen na, die, ligtelyk, in eenen volgenden veldtogt, konden veroverd worden. Aan den zeekant, werdenze alleenlyk beſchermd, door Nieuwpoort en Ooſtende. Het overig gedeelte der Spaanſche Nederlanden beſtondt uit groote binnenlandſche Steden, die zig zekerlyk overgeeven zouden, als de Franſchen zig voor dezelven vertoonden. Doch Spanje ſcheen

1677. geeft zig over.

Charleroi vergeefs belegerd, door den Prinſe.

S. Guilain gewonnen door de Franſchen.

(y) Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 7-50.
(z) D'Estrades *Tom.* IX. *p.* 73, 99, 110, 115. Temple Memor. *bl.* 565. Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 187, 188-191.
(a) Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 234.

1677. ſcheen weinig aandoening te hebben van dit gevaar, zig verzekerd houdende, dat Groot-Britanje en de Staaten niet zouden konnen gedoogen, dat Frankryk van alle de Nederlanden meeſter werdt (*b*).

XIII. Staat des oorlogs, in Duitſchland, Het Keizerlyke Leger onder den Hertoge van Lotharingen, met het voorjaar, wederom, over den Ryn getrokken zynde, begaf zig naar Mets, met inzigt, om deeze Stad en daarna Lotharingen te herwinnen. Crequi lag in deezen oord, om een waakend oog op den Hertoge te houden. Ook viel 'er, in Zomermaand, een ſcherp gevegt voor, tuſſchen de twee Legers. Doch wat laater, werdt de Hertog verzogt, zig te willen voegen by het Leger onder den Prinſe van Oranje, om Charleroi te helpen winnen. Hy trok dan naar den Maaskant. Maar Crequi belette hem den overtogt dier Riviere. Ook ſneedt hy hem, geduuriglyk, den toevoer af, hem, eerlang, noodzaakende, te rug naar de Elzas, en by Koblents wederom over den Ryn te trekken. De Hertog van Saxen-Eiſenach, die in de Elzas gelegen hadt, was, kort te vooren, ook genoodzaakt geweeſt, over den Ryn, naar Duitſchland te keeren. By Kokesberg, viel, op den agtſten van Wynmaand, een hevig ſchutgevegt voor, tuſſchen de Keizerſchen en Franſchen. Crequi maakte zig, weinige dagen laater, meeſter van Fryburg (*c*).

In Katalonie Aan den kant van het Pyreneeſche Gebergte, was, den vierden van Hooimaand, een ſcherp

(*b*) TEMPLE Memor. *bl.* 533-538.
(*c*) Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 180-186, 240-243. DANIEL Journ. *p.* CXXX.

ſcherp gevegt voorgevallen, tuſſchen de Franſchen onder den Hertoge van Navailles en de Spaanſchen onder den Graave van Monterei, waarin de laatſten het veld behouden hadden; doch wederzydſch merkelyke ſchade geleeden was (*d*). 1677.

Doch zo zeer als het krygsgeluk den Franſchen medeliep, zo zeer liep het hunnen Bondgenooten, den Zweeden, tegen. Zy waren, in Zomermaand, genoodzaakt geworden, het beleg van Chriſtiaansſtad, welk zy voorhadden, uit den zin te zetten. In Hooimaand, werdt hunne Vloot geſlaagen, door de Vereenigde Deenſche en Staatſche Vlooten, onder 't bevel van den Luitenant-Admiraal Willem Baſtiaanszoon. By Landskroon, viel, omtrent den zelfden tyd, een veldſlag voor, tuſſchen de Zweeden en Deenen, van welken de uitkomſt onzekerer was. Maar in Noorwegen, behaalden de Deenen verſcheiden' merkwaardige voordeelen op de Zweeden (*e*). Stettyn, eenige maanden geblokkeerd geweeſt zynde, door den Keurvorſt van Brandenburg, werdt, in Zomermaand, geweldiger aangetaſt. 't Leedt egter tot in Wintermaand, eer de Stad zig, by verdrag, opgaf (*f*). en in 't Noorden.

XIV. Tabago verlooren.

De Graaf d'Eſtrées, na 't herwinnen van Kajana, in Wintermaand des voorleeden jaars, voortgezeild zynde naar het Eiland Tabago, raakte aldaar, in Lentemaand, in een hevig gevegt met den Kommandeur Binkes. Verſcheiden' van 's Lands ſchepen werden in brand ge-

(*d*) Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 193-201.
(*e*) Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 163 179.
(*f*) Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 249-261.

1677. geschooten, of vergingen, door hun eigen vuur. 't Schip *Kruiningen*, gevoerd door *Rommert Vlak*, was, door twee Fransche schepen, waaronder dat van d'Estrées zelv' was, aangetast. De Kapitein, zig ziende in gevaar van veroverd te worden, vraagde naar de kruidhoorens: doch die zo ras niet konnende bekomen, deedt hy den Konstapel een tonnetje buskruids op 't dek brengen. En straks daarna, zag men den brand opgaan, agter de mast. 't Schip van Vlak en de twee Fransche schepen vloogen, eerlang, in de lugt. Doch 't scheepsvolk bergde zig, ten minste gedeeltelyk (*g*). D'Estrées werdt, eindelyk, genoodzaakt, het Eiland te verlaaten, en, met merkelyke schade, te rug te keeren. Hy hervatte den aanslag, in Slagtmaand, en toen gelukte het hem, de Sterkte op het Eiland te veroveren. Binkes en verscheiden' anderen kwamen, by deeze gelegenheid, ongelukkiglyk, aan hun einde (*h*). Eenigen tyd te vooren, hadt d'Estrées zig ook van eenige Sterkten der Staaten, in Zuid-Amerika, meester gemaakt (*i*). De Franschen hadden, onaangezien de Visschery wederzydsch vrygesteld was, in Hooimaand, in Groenland, verscheiden' Walvischvangers bemagtigd, eenigen van welken verbrand werden, terwyl anderen een zwaar rantsoen werdt afgeperst (*k*).

Binkes sneuvelt.

Schade in Groenland.

Overeenkomst

In Herfstmaand, bekragtigden de Staaten een

(*g*) *Uit* de beëedigde Verklaar. van agt Matrooz. *van* 21 *Octob.* 1677. *MS.*
(*h*) D'ESTRADES *Tom.* VIII. *p.* 321. Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 76-88, 263.
(*i*) DANIEL Journal *p.* CXXXIJ.
(*k*) Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 230.

een Verdrag, onlangs gemaakt met de Regeering van Algiers, waarby de losprys der Slaaven op omtrent een derde gesteld werdt van 't gene dezelve voorheen plagt te beloopen (*l*). 1677. met Algiers.

XV. Kerkelyke onlusten.

Doch terwyl de Vereenigde Gewesten gekweld werden met uitheemschen oorlog, hadden sommigen ook met inwendige onlusten te stryden. In Holland en Zeeland, lagen de Kerkelyken, onderling en met de Regeering, over hoop. Men begon, sedert eenigen tyd, de Predikanten, die der Leere van Coccejus toegedaan waren, en die zig, onder de voorige Stadhouderlooze Regeering, in de gunst der Overheden hadden weeten in te dringen, in sommige Steden, met den nek aan te zien, en buiten de aanzienlykste standplaatsen te weeren, of te houden. Zulken, daarentegen, die der Leere van Voetius aanhingen, en altoos voor ongemeene vrienden en goedgunners van het Huis van Oranje hadden willen gehouden worden, begonden, terstond na 's Prinsen verheffing, moed te scheppen, en hunnen partyen onbeschroomder onder de oogen te zien. Sommigen hunner, die, voorheen, om oproerig prediken, gelyk het toen genoemd werdt, uit de Steden gezet waren, verwierven nu vryheid van zyne Hoogheid, om 'er wederom in te komen, en hunnen dienst waar te neemen, gelyk te vooren. 't Eerste was, onder anderen, aan Abraham van den Velde, voorheen Predikant te Utrecht, gegund (*m*). De Staaten van Zeeland hadden, al in 't jaar 1675, eene in Zeeland,

(*l*) Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 229.
(*m*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 598.

1677. eene orde beraamd, tot behoudenis der ruste in de Kerke, meest strekkende, om den voorstanderen van Voetius Leere genoegen te geeven, hoewel de andere party geene reden van klaagen scheen te hebben, dat zy, eenigszins, strengelyk gehandeld werdt (n). Zelfs, oordeelden veelen, dat de Staaten, onder voorwendsel van de rust te bewaaren, den nieuwen Leeraaren de hand boven 't hoofd zogten te houden. Zyne Hoogheid, in Lentemaand des volgenden jaars, ter gelegenheid, dat 'er eene Predikants plaats, te Middelburg, opengevallen was, de Klassis van Walcheren, schriftelyk, vermaand hebbende, by 't vervullen derzelve, zorg te draagen tegen de nieuwigheden; was 't egter gebeurd, dat het zogenaamd *Collegium Qualificatum*, bestaande uit Afgevaardigden der Wethouderschap en den Kerkenraad, waaraan, hier, 't verkiezen der Predikanten staat, een beroep uitgebragt hadt op *Wilhelmus Momma*, Professor der Godgeleerdheid in den Ham, die verdagt was, nieuwigheid te leeren. Doch de Klassis hadt geweigerd, dit beroep goed te keuren, zeer klaagende, dat men zo weinig agt geslaagen hadt op het schryven van zyne Hoogheid. Het Kollegie beweerde egter, dat het beroep wettig was, zo lang de Klassis geene redenen gaf, waarom 't moest afgekeurd worden. De Wethouderschap van Middelburg ondersteunde het Kollegie, en men stelde orde om Momma te haalen. De Prins schreef aan Momma te Ham, en aan de Wethouderschap van Middelburg, een en ander-

(n) Tweejaar. Geschied. bl. 602.

dermaal, om de zaak niet verder door te zetten, voor hy 'er zelf nadere ſchikking op gemaakt hadt. De Klaſſis drong hierop insgelyks; doch, beſpeurende, dat de Burgerkrygsraad zig in de zaak mengde, hieldt zy zig niet langer veilig binnen Middelburg. Momma was, ondertuſſchen, overgekomen; en men maakte gereedſchap om hem te beveſtigen en op den predikſtoel te brengen. De Prins, toen voor Maaſtricht leggende, ſchreef, hiervan verwittigd, ſcherpe brieven aan de Wethouderſchap, aan 't Kollegie, en aan Momma, ernſtelyk verbiedende, met de voorgenomen' beveſtiging voort te vaaren. Maar de Krygsraad en veele voornaame Burgers begeerden het tegendeel op de Wethouderſchap, zo men de Stad niet vol oproers zien wilde. De beveſtiging geſchiedde derhalve, twee dagen hierna, op den negentienden van Hooimaand. Momma, dien de Wethouderſchap, op zyn verzoek, beloofd hadt, te zullen beſchermen, zo hem, over dit werk, eenig leed overkomen mogt, tradt, dien zelfden dag nog, op den predikſtoel, onder eenen geweldigen toeloop van de aanzienlykſten en van 't gemeen (*o*). Doch de Prins nam dit zo euvel, dat hy de Klaſſis beval, naar de orde der Kerke, te handelen, tegen zulken, die oorzaak deezer ongeregeldheid geweeſt waren. De Klaſſis, toen te Vliſſingen zittende, dagvaarde het Kollegie aldaar. Doch de Wethouderſchap van Middelburg wilde niet gedoogen, dat iemant uit haare Stad, te Vliſſingen, voor de Klaſſis verſcheene. De Klaſſis 1677.

voer

(*o*) *Uit een'* Brief van Middelb. *van* 20 *July* 1676. *MS.*

1677. voer egter voort, met de zaak, kerkelyk, af te doen. De Middelburgsche Predikanten, die Mommas beroep meest bevorderd hadden, *Van der Waayen* en *de Mey*, werden uit de Klassis gezet. De Mey, die Momma bevestigd hadt, werdt geschorst in zynen dienst en zelfs in 't gebruik des Avondmaals. Twee Diakens werden ook, in hunne diensten, geschorst. Aan Momma werdt geschreeven, dat men hem voor geenen Predikant erkende; maar hieldt, voor eenen huurling. In deezen staat, bleeven de zaaken tot dat de Prins, in 't laatst van Slagtmaand, te Middelburg kwam. 't Kollegie, hem komende begroeten, kreeg tot bescheid, *dat hy den * aanhang te Middelburg was komen dempen*, en, toen 't zig verantwoorden wilde, *dat zulks hier de tyd noch de plaats was.* Den Burgerhopluiden werdt, door zyne Hoogheid, voorgehouden, *hoe hem ter ooren gekomen was, dat zy zig in kerkelyke zaaken gesteken, en de Klassis moeilykheid aangedaan hadden:* en als zy verklaarden, de Klassis te hebben willen beschermen, hernam de Prins, *dat hy beter onderregt was (p).* Voorts, kwam hy in de Vergadering der Staaten, op welke zyn gezag zo veel vermogt, dat men, terstond, besloot „ Momma af te zetten, en den Prins „ te magtigen, om zulken, uit de Wethouderschap van Middelburg en uit het Kollegie, welken men bevondt, de voornaame „ oorzaaken geweest te zyn van het beroep „ van Momma en van de onbehoorlyke indragt op het regt der hooge Overheid, in „ den

* *Factie.*

(p) *Uit een'* Brief van Middelb. *van* 5 *Dec.* 1676. *MS.*

„ den persoon en waardigheid van den Heere „ Stadhouder, te straffen met afzetting of „ schorsing in hunne diensten." Doch de Stad Middelburg hadt, gelyk men ligtelyk denken kan, niet bewilligd in dit besluit. 't Werdt egter uitgevoerd, door den Prinse, die merkelyke verandering maakte, in de Wethouderschap en Krygsraad van Middelburg; Momma buiten beroep liet, en Van der Waayen afzette, en schriftelyk beval, de Stad en gantsch Zeeland te ruimen. Doch de Mey, naar men toen zeide, in stilte, schuldbekentenis gedaan hebbende voor zyne Hoogheid, bleef in dienst (*q*). Voorts, magtigde de Prins de Klassis, de nieuwe Wethouderschap van Middelburg en de *protesteerende* Broeders van het Kollegie, om tot een nieuw beroep te treeden (*r*). Momma, een jaargeld bekomen hebbende tot zyn onderhoud, begaf zig, met der woon, naar Delft, daar hy, in Herfstmaand deezes jaars, overleedt (*s*). Zyne Hoogheid hadt, te Middelburg zynde, op de Staaten van Zeeland begeerd, dat men hem, als eersten Edele, en van wege de Steden Vlissingen en Veere, twee stemmen toestondt in de Staaten van Walcheren, en dat Middelburg, wederom, gelyk van ouds, ééne stem hadt; waarin terstond bewilligd werdt. Geduurende de Stadhouderlooze Regeering, hadt Middelburg twee stemmen gehad, en Vlissingen en Veere ieder eene; zo dat 'er toen vier stemmen geweest wa-

1677.

(*q*) *Uit een'* Brief van Middelb. *van* 11 *Dec.* 1676. *MS.*
(*r*) Notul. Zeel. 23 *Juny* 1, 3, 4, 5, 7, 8, 11 *Dec.* 1676. *bl.* 99, 155, 160, 162, 165, 168, 170, 183. Holl. Merc. *van* 1676. *bl.* 233-245.
(*s*) Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 210.

1677. waren, die nu wederom op drie gebragt werden (*t*). De Kerkelyke onlusten verminderden, sedert, allengskens, in Zeeland. Maar te Enkhuizen, in Holland, was, in 't midden des jaars 1675, ook vry wat moeite ontstaan, over 't beroepen van eenen Predikant. Eenige Leden der Gemeente booden den Kerkenraad een Verzoekschrift aan, waarby zy begeerden, dat niemant beroepen werdt, dan die vreemd was van de nieuwigheden, welken thans, door sommigen, gedreeven werden. Doch de Wethouderschap beide en de Kerkenraad namen het inleveren van zulk een Verzoekschrift euvel op. De tekenaars werden op 't Stadhuis ontbooden, en scherpelyk bestraft. Maar zy vervoegden zig aan zyne Hoogheid, met een veel dringender Verzoekschrift: en de Prins vondt goed, die van Enkhuizen te vermaanen, tot het voldoen der verzoekeren (*u*). Doch hoe 't, verder, met deeze zaak, afgeloopen zy, is niet tot myne kennisse gekomen. Te Amsterdam, daar men voor diergelyke moeilykheden vreesde, hadt de Regeering, in Louwmaand deezes jaars 1677, den Kerkenraad bewoogen, tot het neemen van een besluit, waarby verklaard werdt „ 1. dat 'er geene wezen-„ lyke verschillen waren onder de broeders. „ 2. dat men zig zou hoeden van alles, wat „ de eendragt zou konnen stooren. 3. dat men „ niet zou voorgeeven, de zaken, over wel-„ ken men verschilde, te houden van zulk „ een gewigt, als of 'er de zaligheid aan hing. „ 4. dat men zig zou wagten van onschrif-

en in Holland.

„ tuur-

(*t*) Notul. Zeel. 10 *Dec.* 1676. *bl.* 179.
(*u*) Tweejaar. Geschied. *bl.* 709 *enz.*

„ tuurlyke spreekwyzen. 5. dat men, in 't be- 1677.
„ roepen van Predikanten, agt geeven zou op
„ zulken, die van eenen vreedzaamen aart
„ waren. en 6. dat men zulken, die tegen deeze
„ punten misdeeden, eerst broederlyk vermaa-
„ nen zou, om alle verwydering voor te ko-
„ men (v)." Men heeft, van dien tyd af tot heden toe, deeze punten den Kerkenraad, by deszelfs verandering of vernieuwing, en voor 't beroepen van een' Predikant, geduuriglyk voorgelezen, 't welk zeer veel toegebragt heeft tot behoudenis der ruste in deeze volkryke Stad; welke ook, aan andere oorden, door het voorzigtig beleid der Regeeringe, onaangezien de verschillen, in 't stuk der Leere, bleeven duuren, allengskens, hersteld en bevestigd werdt.

Doch in de byzondere Gewesten, met naame, in Stad en Lande, Overyssel en Friesland, hadt ook de hooge Regeering, sedert verscheiden' jaaren, onderling overhoop gelegen; gelyk wel te wagten was, na dat de aanstelling van zyne Hoogheid tot Stadhouder der aanzienlykste Gewesten, en tot Kapitein- en Admiraal-Generaal van den Vereenigden Staat, de algemeene Regeering van den zelven in eene geheel andere gedaante gebragt hadt. In Stad en Lande, was de twist, reeds in den jaare 1672, en terstond na dat Groningen van den vyand verlaaten was, begonnen. De Regeering der Stad hadt toen twee Ommelander-Heeren, Jonkheer *Ozebrand Jan Rengers*, Heer van Slogteren, en *Henrik Picard*, op sterk vermoeden, dat zy, geduurende het beleg, heime-

XVI. Onlusten tusschen Groningen en de Ommelanden.

(v) Holl. Merc. van 1677. bl. 92.

1677. melyk verstand gehouden hadden met den vyand, in hegtenis genomen. De laatste was, na dertig weeken zittens, wederom geslaakt; doch de eerste, scherpelyk onderzogt zynde, en geen verraad beleeden hebbende, egter vastgehouden. De Ommelanden, den handel der Stad aanmerkende als eene blykbaare verkragting hunner voorregten, vorderden voldoening, en wilden langer geene gemeene Vergaderingen houden met de Stad, zo dezelve geweigerd werdt. De Stad boodt aan, een gelyk getal van Regters, uit en door de beide Leden van 't Gewest, te doen magtigen, om over Rengers te zitten, en den Ommelanden al de gerustftelling te geeven, welken zy, immer te vooren, gehad hadden, om veilig te konnen Vergadering houden in de Stad. Doch de Ommelanden begeerden volstrektelyk, dat Rengers op vrye voeten gesteld werdt. Ondertusschen, werden 'er geene Landschaps-Vergaderingen gehouden, tot merkelyk agterdeel van het gemeene Land, en van de Provincie in 't byzonder. De Ommelanden vervoegden zig, eindelyk, aan de Vergadering der algemeene Staaten, met verzoek „ dat „ deezen, gelyk voorheen meermaalen geschied was, Gemagtigden geliefden af te „ zenden, tot bylegging der gereezen' geschillen." Men besloot hiertoe, op den zeventienden van Sprokkelmaand deezes jaars 1677. Zyne Hoogheid werdt verzogt, de Gemagtigden in persoon te willen verzellen, en met zyn hoog gezag te ondersteunen. Doch Friesland hadt, in dit besluit, niet bewilligd,

ver-

verstaande, dat men, vooraf, behoorde te beproeven, of de geschillen niet, door den Prinse Henrik Kasimir, Stadhouder van 't Gewest, in der minne, waren by te leggen. De bezending ging egter voort. De Prins van Oranje en de Gemagtigden der algemeene Staaten deeden, den tweeden van Lentemaand, eene uitspraak, by voorraad, volgens welke „ den „ Heeren der Ommelanden, te Groningen, „ vryen in- en uitgang toegestaan, de Landschaps-Vergaderingen hervat, en Rengers „ geslaakt moest worden, mids hy zig, tot naderen last, onthielde binnen zyne Heerlyk„ heid Slogteren." Doch de Stad weigerde zig te schikken, naar deeze uitspraak. Ten zelfden tyde, was 'er verschil ontstaan, over 't verleenen der Patenten. De Prins van Oranje, eenige Regementen willende trekken uit de Gewesten van Friesland en Groningen, tot versterking van het Leger van den Staat, hadt hiertoe patenten verleend, zonder de Staaten of den Stadhouder deezer Gewesten te kennen, en deezen, zig hierdoor in hunne voorregten verkort rekenende, hadden geweigerd, het Krygsvolk te laaten uittrekken. De algemeene Staaten verklaarden zig voor den Prinse van Oranje. Zo deeden ook de Ommelanden. Doch de Stad hieldt, in dit geschil, de zyde van haaren Stadhouder, die gehouden werdt, ook hierom, in de overige geschillen, te sterker te hellen, over de zyde der Stad. In Grasmaand, vervoegden de Ommelanden zig, met een nieuw Vertoog, aan de algemeene Staaten, waarby zy, behalve 't ont- 1677.

1677. ſlag van Rengers, verſcheiden' andere punten vorderden, die van ouds, tusſchen de Stad en de Ommelanden, betwiſt waren, en welken zy nu, ten nadeele van de Stad, beſliſt wilden hebben. Onder anderen, eiſchten zy drie ſtemmen, tegen de eene ſtem der Stad, op de Landdagen, vryheid van 't Stapelregt voor de Ommelanden, en regt om ten platten lande te mogen brouwen. Ook begeerden zy, dat de boonen, waarby de Wethouderſchap der Stad gekooren werdt, gezonden werden aan den Heere Stadhouder, of aan de algemeene Staaten, en dat de Gilden te Groningen wederom herſteld werden, in 't bewind der Regeeringe. 't Bleek hieruit klaar genoeg, dat men verandering zogt, in de Regeeringe der Stad. De algemeene Staaten, ernſtig aangemaand door den Prinſe van Oranje, om een einde te maaken van de onluſten in Stad en Lande, en geenen wil hebbende, om zig, tegen die van de Stad, te bedienen van ſtrenge middelen, beſlooten, eindelyk, op den eerſten van Zomermaand „ dat de Stad zig, binnen veertien dagen, aan de uitſpraak hunner Gemagtigden zou moeten onderwerpen, of dat de Ommelanden, anders, geregtigd zouden zyn, om, in zaaken van Regeeringe, Geldmiddelen en Regtsoefening, huis op zig zelven te houden." Doch de Stad niet alleen, maar de Stadhouder, Prins Henrik Kaſimir, hieldt dit beſluit te ſtryden met de Vryheid en Hoogheid van 't Geweſt, weigerende den laatſten, de hand te leenen tot het in ſtand brengen en houden eener af-

zon-

zonderlyke Regeeringe der Ommelanden; die 1677.
egter eenen aanvang nam. Maar de Stad verboodt haaren ingezetenen, deeze afzonderlyke Regeering, in eenigerlei opzigt, te erkennen. De Verpagting van 's Lands middelen geschiedde, ondertusschen, op aanschryving van den Heere Stadhouder, beide in de Stad en in de Ommelanden. Doch de Regeering der Ommelanden verboodt, eenige betaalingen te doen aan de Ontvangers der Provincie. De Stadhouder geboodt het tegendeel, by herhaalde Plakaaten. Die van de Ommelanden zig, door den Stadhouder, die de magt over 't Krygsvolk in handen hadt, gehinderd vindende in hunne afzonderlyke Regeering, vervoegden zig, wederom, aan de algemeene Staaten, klaagende beide over den Stadhouder en over de Stad. De Regeering der Stad zogt, daarentegen, heul by de Staaten van Holland, zendende zelfs Gemagtigden naar de byzondere Steden, om deezen te beweegen tot het voorstaan haarer belangen. Doch de Staaten van Holland waren nu niet geschikt, om zig te kanten tegen 't gevoelen der algemeene Staaten, gesterkt, gelyk het was, met het hoog gesteegen gezag des Prinsen van Oranje. Men besloot dan, ter algemeene Staatsvergaderinge, ook met volkomen' bewilliging van Holland, op den derden van Oogstmaand, dat de Stad zig naar de uitspraak van zyne Hoogheid en de verdere Gemagtigden zou hebben te gedraagen (*w*). De beide partyen zonden

(*w*) Resol. Holl. 3, 24, 31 *July* 1677. *bl.* 181-233, 313, 340. Notul. Zeel 16, 17 *July* 1677. *bl.* 79, 90. *Zie ook* Sommier Verhaal *gedrukt* 1677. *en* Holl Merc. *van* 1677. *bl.* 98-154.

1677. den, hierop, wederom, Gemagtigden naar den Haage, welken, lang en breed, handelden met zyne Hoogheid, die hun, eindelyk, deezen tweeledigen voorslag deedt „ dat men zig, we„ derzydsch, voegen zou naar de voorgaan„ de uitspraak; of alle verschillen te niet doen, „ door eene algemeene vergiffenis, waaron„ der ook Rengers begreepen zou zyn." De Gemagtigden der Stad namen aan, van deezen voorslag, die, op den vyfentwintigsten van Wynmaand, ter algemeene Staatsvergaderinge, goedgekeurd werdt, verslag te doen (*x*). Zy keerden, eerst in Louwmaand des jaars 1678, te rug in den Haage, en op den zesentwintigsten, werdt besslooten „ dat de Omme„ lander-Heeren en derzelver bedienden vrye„ lyk in en uit Groningen zouden mogen gaan: „ ook zelfs de opgezetenen der Ommelanden, „ ten ware zy eenige misdaad begingen in de „ Stad; dat Rengers op vrye voeten en in „ zyne eer en goederen hersteld zou worden, „ zonder dat egter, wegens 't gene hem over„ gekomen was, immer iet tegen de Stad zou „ mogen ondernomen worden; dat de afzon„ derlyke Regeering in de Ommelanden zou „ ophouden, en dat de Stadhouder beide de „ Leden der Staaten beschryven zou, om de „ Regeering van 't Gewest, voortaan, te be„ stellen, gelyk van ouds (*y*)." Na dit besluit der algemeene Staaten, schikte men zig, ter wederzyde; doch 't liep nog aan tot in Slagtmaand,

(*x*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 207-210.
(*y*) *Zie* Recueil van Authent. Stukken. *gedr.* 1677. *en* Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 7-9.

maand, eer alles, ter Staatsvergaderinge van Stad en Lande, geregeld werdt (z). 1677.

XVII. Moeite te Deventer.

In Overyssel, hadt de beweeging minder gevolg. Zy bepaalde zig binnen Deventer. De Gemeentsluiden, oordeelende, dat het Reglement op de Regeeringe, door den Prinse van Oranje, in den jaare 1675, gemaakt, streedt met de Privilegien der Stad, hadden, zonder agt te slaan op het schryven van zyne Hoogheid, de Magistraat, in deezen jaare 1677, verkooren en doen beëedigen, zonder 's Prinsen goedkeuring op hunne verkiezing af te wagten; maakende zy, zo zy zeiden, gemoedshalve, zwaarigheid, om het Reglement van den jaare 1675, tegen de Privilegien, naar te komen. Zy zonden zelfs een Vertoog aan den Prinse, waarin zy hun gedrag verdedigden. Doch zyne Hoogheid deedt de zaak spoedig af. Hy beval Burgemeesteren van Deventer, de Gemeentsluiden, die zwaarigheid maakten, om het Reglement van 't jaar 1675 naar te komen, van hun ampt te ontslaan, voor reden geevende, *dat, gelyk hy niet gezind was, het regt, hem, by dit Reglement, opgedraagen, af te staan, hy ook niemant wilde dringen, om zig, tegen zyn gemoed, met de Regeeringe te bemoeijen.* Op 't ontvangen van deezen last, werden twee-entwintig Gemeentsluiden ontslaagen, en in derzelver plaatse, anderen gekooren, die geene zwaarigheid maakten, om zig naar 't Reglement te voegen (*a*).

In

(z) Resol. Holl. 9 *Aug.* 1678. *bl.* 357. Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 278.

(a) Deductie der Gemeente van Deventer *gedr.* 1677 *en* Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 154-158.

1677. In Friesland, was, reeds omtrent den aanvang des jaars 1673, merkelyke beroerte ontstaan. 't Gemeen hadt, hier en daar, geweldige verandering gemaakt in de Regeeringe der Steden, en scheen zeer gebeeten op de Vorstinne Weduwe van Nassau, en op haaren Zoon, den jongen Stadhouder (*b*). Eenige misnoegden, waaronder ook luiden van aanzien waren, hadden zig, hierop, vervoegd aan de algemeene Staaten, en aan den Prinse van Oranje, welken Gemagtigden zonden naar Friesland, die te wege bragten, dat de bemiddeling der zweevende geschillen werdt opgedraagen aan Gemagtigden der algemeene Staaten en aan zyne Vorstelyke Doorlugtigheid den Stadhouder en Raaden van den Hove van Friesland. Deezen maakten, sedert, een Reglement op de Regeeringe; doch eenigen, te onvrede, zo sommigen dagten, dat zy buiten 't bewind gehouden werden, klaagden, daarna, dat dit Reglement, in verscheiden' gewigtige punten, verbroken of kwalyk onderhouden werdt (*c*). Hieruit rees, eerlang, zo groot een tweespalt, in de Provincie, dat 'er een geruime tyd verliep, eer alles wederom in rust raakte.

Beweeging in Friesland.

XVIII. Tusschen de Vorstinne Weduwe van Oostfriesland en de Stad Embden, was wederom merkelyk geschil ontstaan. De Vorstin hadt eenige Schattingen uitgeschreeven, en, om dezelven te innen, zig bediend van eenig Krygsvolk, welk in Munsterschen dienst was. De Stad Embden en de Stenden van Oostfriesland ver-

Oostfriesche onlusten.

(*b*) Brief uit Leeuw. *van* 26 *Dec.* 1672. *Oud. Styl. MS.*
(*c*) Resol. Holl. 12 *Maart* 8 *April* 1678. *bl.* 86, 166. Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 9.

vervoegden zig, hierop, volgens gewoonte, aan de algemeene Staaten, die, reeds in 't voorleeden jaar, ten behoeve der Stenden en der Stad, aan de Vorstinne geschreeven hadden; doch zy begeerde, dat de Staaten 't geschil tusschen haar en de Stenden beslissen lieten, door den Keizerlyken Gemagtigde, Graave van Windischgrats. De Staaten, hiernaar geene ooren hebbende, deeden, in Grasmaand deezes jaars, eene bezending naar Oostfriesland; die egter, vrugteloos, te rug keerde. De onlusten borsten, eerlang, tot daadelykheden uit. De Munsterschen kwamen, te Lier, nestelen, en scheenen 't oog te hebben op Lieroord, daar Staatsche bezetting lag. De Keizer gaf, daarna, bevel, dat de Munsterschen Oostfriesland zouden hebben te ruimen. Doch zy kreunden zig aan 's Keizers bevelen niet (*d*). En de Staaten hadden hun Krygsvolk thans te noodig, dan dat zy zig, gelyk te vooren wel geschied was, van een gedeelte van het zelve zouden hebben konnen bedienen, om Oostfriesland te zuiveren van vreemde knegten.

1677.

XIX. Het Huis der Gemeenten in Engeland zoekt den Koning te dringen, tot oorlog

Terwyl de Vredehandeling te Nieuwmegen traaglyk voortging, deedt de Spaansche Gezant in Engeland, *Don Bernard de Salinas*, zyn best, om eenige Leden van 't Parlement op te stooken, tegen Frankryk: 't welk, gevoegd by de poogingen, die de Prins van Oranje, in den aanvang deezes jaars, hadt aangewend, om den Koning van Groot-Britanje te beweegen, dat hy zig meer liete gelegen leggen aan de

(*d*) Holl. Merc. van 1677. *bl.* 158-161, 239, 240.

1677.
log met Frank-ryk.

de behoudenis der Spaansche Nederlanden, zo veel kragts hadt (e), dat het Huis der Gemeenten den Koning, in Grasmaand, verzogt, „ dat hy een beschadigend en verdedigend „ Verbond wilde sluiten met de algemeene „ Staaten, tegen den geweldigen aanwas der „ magt van Frankryk, en tot behoudenis der „ Spaansche Nederlanden (f)." Doch Karel de II, nog naauw verbonden met Frankryk, nam dit verzoek, welk hy voor een inbreuk op het voorregt der Kroone hieldt, zo euvel, dat hy 'er het Huis, een en andermaal, over bestrafte (g).

Frankryk slaat een lang Bestand voor.

De Koning van Frankryk, bedugt, dat die van Groot-Britanje, hoe zeer in zyne belangen, de drift des volks niet zou konnen wederstaan, schreef hem, terstond na 't veroveren van Valenchyn, Kameryk en S. Omer „ dat hy, eenen afkeer hebbende van 't „ vergieten van Christen bloed, bereid was „ een Bestand van eenige jaaren te sluiten, zo „ Zweeden hierin bewilligde (h)."

't Welk geen ingang vindt.

Doch deeze aanbieding werdt, te Nieuwmegen, aangezien, voor eene al te grove konststreek, om de Engelschen slap te maaken, en om den Bondgenooten het herwinnen van 't gene zy verlooren hadden te beletten. Beverningk zelf, hoe zeer hy de Vrede zogt, sprak 'er, op deeze wyze, van. „ Ook was, zeide hy, 't bedingen van de toestemming der Zweeden de „ regte weg, om het sluiten van 't Bestand te „ ont-

(e) TEMPLE Memor. *bl.* 539.
(f) Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 271. RAPIN *Tom.* IX. *p.* 380.
(g) BURNET *Vol.* I. *p.* 406, 407.
(h) *Zie* Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 51.

„ ontwyken, al hadden 'er schoon de Bond- „ genooten in bewilligd. Behalve, dat de „ Spaansche Nederlanden, van grensvestin- „ gen beroofd, ligtelyk, onder of na 't Be- „ stand, zouden konnen overvallen, en de o- „ verwonnen' Steden, geduurende het Bestand, „ zo volkomen Fransch gemaakt worden, dat „ menze, 't zy door de wapenen of door ver- „ drag, veel bezwaarlyker zou konnen her- „ brengen, onder het gebied der Kroone van „ Spanje (*i*)." In de afzonderlyke handeling, welke hy met de Franschen hieldt, hadt hy, reeds te vooren, te verstaan gegeven „ dat „ 'er niets overschoot, dan eene byzondere „ vrede te sluiten, zynde 'er toch geene mo- „ gelykheid, om de verschillende belangen „ van alle de strydende partyen te vereeni- „ gen." Sedert, was hy naar Arnhem geweest, om met den Raadpensionaris Fagel te spreeken (*k*). De Franschen, midlerwyl, den Prinse van Oranje, door Pesters, in 't heimelyk, kennis hebbende doen geeven, dat zy genegen waren Maastricht weder over te leveren aan de Staaten, en een goed Verdrag van Koophandel met hen te sluiten (*l*); was men, in 't midden van Grasmaand, in onderhandeling getreden over zulk een Verdrag. Beverningk hadt 'er een Ontwerp van gemaakt, waarover hy, met de Franschen en Engelschen, handelde. De Franschen maakten 'er geene merkelyke zwaarigheden over, en alles schikte zig, meer en meer, tot het treffen eener afzonderlyke

1677.

Byzondere handeling tusschen de Franschen en Staatschen.

(*i*) Temple Memor. *bl.* 540. 542.
(*k*) D'Estrades *Tom.* VIII. *p.* 171, 194.
(*l*) D'Estrades *Tom.* VIII. *p.* 243.

1677. lyke Vrede tusschen Frankryk en de Staaten (m). De Franschen verzuimden niet, te kennen te geeven, dat de Staaten meer voordeelen in den Koophandel te wagten hadden, wanneer zy tot eene afzonderlyke Vrede besslooten, dan wanneer zy, te gelyk, voor hunne Bondgenooten spreeken wilden: 't welk veel woog by de handelende Gewesten, en vooral by Holland en Zeeland (n). De Sekretaris der Staatsche Gevolmagtigden, *Hulft*, een Amsterdammer, hieldt den Franschen ook voor, „ dat het toestaan van een voordeelig Verdrag van Koophandel de regte weg was, om „ de Stad Amsterdam en de overige Leden „ van Holland te verpligten, dat zy den Prins „ van Oranje noodzaakten, om in eene afzon- „ derlyke Vrede te bewilligen (o):" 't welk ligtelyk geloofd werdt, en hen gemakkelyker maakte, in 't handelen over zulk een Verdrag. Doch de byzondere handeling over het Prinsdom Oranje ontmoette grooter zwaarigheden, aan de zyde van Frankryk. De Prins vorderde, dat men hem herstelde in 't bezit van dit Prinsdom, en in verscheiden' inkomsten en regten, waarover, te vooren, verschil geweest was. Frankryk wilde het Prinsdom te rug geeven, in dien staat, als de Prins het, voor den oorlog, bezeten hadt, en hieldt 's Prinsen eisch voor onredelyk. Doch de Franschen, bedugt, dat de twist hierover den handel met de Staaten stremmen mogt, verschooven, eindelyk, het

(m) D'Estrades *Tom.* VIII. *p.* 272. Temple Memor. *bl.* 542.
(n) D'Estrades *Tom.* VIII. *p.* 237. *Tom.* IX. *p.* 4, 102, 116, 145, 193, 299, 314.
(o) D'Estrades *Tom.* IX. *p.* 132.

het afdoen van 't geschil over 't Prinsdom, tot betere gelegenheid (*p*).

1677.

's Pausen Nuncius komt te Nieuwmegen.

En verscheiden andere Gevolmagtigden.

De algemeene Vredehandeling ging, middelerwyl, nog al flaauwlyk voort. De Gezanten sleeten een goed deel van den Zomer, met het maaken van aanmerkingen op elkanders eischen (*q*), die de meesten schriftelyk inleverden: waartoe de Franschen niet te brengen waren. Omtrent den aanvang van Zomermaand, verscheen de Nuncius van den Paus, *Aloisius Bevilaqua*, Patriarch van Alexandrie, te Nieuwmegen, om de Vrede tusschen de Roomsche Mogendheden te bemiddelen: doch de Gezanten der Protestantschen hielden in 't geheel geene gemeenschap met hem (*r*). Ten zelfden tyde, kwam ook de Spaansche Gezant, *Markgraaf de Los Balbasos*, op de Vredehandeling (*s*). En wat laater, de *Bisschop van Gurk*, hoofd der Keizersche, en de *Graaf Antonius*, hoofd der Deensche Gevolmagtigden (*t*). Het antwoord, welk de Staatschen gaven op den eisch of voorslag der Franschen, bestondt in een ontwerp eener byzondere Vrede tusschen Frankryk en de Staaten, behoorlyk uitgebreid, en in Leden verdeeld (*u*), en Temple verhaalt, dat men 't, in Hooimaand, over dit ontwerp, reeds zo ver eens was, dat Beverningk zig, als middelaar, tusschen Frankryk en de Bondgenooten, gedroeg,

(*p*) Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 161. D'ESTRADES *Tom.* VIII. *p.* 166, 177, 276. *Tom* IX. *p.* 5, 129.

(*q*) Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 95 & *suiv.*

(*r*) TEMPLE Memor. *bl.* 544.

(*s*) TEMPLE Memor. *bl.* 546.

(*t*) TEMPLE Memor. *bl.* 563.

(*u*) *Voiez* Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 137 & *suiv.*

1677. droeg, en de laatsten zelfs drong, om te sluiten (v).

XX. De Prins van Oranje neemt voor, een keer naar Engeland te doen. De Prins van Oranje, zeer ongeneigd, tot het maaken van een byzonder Verdrag met Frankryk, zou, omtrent deezen tyd, gaarne een' keer naar Engeland gedaan hebben, onder anderen, om den Koning te beweegen, tot een nader Verbond met de Staaten; doch de Koning liet hem weeten, dat hy beter zou doen aan het uitstellen zyner reize, tot dat de Vrede gemaakt was (w). Sedert, ondernam zyne Hoogheid het beleg van Charleroi, dat vrugteloos opgebroken werdt. Dit voorval hadt merkelyken invloed op de Vredehandeling. De Deensche Gezanten hadden niet geschroomd te zeggen, *dat de Prins van Oranje al zyn gezag kwyt zou zyn in Holland, en genoodzaakt worden te bewilligen in eene schandelyke Vrede, zo dit beleg mislukte.* De Spaanschen zeiden „ dat de Prins alleen oorzaak geweest „ was, dat men den Franschen geen' slag ge„ leverd hadt." De Staaten schooven, daarentegen, de schuld van het mislukken deezer onderneeminge op de Spaanschen en Lunenburgschen (x). Ook vermeerderde, omtrent deezen tyd, de agterdogt op Spanje sterk by de onzen. Men meende, dat dit Ryk in byzondere onderhandeling getreden was met Frankryk, en Beverningk verklaarde, aan iemant, die 't den Franschen te Nieuwmegen aanbragt „ hoe hy zig ten volle verzekerd „ hieldt, dat Spanje nog, gelyk voor zestien

„ jaa-

(v) Temple Memor. *bl.* 547.
(w) Temple Memor. *bl.* 549, 555.
(x) D'Estrades *Tom.* IX. *p.* 110, 115.

„ jaaren, toeleg hadt, om zig meester te „ maaken van de Vereenigde Gewesten (y).” Men verwagtte, derhalve, het sluiten der Vrede tusschen Frankryk en de Staaten, van dag tot dag, wanneer het vertrek van Temple naar Engeland de handeling, voor eene wyle, stremde. En toen men hem nu, eindelyk, met een Ontwerp der Vrede, te gemoet zag, vertraagde de reis van zyne Hoogheid, die, na 't eindigen van den veldtogt, insgelyks, een' keer naar Londen deedt (z), het sluiten der Vrede, wederom, voor eenige maanden. 1677.

Hy vertrekt derwaards.

De Prins hadt twee voornaame oogmerken, in zyne reize naar Engeland; het eerste betrof den Staat in 't gemeen, het ander raakte zynen persoon in 't byzonder. Hy zogt, met den Koning van Groot-Britanje, de middelen te beraamen, om eene verzekerde vrede te verkrygen (a), en hy hadt, daarbenevens, besloten, de Prinses *Maria*, Dogter des Hertogs van Jork, voor zig, ten Huwelyk te verzoeken. 't Laatste scheen hy te willen laaten voorgaan, eer hy van 't eerste dagt te reppen (b). Men hadt, nog onlangs, gesproken van een Huwelyk, tusschen zyne Hoogheid en de Prinsesse van Radzivil (c). Doch de Prins hadt, al in de Lente des voorleeden jaars, zyne gedagten begonnen te vestigen op de Prinsesse Maria, en de Gemaalin van den Ambassa-

Oogmerk zyner reize.

(y) D'Estrades *Tom.* IX. *p*, 136.
(z) Temple Memor. *bl.* 569.
(a) Secr. Resol. Holl. 8, 13 *Octob.* 1677. III. *Deel*, *bl.* 609, 611.
(b) Pufendorf de Rebus Gest. Frid. Wilh. *Libr.* XV. §. 61. *p* 937.
(c) D'Estrades *Tom.* VIII. *p.* 187, 191.

1677. ſadeur Temple, met Brieven aan den Koning en aan den Hertoge, afgezonden, waarby hy verlof begeerde, om de Prinſes te mogen komen opwagten, na 't eindigen van den veldtogt, die toen ſtondt begonnen te worden. Mevrouw Temple hadt ook laſt gehad, om te verneemen naar den aart en neigingen der Prinſeſſe, en om den Prinſe daarvan verſlag te doen (*d*): gelyk, ſedert, geſchied was. Doch de reis des Prinſen bleef uitgeſteld, tot over het midden van Wynmaand deezes jaars. Zy verwekte, zo dra zy rugtbaar werdt, groote agterdogt in de gezanten der Bondgenooten, te Nieuwmegen. Ook wiſten de Franſchen niet, wat zy 'er van denken zouden. De onderhandelingen bleeven, ondertuſſchen, opgeſchort (*e*). De Prins werdt, minzaamlyk, bejegend, in Engeland. Doch de Koning begeerde eerſt van de Vrede, en daar na van het Huwelyk te handelen. De Prins verſtondt het regt anders, en ſchoon hy, ſchryft Temple, op het eerſte gezigt, zeer ingenomen geweeſt was, met de Prinſeſſe, zou hy te rug gekeerd zyn naar Holland, zonder haar ten Huwelyk verzogt te hebben, zo de Koning ſtyf hadt blyven ſtaan op zyn gevoelen. Doch Temple, of de Lord Danby (*f*), of beide deeze Heeren bewoogen den Koning tot verandering. Het Huwelyk werdt toen, binnen weinige dagen, voltrokken (*g*): tot klein ge-

Hy trouwt met de

(*d*) TEMPLE Memor. *bl.* 422-430.
(*e*) D'ESTRADES *Tom.* IX. *p.* 229, 245, 269, 271.
(*f*) BURNET *Vol.* I. *p.* 408-410.
(*g*) Reſol. Holl. 11 *Nov.* 1677. *bl.* 487, 491. TEMPLE Memor. *bl.* 570-575.

genoegen, zo men dagt, van Frankryk (h); hoewel de Franschen, op verzekering van den Koning van Groot-Britanje, of om andere redenen, vastſtelden, dat zy 'er niets nadeeligs van te dugten hadden (i). Terſtond hierna, traden de Koning van Groot-Britanje en de Prins van Oranje in onderhandeling, over de voorwaarden der algemeene Vrede. Zy kwamen, na eenig verſchil, waarin de Koning meeſt voor, de Prins meeſt tegen Frankryk yverde, overeen, dat de Vrede, op deeze voorwaarden, behoorde geſlooten te worden: „ dat al wat van den Keizer en het Ryk, van de „ Vereenigde Staaten en van den Hertoge van „ Lotharingen, gewonnen was, aan ieder dee- „ zer Mogendheden, te rug gegeven zou wor- „ den: en aan Spanje de Steden Aath, Char- „ leroi, Oudenaarden, Kortryk, Doornik, „ Condé, Valenchyn, S. Guilain en Binch: en „ dat de Koning de toeſtemming van Frank- „ ryk, de Prins die van Spanje zou zoeken „ te bezorgen." De Koning zondt, terſtond, iemant naar Parys, met laſt, om te verneemen, of zyne Majeſteit van Frankryk, in zulk eene Vrede, zou konnen bewilligen. Doch deeze gaf uitſtellend, en, eindelyk, onbepaald antwoord. Het Franſche Hof wiſt, wyders, de handeling met het Engelſche te rekken, tot in 't volgende jaar, op de voorzigtigſte wyze, nooit meer dan ééne zwaarigheid tevens voorſtellende, en geduurig klaagende, over de koelheid des Konings van Groot-Britan-

1677.

Prinſeſſe Maria, Dogter des Hertogs van Jork.

Hy komt met den Koning van Groot-Britanje overeen, in een ontwerp eener algemeene vrede.

Het Franſche Hof rekt de handeling, over dit ontwerp.

(h) BURNET Vol. I. p. 410.
(i) D'ESTRADES Tom. IX. p. 284, 293.

1677. tanje, die, om eene enkele Stad meer of minder, in oorlog scheen te willen treeden. De Fransche Ambassadeur te Londen haalde zelfs Karel den II. over, om het Parlement, welk geschaapen stondt den Koning te dringen tot oorlog met Frankryk, te verschuiven tot in 't begin des volgenden jaars (*k*). Ook verflaauwde 's Konings yver om Frankryk tot vrede te noodzaaken, volgens de voorwaarden tusschen hem en den Prinse beraamd, door den tyd, geheellyk.

In Holland, vat ten sommigen argwaan op, over 's Prinsen Huwelyk.

Ondertusschen, was de Prins, met zyne Gemaalinne, naar Holland gekeerd, in de vaste verzekering, dat de Koning, zyn Oom, Frankryk den oorlog verklaaren zou, zo het Fransche Hof de voorwaarden van Vrede, welken men, onderling, beraamd hadt weigerde te aanvaarden (*l*). Zyn Huwelyk hadt hy, zo dra het geslooten was, den algemeenen Staaten en den Staaten van Holland bekend gemaakt, en 'er hunne goedkeuring op verzogt, die hem, terstond, overgeschreeven werdt (*m*). Temple tekent egter aan, dat sommigen, in Holland, en vooral te Amsterdam, argwaan zogten te verwekken, over 's Prinsen Huwelyk, als of het gevaarlyk ware voor de vryheid van den Vereenigden Staat. Hy noemt de agterdogt tegen het Engelsche Hof, hieruit ontstaan, ongeneeslyk, en hy voegt 'er by, dat men zelfs zo veel vertrouwen op den Prinse niet hadt, als hy verdiende (*n*). Van elders blykt,

(*k*) TEMPLE Memor. *bl.* 575-584.
(*l*) TEMPLE Memor. *bl.* 580.
(*m*) Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 213-221, 227.
(*n*) TEMPLE Memor. *bl.* 584.

blykt, dat, te Amſterdam en te Rotterdam, thans, redenen gevoerd werden, die de Raadpenſionaris Fagel verklaarde te houden voor oproerig. Ook hadt, zo hy verzekerde, d'Estrades, aan iemant te Amſterdam, die 'er veel gerugts van maakte, geſchreeven, dat de Prins alleen de vrede tegen hieldt (*o*). 1677.

De Raadpenſionaris Fagel was, op ſterke aanpryzing van zyne Hoogheid, na 't eindigen der vyf jaaren van zynen dienſt, in den Zomer deezes jaars, wederom voor vyf jaaren, aangenomen. Hy ſcheen zig bezwaarlyk te laaten beweegen, om in de bediening te volharden: en hy bedong het jaargeld van vierduizend guldens, hem reeds in 't jaar 1672 toegezeid, in geval hy beſluiten mogt, zyn ampt neder te leggen: waartoe hy de vryheid aan zig behieldt (*p*).

XXI. Geheime onderhandeling tusſchen Frankryk en Groot-Britanje. Verbond tusſchen Groot-Britanje en de Staaten. 1678.

De Koning van Frankryk, vaſtgeſteld hebbende, de Staaten te brengen tot eene afzonderlyke Vrede, wiſt hiertoe geenen anderen weg, dan zig te verzekeren van den Koning van Groot-Britanje, door eenen jaarlykſchen onderſtand in geld, tot op het ſluiten der Vrede. Men tradt, hierover dan, op het einde deezes jaars, in onderhandeling (*q*). Doch Karel de II, die, ondertusſchen, de hoedanigheid van middelaar bewaaren moeſt, droeg zorg, dat deeze onderhandeling bedekt bleef. Zelfs ſloot hy, om eenigszins te voldoen aan de afſpraak met den Prinſe van Oranje, en vooral, om zyn Parlement genoegen te geeven,

(*o*) Reſol. Holl. 28 *Maart* 1678. *bl.* 149.
(*p*) Reſol. Holl. 11 *Maart* 3 *July* 1677. *bl.* 46, 180.
(*q*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 325.

1678. ven, door zynen Ambassadeur *Laurens Hyde*, in den Haage, op den tienden van Louwmaand des volgenden jaars, een Verbond met de Staaten, waarby men beloofde „ elkanderen te zullen byspringen, om eene algemeene Vrede te bewerken, op voorwaarden, „ dat Frankryk Charleroi, Aath, Oudenaarden, Kortryk, Doornik, Condé, Valenchyn, S. Guilain, het Hertogdom Limburg, „ de Stad Binch, en de Plaatsen, die, na S. „ Guilain, nog mogten veroverd worden, aan „ Spanje te rug zou geeven, nevens alles, „ wat in Sicilie overmeesterd was; doch het „ Graafschap Bourgondie, of het Franche Comté, zou aan Frankryk blyven. 't Gene Frankryk op de Staaten veroverd hadt zou aan „ hun, en Lotharingen aan den Hertoge wederom gegeven worden. Met Zweeden, „ zou men een Bestand zoeken te doen sluiten: en aan de Vrede met den Keizer, „ van nu af, arbeiden. Doch de Koning van „ Frankryk zou de Steden in Sicilie mogen „ inhouden, tot dat men 't, met Zweeden, „ eens zyn zou, over de voorwaarden der „ Vrede. De Koning van Groot-Britanje zou „ Frankryk en Spanje zoeken te beweegen tot „ eene Vrede, op de gemelde voorwaarden, „ en voor eerst tot een Bestand voor drie „ maanden, waartoe hy Frankryk zou zoeken over te haalen, zo dra Spanje beloofd „ hadt, de Vrede te zullen sluiten, op den „ beraamden voet (*r*)." Doch dit Verbond werdt

Vrugteloosheid

(*r*) Secr. Resol. Holl. 13 *Jan.* 11 *Febr.* 1678. IV. *Deel*, *bl.* 1, 7. *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 29. *en* Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 332.

werdt niet bekragtigd (*s*). Ook scheen het 1678.
weinig te konnen toebrengen, tot bevordering der Vrede, vooral, om dat 'er niet in bepaald was, hoe veel volks de Koning van Groot-Britanje en de Staaten op de been brengen zouden, om Frankryk en Spanje te noodzaaken, tot het aanneemen der beraamde voorwaarden: hoewel zulks, sedert, geschiedde, by een Verbond, in Lentemaand daarna, te Westmunster, gesloten (*t*). Doch, by dit Verbond, beloofde men ook niet, eenen aanvallenden kryg te zullen voeren; maar elkanderen alleenlyk te zullen verdedigen, wanneer men aangevallen werdt, en den aanvaller den oorlog te zullen verklaaren, twee maanden na dat men daartoe van den aangevallen verzogt was. Daarenboven, was de Koning van Groot-Britanje, zelfs ten tyde van het sluiten van het eerste Verbond, in heimelyke onderhandeling getreden, met den Koning van Frankryk, die hem zes millioenen *Livres*, jaarlyks, voor den tyd van twee of drie jaaren, beloofde, zo hy zyne belangen wilde blyven aankleeven, en de Staaten en den Prins van Oranje beweegen, om niet te staan op het te rug geeven van Doornik (*u*). Ondertusschen, bediende de Koning van Groot-Britanje zig van het Verbond met de Staaten, om het Parlement te doen gelooven, dat hy oorlog in den zin hadt. Ook begon hy, eerlang, eene werving van dertigduizend man, waartoe het Parlement hem

Weinig van het zelve tot bevordering der vrede.

Nader Verbond.

(*s*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 152. *Edit. de Paris.*

(*t*) *Voiez* Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 354. ROUSSET Recueil, *Tom.* XIX. *p.* 413.

(*u*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 285 & *suiv.*

1678. hem een hoofdgeld hadt toegeſtaan (v).

Verbond met den Keurvorſt van Brandenburg.

Te Keulen aan de Spree, werdt, op den agtſten van Lentemaand, een nieuw Verbond van onderlinge beſcherming geſlooten, tuſſchen de Staaten en den Keurvorſt van Brandenburg, welk egter eerſt ſtandgrypen zou, na 't einde van den tegenwoordigen oorlog, en dan tien jaaren duuren. Doch by een byzonder Lid van dit Verbond, ſtondt de Keurvorſt den Staaten Schenkenſchans, waarover voorheen geſchil geweeſt was, in vollen eigendom, af. Ook kwam men overeen, om de oude geſchillen over de Hoefyzerſche ſchuld en eenige anderen, tegen elkanderen, vereffend te rekenen, of, binnen kort, in derminne, af te doen (w).

XXII. Opening van den veldtogt.

De Koning van Frankryk, weetende hoe hy met Groot-Britanje ſtondt, trok, in 't begin van Sprokkelmaand, naar zyn Leger in Lotharingen. Men meende, dat hy 't, op Namen of Bergen in Henegouwen, gemunt hadt. Het Spaanſche Leger ſloeg, derhalve, op weg, om deeze Steden te dekken. Doch Lodewyk toog, onverhoeds, dwars door 't Land, naar Vlaanderen, en ſloeg zig neder voor Gend, dat, buiten ſtaat, om eenigen tegenſtand van belang te doen, op den negenden van Lentemaand, overging. 't Kaſteel werdt, drie dagen daarna, opgegeven. Van hier, trok het Franſche Leger voor Yperen, dat, met het Kaſteel, op den zesentwintigſten, bemagtigd werdt (x). De Stad en 't Kaſteel Leeuwe in Bra-

De Franſchen veroveren Gend, Yperen en Leeuwe.

(v) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 392, 393.
(w) Reſol. Holl. 28 *Maart* 1679. *bl.* 429. DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p* 342.
(x) Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 43-64. BURNET *Vol.* I. *p.* 412.

Brabant werdt, op den vierden van Bloeimaand, ingenomen, by verrassing, door de bezetting van Maastricht (y). In Lentemaand te vooren, hadden de Franschen, bedugt, zo sommigen meenen, dat Groot-Britanje zig, eindelyk, zou steeken in den oorlog (z), of om, by 't sluiten der Vrede, met te meer reden, het behouden der Steden in de Spaansche Nederlanden te bedingen, hunne troepen getrokken uit Messina, en gantsch Sicilie verlaaten; doch op 't einde van Bloeimaand, veroverden zy de Stad Puicerda in Katâlonie (a). 1678.

In de Lente deezes jaars, was 'er, in de Zaanlandsche dorpen, eene bystere beroerte ontstaan, die gevaarlyke gevolgen gehad zou hebben, zo zy niet, by tyds, door het Krygsvolk van den Staat, gestild geworden was. De Staaten van Holland, in aanmerking neemende, dat de turf, in dit Gewest, met ongelyke maat van manden of tonnen, gemeten werdt, hadden, in Lentemaand, bevolen, dat zy, voortaan, alomme, met tonnen van ééne grootte, naar de Leidsche gemaakt, zou gemeten worden (b). Hiernaar was de Verpagting der turf, in Grasmaand, geschied. Doch 't gemeen, nadeel rekenende by deeze verandering, morde 'er over, aan verscheiden oorden. Maar te Oostzaandam, sloeg het geweldiglyk aan 't hollen, op den agttienden van Bloeimaand, aanvallende op het huis van den Sekretaris *Jan van der Steng*, die de Turfimpost

Oproer, aan den Zaankant, over de nieuwe Turftonne.

(y) Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 96.
(z) Temple Memor. *bl.* 602.
(a) Holl. Merc *van* 1678. *bl.* 64, 98.
(b) *Zie* Groot-Plakaatb. III *Deel*, *bl.* 831.

1678. post inzamelde. Eerst, werden hier de glazen uitgesmeeten, waarna de woede, eenige uuren, bedaard scheen. Doch in den avond, vloog het graauw wederom naar 't huis, welk, toen, deerlyk, geplonderd, en van alles, welk men, in deezen tusschentyd, niet hadt konnen bergen, beroofd werdt. 't Plonderen duurde, den gantschen nagt, zonder door den Stedehouder des Baljuws van Kennemerland, met eenige dienaars, van Haarlem, derwaards gezonden, te konnen belet worden. De Regeering van Oostzaandam, bedugt voor verder onheil, kondigde, des anderendaags, op eigen gezag, af, dat men, aldaar, voortaan, de turf, gelyk van ouds, met manden, niet met de nieuwe tonnen, meeten zou. Doch dit, gedaan om 't volk te stillen, maakte de baldaadigheid verder gaande. *De Regeering*, riep men, *was nu de klem kwyt. En 't was thans de regte tyd, om meer pagten afgeschaft te krygen.* Men maakte zig meester van de nieuwe tonnen, die verbrand, of in stukken geslaagen werden. Een Burgemeester der Plaatse, *Meindert Jochemsz Kat* genoemd, den naam hebbende, dat hy deel in Pagtery en maar pas turf met de oude maat opgedaan hadt, werdt ook met plondering gedreigd; doch hy stilde de menigte, met bier en tabak, daar zy zig, tot diep in den nagt, mede vrolyk maakte. Eenigen hadden *Dirk Jan Tymenszoon Schotvanger* een Oxhoofd wyns afgedwongen, die, met tabak gemengd, gulziglyk, te lyve geslaagen werdt. 't Graauw, hierdoor verder aan 't raazen geraakt, streeft naar de Westzyde van Zaandam, daar 't Huis

van

van den Onder-Sekretaris, *Simon Oosterhoorn*, 1678.
die ook verscheiden' Impoſten ontving, niet flegts geplonderd, maar gedeeltelyk afgebroken werdt. De plonderaars vertoonden eenen ouden gezegelden brief, geroofd, zo men meende, uit het Komptoir van den Sekretaris aan de Ooſtzyde, welken brief men zeide, laſt van zyne Hoogheid te behelzen, om de Pagten en Pagters uit te rooijen. De Baljuw van Blois, tot wiens Regtsgebied Weſtzaandam behoort, en de Stedehouder des Baljuws van Kennemerland hadden, ondertuſſchen, te wege gebragt, dat 'er, aan ieder zyde van Zaandam, eenige manſchap geworven was, waardoor de ingezetenen tegen plondering beveiligd werden; doch zy begeerde zig niet, tot beſcherming van Pagters en Pagters bedienden, te laaten gebruiken. Ook werden 'er, ſedert, nog verſcheiden' huizen van zulke luiden geplonderd, in 't gezigt deezer geworven' manſchap, ſommigen van welken 'er zelfs de hand toe leenden. 't Vuur van oproer was, midlerwyl, voortgeſlaagen naar de naaſte Dorpen, Wormer, Wormerveer, Weſtzaanen, Aſſendelft en Krommenye, en 't plonderen hadt vier of vyf dagen geduurd, toen twee vendels Knegten, door de Staaten van Holland en den Prinſe van Oranje, te ſchepe, naar Zaandam geſchikt, de ruſt ſpoedig herſtelden. Ten zelfden tyde, waren 'er Gemagtigden der Staaten gekomen, die, terſtond, bevel gaven, om de turf met de nieuwe tonne te meeten. Agt of tien oproerigen, mans en wyven, werden in hegtenis genomen, en

naar

1678. naar den Haage gevoerd: alwaar vier mans ter galge: de overigen, en de wyven tot geesseling verweezen werden. De schade, by de plondering geleeden, werdt, naderhand, van wege de Staaten begroot, en den beschadigden goedgedaan (c). De oproerigheid, aan den Zaankant, dus spoedig en gelukkig gestild zynde, sloeg niet naar andere Plaatsen over, en het meeten met de nieuwe turftonne bleef, sedert, in Holland, in gebruik.

XXIII. De Koning van Frankryk verklaart, op wat voorwaarden, hy de Vrede begeert te sluiten.

De voorspoed der Franschen in de Nederlanden en de heimelyke handel met Grootbritanje deedt den Koning van Frankryk besluiten, tot eene openlyke verklaaring der voorwaarden, op welken alleen, hy gezind was de Vrede te sluiten. Hy deedt deeze verklaaring den Gezanten der Bondgenooten te Nieuwmegen overleveren, op den vyftienden van Grasmaand. Volgens dezelve, begeerde hy, „ voldoening voor Zweeden en den Hertoge „ van Gottorp; voor den Bisschop van Straatsburg, die van zyne Landen en goederen „ beroofd was, en voor deszelfs Broeder, „ Prinse Willem van Furstemberg. Omtrent „ den Keizer en het Duitsche Ryk vorderde „ hy, dat de Verdragen van Westfaale hersteld werden en in kragt bleeven. Ook „ eischte hy Filipsburg te rug, waartegen hy „ Fryburg zou overgeeven; of zo men Filipsburg behouden wilde, begeerde hy te blyven in 't bezit van Fryburg. Aan Spanje „ zou hy te rug geeven Charleroi, Limburg, „ Binch,

(c) Resol. Holl. 21, 23 *May*, 21 *Juny* 1679. *bl.* 257, 262, 280. Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 100-115.

„ Binch, Aath, Oudenaarden, Kortryk, Gend 1678.
„ en S. Guilain, van welke laatste Plaats, nog-
„ tans, de Vestingwerken geslegt zouden wor-
„ den. Aan welke Plaatsen de Spaansche Ne-
„ derlanden, zyns oordeels, eenen bekwaa-
„ men voormuur hebben zouden, waarop
„ Groot-Britanje en de Staaten zo zeer ge-
„ drongen hadden. Daarentegen, begeerde
„ hy te behouden alles, wat hy op Spanje, in
„ deezen oorlog, veroverd, en tegenwoordig
„ in bezit hadt, met naame, het Franche Com-
„ té, Valenchyn, Bouchain, Condé, Kame-
„ ryk en het Kamerykſche, Aire, S. Omer,
„ Yperen, Warwick en Waasten of Warne-
„ ton, Poperingen, Belle, Kassel, Barry en
„ Maubeuge. Voorts Charlemont of Dinant,
„ mids Spanje, in geval van den afstand van
„ Dinant, den Bisschop van Luik en den Kei-
„ zer genoegen gave. Aan de algemeene Staa-
„ ten zou hy, boven de voordeelen, hun, by
„ 't Verdrag met Spanje, toe te staan, Maas-
„ tricht wel te rug willen geeven, en daaren-
„ boven een Verdrag van Koophandel met
„ hen sluiten, volgens het ontwerp, welk
„ daarvan reeds gemaakt was. Prins Karel
„ zou hy in 't bezit van Lotharingen herstel-
„ len, onder ééne deezer twee voorwaarden,
„ van welken hy hem de keur liet: of, dat
„ deeze herstelling geschiedde, in volkomen'
„ overeenkomst met de punten der Pyrenee-
„ sche Vrede, of dat Nancy aan Frankryk
„ blyven zou, nevens de opperste magt over
„ den weg, van de grenzen der Elzas en van
„ die van Frankryk, naar Nancy, en van Nan-

„ cy

1678. „ cy naar Mets, Brisak en het Franche Comté. Voorts, zou de Koning hem Toul afstaan: waartegen hy Longwik behouden zou, mids daar voor geevende een Prevooſtſchap van gelyke waarde, in een der drie Bisdommen Mets, Toul of Verdun. De Koning beloofde, eindelyk, zig aan alle deeze voorwaarden te zullen houden, tot op den tienden van Bloeimaand; doch langer niet (*d*)." Ook werden zy het ontwerp, waarnaar, ſedert, de Vrede, tuſſchen de oorloogende Mogendheden, geregeld werdt (*e*).

De Staaten zenden eenen buitengewoonen Gezant naar Engeland.

Doch alzo zulks niet dan na verloop van eenige maanden geſchiedde, begonden de meeſte Steden van Holland, vooral Amſterdam, ſterk te neigen tot het voltrekken der afzonderlyke Vrede met Frankryk (*f*), waarover, ſedert eenigen tyd, gehandeld was. De algemeene Staaten en de Prins van Oranje zelf, ziende den Koning van Groot-Britanje zo traaglyk komen ten oorlog, en miſſchien onderregt van zyne heimelyke handeling met Frankryk, beſlooten, dat men hiertoe zou moeten komen. De Staaten egter, voor 't laatſt, willende beproeven, wat 'er van Engeland te hoopen ware, zonden, in den aanvang van Bloeimaand, derwaards *Diderik van Leeuwen van Leiden*, terwyl Joan Boreel naar Bruſſel werdt afgevaardigd, om den Hertog van Villa Hermoſa over te haalen, tot bewilliging in de voorwaarden

(*d*) Reſol. Holl. 27 *April* 1678. *bl.* 216. Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 369. Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 74.
(*e*) TEMPLE Memor. *bl.* 590.
(*f*) TEMPLE Memor. *bl.* 587, 590, 595.

den van vrede, door Frankryk voorgeslaagen (g). Zo dra van Leeuwen van Leiden te Londen aangekomen was, vervoegde hy zig by den Ridder Temple, die nog niet wedergekeerd was naar Nieuwmegen, hem vertoonende „ dat het den Staaten zeer tegenstondt, de „ Vrede te sluiten op zulke geringe en onveilige voorwaarden ten aanzien der Spaansche Nederlanden, als Frankryk voorsloeg; „ en dat zy, zo de Koning van Groot-Britanje in den oorlog hadt willen treeden, wanneer Frankryk weigerde of uitstelde te bewilligen in de voorwaarden, door zyne Majesteit en hen beraamd, zekerlyk, de wapenen niet zouden hebben zoeken af te leggen. Doch dat het beleid van Groot-Britanje, sedert, zo onzeker en ongestadig gescheenen hadt, dat men, in Holland, argwaan hadt opgevat, dat de Koning heimelyk eens was met het Fransche Hof; waarom de meeste Leden der Staaten dagten, dat hun niets overschoot, dan zig, zo ras het mogelyk ware, te verdraagen met Frankryk; te meer, alzo het Fransche Leger nu de Stad Antwerpen begon te naderen." Hy voegde hier egter by, als uit zig zelven „ dat hy geloofde, dat de Staaten zig zouden houden aan het Verbond, onlangs gesllooten, zo de Koning vaststelde, terstond, den oorlog te verklaaren aan Frankryk." Temple deedt van dit gesprek verslag aan den Koning, en hy verklaart, twyfelagtig geweest te zyn, of zyne Majesteit tot den oorlog besllooten zou heb-

1678. Zyne handeling aldaar.

(g) Secr. Resol. Holl. 3, 4 *May* 1678. III. *Deel*, *bl.* 49, 61.

1678. hebben, of niet. Doch een voorslag in 't Parlement, om den Koning geen geld toe te staan, voor hy 't volk, wegens eenige bezwaarnissen op 't stuk van den Godsdienst, genoegen gegeven hadt, aan de eene zyde, en de tyding, dat Beverningk naar Gend verreisd was, om eene wapenschorsing voor zes weeken te bewerken, aan de andere, deedt den Koning besluiten, om de Vrede te laaten treffen, op de voorwaarden, die Frankryk hadt voorgeslaagen. Hy verklaarde, derhalve, aan Temple, „ dat, naardemaal de Staaten vrede begeerden te maaken, op de Fransche voorwaarden, en Frankryk hem geld aanboodt, om zyne bewilliging te verkrygen, tot het gene hy niet beletten kon; hy geene reden zag, waarom hy het aangebooden geld niet aanvaarden zou." Dus werdt men 't, tusschen Frankryk, Groot-Britanje en de Staaten, eens over de voorwaarden, op welken men eene algemeene vrede zou konnen sluiten. Men kreeg 'er haast kennis van te Nieuwmegen. Doch de Engelsche Gezant Jenkins weigerde de beraamde voorwaarden voor te slaan aan de Bondgenooten. Ook waren deezen, met naame Spanje, Deenemarke en de Keurvorst van Brandenburg zo misnoegd over 't beraamen van zulke voorwaarden, dat hunne Gezanten, uit eenen monde, verklaarden, dezelven nimmer te zullen aanneemen (*b*).

De Koning verklaart, in de Vrede, op de Fransche voorwaarden, te bewilligen.

Misnoegen der Bondgenooten.

XXIV. Midlerwyl, hadt Beverningk, in 't begin van Zomermaand, in 't Fransche Leger te Wet-

Wapenschor-

(*b*) Temple Memor. *bl.* 595-602. Rapin *Tom.* IX. *p.* 393, 394.

Wetteren, eenen stilstand van wapenen gesslooten met den Koning van Frankryk, voor den tyd van zes weeken, binnen welken tyd, de Staaten de Bondgenooten zouden zoeken te beweegen, tot het aanneemen der Voorwaarden, omtrent welken zy met Frankryk waren eens geworden; doch de Koning hadt deeze wapenschorsing niet willen toestaan, dan onder uitdrukkelyk beding „ dat de Staaten „ hunnen Bondgenooten alle hulp tegen Frank„ ryk weigeren zouden, zo zy, binnen den „ bestemden tyd, de voorwaarden niet aan„ namen." Voorts hadt de Koning beloofd, „ den Staaten altoos zulk een' voormuur in „ de Spaansche Nederlanden te zullen toe„ staan, waardoor zy zig, genoegzaam, be„ veiligd zouden rekenen. Zelfs wilde hy, na 't „ sluiten der Vrede, en na 't herstellen der ou„ de vriendschap, zulke maatregels nevens „ hen beraamen, waardoor hunne vryheid, „ voor altoos, zou konnen in zekerheid ge„ steld worden (*i*);" welke laatste belofte gehouden werdt, bedektelyk, te strekken, om de party te vleijen, die meest voor de Vrede yverde, en onder welke, veelen in 't vermoeden geraakt waren, dat de Prins van Oranje naar grooter gezag stondt, dan men hem, behoudens 's Lands vryheid, kon toestaan. Ook was 't waar, dat zyne Hoogheid de Vrede, op de Fransche voorwaarden, zo lang tegenstondt, als hem mogelyk ware (*k*). Doch de aanbiedingen des Konings van Frankryk werden, zo dra

1678.

[...]sing, voor zes weeken.

Voorwaarden derzelve.

(*i*) Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 115-121.
(*k*) Temple Memor. *bl.* 604.

1678. dra zy geschied waren, met den druk gemeen gemaakt, en eerst door Holland en daarna, door de andere Gewesten, verspreid (*l*): waarop de algemeene geneigdheid tot vrede, derwyze, toenam, dat de Prins van Oranje geene kans meer zag, om dezelve te stuiten.

De Staatschen zoeken de Bondgenooten te beweegen tot vrede.

Te Nieuwmegen, arbeidde men, geduurende de wapenschorsing, om de Gezanten der Bondgenooten over te haalen, tot het aanneemen der beraamde voorwaarden. Spanje werdt eerst, eenigszins, aan't wankelen gebragt. Doch de Keizerschen, Deenschen en Keur-Brandenburgschen lieten zig uit, in bittere verwytingen tegen de Staaten, die, zeidenze, hun de voorwaarden der Vrede zogten voor te schryven, en op te dringen, en kleine zorg droegen voor den Hertoge van Lotharingen, wiens belang de Bondgenooten in 't gemeen, nogtans, hadden aangenomen te verdedigen (*m*). De Staatschen stoorden zig luttel aan deeze verwytingen, en droegen weinig zorg voor de voldoening van Bondgenooten, die den oorlog wilden aanhouden, om datze 'er voordeel by vonden, of uit verhoopten. Alleenlyk, maakten zy hun werk, om Spanje, welk, uit onvermogen, niet langer oorloogen kon, eenige veiligheid te bezorgen in de Spaansche Nederlanden: 't welk ook tot hunne eigene beveiliging strekte (*n*).

XXV. Voorval, welk de

Men verwagtte, derhalve, dagelyks, het sluiten der Vrede tusschen Frankryk, Spanje en de

(*l*) Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 116.
(*m*) Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 213. Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 122-129.
(*n*) Temple Memoir. *bl.* 606.

de Staaten (o), en 't Verdrag der Staaten was op 't punt van getekend te zullen worden, toen 'er iet voorviel, dat geschaapen stondt, het gantsche werk in duigen te doen gespatten, en den oorlog, met meerder hevigheid, dan dezelve, tot hiertoe, gevoerd geweest was, te doen voortzetten. In de voorwaarden, tusschen Frankryk en de Staaten beraamd, was vastgesteld, dat de Koning van Frankryk eenige Steden in de Spaansche Nederlanden aan Spanje te rug geeven zou. Doch men hadt verzuimd te bepaalen, binnen welken tyd, zulks zou moeten geschieden. De Franschen onderstelden, by zig zelven, dat zy 'er niet toe gehouden waren, voor dat Zweeden voldoening zou hebben ontvangen. De Staatschen verstonden, daarentegen, dat het, terstond na het bekragtigen der Vrede, behoorde gedaan te worden. De Spaansche Gezant, Markgraaf de Los Balbasos, pas voor het tekenen der Vrede met de Staaten, gelegenheid gevonden of gemaakt hebbende, om de meening der Franschen, op dit punt, te weeten, vernam haast, hoe zy 't begreepen, en gaf 'er, terstond, kennis van aan Beverningk, die 't zynen Meesteren overschreef. De Staatschen kreegen hierop last, om de Vrede niet te tekenen, voor dat de Franschen zig verbonden hadden, om de Plaatsen te ruimen, terstond na 't bekragtigen des Verdrags. Doch de Franschen bleeven beweeren, dat Zweeden voldaan moest zyn,

1678. Vrede, op 't punt van gesflooten te zullen worden, genoegzaam hoopeloos maakt.

(o) Secr. Resol. Holl. 22, 26, 27 Jan. 1678. IV. Deel, bl. 100, 103, 104.

1678. zyn, eer zy eenige Stad konden afstaan (p). 't Hof van Londen kreeg, terstond, kennis van dit geschil, en scheen ten uiterste gebelgd, over 't gedrag der Franschen. De Hertog van Jork zeide, *dat Frankryk niet opregt te werk ging, in 't bevorderen der Vrede, en gewisselyk dong naar de algemeene Heerschappy.* Hy voegde 'er by, *dat niemant deezen heerschzugtigen toeleg stuiten kon, dan de Koning, zyn Broeder.* De Deensche, Brandenburgsche en andere Gezanten, die zig in Engeland onthielden, deeden hun best, om dit vuur aan te stooken, en de Koning besloot, eerlang, van Leeuwen van Leiden te verzoeken, dat hy een' keer naar Holland wilde doen, en de Staaten verzekeren, van zyne gezindheid, om de genomen' maatregels tegen Frankryk uit te voeren, uit al zyn vermogen. Van Leeuwen van Leiden vertrok, in Hooimaand, herwaards. Temple keerde, ten zelfden tyde, uit Engeland, te rug, en werdt, in den Haage, van niemant met meer blydschap ontvangen, dan van den Prins van Oranje, die hoop kreeg, of om den oorlog voort te zetten, of om beter voorwaarden van Vrede te bedingen, dan die, waarin de Staaten bewilligd hadden.

Nieuw Verbond tusschen Groot-Britanje en de Staaten om

Ook tradt Temple, terstond, in heimelyke onderhandeling met de Afgevaardigden der Staaten van Holland, die meest voor de Vrede geyverd hadden, en bragt het, in weinige dagen, zo verre, dat 'er een besluit by de Staaten genomen werdt (q), om, te samen met

(p) Secr. Resol. Holl. 28 *Juny* 1678. IV. *Deel*, *bl.* 120.
(q) Resol. Holl. 20 *July* 1678. *bl.* 318. Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 509-537. TEMPLE Memor. *bl.* 606-612.

met Groot Britanje, den oorlog tegen Frankryk voort te zetten, in geval de Franschen niet, voor den elfden van Oogstmaand, verklaarden, dat zy de Steden in de Spaansche Nederlanden ontruimen zouden, terstond na 't bekragtigen der Vrede. Overeenkomstig met dit besluit werdt, den zesentwintigsten van Hooimaand, in den Haage (r), een nieuw Verbond getekend tusschen Groot-Britanje en de Staaten (s). Men gaf den Franschen, te Nieuwmegen, terstond, kennis van dit Verbond: doch zy beweerden, in meer dan één schriftelyk Vertoog, dat zy geene Plaatsen overgeeven konden, voor dat men hunnen Bondgenooten, den Zweeden, voldoening gegeven hadt (t).

1678. Frankryk te beoordeelen.

Elk was dus, op eenen tyd, dat men de Vrede zo goed als geslooten gerekend hadt, in de verwagting van eenen fellen en langduurigen oorlog. De Prins van Oranje, die zyne maatregels geheellyk verydeld hadt gezien, greep nieuwen moed, en vertrok, nog voor 't einde van Hooimaand, naar 't Leger der Bondgenooten, om Bergen in Henegouwen te ontzetten. De Hertog van Luxemburg hieldt deeze Stad, sedert eenigen tyd, geblokkeerd, en het begon 'er reeds schaars om te komen, met den leeftogt. Tienduizend Engelschen, overgescheept naar Vlaanderen, hadden last, om zig te voegen by 't Leger der Bond-

De Prins trekt naar 't Leger.

(r) Secr. Resol. Holl. 26 *July* 1678. IV. *Deel*, *bl.* 125.
(s) *Zie* Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 157. *en vooral* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 343.
(t) Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 160-164.

1678. Bondgenooten. De Prins van Oranje hadt beslooten, den vyand slag te leveren, en, tot behoudenis van Bergen, het uiterste te waagen (*u*).

XXVI. De Koning van Groot-Britanje zendt iemant naar den Haage, met eene boodschap, die de hoop tot vrede herleeven doet.

Midlerwyl, spaarden de Franschen, in Engeland en in den Haage, geene moeite, om verandering te wege te brengen in het jongste Verbond tusschen Groot-Britanje en de Staaten. Doch de Staaten verklaarden, dat ze 'er zig stipt aan dagten te houden. De Franschen, met eere en voordeel uit den oorlog zoekende te raaken, bewoogen, derhalve, den Koning van Groot-Britanje, om zekeren *Du Cros*, eenen Franschman in Zweedschen dienst te Londen, af te vaardigen naar den Haage, met brieven aan den Ambassadeur Temple, waarby deezen gelast werdt, zig terstond naar Nieuwmegen te begeeven, en de Zweedschen, van 's Konings wege, te overreeden, om toe te staan, of zelfs te verzoeken, dat de Koning van Frankryk het ontruimen der Steden, en gevolgelyk het sluiten der Vrede, om hunnen wille, niet langer uitstelde: in welk geval, zyne Majesteit van Groot-Britanje hun verzekerde, dat hy de kragtigste middelen aanwenden zou, om Zweeden, in 't bezit der verlooren' Steden en Landen, te herstellen. Du Cros kwam, maar vyf dagen, voor den tyd, binnen welken, Frankryk zig, op het ontruimen der Steden, verklaaren moest, in den Haage. Temple, de Raadpensionaris Fagel, en elk, die, met den Prin-

(*u*) Temple Memor. *bl.* 612, 613.

Prinse van Oranje, de Vrede uit den zin begon te zetten, stondt verbaasd, op 't hooren van zyne boodschap, die hy, terstond, aan de Afgevaardigden der Hollandsche Steden bekend maakte. Hy voegde 'er by, dat de Koningen van Frankryk en Groot-Britanje volkomen eens waren, over de voorwaarden der Vrede, en dat Temple, te Nieuwmegen, brieven vinden zou van den Engelschen Gezant te Parys, vervattende de byzonderheden, welken tusschen de twee Koningen besloten waren (*v*). 1678.

Straks hierna, begonden de Leden van Holland, en de Staaten in 't gemeen wederom te neigen tot vrede. Zulken zelfs, die meest voor den oorlog geyverd hadden, zagen, aan 't beleid, welk men in Engeland hieldt, dat 'er, op 't Verbond met den Koning van Groot-Britanje, niet te bouwen ware, en dat men zig wel genoodzaakt vondt, met Frankryk te sluiten. Temple, drie dagen voor den tyd, binnen welken, de Franschen de ontruiming der Steden in de Spaansche Nederlanden moesten toestaan, te Nieuwmegen gekomen zynde, vondt elk aldaar nog in de verwagting van den voortgang des oorlogs. Want, schoon de Zweedschen, op aanschryvens uit Engeland, het verzoek aan de Franschen, waartoe Temple hen overhaalen moest, reeds voor de overkomst van Du Cros, gedaan hadden; waren de Franschen egter niet verder gekomen, dan dat zy beloofd hadden, de Steden te

De Franschen gedraagen zig zo bedektelyk, dat men, te Nieuwmegen, egter het voortzetten des oorlogs te gemoet ziet.

(*v*) Temple Memor. *bl.* 614-616.

1678. te zullen ontruimen, ingeval de Staaten zig verbinden wilden, om, terstond daarna, Gemagtigden te zenden, met welken men zou overeenkomen, wegens de middelen, om Zweeden in het toekomende voldoening te bezorgen: waarop de Staatschen verklaard hadden, dat zy zulk eene verbindtenis niet konden aangaan, en dat de oorlog onvermydelyk was, zo de Franschen zig, binnen den bestemden tyd, niet ronder openden: doch deezen hadden betuigd, geenen naderen last te hebben. Men stelde dan, te Nieuwmegen, den oorlog zeker. Te meer, alzo men 'er tyding kreeg, dat Bergen meer en meer benaauwd werdt; dat Brussel ook voor een beleg vreesde, en dat de Maarschalk van Schomberg de Stad Keulen dreigde. De Gezanten der Bondgenooten vleiden zig reeds, met het gene zy zo lang begeerd hadden, het voeren, naamlyk, van den oorlog, in gemeenschap met Groot-Britanje. Niemant hunner kon vermoeden, dat de Franschen kreuken zouden, in een punt, welk zy zo lang en hevig betwist hadden (w).

Zy verklaaren zig, onverwagts, voor 't sluiten der Vrede.

Eindelyk, verscheen de tiende van Oogstmaand, dag, die geschikt was, om der weereld aan te kondigen, of zy eene spoedige vrede, of eenen langduurigen oorlog te wagten hadt. Joan Boreel, eenigen tyd, nevens Everard van Weede, Heer van Dykveld, aan 't Hof te Brussel, gehandeld hebbende, om den Hertog van Villa Hermosa te beweegen

tot

(w) TEMPLE Memor. bl. 617-619.

tot bewilliging in 't ontwerp der Vrede (x), en, onlangs, door de Staaten, zynde gezonden naar Nieuwmegen; vervoegde zig, des morgens vroeg, aan de wooning der Fransche Ambassadeuren, die, eenigen korten tyd, met hem gesproken hebbende, zig allen drie naar de Staatsche Gevolmagtigden begaven, aan welken zy verklaarden „ dat zy last ontvangen hadden, om de ontruiming der Steden, zo als zy begeerd was, toe te staan, en om de Vrede te tekenen; doch dat zulks, dien ogtend nog, geschieden moest." De Staatschen stonden verbaasd, op deeze boodschap: immers, zy gelieten zig zo (y). Doch veelen meenden, inderdaad, zig niet genoeg te konnen verwonderen, over het schrander beleid, welk de Franschen, in deeze gantsche handeling, hadden gehouden. Zy hadden, van den beginne, vastgesteld, niet in den oorlog te volharden, wanneer de Koning van Groot-Britanje den Bondgenooten toeviel, en hierom, heimelyk en openlyk, hun werk gemaakt, om dit te voorkomen. Zy deeden herhaalde betuigingen van hunne geneigdheid om vrede te maaken, en behaalden, ondertusschen, in den eenen veldtogt na den anderen, nieuwe voordeelen in de Nederlanden. Hierdoor, door het aanbieden van voordeelige voorwaarden van een byzonder verdrag, en door het verwekken of

1678.

Hun loos beleid.

(x) Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 89-95. Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 425 *& suiv.*
(y) TEMPLE Memor. *bl.* 619, 620.

1678. of aanstooken van argwaan in Holland, over het Huwelyk en de inzigten des Prinsen van Oranje, maakten zy de Steden zo driftig naar vrede, dat zy 't, op 't einde der handelinge, wel waagen durfden, op voldoening aan Zweeden te dringen, eer zy de Steden in de Spaansche Nederlanden zouden behoeven te ruimen. Dus wisten zy de Bondgenooten in den waan te brengen, dat de oorlog, zekerlyk, voortgaan zou, waarom niemant hunner maatregels nam, om het sluiten der Vrede, op eene andere wyze, te voorkomen. Zy verklaarden zig, eindelyk, niet voor den laatsten dag, voor het sluiten der Vrede, en toen wilden zy 't terstond doen, op dat de Staatschen geenen tyd hebben zouden, om hunnen Meesteren te schryven, en naderen last te ontvangen. Hun oogmerk om te sluiten bleef zo bedekt, dat 'er niemant vermoeden van hadt, voor het oogenblik, waarin zy 't verklaarden (z).

XXVII. De Vrede tusschen Frankryk en de Staaten wordt getekend.

De byeenkomst tusschen de Franschen en Staatschen duurde omtrent vyf uuren (a): in welken tyd, de ontworpen' punten, van nieuws, overwoogen en betwist werden. Men werdt het, eindelyk, eens, beide over een Verdrag van Vrede en van Koophandel, tusschen Frankryk en de Staaten. De Verdragen werden, terstond, in 't net gesteld, om, nog dien zelfden avond, getekend te konnen worden. Men gaf 'er kennis van aan de Engelschen,

(z) TEMPLE Memor. *bl.* 625-630.
(a) Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 588.

ſchen, en boodt aan, dezelven, als middelaars, te willen begrypen in de Verdragen; doch zy, alleenlyk gelaſt zynde om eene algemeene Vrede te bemiddelen, weigerden deel te neemen, in eenige afzonderlyke overeenkomſten (*b*). De Franſchen en Staatſchen kwamen, des avonds, wederom byeen, en de Verdragen van Vrede en Koophandel werden, op den zelfden tienden van Oogſtmaand, tuſſchen elf en twaalf uuren des nagts, door de wederzydſche Gevolmagtigden, ten huize der Franſchen, getekend (*c*). Het Verdrag van Vrede beſtondt uit *eenentwintig* Leden. By het *agtſte* „ werden de Staaten herſteld, in het bezit van de Stad Maaſtricht, „ met het Graafſchap van den Vroenhove, „ en in de Graafſchappen en Landen van Valkenburg, Daalhem en 's Hertogenrade, „ met de Dorpen van *Redemptie*, Banken van „ S. Servaas, en 't gene meer van de Stad „ Maaſtricht afhing." Doch volgens het *tiende* Lid „ zou de Koning van Frankryk het geſchut en de krygsbehoeften uit de gemelde Stad mogen naar zig neemen. De Staaten verbonden zig, tot het bewaaren eener ſtipte onzydigheid, omtrent de vyanden van Frankryk. Ook beloofden zy, 't Verdrag te zullen handhaaven, welk, tuſſchen Frankryk en Spanje, ſtondt geſlooten te worden. Zy zouden den Graaf van „ Auvergne, Kolonel in Franſchen dienſt, „ her-

1678.

Voornaamſte inhoud van het Verdrag van Vrede.

(*b*) Temple Memor. *bl.* 620.
(*c*) Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 165.

1678. „ herstellen in 't bezit van het Markgraafschap van Bergen op Zoom, welk, ter gelegenheid van den tegenwoordigen oorlog, „ door hen, aangeslaagen en verbeurd verklaard was." Hiertegen verbondt zig de Koning van Frankryk, by een afgezonderd punt „ den Prins van Oranje, terstond na 't „ bekragtigen der Vrede, te zullen herstellen in 't bezit van het Prinsdom Oranje, en „ in de Landen, hem toebehoorende, in „ Frankryk, in 't Franche Comté, Charolois, „ Vlaanderen en andere Landschappen, onder 't gebied zyner Majesteit behoorende, „ midsgaders, in alle Regten, Gebruiken „ en Privilegien, in zulk een' staat en op gelyke wyze, als hyze bezat, voor hy 'er „ van ontbloot werdt, ter gelegenheid des „ tegenwoordigen oorlogs (*d*)." De andere punten behelsden niets byzonders. Het Verdrag van Koophandel en Zeevaart, welk vyfentwintig jaaren duuren moest, behelsde *agtendertig* punten; en was, wederzydsch, zo voordeelig gesteld, als immer gebruikelyk geweest was. By het *zevende* punt, was bedongen „ dat de wederzydsche vrye handel „ niet door eenige byzondere Privilegien of „ Oktrojen zou mogen belemmerd worden, „ en dat de handelende Mogendheden elkanders Onderzaaten geene meerder regten of „ tollen zouden mogen doen afvorderen, dan „ hunne eigenen." Doch, in een afgezonderd punt

en van dat van Koophandel.

(*d*) Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 590. Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 360. Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 195.

punt, werdt verklaard „ dat de Ingezetenen „ der Vereenigde Gewesten, met hunne schepen in Frankryk handelende, het gewoone vatgeld van vyftig stuivers van 't vat, „ op de vreemde schepen gelegd, zouden gehouden zyn te betaalen: nogtans, niet „ meer dan eens, en op het uitgaan, en zo „ zy zout gelaaden hadden, zouden zy, met „ de helfte, te weeten vyfentwintig stuivers „ van 't vat, volstaan konnen. Voorts, was „ bedongen, dat de Staaten, gelyke belasting willende leggen op vreemde schepen, „ 't welk hun vrystaan zou, omtrent de Onderdaanen van Frankryk, niet verder zouden mogen gaan, dan Frankryk ging, ten „ opzigte der hunnen (e)." Beide de Verdragen werden, binnen den bestemden tyd, behoorlyk, bekragtigd. 1678.

XXVIII. Veldslag by S. Denys.

Doch op den vierden dag na dat zy getekend waren, viel 'er iet voor, welk, voor veelen, de gedaante eener vredebreuke hadt. De Prins van Oranje, met het Leger der Bondgenooten, op den tienden van Oogstmaand, opgebroken zynde van omtrent Brussel, was, den veertienden, gekomen tot by de Abtdye van S. Denys, in 't gezigt van het Fransche Leger, onder den Hertoge van Luxemburg, insgelyks, in aantogt, om het ontzet van Bergen in Henegouwen, welk nog geblokkeerd was, te beletten. 't Hoofdkwartier

(e) Resol. Holl. 12 *Aug.* 1678. *bl.* 265 *enz.* Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 600. Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 368. Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 201.

1678. tier des Hertogs, in de gemelde Abtdye, werdt, terstond, aangetast door de Staatsche dragonders, die van het voetvolk ondersteund werden. Hierop volgde een hevig gevegt, welk zes uuren duurde, en door den nagt gescheiden werdt. De Franschen schryven, dat de Prins van Oranje eerst afweek (*f*). De onzen verzekeren, daarentegen, dat de Hertog van Luxemburg het slagveld, zelfs in eenige wanorde, verliet. Zeker is 't, dat 'er, van wederzyde, veel volks verlooren werdt. De Prins hadt zig, geduuriglyk, bevonden in 't heetst van den stryd, en was eens op 't punt geweest, om gewond of gevangen te worden, zo *Henrik van Nassau*, *Heer van Ouwerkerk*, eenen Franschman, die op hem afkwam, niet, met een' pistoolschoot, van 't paard geligt hadt (*g*). Veelen maakten rekening, om 't gevegt, des anderendaags, te hervatten; doch in den ogtendstond kreeg zyne Hoogheid tyding van de Staaten dat de Vrede getekend was. Hy gaf 'er, terstond, kennis van, aan den Hertoge van Luxemburg: waarna de twee Legerhoofden elkanderen, in 't open veld, kwamen omhelzen, en gelukwenschen met de Vrede (*h*). Op den negentienden, werdt 'er, in 't Leger voor Bergen, een Verdrag getekend, waarby het verlaaten deezer Stad, en het wederzydsch ophouden der

(*f*) DANIEL Journal *p.* CXXXIII.

(*g*) Resol. Holl. 19 *Aug.* 1678. *bl.* 395. Missive der Staaten van Zeel. *van* 15 *Sept.* 1678. *in de* Notul. *bl.* 254. Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 166-184. BURNET *Vol.* I. *p.* 423.

(*h*) TEMPLE Memor. *bl.* 633.

der vyandlykheden geregeld werdt (*i*), waarna de Legers van elkanderen scheidden (*k*). 1678.

Doch het waagen van eenen hagchelyken veldslag, drie dagen na 't sluiten der Vrede, gaf, binnens en buitens Lands, veel stof tot gesprek. De Franschen geloofden, dat de Prins van Oranje wist, dat de Vrede getekend was, eer de Legers aan elkanderen raakten (*l*). Anderen meenden, dat de Markgraaf de Grana de brieven der Staaten, tyding brengende van de geslooten' Vrede, 's daags voor den slag, onderschept en agtergehouden hadt (*m*). Wat 'er van zy, zyne Hoogheid, misnoegd over het onverwagt sluiten der Vrede, verliet het Leger ylings, en keerde naar den Haage, van waar hy zig naar Dieren begaf, om te jaagen.

XXIX. Beweegingen voor en tegen de Vrede tusschen Frankryk en Spanje.

Terstond na het tekenen der Vrede tusschen Frankryk en de Staaten, maakten de Staatschen, te Nieuwmegen, hun werk, om de Vrede tusschen Frankryk en Spanje te bemiddelen: waarmede de Engelsche Gezant Jenkins zig niet moeijen wilde. De Gezanten der Bondgenooten, met naame die van Deenemarke en Brandenburg, deeden, daarentegen, hun best, om de Spaanschen de Vrede, op de voorwaarden, welken de Staaten bedongen hadden, te ontraaden. Zy hielden

(*i*) Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 672.
(*k*) Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 186-188.
(*l*) Negociat. du Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 10. *Edit de Paris.* DANIEL Journal *p.* CXXXIIJ. FEUQUIERES Mem. Hist. & Milit. *Tom.* I. *p.* 152. *Tom.* II. *p.* 57.
(*m*) TEMPLE Memor. *bl.* 635.

1678. den hun voor „ dat de Staaten, tegen hunne „ eigen' eer en belang, gehandeld hadden, „ in het sluiten eener afzonderlyke vrede. „ Dat de Spaansche Nederlanden niet be- „ schermd konden worden, zo men geene be- „ tere voorwaarden, dan die Frankryk, tot „ nog toe, aanboodt, voor dezelven, bedon- „ ge. Dat Frankryk niet anders bedoelde, „ dan het Bondgenootschap te verzwakken, „ door het sluiten van afzonderlyke Verdra- „ gen, om Spanje, verlaaten van zyne Bond- „ genooten, daarna, met te meer voordeel, „ te konnen aantasten. Dat de Spaanschen „ op geenen bystand hunner Bondgenooten „ zouden konnen staat maaken, wanneer zy „ dezelven handelden, op zulk eene wyze, „ als zy en de andere Bondgenooten nu van „ de Staaten behandeld waren." De Spaanschen, door deeze redenen, meer of min, aan 't wankelen gebragt, werden verder wederhouden van te sluiten, door eenen nieuwen eisch der Franschen op het Graafschap Beaumont en de Stad Bouvignes, waarvan, tot nog toe, niet gerept was. De Staatschen hadden, derhalve, te Nieuwmegen, de handen vol werks aan 't vereffenen der verschillende belangen der Franschen en Spaanschen (n).

Ongestadigheid van het Hof van Engeland.

Dus stondt het met de handeling te Nieuwmegen, toen de Heer Hyde, uit Engeland, in den Haage kwam, om, uit naam des Konings van Groot-Britanje, te klaagen, over het

(n) TEMPLE Memor. bl. 641.

het tekenen van een byzonder Verdrag, tusschen Frankryk en de Staaten, en om te dringen op de uitvoering van het Verbond van Hooimaand laatstleeden, alzo de Koning van Frankryk Bouvignes en Beaumont vorderde, welken hem, by dit Verbond, niet waren toegeweezen. Wyders, begeerde Hyde, dat de Staaten het Verdrag van Nieuwmegen onbekragtigd lieten, en, te gelyk met Groot-Britanje, in oorlog traden tegen Frankryk. De Staaten, de Prins van Oranje en ieder een stonden versteld, over de ongestadigheid van het Engelsche Hof; doch men vondt ongeraaden, om eenige verandering te maaken in de genomen' maatregels (o). Ook bleek, door den tyd, dat de voorslag van Hyde alleenlyk geschied was, om het Parlement, welk lang op den oorlog tegen Frankryk hadt gedrongen, in den waan te brengen, dat de Koning hiertoe, eindelyk, insgelyks, beslooten hadt. De boodschap van Hyde bragt egter zo veel te wege, dat eenige Leden van den Staat zig misnoegd toonden tegen Beverningk, om dat hy het tekenen der Vrede hadt voortgezet, zonder den Staaten eerst kennis te geeven. Dit misnoegen, Hydes voorslag, en het ontscheepen der Engelsche troepen in de Spaansche Nederlanden maakten de Spaanschen traager, om in verscheiden' punten van 't ontworpen Verdrag met Frankryk te bewilligen. De Franschen werden, daarentegen, vry wat gemakkelyker, en kreegen, eerlang, last, om alles

1678.

De Franschen verblyven 't geschil met

(o) Act. de la Paix de Nimeg. Tom. II. p. 681, 683.

1678. les wat tusschen de twee Koningen nog te vereffenen stondt, te verblyven aan de uitspraak der Staaten (*p*). Dit middel hadt de beoogde uitwerking, in den Haage. De Staaten besslooten, terstond, het Verdrag, met Frankryk gemaakt, te bekragtigen, 't welk uitgesteld was, zo lang men de Vrede met Spanje nog onzeker hieldt (*q*), die, eindelyk, op den zeventienden van Herfstmaand, te Nieuwmegen, getekend werdt. „Frankryk gaf, by „ dezelve, aan Spanje te rug de Steden Charleroi, Binch, Aath, Oudenaarden en Kortryk, die, reeds by de Akensche Vrede, aan Frankryk waren afgestaan, benevens Limburg en het Spaansch Land van Overmaaze, Gend met zyn toebehooren, de Sterkte Roodenhuis en 't Land van Waas, de Steden Leeuwe en S. Guilain, mids de Vestingwerken deezer laatste Stad eerst geslegt werden; en de Stad Puicerda in Katalonie, allen in den tegenwoordigen oorlog bemagtigd. Frankryk bleef, daarentegen, in 't bezit van het Graafschap Bourgondie, in 't gemeen het Franche Comté genoemd, en van Valenchyn, Bouchain, Condé, Kameryk en het Kamerryksche, Aire, S. Omer, Yperen, Warwyk en Warneton of Waasten op de Leye, Poperingen, Belle, Kassel, Bavai en Maubeuge. Spanje zou, wyders, Charlemont behouden, en Dinant daartegen aan Frankryk doen afstaan.

Spanje aan der Staaten uitspraak.

Vrede tusschen Frankryk en Spanje.

(*p*) Act de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 727.
(*q*) TEMPLE Memor. *bl.* 642-653.

„ ſtaan. Eindelyk, werden de Pyreneeſche „ en Akenſche Verdragen beveſtigd, in al„ les, waarin, by dit Verdrag, geene veran„ dering gemaakt was, en in 't byzonder, „ verklaard, dat partyen niet zouden begree„ pen worden eenig nieuw regt verkreegen of „ verlooren te hebben, boven 't gene in de „ gemelde Verdragen was uitgedrukt (r)." 1678.
Het tekenen der Vrede met Spanje werdt, terſtond, gevolgd van de uitwiſſeling der bekragtigingen van de Verdragen tuſſchen Frankryk en de Staaten. Doch de Vrede, tuſſchen Frankryk en Zweeden ter eener, en den Keizer, Deenemarke, Brandenburg en de andere Bondgenooten ter anderer zyde, ſcheen nog verre te zoeken te zyn. De Keizerſchen, Deenſchen en Brandenburgſchen toonden zig ten hoogſten verſtoord op de Spaanſchen en Staatſchen, en ſcheenen alle gedagten tot vrede uit den zin te zetten (s). Ook duurde de kryg, in Duitſchland en in 't Noorden, nog eenen geruimen tyd, met ongelyken uitſlag (t). De Staatſchen bragten, midlerwyl, te wege, dat de onderhandelingen, te Nieuwmegen, hervat werden. De Koning van Frankryk handelde ook, onder de hand, met den Koning van Deenemarke, en weigerde eenige byzondere Ryks-Vorſten te begrypen in de Vrede met de Staaten geſlooten. De Hertog van Lotharingen, ziende het Bondgenootſchap

Lotharingen verdraagt zig met

(r) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* II. *p.* 729. Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 261.
(s) TEMPLE Memor. *bl.* 653.
(t) Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 228-260.

1678. schap verbroken, was wel genoodzaakt zig met Frankryk te verdraagen, verkiezende, eerlang, dat gedeelte van den tweeledigen voorslag, hem gedaan, volgens welk, Nancy aan Frankryk bleef (u). Maar met den Keizer scheen Frankryk niet te konnen overeenkomen: 't welk oorzaak was, dat de bekragtiging van het Verdrag met Spanje lang agterbleef. Doch een inval in de Spaansche Nederlanden, waardoor het vetste deel van Vlaanderen deerlyk verwoest werdt, noodzaakte Spanje, eindelyk, tot het bekragtigen der Vrede. Toen besloot ook de Keizer te sluiten. Temple kwam, in 't begin des volgenden jaars, te Nieuwmegen, om het Verdrag tusschen den Keizer en Frankryk te bemiddelen. Het werdt, op den vyfden van Sprokkelmaand, getekend. Fryburg werdt, by het zelve, aan Frankryk; Filipsburg aan den Keizer afgestaan. Voorts, werdt 'er de Westfaalsche Vrede in bevestigd en de Bisschop van Straatsburg en Prins Willem van Furstemberg in hunne goederen en eere hersteld. De Keizer beloofde, den laatsten te ontslaan uit de hegtenis, zo dra de Vrede bekragtigd zou zyn (v).

Frankryk.

Vrede tusschen den Keizer en Frankryk.

Ten zelfden dage, werdt, insgelyks op den voet van het Westfaalsche Verdrag, de Vrede tusschen den Keizer en den Koning van Zweeden getekend (w), en tusschen de Koningen van Frank-

tusschen den Keizer en Zweeden.

(u) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* III. *p.* 101, 411, 427.
(v) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* III. *p.* 405, 411.
(w) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* III. *p.* 441, 448.

1678.

Frankryk en Zweeden ter eener, en George Willem en Rudolf Augustus, Hertogen van Brunswyk-Lunenburg, ter anderer zyde (*x*). Den Bisschop van Munster, Christoffel Bernard van Galen, op den negentienden van Herfstmaand des jaars 1678, overleeden zynde (*y*), sloot zyn Opvolger, *Ferdinand van Furstemberg*, op den negenentwintigsten van Lentemaand des volgenden jaars, ook een Verdrag van Vrede met den Koning van Frankryk en met den Koning van Zweeden (*z*): by het laatste, stondt hy alles aan Zweeden af, wat zyn Voorzaat, in Breemen en Verden, veroverd hadt, tegen honderdduizend Ryksdaalers voor de kosten van den oorlog. 't Liep langer aan, eer de Vrede met Deenemarke en Brandenburg getroffen werdt (*a*). Eindelyk, sloot menze, eerst tusschen Frankryk en Zweeden ter eener en den Keurvorst van Brandenburg ter anderer zyde, te S. Germain en Laye, op den negenentwintigsten van Zomermaand (*b*); en op den tweeden van Herfstmaand, te Fontainebleau, tusschen Frankryk en Zweeden ter eener en Deenemarke ter anderer zyde, by welke twee Verdragen, men elkanderen herstelde in 't bezit van 't gene men, geduurende den oorlog, op elkanderen ver-

tusschen Frankryk, Zweeden en Brunswyk-Lunenburg.

tusschen Frankryk, Zweeden en Munster.

tusschen Frankryk, Zweeden en Brandenburg.

tusschen Frankryk, Zweeden en Deenemarke.

(*x*) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* III. *p.* 567.
(*y*) Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 290.
(*z*) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* IV. *p.* 379, 389, 395.
(*a*) Temple Memor. *bl.* 664.
(*b*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 408. Act. de la Paix de Nimeg. *Tom.* IV. *p.* 490.

1678. veroverd hadt (c). Deenemarke en Brandenburg, die 't meest te ruggaven, bedongen egter eenige sommen gelds, voor de kosten van den oorlog. Beide deeze Mogenheden hadden, in 't voorjaar, aangehouden by de Staaten om onderstand; doch men hadt hun verzoek, heuschelyk, van de hand geweezen (d). Doch de twee Noordsche Koningen slooten, op den zesentwintigsten, te Lunden in Schoonen, nog een Verbond van Verdediging (e), waarby, onder anderen, het voorgaande nader verklaard en bevestigd werdt. Eindelyk, werden, op den twaalfden van Wynmaand, te Nieuwmegen, een Verdrag van Vrede en een ander van Koophandel en Zeevaart gesloten, tusschen Karel den XI. Koning van Zweeden en de Staaten der Vereenigde Gewesten (f): waarmede de byna algemeene zes- of zevenjaarige oorlog een einde nam, en het Christenryk, voor eenen tyd, aan rust raakte.

tusschen Zweeden en Deenemarke afzonderlyk.

tusschen Zweeden en de Staaten.

XXX. Frankryk, welk deezen oorlog, allereerst, aangevangen, en, onder 't handelen over de Vrede, met zo veel behendigheid en geweld, voortgezet hadt, behaalde 'er het meeste voordeel by. De Koning breidde zyn gebied verder uit in de Spaansche Nederlanden, op welken hy lang het oog gehad hadt, en sloot de Vrede, op de voorwaarden, welken hy zelf voorschreef, toen hy, niet zonder zyn Ryk in grooter gevaar te stellen, dan te vooren, zou

Aanmerkingen over den uitslag der Vredehandelinge, ten opzigte van Frankryk,

(c) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* IV. *p.* 554, 565.
(d) Resol. Holl. 28 *Maart* 1679. *bl.* 424, 425.
(e) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* IV. *p.* 576.
(f) Actes de la Paix de Nimeg. *Tom.* IV. *p.* 651, 678.

zou hebben konnen volharden in den oorlog. 1678.
En ſchoon hy Spanje eenige Grensveſtingen te rug geeven moeſt, bedong hy, hiertegen, voordeels genoeg, om dat hy 'er de Staaten door bewoog, tot eene afzonderlyke vrede, die het Bondgenootſchap verbrak, en Spanje en alle de andere Bondgenooten, eerlang, noodzaakte, om te bewilligen in de voorwaarden, welken Frankryk voorgeſlaagen hadt. Het gantſche Graafſchap Bourgondie of Franche Comté werdt Spanje, insgelyks, ontweldigd, en Frankryk bleef zelfs in 't bezit van Fryburg, ter regter zyde des Rynſtrooms. Het Huis van Ooſtenryk en Spanje inzonderheid leedt, derhalve, 't meeſt by deezen oorlog. Zweeden zag zig, door den tyd, grootendeels, herſteld van de geleeden' ſchade. Deenemarke, Brandenburg, Munſter en de andere Bondgenooten moesten zig te vrede houden, met de onderſtandgelden, welken zy getrokken hadden, en met de geldſommen, welken hun, by verdrag, werden toegelegd: doch deezen konden, vermoedelyk, de koſten, welken zy hadden moeten draagen, niet goedmaaken. De Keizer verloor zo veel by den oorlog, als Frankryk op het Ryk veroverd hadt, beſtaande in de veſting Fryburg en den vryen toegang van Briſak derwaards. De Hertog van Lotharingen, van zyne Bondgenooten verlaaten zynde, moeſt Nancy aan Frankryk afſtaan. De Staaten der Vereenigde Gewesten alleen, die 't eerſt waren aangetaſt, door Frankryk, Groot-Britanje, Keulen en Munster

de Bondgenooten, en

de Staaten.

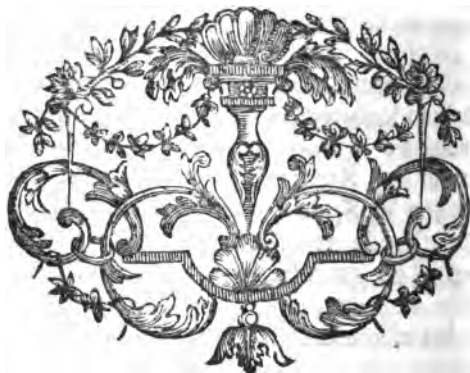
1678. ter tevens; die, naderhand, nog met Zweeden in oorlog geraakt waren; die zig, by den eersten optogt van Frankryk, op 't punt van hunnen ondergang gebragt gezien hadden, en die zelfs met kleinen voorspoed hadden geoorloogd tegen Frankryk; slooten zulk eene voordeelige Vrede, als zy, in zulke omstandigheden, zouden hebben konnen verwagten. De Koning van Frankryk, zig genoodzaakt gezien hebbende, de Vereenigde Gewesten te verlaaten, in de jaaren 1673 en 1674, ruimde hun ook, by de Vrede, Maastricht, wederom in, de eenigste Stad, welke hy van hun ingehouden hadt, en hy stondt hun een Verdrag van Koophandel toe, ruim zo voordeelig, als het laatste, welk zy, in eenen tyd van Vrede, met hem gemaakt hadden. Tot zulk eene vrede, baanden hun den weg de afzonderlyke Verdragen, welken zy, eerst met Groot-Britanje, en daarna met Keulen en Munster, hadden weeten te sluiten, en vooral, de Verbonden, met den Keizer, met Spanje, met den Keurvorst van Brandenburg, en met andere Duitsche Vorsten gemaakt: waardoor Frankryk zo veele vyanden tevens op den hals kreeg, dat hy geene kans zag, om het lang tegen dezelven uit te houden. De voorspoed van de wapenen der Bondgenooten tegen Zweeden deedt den Staaten ook merkelyken dienst. Waarby, veelligt, nog kwam de vrees, dat de Koning van Groot-Britanje, dien Lodewyk de XIV., door het verleenen van merkelyke onderstandgelden, op zyne zyde hadt weeten te trekken,

ken, eindelyk, genoodzaakt zou worden, zig te steeken in den oorlog, die, in zulk een geval, ten hoogste verderfelyk zou hebben konnen worden voor Frankryk. Alle deeze omstandigheden werkten samen, om de Staaten te helpen aan eene Vrede, welke hen verloste van eenen oorlog, die, ter oorzaake, voornaamlyk, van de zwaare onderstandgelden, welken zy den Bondgenooten hadden moeten opbrengen of belooven, en van de geweldige toerustingen ter zee, zeer schadelyk voor de Landen geweest was; behalve, dat ook de drie overheerde Gewesten veel geleeden hadden van den vyand. 't Eenige genoegzaam, dat op deeze Vrede te zeggen viel, was, dat zy gesloten werdt, buiten bewilliging der Bondgenooten. Deenemarke en de Keurvorst van Brandenburg, die hunne rekening meest vonden by 't voortzetten des oorlogs, namen dit den Staaten, inzonderheid, kwalyk. Ook kon 'er Spanje weinig tegen hebben, om dat de Vrede tusschen dit Ryk en Frankryk zo goed als getroffen was, eer de Staaten de hunne slooten, en volkomenlyk getekend, eer het afzonderlyk Verdrag der Staaten bekragtigd werdt. En aan de andere Bondgenooten rekenden de Staaten zig zo naauw niet gehouden, dat zy, om hunnen wille alleen, langer zouden volhard hebben in eenen oorlog, die den Landen zo verderfelyk was. Ook waren zy alleenlyk verbonden, om, niet zonder kennis van Deenemarke en Brandenburg, in onderhandeling over eene Vrede te treeden 1678.

den

1678. den (g); geenszins, om niet te sluiten, zonder derzelver bewilliging. Zelfs twyfel ik zeer, of zy den Keurvorst van Brandenburg nog wel zo veel beloofd hadden. Hun onvermogen bragt hen, derhalve, in de noodzaakelykheid om eene afzonderlyke vrede aan te gaan. Immers, wy zullen, in 't volgende Boek, hen zelven hun gedrag, op deezen voet, meer dan eens, hooren verdedigen.

(g) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 268, 275.

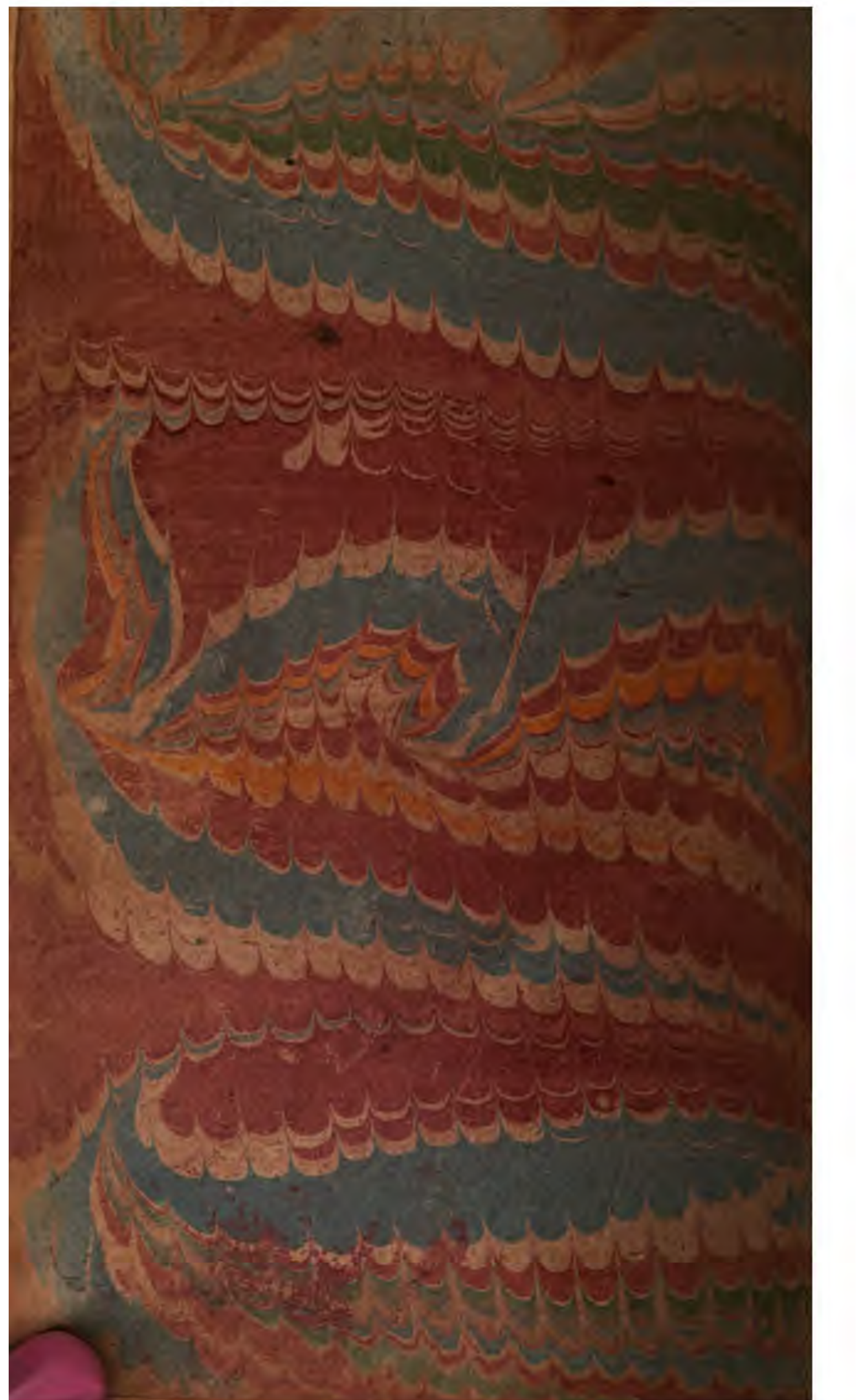
LYST

LYST
DER
PRINTVERBEELDINGEN.

By IS. TIRION wordt thans uitgegeven
Het vervolg van
DE HEDENDAAGSCHE HISTORIE
Behelsende
DE TEGENWOORDIGE STAAT
VAN
GROOT BRITTANNIE.

Behelsende eene naauwkeurige Beschryving van 's Lands Gelegenheid; een kort Begrip der Engelsche Historie van den Aanvang tot op deezen Tyd; eene Beschryving van den Godsdienst en Regeering der Engelsche Kerke, van de Aartsbisschoppen, Bisschoppen en mindere Geestelyken, van derzelver Inkomsten enz. en van de Nonconformisten; van den Koning, deszelfs Magt, Inkomsten, Voorregten, Familie, Hofhouding enz.; van de Staats Amptenaars; van den Grooten en Kleinen Adel; Van het Parlement, deszelfs Oorsprong, Magt, Beroeping, Zitting, wyze van Handeling, Voorregten der Leden enz. van de Krygsmagt, zo te Lande als ter Zee, Kantooren van Oorlog, Koninglyke Hospitaalen, Timmerwerven enz.; van de Inkomsten en Schulden der Kroon, van de Belastingen, Fondsen; van de Wetten, de wyze van Regtspleeging, van de hooge Geregtshoven, van de Regters en van de Burgerlyke Regeering der Graafschappen, Steden, Vlekken enz.; van den Koophandel en de byzondere Kompagnien en Kantooren, en van de Bank van Engeland; van het Geld, de Gewigten en Maaten; van de Natuurlyke Historie, van den Aart, Geleerdheid, Uitvindingen, Manufactuuren enz. Verder eene naauwkeurige Beschryving van de Hoofdstad LONDEN en van alle de andere Steden, Vlekken, Dorpen, Kasteelen, Lusthuizen; van de Universiteiten of Hooge Schoolen, en voorts eene naauwkeurige Landbeschryving van geheel ENGELAND, verdeeld in deszelfs Graafschappen, met al het geene merkwaardig in dezelve wordt gevonden, zo in opzigt van den Aart, Gesteldheid, en Voortbrengsels des Lands, als van den Handel, Fabrieken en andere Byzonderheden in het Platte Land van Engeland en Wales voorkomende: Nog vindt men in hetzelve een naauwkeurige Beschryving van den Tegenwoordigen Staat van SCHOTLAND, IERLAND en van alle de mindere *Eilanden*, zo *bewesten* als *benoorden Schotland*, als mede van de Eilanden *Jersey* en *Guernsey*, zo in opzigte van de Gelegenheid, Geschiedenissen, byzonder Kerkbestuur, Politieke Regeering, Natuurlyke Historie, en naauwkeurige Beschryving van alle de Steden, voornaame Vlekken, Dorpen, Kasteelen, Universiteiten, Handel, Fabrieken en andere Byzonderheden, en wel in 't byzonder van de Hoofdsteden EDENBURG en DUBLIN. Waar by nog komt eene beknopte Beschryving van alle de Engelsche Bezittingen in de andere Weereldsdeelen, en wel inzonderheid van hunne Volkplantingen in NOORD-AMERIKA; zo in opzigte van derzelver Gelegenheid, Uitgestrektheid, Vermogen, Getal van Inwooners, voornaamsten Handel, en van de Uitbreidingen en Pretensien der Franschen in en op deeze Gewesten. *In 2 Deelen, Groot Octavo*; opgehelderd met naauwkeurige Landkaarten zo van Groot Brittannie in 't Algemeen, als van Engeland, Londen, Schotland, Ierland en van de Volkplantingen in Noord-Amerika in 't byzonder, en met verscheide fraaije Printverbeeldingen versierd.

Hier op staat in 't kort te volgen de *Tegenwoordige Staat van* FRANKRYK; Vervolgens die van *Spanje* en *Portugal*, *Italie* en *Zwitzerland*, *Afrika* en *Amerika*. Waar mede de Hedendaagsche Historie of Tegenwoordige Staat van alle Volken volkomen zal zyn. Te meer, dewyl ondertusschen de nog ontbrekende Provincien van de Vereenigde Nederlanden, als *Utrecht*, *Friesland*, *Overyssel*, *Groningen* en het *Landschap Drenthe*, insgelyks vervaardigd en ten spoedigsten uitgegeven zullen worden.

HDI
HW 2ABM R